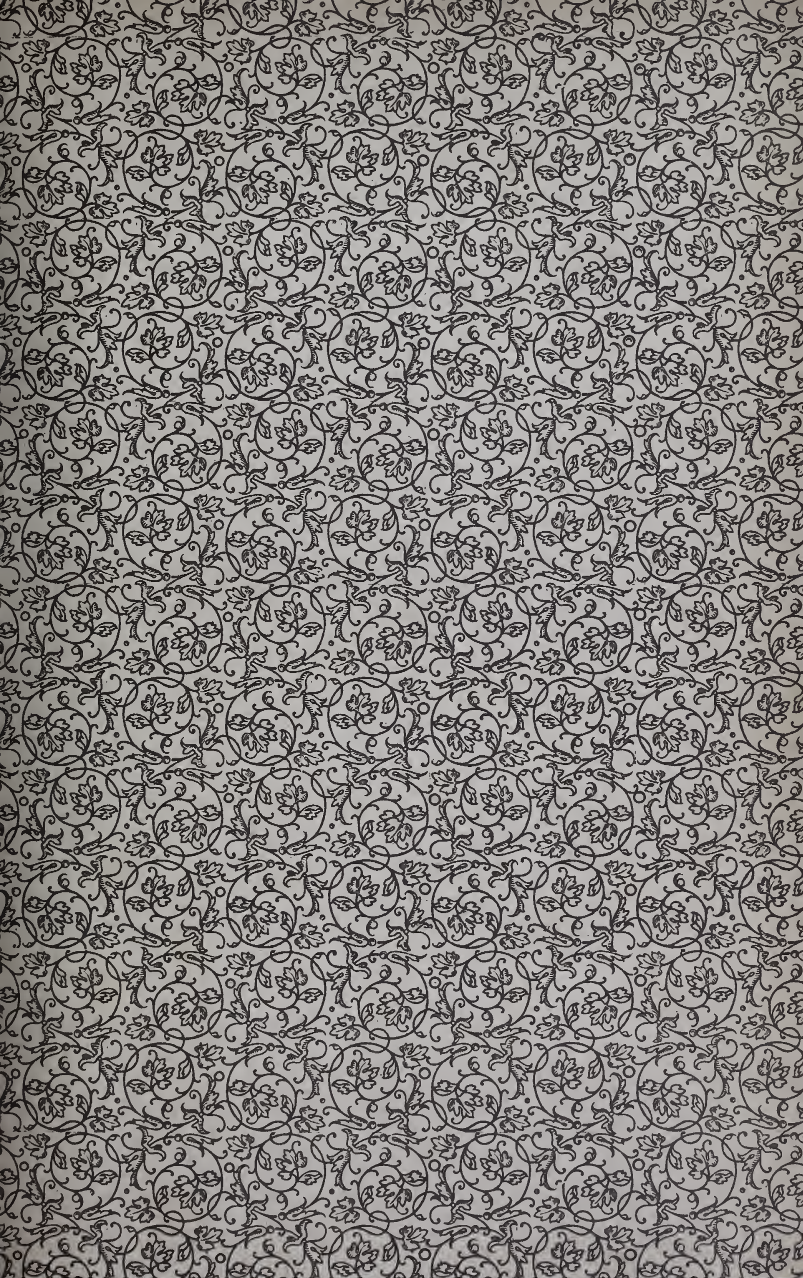
ELSEVIER'S
Geïllustreerd Maandschrift

AMSTERDAM
Uitgevers-Maatschappy Elsevier
N. Z. Voorburgwal 64.

EX·LIBRIS
A·W·BARTEN

Elsevier's Geïllustreerd Maandschrift.

ELSEVIER'S

GEÏLLUSTREERD MAANDSCHRIFT

ONDER HOOFD-REDACTIE VAN

PROF. DR. JAN TEN BRINK, H. J. SCHIMMEL,
JOAN BERG, J. HOYNCK VAN PAPENDRECHT EN
F. H. KAEMMERER.

VERZAMELING VAN

NEDERLANDSCHE LETTERKUNDIGE KUNSTWERKEN,

GEÏLLUSTREERD DOOR

NEDERLANDSCHE KUNSTENAARS.

DEEL III.

JANUARI—JUNI 1892.

AMSTERDAM. — UITGEVERS-MAATSCHAPPY „ELSEVIER"
1892.

Typ. Zuid-Hollandsche Boek- en Handelsdrukkerij, 's-Gravenhage.

Inhoud van deel III.

GEDICHTEN.

AUTOGRAPHISCHE BEOORDEELINGEN

VAN

Elsevier's Geïllustreerd Maandschrift.

Onwelwillende beoordeeling van sommige voorname dagbladen bracht er ons toe aan mannen, die op het gebied van **schoone kunsten** en **fraaie letteren** een eerste plaats innemen, — onder verwijzing naar den voltooiden eersten jaargang, — de vraag voor te leggen welke indruk ons **Geïllustreerd Maandschrift** op hen maakte. De antwoorden, die wij ontvingen volgen alle — enkele een weinig verkleind — in fac-simile hieronder.

Terwijl wij hun hartelijk dankzeggen van hunne waardeerende en bemoedigende woorden, drukken wij tevens den wensch uit, dat de onpartijdige, betrouwbare critiek van deze zoo bevoegde beoordeelaars het lezend publiek er toe brengen moge ons tijdschrift tot huisvriend te maken.

A. C. WERTHEIM.

Amsterdam 12 [illegible] 1891

Aan de Directie van het Tijdschrift
Elsevier
Alhier

Gij vraagt mijne meening om uw tijdschrift —
Ik voldoe daaraan te eerder omdat ik er genoegen in kan antwoorden: Uw Tijdschrift heeft een gezelligen vorm, een aangenamen, deftig degelijken en leerrijken inhoud.
Gij vermijdt de klip der eenzijdigheid en zorgt dat aan alle fracties woord verleend zonder dat gij toegeeft aan de overheersing of invloed van de uiterste richtingen —
Het ultra conservatieve zoowel als het ultra radicaal beginsel op het gebied der letterkunde wordt door u, zoo veel mogelijk, vermeden —
Daarentegen ligt het wijd veld van denken en uiten, een bonte verscheidenheid van vormen en kleuren.
Gij weet te oefenen de kunstmaat die deftige goed gekozen illustraties [illegible], al het nog gevoerd of [illegible], begrijpt gij zeer [illegible] „Tous les genres sont bons hors le genre ennuyeux" —

Laat het u niet weerhouden dat uw kritiek u aanvalle —
Gij hebt schimmel en Teutoonsche tot zedeleering — welk een heerlijk mikpunt om jeugdigen overmoed en spotsche baldadigheid! —
Er wordt hier en daar dagelijks steentjes geworpen naar het beeld van Thorbecke en [illegible] naar dat van Spinoza —
Het doet die mannen gelukkig niet zeer en het is een allerliefste oefening voor het jonge volkje —
Het gaat ongeveer met de kritiek naar het woord van Goethe:
„Die stets das Boese will und stets das Gute schafft."
Maar evenwel houdt dat geduwig snoeffen en schimpen u wakker —
Het kraaiengekras en het hondengeblaf zijn verdrietend, maar 't een verklaart degelijkheid en 't andere waarschuwt tegen dieven.

Met achting
A. C. Wertheim

J. P HASEBROEK.

Aan directie van de Uitgevers
Mij Elsevier.

My wordt gevraagd naar een oordeel over het Elseviers geïllustreerd Maandschrift, waarvan de twaalfde Aflevering naast my ligt. Ik ken myzelven de bevoegdheid, die daarby ondersteld wordt, niet toe. Maar indien ik volstaan kan met den indruk mee te deelen, door het nieuwe Tijdschrift op my gemaakt, wil ik gaarne erkennen, dat de allezins "geestig" heeten mag.

Het wil my toch voorkomen dat in het Land van Rembrandt en Elsevier een geïllustreerd tydschrift allerminst als een overtollige weelde kan worden beschouwd. Om een enkel voorbeeld te noemen, hoe zou het mogelyk zyn, de treffelyke opstellen over onze hedendaagsche Schilders te leveren, zóó niet de beeldende kunst daarby haar zuster van de pen helpend te gemoet kwam? Maar ook elders betoonen de beide kunsten elkaar zustelyke wederzydsche diensten, die – de

waarde van hare vereeniging bewyzen.
Overigens te klagen, dat by deze relatief kostbare, zoo-wel als kostelijke onderneming niet terstond het hoogste bereikt is, komt ons onredelijk en onbillijk voor. Het gaat met de bloemen der kunst als met die der natuur: zy hebben haar tijd van ontwikkeling en groei voordat zy in vollen bloei staan. Ik voor my roep dat tijdschrift van harte het vivat, floreat, crescat! toe.

Amsterdam J. P. Hasebroek
17 December
1891.

Dr. E. LAURILLARD.

Elsevier's Geïllustreerd Maandschrift heeft in zijn eerste levensjaar bewezen, aan drie eischen: fraaien druk, keurige illustratiën en degelijken inhoud, uitnemend te kunnen voldoen. 't Vinde vele huizen voor zich open, want het brengt er iets goeds en schoons in, voor de hoofden en de harten.

E. Laurillard.

F. HAVERSCHMIDT.

Schiedam, 8 Dec 1891

WelEdG. Heer!

Voor het beoogde doel kan desverkiezend door U gebruik gemaakt worden van de volgende mededeeling

Ons dameslees gezelschap, hoewel een beetje zuinig uitgevallen, heeft in hare jaarlijksche vergadering (eenstemmig) goed gevonden, Elsevier's Geïllustreerd Maandschrift ook voor 1892 te nemen. Dat keurig tijdschrift heeft door zijn smaakvolle illustratiën en boeienden inhoud de harten der lezeressen voorgoed veroverd.

Toch vind ik het zonde en jammer, dat velen der dames niet liever besloten, voor zich alleen op het Maandschrift in te teekenen. Men kreeg dan een paar boekdeelen in zijn bezit, die een sieraad zijn op de salontafel, en men toonde meteen zijn verplichting te beseffen tegenover eene kostbare Vaderlandsche Onderneming.

In de hoop, hiermede eenigszins aan het vurend verlangen van uitgever en Redactie te hebben voldaan, blijf ik hoogachtend,

UwDwDr.

Fr. Haverschmidt

JUSTUS VAN MAURIK Jr.

"Elsevier's Geïllustreerd Maandschrift" beschouw ik als een aller aangenaamst Causeur, dien men met genoegen elke maand in zijn huis ziet verschijnen, temeer daar men zoo weinig kosten voor zijn ontvangst heeft te maken.
Wie hem kent begroet hem vriendelijk en komt hem met open armen tegemoet. Men zou wenschen allen die niet geheel en al in "business" opgaan met hem in kennis te brengen daar hij, onder aangename kout oog, hoofd en hart weet te boeien.

Justus van Maurik Jr.

Dr. PAUL FREDERICQ.

Zeer gaarne betuig ik aan de Redactie van Elsevier's Geïllustreerd Maandschrift mijne bijzondere ingenomenheid met deze flinke uitgave, en ik hoop wel, dat zij in Zuid-Nederland den bijval vinden zal, dien zij verdient.

Gent (België).

Prof. Dr. Paul Fredericq.

Dr. P. H. RITTER.

Amsterdam 15 Dec 1891.

Geachte Heer Robbers!

Gaarne betuig ik U mijne ingenomenheid met „Elsevier's Maandschrift", want — en zeker naar mijne overtuiging — dit Maandschrift heeft iets als een roeping te vervullen. De roeping om liefde te wekken voor wat schoon is en goed.

De verschenen eerste jaargang zegt mij, dat het aan die roeping beantwoordt. Gaat het voort op dezen weg, dan twijfel ik er niet aan of het wordt in elk beschaafd gezin een vriend van den huize.

Geloof mij steeds
Uw dienstwillige

P. H. Ritter

MARCELLUS EMANTS.

8 Dec: 1891 den Haag.

Aan de Redactie van Elseviers Geïllustreerd Maandschrift en den Directeur van de Uitgevers-maatschappy Elsevier.

Myne Heeren,

In antwoord op uw schrijven van 5 Dec: deel ik u gaarne mede, dat uw streven om een Nederlandsch tijdschrift op te richten, waarin oorspronkelijke letterkundige arbeid geïllustreerd zou worden door Nederlandsche beeldende kunstenaars, van den aanvang af mijn volle sympathie heeft gehad. Ik heb dan ook niet geaarzeld u eene bijdrage te leveren voor de eerste aflevering en mijne bijdrage voor het eerste nummer van den

tweeden jaargang is ook reeds in mijn bezit.

Hoe verschillend men ook over de twaalf verschenen afleveringen moge denken, het komt mij voor, dat het Nederlandsch publiek tegenover zich zelf verplicht is een onderneming zooveel mogelijk te steunen.

Wat nu echter uw verzoek aangaat om een oordeel uit te spreken, sta mij toe hieraan niet te voldoen.

Het critiek-uitoefenen heeft om 's zelden goede [illegible] een [illegible] taken. Ik heb mij er daarom steeds van onthouden en wensch dat te blijven doen

Met de meeste achting teeken ik,

Marcellus Emants

H. WOLFGANG v. d. MEIJ.

„Elseviers Geïll. Maandschrift" is interessant. Het heeft een reeks medewerkers te zijner beschikking, die, hetzij deze schrijvers tot de oude of tot de jonge garde behooren, sympathiek, geacht en getrofd zijn.

Niet het minst is dit tijdschrift aantrekkelijk door de verscheidenheid der artikelen, om niet te spreken van de vele illustratiën, welke den inhoud meer relief geven.

De lezer neemt met zeker welgevallen dit maandschrift ter hand. Hij weet vooruit dat geen droge geleerdheid zonder schrijftalent zijn uitspanningsuur zal bederven.

Elke leeskring, waarin deze uitgave „circuleert", roemt haar. Vele families beweren het, dat de „Portefeuille" geen twee exemplaren bevat. Er wordt steeds om gevochten, wie het eerst „aan de beurt" is, vooral als de faam van een artikel ook komt van het tijdschrift vooruitgaat. Wolfg. v. d. M.

M. J. MEES.

Haarlem
9 December 91

Mijnheeren!

De indruk die ik van uw maandschrift heb ontvangen is zeer gunstig. Groote zorg en zijn er aan besteed. Gaarne machtig ik u van mijn oordeel zulk een gebruik te maken als u gewenscht zal voorkomen. In mijn kring zal ik er de aandacht op vestigen en zoo mogelijk de verspreiding bevorderen.

Ik heb de eer mij met de meeste hoogachting te noemen
uw dienstw.
M. J. Mees

M. A. PERK.

't Is met klimmende belangstelling, dat ik kennis nam van uw tijdschrift. Het komt mij voor dat het ~~[illegible]~~ uit een letterkundig oogpunt beschouwd kan wedijveren met het beste, dat wij op dat gebied bezitten. Maar de ~~[illegible]~~ smaakvolle artistieke uitvoering, en bovenal de oorspronkelijke en meestal zoo gelukkig geslaagde illustraties doen het een eerste plaats innemen onder onze periodieken. De groote ~~[illegible]~~ mate van actualiteit, waardoor vele bijdragen zich kenmerken, geeft er daarenboven nog een geheel eigenaardigen stempel aan.

Hartelijk wensch ik dat het streven van Redacteurs en Uitgevers gewaardeerd worde in ruimen kring, en dat ~~[illegible]~~ het Elseviers' Tijdschrift een eereplaats moge blijven in onze periodieke letterkunde.

Amst. 15 XII. 91

M. A. Perk

ANT. L. DE ROP.

Met groote verwachting zag ik de uitgave van "Elseviers geïllustreerd Maandschrift" tegemoet. Mij was bekend dat in waarheid geen zorgen te zwaar of kosten te ruim zouden gerekend worden om het keurige maandschrift te doen zijn een der gezochtste in leeskring en salon.

Nu de eerste jaargang volledig is kan ik beslist oordeelen dat èn de bijdragen èn de illustratiën èn geheel de uitvoering naast en dikwijls boven het beste staan wat in ons land op algemeen letterkundig gebied periodiek de pers verlaat.

De Redactie hield hoog haar vaan met de zinspreuk: Nederlandsche kunst in beeld en schrift. – Haar namen blijven waarborg dat zij haar leuze niet verzaken zal.

Ook de Uitgevers-Maatschappij Elsevier met haar kloeken Directeur toonde door dezen eersten jaargang dat zij met ernst en toewijding haar plan doorzette. Daarom is het vertrouwen gewettigd dat zij aan haar belofte de daad zal blijven voegen.

Ant. L. de Rop.

Amsterdam
9 Decr '91

JOZEF ISRAELS

Den Haag 9 December 1891.

Waarde Heer Robbers

In antwoord op uw schrijven omtrent het geïllustr. Maandschr. Elsevier moet ik bekennen lang niet alles gezien te hebben wat sedert het eerste nummer is uitgegeven doch voor 't geen mij ter visie daarvan gekomen is, durf ik gerust te zeggen dat zulk een geïllustr: maandschrift ter onzent eene [illegible] is —

Hoogachtend Uw dienstw.
Jozef Israëls

H. W. MESDAG.

's Hage 9 dec 1891

WelEdele Heeren.

In antwoord op uw vriendelijk verzoek van 5 dec ll. heb ik de Eer U wel bij dezen de betuiging mijner ingenomenheid en tevredenheid te geven over de uitgave van uw Maandschrift Elsevier — voor zoover dit betreft de Kunst rubriek, waarvoor de Redactie zich zooveel moeite en kosten heeft getroost —

Wat het betreft het letterkundig gedeelte zoo kan ik daar over bezwaarlijk een oordeel uitspreken, meer bevoegden zullen dat zeker ook gaarne doen.

Met gevoelens van hoogachting
U Edw. dienaar
H W Mesdag

de Redactie Elseviers Maandschrift
Amsterdam.

DAVID BLES.

's Hage 8 Dec 91

Den Heer J. G. Robbers
Amsterdam

Waarde Heer!

Gebukt niet haast ik mij aan Uw verlangen om eenigszins spoedig antwoord op uw schrijven van 5 ll te voldoen. "Elsevier" verdient mijns inziens waardeering voor hare onderneming te kennen, en verdient die door mij ten zeerste wordt geapprecieerd. Ik mag evenwel der waarheid niet te kort doen en moet U daarom tot mijn spijt bekennen dat het mij ondoenlijk zou zijn een gemotiveerd oordeel uit te brengen over alle de andere 1e jaargang verschenen nummers van het geïllustreerd Maandschrift, wijl mij tot dusver de gelegenheid ontbrak alle nummers te zien of te lezen, dan zeer in haast en bijgevolg oppervlakkig. —

Doch wat ik U wel kan zeggen is, dat de Xde aflevering waarin het artikel mij betreffende voorkomt en dat ik natuurlijk met oplettendheid kon lezen en beschouwen, den allerbesten indruk heeft teweeg gebracht niet alleen op mij maar op al degenen, kunstenaars en kunstkenners die ze in handen kregen, zoowel wat tekst als illustraties betreft, groote voldoening [illegible].

Ik kan mij dan ook onmogelijk verklaren wat de pers met eene enkele uitzondering (voor zoo ver U schrijft) er toe bewoog ongunstig te oordeelen over eene artistieke en litteraire onderneming, waarvan mannen als Schimmel en ten Brink de leiders zijn en waarvan de artistieke eischen zóó goed worden betracht. En ik ben bijna zeker dat dat ongunstig oordeel (wordt de uitgave even goed als tot nu volgehouden) veranderen zal in een dat het algemeen succes ten gevolge moet hebben — Met den wensch ik mij niet moge vergissen, verblijve met achting

Uw dienstw. dienaar David Bles

J. v. d. SANDE BAKHUIJZEN.

Aan de Redactie van Elsevier's Geïllustreerd Maandschrift te Amsterdam

's Gravenhage 7 Decb 96

WelEd Heer

In antwoord op uw schrijven van 5 dezer diene het volgende.
Toen ik in 1890 de aankondiging las van een Geïllustreerd Maandschrift dat uitsluitend werk zou bevatten van Nederlandsche Kunstenaars en Letterkundigen meende ik het een plicht voor ieder Hollander deze nationale Onderneming te steunen.
Nu het Maandschrift een jaar bestaan heeft en ik nog eens deze eerste jaargang inzie die, (om nu alleen van het schilderkundig gedeelte te spreken) zoo vele en uitstekende reproductien bevat van het werk van Rochussen, Kaemmerer, Israels, Bosboom, J. en W. Maris, Mr en Mevr. Mesdag, Tadema, Bles, Roelofs en Bisschop moet ik de redactie gelukwenschen met deze uitstekend geslaagde uitgaaf.
Ik ben haast zeker dat ieder die er kennis mede maakt het wel zullen beamen en wensch u daarom een legio nieuwe inteekenaren. —

Hoogachtend

J. v. d. Sande Bakhuijzen

W. ROELOFS

Rijnstraat 20
Den Haag 8 Dec 1896.

WelEdelgeb: Heer

In antwoord op uwe geëerde letteren van 5 dezer, heb ik de eer hierbij eenige regels te voegen, die ik hoop aan het gevraagde doel zullen beantwoorden:

"Hoewel ik in Elsevier's geïl-
"lustreerd Maandschrift met
"eene welwillendheid over mij
"gesproken werd, die, mijn oordeel
"als minder onpartydig, zou
"kunnen doen verdenken; is
"mijn oprecht gevoelen dat
"dit tydschrift, wat Tekst,
"en Illustratiës aangaat, alle
"aanmoediging waardig is" —

Met de meeste hoogachting, heb ik de eer te zijn

UWelEdelgeb Dw Dienaar

W. Roelofs

A. C. KRUSEMAN
Haarlem.

Aan de Redactie van het tijdschrift Elsevier

Met bijzondere ingenomenheid neem ik elke maand het tijdschrift Elsevier ter hand. Het verdient volkomen belangstelling, zoowel om zijn platen als om zijn tekst. In beide opzichten is waarlijk geen lof te groot. De lektuur, van zoo menig gevierde auteurs bijgebracht, kan niet anders dan voor ieder lezer en beschouwing boeiend zijn; de smaakvolle illustratien zijn het verblijdend bewijs, dat onze kunstenaars bij den buitenlander niet achterstaan in het artistiek samenwerken met den schrijver en den dichter. Elsevier kan zeker een van de voortreffelijkste tijdschriften genoemd worden, dat een verdienste te meer heeft in zijn geheel vaderlandsche voortreffelijkheid en richting.

Als oud man van het vak meen ik er iets van te weten, welke inspanning

en

en tolking het Kunst om een nieuw tijdschrift gevestigd te krijgen. Maar evenzeer kan ik uit ervaring getuigen, hoe ons publiek gewoon is, langzaam maar zeker, de nobele pogingen tot bevordering van onze nationale letteren en kunst te waardeeren, en zijn bijval te hechten aan hetgeen zich op den duur degelijk en standvastelijk betoont.

A C Kruseman

De hooggeachte Redactie van „Elsevier" wordt ter beleefdste verzocht nevenstaande regelen te willen gebruiken naar volkomen vrij goedvinden, óf geheel, óf gedeeltelijk, óf niet.

In ieder geval betuig ik met de meeste waardering te zijn

ACK

CAREL L. DAKE.

C. l. mst. 17 Dec. 91.
Aan de Redactie v. Elz. g. M. schr.

Mijn Heer!

Gaarne voldoe ik aan uw wensch om mijn oordeel uit te spreken over uw maandschrift. Mijn opinie is dat Elsev. geill. Maandschr. wat de illustratie aangaat eene uitgave is die met de beste buitenlandsche geill. tijdschriften kan vergeleken worden en dat het een schande voor ons volk zou zijn indien dit werk niet den steun verkreeg die het tot nu toe verdiend heeft.
Afschoon ik niet zeer veel genoegzame kennis heb gemaakt met het litteraire gedeelte acht ik mij niet bevoegd een oordeel daarover uit te spreken.
Met de meeste hoogachting heb ik de eer te zijn

Uw Dw. Dienaar
Carel L. Dake

M. T. H. PERELAER.

den Haag $\frac{IX}{XII}$ 91

Waarde vriend Robbers

In antwoord op Uw schrijven van 5den dezer, door my eerst en den ochtend van 8en ontvangen, mag dienen dat volgens my „Elseviers geïllustreerd maandschrift" een degelyk en onderhoudend Tydschrift is, hetwelk my volkomen bevrediging schenkt en in myn huis gezien eene zeer gewilde en steeds met ongeduld verbeide lectuur is.
Kunt Gy deze regelen gebruiken, dan is het my wel en geef ik daartoe gaarne vergunning.

T. à V.

Th. Perelaer

P. DE JOSSELIN DE JONG.

Elseviers Geïllustreerd Maandschrift verdient steun en belangstelling als eene onderneming die nieuw leven kan brengen in de bij ons weinig beoefende Illustreerkunst.

P. de Josselin de Jong

A. WINKLER PRINS.

De Uitgeversmaatschappij Elsevier heeft door de uitgave van haar „Geïllustreerd maandschrift" zich niet weinig verdienstelijk gemaakt jegens de Nederlandsche letterkunde en allen, die in deze belangstellen, ten zeerste aan zich verplicht. Wij mochten hooge verwachtingen koesteren van een maandschrift, wier redactie aan twee van onze voortreffelijkste letterkundigen, de heeren Schimmel en professor ten Brink, — wier illustratie in de eerste plaats aan drie uitstekende artisten, de heeren Berg, Hoynck van Papendrecht en Kaemmerer, werd toevertrouwd, doch nu de eerste jaargang is voltooid, kunnen wij tevens verzekeren, dat die verwachtingen volkomen zijn bevredigd; zoodat wij zoowel de Redactie als de Uitgeversmaatschappij kunnen gelukwenschen met de alleszins loffelijke uitvoering van haar plan.

De inhoud van den eersten jaargang zal ieder daarvan overtuigen. Hij bevat niet slechts boeiende levensbeschrijvingen van onze beste schilders, maar ook een geestig geschreven roman „De Brederô's" van dr Jan ten Brink en de hoogst bevallige novelle „Rosa Marina" van Melati van Java, en daarenboven eene reeks van bijdragen in proza en poëzy, die eene verkwikkende lectuur vormen, terwijl de artistieke illustratie het genot der lezing niet weinig verhoogt.

Wij verwachten dan ook, dat het Nederlandsch

publiek deze voortreffelijke en tevens kostbare uitgave der Uitgeversmaatschappij Elsevier op den rechten prijs zal stellen en niet zal nalaten daardoor mede te werken tot den bloei onzer letterkunde. Genoemde Maatschappij heeft op de algemeene medewerking gerekend, — moge zij niet worden teleurgesteld!

A. Winkler Prins.

J. HUF VAN BUREN.

Aan de Redactie van Elseviers Geïllustreerd Maandschrift

Mijne Heeren!

Dat ik met uw Tijdschrift ingenomen ben, blijkt het best kennende dat ik het herhaaldelijk bij families aanbevolen heb. De verschenen jaargang ligt nu voor mij, en al schaar ik mij ook onder hen die het Omslag niet mooi vinden, het Inwendige heeft voor mij zeer veel aantrekkelijks. In de eerste plaats de Illustraties: een ongewone en zeer te waardeeren verschijning in een Hollandsch Tijdschrift van dezen aard. Velen zijn uitstekend gelukt, en zij zijn met kunstige hand door den tekst heengezaaid. En de tekst geeft naar mijne overtuiging het beste wat thans in ons Vaderland voor een belletristisch tijdschrift te krijgen is. Met het grootste genoegen lees ik in elke aflevering de Kroniek die onze hedendaagsche Schilders bespreekt. Deze afdeeling alleen maakt het Tijdschrift belangrijk. Ik had het toch nog voor onmogelijk geacht dat men in ons kleine land voor den geringen abonnementsprijs van f 10,– zooveel zou kunnen geven.

Gelooft mij, met de bijvoeging van mijn beste wenschen voor de toekomst van uw Tijdschrift, Uw dw.

J. Huf van Buren

G. KELLER.

Arnhem 23 December 1891

Geachte Heer Robbers.

Misschien kom ik wel wat laat met mijn woord over Uw tijdschrift, maar gisteren eerst ontving ik de afleveringen VII–XII. Kan het volgende aan uwe bedoeling beantwoorden?

Er is geen tijdschrift in Nederland, dat, wat de uitvoering betreft, met „Elseviers Geïllustreerd Maandschrift" kan vergeleken worden. Daaraan is eene zorg besteed, die niet genoeg kan worden gewaardeerd en die een veel hoogeren prijs dan den gestelden zou rechtvaardigen. Oorspronkelijke illustraties toch zijn kostbaar, maar juist dat oorspronkelijke ook van de platen geeft eene beteekenis aan het tijdschrift, die Hollandsche

geïllustreerde werken doorgaans mogen
de beste teekenaars wijden de kracht van
hun talent en men kan zien — van
sommigen weet ik het ook van nabij —
dat zij zich geheel doordrongen van de
bedoeling der schrijvers, wier verhalen
zij illustreeren.

Onder die verhalen vindt men er van
de besten der tegenwoordige Nederlandsche
auteurs en de breede lijst van hen, die mede-
werking toezeiden of reeds verleenden, bevat
de namen van de uitnemendsten onder
hen.

De inhoud van den eersten jaargang
munt dan ook uit door bijdragen van hooge
letterkundige waarde. Bijzonderheid mogen
de studiën over Nederlandsche schilders,
met hunne portretten en reproductiën van
hunne werken als een der voortreffelijkste
rubrieken van het Maandschrift genoemd
worden.

Ik geloof niet, dat er een tijdschrift
in Nederland uit dezen en uit vroegeren
tijd op een jaargang zou kunnen bogen,
die gelijk staat met dezen eersten jaargang
van „Elsevier's geïllustreerd Maandschrift".

Gellel

Chs. ROCHUSSEN.

De eerste jaargang van Elseviers geïllustreerd Maandschrift is voltooid. — Zij heeft hare beloften vervuld — Twaalf afleveringen gaven proeven in letteren en kunst alle sympathie waard.
Moge het streven en de volharding der Uitgevers Maatschappij de waardeering ontvangen, die zij verdient.

Ch Rochussen

Dr. H. J. POLAK:

Rotterdam 21 December 1891

Weledel Geboren Heeren.

Gaarne betuig ik voor mijn gering aandeel en voor zoover mijn bevoegdheid strekt mijne ingenomenheid met den eersten Jaargang van Elseviers Geïllustreerd Maandschrift en zou het betreuren indien Uw kostbare onderneming bij het publiek niet dien steun vond, dien ~~zij~~ zij ten volle verdient.

Dr. H. J. Polak

Aan
HH. Directeuren der Uitgevers-Maatschappij „Elsevier."
Ald.

F. SMIT KLEINE.

In antwoord op Uwe vraag deel ik U gaarne mede dat het tijdschrift mijne volle sympathie heeft.

F. Smit Kleine

9 Dec 1891.

THÉRÈSE SCHWARTZE.

DOOR

H. LEONARDSZ.

Gij wilt weten, hoe ik er uit uitzie? Wel als altijd: sproeterig, klein, mager, leelijk, met uitpuilende groene oogen (geen zwarte) en een bleeke gelaatskleur. Voilà Thérèse Schwartze.

Als de kunstenares den spiegel had genomen, toen ze in 1879 te Parijs dit portret zat te ontwerpen, zou ze althans hare oogen stellig anders hebben gezien: schitterend diep zwart. Want dat zijn ze, als iets hare

levendige artisten-natuur sterk beweegt, of ze, bizonder tevreden, haar luim den loop laat. Dan wordt de oogappel bijna geheel pupil en haar gelaat, om zoo te zeggen, geheel oogen. Anders hebben ze de stillere bruine kleur, die ze voor groen geliefde uit te geven en dat ze een weinigje bol staan, heeft Thérèse Schwartze met de meeste bijzienden gemeen.

„Mager" mag ze toen zich zelf hebben gevonden, een beleefd man zou haar „tenger" hebben genoemd. „Klein" kan men slechts bij wijze van spreken zeggen van iemand, die ongeveer de gemiddelde lengte heeft. Maar volgens haar schoenmaker leeft Thérèse Schwartze op een onmogelijk kleinen voet; ze heeft heel kleine, fraai gevormde handen, kleine ooren, een miniatuur mondje en een fijn besneden gelaat. Dit en de algemeene bevalligheid van haar voorkomen en hare bewegingen doen haar kleiner schijnen, dan ze wezenlijk is.

Ook voor het overige is de beschrijving vol dichterlijke vrijheid. Als alle geestdriftige en geestkrachtige temperamenten kan Thérèse Schwartze buitengemeen lang en hard werken en ze is niet tevreden, als ze niet arbeiden kan. Ze doet het dagelijks, zoolang het licht blijft, en gunt daarbij zichzelve en hare modellen weinig rust. Wanneer ze dan eens erg heeft moeten tobben, bijvoorbeeld met een kind, wat slechts af en toe eenige seconden in de houding wordt gezien; — wanneer ze eene der bittere teleurstellingen had, als er zoo vele zijn in het leven van den kunstenaar; — wanneer ze zorg heeft over dierbare verwanten en vrienden; — wanneer ze de wisselingen ondervindt van ons nijdig klimaat; — wanneer de wereld, na vermoeiende dagen, te veel ook nog van hare avonden heeft gevergd; — kortom, wanneer haar veerkrachtig gestel eenigermate is aangedaan, dan kan ze wel eens — en vroeger meer dan nu — zoo wat beantwoorden aan hare eigene beschrijving. Maar ook dan is de kleinste aangename verrassing voldoende, om op eens haar jaren te verjongen en weer te veranderen, in het schalksche, origineele, bekoorlijke persoontje, wat ze doorgaans is.

Toen ze de bewuste teekening leverde, was ze pas te Parijs gekomen en hare gezondheid niet gansch normaal. Met hare fijne taille, en wel wat buitengewoon bleeke gelaatskleur, leek ze zulk een teer poppetje, dat die haar voor het eerst zagen meenden en schreven, dat ze tering had.

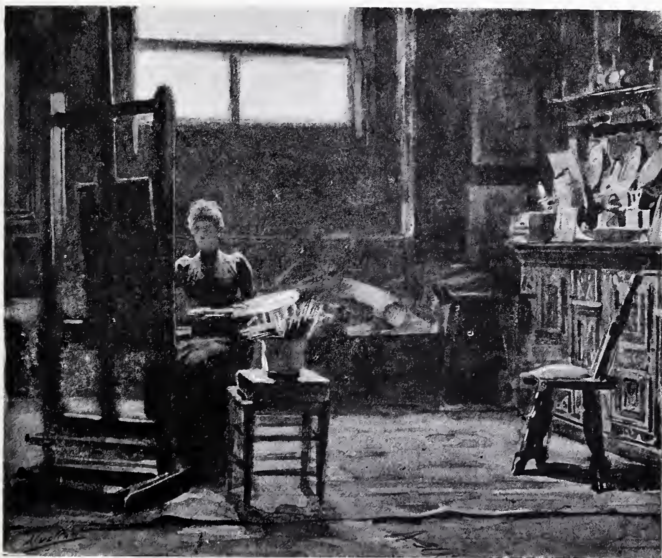
Zij zelve schreef:

Ik geloof dat ik een beest in mijn rug heb, wat ergens mijn gebeente zit te verteren en het oud en taai vindende, maar langzaam vordert, maar het geduld niet verliest en steeds door blijft eten, lekker of niet. Het beest heeft honger en vindt niets beters.

Alles slechts het gevolg der afmatting van de eerste dagen te Parijs. Geen stad in het eerst zoo vermoeiend als deze, vooral voor levendige menschen, die alles op eens willen bevatten en zich geen tijd laten om overstelpende indrukken te verwerken. Thérèse Schwartze wilde er in weinige maanden zooveel mogelijk doen en daarbij had ze aanvankelijk allerlei zeer tijdroovende teleurstellingen. Zoodra ze wat meer op haar gemak kwam en onder

den invloed der gezonde Parijsche lucht veranderde spoedig alles. Sedert scheen ze voortdurend jonger te worden in plaats van ouder en niemand zal tegenwoordig het toen door haar gegeven portret gelijkend vinden.

Van al wat ook maar den schijn heeft van onvrouwelijke emancipatie heeft Thérèse Schwartze steeds den grootsten afkeer gehad. Evenmin als haar vader, — de trouwe, innig vereerde leidsman harer kunstenaarsjeugd, — huldigde ze ooit de leer, dat in wat goed is en waar en schoon, voor artisten afzonderlijke regels gelden. Nooit, ook niet onder haar werk, iets van de gewilde, zoogenaamd geniale slordigheid, door zoo velen het kenschetsende gewaand van den waren artist. Orde, netheid en smaak voor haar persoon

Thérèse Schwartze op haar atelier, naar eene teekening van Prof. N. van der Waay.

en in al wat haar omringt op het atelier; regelmaat en vaste goede beginselen in haar leven. En daarin, als altijd, het geheim harer buitengewone werkkracht en productiviteit. Voor het overige, als de geheele familie, een opgewekt temperament, warm deelnemend in ieders lief en leed. Ernstig en zelfs streng op het atelier, maar de gulle vroolijkheid zelve in den kring van

verwanten en vrienden. Als het maar een weinig voor den wind gaat en geen zorgen drukken, vol grappige, origineele invallen en geestige antwoorden. Soms allerkoddigst naieve, omdat ze veel te argeloos is en te weinig met zich zelf ingenomen, om aan ieder woord dadelijk het meeste gewicht te hechten. Flink echter en bij de hand, waar ze bespeurt, dat de onergdenkende artisten-natuur de vrouw in moeilijkheden kon brengen.

Eene der beminnelijkste karaktertrekken van Thérèse Schwartze is hare groote bescheidenheid.

Ik weet niet wat de menschen hier aan mij vinden; ze zijn allen even lief en goed voor mij,

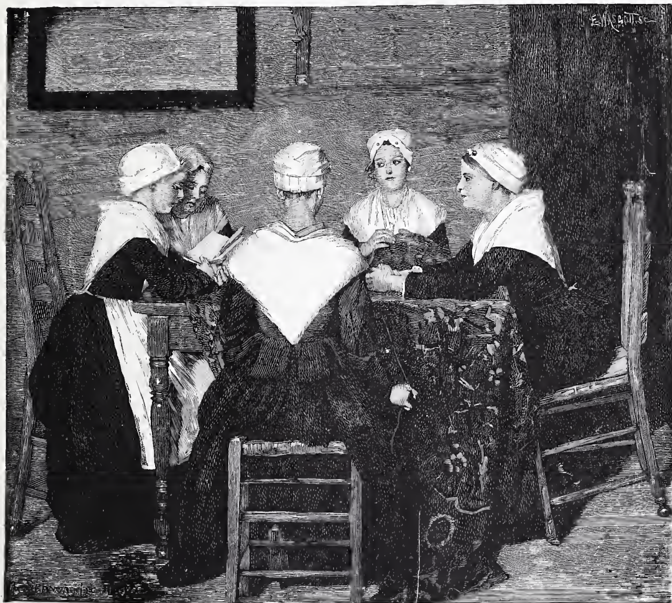
Eerste schetsen voor de schilderij «De weezen,»
(Museum Boymans te Rotterdam).

schreef ze soms.

Tegelijk schreef eene oude fransche dame, bij de vrienden bekend als iemand, die alles behalve gemakkelijk zich aansloot, allerminst aan wildvreemden, gelijk Mej. Schwartze voor haar was, toen ze er eenige dagen kwam logeeren, om een portret te maken:

La gracieuse Mademoiselle Schwartze nous a quitté hier, le coeur bien gros tant

la chère enfant s'est trouvée heureuse près de tes vieux parents, qui je puis te le dire l' ont entourée de soins et d' affection, chose toute naturelle quant on la connait. Le portrait de ton bon père est terminé; il est très ressemblant. Quant a la peinture elle nous parait fort belle. Elle l' a emporté pour le montrer à Monsieur Henner et nous fera part de l' appréciation de ce Monsieur *si* elle est satisfaisante, ce qui ne peut manquer malgré sa séverité [namelijk die van Henner, heel moeilijk te voldoen, maar ook van Mej. Schwartze, als altijd over haar werk weinig tevreden en die dus dubbel tegen dit oordeel opzag]. Elle est d' une modestie bien rare je t' assure. C' est une raison de plus pour l' aimer et l' encourager. Franchement quand on connait intimement Mademoiselle Thérèse on n' a aucun mérite à l' entourer de soins.

« De weezen », (Museum Boymans te Rotterdam).

Bescheiden en streng, waar het eigen werk geldt, is Mej. S. gebleven onder elk succes. De ware kunstenaar weet dan ook te goed, hoe weinig hij vermag tegenover de schoonheid der natuur, om het niet te zijn. Wanneer echter gelijk soms, deze bescheidenheid het karakter schijnt aan te nemen van onnoodig gebrek aan zelfvertrouwen, dan moet er dunkt ons, nog iets anders zijn. Denkelijk de oververmoeing, bij zenuwachtige temperamenten het gevolg der volharding, waarmede zij doorgaans werken. Als men dit niet zelden waarneemt bij voor het overige krachtige

mannen, hoeveel te eer bij eene vrouw, arbeidende, gelijk Thérèse Schwartze gewoonlijk doet. Geen wonder, dat ze niet zelden slechts met moeite overreed werd, haar werk te laten als het was en niet — gelijk ze wel eens deed en dikwijls op het punt stond van te doen — er het tempermes over te halen. Evenmin vreemd, dat ze altijd opziet tegen het oordeel van die ze veel hooger acht dan zich zelf, dan wel eens wat al te snel haar eigene meening gevangen geeft en bij iedere nieuwe onderneming van eenige beteekenis vreest ditmaal niet te slagen.

De kunst is altijd zwaar en voor iedereen. Maar de bezwaren, die ook de meest begaafde vrouwen in hare beoefening hebben te overwinnen, worden wel eens wat licht geteld.

* * *

Van vaderszijde stamt de familie Schwartze uit Vlotho en uit Amsterdam; van moederszijde uit Coblenz en Trier; Thérèse's vader, John George, werd 20 Oct. 1814 te Philadelphia geboren en dat zijne dochter geen Amerikaansche werd, dankt onze kunst een gelukkig toeval.

Thérèse's grootvader had te Philadelphia eene bloeiende fabriek van chemicaliën en voor dit vak was haar vader wetenschappelijk opgeleid. De weinige uren, die de drukke fabrieksbezigheden hem lieten, besteedde hij al vroeg vlijtig aan het teekenen en daar hij onder de leiding van den portretschilder I. A. Smith ongewonen aanleg had betoond, kreeg hij verlof om de Dusseldorfsche akademie te bezoeken. Toen hij er eenige jaren was geweest, ging hij terug over Amsterdam, om nog eens de familie zijner moeder te zien. Hij had het pas geschilderde portret medegebracht zijner aanstaande — eene zuster van den bekenden schilder Herrmann, met wien hij in zijne akademie jaren bevriend was geraakt — en op dringenden raad zijner verwanten werd het toen hier in Arti tentoongesteld.

Schwartze's kunst was een geheel andere, dan die, vooral in het portret, te onzent den boventoon had, toen overal, behalve in Frankrijk, de kunst deerlijk in verval was geweest en pas begon te herleven. Hij was niet alleen een meester in de techniek, maar met innige poezie en zonder eenige conventie wist hij getrouw de werkelijkheid terug te geven. Daarom ook waren later zijne kinderportretten zoo gewild.

Zijn doek maakte sensatie. Trouwens het was niet alleen innig, waar en meesterlijk gedaan, maar die er op werd voorgesteld was eene jonge, mooie, en lieve vrouw, eene karakteristieke schoonheid. Onze dichters beijverden zich, haar lof te zingen.

Wie de nu negen-en-zestig jarige weduwe Schwartze ook maar vluchtig heeft gezien, zal nog dit typisch gelaat, met het levendig donker oog, niet spoedig vergeten. En al laat men warme kinderlijke vereering en aanhankelijkheid geheel buiten rekening dan blijft volkomen begrijpelijk, waarom Thérèse Schwartze zoo gaarne hare moeder schildert. Ze maakte misschien twintig portretten van Mevrouw Schwartze, nu eens vluchtige schets, dan uitvoerige houtkoolteekening (Mej. Schwartze werkt gaarne en veel met houts-

kool en heeft slechts de fout, dat ze hare schetsen niet genoeg waardeert, zoodat men soms slechts met moeite ze weer weet te vinden), dan weder eene min of meer voltooide schilderij.

Het oudste, wat ik ken, is voor de kunst en persoonlijkheid der schilderes

Kindergroep, naar de schilderij; eigendom van Mr. Mayer-Leiden te Brühl.

misschien het meest kenschetsende. In een vlaag van onvoldaanheid haalde ze er het tempermes over; vond het toen weer minder slecht, dan ze dacht

en liet het als het was. Zoo als het is, is het door de besten, hier en in den vreemde altijd meesterwerk genoemd.

Het laatste, dit jaar geschilderd, en thans te Parijs op de tentoonstelling van de *Kunstclub*, neemt onder onze illustratiën eene plaats in.

* * *

Barones Michiels van Verduynen. (Pastel).

Wegens de vele bestellingen bleef Schwartze hier eerst één jaar; toen nog één. Daarop besloot hij te huwen en zich te Amsterdam te vestigen. De beste kunstenaars, letterkundigen en geleerden telde de beminnelijke man spoedig onder zijne vrienden. Israëls, Bilders, Opzoomer en vele andere mannen van naam verkeerden als huisgenooten in het gezin.

Die in die jaren op de hoogte bleven onzer kunst hebben zeker niet de bezielde portretten vergeten van Opzoomer, pater Frentrop, van Lennep,

Dr. Rive en zoovele anderen en met ons kunnen zij slechts er zich over verbazen, dat door wij weten niet welk verzuim, in de friezen van het Rijksmuseum de naam der Schwartze's wordt gemist.

* * *

Even als haar vader gat Thérèse reeds vroeg blijken van aanleg. Als acht- of negenjarig kind deed ze al niet liever dan teekenen en wanneer die oude dingen eens toevallig voor den dag komen is niet onvermakelijk met een ferm handje te zien vermeld, dat dit of dat niet van haar is. Gelukkig voor de artisten hebben niet alle schoolkameraadjes talent en de jonge kunstenares schijnt toen te hebben bevonden — wat ook de waarheid was — dat hare pogingen toch iets beter waren gelukt dan de andere. Spoedig kreeg ze van haar vader geregeld les en zijne goedkeuring te verwerven was altijd haar hoogste geluk.

Mevrouw Taen-Err-Toung-Cuypers. (Pastel).

In 1874 toen Schwartze aan zijn gezin ontviel, had Thérèse al veel en goed geschilderd; „zoo goed als ik" zei haar vader, weinige dagen voor dat zij hem moest verliezen. Innige liefde en vereering en een krachtig plichtbesef hadden haar steeds gespoord. Maar ze was nog zeer jong en naar van zelve spreekt, hare kunst toen nog niet zelfstandig en niet rijp. Diep terneder geslagen door dit onherstelbaar verlies, begreep ze toch dat er moest worden gehandeld. Met aanbevelingen voor Gabriël Max, Lenbach en Piloty ging ze het volgende jaar naar de Akademie te München, waar ze tot in 1876 bleef.

Een zwaar jaar, dat jaar te München. Van het eene pension in het andere; hier eigenaressen, die kunstenaars schenen te beschouwen, als wezens, die wel konden leven van den Münchener droogen wind; daar erg vrijzinnige huisgenooten, op een goeden dag verdwijnend met de noorderzon en al uwe kleine kostbaarheden en dierbare souvenirs. Steeds onverdroten werken, 's ochtens en 's avonds; altijd het besef, dat de middelen beperkt zijn, van de gelegenheid het meest moet worden gemaakt en het andere diende genomen,

zoo als het viel; ook het, vooral 's winters, zeer onaangename Münchener klimaat en de gevoelige bewijzen, dat Hollandsche en Beijersche begrippen van reinheid twee zeer verschillende dingen zijn.

Maar men zou door Mej. Schwartze zelve het grappig vergoelijkend verhaal moeten hooren van haar Münchener tijd.

* * *

„Ik heb geen het minste talent voor compositie" plag ze toen wel eens te zeggen. Ze heeft sedert genoeg bewezen, hoe ze zich onderschatte. Wat ze bedoelde was natuurlijk niet het samenstellen van kleine tafereelen; het eigenlijk zoogenaamde genre is niet hare richting; ze meende het ontwerpen eener vereeniging van groote figuren.

Maar als er geen gelegenheid is, iets te beproeven valt niet wel te zeggen, of men het zou kunnen. Al ver lagen achter ons de dagen der regenten- en schutterstukken, toen ieder college van beteekenis, het haast een plicht oordeelde, zich collegialiter te laten schilderen. Een portret ten voeten uit, een kniestuk waren gebeurtenissen. In onze vergaderzalen, aula's en senaatskamers wordt den schilder het terrein bij vierkante decimeters toegemeten en hoe de ruimte is gevuld schijnt onzen vroeden en geleerden niet veel aan te gaan. Welk een doodsche verzameling zat ons aan te staren, als wij aan het groene kleed zwoegden onder examens. Met de groote meesters was ook het juiste oordeel verdwenen, wat dadelijk onderscheidt tusschen levenlooze en bezielde, valsche en ware kunst.

In het algemeen werd in de kunst blijkbaar gerekend op zeer kleine verhoudingen. Ze was geen regeeringszaak; niet eens publieke zaak. Ze was huiselijk geworden; de zaak van eenige liefhebbers, die in zij- en binnenkamers er kabinetjes op na hielden. In welke ruimten werden toen de overblijfselen weggestouwd onzer waarachtig groote kunst? Op welke afmetingen werd gerekend bij het bouwen onzer tentoonstellingszalen?

De groote internationale tentoonstellingen en de algemeene herleving hebben in deze opvatting verandering gebracht. Door grootere bekendheid buitenslands kan thans meer moed worden gevat voor ondernemingen, anders niet licht gewaagd. Maar hoe uiterst beperkt is toch nog het veld, behalve voor die zich in het buitenland vestigen, of door het buitenland genomen zien, waarvoor hier geen plaatsing is.

„Uw land is eigenlijk te klein" zei eens een vreemdeling. „Door de beperkte verhoudingen zijn er heel wat groote mannen, die elders onder de menigte zouden verdwijnen en uwe wezenlijk groote mannen vinden nauwelijks een werkkring."

Wat van deze uitspraak waar moge wezen op ander gebied, voor hare waarheid op dat der kunst is zeker heel wat te zeggen. Voor twee eeuwen was het geheel anders, maar hoe was het eenige jaren geleden en hoe is het nog?

Al Thérèse's vader had dit bezwaar ondervonden. Hij schilderde gaarne

historische compositien, liefst bijbelsche tafereelen, waartoe zijn vroom gemoed zich het meest gevoelde aangetrokken. Voor een protestant echter is in dit genre de gelegenheid toch al gering en ook buiten zijn kerkgenootschap was het gevoel voor goede kunst toen ver beneden peil. Een der beste groote compositiën van Schwartze was dan ook niet voor ons land bestemd, maar voor dat zijner geboorte. Ongelukkig werd het schip, wat het vervoerde,

Houtskoolstudie voor een ontworpen schilderij.

denkelijk door de Alabama in den grond geboord. Men vernam er nooit meer van sedert de afvaart en wij kennen nu nog slechts „The Pilgrim fathers" uit de buitengemeen schoone lithographie van Prof. Aug. Allebé.

Toen Thérèse terugkeerde vond zij niet alleen in haar genre geen school

en weinig of geen gelegenheid voor compositiën van eenigen omvang, maar zelfs geen figuurschilders van beteekenis. Die er waren behoorden niet tot den familiekring of waren naar elders verhuisd.

„Als gij een man waart", had Piloty gezegd, „zoudt gij stellig groote dingen doen. Maar uw vrouwelijk gebrek aan zelfvertrouwen zal u in den weg staan, als ge dat niet weet te overwinnen."

Zeker dus eenige behoefte aan waardeering en steun van bevoegden.

Kindergroep. Naar de schilderij.

Ongelukkig zijn onze goede Hollanders op het stuk van waardeering niet sterk. Afbreken is heel wat aardiger. „Vous êtes un peuple essentiellement moqueur!” zei eens een Franschman, die hier vele jaren vertoefde. En zelfs de

Weesmeisje. (Houtskoolstudie).

meest welwillende kunstvrienden schijnen voor niets zoo bevreesd te zijn, dan dat ze door aanmoediging en welverdienden lof een groot talent zullen bederven.

Met de meest warme erkentelijkheid gedenkt Mej. Schwartze, dan ook altijd „den goeden, grooten Israëls," wiens machtige kunst ze reeds als kind bewonderde en altijd meer bewonderen bleef; die, als hij maar even gelegenheid had, nooit verzuimde haar te bezoeken; door fijne opmerkingen en wenken haar smaak louterde en steeds haar nieuwen moed gaf. Bilders, toen nog hier woonachtig, bleef eveneens haar trouwe raadsman en vriend. Menigen avond ging ze tot hem, gretig luisterend naar zijne altijd geestige en oorspronkelijke vertoogen. Ook Bosboom heeft eene groote plaats in de goede herinneringen aan den niet gemakkelijken tijd, toen ze, slechts bij uitzondering den steun vindende van kunstenaars van gezag, zelve nog niet genoeg gezag had, om tegenover leekenbetweterij en eigen twijfel altijd hare kunstopvatting te handhaven.

„Mannen zijn toch heel wat ijdeler dan vrouwen", zegt Mej. Schwartze soms en die zoo vele van de beste en bekwaamste tot model had en zoo vele mooie en bevallige vrouwen bovendien, moet het wel weten. Als men met grappigen ernst haar die theorie hoort verdedigen, moet ieder man haar gelijk geven. En bij vrouwen heeft ze het pleit al gewonnen voor dat ze het houdt; dat spreekt.

Intusschen: Mooie vrouwen weten dat ze mooi zijn en nemen dit als een volkomen gewoon natuurverschijnsel. Ze zullen zorg besteden aan toilet, aan haar uiterlijk, en met een half woord verstaan, als goede smaak een wenk geeft. Maar ze gaan zitten, zooals ze zijn en komen niet poseeren.

Mannen echter — laat ons zeggen: „de meeste" — zijn (misschien zich maar half bewust) dan altijd min of meer vervuld van de gedachte, dat het nageslacht moet weten, wat ze in de huidige wereld hebben beteekend. Ze zijn niet maar een man, met dit of dat gelaat en dit of dat karakter, maar tegelijk eene min of meer gewichtige betrekking. Zelfs bij die in hun gewone doen heel eenvoudig zijn en bescheiden, komt deze soort van ijdelheid, gansch onverwacht zich soms zeer sterk openbaren. Geraken ze er niet toe uit zich zelf, ze komen er wel door goede vrienden.

Wezenlijk groote kunst is wars van conventie; ze geeft de natuur, gelijk het oog van den kunstenaar die ziet. Aangaande de rol in deze wereld gespeeld moge door attributen iets worden aangeduid, hoofdzaak blijft de man, het karakter, wat de intuïtie van het genie uit enkele trekken leest. Die dan meester is van de techniek maakt niet geschilderde gelijkenissen, maar bezielde wezens; beeltenissen, die niet doen denken aan de stof waaruit, de wijze waarop ze zijn gemaakt.

Zulke beeltenissen maakte toen reeds Mej. Schwartze. „Il y a presque trop d'expression" zei Henner een paar jaar later. De ijdelheid der wereld echter verlangde niet zelden geheel wat anders, dan de kunst kan geven en maakte daardoor het kunstenaarsleven soms niet weinig moeilijk.

* * *

De reis was gemakkelijk en niet vermoeiend en hoewel ik nog niets van Parijs heb gezien, bevalt het er mij reeds uitstekend.

Pastel. (Eigendom van Mr. G. van Tienhoven).]

Dat was er weer een van Thérèse Schwartze, toen ze in het late najaar van 1878, met eene vriendin naar Parijs was gestoomd, om de groote internationale tentoonstelling te zien en zoodra mogelijk de bezorgden thuis wilde geruststellen. Vrienden, die pas te Parijs waren geweest en nog geheel vervuld waren van den machtigen indruk, hadden haar dringend geraden te gaan. Geene tentoonstelling dan ook voor kunstenaars zoo leerzaam als deze: vooral niet als men door dankbare herinnering min of meer was onder den invloed der duitsche kunst en in de onze niet het tegenwicht vinden kon, juist waar dit met nut kon worden gegeven.

Toen Mej. Schwartze terugkwam, stond haar besluit vast. De tentoonstelling had op haar een zoo diepen indruk gemaakt, dat zij zoodra doenlijk eenigen tijd te Parijs wilde gaan studeeren. Een bruikbaar atelier, een goed pension en nu en dan de raad van een goed meester, schenen door goede vrienden of bekenden gemakkelijk te bezorgen.

Door allerlei misverstand echter vond ze wel wat primitieve huisvesting in eene kostschool van kleine kinderen, geen atelier, en voor het overige de belofte, dat men haar op het atelier van Henner eene plaats zou verwerven.

Coja. (Pastel).

Mademoiselle D. is eene vriendelijke vrouw van ongeveer veertig. Door al die kleine kinderen is in huis een leven van belang. Het ziet er erg vervallen uit. Maar dat is niets, als ik nu maar een goed atelier vind.

De kunstenares was teleurgesteld, maar wilde of kon dit niet zoo dadelijk zeggen. Bovendien was de Salon pas geopend en dien moest ze allereerst zien.

Ook al een teleurstelling na al het kunstgenot van 1878.

Verleden jaar was er zooveel wat mij aantrok en van bewondering vervulde; nu zooveel waarvan ik niets begrijp; waarvan kleur en techniek mij zoo vreemd voorkomen, dat ik ze met den besten wil niet mooi vinden kan. X bewonderde veel, waarvoor ik niet het minste gevoel. Men wordt eigenlijk door al dat vreemde overstelpt. Later kon ik wel anders oordeelen. Het verwondert mij, dat de jury niet strenger is, want er zijn heusch belachlijke schilderijen en veel wezenlijk slechte, al geef ik toe, dat veel, wat men nu veroordeelt, afzonderlijk, in goed licht gezien een geheel anderen indruk zou maken.

Marie. (Pastel).

Inderdaad vond ze er later veel meer goeds dan in die eerste dagen en het geheel gaf ook haar den grootsten dunk van de degelijkheid en goeden smaak, die bij het onderricht aan fransche kunstenaars voorzitten.

Maar ... geen atelier; niets naders nog van Henner en een toch wel wat vreemd pension.

Mademoiselle D. is wezenlijk goed; als nu haar huis het ook maar was; maar dat is zoo vervallen, primitief en slordig. De eetzaal is eene soort van schuur op de binnenplaats en men komt er slechts in over een modderige plas, of een hoop overblijfselen van koolbladeren enz. Als eenig ameublement, eene lange geschaafde houten tafel met dito banken er om heen. Met mantel en doek moet men er dineeren, want de deur staat eeuwig open en geeft een verrukkelijk gezicht op de binnenplaats, waar gedurende ons diner (dat van Mademoiselle en mij) de kostkinderen, kleine, smerige wezentjes, een heidensch geweld maken. Die leelijke tafel wordt niet eens gedekt. Borden, schotels, vorken en de rest — alles van tin — worden er maar zoo opgezet. Men eet er om te blijven leven en dan is de maaltijd voorbij. Had ik nu maar een goed atelier en de leiding van een goed kunstenaar, dan zouden al die kleine onaangenaamheden mij minder kunnen schelen.

Gelukkig kreeg ze Henner te spreken. Hij zei veel goeds van de twee stukken, die ze toen op de tentoonstelling had, maar nog onder den indruk die zijne vriendin, de romancière, van Thérèse's verlangen had gegeven, dacht ook hij slechts aan het leerlingen-atelier, waarvan hij het adres gaf.

Vol moed en hoop stapte ik den anderen ochtend vroeg naar den omnibus, die mij op den quai Voltaire brengen zou. Verbeeldt u een atelier, niet veel grooter dan het mijne, waar ten minste dertig meisjes, jong en oud, op een gepakt, zóó dat ze

Portret van Mevr. de wed. J. Geo. Schwartze, naar de schilderij.

zich bijna niet konden bewegen, naar één model werken. Ik kon er wezenlijk niet in en bleef bij den ingang staan, vreezende een ezel om te gooien, als ik mij bewoog. In weerwil van die ophooping, wilden ze mij er nog bij hebben, tegen een contributie van 70 franken per maand. In München gaf ik voor een ferm groot atelier, geheel voor mij zelf 20 gulden. Ze werken precies een geheele week naar een zelfden stand en mogen om de beurt stellen. Over 30 weken zou dus zoo wat de beurt aan mij komen. Er was een verschikkelijk benauwde lucht en ik geloof heel wat inbeelding. Althans al wilden ze mij gaarne hebben, ze waren zeer uit de hoogte.
Versuft ging ik naar het Louvre, om na te denken. Daar kwam ik tot het besluit, al mijn moed bijeen te rapen en Henner ronduit te zeggen, wat ik er van dacht. Ik nam een wagen, reed naar huis, stopte er Mama's portret in en de rest. W. niet, die te groot was; nam nog eenige teekeningen en reed naar Henner met een zwaar hart, vol vrees om het hem goed in het Fransch te zeggen. Ik zou zoo ongaarne exigeant en ingebeeld schijnen.

Henner vond haar volstrekt niet ingebeeld; hij was allerbeminnelijkst, bekeek zorgvuldig en zeer lang wat ze had medegebracht, wees haar enkele

Het zieke kind. (Houtskoolstudie).

fouten in de teekening en maakte haar haast buiten zich zelf van verrukking, toen hij, na bijna een half uur voor het portret harer moeder te hebben gezeten, vroeg, hoe ze toch die mooie doorschijnende achtergrond gemaakt had, wat zij dankbaar beproefde te zeggen, maar natuurlijk niet kon. „C'est très charmant, c'est gentil, il faut la vendre tout de suite", zei hij van een ander doek. Maar dat ging niet, want het was een kinderportret. Ze moest zoodra mogelijk een eigen atelier zoeken, intusschen Holbein, Leonardo da

Vinci, Raphaël en Velasquez bestudeeren. Hij zou komen zien en altijd voor haar thuis zijn.

Thérèse Schwartze, die Henner nog maar weinig kende, kon toen nog moeilijk vatten, wat wezenlijk zijn lof beduidde. Naief schrijft ze een paar weken later:

Gisteren kwam op het Louvre eene jonge dame naar mij toe, die daar ook copieert. Ze vroeg mij, of ik mademoiselle Schwartze was. Zij werkt op het damesatelier van Henner en naar zijne beschrijving van mij, had zij mij herkend en wenschtte gaarne mijne kennismaking. Hij schijnt haarfijn alles van mij verteld te hebben, want zij wist alles van mijn werk, wat ik met hem gesproken had enz. enz. Ik wist niet, dat de mannen zulke babbelaars waren.

Ditmaal wel geen gebabbel zonder grond. Henner, voor wiens oordeel ze weken daarna nog zoo bang was, was eenvoudig vol van haar lof. Hij sprak er over met iedereen, met zijne leerlingen, met andere kunstenaars, met hare fransche vrienden. Lalanne en Henry Havard, die toen ons land bereisden voor de teekeningen van „Holland in vogelvlucht," hoorden er van door hunne Parijsche kennissen en zeiden het voort; Gréville en Jean Aicard schreven er over; lang voordat zij zelve het begreep, wist men hier, dat Henner eigenlijk slechts aan te merken had, dat ze toen niet altijd streng genoeg geteekend had, in hare kleur nog wat herinnerde aan de duitsche school en nog niet genoeg haar smaak en oordeel had ontwikkeld door het zien van veel goede nieuwe kunst.

Eindelijk vond ze eene soort van atelier en ook Bonnat, die bij vroegere bezoeken ziek was geweest of op reis.

Veel later, toen hij haar medelid was in de tentoonstellingsjury van 1883, vertelde hij, dat bij hare introductie eene soortgelijke misvatting was geweest als bij die aan Henner. Dit verklaart den aanhef van haar verhaal.

Ik ben op het atelier van Bonnat geweest. Hij was erg uit de hoogte en ik alles behalve op mijn gemak. Hij wenschte mijn werk te zien, maar lag op de canapé met rhumatiek en kon niet komen. Ik stopte dus mijn schilderijen maar weer in een rijtuig en kwam zwaar beladen terug. Hij bekeek ze heel lang, voordat hij iets zei. Ik stond op heete kolen. Op eens gaf hij mij de hand en zei: „Mais Madame! Vous êtes née peintre. Le coloris est superbe, magnifique et si le dessin était tout à fait bon ce serait excellent."

Ik zeg nooit gaarne iets tot mijn lof en ge weet, hoe *ik* over mijn werk denk. Ik zou het dan ook niet schrijven als ik niet wist, dat het u genoegen zou doen. Maar ik was er ook zoo verschrikkelijk blij mede. Ik werd erg rood en verlegen, geloof ik, want hij lachtte en herhaalde nog wel tweemaal: „Mais Madame! Vous êtes née peintre." Hij ried mij veel en ernstig te teekenen en als ik niet van kopieeren hield moest ik maar altijd werken naar de natuur, wat ik dan ook dadelijk ben gaan doen. Als maar half waar is, wat hij zei, dan mag ik heden al heel moedig en gelukkig zijn.

Ze had toen een aardigen Italiaanschen jongen gevonden en later, bij een spaansch schilder, de prachtige vrouw, waarnaar ze „de laatste blik" schilderde, die datzelfde jaar in Arti op de tentoonstelling kwam. En ze werkte met nieuwen moed en ijver, totdat de Augustuswarmte al de kunstvrienden uit Parijs dreef en zij zelve er aan moest denken huiswaarts te keeren.

* * *

Pioenen, naar de schilderij.

Onder alle hindernissen had Thérèse Schwartze in dezen Parijschen tijd veel meer gewonnen, dan zij zelve wel wist. IJverige studie in het Louvre, het Luxembourg, den Salon en de ateliers hadden oordeel en smaak gerijpt, moed en zelfvertrouwen verhoogd. In den herfst van datzelfde jaar schilderde ze onderanderen het portret van Frederik Muller, wat groote waardeering vond en wegens de algemeene bekendheid van den persoon zich als van zelve leent tot enkele opmerkingen over het eigenaardige in Thérèse Schwartze's kunst. Over hare techniek mogen anderen zich een oordeel aanmatigen, de

leek heeft dienaangaande natuurlijk slechts zijne leekenopinie. Door kunstenaars heb ik altijd hooren bewonderen, dat Thérèse Schwartze hare doeken zoo „goed uit de verw wist te houden", waarmede ze hetzelfde bedoelen, wat ook mij altijd trof, dat men niet denkt aan het materiaal. Er is echter meer en juist daarom.

Voordat Frederik Muller kwam zitten, had de schilderes hem nooit gezien en stellig wist ze maar zeer oppervlakkig wat hij eigenlijk deed. Toch, hoe volkomen spreekt de gansche man uit zijn portret. De geleerde onder de boekhandelaars, die van boeken alles wist en alles kende en met zijn vurig oog tot in uwe ziel las, of wetenschappelijke ernst dreef, dan wel oppervlakkige liefhebberij. Tegelijk koopman, handig en schrander koopman, geen goede gelegenheid verzuimende.

„Hoe hebt ge in 's hemels naam hem zoo snel kunnen vatten? De uitdrukking is zoo goed als ze maar wezen kan. Muller ligt er al geheel in."

Dit op den tweeden dag, toen Thérèse zich weer erg klein gevoelde en de meening had gevraagd van iemand, die Frederik Muller goed kende en wiens waarheidsliefde ze vertrouwde.

Deze intuïtie, onmiddellijk het innerlijk ziende door het uiterlijke, is de groote gaaf, die Thérèse Schwartze in zoo hooge mate onderscheidt en uit al hare doeken spreekt. Ook met de meest volhardende studie is dat niet te verkrijgen; het is het aangeboren talent, wat den waarachtigen kunstenaar maakt en dan ook Bonnat deed zeggen: Mais Madame! Vous êtes née peintre.

Hetzelfde heeft ze in hare opvatting, altijd natuurlijk, ongedwongen, gansch oorspronkelijk.

* * *

In den zomer van 1880 ging Mej. Schwartze weder naar Parijs, ditmaal alleen om er den Salon te zien. Hare eerste indrukken en lotgevallen schreef ze aan eene vriendin en het Algemeen Handelsblad vroeg dien brief op te nemen en er nog een paar te ontvangen. Schoorvoetend gaf de schrijfster toe, maar van eenige aanduiding omtrent de herkomst wilde ze niet weten. Ze vond het al erg, zóó tegenover eene vertrouwde vriendin „te spreken over kunstenaars, die zooveel hooger stonden dan zij" en nog bij de toezending van haar derden vroeg ze verschooning, niets beters te geven.

Die brieven waren eenvoudig het beste en geestigste te onzent in lange over kunst geschreven. Maar Mej. Schwartze verkeerde dan ook zeker nooit in de stemming, die allerlei brekebeenen doet oordeelen als waren ze de hoogste kunstgod in eigen persoon en ze stelde zich niet de onmogelijk aanmatigende opgaaf, nu eens hare opinie te zeggen over deze gansche verzameling van fransche kunst. Ze vertelde alleen, kort, klaar en goed, wat in haar was omgegaan bij hetgeen haar het meest trof.

In hetzelfde jaar werd Mej. Schwartze genoodigd, eenige weken te komen doorbrengen op het lustslot te Soestdijk, om H. K. H. prinses Hendrik behulpzaam te zijn bij het schilderen. Soms was ze met die vereerende op-

dracht niet weinig verlegen, vreezende dat hare levendige natuur en haar ijver zouden vergeten, welke leerling ze had.

De voorstelling en de eerste les zijn gedaan en de eerste angst voorbij. Een alleraardigst freuletje geleidde mij tot de prinses; ik had niet eens tijd, mijn haar wat in orde te brengen. Ik heb mij oneindige malen vergist, mäar de prinses is waarlijk allerliefst en zeer vriendelijk. Ze verlangde zoo aan het schilderen te gaan, dat ik hals over kop eene kamer tot atelier moest inrichten. Maar waar was het Noorden? Niemand wist waar het Noorden was en ik wel het minst van allen. Ik zwierf met een lakei het gansche paleis door van boven tot onder en toen vonden wij eene heel goede kamer op het Noorden, vlak naast de mijne, vanwaar we waren gekomen.

Moordenaarshanden. (Houtskoolschets).

Alles ging nu voortreffelijk en men zou gaarne nog meer en beter vertellen, hoe beminnelijk deze te vroeg gestorven prinses zich betoonde. Later kwam ze nog eenige weken te Amsterdam, bij Mej. Schwartze aan huis werken, altijd bezorgd, dat ze te veel van haar tijd nam.

* * *

In 1883 werd Thérèse Schwartze benoemd tot lid der jury voor de internationale tentoonstelling te Amsterdam. Toen eigenlijk eerst leerden de Haagsche schilders haar goed kennen en voorzooveel ze het al niet waren, werden ze hare trouwe vrienden. Kloek, toch echt vrouwelijk en zonder eenige aanmatiging, gaf ze haar oordeel en wist het flink te verdedigen.

Tot 1884 had ze te Parijs slechts de jaarlijksche Salons kunnen bezoeken. In dat jaar vond ze gelegenheid, er eenige maanden heen te gaan, om in een eigen atelier

te studeeren. Ze maakte onderanderen het portret van den landschapschilder Harpignies, welk voortreffelijk werk haar op den Salon van dat jaar met groote meerderheid van stemmen hare eerste fransche onderscheiding (mention honorable) bezorgde.

Argeloosheid hadden haar en hare vriendin daar iets gansch anders kunnen doen overkomen. Op zekeren dag was er een model, met een mooien kop, waarnaar de vriendin werkte. Mej. Schwartze, toevallig zonder model, maakte zich gereed, om naar hem eene handenstudie te maken, toen ze zag, dat er een duim mistte, wat hij tot dusver zorgvuldig had verborgen. Hij was eens overreden door een omnibus en toen zijn duim kwijt geraakt. Er werd verder niet over gesproken, of gedacht. Daags daaraanvolgende kwam het model niet terug. Een bezoek brengend bij Debat Ponsan, hoorden de meisjes, dat Parijs vol was van het vatten van den moordenaar van Mevrouw ***. Men had hem herkend aan de handen, daar bij de worsteling het slachtoffer hem een duim had afgebeten. Dat was het mooie model, wat de jonge vrouwen eenige dagen op haar eenzaam atelier hadden gehad.

„Maar ik had een revolver," zei Thérèse Schwartze. „Alleen weet ik niet, of ik zoo'n ding zou durven afschieten."

Heel waarschijnlijk had ze hem toen niet voor het grijpen, maar in het geval van het model zou ik anders op dit stuk niet zoo gansch die bewering hebben vertrouwd. De revolver was, voor men kon nooit weten welke eventualiteiten, gegeven door een Parijsche kennis en hij had haar in het gebruik een weinig geoefend. Thérèse Schwartze heeft bij haar werk nooit een schilderstok; bewijs genoeg voor kracht en vastheid. Die trouwens bij het overspannen van een raam haar met hamer en trektang aan het werk hebben gezien, kunnen weten welk eene spierkracht deze oogenschijnlijk fijne en teere handen kunnen ontwikkelen. De man zonder duim had het dus wel eens kunnen bijwonen, dat sommige revolvers toch afgaan.

* * *

Sedert 1885 maakt Mej. Schwartze ook portretten in pastel. Voor het beste, wat zelfs in Frankrijk op dit gebied wordt geleverd, behoeft haar werk niet te wijken. Alles ééne harmonie van lijnen en kleur, zoodat men niet aan het eene denkt boven het andere. En als in hare geschilderde portretten altijd levende, bezielde wezens. Jammer dat deze materie zoo teer is, want men zal geen aanvalliger portretten zien dan hare kinderportretten, voor welke dan ook deze wijze van behandeling zich zoo goed leent.

Een paar jaar voor den dood van Z. M. den Koning maakte Mej. Schwartze in pastel het portret van het prinsesje, thans onze algemeen geliefde Koningin. Het was een der groote aantrekkelijkheden der tentoonstelling „Thérèse Schwartze" in het Panoramagebouw, (1890) waarvoor het met de meeste welwillendheid werd afgestaan. Thans gaf H. M. de Koningin-regentes de door ons zeer gewaardeerde vergunning het als een der beste pastelwerken der kunstenares in Elseviers maandschrift te reproduceeren.

Men kan slechts zoo goed en toch zoo veel werken, wanneer men er met zijne geheele ziel bij is en altijd voorbereid.

IJverig onder het werk is Mej. Schwartze zoo zeer, dat ze dikwijls moet erkennen niets van het gevoerde gesprek te hebben gehoord en op vragen de meest incohaerente en daardoor soms allervermakelijkste antwoorden geeft. Doorgaans, zit ze voor zichzelf heen, half verstaanbare opmerkingen te mompelen over haar werk. Raakt men eens uit de houding dan wordt de beminnelijke toovernimf uw kleine tiran; met opgeheven penseel zit ze in de lucht allerlei haastige wenken te schrijven, die men maar zoo goed mogelijk moet zien te vatten en zeer zeker heeft te gehoorzamen.

Houtskoolteekening.
(Eigendom van Mr. G. van Tienhoven).

Voordat ze iets nieuws begint, is ze voortdurend in gedachten er aan bezig. Ze ziet, bestudeert, ontwerpt opvattingen en houdingen, achtergronden, vorm en kleur van kleeding in harmonie met het model, brengt vluchtige schetsen op het papier en is niet te vreden voordat zij de juiste oplossing meent te hebben gevonden.

Wat natuurlijk niet wil zeggen, dat ze die dan nog altijd heeft en niet al het vroegere verwerpt, als bij inspiratie op eens het rechte treffend.

Toen Thérèse Schwartze door de Italiaansche regeering was uitgenoodigd, haar portret te schilderen voor het Palazzo degli Uffizi te Florence — waarin, naar men weet, eene galerij is met eigenhandige portretten van beroemde meesters — kon de opmerkzame bezoeker van haar atelier wel eens verwonderd zijn over het aantal aan den wand genagelde of achteloos neergeworpen fusains en pastels, vrouwen voorstellend in verschillend costuum, meerendeels groot toilet.

Op eens waren al deze ontwerpen verdwenen en stond er een doek met de schets der schilderes in gewoon werkcostuum: palet en penseelen in de eene hand, de andere boven de oogen, het licht van omhoog afsluitende, als om beter het model te zien. De kleine coquetterie, die daardoor een fraaie arm toonde en het lorgnet in de schaduw bracht, met wat er dan mocht wezen van de „uitpuilende oogen", maakte het geheel slechts bekoorlijker.

„C'est une vraie trouvaille," zeiden de fransche kunstenaars, toen het in

1888 op den Salon kwam en er ontbraken slechts een paar stemmen aan het voorstel, om dit stuk te bekroonen met de gouden medaille. In het volgende jaar kreeg ze voor dit portret eene medaille op de groote internationale tentoonstelling en tegelijk de voor vreemdelingen zeldzame onderscheiding der gouden medaille voor de toen in den Salon tentoongestelde „Weezen", (Psalm 146) waaraan in hetzelfde jaar ook hier een der zes groote stedelijke medailles werd geschonken.

Al onderscheidene malen was haar talent op deze wijze geëerd, maar niet dikwijls zal het op haar zulk een indruk hebben gemaakt. Te Amsterdam door de hartelijke, zeer waardeerende betuigingen der juryleden, waaronder haar goede, oude vriend Israels, wiens oordeel ze altijd zoo hoog stelde; te Parijs door het verassende der plechtigheid.

In Frankrijk doet men sommige dingen toch wezenlijk beter dan hier. Medailles en dergelijken komen hier doorgaans in huis vallen, als een ordinair postpaket. In Frankrijk worden ze deftig uitgereikt. De gansche jury vergadert en een der ministers opent de zitting met eene toespraak. De fransche vrienden hadden Thérèse Schwartze dringend genoodigd, zelve hare medaille in ontvangst te komen nemen en daar ze toch de internationale expositie ging zien, wilde ze dit wel doen. Maar ze had het altijd hooren beschrijven als een drooge geschiedenis en er zich dus niet veel van voorgesteld. In de ateliers echter was bekend geworden, dat de schilderes in Parijs was en een zeer groot aantal, ook zeer jonge kunstenaars en kunstenaressen was nu gekomen, om de Hollandsche te zien. Een daverend applaus, telkens herhaald, onthutste haar, toen ze, opgeroepen door den voorzitter, voor de tribune verscheen. Jules Breton, die den president gevraagd had, hem te vergunnen de medaille uit te reiken, greep hare beide handen en kon op eens bijna niet de woorden vinden om haar geluk te wenschen. Al de juryleden, de beroemdste meesters van Frankrijk, stonden op, om haar de hand te drukken.

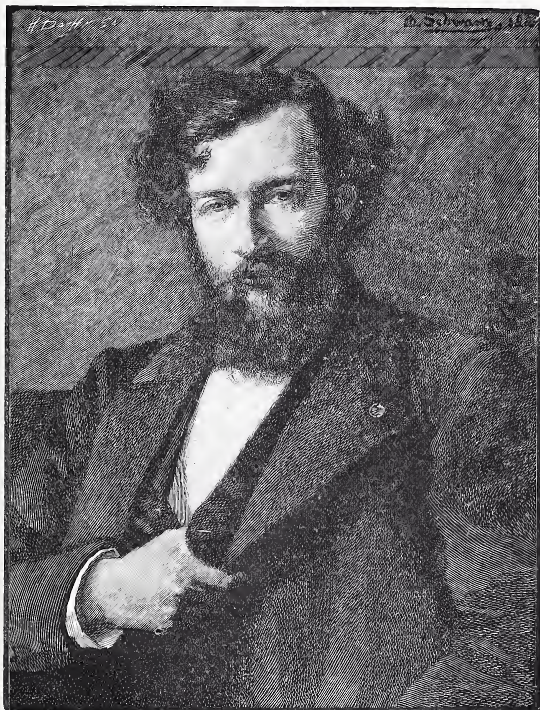
Het gansch onverwachte en ongekunstelde dezer hulde van vreemden moest op zich zelf wel treffen. Te meer tegenover sommige ervaringen in eigen kring, verassend en pijnlijk, als men zelf zoo geheel vreemd is aan de gevoelens, waaruit ze blijkbaar ontsproten.

Weinigen toch, die zoo goed en zoo van heeler harte weten te waardeeren als Thérèse Schwartze. Een stuk moge nog zoo slechte kwaliteiten hebben, zij ontdekt en prijst de goede. Een persoon moge haar nog zoo onaangenaam zijn, in haar gevoelen over zijn werk brengt dit geen de minste verandering. De kunst staat haar het hoogste; wat daarvoor eene aanwinst is, of worden kan, zal ze loven; geen enkel verdiend succes, waarin ze zich niet verheugt.

* * *

Onder de vele gezinnen, waarin Mej. Schwartze altijd gaarne verkeerde en altijd welkom was, van de eerste jaren, dat het zich hier ter stede vestigde, is dat van den toenmaligen hoogleeraar, daarop burgemeester, thans minister Mr. G. van Tienhoven.

Thérèse Schwartze was dus zeker er niet weinig mede ingenomen, toen ze, eenige jaren geleden, de opdracht kreeg Tienhoven's portret te maken. Onze oud-burgemeester heeft een zeer schilderachtige kop, maar sommige figuren leenen veel beter zich voor eene opvatting als kniestuk, dan als buste en onder hare voorbereidende studiën waren er dan ook ten voeten

Z. E. de minister van Buitenlandsche Zaken, Mr. G. van Tienhoven.
Naar de schilderij.

uit, zoo voortreffelijk, dat men reeds uit de enkele houtskoollijnen den mensch als levend voor zich zag. Burgemeesters van Amsterdam echter hebben maar weinig tijd en zoo veel als voor eene groote conceptie moest worden geëischt, kon niet worden gegeven. Misschien zou nu de gelegenheid gunstiger zijn geweest en Mej. Schwartze, die zoo menigmaal en alleen ter bevreding van haar kunstgevoel, een kniestuk maakte, waar slechts eene

buste werd gevraagd, zou zeker nu gaarne aan een haar lievelingswenschen hebben voldaan. Maar de kunst bij vierkante decimeters heerscht nog in onze aula's en de gansche universiteitshemel kon wel invallen, als men voor eene artisten-opvatting zóó ging zondigen tegen de uniformiteit.

* * *

Eens, onder ik weet niet meer welk plechtig examen, zat ik in de Amsterdamsche Senaatskamer. De warmte en het eentonig stemmen-gedreun deden mij droomen en droomerig keek ik naar den wand. Een van die er waren afgebeeld had ik gekend en zeer zijn dood betreurd. En daar zag ik hem weer, gelijk hij geestig, goedig, zoo dikwijls tot mij sprak. Hemel! wat leefde deze doode, vergeleken bij de andere. Het was het portret van Kappeyne, geschilderd door Thérèse Schwartze.

„Als onze geleerden eens wisten, hoe gemakkelijk ze zich konden verzekeren van de onsterfelijkheid!" dacht ik. Maar ik moest het voor mij houden, want de geleerden en de doctorandus waren verdiept in geheel andere vraagstukken. En ze wisten niet eens welk een prachtige schilderachtige groep ze vormden, met hunne togaas en flinke, intelligente koppen in dat mooie licht.

„Als men eens zulke collegestukken maken mocht!"

Maar toch! . . . .

Onder de vele gedichten op Thérèse Schwartze gemaakt, is er één, dat voor mij de verdienste heeft van vrij wel terug te geven, wat ik geloof aangaande hare kunst. Ik zal er dus enkele regels van afschrijven, al heeft Homerus heel wat betere hexameters gemaakt.

Toen sprak de Kunst: „Schonk ik u niet van al mijne gaven het beste?
„Gloeiende liefde voor 't schoon en voor al wat goed en wat waar is,
„Juistheid van oog en van hand, herscheppend met luttele verwen
„Van al het geschapene 't schoonst en het moeilijkst om te bevatten,
„'t Beeld van de Godheid: den mensch, dien ge op het doek doet herleven
„En leven laten zult, lang nog, nadat de dood hem geveld heeft?
„Eens zal men komen en zegt: wij weten niet meer wien het voorstelt;
„Lang reeds vergat men den naam, maar Schwartze maalde het, de kleine,
„Die nimmer zich zelve genoeg was en nu bij de grootsten geteld wordt;
„Omdat ge mij vroeg hebt geëerd en altijd mijn inspraak gevolgd,
„Weinig achtend op voordeel, maar zeer eene goede consciëntie,
„'t Best en 't waarachtigst en 't schoonst woudt geven, wat in uw macht was."

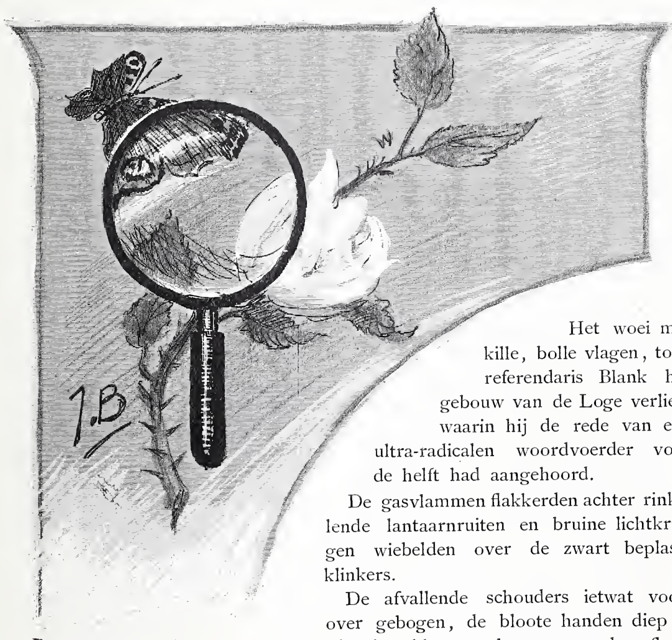
. . . .

Amsterdam, 8 Dec. '91.

ARGWAAN.

DOOR

MARCELLUS EMANTS.

Het woei met kille, bolle vlagen, toen referendaris Blank het gebouw van de Loge verliet, waarin hij de rede van een ultra-radicalen woordvoerder voor de helft had aangehoord.

De gasvlammen flakkerden achter rinkelende lantaarnruiten en bruine lichtkringen wiebelden over de zwart beplaste klinkers.

De afvallende schouders ietwat voorover gebogen, de bloote handen diep in zijn jaszakken verborgen en den flambard tot op de ooren neergetrokken, stapte de lange, tengere gedaante voort: recht toe, recht aan, zelden uitwijkend voor donker glimmende plekken. Hij ging huiswaarts; een spatje min of meer kwam er niet op aan. —

In beginsel tegenstander van de algemeene bemoeizucht met politiek, was Blank bij uitzondering dezen hoog opgevijzelden spreker eens gaan hooren; maar al gauw had hij genoeg gekregen van 't geen hem een blind ijveren voor verandering, een omhoog houden van banieren, waarop onbewezen stellingen prijken, een gevaarlijk spelen met rust en orde leek. De toejuichingen van het zeer gemengde publiek hadden hem geërgerd; hij was dus ontstemd heengegaan.

Zich kregel opwerkend tegen de duwende windstooten, weerlegde hij nu in zijn binnenste de redeneeringen, waartegen zijn wetenschap in verzet kwam.

Alles maar omver smijten en dan zijn wij er! Wel zeker, wel zeker! Onze vaderen waren ezels; *wij* hebben het nieuwe licht uitgevonden, dat tot in de donkerste schuilhoeken zal en moet doordringen. Voorzichtigheid in acht nemen, schokken vermijden, proeven nemen, altemaal onzin! Blindelings voorthollen is het wachtwoord en zij, die hun best doen de maatschappij zoetjes aan tot een groot woonhuis te maken, waarin allen, bedienden zoowel als meesters, mits hunne plichten betrachtend, gelukkig kunnen leven, zij zijn domooren, dagdieven, schurken! — Ja, ja! — En dan die fraaie evolutie-theorie! Niets is blijvend; alles ontwikkelt zich; dus vooruit maar! Wat een averechtsche toepassing van slecht begrepen leerstellingen! De mensch is veranderd; ergo moet de maatschappij ten onderste boven! Maar sapperloot, mijnheer, waar schuilen dan toch die groote veranderingen in den mensch? Eten of drinken wij niet meer? Verdwijnt de behoefte om te paren of een nestje te bouwen? Voelen wij niet, even duidelijk als voor duizend jaren, wat goed of kwaad, eerlijk of oneerlijk, zedelijk of onzedelijk is? Passen de wetten van de Romeinen, met kleine wijzigingen, niet altijd nog uitmuntend voor onze maatschappelijke verhoudingen? — En dan die onverstandige ophitsing tegen het kapitaal! Landnationalisatie! Mijn hemel, is dit panacee iets nieuws, dat wij in moeten voeren, of iets ouds, waarvan wij ons ontdaan hebben? Zwijg toch over zaken, waarvan je niets af weet! — De vrije liefde! Als 't waar is, dat wij afstammen van de apen of van een ander beest, waarom moeten wij dan weer tot den dierlijken staat terug? — Marktgeschreeuw, om de aandacht op je ijdele persoontje te vestigen; dat is 't en anders niet! Je schettert van altruïsme en je beoefent het egoïsme. Je openbare leus is: het individu voor de gemeenschap; maar in je hart roep je: de gemeenschap voor het individu, dat wil zeggen: voor mij. En door zulke luitjes laat de wereld zich zand in de oogen strooien! Dat zijn de apostelen van den heerlijken toekomststaat! —

Het werd den eenvoudigen en plichtvaardigen ambtenaar bitter te moede. Zoo graag zou hij die gewetenlooze opruiers eens ontmaskerd hebben, indien hij maar had durven bouwen op de meesleepende kracht van zijn woord. Met de pen was hij een kundig betooger; dit had hij meer dan eens gelezen; in kleine, geleerde kringen meende hij te kunnen overtuigen door zijn strenge bewijsvoering; tegen de verrassingen van groote vergaderingen en de argumenten van onwetenschappelijke tegenstander's voelde hij zich in 't geheel niet opgewassen.

Diep verontwaardigd liep hij, al prevelend, haastiger en haastiger voort. Op elk kruispunt van straten moest hij zich schrap zetten tegen een winddruw, die zijn adem in de longen terug dreef. Voorbij het Schouwburgstraatje echter omhulde hem onverwachts een heerlijke kalmte.

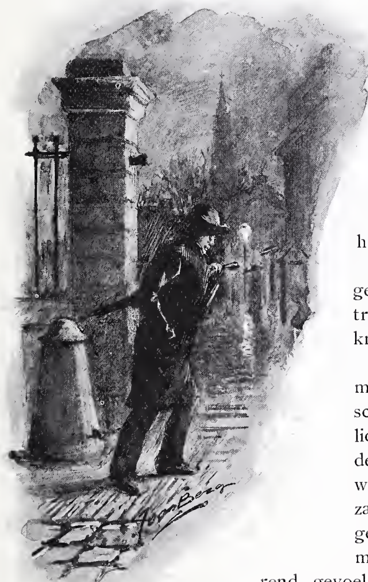
Hij bekwam en vertraagde zijn stap.

Wat was dat vechten tegen den wind toch onaangenaam en vermoeiend,

haast net als het gehaspel in zoo'n vergadering. Zij zouden hem er niet meer snappen. Alles was nog wel niet, wat het wezen moest en kon; maar wie als hij een positie bezat, waardoor hij geacht en geëerd was, een vrouw, die hij lief had, werk, dat hem aanstond, een huis, waarin hij gezelligheid vond, moest wel krankzinnig zijn, om zoo'n gelukkig leventje te laten vergallen door de overdreven eischen van een handjevol mopperaars!

Doe je plicht en laat het harrewarren aan anderen over.

De rust keerde in zijn gemoed terug en terwijl hij onder de kale linden van het Voorhout door ging, wier laatste, verschrompelde bladeren neerzwierden naar den kleverigen bodem, dacht hij weer aan al de prettige bezigheidjes, waarmee zijn avonden waren gevuld: het lezen van een courant, het drinken van een slap grogje, het opensnijden van een boek, het babbelen met zijn vrouw.

Voorbij het Schouwburgstraatje omhulde hem een heerlijke kalmte.

Nog een tien minuten flink doorgestapt — dat was gezonder dan trammen — en hij zou zich in het knusse boudoir kunnen nedervlijen.

Hij zag het kamertje al voor zich met den warmenden haard in den schuin afgesneden hoek, de rood lichtende gaskroon in het midden, de tallooze plaatjes, photographieën, waaiers, vaasjes, beelden tegen het zacht getinte behang, de hel blauwe, gecapitonneerde stoeltjes op het mollige, bruine kleed. Een koesterend gevoel van tevredenheid doorsloop zijn zenuwen; een lust om lui neer te zijgen en soezend de oogen te sluiten verlangzaamde zijn schreden.

Ja, het was er gezellig in dat boudoir; maar toch hield hij eigenlijk niet van zoo'n vol vertrek. Al die snuisterijen had Emma verleden winter pas aangebracht. Juist .... en toen had zij ook dat nare roode licht ingevoerd. — Waarom toch?

Hij wist het niet en vond het zonderling, dat die vraag nu pas in hem opkwam. In zijn ministerie keek hij zoo scherp toe, liet hij de verplaatsing van een stoel niet onopgemerkt; t'huis kon hij zoo leuk de dingen

nemen, zooals zij waren, zonder te onderzoeken, waarom zij zoo waren.

Heel veel kon 't hem ook niet schelen. Alle vrouwen hadden immers van die grilletjes! Misschien was 't maar het best ze stil te laten voorbijgaan. —

Een rijtuig rolde ratelend door de straat op het oogenblik, dat Blank de voordeur van zijn woning in het slot wierp.

De glazen tochtdeuren draaiden door en zwaaiden toe; lekker warm en heerlijk stil was 't er achter.

De benauwdheid van die zaal en de kou van den wind hadden hem het bloed naar de hersenen gejaagd. Hij hoorde 't ruischen in zijn ooren. Gelukkig wees de gangklok pas kwart over negen. Hij kon dus nog een groote anderhalf uur lang tot bedaren komen en dan zijn acht uren kalmen slaap gaan genieten.

Bij de gedachte aan die lange rust moest hij geeuwen.

Op de trap hoorde hij een mannestem. — Op dit uur? Hoe vervelend! — Zou 't Siria weer zijn? — Ja, wie anders? Die luitenant had een zeldzame gemakkelijkheid om zich zelven tot huisvriend te promoveeren. Zij kenden elkander nu al een jaar, dus wel lang genoeg; maar toch was de toenadering niet van Blanks zijde gekomen. Een beslisten hekel had hij aan niemand, dus ook niet aan dezen officier; maar toch .... toch voelde hij, dat zij niet voor elkander pasten.

Eerst had Siria, op een soirée bij den burgemeester, Emma overgehaald lid te worden van de IJsclub, wat hij — Blank — minder gepast had gevonden voor de vrouw van een referendaris, die zelf niet reed. Daarna was zijn omgevouwen kaartje door den Heer en Mevrouw Blank beantwoord geworden met de uitnoodiging voor een deftig dîner. Verleden winter had hij druk met Emma schaatsen gereden en ook was hij dikwijls verschenen op haar jour en haar dansles. Zijn twee vorige avondbezoeken had hij den referendaris in vragenden vorm op straat aangekondigd; voor den derden keer scheen hij die formaliteit niet meer noodig te achten. De man ging ook in andere kringen druk uit. Blank kon er dus iets vleiends in zien, dat zijn huis op prijs werd gesteld. Wat hem echter in Siria bleef hinderen was, dat hij nooit recht wist, hoe hij 't met hem had. De jager-officier had iets glinsterend scherps in zijn diepliggende, zwarte oogjes, dat iemand de onaangename sensatie gaf van door en door te worden gezien en bovendien deed het glimlachje, dat hem bijna onophoudelijk, onder den langen, zwarten knevel, om de fijne lippen speelde, Blank zeer onplezierig aan. Dikwijls voelde de referendaris zich in 't ootje genomen, althans met geringschatting behandeld en dan kon hij niet verklaren hoe of waarom.

Min of meer wrevelig gestemd duwde hij de deur van het boudoir open en .... wat beteekende dat?

Sprongen beiden verschrikt omhoog, als menschen, die betrapt worden op iets kwaads?

Zoo niet; wat bracht hem dan op dien zotten inval?

De twee vragen lichtten haast terzelfder tijd in zijn geest op, gelijk ver-

dachte gedaanten in een duister landschap bij het schijnsel van een bliksem, en een oogenblik stond hij beduizeld te kijken, als iemand, die uit een fellen zonneschijn een donkeren kamer binnentreedt. 't Werd hem wazig voor de

..... had hij druk met Emma schaatsen gereden.

oogen. Duizenden brokjes herinnering en stukjes van gedachten doorvonkten zijn geest, zoo snel verschietend, dat hij zijn aandacht niet vermocht te vestigen en een paar seconden lang staarde hij verlegen voor zich uit, verlamd door het besef, dat elk woord, elk gebaar eensklaps van beteekenis kon zijn.

Maar reeds had Siria zijn hand gevat en hem kalm toegesproken.

„Wel, mijnheer Blank, is dat ons doen schrikken! Wij waren zoo verdiept in Anna Karenine."

Blank vond geen antwoord dan een dof: „zoo."

Hij zag, dat Siria werkelijk een boek in de hand hield; maar had over

zijn denken het stuur nog niet terug gekregen. Hij voelde zich in zijn eigen huis een lastigen indringer gelijk en werd boos op Emma, die hem zulk een dwaas figuur liet maken.

Wat beteekende die malle vertooning?

Kleurend en met een onhandig gebaar naar een stoel grijpend, hoorde hij door Emma zich toespreken.

„Willem, is 't hier niet erg warm, als je binnenkomt? Ik heb hoofdpijn gekregen van de benauwdheid."

Hij waagde 't niet op te zien, als bevreesd ook op haar gelaat een blos te ontdekken; maar voelde zich inderdaad omhuld door een verstikkend heete atmosfeer. Zweetdroppels parelden op zijn voorhoofd.

Terwijl zijn handen achter zijn rug naar een zakdoek zochten, boog hij hoe langer, hoe dieper voorover. Het duizelde hem nog steeds. Had hij dan in 't geheel geen tegenwoordigheid van geest?

„Ja, 't is hier wel erg warm .... heel erg zelfs."

Siria opende de deur; *hij* scheen in 't minst niet verlegen.

„Dan zullen we, als u 't goedvindt, een oogenblikje spuien."

En weer bij den haard, tegenover Emma's ledige plaats, in het lage stoeltje neergezeten:

„Ik ben mevrouw komen vertellen, dat ik op sprong sta kapitein te worden. Het zou mij onaangenaam zijn geweest, als u mijn bevordering het eerst uit de courant was te weten gekomen."

„Ik feliciteer u .... bij voorbaat."

„Zeer verplicht; maar condoleer me dan tegelijk. Ik moet den Haag uit en wie weet naar welk onmogelijk plaatsje."

Den Haag uit! De woorden jubelden Blank door het hoofd. Zijn zelfbeheersching keerde weer; hij rees op, duwde de deur iets meer dicht en nam wederom plaats.

„Nu is er al frissche lucht genoeg binnengekomen voor zoo'n klein vertrek. Kom, mijnheer Siria, dat zal nog wel meevallen."

Een lichtende blijdschap overstraalde zijn denken; een stroom van frisch warme welwillendheid verkwikte zijn gemoed. Hij leefde weer op, verlangde naar zijn grog en kreeg trek in een babbeltje.

Hoe was 't mogelijk, dat hij zich zoo gek had aangesteld? De aanleiding tot Siria's onverwachte visite lag immers voor de hand. Bestond er één reden om te veronderstellen, dat hij in 't geheim al meer bezoeken had gebracht? Wel neen, wel neen! — Bespottelijke achterdocht! Bijna had hij zich boos gemaakt. De gekke praatjes van dien socialist hadden hem meer van streek gemaakt, dan hij zich bewust was.

Maar .... dat schichtige overeindspringen, als menschen, die bezig zijn met iets slechts? ....

Inbeelding? .... Toch onwaarschijnlijk .... Anna Karenine?

Doch *wat* dacht, *wat* vreesde hij dan eigenlijk?

Emma had misschien een beetje gecoquetteerd, geflirt, zooals het tegen-

woordig heet; maar overigens.... Nu ja; maar.... Hij hield daar toch niet van, want....

Neen, neen, daar kon hij zich nu niet in verdiepen! Later, later.... als hij alleen was. Hij wilde eerst praten, heel gewoon praten. Siria keek scherp en mocht niet merken, dat er iets buitengewoons bij hem omging.

Waarover dan gepraat? De gedachten warrelden nog zoo raar door zijn brein.

De uniform deed zijn antimilitarisme een onderwerp aan de hand. Op schertsenden toon begon hij uit te weiden over het al te gemakkelijke leven van den soldaat in vredestijd. Dure houkindertjes, die bovendien worden verwend. Voor alle mogelijke uitspanningen, om niet te zeggen uitspattingen, hebben zij den tijd. Dat een regeering om hunnentwil geen oorlog verklaart, is te begrijpen; maar zij moesten veel meer exerceeren, liefst bij nacht en slecht weer. Vooral behoorden zij te bivouakeeren, net als in den krijg. Dat zou hen harden!

„Maar laten wij eerst een glas toddy nemen! Wil u?"

„Mijnheer Blank, een toddy om het genot te verhoogen van een discours met iemand, die zoo rond voor zijn meening durft uitkomen en zoo volkomen het recht heeft er een eigen meening op na te houden, dat is, op het gevaar af van indiscreet te worden, meer, dan ik weigeren kan."

Daar was 't weer: dat onaangename gevoel van voor den gek te worden gehouden. Waarom antwoordde Siria met zoo'n overdreven compliment op een plagend bedoeld verwijt? Hij had heen moeten gaan, of op denzelfden gekscherenden toon repliceeren. Het speet Blank nu het militaire bestaan met een paradox te hebben aangevallen. Dat was weer een onhandigheid geweest, want hij hield niemendal van paradoxen. In zijn ambtelijk leven maakte hij zich bijna nooit, te huis en in de wereld veel te dikwijls aan dergelijke onhandigheden schuldig. Natuurlijk niets anders dan een restantje van verlegenheid. Wel gek op zijn leeftijd!

Zijn trek in een praatje was al weer weg en op een nijdigen toon, dien hij te vergeefs door een lachje poogde te verzachten, zei hij:

„Kom, kom, mijnheer Siria, de zaken, waarover ik mij een meening mag aanmatigen, kunnen u niet hard interesseeren."

„Homo sum; nihil humani a me alienum puto. Ja, ja, mijnheer Blank, ik ken ook een paar woorden Latijn. U denkt, dat ik alleen belang stel in romans; maar ik verzeker u, dat mij alles, zelfs de rechtswetenschap zou interesseeren, als ik maar den tijd had mij er in te verdiepen en...."

Een phrase dacht Blank om die hatelijkheid van „zelfs de rechtswetenschap" te kunnen plaatsen en hij gromde.

„Den tijd!"

„Ja zeker. U weet niet hoeveel tijd zoo'n tuchteloos, loszinnig mensch, als ik ben, door de vingers glipt?"

Emma brak het gesprek af.

Nadat zij in het vuur gepookt en de cognac-flesch met toebehooren op tafel

gezet had, was ook zij weer bij den haard komen zitten in haar laag gecapitonneerd leuningstoeltje.

Als had zij in 't geheel niet gehoord, waarover het gesprek liep, begon zij te praten over Siria's zeldzaam slecht geheugen.

„Wat hij maar eenmaal hoort of leest, gaat het eene oor in, het andere weer uit."

In het voorjaar had hij Anna Karenine gelezen en nu wist hij zich van dezen roman alleen nog maar de hoofdtrekken te herinneren. Hoe was 't mogelijk? Siria merkte daartegen op, dat mevrouw Blank door de buitengewone voortreffelijkheid van haar eigen geheugen — zij kende nog heele brokstukken van het boek woordelijk van buiten — verwend was en nu ontspon zich een gedachtenwisseling over geheugens, waaraan Blank ijverig deelnam.

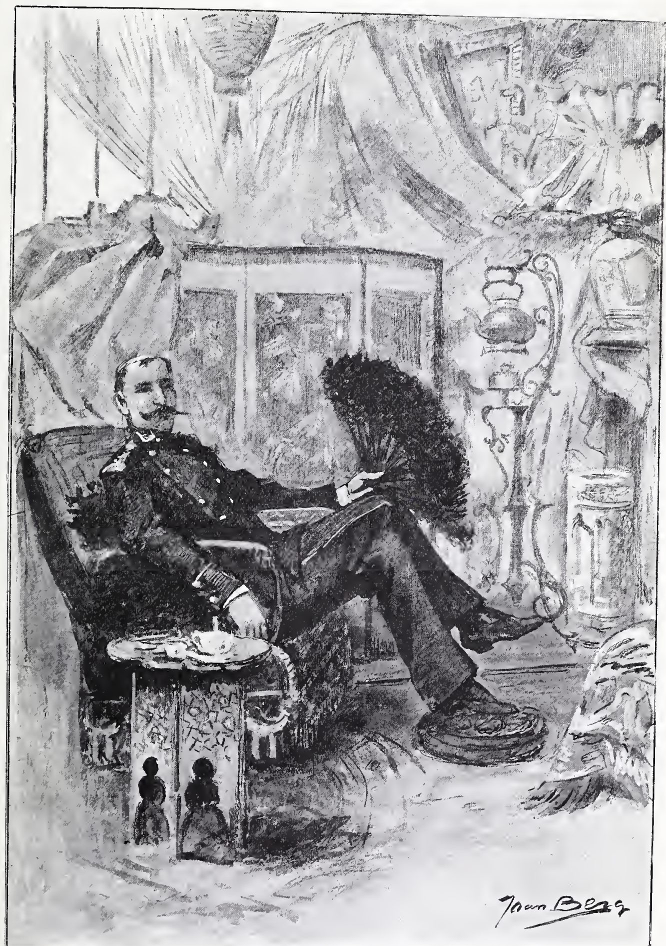
Hij was nog erg zenuwachtig. Zijn stem klonk hooger dan anders en hij herhaalde zich telkens, als iemand, die bang is het woord te zullen verliezen, zoodra hij zwijgt.

Toch sneed Siria's vreemdsoortige glimlach eensklaps den draad zijner gedachten door. Hij verstomde, schoon zich niet bewust weer iets verkeerds te hebben gezegd, en de vraag kwam in hem op; wat voor een soort mensch huist er eigenlijk achter dit ondoorgrondelijke gelaat?

Blank had tot nog toe weinig aan menschenkennis gedaan. Theoretisch vergenoegde hij zich met een verdeeling van het menschdom in twee rubrieken: de goeden en de slechten, waarbij hij de eerste helft beschouwde als toegerust met alle maatschappelijke deugden, de andere als min of meer daarvan ontbloot en behebt met een Jezuïtisch egoïsme. Practisch — vooral tegenover Siria — besefte hij echter, dat er individualiteiten bestaan, die men noch rechts, noch links met zekerheid kan onderbrengen.

Niettegenstaande al de praatjes, die hij omtrent den jongen luitenant gehoord en onthouden had, bleef deze hem een levend raadsel. Hij wist, dat Siria's moeder bij zijn geboorte overleden was, dat zijn vader — een gepensionneerde kolonel van de infanterie — ergens in Brabant stilletjes leefde en dat de twee heeren het nooit met elkander hadden kunnen vinden. De reputatie van den jongen officier luidde: tamelijk los van zeden, weinig eerzuchtig, middelmatig militair, iemand met wien men moet oppassen; maar zeer beschaafd, algemeen goed ontwikkeld, zelfs geestig, en bij de dames uitstekend aangeschreven.

Nu was 't voor Blank onverklaarbaar, hoe iemand los van zeden kan zijn, wanneer hij in den Haag leven moet van een luitenantstractementje en bovendien veel uitgaan, wat immers noodzakelijk is om met dames in aanraking te komen, laat staan hoog bij haar te zijn aangeschreven. Nochtans ontveinsde hij zich niet, ten gevolge van zijn aan de studie gewijde, ondervindingsarme jeugd, buiten staat te zijn het veel bewogen bestaan van een uitgaand en pretlievend jongmensch te beoordeelen. Van Siria's algemeene ontwikkeling was hij overtuigd; maar hoe daarmee te rijmen zijn middelmatigheid als militair? Waren die uniformdragers dan voor 't meerendeel geen

Siria

botteriken? Geestig; zeker, dat deel van de reputatie begreep hij; doch het woord sarcastisch zou hij er juister voor hebben gevonden. Het meest hinderde hem dat: iemand-met-wien-men-moet-oppassen; want hierbij kwam zijn eerlijke schroomvalligheid, om een mensch lichtvaardig te verdenken, in botsing met zijn onaangename gewaarwording van nooit vertrouwelijk en openhartig met Siria te kunnen omgaan. Lag de schuld aan hem of aan den militair? Hij durfde 't niet beslissen. Bovendien .... waaruit was 't gebleken, dat men tegenover Siria op zijn hoede moest zijn? Siria wekte vragen bij hem op, waaraan hij nog nooit had gedacht; maar hoe oplettender hij het magere, bleeke gelaat met de flikkerende, zwarte oogjes, den bewegelijken mond, den trotschen haviksneus en den kalen schedel beschouwde, des te scherper besefte hij, dat zijn blik dit spiegelende of liegende — wat was 't — masker niet vermocht te doorboren. Hij begreep, dat men den officier interessant noemde, maar dit was dan ook alles.

Onwillekeurig keek hij Emma eens aan en het verbaasde hem hoe bijzonder donker haar blauwe oogen van avond waren getint en hoe ongewoon levendig haar kleine handen gesticuleerden.

Zij — anders zoo bedaard — was kennelijk opgewonden.

Door Siria, of door het boek, dat zij met hem besprak?
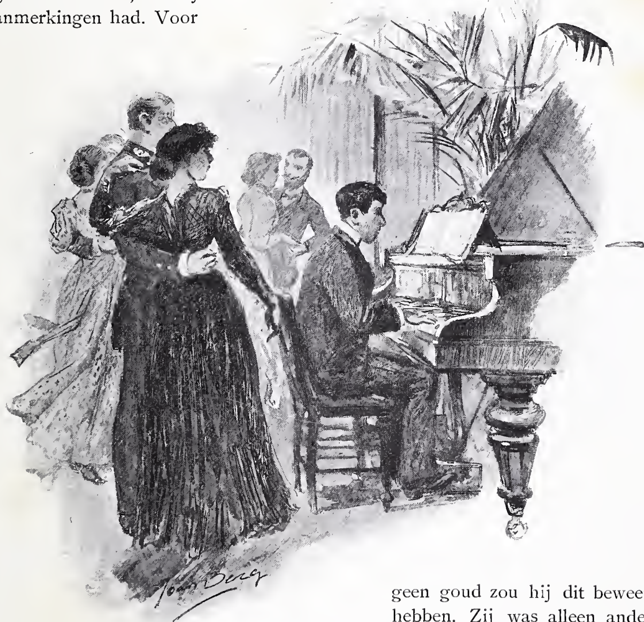
Zij hadden 't over die Anna Karenine. Blank kende het werk niet — hij las geen romans meer — en van avond speet hem dit. Wel ving hij 't een en ander op van een vrouw, die haar man verliet om met een officier te kunnen leven; maar hij had meer van de omstandigheden en vooral het oordeel van den auteur willen weten. Niet, omdat hij eenige waarde hechtte aan de phantasieën van zulke verhaaltjesmakers; o neen; hij had alleen maar op de hoogte willen zijn, om nu mee, of veeleer tegen te kunnen spreken.

Aan een mogelijke analogie van zijn eigen omstandigheden met die van Karenine dacht hij in 't geheel niet. De verleiding van een getrouwde vrouw in het werkelijke leven, met name in *zijn* leven ...? .... Kom, kom! — In de allerhoogste en de allerlaagste kringen .... nu, ja. Evenals hij geloofde aan catastrophen op de maan, wilde hij wel aannemen, dat daar .... somtijds .... iets dergelijks ....; maar in *zijn* stand, *zijn* omgeving, *zijn* huis, *zijn* vrouw .... neen, dat was nog nooit in zijn hoofd opgekomen.

Zijn jaloezie was echter lichtgeraakt genoeg om zich zelfs een vriendschappelijk gevoel van zijn vrouw voor een anderen man aan te trekken en de ouderwetsche deftigheid, waarin hij was opgevoed, verscherpte die jaloerschheid nog, wijl ze hem dwong zijn naam aan de kaak gesteld te achten door Emma's onschuldigste coquetterie.

Tot voor een jaar was zij eer onverschillig geweest dan behaagziek. Zelfs tegenover Blank had zij, al in haar engagement, buien van koele afgemetenheid getoond, die haar soms midden in een vlaag van liefkoozende teederheid overvielen. Terwijl hare stralende oogen hem nog de koesterende sensatie gaven van bewonderd en vereerd te worden, was 't dan, of haar blik eensklaps verkilde en verstaalde tegelijk. Hare trekken verstarden; zwijgend

staarde zij hem een pooze strak aan en met haar levendig gesnap was 't voor den ganschen verderen dag gedaan. Bij de schijnbare onverklaarbaarheid van deze aanvallen had Blank zich vrij gauw neergelegd. Hij noemde ze grillen en nooit was 't hem ingevallen de aanleiding er toe in zich zelven te zoeken. Hij moest echter erkennen — althans nu hij er over nadacht — dat Emma maar zelden, als 't ware slechts bij oogenblikken, hem tot de vrouw was geweest van zijn illusies. Niet, dat hij aanmerkingen had. Voor geen goud zou hij dit beweerd hebben. Zij was alleen anders gebleken of anders geworden dan hij zich, gedurende zijn verloving, haar voor had gesteld.

Dansles.

Toch had hij in het binnenste van zijn ziel, diep onder een laag van huiselijke zorgen en ambtelijke beslommeringen, haar nog even lief als in de eerste dagen van zijn huwelijk. Zijn instinctieve, leuke hondetrouw, die zich noch in mooie woorden, noch in fijne attentie's uitte, was nu eenmaal voor altijd aan deze meesteres toegewijd.

In den laatsten tijd waren Emma's buien van strakheid hoe langer hoe

zeldzamer afgewisseld geworden door de vroegere opwellingen van teere lieftalligheid en toch was zij den vorigen winter en zomer tevredener, vroolijker, levenslustiger geweest dan ooit te voren. Dat plan van een jour, dat verlangen naar een dansles om gavottes, menuets enz. te leeren, de lust in uitgaan voor iemand, die vroeger met huiselijke gezelligheid had gedweept, schuw opziende tegen een paar onvermijdelijke dîners.... Siria.... zou dit alles het werk zijn geweest van Siria?

Die man had veel met vrouwen omgegaan....

Wat keek zij diep en vast in zijn oogen, terwijl zij luisterend achterover lag in haar stoeltje, de fijne voetjes uitgestrekt naar het vuur, dat weerlichtte in haar glanzige kijkers! — Ja, zij was wel opgewonden; dat toonde de zwarte waaier aan, die onophoudelijk open en dicht klapte.

Wat had zij toch blanke handjes en welk een bekoring ging er uit van de zwart fluweelen wimpers om het melkige oogwit! Zulke grijs blauwe oogen behouden in hunne vroolijkste uitdrukking iets melancholieks, dat Blank nu en dan, wanneer hij 't eens oplette, in een weekhartig verliefde stemming bracht, waarvoor hij zich een beetje schaamde. Het ongewone kleurtje op de wangen stond haar goed en de flauw lachende trek om den mond verzachtte de stugheid van den grooten, spitsen, licht gebogen neus.

Blank vond haar op dit oogenblik bijzonder mooi.

Was hij er anders te zeer aan gewend, of zou.... Siria?

Meestal lag zij 's avonds, vadsig op een chaise-longue uitgestrekt, te lezen, te lezen, te lezen, om met doffen blik pas op te kijken, als hij minstens driemaal haar naam had genoemd.

Onhoorbaar prevelden zijn lippen weer: Siria, en zijn blik dwaalde terug naar den raadselachtigen man.

Zou er nooit een eind komen aan dat gesprek over Anna Karenine, waarin hij zich immers niet mengen kon? Het hinderde hem.

Juist hoorde hij den officier verlof vragen het boek weer mee te mogen nemen. Van nacht kon hij er nog een flink eind in vorderen.

„Ik ben een schandelijke nachtbraker, mijnheer Blank. Als u daar alles van wist, zou u zeker om een uur of twaalf van ergernis wel eens wakker worden uit uw gerusten slaap."

„Hoe weet u, dat ik om twaalf uur al slaap en dat mijn slaap gerust is?"

„Wel, ik geloof 't, omdat ik mij verbeeld u zoo'n beetje te kennen en het zou mij spijten, als ik mij vergiste."

O, die glimlach en die ironische toon! Blank hoorde iets aanmatigends in dat: „u zoo'n beetje te kennen," en werd wrevelig. Eer hij echter antwoorden kon, viel Emma weer in:

„Beken maar eens, man, dat mijnheer Siria den bal in 't geheel niet misslaat."

„Nu ja; nu ja; ik schaam mij er ook niet voor, dat ik een geregeld leven leid en altijd geleid heb."

Flikkerde daar iets minachtends in Emma's oogen?

Siria antwoordde:

„Dat wil ik wel gelooven. U weet niet half, hoe ik u in dit opzicht bewonder en benijd."

„Kom, kom, mijnheer Siria, ik weet wel beter. Laat ik u nog eens inschenken en laten wij dan over wat anders praten."

„Voor de verleiding van het inschenken bezwijk ik dadelijk; maar tegen uw ik-weet-wel-beter protesteer ik. O, ik zou u zoo graag navolgen, als ik.... maar kon. Heusch, ik meen 't."

Blank werd steeds wreveliger.

Meestal lag zij, vadsig op een chaise-longue uitgestrekt, te lezen.

„Kom, kom, kom, een man als u kan, wat hij wil. Da's maar gekheid!"

„Maar *wat* moet hij willen? — Ja, als het goede en het aangename voor mij, net als voor u, hetzelfde was; maar.... daaraan ontbreekt nog al wat. *Ik* moet altijd laveeren en dat vermindert de pret van het varen belangrijk. *U* zet zoo heerlijk koers naar een bereikbaar en bevredigend doel. En dat doet u niet alleen beredeneerd; maar wat veel meer zegt — ook instinctief. Daardoor is u zoo'n zeldzaam gelukkig mensch!"

Schouderophalend maakte Blank een gebaar van in-'t-geheel-niet-begrijpen.

„Ik doe niets bijzonders!"

Hij voelde zich driftig worden en zou in deze stemming tegenover een ondergeschikte uitgevaren zijn. Tegenover Siria wist hij zich te bedwingen; maar dit zelfbedwang riep het verlangen in hem wakker, dat officiertje eens op zijn plaats te zetten.

Intusschen was Siria voortgegaan.

„Dat is 't juist. U heeft geen behoefte aan het bijzondere. De levenswijs-

heid leert, dat een man wel doet een taak te zoeken, waarvoor zijn faculteiten berekend zijn en een vrouw, die hij levenslang kan liefhebben. Ergo heeft u niet geaarzeld. Dadelijk heeft u de loopbaan uitgekozen, waarin u algemeen geacht is en de vrouw.... neen, een banaal complimentje zou mevrouw mij nooit vergeven."

Wat beduidde deze laatste phrase? Had zij een doel.... voor Emma? Hij had haar aangekeken en zij was rood geworden. Sommige menschen weten uit alles lievigheidjes te distilleeren en de vrouwen zijn dom genoeg zich door zoo'n paar niets-zeggende woorden te laten vangen.

Emma verschool zich achter haar wijd uitgespreiden waaier en dit ergerde Blank niet minder dan haar blos. Zijn antwoord klonk, ondanks het begeleidend lachje, droog uit de hoogte.

„Hemeltje lief.... de levenswijsheid leert.... en wat die leert, dat doe ik niet alleen beredeneerd, maar ook instinctief?.... Hoe komt u aan al dat mooi's?"

„U neemt het immers niet kwalijk, dat ik...."

„Wel neen; wel neen!"

„Ik praat zoo graag eens met gezonde, normale en tevens intelligente menschen.... 't Is net, of zij kracht en levensmoed uitstralen. Ongelukkig sterft de soort uit. Tegenwoordig zijn de gezonden niet intelligent meer en de intelligenten niet gezond."

Blank glimlachte; maar die glimlach verdween, toen hij Emma haar waaier zag toevouwen en Siria met een deelnemenden, haast medelijdenden blik aankijken.

„Waar rekent u u zelven toe?"

„Tot een vierde categorie, die zoowel in gezondheid als in intelligentie te kort schiet."

„Daar meent u niets van!"

„Waarom niet? Mijn vader was net een man als u. Daarom denk ik wel eens, dat het verschil tusschen ons beiden — al is 't niet groot in jaren — op de keper beschouwd, een verschil moet zijn van generatie's. Het vorige geslacht hechtte nog aan ideale typen en ideale, typige qualiteiten. Een officier moest een vaantje omhoog houden, waarop vaderlandsliefde, eergevoel, doodsverachting stond te lezen; een rechtsgeleerde behoorde boven de menschelijke zwakheden verheven, blind onpartijdig, in alle opzichten eer-waardig te zijn. Zoo tegen de achttien wist elke man, die zijn beroep had gekozen, hoe de wereld verwachtte, dat hij handelen zou en aan deze algemeen geldige voorschriften onderwierp hij zich even gedwee, als tegenwoordig de reiziger aan de tijds- en wegbepalingen van zijn spoorboekje."

Blank lachte; om Emma's mond weifelde een glimlach.

„Ieder mensch had toen principes en vond hij bij ongeluk al de gevorderde mooie qualiteiten niet in zijn ziel aanwezig, dan zat er weinig anders voor hem op, dan er één of twee te huichelen. Coûte que coûte moest hij het ideaal op zij streven; ging het niet van zelf, dan maar door een pose, die hem gemakkelijk tot een tweede natuur werd."

„Met andere woorden: die vertegenwoordigers van het vorige geslacht zijn in uwe oogen huichelaars en acteurs!”

Maakte Emma daar een beweging van ongeduld, of hield zij maar een kuchje in? Nu hoestte zij even, 't is waar; maar dat kon zijn, wijl zij het nijdige schouderschokje opgemerkt zag. — Siria had luid gelachen.

„Min of meer ja, mijnheer Blank; maar zoo goed in hun soort en met zulke uitstekende bedoelingen! O, dat acteeren zal wel niemand hun aanrekenen. Integendeel! Mij spijt het, dat de sceptische geest van onzen tijd door zijn plukken en pluizen die mooie maskers voor iedereen doorzichtig heeft gemaakt. Ja, is 't niet waar? De toga, de uniform, alle teekenen van waardigheid hebben tegenwoordig hun prestige verloren. Wat meer is: wij voelen ons geneigd met de blinde vaderlandsliefde, de dito onpartijdigheid, het eergevoel, het verheven-zijn-boven-menschelijke-zwakheden en al het moreele moois, dat wij nog in 't openbaar verdedigen, in ons binnenste den draak te steken. Ik zelf heb 't ondervonden. Verbeeld u: ik had eens iemand uitgedaagd. Hij had de militaire eer bespot. Ja, hij loochende ze zelfs. Wij duelleerden en niet voor de grap, dat verzeker ik u; de arme kerel kreeg een flinken prik beet. Maar, zoodra ik zijn gezicht doodsbleek, zijn linnen rood zag worden, besefte ik, dat toch geen echte, diepgewortelde overtuiging mij zoover had gebracht. Heusch gegriefd — zooals bijvoorbeeld het geval had kunnen zijn, wanneer hij een van mijn vrienden had belasterd — was ik immers niet geworden! Als ik waarlijk iets in mijn hart voor die eer had gevoeld, dan zou ik voldaan zijn geweest, en .... het tegendeel was waar. Wanneer hij met zijn opinie onder vier, des noods onder zes oogen, voor den dag was gekomen, dan had alles af kunnen loopen met een woordenstrijd onder het drinken van een grogje. Wij hadden gevochten voor de „galerie”. Ik had dien armen drommel gewond, misschien wel vermoord, terwille van een overlevering, waarvoor in mijn hart niet de minste veneratie was te vinden.”

Blank voelde zijn gansche levensbeschouwing op hare grondvesten wankelen. *Hij* meende in zijn hart wel degelijk veneratie te hebben voor traditie's en hoorde in Siria's woorden de veroordeeling van elke vaste overtuiging.

Waar wilde die man heen?

„Nu, ja, mijnheer Siria, die aparte militaire eer ...., daar hecht ik ook niet veel waarde aan; maar dat een rechtsgeleerde — u meent zeker een rechter — onpartijdig moet zijn .... daar valt toch weinig tegen in te brengen.”

„Misschien niemendal, mijnheer Blank; maar wat *moet* en *niet kan* is ongelukkig dikwijls hetzelfde en dit te gevoelen verlamt ons .... ten minste mij. Het ophouden van een mooien schijn gaf kracht. Wij, die niet poseeren — althans minder dan voorheen — omdat wij waarheid zoeken en waar willen wezen, wij zijn zwakkelingen geworden, menschen vol tegenstrijdigheden, voor wie het waar-zijn toch weer een onbereikbaar ideaal is. Wij doen zoo ernstig ons best onze individueele eigenaardigheden te ontdekken en te handhaven, dat wij eindigen met de speelballen te worden van allerlei excentrieke opvattingen

Wij duelleerden en niet voor den grap.

en grillige lusten. Wij willen ons vrij laten gaan en wij kunnen 't niet. Kijk maar eens rond. De ergernis over het summum jus, summa injuria leidt tot een vergoelijken van al wat misdadig is; het uitdooven van de algemeene bewondering voor doodsverachting voert tot een beredeneerde lafheid. Is 't niet waar? Eigenlijk doen wij nog altijd aan het comedie-spelen; het verschil is maar, dat het samenspel niet meer deugt. Zoodra wij dit inzien, gaan wij dwepen met het individueel waar-zijn en toonen ons dan schaamteloos in onze treurige naaktheid. Soms pralen wij zelfs met onze leelijkste fouten en schuiven dan de verantwoordelijkheid op onze voorouders. Dit kunnen wij evenmin lang volhouden en dan gaan wij maar weer een rol spelen. Nu is 't wel mogelijk, dat het verslappen van de levenstucht — als ik het eens zoo noemen mag — geen invloed heeft op door en door goede naturen, werkzame menschen, mannen uit één stuk — zooals u bijvoorbeeld — maar voor de rest wordt de kunst van te leven — althans gelukkig te leven — hoe langer hoe moeilijker. Ik bedoel niet den gewonen „struggle for life"; die laat je geen tijd noch voor het geluk, noch voor het ongeluk. Neen, de klip, waarop wij bijna allen stranden, is de strijd voor onze luxe, de strijd voor het gevoels-leven. Wie aanleg heeft zich van daag „zum Tode betrübt" en morgen „himmelhoch jauchzend" te gevoelen; wie in den vroegen ochtend zus en in den laten avond zóo is gestemd; wie de neiging kent iets slecht te vinden, alleen, omdat hij 't tot nog toe goed heeft gekeurd .... zoo iemand ...."

En plotseling een gedempteren toon aanslaande:

„Ik lees in uw oogen, dat ik mij al heel onduidelijk uitdruk."

„Ik moet bekennen ...."

Met omhoog getrokken wenkbrauwen nam de referendaris zijn glas op en dronk het kalm ledig. Siria glimlachte, greep insgelijks naar zijn grog en keek ondertusschen Emma aan.

„Vreeselijk onbeleefd van me, u met zoo'n lange redevoering te vervelen, vindt u niet."

Kleurend knipte Emma even met de oogen, als iemand, die opschrikt uit een verstrooidheid.

„Wel neen. Ik vind het heel interessant u zoo .... zoo'n discussie."

Blank schudde het hoofd en zette zijn glas weer op de tafel.

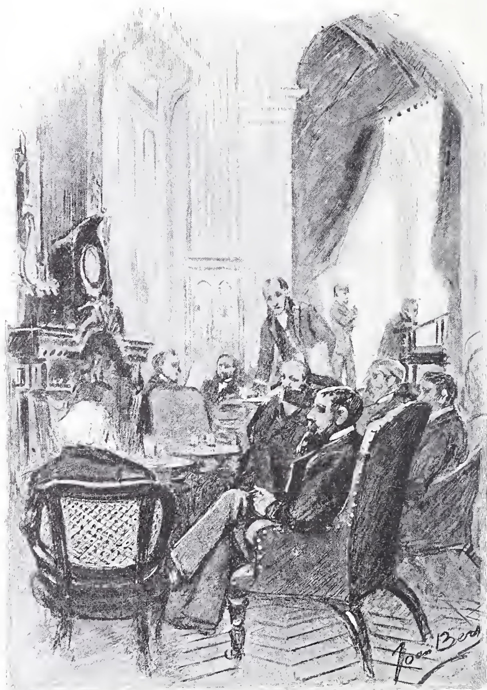
„Neem me niet kwalijk; maar .... *ik* kan er niet bij. Ik hoor in uw redeneeren niets anders, dan de gewone klachten over demoralisatie, over een cirkelgang, over het relatieve van alles enzoovoorts, die .... wel eenigermate gegrond, nu ja; maar toch .... toch schromelijk overdreven zijn. Neem een raad van me aan, mijnheer Siria; wij schelen niet veel, zegt u; maar ik ben toch zeker een zestal jaartjes ouder. U moet oppassen, want u is iemand, die aan het tobben zou kunnen raken. Heusch, heusch: de militaire plichten laten u te veel vrijen tijd en u zou wel doen dien tijd met iets degelijkers te vullen dan met het lezen van overspannen romannetjes."

„Bijvoorbeeld met het werken aan een draaibank."

Het sarcastische lachje, dat het antwoord vergezelde, liet thans inderdaad

weinig twijfel over aangaande de bedoeling om Blanks deftige vermaning belachelijk te maken. De referendaris gevoelde 't als een kwetsing van zijn waardigheid; doch maakte tevens de verkeerde gevolgtrekking, dat zijn karakteristiek en zijn terechtwijzing bijzonder ad rem waren geweest. Hij meende den jongeren luitenant au vif te hebben getroffen en ondanks zijn aangeboren goedigheid welde in zijn ziel een boosaardige lust op, om in Emma's bijzijn die overwinning te vervolgen tot Siria's vernedering toe.

„Draaien is in elk geval een beter en gezonder werk dan romans-lezen. Dat ellendige schrijversgild is bezig alle opvattingen van goed en kwaad, geluk en ongeluk te misvormen en om te keeren. Ondervinding is tegenwoordig geen cent meer waard; nieuw, zoogenaamd oorspronkelijk zijn, geldt als hoogste wijsheid! Wie de meeste paradoxen weet te verkondigen is de mode-philosoof! De eerbied is uit de wereld en snoeverij wordt voor moed aangezien. Vroeger gold zelfbeheersching voor het kenmerk van een flink karakter; in onzen tijd is iemand, die aan al zijn lusten brutaalweg toegeeft, de held van het oogenblik!"

Op de Witte.

Emma kwam tusschenbeide.

„Maar, beste Willem, hoe weet je dat? Romans lees je niet en ....

Blank werd korzelig.

„Hoe ik dat weet.... hoe ik dat weet?.... Wel, dat lees ik in de cou-

ranten, in de tijdschriften.... dat hoor ik op de Witte.... dat verneem ik van mijnheer Siria. De menschen weten niet meer, wat zij willen; daarom heerscht in alle standen de grootste ontevredenheid. De wereldsche genietingen liggen beter dan ooit in ieders bereik en toch zijn de menschen misschien nog nooit zoo ongelukkig geweest! Dat vind ik ondankbaar en dat noem ik slecht! Natuurlijk spreek ik in 't algemeen; maar het kwaad dringt overal door!"

Blank's stem klonk steeds luider en heftiger; ook zijn toorn tegen den socialistischen woordvoerder gaf zich nu lucht. Het dunne bloed steeg hem weer naar het hoofd en omrandde zijn oogen, waarvan het lichte bruin begon te glanzen.

„Laat mijnheer Siria maar met zich zelven te rade gaan. Heeft hij geen goede gezondheid, geen eervolle, vast bezoldigde betrekking? Kan hij van alle amusementen, die een moderne, groote stad aanbiedt, niet naar hartelust gebruik maken? — Toch klaagt hij! — Toch weet hij eigenlijk niet, waar hij 't zoeken zal. Is 't waar of niet?"

Het verwijt galmde door de kleine ruimte, smoorde in het dikke tapijt en de mollige gordijnen.

Over zijn glas heen naar den grond turend, herhaalde Siria, haast fluisterend:

„Toch weet ik eigenlijk niet, waar ik 't zoeken zal.... Ja.... precies.... zoo is 't ook. Ik weet het in 't geheel niet meer."

En Blank weer aankijkend, vervolgde hij, helderder, bijna uitdagend en gekscherend:

„Maar, als ik nu beloof nooit meer een roman in te zien, staat u er dan voor in, dat ik gelukkiger zal worden?"

De referendaris staarde een oogenblik verbluft voor zich uit. Toen voelde hij, dat Emma hem aanzag en antwoordde kalmer:

„Als u mij ook belooft van den morgen tot den avond hard te zullen werken.... ja"

Siria schaterde 't uit.

„O, mijnheer Blank, mijnheer Blank, vergeef mij toch, dat ik er weer zoo onhebbelijk op los lach. Ik zag mij aan die draaibank speldendoosjes knutselen en...."

Nogmaals proestte hij; Emma lachte zachtjes mede.

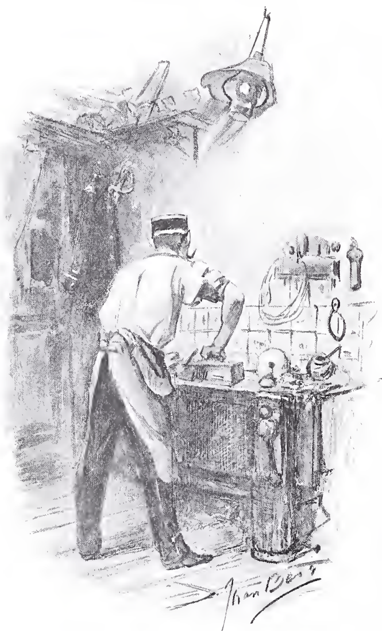
„Vindt u die werkzaamheid zóó vernederend voor een officier?"

„Wel neen, maar het afgezaagde beeld van den struisvogel en zijn politiek kwam bij mij op.... Ik dacht: mijnheer Blank is een denker, die het leven voor iets goeds houdt. Daarom zegt hij: geniet er niet van; maar werk zoo hard, dat je geen tijd van denken hebt!"

De referendaris voelde zich een beetje verslagen en werd zeer ontstemd. Redeneeren over maatschappelijke vraagstukken deed hij graag; maar bespiegelingen over de waarde of onwaarde van het leven vond hij even onvruchtbaar als onaangenaam. Hoe kwam hij zoo dwaas zich er toch toe te laten verleiden?

„Ik houd veel van denken, mijnheer Siria; maar .... niet van „grübeln" en wanneer ik spreek van een werkzaamheid, dan doel ik op een werkzaamheid, waarmee iemand nut kan stichten. Wie denken wil voor anderen en werken voor anderen zal nooit een „Grübler" worden."

Blank meende den spijker nu eens heel flink, bijkans al te flink, op den kop te hebben getroffen; maar toch had hij Siria's tergend glimlachje niet kunnen wegvagen.

Ik zag mij aan die draaibank.

„Dus .... *ik* moet zwoegen voor mijn buurman, *mijn* buurman weer voor *zijn* buurman; de vader voor zijn zoon, de zoon voor den kleinzoon, de kleinzoon voor den achterkleinzoon, enzoovoorts, enzoovoorts, totdat eindelijk de laatste mensch van al dat getob profiteert! Jongen, jongen, vindt u die uitkomst niet wat schraal voor zooveel moeite?"

Blank begreep, dat hij er een eind aan moest maken. Tegen zulk een spelen met woorden viel niet met vrucht te strijden. Kennelijk was 't den officier alleen te doen om zich wat te vermaken in een schijngevecht met spitsvondigheden. Tot een logisch en vooral practisch doordenken was de man niet in staat. Daarvoor had hij ook een ander, meer maatschappelijk leven moeten leiden. Zijn zenuwgestel was zeker in de war .... het nachtbraken had hem moreel ziek gemaakt .... door het lezen van romans waren hem allerlei overspannen denkbeelden in het hoofd gekomen .... hij redeneerde als een vrouw ....

Zouden dergelijke wezens daardoor zulk een invloed op vrouwen uitoefenen? —

Terwijl hij aldus nadacht, had Emma bevestigd, dat haar man een zeldzame gelukkige natuur bezat. Altijd goed geluimd en tevreden, nooit zwaarmoedig, nooit geëxaspereerd; Siria had wel gelijk hem te benijden.

Blank voelde, dat dit benijden niet alleen de verplichting insloot om Siria te beklagen; maar hem tevens tot een grover bewerktuigd wezen stempelde

dan den fijn bezenuwden luitenant. Met moeite een nijdigen uitval terughoudend snauwde hij:

„Laten wij nu eindelijk eens iemand anders bij den kop pakken, hè!"

De pendule sloeg één slag; verschrikt sprong Siria op.

„Al half elf! Ik vraag u wel excuus, mevrouw, dat ik zoo onbeschaamd lang ben blijven plakken. Bijna had ik uw man verleid tot een afwijking van zijn goede gewoonten. Dat komt er van, wanneer je eens een paar al te geduldige toehoorders vindt. Niet iedereen kan weerstand bieden aan de verleiding zich eens vrij uit te spreken. Gelukkig heeft die klok me nog bijtijds gewaarschuwd. Om twaalf uur is u den „grübelnden" officier al lang vergeten, mijnheer Blank."

In zijn blijdschap, dat de officier op was gestaan, had Blank een aanval van grootmoedigheid.

„Ik wil anders dit thema wel eens hervatten, mijnheer Siria. Er komen meer avonden."

„Zij volgen elkaar; maar gelijken elkaar niet. Wie weet, of wij ooit weer zoo gezellig zullen praten?"

Glimlachend als gewoonlijk; maar toch op een ongewoon ernstigen toon had Siria zijn laatste woorden uitgesproken. Noch door Blank, noch door zijn vrouw werden ze beantwoord.

Nu maakte de luitenant voor Emma zwijgend zijn gewone buiging; zwijgend stak zij hem de hand toe.

Als vorige keeren drukte hij de lippen op het blanke vel en als vorige keeren vond Blank dit een bespottelijke vertooning.

Nooit echter was den referendaris het militair mooie van Siria's voorkomen zoo duidelijk in het oog gesprongen. Het was hem, als voelde hij wat voor een aangenamen indruk die flinke, lenige gestalte in uniform op de vrouw, aan wie zij wel haar hulde wilde bieden, te weeg moest brengen.

Onwillekeurig zocht hij dien indruk te lezen op Emma's gelaat en nu merkte hij op, dat er in haar oogen iets trilde als een angstig dringende vraag.

Zou hij toch door zijn binnenkomen hun onderhoud gestoord hebben?

Dan had Siria zich bijzonder snel weten te vermannen en bijzonder lang weten te beheerschen.

Ja; maar dan had hij ook voor *haar* gesproken... zich interessant willen maken.

Zou 't hem gelukt zijn?

Terwijl hij, op zijn beurt, Siria de hand moest drukken, overviel hem een groote angst voor het oogenblik, waarin hij met Emma alleen zou blijven.

Natuurlijk moest hij ernstig met haar spreken; hoe zou hij echter beginnen?

Als zij hem maar den tijd wilde laten zich te bezinnen; zoo gauw kon hij onmogelijk zijn gedachten verzamelen.

. . . .

Siria was de trap al afgedaald, toen beneden het belletje om mijnheer uit te laten pas rinkelde.

. . . .

De breede gasvlammen suisden en het uitdoovende vuur knetterde.

Waarom Emma niets zei?

Wat heerschte er toch in het anders zoo vertrouwelijke kamertje?

Het was er zoo stil, zoo leeg, zoo hol. Blank voelde er zich, als iemand, die niet spreken durft, wijl hij bang is voor het geluid van zijn eigen stem.

Hij verbeeldde zich, dat het weer benauwder was geworden in de kleine ruimte en het roode licht deed pijn aan zijn oogen.

Iets brommend van: al die vurige vlammen, draaide hij eerst een paar pitten uit, duwde daarna de deur verder open en kuchte eens.

Wat bezielde haar, dat zij nog altijd bleef zwijgen?

In den regel had zij na een visite dadelijk eenige opmerkingen te maken over de persoon, die heen was gegaan. Nu scheen zij iets te zoeken in haar schrijftafel, snuffelde zij althans in de laden, zonder een woord te spreken.

En de laatste gasvlam suisde; de laatste sintels knetterden.

Zou hij nog even gaan zitten, of maar naar boven trekken?

Verlegen met zijn houding begon hij de pendule op te winden en keek ondertusschen in den spiegel naar Emma en naar zich zelven.

Hij bezat wel het deftige voorkomen, dat hij zich als gymnasiast had toegedacht; in 't algemeen was hij de man geworden van zijn jongelings-wenschen. Ofschoon in 't minst niet ijdel, bezat hij toch eene verklaarbare en gerechtvaardigde zelfingenomenheid. In zijn jeugd had hij 't ouders en meesters steeds naar den zin gemaakt; later waren zijn professoren en zijn chefs niet minder tevreden over hem geweest. 't Is waar, hij had voorspoed gehad. Dat hij eenig kind was gebleven, dat hij de vrouw van zijn keuze dadelijk had gekregen, dat de protectie van haar oom, den secretaris-generaal, de machtige hefboom was geworden, die over zijn gemis aan initiatief had gezegevierd, dat waren voordeelen, welke hij dankbaar erkende en waarop hij zich niet dwaselijk liet voorstaan.

Met trots echter was hij zich bewust thans een zeer nuttige factor te zijn in het maatschappelijk leven en tot nog toe had 't hem gestreeld een uiterlijk te bezitten, dat hiervoor paste.

Van avond deed voor 't eerst zijn deftigheid hem onplezierig aan en vergeleek hij zich bij anderen, met name bij Siria. Hij vond, dat de platte bakkebaardjes op zijn grauwe wangen alledaagsch en oud stonden.

Een knevel houdt veel langer jeugdig en flatteert.

Zijn haar was nog dicht geplant; maar het begon al te grijzen. Onwillekeurig herinnerde hij zich de uitdrukking: une calvitie précoce, qui plait aux femmes. — Zulke borstelige wenkbrauwen, in verband met een diepe plooi tusschen de oogen verouwelijken insgelijks, terwijl zij iets burgerlijks, saai geleerds geven aan het heele gelaat.

Hij vond het kinderachtig zich bij dien Siria te vergelijken en kon het toch niet laten. Tot heden had hij op dezen officier, evenals op alle militairen neergezien. Nu was 't, of hem eensklaps, midden in het maatschappelijke leven, een nieuw gebied werd ontsloten, waarop de welgemaakte, veerkrachtige

luitenant in uniform hoog uitschitterde. Met zijn afhangende schouders, zijn slungelende bewegingen, zijn dof, on-chic jasje voelde hij zich een minnen indruk maken, als man overschaduwd worden en vernederd.

Daarentegen had Emma iets elegants, dat de aandacht trok.

Zij was nog heel jong, niet alleen in jaren — pas vijf en twintig — maar ook van gestalte, ook in manieren. Ja, in den laatsten tijd, met haar buien van uitgelaten dartelheid, was zij jeugdiger geworden, dan hij haar ooit te voren had gekend. Hij dacht aan echtgenooten, die veel meer scheelden, hoewel het verschil minder in het oog liep, dan bij hem en zijn vrouw.

Waarom sprak zij toch niet?

„Vind je 't hier ook zoo beklemmend warm? 't Is om te smoren en die deur helpt niemendal. De caloritère in de gang brandt zeker veel te hard."

Langzaam keek zij op en hem aan, met den verdwaalden blik van iemand, wiens gedachten elders zijn.

„Warm? .... Ja. — 't Is bij elven. Blijf je nog op?"

„Neen, je hebt gelijk; wij konden wel gaan."

Plotseling, zonder dat hij zelf goed wist wat hij zeide, viel de phrase hem van de lippen:

„Voor je danslessen is 't erg jammer, dat Siria heengaat."

„Ach ..., die danslessen wilde ik toch niet voortzetten."

Haar antwoord klonk onverschillig genoeg; maar Blank hoorde er in, dat die danscursus alleen om Siria op touw was gezet en alleen om Siria weer af werd gebroken. Hij keek, of zij zich ook verried door een blos of een zenuwachtige beweging; doch het stelde hem weinig gerust, dat hij niets buitengewoons kon ontdekken. Zij was alleen maar erg mat, als onder den druk van een hoofdpijn.

Bedaard sloot zij de kleine schrijftafel en begon hier en daar wat op te redderen. 't Was, of zij vermeed hem aan te zien.

„Maar .... voor je jongelui's dîners, je dansavondjes is 't toch een groot verlies."

„Ik heb geen plan van den winter te dansen."

Blank voelde zijn hartslag in zijn keel. Het was hem onmogelijk terstond weer te spreken en toen hij eindelijk het enkele woord „waarom" dof uitbracht, beefde zijn stem.

„Wel .... omdat ik er geen lust meer in heb."

Zou zij zich werkelijk verbeelden hem zoo leukweg te kunnen misleiden? Dat was toch ergerlijk. Hij voelde zich driftig worden en die drift was hem welkom, wijl hij nu flinker zou durven optreden.

Tegelijkertijd was hij echter bang meer te zullen zeggen, dan hij kon verantwoorden. Hij had immers geen bewijzen.

„Wat? — Pas verleden jaar is die danslust bij je opgekomen en ...."

Nu keek zij hem even glimlachend aan en die glimlach deed hem verstommen.

„Kan een mensch niet genoeg van iets krijgen, dat een heel half jaar heeft geduurd? Dit is weer een echte vraag voor zoo'n normalen, solieden man

als jij! — Wanneer jij je zinnen eenmaal ergens op gezet hebt, dan houdt je kalme affectie het ook levenslang uit, hè?"

Bijna schertsend, op den toon, waarmee men een verwend kind liefkoozend berispt, had zij de laatste woorden geuit. Zij troffen Blank als een steek in een rauwe wonde, want hij hoorde er in, dat het bij haar anders was.

Aarzelend sprak hij door:

„Maar.... maar, kindlief.... we zien tegenwoordig veel jongelui.... en.... die moeten van den winter toch eens gevraagd worden."

„Manlief, we zullen al de menschen vragen, die jij vragen wilt. 't Is immers niet noodig, dat zij juist weer dansen, hè? Jij danst in 't geheel niet."

„Dat is te zeggen, ik vind het minder gepast.... in mijn positie."

„Nu ja.... We kunnen dus best met een paar dîners volstaan. Een volgend jaar denk ik er misschien weer anders over; maar voor 't oogenblik staan de menschen mij te veel tegen om er bijzonder vroolijk mee te kunnen omgaan."

Weinig dingen ergerden Blank meer dan menschenhaat. Hij begreep dat gevoel niet en zag er dus alleen aanstellerij in. Korzelig antwoordde hij:

„Zeker, omdat er niet genoeg romanhelden onder te vinden zijn!"

Emma zweeg en hem berouwde zijn dwaze uitval.

„Je hebt er verleden jaar toch schik in gehad.... in dat kringetje van jongelui.... en ik.... ik had er ook plezier in, omdat jij.... omdat ik dacht, dat jij je zoo goed amuseerdet."

Thans keek zij hem recht en vast in het gelaat.

„Dat is ook zoo geweest. Jij bent heel lief voor me.... dat weet ik wel.... maar zie je.... 't was toch alles maar om mijnentwil.... een opoffering; althans het kon jou niets schelen.... niet waar en dus.... Ik heb er nu behoefte aan al die menschen een tijdlang zoo min mogelijk te zien. La diète des aliments vous rend la santé du corps; la diète des gens vous rend la tranquillité de l'âme. Zullen we nu maar gaan?"

Haar ziel moest tot rust komen; zij wilde van hem geen opofferingen meer aannemen.... O, dan was 't wel zoo; ja, dan was 't wel zoo! Zij hield van dien Siria; maar zij wilde dat gevoel onderdrukken. —

Blank ging vooruit en ontstak boven het gaslicht.

Gestadig moest hij aan den officier denken, dien hij van zijn stoel zag opspringen met Anna Karenine in de hand.

Dat boek wilde hij lezen.... ja.... Emma's exemplaar. Wie weet, of zij er geen kantteekeningen in gemaakt, althans de eene of andere passage onderstreept had.

Neen, tot zoo iets was zij toch niet in staat! Hoe kwam hij op de gedachte? —

En als ze nu eens waarheid bleek te bevatten.... wat zou hij dan wel doen?

Waarheid.... ja.... God, God, hoe graag zou hij precies de waarheid weten!

Er bedaard; maar rondweg naar vragen? —

Neen, de woorden zouden hem in de keel blijven steken!

Waarom begreep hij niet best, daar een twijfel aan zijn goed recht op Emma's geheele vertrouwen geen oogenblik bij hem opkwam; maar toch wist

hij zeker, dat het zoo wezen zou. Zijn verstand, hoe prozaïsch ook, kon de waarschuwing van het instinctieve gemoedsleven niet onderdrukken, die luidde: voor elke genegenheid is de geringste twijfel.... doodend.

Blank was niet *fijn*gevoelig; dit hadden allerlei kleine, onaangename ervaringen hem langzamerhand duidelijk gemaakt. Maar al te dikwijls kwetste hij Emma door een los woord, zonder de geringste boosaardige bedoeling geuit, en eens had zij gezegd — hij was er diep genoeg door getroffen geweest om 't nimmer te kunnen vergeten — „jij bent gelukkig, want jij voelt niet zoo fijn." Dat hij telkens te laat inzag tactloos te zijn geweest, maakte hem wel vreesachtiger, doch niet handiger. Zijn berouw uitte zich in een wrevel, die schijnbaar tegen zijn vrouw gericht, in den grond der zaak hem zelven gold. Hij meende 't altijd zoo goed; maar verstond de kunst niet in een aangenamen vorm van deze meening te doen blijken.

Daarbij was hij, zonder 't te weten, wel *teer*gevoelig. Zijn ziel was een kunsteloos speeltuig, dat maar één eenvoudig melodietje kon voortbrengen. Emma had de kalme, zachte wijs voor 't eerst er aan ontlokt en van toen af was zij hem innig dierbaar geworden. Een leven zonder die muziek kon hij zich nu niet meer indenken en daarom ontbrak hem de moed eens goed toe te luisteren, of de klanken, die hij nog hoorde, misschien alleen trilden in zijn herinnering.

. . . .

Daar treedt zij de slaapkamer binnen, het hoofd achterover, zoodat de spitse neus haast dreigend vooruit steekt, de lippen nog altijd vast opeengeklemd, de melancholische oogen vol gedachten aan iets afwezigs.

Zou zij geen menschen meer willen zien, omdat zij zich zonder aanleiding treurig en ongelukkig gevoelt?

Bij vrouwen komt dit immers wel meer voor.

Arm schepsel! — Maar waarom is zij dan zoo raar, zoo stug? Als zij maar even toont iets als troost of afleiding te begeeren, hoe graag zal hij dan alles doen, wat zij verlangt? — Hij kan zich toch niet opdringen!

Een heete bedroefdheid doortintelt zijn gemoed. Zijn harde achterdocht lost zich op in een week medelijden. 't Is of het looden gewicht, dat op zijn ziel rust, versmelt en weg wil stroomen in een vloed van tranen.

Hij houdt zoo veel van zijn vrouw, zoo heel veel! Waarom verbergt zij iets voor hem; waarom vertrouwt zij hem niet?

De lust haar in zijn armen te sluiten overmant hem met een onweerstaanbare kracht. Hij wil haar zoenen, zoenen op de treurige oogen, zoenen op de bleeke wangen, zoenen op den al te ernstigen mond! Hij voelt, dat hij er bij schreien zal, zonder een verstaanbaar woord te kunnen spreken; maar juist die uitbarsting van smart zou hem zoo onuitsprekelijk veel goed doen! — Kind, kind, wat is er toch? galmt het door zijn ziel en een weldadige vergevensgezindheid overstraalt zijn pijnigend denken, als een late roode zonneschijn een doodsch wintertafereel.

Reeds strekt hij zijn armen uit; reeds doet hij een onzekere pas naar haar

toe, als zij .... het venstergordijn ter zijde schuivend, opmerkt, dat er zoo'n bijzonder mooie sterrenhemel is te zien.

„En op al die lichtjes wonen nu millioenen menschen, die elkaar niet kennen en allen hun leed en hunne teleurstellingen hebben .... net als wij."

Blanks opwinding slonk als het schuim van een drank onder een ingeworpen stuk droog brood. Hij hoorde in haar opmerking een phrase — een phrase van Siria — wist niet meer, wat hij van dit alles denken moest en begon werktuigelijk zich te ontkleeden.

Geruimen tijd bleef Emma aan het venster staan, het gordijn wegduwend, den blik naar buiten gericht, kennelijk geen antwoord verbeidend Hare gedachten dwaalden weer af; zijn jaloezie toonde hem waarheen.

Van tijd tot tijd lispte zij: dat is nu het leven en deze woorden ergerden hem vreeselijk.

„Malle overdrijving," gromde hij dan, alleen voor zichzelven verstaanbaar.

In de laatste maanden had hij meer dergelijke dingen van haar opgelet; zeker alles de schuld van dien luitenant. De vent maakte haar gek .... langzamerhand .... uit berekening .... om zijn doel te bereiken.

Of hij al ver gevorderd zou zijn?

Een trilling van woede doorliep Blanks leden. Zijn vingers sloten zich krampachtig tot vuisten samen; de lust woelde in hem op Emma bij den arm te grijpen, haar om te draaien in het helle schijnsel van het gas, recht in de oogen te zien en ....

En als die Siria nu werkelijk alleen was gekomen om te zeggen, dat hij heenging ....?

Of om haar een confidentie te doen?

Jonge mannen kiezen daar immers dikwijls getrouwde vrouwen voor uit; die vrouwen zijn er zeker mede vereerd, bewaren dergelijke geheimen als goud en ....

Maar dat boek .... die Anna Karenine en haar liefde voor een jongen officier?

Koortsachtig begonnen zijn denkbeelden te jagen. Hij wilde, hij moest de waarheid te weten komen en begreep niet, hoe dit hem ooit lukken zou, als hij de zaak niet bij haar naam durfde noemen.

Nu wendde zij zich om en ving ook aan zich uit te kleeden. Zij lei haar beursje, haar zakdoek op het toilet en opende één voor één de haakjes van haar bruine japon.

Eensklaps herinnerde Blank zich één der eerste nachten van zijn huwelijk, toen hij haar in een opwelling van hartstochtelijkheid, nog eer zij uitgekleed was, in zijn armen had genomen, opgetild en naar het bed gedragen.

Als hij dit weer eens deed .... nu met voorbedachten rade .... om te weten ....?

Ja, ja, dan zou 't dadelijk blijken ....

Een zenuwachtige rilling vaart langs zijn rug. Hij voelt zich koud en weer warm worden. 't Is hem, of hij op sprong staat een misdaad te plegen. Kleuren wiebelen voor zijn oogen.

Wat duurt dat uitkleeden lang

Wat duurt dat uitkleeden lang!

Daar komen haar schouders bloot, haar mooie, blanke schouders! Wat heeft hij er van gehouden zijn lippen te drukken op die weeke, witte ronding!

De japon valt neer.... zij stapt er uit.... geheel in 't wit.... een jeugdige, tengere, bekoorlijke gedaante.... nu....

Wat beduidt dat?

Een bijna angstige blik naar zijn kant.... haastig een doekje om den hals geslagen.... Dat heeft zij nooit gedaan, sinds den allereersten avond, toen zij nog zoo schuw was!

Is 't dan weer als toen? — Zijn ze elkander wederom.... vreemd?

Hij huivert.

„Geef je me geen nachtzoen?"

Vluchtig de lange, bruine haren vlechtend, biedt zij hem schuin haar voorhoofd. Hij kust haar en geen woord begeleidt die kille aanraking.

Roerloos ziet hij 't aan, dat zij behoedzaam in bed stapt, snel de lakens tot aan haar kin optrekt, en in elke harer bewegingen voelt hij iets afwerends, iets vijandigs.

Dat mooie lichaam, dat lieve kopje.... zou 't zich nooit weer aan hem geven.... tenzij hij 't eischte.... eischte als een rustre?

„Goeien nacht; ik ga slapen."

„Goeien nacht."

En midden in de kamer blijft hij staan, de oogen vol tranen, verdwaasd.

Nu rijst de vraag in hem op: als in mijn plaats die ander hier eens stond.

Het bloed stijgt hem weer naar het hoofd. Alles beeft hem aan het lijf; trillende geluiden smoren achter zijn samengeklemde tanden; 't is of zijn gedachten in vlammen opgaan! Ware Siria onder zijn bereik geweest, een hond gelijk zou hij hem naar den strot zijn gesprongen.

Eindelijk stapt hij op de waschtafel toe en wascht zich het gloeiende hoofd met ijskoud water. Daarna draait hij werktuigelijk de gaskraan om, gaat te bed en blaast het kaarslicht uit, dat op zijn nachttafel staat. —

Onbewegelijk lag hij achterover in de heete kussens, met dik omrande oogen starend naar de roode sterretjes, die verbleekend dansten op den zwarten grond. —

Het was doodstil; zij sliep dus nog niet.

Dachten zij beide aan denzelfden man, zonder dat zij 't elkander dorsten zeggen?

Zagen zij beide hem voor zich; hij hatend, zij.... vol liefde?

En was in haar ziel het oude gevoel geheel, voor altijd verbleekt?

Het oude!... vier jaren pas...

Hoe was dit dan gekomen?

Omhuld door de zwarte stilheid van den nacht, poogde hij zich te herinneren, hoe Emma geweest was sedert den dag hunner kennismaking.

Je wordt morgen vier en dertig, had zijn moeder tot hem gezegd. Voor het eten heb je altijd druk werk, 's avonds dikwijls nog vergaderingen en aan uitgaan denk je niet. Na mijn dood zal je de huiselijkheid, waaraan je gewend bent, erg missen en dan zal 't je moeilijk vallen een goede vrouw te vinden. Daarom heb ik een meisje te logeeren gevraagd, die een uitstekende partij voor je zou wezen. Zij is buiten opgevoed, niet verwend, zachtzinnig van aard, ziet er goed uit en krijgt na den dood van haar moeder een aardig stuivertje mee.

Toen had hij ze gezien, toen had hij ze gevraagd en toen had hij ze dadelijk gekregen.

In den beginne — ja, nu schoot alles hem weer te binnen — was 't hem wel eens zonderling te moede geworden, wanneer zij met haar doordringende grijze oogen hem zoo vreemd, zoo peinzend, vragend en dwepend tegelijk, aanstaarde. — Net de blik, waarmee zij Siria had aangezien. — Maar allengs was hij aan haar gewend geraakt en had hij haar hoe langer hoe meer lief gekregen.

Zij was zoo eenvoudig, zoo heelemaal vrij van de vrouwelijke kunsten, die hem schuw maakten.

God, God, wat had hij zich op dien trouwdag gelukkig gevoeld!

En daarvóór, als zij hand in hand zaten, of gearmd door de boschjes wandelden! — Verrukkelijke tijd! Hoe duidelijk had hij 't beseft, dat zijn leven zooveel voller, zooveel rijker, zooveel menschelijker was geworden! — Ja, dat was toch wel liefde, ware wederzijdsche liefde geweest.

Hij herinnerde zich echter ook onaangename, drukkende momenten.

Wanneer dat zonderlinge, stomme, onderzoekende aankijken lang duurde, was de vraag wel eens bij hem opgekomen, of zij misschien een onuitgesproken verlangen koesterde, dat hij raden moest, doch waaraan hij toch niet zou kunnen voldoen, indien hij 't kende.

Dat was natuurlijk onzin; maar een bevredigende opheldering van haar zonderling doen had zij hem toch nooit gegeven. Meestal overviel haar zoo'n bui 's avonds en dan vroeg hij, om er een eind aan te maken:

„Wil je een spelletje jassen of dammen?"

Zelden was zij in dergelijke oogenblikken te bewegen geweest de eene of andere bezigheid ter hand te nemen.

Met horten, stooten en lange pauzen bleven zij aan het praten, totdat zij eindelijk, driftig opspringend, aan de piano ging zitten en zwijgend doorspeelde, zoolang hij bleef.

Muziek was de eenige liefhebberij, die zij gemeen hadden; toch hield Emma er anders van dan hij.

Hij woonde graag een mooi concert bij en wilde ook 's avonds t'huis wel eens naar een paar stukjes luisteren. *Zij* daarentegen beweerde, dat iemand voor elk stuk in een verschillende stemming moet zijn, die zich niet liet commandeeren en veroordeelde dus alle concerten en alle concert-programma's. Zij neuriede ook den ganschen dag door, nu eens dit dan weer dat. Al gauw had hij haar moeten verzoeken dit ontzenuwende gebrom te bewaren voor de uren, die hij buitenshuis doorbracht.

Wat hem 't allervreemdst voorkwam: terstond na den dood van haar moeder had zij met luider stem in haar kamer gezongen. 't Was wel een adagio van Schumann geweest; maar wie zingt nu in een huis, waar een lijk boven aarde staat? —

De pendule tikte twee maal; twee galmen van de gangklok volgden onmiddellijk; daarna sloeg de nieuwe Saksische in de suite.

Hij was bijzonder gesteld op juist loopende uurwerken; *haar* ergerde die preciesheid.

Of zij al sliep?

Hij luisterde; maar hoorde geen zware ademhaling. Dus lag zij nog steeds stil na te denken, net als hij en net als hij was zij bevreesd haar wakker liggen door een beweging, een kuch te verraden.

Of zij zich nu insgelijks in het verleden verdiepte?

Een voorval uit hun engagementstijd, dat hij destijds ook al wonderlijk had gevonden, kwam hem weer voor den geest.

Op een goeden dag was het gesprek afgedwaald naar zijn kans om spoedig referendaris te worden door de protectie van haar oom.

„Is dat nu iets hoogs, iets heel hoogs?" had zij gevraagd.

„Heel hoog niet, mijn kind; maar voor iemand van mijn jaren is 't toch een eervolle betrekking."

„Zoo.... en krijg je nu een costuum om aan het hof te gaan?"

Natuurlijk was zijn antwoord een ontkenning geweest; maar daarna had zij hem langer dan ooit en met neergetrokken wenkbrauwen zwijgend aangestaard.

Is zij misschien op uiterlijk vertoon gesteld? — Neen, dan had zij wel meer geprutteld over hunne eenvoudige leefwijze, een equipage geëischt of ten minste een knecht in liverij.

Een anderen keer had zij hem verweten haar niets gezegd te hebben van zijn benoeming als lid der commissie, ingesteld tot verzameling van gegevens voor de kennis van de maatschappelijke toestanden der arbeiders.

„Mijn hemel, Emma, hoe kan dat jou interesseeren?"

„Is 't dan geen onderscheiding?"

„Zeker."

„En denk je, dat het prettig voor mij is van anderen te moeten hooren, dat jij zoo'n onderscheiding hebt gekregen?"

Dat teekende belangstelling in zijn doen en laten; mâar hoe kwam zij dan nu zoo vreemd, zoo onverschillig?

Ach, kom, hij kon toch den heelen nacht niet aan het tobben blijven! Morgen, bij helder daglicht, zou alles hem wel duidelijker worden en er weer uitzien als vroeger. Het waren altemaal hersenschimmen van malle jaloezie! Hij zou zich nog gaan verbeelden een rol te spelen in een roman. Misschien dat die Siria.... nu.... te zijner tijd zou hij daar wel achter komen. Voorloopig was 't hem maar geraden net te doen, alsof hij niets abnormaals had opgemerkt.

Nu hoorde hij duidelijk haar adem zwaar gaan. Bijkans gerust gesteld keerde hij zich op zij, om eveneens in te slapen.

Toch bleef zij vreemd .... ja, dat viel niet te ontkennen.

Een laatste gedachte schoot hem door het hoofd: als zij maar een kind had. Wie weet, of zij dan niet anders zou wezen?

Toen liepen zijn denkbeelden ineen en werden groezelig, als de tinten van een landschap, waarover nevelen heentrekken.

Phantastische vormen doemden op in zijn geest.

Hij begon te droomen en .... sliep.

Een zachte, effen grauwe winter: een winter, die geen eind had gemaakt aan een verwaterden zomer en waarop geen ontwaken, geen herleven, geen echt voorjaar kon volgen, was spoorloos voorbij gesneld.

Emma had vast gehouden aan haar voornemen om geen menschen te zien voor haar plezier en Blank ware niet langer zich zelf geweest, indien hij weerstand had geboden aan een besluit, dat zoozeer met zijn neigingen strookte.

Tweemaal was hij tegenover een twaalftal, in den derden persoon genoodigde gasten verplicht geweest, vier uren lang, de rol van glimlachenden en oplettenden gastheer te vervullen. Daarna had hij zelfvoldaan verklaard op zijn lauweren te mogen rusten en meestal grif ingestemd met Emma's verlangen om voor de uitnoodigingen van anderen, spijt betuigend, te bedanken.

En aldus waren zij terug gezonken in hun sleur-leven van weleer.

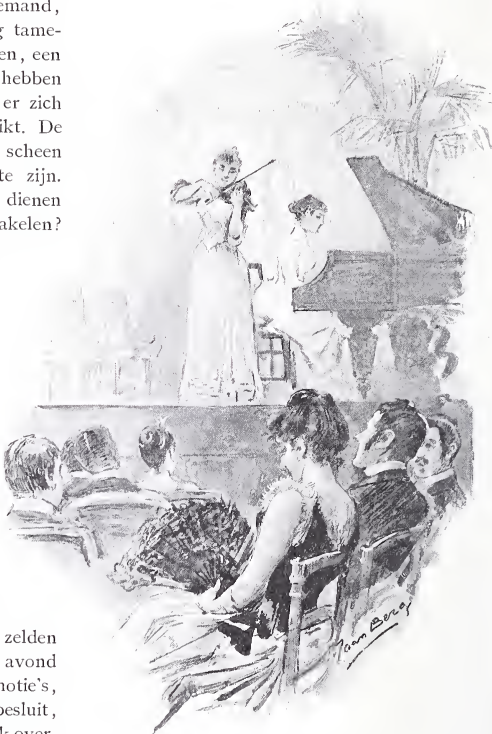
Dag aan dag — de Zondagen, die hij in zijn studeerkamer sleet, uitgezonderd — had Blank zijn morgenuren in het ministerie doorgebracht en was hij geregeld om kwart over vieren op de Witte verschenen. Des avonds waren zij soms naar de opera of een concert geweest — wat hij deed om Emma een verzetje te bezorgen — maar deze uitstapjes, een vijftal dîners en eenige vergaderingen daargelaten, had hij regelmatig in het warme boudoir zijn courant gelezen, zijn grog gedronken, zijn boeken opengesneden en zijn babbeltje gehouden over de nieuwe engagementen en andere geruchten van den dag. De maanden waren op elkander gevolgd en aan elkander gelijk geweest; maar terwijl 't in dien slendriaan van afgepaste taakjes hem allerbehagelijkst te moede was, vroeg hij zich nooit af, hoe Emma de trage uren doorbracht van tien tot zes en dikwijls ook nog die van zeven tot negen. Zij deed haar huishouden, legde nu en dan een bezoek af: voor de rest wist hij niet, waaraan zij haar tijd besteedde, want op winkelen was zij niet gesteld en liefhebberijen bezat zij evenmin als intieme vriendinnen.

Het was hem ook nooit ingevallen hieromtrent na te denken. Dat overdag de man aan zijn werk blijft, zonder er zich om te bekommeren, wat de vrouw dan uitvoert, scheen hem evengoed een vaste regel te zijn, als dat gedurende dienzelfden tijd de zon schijnt, zonder er acht op te slaan, of zij misschien het maanlicht verduistert. Hij had dit zoo bijgewoond in het ouderlijk huis en dus — meende hij — moest het ook zoo wezen, overal en altoos.

Aan Siria dacht hij bijna nooit meer.

Een paar dagen na zijn laatste bezoek had de offficier een omgevouwen

kaartje afgereikt, waarop met potlood de letters p. p. c. waren geschreven en daarna was 't op de Witte den referendaris ter oore gekomen, dat de nieuw benoemde kapitein te den Helder in garnizoen lag. Hij had den aanstootgevenden naam maar uit zijn geheugen geschrapt en zich derhalve ook niet langer om die Anna Karenine bekreund. Door Emma was Siria evenmin meer genoemd en ofschoon dit stilzwijgen over iemand, dien zij een jaar lang tamelijk druk hadden gezien, een derde te denken zou hebben gegeven, had Blank er zich gemakkelijk in geschikt. De man was weg; alles scheen weer bij het oude te zijn. Waartoe zou 't nog dienen het verleden op te rakelen?

.... waren zij soms naar de opera of een concert geweest.

Zelfs verbeeldde hij zich wel eens, dat Emma — hoe wist hij niet — een lesje had gekregen. Van den ochtend na Siria's visitie af, was zij één en al lieftalligheid, aandacht en zorgzaamheid geworden. De pijnlijke indrukken, die zij hem gegeven had, waren al gauw verflauwd en wanneer Blank thans nog eens nadacht — wat hoogst zelden gebeurde — over dien avond vol onaangename emotie's, dan kwam hij tot het besluit, dat hij zich schromelijk overdreven beangst had gemaakt. Ongetwijfeld waren Siria en Emma goede vrienden geworden en had zijn vertrek haar den lust benomen om de pretjes, door hem op touw gezet, zonder hem te vervolgen; doch, wel beschouwd, wat stak daar voor kwaad in? — Misschien, dat hij..... nu ja; maar zeker had zij hem toen flink terecht gezet. En daarin lag waarlijk niets verwonderlijks. Was zij geen fatsoenlijk opgevoede, getrouwde vrouw,

die zich zelve en haar man respecteerde? — Eigenlijk moest hij zich schamen voor zijn dwaze achterdocht. —

Toch trok het zijn aandacht, dat Emma haar opgewektheid van den vorigen winter en zomer niet terug had gekregen. Wat kon zij lang zitten staroogen en hoe vreemd, hoe absent keek zij op, wanneer hij haar wekte uit zulk een mijmering. Soms begon zij wel weer eens te neurieën; maar dan was een kuchje voldoende om haar te doen ophouden. Blank kuchte niet met opzet. Hij had zich integendeel voorgenomen haar niet meer tegen te gaan in zoo'n onschuldig aanwensel; maar staakte zij van zelve dat gegons, dan kon hij haar toch kwalijk tot een hervatting aanmoedigen. Naar *zijne* meening was haar vroolijkheid louter een vleug geweest, waaruit zij nu weer terugviel in haar vroegere apathie. Een scherpere blik zou haar geen twee dagen lang hebben gade geslagen, zonder uit tallooze kleinigheden, — ware 't alleen uit de nerveuze trillingen van haar wenkbrauwen, die plotseling met een flauw deukje omhoog sidderend, haar oogen soms zulk een diepbedroefde uitdrukking bijzetten, — het besluit te trekken, dat zij zich tegenwoordig telkens opschroefde en geweld aandeed. Te hooi en te gras, wanneer hij eens vond, dat zij weinig at, of opmerkte, dat zij mager werd, dacht de referendaris nog wel na over die quaestie van een kind; maar dergelijke lastige denkbeelden verbleekten doorgaans vlug genoeg in zijn regelmatig werkzame hersenen. Meende hij al eens te bespeuren, dat Emma moreel in geen goeden doen was en kon hij op zoo'n oogenblik de vrees niet weren, dat haar gedrukte stemming ten langen leste een schadelijken invloed moest hebben op haar physiek, dan waren een levendig uitgesproken phrase, een — zij 't ook gedwongen — lach voldoende, om hem die vrees weer van zich af te doen zetten en aan zijn opmerking te doen twijfelen. Daar hij tegenwoordig nooit meer iets tweemaal behoefde te zeggen of te vragen, voelde hij zich t'huis beter geluimd dan ooit en schoon het geluk hem niet ondankbaar maakte, was hij er juist de man naar, om voor een kwaad, dat hem niet hinderde en waartegen hij toch geen geneesmiddel kende, eenvoudig de oogen te sluiten. Alles kwam van de zenuwen; dus ging er niemendal boven afleiding en .... tijd. De tijd kwam van zelf; derhalve zorgde hij nu en dan voor een afleiding.

. . . .

Zoo was 't al Maart geworden, toen, op een avond, dat man en vrouw weer zwijgend bijeen zaten: hij een courant lezend, zij verdiept in een roman, de meid binnentrad en kortaf aankondigde: de post.

Blank nam een viertal brieven aan; Emma, die op haar chaise-longue lag, verroerde zich niet. Zijn gewoonte volgend om uit de adressen te raden, van wie de epistels kwamen, bekeek de referendaris de omslagen één voor één en gromde, al lezend:

„Den Heer Meester W. Blank, dat is van de Wal .... den Weledelgestrengen Heer Blank, die hand ken ik niet .... zeker een bedelpartij .... mevrouw E. Blank .... dat schrift ken ik wel, maar ...."

De brief werd hem uit de vingers gerukt.

Verbluft keek hij op, zag Emma met zenuwachtige haast het papier wegfrommelen tusschen de plooien van haar japon, herinnerde zich Siria's schrift

De brief werd hem uit de vingers gerukt.

te hebben herkend en bemerkte den donker rooden blos, die haar gansche gelaat overtoog.

„Mijn hemel, kind, wat scheelt je?"

Schichtig en onzeker in haar bewegingen, wendde zij zich naar de chaiselongue terug; het epistel was in haar zak verdwenen.

„Die brief is immers voor mij!"

„Was je dan bang, dat ik hem zou houden?....

Zonder te antwoorden strekte zij zich weer uit en hernam haar boek.

„Lees je'm niet eens?.... Kijk je zelfs niet van wien hij komt?"

„Eerst wil ik mijn hoofdstuk uitlezen. Die brief loopt niet weg."

Het was Blank, of al zijn vermoedens, boosheden, angsten, jaloezieën, al de ellendige gewaarwordingen van dien naren avond met vernieuwde heftigheid opborrelden, gelijk de gassen van een stilstaand water, nadat er met een stok in geroerd is. Zij gistten weer door zijn bloed, trilden weer door zijn zenuwen. Zij zetten zijn hart weer aan, totdat de slagen dreunden tegen zijn borstkas; zij zweepten zijn gedachten weer op, totdat zij rond gierden door zijn brein. De heerlijk vredige winter verdween gelijk een droomgezicht uit zijn verleden. Siria stond voor hem, zoo scherp omlijnd, als had hij dien man gisteren voor 't laatst aanschouwd en hij vroeg zich weer af: wat nu; wat is er te doen; wat zal mij overkomen? — Ontelbare mogelijkheden en brokstukken van halfvergeten verhalen joegen aan zijn geestesblik voorbij en een poos staarde hij wezenloos voor zich uit, worstelend met die folterende beelden. Ware Emma niet zelve te zeer van streek geweest om hem dadelijk toe te spreken, dan zou hij onmachtig zijn gebleken één verstaanbaren zin te antwoorden. Nu zwegen zij beide stil en merkten 't van elkander niet, wat er in hunne zielen omging. —

Eindelijk gevoelde Blank, dat zijn lippen niet meer zouden beven, indien hij 't waagde een phrase voor den dag te brengen; maar toen hadden zijn instinctieve vrees om aan zijn affectie te tornen, ze misschien tot een zelfbedrog te zien verbleeken en zijn instinctieve begeerte om te volharden bij hetgeen hem rust gaf, al ware dit een leugen, de verlammende gedachten weer in zijn geest doen opdoemen, die hem ook van avond zouden dwingen noch Siria, noch zijn brief meer aan te roeren.

Het bleef immers nog altijd mogelijk, dat Siria Emma slechts tot zijn vertrouwelinge had gemaakt. Een liefde op papier was bovendien niet gevaarlijk. Met zijn jaloerschheid kon hij wel eens een allergekst figuur maken. Als Emma geen romans had gelezen, zou hij nooit op het denkbeeld zijn gekomen, dat hij er zelf in een betrokken kon wezen. Wie weet, of alles niet veel eenvoudiger in elkaar zat, dan hij dacht. In elk geval bewees één brief niemendal en zou hij dus verstandig doen eerst eens te zien, of er meer volgden. Een geregelde correspondentie; ja, dat ware iets anders!

Dit laatste denkbeeld was de strohalm, waaraan hij zich vastklampte, om — althans voorloopig — alles nog door de vingers te kunnen zien. Hij besloot een afwachtende houding aan te nemen en toen de groote pendule-wijzer het oogenblik aanwees, dat hij voor het naar-bed-gaan had bestemd, doorstraalde hem nog eenmaal een heerlijk gevoel van tevredenheid over zijn tijdig zelfbedwang. Met de ontspanning van een schouwburg-bezoeker, na afloop van een aangrijpend drama, stond hij geeuwend op en rekte zich uit.

„Wat is die avond weer omgevlogen!"

„Is 't al tijd?"

„Ja, kind, 't is tijd."

Gelijk alle dagen ging hij vooruit om boven het gas te ontsteken en hoewel op de trap Siria's woorden over struisvogel-politiek hem even, tergend door de hersenen flitsten, eindigde hij toch met te gelooven, dat hij nu ook eens handig en delicaat te werk was gegaan.

. . . .

Een drietal weken sleurden voorbij, eer Blank Siria's handschrift op nieuw onder de oogen kreeg.

Het gebeurde weer onverwachts op een vroegen, bedriegelijk zoelen voorjaarsdag.

In plaats van naar de Witte te gaan, had hij de vijvers omgewandeld — twee à driemaal 's jaars veroorloofde hij zich zulk een inbreuk op zijn regelmaat — en daardoor kwam 't, dat hij, minder laat dan anders de eetkamer binnentredend, er Emma nog niet aanwezig vond. —

Van den flets gelen avondhemel drong door de breede veranda maar een bleek schijnsel naar binnen, dat vergrauwend voortkroop over de gedekte tafel en als een grijze nevel hangen bleef in de donker bruine hoeken van behang en tapijt.

Schoon doorgaans niet onder den invloed van de wisselende natuurstemmingen had Blank van daag toch de naderende lente gevoeld in de loomheid van zijn beenen en de vage melancholie van zijn geest. Op de wandeling was hij door den lust bevangen geworden iemand gelukkig te maken en hij had er over gedacht voor Emma een kleinigheid mee te brengen. Evenwel.... zoo zonder aanleiding.... een cadeau.... bovendien welk cadeau.... neen, dat ging hem toch niet goed af. Hij vond er iets kinderachtigs in, zette de zaak dus weer uit zijn hoofd.

Thans kreeg hij een zeldzaam naargeestigen indruk van zijn eetkamer, met haar achtergrond van hoog, kaal geboomte, met het vale schemerlicht, dat op de stugge eikenhouten meubels kwijnde en met de twee onbezette stoelen aan den kalen disch.

Wat was 't hier nog leeg en ongezellig! —

Daar viel hem naast Emma's bord een grauwe enveloppe in 't oog, voorzien van een blauw postzegel.

Een brief over de post aan haar, die nooit....!

Van wien kon....?

En het bliksemde hem door den geest: „een geregelde correspondentie; ja, dat ware iets anders!"

Twee stappen brachten hem bij de tafel. Hij herkende Siria's hand, begreep, dat de vorige brief, dien hij gezien had, bij ongeluk zoo laat was aangekomen en vroeg zich af, hoe dikwijls Emma al, met een opstel van dien man in haar zak..., hier.... naast hem.... keuvelend en lachend, had zitten eten en drinken? —

. (*Slot volgt*).

DE STAD.

DOOR

Mr. EDUARD van TSOE-MEIREN.

Het IJ.

Met het schetsboek in de hand heeft de kunstenaar een wandeling gemaakt in en om Amsterdam en waar zijn geoefend oog getroffen werd door aardige plekjes, fraaie lijnen, deinzende verschieten en vooral, want hij is een Nederlandsch kunstenaar, door fijne kleur en het heerlijk spel van het licht onder onzen bewolkten hemel, daar is hij blijven staan en heeft wat hij zag op het papier gebracht, zooals hij het zag, hij met zijn kunstenaars gemoed.

Menigmaal zag hij geheel anders dan ik kan zien, bijna altijd anders dan ik zie.

Hem, den schilder, treft het uiterlijk, de kleur, de vorm, het licht en de schaduw, de rust, het oogenblikkelijke.

Ik daarentegen geraak aan het mijmeren over het wezen der dingen, hoe het was en worden zal, over de beteekenis, het verleden en de toekomst, de beweging en het leven.

Zoo zien wij beiden het zelfde Amsterdam met andere oogen aan en vinden het beiden schoon en hebben het beiden lief.

En ook een zelfde diepe haat en afkeer bezielt ons.

Naast, neen om het eigen Amsterdam dat wij bewonderen en dat ons na

aan het harte ligt, is een andere stad, een woonoord, dat wij verafschuwen en verachten, dat wij wel in vlammen zoude willen zien opgaan, om, als Nero bij den brand van Rome, een zegezang aan te heffen bij zulk een gewenschte verwoesting van smakelooze huizen bij duizenden, naast elkander gezet tot vertwijfelende straten die om het heerlijke en glorierijke Amsterdam der vaderen een gordel vormen, vol eentoonigheid, zielsgedruktheid en machtelooze ergernis over de kleinzieligheid der nazaten, die zulk een nieuwe stad, en welk eene! bijeen knutselden rondom de oude.

Het is ons geen van beiden wel daar te verwijlen en als wij de stad, De stad, teekenen willen in beeld en schrift, doen wij als ware zij gelukkig genoeg zulk een schandelijken uitwas te missen.

Wat Amsterdam heerlijks heeft en het een stad maakt zonder wedergade, dankt het den vaderen, een breed geschouderd en forsch geslacht, vroom en vroolijk, tuk op winst maar niet karig, vol levenskracht en levenslust, ondernemend en vol geloof in de toekomst, vol zelfvertrouwen en wel bewust van zijn eigenwaarde, trots op zijn poorterschap van de voornaamste stad van Holland.

Terwijl het land in een gruwelijken oorlog is gewikkeld met het machtigste der kristenrijken, maken de Amsterdammers hun stad tot een der schoonste en grootste van hun tijd en brengen zij die tot een vroeger en later ongekenden bloei. Te midden van het krijgsgedruisch waarin zij waren geboren en opgevoed, dat hun ouders reeds gekend hadden en hun kinderen eerst op rijpen leeftijd zullen zien eindigen, leggen zij telkens de stad uit en graven zij de bochtige grachten en stichten zij de gebouwen die wij nog kennen en met landgenoot en vreemdeling bewonderen.

Hun stad is er geen als een andere. Een vrije rijksstad als Zwolle, Nijmegen, Kampen is zij nooit geweest, maar toch is zij gerechtigd, even als die steden, haar wapen met de kroon des Heiligen Roomschen Rijks te dekken, een voorrecht waar de poorterij niet weinig trots op was. Men mocht den graaf hebben uitgeluid en met den landsheer in oorlog zijn, die keizerskroon moest ieder tegenblinken als het hoogste van Amsterdam, zichtbaar mijlen in den omtrek, als een sumbool van de macht en de majesteit der stad, wier magistraat zich de gelijke rekende van koningen en heeren en in 's lands raadzaal vorsten en volkeren de wet voorschreef.

Dat alles is veranderd. De magistraat van onzen tijd weet niet recht meer hoe die keizerskroon er uitziet en stelt er geen belang meer in.

Toch glinstert zij nog hoog in de lucht, boven op den Westertoren,

De Torenkroon . . . .
Der schoone en wijdvermaarde stad.

Zoo is de Westerkerkstoren mij niet alleen een schilderachtig rustpunt voor het oog, dat langs de huizenrij aan de Prinsengracht voortglijdt om verder langs zijn slanken bouw omhoog te rijzen, maar tevens een herinnering aan den heerlijken tijd toen

....Amsterdam en 't Amstelers geslacht
Zijn kroon ten hemel heeft geheven,

toen de Amsterdamsche vlag op alle zeeën haar gekruiste baan in alle winden uitwapperde, de waereldhandel in handen van de Amsterdammers was, en in hun straten en langs hun grachten hetzelfde jonge leven bruischte, vol durven en ondernemen, dat nu sinds lang verjaagd door de voorzichtigheid, de bedaardheid, de fatsoendelijkheid, het gemak en de onverschilligheid, een toevlucht heeft gezocht in die piepjonge Amerikaansche steden wier bewoners, juist als die van het oude Amsterdam, uit alle windstreken afkomstig, hun groeiende en bloeiende stad de stad aller steden achten.

Goederenhandel was het die toen te Amsterdam gedreven werd. Zakken en vaten en balen werden in- en uitgevoerd en tusschentijds opgeslagen in pakhuizen of in de kelders en op de zolders van het huis zelf dat de koopman met zijn gezin bewoonde. Op breede zolderschuiten werden de waren goedkoop en gemakkelijk vervoerd en naar de behoeften van de zolderschuit is de stad aangelegd geworden.

De Westertoren.

Wie zou ooit van te voren hebben kunnen denken dat wij aan die prozaïsche zolderschuit zooveel schoons te danken zouden hebben, waar het oog van den kunstenaar te gast gaat langs waterweg bij waterweg, waarin de boomen langs de kant geplant en de toppen der huizen zich afspiegelen. Een rij pakhuizen, op zich zelf leelijk en smakeloos, wordt een heerlijke achtergrond, gezien over het gladde en glinsterende watervlak, waar de tjalk en de kof rustig aan den wal gemeerd liggen of langzaam voortglijden tusschen de onbewegelijke, steenen huizen.

Waar waterweg en landweg elkander kruisen, was het de zolderschuit die de wet stelde en voor welke ruim baan gemaakt moest worden. Hoog kromde de straat zich den rug om de gracht ruimte en vrijheid te laten. De steenen wulfbrug laat hoogopgeladen vaartuigen zonder oponthoud of moeite onder zich doorglijden, maar is een niet gering bezwaar op den weg van den voetganger, den koetsier en vooral van den man of de vrouw die met een zwaar-

De Brouwersgracht.

beladen handkar de Amsterdamsche straten onveilig maakt en wel eens tot de ondervinding moet komen dat niet alle bezwaren dingen zijn die te boven worden gekomen.

Een voorbeeld van eenvoudigheid is zulk een wulfbrug, die de Amsterdammers een sluis noemen, zonder eenige versiering of jacht naar fraaiheid of stijl. Het is een bouwwerk in dienst van de zolderschuit, zelf een nederig vaartuig al vervoert het somtijds schatten, en in dien geest is het opgetrokken. Alleen op de bruikbaarheid schijnt de bouwmeester gelet te hebben, en dan nog minder op de bruikbaarheid voor hen die er over, dan wel voor hen die er onder door moesten gaan.

En toch, hoe fraai is zulk een oude, Amsterdamsche sluis, die een geheel

Brug bij de Heerenmarkt.

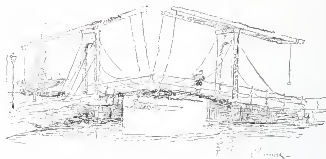
uitmaakt met de steenen walbekleeding en met zijn rondboogen, waar een aardig stukje schaduw onder hangen blijft, zoo geestig over het water is gespannen. Van afstand tot afstand vormen die onopgesmukte bouwwerken telkens een nieuw sluitstuk voor het gezicht, dat anders zonder eenig rustpunt dan de huizen in de bocht zich verliezen zou over de mijlen lange hoofdgrachten.

De zolderschuit heerscht niet meer oppermachtig in Amsterdam. De goederenhandel doet er niet veel meer van zich bemerken en de geldhandel zet millioenen om zonder haar hulp. Het is gedaan met de glorie der waterwegen en de begaanbare grond maakt het rimpelend water aan zich ondergeschikt. De oude

rondboogen worden gesloopt en op hun grondslagen ijzeren balken gelegd, die laag over het water een effen weg vormen voor paardenspoor en voetganger, maar den kunstenaar niet doen grijpen naar potlood en schetsboek.

Zelfs daar waar ook in ouden tijd het vervoer te water moest onderdoen voor dat te land en de schipper dikwijls lang moest wachten eer hem op zijn gerekt geroep van „brug omh-o-o-o-o-g!" doorvaart werd verleend, heeft de nazaat het werk van het voorgeslacht niet met rust gelaten.

De vaderen bouwden houten wipbruggen, eenvoudig en schijnbaar kunsteloos, gemakkelijk en vlug te bedienen.

Niettegenstaande het schijnt dat bij hun bouw al even weinig op het schoon is gelet als bij het metselen van de sluizen, vormen zij toch in onze steden en daar buiten aardige landseigene getimmerten, die landschap of stadsgezicht op geheel bijzondere wijze aankleeden en er een eigen karakter aan geven.

Toch heeft men nu niet langer vrede met hen. De wip, die met zijn magere lijnen zoo aardig doet tegen het uitspansel, wordt omver gehaald en vervangen door een toestel van kamraderen, kettingen, tegenwichten en zwengels, dat heel kunstig is weggestopt, heel langzaam en moeielijk te bewegen is en geen aanblik meer oplevert, waard er naar te kijken. Zoo iets heet dan met een stadhuiswoord een „basculebrug" en brengt er het zijne toe bij om Amsterdam van zijn eigenaardigheden te berooven en het gelijk en gelijkvormig te maken aan de andere steden der beschaafde waereld, zoodat eindelijk geen vreemdeling het meer de moeite waard zal vinden zijn reis tot aan Amstel en IJ uit te strekken.

De eigenaardigheden van landen, steden en volken, die het reizen tot een lust maken omdat zij ons doen uitrusten van het alledaagsche, door ons ieder oogenblik te treffen door het ongewone, bestaan gewoonlijk uit niets dan een som van allerlei kleinigheden. Het vervangen van de oude brugwippen door nieuwere en wetenschappelijker werktuigen, berooft Amsterdam nog niet van zijn eigen karakter en zal op zich zelf geen vreemdeling te huis houden, die anders over de merkwaardigheden van ons land, „de windmolens, de tulpenhandel, de gouden helmen der vrouwen en de regenschermen der officieren", misschien een zelfstandig oordeel zal laten drukken. Nu het evenwel gepaard gaat met zooveel andere veranderingen die allen strekken om Amsterdam steeds minder op zich zelf en meer op andere steden te doen gelijken, laat iedere wipbrug die verdwijnt of verdwenen is een leegte na, die misschien niet alleen tot het stadsgezicht beperkt zal blijven.

Bleef het nu nog maar bij het verlagen der „sluizen" en het veranderen der wipbruggen, Amsterdam zou misschien nog lang het recht behouden het Venetië van het Noorden genoemd te worden. Maar helaas! dempingswoede heeft zich nu eenmaal meester gemaakt van de gemoederen en menige schil-

derachtige gracht is reeds veranderd in een hobbelige straat, veel te breed voor het weinige verkeer, en levenloos nu het vroolijke water niet langer de huizen weerspiegelt, iets waarbij alleen de ballast-maatschappij die het zand leverde, voordeel heeft.

Zoo is ook de Warmoesgracht reeds ten doode opgeschreven en zal denkelijk spoedig veranderen in een „Raadhuisstraat." De gevels die nu het aardige stille grachtje afsluiten en waar het voormalige stadhuis met zijn klokkenkoepel en bronzen Atlas hoog boven uit komt kijken, zullen gesloopt worden en door een wijd gat zal men het Paleis reeds uit de verte met één blik van boven naar beneden kunnen opnemen. In de plaats van het spiegelend water zal een tramspoor komen, de boomen, die nu langs den „walle-

De Warmoesgracht.

Het Kolkje.

kant" staan, zullen geveld, de huizen misschien tot winkels verbouwd worden. Over enkele jaren zal het moeite kosten zich voor te stellen dat ooit een kunstenaar in deze buurt naar de teekenstift greep.

Toch is nog hier en daar aan de dempingsijveraars een hoekje ontsnapt, waar oud-Amsterdam bewaard is gebleven in al zijn Venetiaanschheid, zooals hier aan het Kolkje. Een rij pakhuizen aan een smalle kade, daar naast een water, dat breeder is dan de weg te land, aan den anderen kant begrensd door huizen die oprijzen uit de gracht en deuren hebben die men alleen te water bereiken kan. Ook een kerk, de hoofdkerk van het Roomsche Amsterdam,

Het IJ van den Westerdoksdijk gezien.

staat aan deze zijde met haar muren in het water. Haar voorgangster, die eens evenzeer de St. Nicolaaskerk heette maar nu reeds sinds eeuwen een andere eeredienst binnen haar muren moet gedogen, sluit met haar toren het schilderachtige plekje af. Het is een onaanzienlijk buurtje, maar een echt stukje onvervalscht oud-Hollandsch Amsterdam, nauw, onregelmatig, in hoofdkleur grauw, met forsche tegenstellingen en krachtige schaduwen, overgoten met een tint van droefgeestigheid, die den beschouwer geen enkel oogenblik doet vergeten dat het brokje Venetië dat hij hier voor zich heeft, gelegen is onder een noordelijken hemel.

Loopt gij het burgwalletje ten einde, dan staat gij eensklaps in dat gedeelte van Amsterdam waar de zeeman na behouden tehuisvaart zijn zwaar verdiende gage op niet altijd even kiesche wijze in korten tijd weder kwijt raakt. Daar klinken des avonds uit hel verlichte huizen de toonen van ontstemde orkesten, draaiorgels en orkestrions en wordt de weinig verwende varensgast met allerlei verlokselen van de eene verzoeking in de andere gebracht.

Want dit gedeelte van Amsterdam is vlak aan het IJ gelegen.

Het IJ! die arm van de groote zee waaruit al de rijkdom, de voorspoed, de macht ontsproten is waarover Amsterdam eenmaal te beschikken heeft gehad. Nu is het ingekneld tusschen dammen en dijken en als gekerkerd.

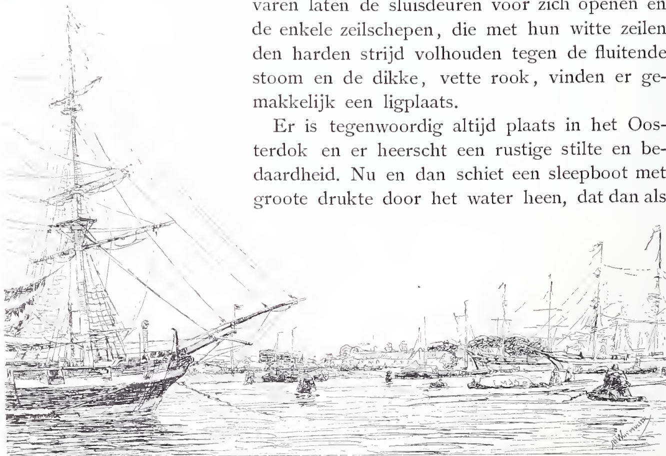
Zijn slappe bodem is gedwongen geworden allerlei werken te dragen ten dienste van de ratelende en dreunende locomotief, zijn water is afgescheiden van de ruime zee en heeft er nog maar door sluizen en duikers gemeenschap mede, de honderden schepen die het eenmaal in lange rijen een ligplaats

verschafte, zijn grootendeels vervangen door enkele groote stoombooten.

Toch is het IJ nog een groot water. De lage oevers van den overkant laten den blik volle vrijheid en doen het water nog breeder schijnen dan het is. Tjalken en koffen kunnen er de zeilen omhoog hijschen en, door den wind voortgeduwd, wegglijden over het slechte water, of zelfs laveerende met elken gang voordeel op den tegenwind behalen. Somtijds drijft een reusachtige stoomboot voorbij, die in zijn holle ruimte alleen meer goederen bevat dan een viertal schepen uit den ouden tijd, waarmede het voorgeslacht eerst na een lange en gevaarlijke reis de oogst uit andere werelddeelen kon aanbrengen. Nu gaat zulk een vlottend dorp heen en terug tusschen Amsterdam en Batavia met de regelmaat van een trekschuit uit vervlogen dagen en vaart op gezette tijden op het IJ voor de stad, log en zwaar, met zijn korte mastjes en grooten schoorsteen, begeleid door een klein en driftig sleepbootje, terwijl de machine maar met halve kracht werkt en heel het gevaarte den indruk maakt het IJ veel te klein en te benauwd te vinden om er zich op zijn gemak te kunnen gevoelen.

De fiere Suezboot laat zich dan ook niet opsluiten in de dokken, maar blijft op het IJ. Kleinere stoomschepen, die op Engeland en het Noorden varen laten de sluisdeuren voor zich openen en de enkele zeilschepen, die met hun witte zeilen den harden strijd volhouden tegen de fluitende stoom en de dikke, vette rook, vinden er gemakkelijk een ligplaats.

Er is tegenwoordig altijd plaats in het Oosterdok en er heerscht een rustige stilte en bedaardheid. Nu en dan schiet een sleepboot met groote drukte door het water heen, dat dan als

Gezicht in het Oosterdok.

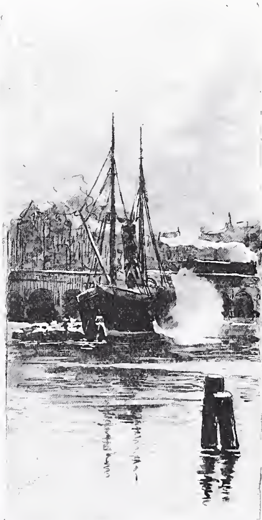
verstoord door zooveel geweld van zulk een klein en onaanzienlijk ding, in hevige beroering geraakt. Somtijds klinkt het gerommel van loopende kettingen en het geratel van den stoomlier over het watervlak, als een stoomschip er bezig is te laden of te lossen, maar meestentijds liggen de schepen

er stil, terwijl hun hooge masten een kantwerk dragen van touwen en draden, dat uit de verte aan fijn rag doet denken, alleen ter wille van de sierlijkheid in flauw gebogen lijnen uitgespannen.

In het Westerdok daarentegen is het groezelig. Soms vallen er de spanten van een nog onbeschoten schip in het oog dat hoog boven den grond schuin op stapel staat, alsof eenig gedrochtelijk dier uit de voorwereld daar tegen een stijlen kant opgeklauterd, tot op zijn geraamte weggeteerd, is blijven staan. Als een Romeinsch aquaduct, met tallooze bogen, loopt de spoorweg er langs de huizen.

Er ligt een geheel ander soort schepen dan in het Oosterdok. Daar is de aristocratie der vaartuigen te vinden, hier is de plaats voor de minder bedeelden. De Engelsche kolenboot is er een vaste bezoekster, altijd in het werkpak, puffende en proestende, terwijl zij uit haar zijde een pluim witte stoom uitademd en zich haast haar zwarte, vette, onooglijke lading te lossen.

Zoo is de IJkant, dat gedeelte van Amsterdam waar de handelsbeweging en het handelsverkeer het levendigst in het oog springen. Daar blijkt de stad door allerlei banden verbonden te zijn aan alle volkeren der waereld en betrekkingen te onderhouden met alle landen. Door het IJ staat Amsterdam in verbinding met de zee en door de zee grenst het aan alles wat door de zoute golven bespoeld wordt en staat het er mede in nabuurschap.

In het Westerdok.

Zoo worden aan den IJkant alle talen gesproken en alle huidskleuren gezien.

De Duitscher met zijn bril en bolrond hoofd, de Javaan met zijn tengere leden en trappenden gang, de Engelschman met zijn clubknoopen en houten tabakspijpje, de Chinees met zijn staart, de Noor met zijn flauw blauwe oogen, de neger die altijd opgeruimd schijnt, de Zwitser die er vol verbazing naar schepen loopt te kijken als hij alleen is, maar in gezelschap met overtuiging mededeelt dat de booten bij hem te land grooter en in ieder geval beter en vrijer zijn, de Braziliaansche zeeofficier, die bruine onderofficieren en koolzwarte matrozen onder zich heeft, de Franschman die zich verbeeldt dadelijk alles te begrijpen, de West-Indiër wien veler stammen bloed door de aderen vloeit en die overtuigd is dat honderd gulden nooit zijn op te maken, de Amerikaan die als oprecht republiekein komt onderzoeken of zijn afstamming van een Hollandsch edelman of ten minste van een Hollandsch patricier te bewijzen zou zijn, zij

allen en nog velen meer, zijn in den loop der tijden aan den IJkant op te merken. Dan vindt men er nog de bewoners der Zuiderzee eilanden in hun merkwaardige kleeding, de melkboeren van den „overkant" die rokken dragen, de bewoners van het platteland en de provinciesteden die met stoombooten aankomen of vertrekken.

Zoo heeft Amsterdam in den naasten omtrek van het IJ, waaraan het alles verschuldigd is, het beste zijn eigen karakter behouden van stad vol leven en vertier. Hoe verder van het IJ verwijderd, hoe minder het zich zelf getrouw blijft.

Aan den IJkant de zaken, aan de landzijde de vermaken. In het hartje van de stad wordt het levensonderhoud verdiend, aan haar zoom het leven genoten. Daar zijn schouwburg, concertgebouw, museum gelegen. Daar heeft de stad een ander uiterlijk van nieuwheid en rechtlijnigheid en waterloosheid, zonder eigen kenmerken of karakter. Daar breidt zij zich steeds verder landwaarts uit, heeft de buitentjes en optrekjes die er gevonden werden, het een voor, het andere na, opgeslokt en onder haar afgrijzelijke straten bedolven en zich zelfs niet gestoord aan de grens die haar grondgebied afbakent.

Daar is ook haar buitenplaats gelegen, het Vondelspark, dat met zijn groen en bloemen, zijn kronkelende vijver en grazend vee vergoed wat de stad aan fraaie omstreken missen moet. Zooals de Nederlander het grootste

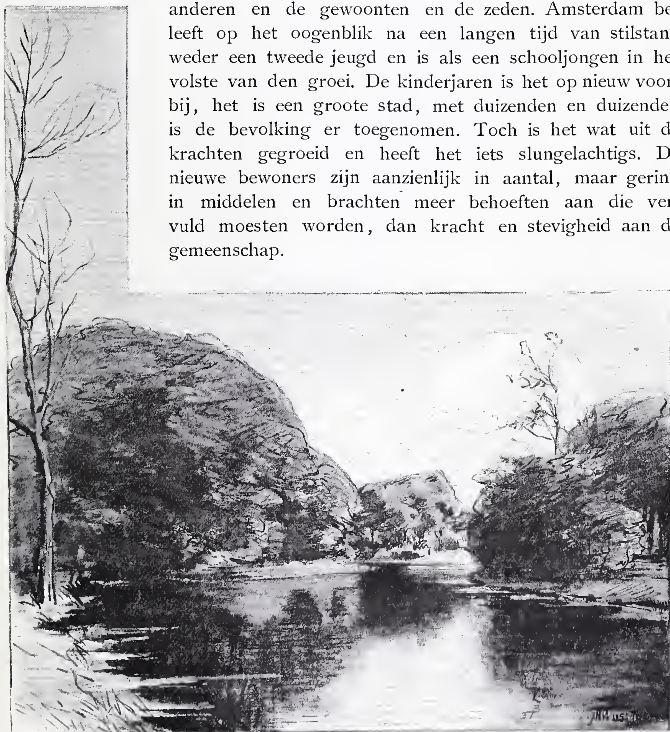
Paviljoen in het Vondelspark.

deel van zijn eigen geboortegrond zelf geschapen heeft, zoo hebben de Amsterdammers zich uit vlak en moerassig weiland een lusthof gemaakt, waar allerlei verrassende kijkjes zijn op te merken.

Wat boomen, water, bloemen en zon toch tooveren kunnen! Denk u het

paviljoen in een breede straat geplaatst, of op een plein midden in de stad en het zal niets anders schijnen dan het eigenlijk is, een groot koffiehuis. Thans, in zijn eigen omgeving, gezien over het spiegelend watervlak, doet het denken aan het weelderig zomerverblijf van een Engelschen pair, die talrijke gasten op zijn uitgestrekt landgoed te waardschap heeft. Het huurrijtuig dat er te wachten staat tot „het volk" een hartsterking heeft gebruikt en dat straks op een sukkeldrafje over den rijweg zal rollen, zoodat de veerkrachtige veengrond in golving geraakt, komt den indruk versterken en roept, uit de verte gezien, schitterende livreien en fiere raspaarden voor den geest.

Het Vondelspark behoort tot het jongste Amsterdam en is een gevolg van veranderde toestanden en nieuwe behoeften. Zoo snel gaat de tijd, dat het sinds zijn aanleg en gedurende zijn wording, de stad zelf heeft zien veranderen en de gewoonten en de zeden. Amsterdam beleeft op het oogenblik na een langen tijd van stilstand weder een tweede jeugd en is als een schooljongen in het volste van den groei. De kinderjaren is het op nieuw voorbij, het is een groote stad, met duizenden en duizenden is de bevolking er toegenomen. Toch is het wat uit de krachten gegroeid en heeft het iets slungelachtigs. De nieuwe bewoners zijn aanzienlijk in aantal, maar gering in middelen en brachten meer behoeften aan die vervuld moesten worden, dan kracht en stevigheid aan de gemeenschap.

Vijver in het Vondelspark.

De Keizersgracht.

Zoo is Amsterdam een stad waar veel handkarren en weinig eigen rijtuigen worden gevonden. Een stad van weelde is het niet.

Ook in dat opzicht toont het Vondelspark het beeld van den tijd waarin het ontstond. Er worden geen deftige concerten gegeven voor een sierlijk gekleede menigte als in het Haagsche Bosch, men vindt er geen ruiters en amazonen bij honderden als in Hyde Park, geen eindelooze sleep heerenrijtuigen als in het Bosch van Boonen, waar „tout Paris," dat eigenlijk maar een klein deel van Parijs is, zich verplicht rekent „le tour du lac" te maken. Het meest wordt er gereden door wielrijders en gewandeld door den kleinen man.

Wie dan ook het Vondelspark bezoekt, moet er niet heengaan om den mensch, maar er alleen de natuur zoeken, door de kunst gedwongen zich te uiten op den lagen poldergrond. De vijver die zich slingert tusschen het groen, de boomen die er zich in spiegelen, het vergezicht dat zij open laten, de rijweg en het wandelpad, alles is aan kunst en overleg te danken.

Misschien dat het de nieuwe bewoners van de stad gaat zooals het hun voorgangers in vroegere eeuwen ging, die uit Vlaanderen, Portugal, Frankrijk naar Amstel en IJ getogen er tot groote welvaart kwamen en de stad niet alleen deden groeien, maar ook bloeien, en zal het Vondelspark eenmaal gelegenheid geven om schoone vrouwen, edele paarden, deftige livreien, smaakvolle kleeding, veel weelde en pracht te bewonderen.

Dan komen er misschien weder tijden terug als die waarin „'s waerelds achtste wonder" op den Dam gebouwd werd en de huizen op de hoofdgrachten, die nog getuigen van den rijkdom der bouwheeren en den staat die zij voerden. Naar oud vaderlandschen aard bouwden zij „hecht, sterk en weldoortimmerd," zoodat men het hun huizen nog niet kan aanzien dat zij reeds twee eeuwen tellen. Zij waren kooplieden aan de beurs en burgers van een republiek, maar maakten deel uit van handelslichamen die oorlogsvlooten onderhielden en in het verre Oosten met koningen en soeltans krijgvoerden en vrede slooten, onderdanen van een republiek waarbij zij zitting hadden in de soevereine regeering en die een Koning van Engeland tot ambtenaar had. De tijd waarin zij den toon aangaven was van dien aard, dat de zoon van hun admiraal verlegen geraakte met de hertogskroon die hij van zijn vader erfde en een vrijwillige degradatie in den adelstand aanvroeg, maar deed hen de gevels van hun woningen versieren met hun burgerlijke wapenschilden, uitgehouwen in steen, later op last van de omwentelings-mannen weder gladgehakt, alsof daarmede de aristokratie te vernietigen was. Zij, die werkelijk heerschten, gevoelden zich de Heeren van den Staat en toen zij den burgwal met der woon verlieten, die naar hun weelderige kleeding de fluweele heette, en hun paleizen bouwden aan een gracht die nog breeder en fraaier was, belette geen valsche nederigheid hen, die de Heerengracht te noemen. Na zich zelf dachten zij aan den Keizer wiens kroon het wapenschild van hun stad dekte en eerst in de laatste plaats kwam de Prins aan de beurt, de voornaamste edelman in den Staat, de eerste dienaar van de Republiek die zij regeerden, hun dienaar, zoo al niet in werkelijk-

heid, dan toch volgens de letter van de wet. Voor hun hooge stoepen hield hun zware karos stil of de rijkvergulde toeslede, op het water lag hun sierlijk spiegeljacht gereed om er mede te varen naar de buitenplaats die nu gerooid en tot weiland is gemaakt, waar alleen de arduinen pijlers van het hek nog aan den voormaligen tijd van weelde herinneren.

Nog staan die huizen aan grachten, omzoomd met iepeboomen en van afstand tot afstand een scherphoekige bocht makende als zij zich buigen naar den vorm van de halve maan aan het IJ. Nog altijd geven Heeren- en Keizersgrachten den indruk van oud-Hollandsche deftigheid, welvaart en weelde, nog altijd geven zij in alle jaargetijden heerlijke stadsgezichten te zien, des zomers als de boomen hun bladerrijke takken uitstrekken over het breede water, een schoone vijver gelijk; des winters als de takken van tooi beroofd het aan de gevels toestaan zich te spiegelen in het water; nog altijd vormen zij een schoon voorbeeld hoe een Hollandsche stad aangelegd moet worden om een fraaie stad te zijn.

De Amsterdammer, gewoon geraakt aan wat hij dagelijks ziet, heeft niet altijd oog voor hun schoon en somtijds den kunstenaar noodig die hem weet te dwingen op te merken wat hij zoo dikwijls gedachteloos voorbij geloopen is. De vreemdeling, aan andere stadsgezichten gewend, stelt de Amsterdamsche grachten eerst op waren prijs en neemt er herinnering van mede van voorspoed en bloei.

Toch zijn er teekenen dat de hoofdgrachten van Amsterdam haar beste dagen beleefd hebben. De tijden veranderen en doen ook hier hun invloed gelden.

Het tegenwoordige geslacht voert geen staat meer en gevoelt zich niet meer te huis in die groote woningen. Zoo er een ledig komt te staan, doordat de bewoner overleden is of de stad verlaat voor een andere plaats die hem minder hooge eischen stelt, is het gedaan met de hooge stand van het huis. Het wordt in verscheidene woningen verdeeld ten gerieve van huisgezinnen met kleinere vermogens, het wordt in beslag genomen door kantoren, winkels, gestichten van weldadigheid en uitspanningslokalen, en de muren eenmaal opgetrokken voor hen die reeds door de fortuin begunstigd waren, zijn weder getuigen van het zwoegen en werken in den dagelijkschen strijd om voordeel en winst.

Het algemeene uiterlijk der statige huizen blijft het zelfde, het eene voor, het andere na verwisselen zij van bestemming, zooals het ook gegaan is met de paleizen der edelen van Venetië.

In tegenstelling met het gewoel in de straten, kan het op de grachten eenzaam en stil wezen, als mijlen ver verwijderd van het levensvolle Amsterdam. Vroeger was het gewoonte er des Zondags heen en weder te wandelen, juist zoo als de Hagenaars dat des winters op den Scheveningschen weg doen. Dat gebruik is verloren gegaan en daar „de naaste weg," waar een Amsterdammer altijd bijzonder op gesteld is, bijna zonder uitzondering door de straten voert, zijn de grachten geen eigenlijke verkeerswegen en worden

De Heerengracht bij de Warmoesgracht, gezicht op de brug van baron van Brienen.

zij betrekkelijker wijze schaars bezocht. Vrachtkarren, handkarren, menschen die haast hebben, kiezen allen zooveel mogelijk een anderen weg en Heeren- en Keizersgracht behouden vooreerst haar voorname kalmte.

Waar de Warmoesgracht uitmondt in de Heerengracht was vroeger geen brug, zoodat de bewoner van een der huizen aan den overkant altijd een belangrijk eind moest omloopen eer hij zich naar het midden der stad kon begeven. Op eigen kosten deed hij toen de steenen wulfbrug bouwen die het hem mogelijk maakte voortaan langs de Warmoesgracht in rechte lijn te gaan. Nog heet die brug naar hem „de sluis van Brienen," maar zijn woning is reeds lang een gesticht van weldadigheid geworden, zooals eenmaal alle huizen aan Heeren- en Keizersgracht van bestemming zullen veranderen en, evenals te Londen is gebeurd, de handelskantoren in het midden de inwoners nog verder naar buiten zullen persen. Dan zal de stad nog grooter zijn dan ze nu is en zal het Vondelspark geheel en al binnen de stad liggen.

In weinig tijds kan veel van dien aard geschieden.

Enkele tientallen jaren geleden zag de naaste omgeving van het Vondelspark er nog geheel anders uit dan nu. Waar nu straten vol gebouwd zijn met echte stadshuizen, torenhoog, met eerste, tweede en zelfs derde bovenhuizen, waar nu boom nog plant te ontdekken is, waren toen te midden van groene slootjes vol biezen en kroos de molenerven gelegen waar het ruwe hout met windkracht tot deelen en planken werd verwerkt. Wie even buiten de poorten kwam zag de wieken draaien en de zagen op en neder gaan.

Nu zijn er denkelijk honderden en honderden jonge Amsterdammers die nooit een houtzaagmolen gezien hebben. Het is een ding dat zich alleen op het open veld te huis gevoelt, waar de wind vrijelijk kan gieren over de vlakte en niet gevangen wordt door huizen en gebouwen.

En er zijn duizenden jonge Amsterdammers die nooit het vrije veld gezien hebben.

De stad verovert langzamerhand het land en schiet er aan alle kanten straten in uit. Het dichtstbij gelegen dorp heeft het reeds voor een groot gedeelte met stadshuizen bezet en met stedelingen bevolkt.

In mijn prille jeugd was er nog een liedje bekend, waarin werd gesproken van den Overtoom als een landelijk oord waar men heen ging om „zoete melk met room" te nuttigen.

Die Overtoom is nu vastgegroeid aan de hoofdstad, heeft huizen met platte daklijsten zoo goed, of liever gezegd zoo kwaad als de stad zelf en de tram heeft alle bekoring ontnomen aan de gedachte er met een speelwagen heen te rijden, zoo als onze grootouders deden.

Men is er op Nieuwer Amstelsch grondgebied, maar nog altijd verre van het dorpsleven. De stad heeft er zich uitgebreid tot voorbij haar gebiedspalen. De honderd-duizenden die in de laatste jaren haar bevolking vermeerderd

De Overtoom.

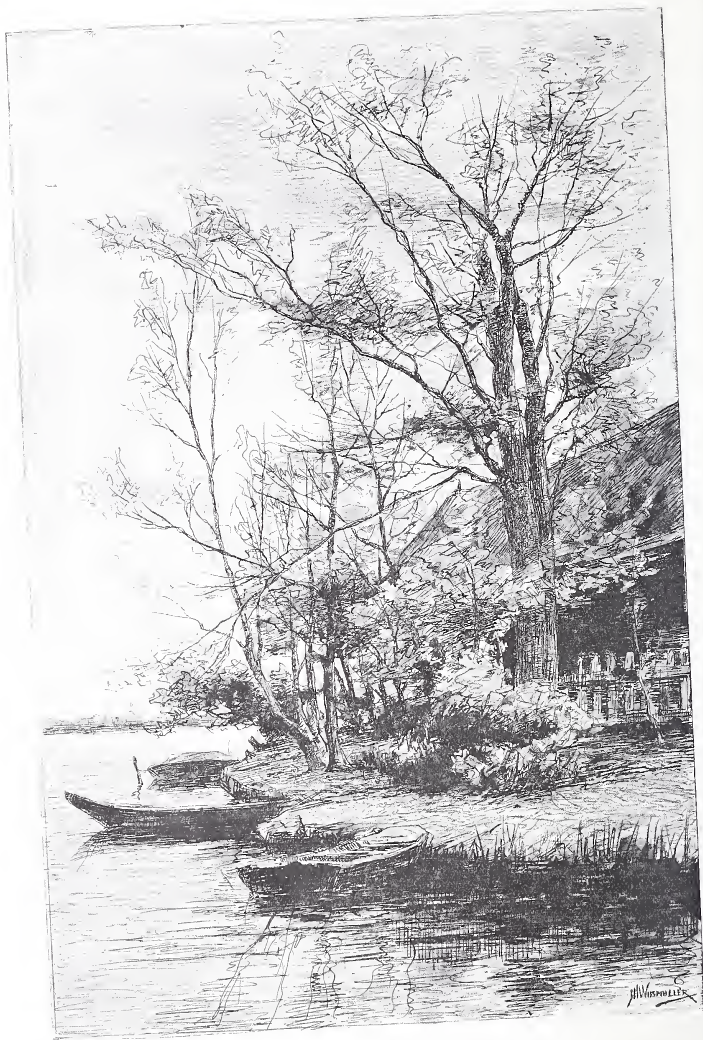
hebben kwamen „van buiten" zooals de Amsterdammer zegt, uit onze steden en stadjes en van het platteland, aangetrokken door allerlei verlokselen der groote stad. In de hoofdstad kwamen zich duizenden gezinnen vestigen die er als verloren gingen onder de menigte, maar wier vertrek te levendiger gevoeld werd in het kleine plaatsje dat zij verlieten.

Zoo zuigen in onze dagen de groote steden de kracht en het hartebloed van heel het land naar zich toe.

Menige onderneming van handel of nijverheid wordt overgebracht naar de groote middenpunten van het verkeer en de arme „villes mortes," de druilende landstadjes en stille dorpjes, vervallen hoe langer hoe meer in den diepen slaap die een gevolg is van hun verval van krachten.

Enkele nabijgelegen plattelandsgemeenten daarentegen geraken door de stad tot bloei. De stedelingen komen er de zware belastingen en het kostbare leven der stad ontvlieden, waar zij zich evenwel het grootste gedeelte van den dag blijven bewegen.

Zoo heeft ook Nieuwer-Amstel een stadsgedeelte gekregen dat hier en daar aansluit aan de stad, maar er op andere plaatsen nog van afgescheiden is

Slootje aan het huis De Vraag.

door een smalle strook weiland of moesgrond, stadsgebied dat voorloopig onbebouwd blijft, bezwaard als het is met lasten die enkele honderden meters verder, onder een andere gemeente, minder drukkend zijn.

Wie zich dan ook begeven wil geheel buiten de stad en het stadsgewoel en door niets meer herinnerd wil worden aan het koortsachtig leven in de straten en op de pleinen, maar zich geheel buiten gevoelen in de stilte en de rust van het land, kan niet volstaan met de stadsgrenzen te overschreiden. Hij moet verder gaan dan de Overtoom en hij zal de wieken van de molens zien afsteken tegen den onbegrensden Hollandschen hemel en zich kunnen verbeelden dat hij aan de Zaan is.

Gezicht op de Kattensloot.

Maar de Amsterdammer doet dat niet, dan bij zeer zeldzame uitzondering.

Alleen de kunstenaar raakt somtijds op die wegen verdwaald, zoo dichtbij gelegen en toch zoo weinig begaan. Hij vindt er fraaie plekjes, waar ongesnoeide boomen oprijzen naast de wijde waterplas en de boer zijn puntertje, waar hij de nauwe en ondiepe slooten van zijn weiland mede kan bevaren, in het riet geschoven heeft; plekjes waar het zoo stil en eenzaam is, dat de stedeling er een vreemd gevoel van onbehagen over zich krijgt en er zich over verwondert dat er onder het dak dat hij voor zich ziet menschen wonen, die des avonds den rooden gloed kunnen zien die de tienduizenden lichtjes van de stad op het uitspansel werpen en die toch, jaar in jaar uit, leven blijven in de eenzaamheid en gedruischloosheid, opstaan als de stad nog in diepe rust verkeerd en zelf rusten gaan als nog alles vol leven en beweging is op den steenen bodem waar viermaal honderd duizend menschen dicht bijeen, naast, onder en boven elkander leven.

De Amsterdammer is te vast overtuigd dat zijn stad geen omstreken heeft, dan dat hij veel in haar naaste omgeving zou ronddwalen. Hij zoekt de natuur verder van huis of leeft en sterft zonder haar ooit gekend te hebben.

Gezicht op den Binnen-Amstel.

IN DEN ZEVENDEN HEMEL.

DOOR

A. A. NIJLAND.

De aarde is de spil, waarom alles draait. Geldt deze uitspraak ook thans nog in figuurlijken, eeuwen lang gold ze bovendien in letterlijken zin. Aristarchus in de derde eeuw voor Christus, en Galileï meer dan 1900 jaren later werden voor den rechterstoel gedaagd, omdat zij de aarde een beweging dorsten toeschrijven. Op gezag van Hipparchus, Ptolemaeus, Aristoteles, Eudoxus en anderen bleef de meening heerschen, dat onze aarde stil stond in het midden des heelals, en dat zon en maan en planeten als zoovele trawanten zich om haar bewogen, elk in eigen hemel, in eigen „sfeer".

Sommigen dachten zich deze sferen van kristal, zoo helder, dat men er alles door heen zien kon. Bij het rondwentelen schoven de kristallen schalen over elkaar en brachten een verrukkelijk schoone, hemelsche muziek voort, de „harmonie der sferen", ongelukkig, aldus Cicero, voor de „mortales" onhoorbaar, om dezelfde reden, als waarom bewoners van het Nijldal het voortdurende ruischen van den stroom niet hooren.

't Is naar een dezer hemelen, en wel naar den zevenden, dat ik u, lezer, uitnoodig, een reisje met mij te maken. Van binnen naar buiten tellende, had men volgens de begrippen der ouden achtereenvolgens de sferen van Maan, Zon, Mercurius, Venus, Mars, Jupiter en Saturnus, terwijl de achtste sfeer het regelmatig rondwentelende gewelf vormde, waaraan alle vaste sterren onbeweeglijk waren vastgehecht.

Al hebben wij thans geheel andere voorstellingen van den bouw des heelals, toch blijft ook voor ons een tocht naar Saturnus een reis naar den zevenden hemel. Wij weten dat Mercurius den kleinsten kring om de zon beschrijft, dan komt Venus, dan onze aarde, daarop volgt Mars, dan een wereld, nu reeds met 322 asteroïden bevolkt, vervolgens Jupiter, Saturnus, Uranus en eindelijk Neptunus.

Vóórdat we de reis naar het verre gewest aanvaarden, dienen we ons eenig begrip te vormen van den toestand, waarin we verplaatst zullen worden.

Nauwelijks had een Middelburger brillenslijper in het begin der 17e eeuw den kijker uitgevonden, of Galileï richtte reeds het nieuwe instrument, dat de astronomie zulk een geweldige schrede vooruit zou brengen, op de planeten en dat met onverwacht succes. Hij ontdekte de vier manen van Jupiter, de schijngestalten die de twee zoogenaamde binnenplaneten, Mercurius en Venus, kunnen aannemen, vlekken op de zon, en bergen op de maan. Ook Saturnus werd met het gewapend oog onderzocht en bleek een zeer vreemden

vorm te bezitten. Galileï deelde zijn bevinding mede in een anagram, waarvan de beteekenis was: „altissimum planetam trigeminum observavi"; de planeet scheen hem toe driedubbel te zijn. Anderhalf jaar later weer den kijker op Saturnus richtende, zag hij niets van deze bizonderheid, en in de meening, dat hij vroeger misgezien had, liet hij verdere onderzoekingen achterwege. Weldra namen Hevelius en anderen zijn taak over, en blijkens verschillende teekeningen uit dien tijd afkomstig, vertoonde Saturnus zich aan hen onder allerlei gedaanten, soms als een bol, zonder iets meer, dan weer met twee begeleiders, of twee handvatsels, of omgeven door een soort van ring.

Eerst onze landgenoot Chr. Huyghens begreep de oorzaak van deze vreemde vormveranderingen.

In het volgende anagram gaf hij zijn ontdekking:

aaaaaaaa ccccc d eeeee g h iiiiiii llll mm nnnnnnnnn oooo pp q rr s ttttt uuuuu,

waarvan hij de ware volgorde der letters eerst later publiceerde: „Annulo cingitur, tenui, plano, nusquam cohaerente, ad eclipticam inclinato."

Een dunne platte ring moest het zijn, hellende op het vlak, waarin de aarde zich om de zon beweegt, die de planeet haar vreemde uiterlijk kon geven. Latere waarnemingen bevestigden Huyghens in zijn vermoeden, terwijl ook de teekeningen van vroeger met deze onderstelling in overeenstemming gebracht konden worden.

Een planeet met een' ring er om heen! Een eenig verschijnsel in ons zonnestelsel, en een verschijnsel, dat den geleerden heel wat hoofdbrekens gekost heeft. Oorspronkelijk vond men er niets vreemds in, dat een planeet een' dunnen platten ring meevoert door het wereldruim. Laplace betoogde echter in het laatst der vorige eeuw op mechanische gronden, dat zoo'n ring niet in stand kan blijven, maar noodzakelijk uit elkaar gerukt wordt en op de planeet stort, tenzij hij besta uit een groot aantal concentrische ringen, die met onderling verschillende snelheid rondwentelen. Nu had reeds in 1675 Cassini een splitsing in den ring waargenomen; later zagen tal van astronomen ettelijke fijne zwarte lijnen, die werkelijk wijzen op een verdeeling, zooals Laplace bedoelde. Maxwell toonde mathematisch aan, dat voor de instandhouding van het geheel bovendien nog noodig is, dat de concentrische onderdeelen elk weer uit een groot aantal kleinere lichamen bestaan, en dat dus de ring moet opgevat worden als een groote verzameling manen of wachters, die in hetzelfde vlak zich om Saturnus bewegen, zoo dicht op één gedrongen, dat men uit de aarde, behalve de groote splitsing van Cassini, nog slechts sporen van andere verdeelingen ziet.

De ring, zooals we gemakshalve zullen blijven zeggen, blijft, terwijl Saturnus zijn' kring om de zon beschrijft, ten naaste bij evenwijdig aan zich zelf, steeds onder een' hoek van ongeveer 27° hellende op het vlak der loopbaan. Stelt het midden eener ronde tafel de zon voor, en laat men een speelkaart steeds evenwijdig aan zich zelf langs den rand wandelen, onder een helling van 27°, dan kan men zich voorstellen hoe, uit de zon gezien,

de ring op twee tegenovergestelde punten van Saturnus' baan de grootste opening vertoont, maar op twee daar juist tusschen in gelegen tijdstippen de waarnemer op de zon den ring op zijn kant ziet; het verlengde vlak van den ring gaat dan door de zon. Daar Saturnus 10 maal zoo ver verwijderd is van de zon als de aarde, is het duidelijk, dat zon en aarde Saturnus ongeveer op dezelfde wijze moeten zien. Tweemaal derhalve in de $29^1/_2$ jaar, die Saturnus voor zijn' loop om de zon noodig heeft, ziet de aarde, zien dus wij den ring op zijn' kant. 1) Hij is dan slechts in de grootste teleskopen waar te nemen en vertoont zich als een uiterst fijne, *niet overal even dikke* lijn; de ring heeft blijkbaar bergen op zijn oppervlakte, of liever: niet alle deelen van het ringenstelsel liggen in hetzelfde vlak. In kleine kijkers is de ring totaal onzichtbaar en vertoont Saturnus zich dus als een gewone planeet 2).

Tweemaal in $29^1/_2$ jaar is het verschijnsel waar te nemen; ook onlangs, in October 1891, zagen we Saturnus zonder ring. Ongelukkig echter kwam de planeet slechts een paar uur voor de zon op: 't is me slechts met opoffering van mijn nachtrust mogelijk geweest, op den morgen van den 30sten October, te half zes, bij zeer fraai weder, op het Utrechtsche observatorium te constateeren, dat de ring onzichtbaar was.

In gewone omstandigheden vertoont Saturnus zich bij een 200-malige vergrooting als een wit lichtende, zacht stralende, sterk afgeplatte bol, de ring als een ellips, welker vorm sterk varieert. De scheiding van Cassini verdeelt den breeden lichtenden band in twee concentrische deelen; bovendien is tusschen den ring en de planeet nog een donkerder ring op te merken.

Aarde en zon zijn met betrekking tot den grooten afstand van Saturnus dicht bij elkaar en dus bijna altijd aan dezelfde zijde van den ring gelegen, d. i. de ring heeft meestal zijn door de zon verlichte zijde naar de aarde gekeerd, is meestal voor de aarde zichtbaar. Alleen terwijl het verlengde vlak van den ring onze aardbaan passeert, kan hij een korten tijd onzichtbaar worden, en wel op drie wijzen. Gaat dat vlak door de aarde, dan zien wij den ring juist op zijn' kant, gaat het door de zon, dan verlicht de zon slechts den kant, gaat het tusschen zon en aarde door, dan keert de ring ons zijn duistere zijde toe; in elk dezer drie gevallen is voor ons de ring niet te zien.

Het vlak van den ring snijdt het vlak der Saturnusbaan volgens een rechte lijn L (figg. 1 en 2) die, evenwijdig aan zich zelf langs den omtrek der baan voortschuivende, ons behulpzaam kan zijn, den toestand duidelijk voor oogen te stellen. Laten we de vlakken van aardbaan en Saturnusbaan, die in werkelijkheid een kleinen hoek met elkaar maken, samenvallen, dan is de lijn L tevens snijlijn van het vlak des rings met dat der aardbaan. De verlengde lijn L schuift nu, steeds dezelfde richting houdende, voort en bereikt eindelijk de aardbaan; tot nu toe stonden zon en aarde aan denzelfden kant dier lijn.

---

1) Iets verder zal de beweging der aarde hierbij in rekening gebracht worden.

2) Wanneer een afgeplatte bol met «hoogte» van 43,4 m.M. en een «aequatoriaal»-doorsnede van 23,9 m.M. straal Saturnus voorstelt, moet de ring stralen van 55,2 m.M. en 30,4 m.M. hebben en een dikte ongeveer gelijk aan die van het papier van dit tijdschrift.

Dit is ook het geval als L *ten slotte* de geheele aardbaan voorbij is. L is echter inmiddels éens door de zon gegaan, en *moet* dus een oneven aantal keeren de aarde gesneden hebben, anders kunnen onmogelijk zon en aarde weer aan dezelfde zijde van L komen. Neemt men de afmetingen der banen in aanmerking, dan blijkt het, dat dit oneven aantal keeren zich beperkt tot éens of driemaal. Nog zij dit opgemerkt: *gaat de lijn* L *door zon of aarde dan doet dat ook het vlak van den ring.*

Onlangs, in October 1891, ging de snijding van de zon door L gepaard met een éenmalige snijding van de aarde. Het geval wordt verduidelijkt door fig. 1. De kleine cirkel stelt de aard-, de groote de Saturnusbaan voor; de richting der beweging in de beide banen wordt door de pijltjes aangegeven. De lijn L had den eersten der maanden Mei—Januari ongeveer de standen,

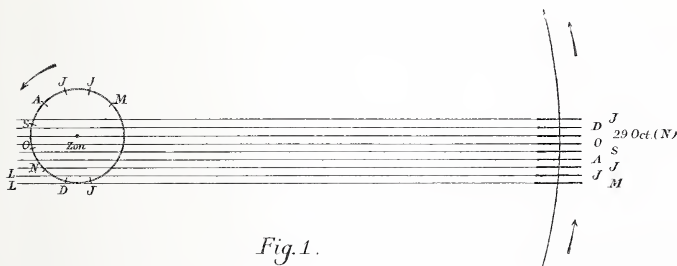

Fig. 1.

door de letters M, J, J, A, S, O, N, D, J aangegeven. Hiermede correspondeeren de plaatsen der aarde, die dezelfde letters dragen. Men ziet, hoe ongeveer in de eerste dagen van Mei de lijn L de aardbaan bereikte, en nu steeds verder schoof, de aarde tegemoet. Den 1en September stond in de figuur de aarde boven, den 1en October onder de correspondeerende lijn L; dit komt met de werkelijkheid overeen: den 22en September ging het vlak van den ring, dus de lijn L door de aarde; daarna stonden aarde en zon aan verschillende zijden van dat vlak. Terwijl dus tot 22 September de ring steeds zichtbaar was, maar aldoor smaller werd, verdween hij dien datum en kwam eerst den 29en October weer te voorschijn, toen zijn vlak door de zon ging. In den tusschentijd was zijn aanwezigheid slechts te bespeuren aan een donkere dunne lijn, die ongeveer over den aequator der planeet liep.

Fig. 2 illustreert een geval, waarbij de zon éens, de aarde driemaal door de voortschuivende lijn L wordt gesneden, in deze volgorde: aarde, zon, aarde, aarde. De cijfers in de aardbaan correspondeeren weer met die in de Saturnusbaan: staat Saturnus in I, dan neemt de aarde de plaats 1 in. We zien hoe tusschen de standen 1 en 2 de aarde door L gesneden wordt. Immers 1 bevindt zich in de figuur boven I, 2 echter onder II. Bij den stand

3 gaat L door de zon, de aarde staat nog steeds onder III. In den stand 4 haalt de aarde de lijn L in en komt dus in 5 boven V te staan, om eindelijk tusschen 5 en 6 voor de derde maal L te passeeren. We zien nu de volgende reeks verschijnselen:

De ring wordt eerst zuiver op zijn' kant gezien, (tusschen 1 en 2) vertoont ons vervolgens zijn duistere zijde (2); dan gaat de zon den rand verlichten (3) en weldra ook de naar ons toegekeerde zijde (tusschen 3 en 4). De ring

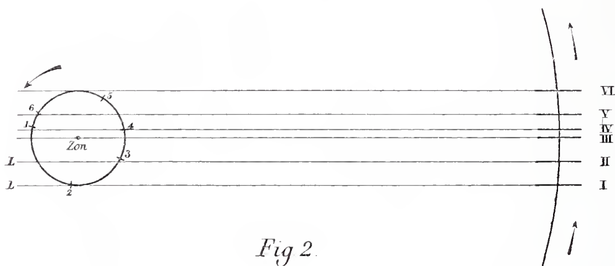

Fig 2.

is nu zichtbaar, maar zeer smal en zeer zwak verlicht. Hij wordt nu steeds helderder maar smaller, verandert nog eens in een lijn (4) en keert ons daarna ten tweede male zijn duistere, nu uiterst smal schijnende oppervlakte toe. (5) Eindelijk zien we hem voor de derde maal op zijn' kant (tusschen 5 en 6) waarna hij weer zichtbaar wordt (6) en gedurende 14 jaar blijft.

Saturnus bezit, behalve den ring, niet minder dan acht wachters of manen, terwijl alle andere planeten zich met éen tot vier satellieten moeten behelpen, of zelfs geheel van het genot daarvan verstoken zijn. De helderste der acht, Titan, is reeds in 1665 door Huyghens ontdekt. Deze manen, die met zeer verschillende snelheid om haar' gebieder Saturnus wentelen, kunnen zich op allerlei wijzen groepeeren, zoodat zij het hare doen om het „Saturnus-systeem" tot een der bezienswaardigste voorwerpen aan den hemel te maken.

We zijn nu genoeg op de hoogte, om de groote reis te ondernemen. De af te leggen afstand is zoo groot, dat we ons van buitengewone reisgelegenheden zullen bedienen. Onze tocht zal ons slechts 83 minuten kosten, maar — we zullen reizen met de snelheid van het licht, dat den ganschen aardomtrek in $^{2}/_{15}$ sec. aflegt, een' weg, waarvoor een sneltrein toch nog meer dan 600 uur zou noodig hebben.

Wachten we het oogenblik af, dat de zon, de aarde en Saturnus op éen rechte lijn staan, dat dus de aarde en Saturnus elkaar zoo dicht mogelijk genaderd zijn, dan bekorten we die 83 minuten nog tot 75. Van de zon

uit gezien, staan nu aarde en Saturnus ongeveer in *dezelfde* richting; dus bevinden zich, van de aarde uitgezien, Saturnus en de zon op twee *tegenovergestelde* punten des hemels. Vertrekken we te middernacht, dat is op het oogenblik, dat de zon in het Noorden — onder den horizon — staat, dan moeten we ons derhalve richten naar het Zuiden, waar Saturnus in zachten glans aan den hemel straalt. Van de zon verwijderen we ons hoe langer hoe meer. Na 5 minuten ongeveer bereiken we de loopbaan van Mars, te 12.15 den breeden gordel der asteroïden, na 35 min. kruisen we Jupiters baan en eindelijk, te kwart over éénen, komen we aan het doel onzer reis, boren ons door de atmosfeer, die Saturnus omringt, vermijden zorgvuldig de nabuurschap van den ring, die ons tot zich wil trekken, en dalen neer in de nabijheid van een van Saturnus' polen.

't Eerste, wat we voelen, is een eigenaardige loomheid; 't is alsof we veel zwakker zijn. We loopen minder snel, springen slechter, klimmen met meer moeite dan we op aarde gewoon zijn. De zwaartekracht is aan Saturnus'pool sterker dan op aarde; de planeet trekt de voorwerpen, aan haar polen geplaatst, met meer kracht aan, dan de aarde dat doet. Waren we echter op den aequator neergestreken, dan zouden we niets van die loomheid bespeurd hebben; hier weegt alles ongeveer even zwaar als op aarde. Wandelt een Saturner dus van zijn pool naar zijn' aequator, dan voelt hij zijn kracht zeer toenemen. Ook op de aarde bestaat dit verschil. Een poolbewoner, eensklaps naar den aequator verplaatst, vindt alles lichter.

Een en ander hangt samen met de afplatting, die èn de aarde èn Saturnus vertoonen. Vooreerst is men aan den aequator verder van het aantrekkende middelpunt der planeet verwijderd, en vervolgens roept de aswenteling aan den aequator een zoogenaamde middelpuntvliedende kracht te voorschijn, die de zwaartekracht tegenwerkt.

Beide invloeden nu werken op Saturnus sterker dan op onze aarde; Saturnus draait in $10^1/_2$ uur om zijn as, de aarde in 24 uur; Saturnus heeft dus een meer dan twee maal zoo groote draaiingssnelheid. Bovendien, en wel juist tengevolge van die snellere wenteling heeft Saturnus veel sterker afplatting.

Terwijl de aarde, op een behoorlijken afstand gezien, nauwelijks afplatting vertoont, is die van Saturnus zeer in 't oog springend. Hij gelijkt een' afgeplatten bol, waarvan de „hoogte" $^1/_{11}$ kleiner is dan de breedte en de lengte.

Denken we ons op Saturnus geplaatst op de breedte van Nederland, 52° ongeveer, dan zal de zwaartekracht, sterker dan aan den aequator, maar zwakker dan aan de pool, alle voorwerpen nog wel iets zwaarder maken, dan wij op aarde gewoon zijn, maar een aardbewoner zou zich weldra aan het grootere gewicht gewend hebben.

Er zijn echter andere redenen, die hem het leven zuur genoeg kunnen maken. Daar Saturnus meer dan $9^1/_2$ maal verder van de zon verwijderd is, dan de aarde, ontvangt hij $9^1/_2 \times 9^1/_2$ d. i. 90 maal minder licht en warmte. Oppervlakkig beschouwd is dit 90e deel niet genoeg om in 's menschen behoeften te voorzien. Echter is het zeer wel mogelijk, dat de atmosfeer op Saturnus

veel dikker is, dus veel meer de uitstraling belet dan bij ons. Bovendien kan de planeet zeer goed inwendige warmte bezitten en daarvan aan haar bewoners een deel afstaan. Ook op onze aarde kan zich eén menschengeslacht in koude en heete luchtstreek aan het klimaat gewennen. De natuur vertoont wel meer sterke voorbeelden van assimilatie. Bedenkelijker is, dat Saturnus een jaar heeft, dat $29^1/_2$ van onze jaren duurt — Saturnus draait, anders gezegd, in $29^1/_2$ jaar om de zon — en dus een' zomer maar ook een' langen kouden winter van 15 jaar moet doorworstelen. Of onze aardbewoners daaraan gewennen zouden, mag betwijfeld worden. Daarmede vervalt echter geenszins de mogelijkheid van alle leven op Saturnus. Integendeel, er kunnen op de planeet wezens voorkomen, gebouwd naar de eischen, die natuur en klimaat hun stellen, en die niet eens in zooveel opzichten behoeven af te wijken van ons menschengeslacht.

Hun levensomstandigheden zijn echter wel eenigszins anders, dan de onze. Hun dag duurt gemiddeld iets meer dan vijf uur, hun nacht evenzoo. Evenmin als op Saturnus de 8-urige werkdag tot de mogelijkheden behoort, evenmin kan iemand daar zijn $7^1/_2$ uur nachtrust genieten, wel te verstaan altijd, zoo uur steeds beteekent aardsch uur.

De snelle draaiing van hun planeet zien de Saturners weerspiegeld in een snelle schijnbare wenteling van den sterrenhemel met al wat daar waar te nemen is, om hun pool, een punt aan den hemel, 5 à 6 graden van onze poolster gelegen.

Hebben de Saturnusbewoners korte dagen, hun jaar is des te langer, en telt omtrent $29^1/_2$ van onze jaren, dat is 10759 aardsche of 24618 Saturnische dagen. De Saturnuswinter telt dus meer dan 12000 winternachten, terwijl wij aan 182 reeds te veel hebben. Wat overigens de betrekkelijke verdeeling van warmte over zomer en winter aangaat, daarin komt Saturnus met ons vrij wel overeen, een gevolg daarvan, dat het aequatorvlak van onze aarde ongeveer 23°, dat van Saturnus 27° op de respectieve loopbanen helt. Op den 29sten October l.l. ging juist het vlak van den Saturnusaequator, tevens vlak van den ring, door de zon; anders gezegd: de zon passeerde den aequator, passeerde dus het nachteveningspunt; zomer en winter wisselden voor Noorder en Zuider halfrond om, evenals dat bij ons ongeveer 21 Maart en 20 September geschiedt.

Het planetenstelsel vertoont zich van Saturnus uit natuurlijk geheel anders dan wij het zien. De zon heeft een middellijn van iets meer dan 3 minuten boogs, d. w. z. vertoont zich als een cirkel met een middellijn van één' millimeter, gezien op een afstand van 105 centimeter. Hare lichtsterkte, hoewel 90 maal zwakker dan bij ons, overtreft die van de volle maan toch nog 6900 maal, zoodat de Saturner over dag zeer goed al zijn bezigheden kan verrichten.

Natuurlijk zijn voor Saturnus zoowel Mercurius en Venus, als de aarde, Mars, alle asteroïden en Jupiter binnenplaneten. Daar de aarde zich, uit Saturnus gezien, hoogstens 6 graden van de zon verwijdert, zal daar menige astronoom zijn, die Terra nog nooit met het bloote oog aanschouwd heeft, gelijk men verhaalt, dat Copernicus op zijn sterfbed zich beklaagde, dat hij

Mercurius nooit gezien had. Waarschijnlijk zullen Mars en Venus bijna niet, Mercurius in 't geheel niet voor een' Saturnusbewoner zichtbaar zijn. En dat er asteroïden bestaan, daarvan zal deze zelfs geen flauw vermoeden hebben. De grootste planeet, Jupiter, blijft, ook als ze zoo dicht mogelijk genaderd is, dat is als de zon, Jupiter en Saturnus op eén lijn staan, toch nog op denzelfden afstand staan, als waarop de aarde gemiddeld van haar verwijderd is, maar is voor Saturnus binnenplaneet en keert hem dus haar duistere helft toe. Wat Uranus en Neptunus aangaat, Saturnus ziet hen als ze zoo dicht mogelijk in de nabijheid zijn, wel iets, maar niet zeer veel beter dan wij.

Mist het planetenstelsel veel van de pracht, waarmede het voor ons straalt, de Saturner heeft geen planeten noodig, om zijn nachten op te luisteren. Vooreerst ziet hij acht manen zijn' hemel doorkruisen, die hem elk ongeveer hetzelfde schouwspel te zien geven, dat Luna ons vertoont. Onze maan draait in $27^1/_3$ dag om de aarde; na $27^1/_3$ dag staat ze dus weer op dezelfde plaats aan den hemel. De zon gaat intusschen ook voort; het is eerst na $29^1/_2$ dag, dat de maan de zon inhaalt, dus ten opzichte van haar denzelfden stand inneemt, d. i. op dezelfde wijze verlicht wordt, dezelfde schijngestalte vertoont. De manen van Saturnus hebben omloopstijden, varieerende tusschen 2 en 181 Saturnusdagen en zullen zich dus op allerlei wijzen, en in allerlei schijngestalten, aan den hemel kunnen groepeeren. Wel moet op Saturnus de astrologie bloeien of althans in minder verlichte eeuwen gebloeid hebben: men kan zich voorstellen, hoe tal van waarzeggers en „planeetkundigen" uit den stand der manen de toekomst trachten uit te vorschen, voor jonggeborenen weggelegd.

De acht manen staan op zeer verschillenden afstand van Saturnus en doen zich dus voor den Saturner onder allerlei schijnbare grootten voor: Hyperion, de zevende satelliet heeft slechts één tiende, Titan, de zesde, daarentegen zes, Mimas, de eerste, zelfs 12 tienden van de schijnbare middellijn van onze maan. Komen op aarde hoogstens slechts drie maaneclipsen in het jaar voor, een Saturnusjaar levert er veel meer, vooral daar de zeven meer naar binnen gelegen wachters nagenoeg in het vlak van de baan der hoofdplaneet ronddraaien. De buitenste, Japetus, die vooreerst zeer ver af staat en tevens een sterker hellende loopbaan heeft, kan daarentegen slechts hoogst zelden in den schaduwkegel treden, door de zon achter Saturnus geworpen, kan dus slechts hoogst zelden een eclips te zien geven. Deze buitenste satelliet heeft nog deze overeenkomst met onze maan, dat hij steeds dezelfde zijde naar Saturnus toekeert, dus in 181 Saturnusdagen niet alleen ééns zijn omloop om de planeet volbrengt, maar tevens ééns om zijn eigen as rondwentelt, gelijk onze maan in $27^1/_3$ dag om haar eigen as en om de aarde draait, en ons dus steeds ongeveer dezelfde helft van haar oppervlak laat zien.

Hoe schoon moet voor den bewoner van Japetus de lange nacht verlicht worden door den grooten Saturnusbol die, steeds ongeveer dezelfde plaats in den hemel innemende, bij zonsondergang als een eerste kwartier zich vertoont te middernacht, dat is 46 Saturnusdagen of 20 van onze dagen later, als een

volle maan, weer na 20 dagen, bij zonsopkomst als een laatste kwartier; en die dus fungeert als een maan, maar als een maan met een middellijn van 1° 46'5, d. i. meer dan drie maal zoo groot als die van onzen satelliet.

Behalve zijn acht manen heeft Saturnus zijn' ring, of liever zijn ringensysteem. Deze ring is van grooten invloed op natuur en klimaat. Hij verlicht de korte zomernachten, hij verlengt den langen winter, en de winternachten, hij onttrekt sterren aan het oog en brengt maaneclipsen teweeg.

Aan Saturnus' polen is van den ring niets te zien; hij is daar verborgen achter het lichaam van de planeet zelf. Gaat men van een der polen een' meridiaan volgen, dan verschijnt eerst, als men op 62° breedte komt een klein deel van den ring juist in het zuiden aan den horizon (de straalbuiging is hier en in hetgeen volgt achterwege gelaten).

Hoe zuidelijker men komt, des te grooter wordt het segment aan den horizon; op ongeveer 41° noorderbreedte zal de geheele ring verschenen zijn, echter alleen in het zuiden. Steeds hooger rijst hij nu, naarmate men den aequator nadert; steeds wijder maar ook, steeds smaller wordt de boog, dien hij in het luchtruim vormt. Aan den aequator eindelijk ziet men den ring uit het Zenith naar O. en W. afdalen. Daar hij waarschijnlijk een dikte van slechts 100 Engelsche mijlen dat is ongeveer 33 uren gaans bezit, en de binnenrand 10,000 mijlen van de oppervlakte der planeet verwijderd is, ziet de Saturner aan den aequator boven zijn hoofd een smallen band, iets breeder dan ons zon en maan toeschijnen, maar die waar hij in het Oosten en Westen tot den horizon nederdaalt, merkbaar smaller is, doordat deze gedeelten van den ring verder van den waarnemer verwijderd zijn. Aequatorbewoners loochenen waarschijnlijk het bestaan van de binnenste 7 manen daar deze, op hun geheelen weg om Saturnus, achter den ring verborgen blijven; zelfs de zon gaat zich bij de wisseling van zomer en winter een dag of zeven lang achter den ring verschuilen.

Voor den bewoner der gematigde luchtstreek schijnt de ring als een boog, die zich in het zuiden des te hooger verheft, naarmate de waarnemer verder van de pool verwijderd is, en bijna onbeweeglijk vast schijnt te staan, ofschoon de onregelmatigheden op zijn oppervlakte den Saturnus-bewoner kunnen leeren, gelijk ze het ons gedaan hebben, dat het ringen-stelsel in zijn eigen vlak om de planeet wentelt.

De boogvormige band is in het Zuiden, d. i. aan het hoogste punt, breeder, dan aan beide uiteinden, die verder van de plaats van waarneming verwijderd zijn. De grenzen zijn stukken van ellipsen, geen cirkels, dus geen „parallellen." De beide uiteinden blijven boven den parallelcirkel, waarmede het breedere middengedeelte samenvalt; men zou den boog iets sterker moeten krommen, om hem met een' parallel-cirkel te laten samenvallen. 't Is dus mogelijk, dat een ster onder den ring schijnt op te komen en onder te gaan, maar bij haar culminatie, dat is als ze, in het zuiden, haar' hoogsten stand bereikt, achter den ring verborgen is. Omgekeerd kan van een ster opkomst en onder-

gang door den ring bedekt zijn, terwijl de culminatie in het zuiden boven den ring waargenomen wordt.

Als in den langen winter de dagen beginnen te lengen, en de zon elken dag iets hooger komt, nadert ze steeds meer den aequator, d. i. het vlak van den ring. De ring zelf ontvangt dan geen licht onmiddellijk van de zon, maar slechts door terugkaatsing van de planeet, en is dus waarschijnlijk flauw te zien, maar verraadt zijn aanwezigheid bovendien door de sterren, welke hij bedekt. Nauwelijks is de zon boven den aequator, of een ringvormige schijn vertoont zich des nachts, die langzaam maar gestadig helderder wordt: de zon rijst meer en meer boven het vlak van den ring, haar stralen beschijnen hem steeds minder schuin, steeds prachtiger wordt het schouwspel dat de bewoners van Saturnus elken nacht te zien krijgen. Ook over dag wordt de ring langzamerhand zichtbaar en blijft nu permanent aan den hemel

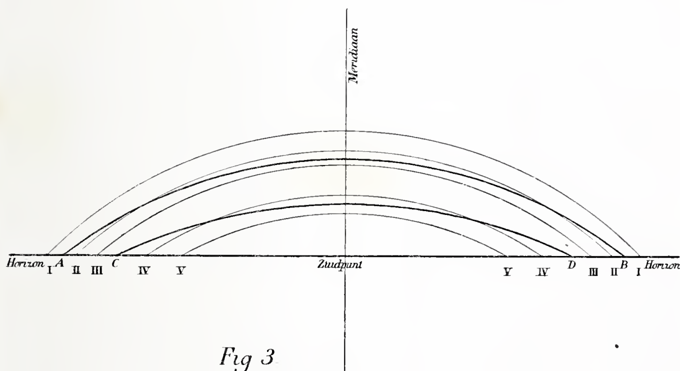

Fig 3

staan, onbeweeglijk, ettelijke van onze jaren achtereen, des daags zich afteekenende als een ontzaglijk wijde, flauw lichtende strook, des nachts in majestueuze pracht stralende. De slagschaduw, door de planeet op den ring geworpen, zal 's nachts uit den lichten boog een donker segment wegsnijden, dat zich door de wenteling van Saturnus om zijn as van Oost naar West schijnt te verplaatsen. Dat deze slagschaduw des te langer is, naarmate de zon hare stralen schuiner over het vlak van den ring zendt, leert ons het lengen der schaduwen bij zonsondergang op aarde. Heeft een Saturner zomer, dan reikt de schaduw niet geheel tot aan den buitensten rand van den ring, bij de kentering snijdt echter een zwarte vlek een stuk uit de geheele breedte weg.

Omgekeerd werpt de ring ook een schaduw op de planeet, en wel op dat

halfrond, dat niet aan den zelfden kant van het vlak des rings staat als de zon, d. i. dat winter heeft.

Was er geen ring, dan zou de Saturner een dergelijken winter hebben als wij, alleen 30 maal zoo lang; de ring maakt de zaak eenigszins anders. Zij (fig. 3) AB CD een schematische voorstelling van den boog, dien de ring voor een' Saturner aan den hemel vormt. Laat I den aequator voorstellen, II, III, IV en V parallelcirkels, waarlangs zich dagelijks de zon schijnt te bewegen op verschillende tijden van den winter.

Kort nadat de zon het herfstnachteveningspunt voorbij is, kan ze in het Oosten en Westen, bij op- en ondergang, achter den ring schuil gaan, terwijl zij overigens den geheelen dag boven den ring zichtbaar is (II). De schijnbare baan, door de zon dagelijks aan den hemel afgelegd, is nu van dag tot dag minder hoog boven den horizon te vinden. 't Is dus duidelijk, dat de gedeelten van den dagboog, die de ring aan het oog onttrekt, steeds grooter worden, totdat ten slotte de zon van opkomst tot ondergang achter den ring verscholen is (III). Daarna blijft het middengedeelte nog een poos verborgen, en kan men dus de zon op den middag niet waarnemen, terwijl ze bij opkomst en ondergang zich steeds langer gaat vertoonen (IV); eindelijk ligt de schijnbare baan geheel onder den ring en kunnen de Saturners dus den geheelen dag zich in de stralen der zon koesteren (V). Na den winterzonnestilstand herhaalt zich dit alles in omgekeerde volgorde. Een en ander geldt natuurlijk slechts, zoo de ring voor bewoners der planeet geheel ondoorschijnend is, en niet uit deelen bestaat, ver genoeg van elkaar verwijderd om het zonlicht door te laten.

Biedt de ring den Saturners een schouwspel, voor ons geheel vreemd, nog veel curieuzer is het, na te gaan, wat een bewoner van den ring zelf zien moet.

Den ringbewoner is het verschijnsel onbekend van de uit zee opdoemende schepen; zijn horizon verwijdt zich niet, als hij een' berg beklimt, ja, zal zich door den invloed der atmosfeer, eer vernauwen; hoe ver hij ook naar rechts of links, voor- of achterwaarts zich beweegt, dezelfde sterrenbeelden ziet hij steeds des nachts aan het uitspansel schitteren. Hij kent één afwisseling van dag en nacht in $29^{1}/_{2}$ van onze jaren. Zijn winter is nacht, zijn zomer dag, en omgekeerd. Schijnt de zon boven zijn horizon, dan blijft ze er 15 jaar lang boven staan. De bewoners van het meer naar binnen gelegen deel komen op dien langen dag met geregelde tusschenpoozen een oogenblik in de schaduw van de planeet zelf en nemen dan een zonsverduistering waar.

En in den langen nacht, den winter? Dan straalt daar aan den horizon een kolossale, gouden halve bol, die met een periode van 10 uur 29 minuten alle schijngestalten vertoont van onze maan — een gevolg van het feit, dat de ring, eigenlijk alleen de buitenste ring, in den genoemden tijd zich in zijn eigen vlak om Saturnus rondwentelt — maar steeds slechts half zichtbaar is en bovendien gedeeltelijk verduisterd wordt door de slagschaduw van den ring zelf.

We kunnen ons voorstellen, hoe op den ring van Saturnus de uitdrukking „zich gouden . bergen droomen" ontstaan is; hoe daar legenden van dien gouden bol van mond tot mond gaan, verhalen van avontuurlijke ridders, die trachtten dat beloofde land te bereiken, maar ten slotte steeds bleven steken voor een kloof van ontzaglijke wijdte, die echter voor hun' moed en hun inspanning beloond werden door een geheel nieuw schouwspel: het gezicht van een ander gedeelte van den sterrenhemel. Ze hadden het hoekje van den ring omgekeken!

Op dit oogenblik heeft juist op Saturnus de halfjaarlijksche kentering plaats gehad. Het vlak van den aequator, tevens vlak van den ring, is 29 October door de zon gegaan. De zon is den aequator gepasseerd, het jaargetijde is gewisseld. De plaatsen, die zomer hadden, hebben nu winter en omgekeerd. En voor den ringbewoner wisselden met het jaargetijde tevens dag en nacht. Wie 15 jaren lang verstoken was van het zonlicht en zich moest behelpen met de planeet zelf, die dan als een kolossale maan dienst deed, welker lichtwisselingen althans een soort van dag en nacht gaven, hij ziet nu de zon te voorschijn komen en dagelijks hooger rijzen, steeds langs den horizon loopende tot dat eindelijk na $7^1/_2$ jaar de hoogte van 28 graden bereikt zal zijn.

't Is de vraag of iemand op den vlakken kant van den ring leven kan. Ook hier, gelijk in zooveel andere gevallen geldt: „surprise is a result of partial knowledge, and cannot exist either with entire ignorance or complete knowledge." Een oppervlakkig beschouwer is geneigd er niets vreemds in te vinden, dat een voorwerp in rust is op een platte oppervlakte, die hij zich onwillekeurig horizontaal denkt. Iemand, die iets verder doordenkt, begrijpt, dat hier geen sprake van „horizontaal" zijn kan; wel worden door de aantrekkingskracht van den ring zelven al de voorwerpen aan zijn oppervlakte tegen die oppervlakte aan gedrukt, maar met veel grooter kracht trekt de kolossale planeet ze naar zich toe. Alleen de buitenkant van den ring zou dus te bewonen zijn, en een waarnemer aldaar zou zich als het ware op een hooge muur bevinden, die hem ruimte genoeg aanbiedt om met gemak zich te bewegen; wee hem echter zoo hij over den rand valt! Met steeds toenemende snelheid moet hij naar den Saturnus-bol getrokken worden, en ten slotte op de planeet te pletter vallen.

Gelukkig is de zoogenaamde middelpuntvliedende kracht daar, om dit kwaad te verhelpen. Water valt naar den grond, zoo het niet ondersteund wordt, maar een emmer, in een' vertikale kring met voldoende snelheid rondgeslingerd, verliest geen' druppel. De maan wordt naar de aarde getrokken, maar valt niet, of liever valt slechts zooveel als noodig is, om op te wegen tegen den afstand, dien zij zich telkens, door haar eigen snelheid, buiten haar baan zou verwijderen. Zoo kan ook de middelpuntvliedende kracht een' bewoner zelfs van den binnenkant van Saturnus' ring behoeden voor vallen — naar boven, want naar boven zou hij vallen, naar boven zou de planeet hem trekken, boven zijn hoofd zweeft daar de ontzaglijke afgeplatte bol, die met zijn schijnbare middellijnen van 104° en 98°,5 een groot gedeelte van den

hemel inneemt en in zijn schijngestalten een schouwspel moet opleveren, van welks pracht en grootschheid wij ons nauwelijks een denkbeeld kunnen vormen. Onbeweeglijk staat hij daar in het Zenith, schijnbaar hangende aan den naar twee zijden tot een ontzaglijken boog oprijzenden bodem, die als het ware twee stutten vormt, welke zich boven de planeet weder vereenigen, en zichtbaar gemaakt worden door het licht, teruggekaatst van de eenige zon, die in de verbeelding der bewoners van den binnenkant bestaan kan: Saturnus zelf. Inderdaad, „das ganze Sonnensystem hat keine Lokalität aufzuweisen, welche diesem grossartigsten aller Phänomene vergleichbar wäre!"

Dat ook op het zijvlak van den ring de ronddraaiingssnelheid tegen de aantrekking van Saturnus kan opwegen, dat leert ons Maxwell, die mathematisch bewijst, dat men de instandhouding van den ring alleen verklaren kan door de onderstelling, dat hij uit zeer vele, kleine satellieten bestaat, elk met eigen snelheid rondwentelende; deze kunnen natuurlijk woonplaatsen van levende wezens zijn, die niet naar Saturnus „vallen" omdat de kleine werelden, waarop ze leven, zelf ook niet vallen.

En een bewoner van den buitenkant kan het zelfs zeer goed zonder de middelpuntvliedende kracht stellen. Hij ondervindt zeer weinig invloed van de planeet, ja, bemerkt slechts dat Saturnus bestaat als hij, door nieuwsgierigheid gedreven, zich een reis van ettelijke uren gaans getroost, en, op den vlakken kant van den ring gekomen, aan den horizon den gouden halven bol ziet stralen.

Blijft hij op zijn buitenkant, dan verschilt zijn leven betrekkelijk zeer weinig van dat van aequatorbewoners op aarde. Gelijk ook dezen geen wezenlijk verschil tusschen winter en zomer kennen, zoo zal ook onze buitenkantbewoner geen flauw vermoeden hebben van de kolossale veranderingen, die op de planeet en op het vlakke deel van den ring plaats hebben tengevolge van het feit, dat den 29en October ll. het vlak van den ring door de zon gegaan is, het feit van de wisseling van winter en zomer, van dag en nacht!

Lezer, zoo we veroordeeld waren, ons verder leven in het Saturnus-systeem te slijten, dan zou de buitenkant van den ring waarschijnlijk het oord zijn, waar wij aardbewoners nog het best konden tieren. We willen echter hopen, dat het ons vergund is, naar Terra terug te keeren; in afwachting van andere vervoermiddelen maken we maar weder van onze oude reisgelegenheid, het licht, gebruik, roepen een laatst vaarwel toe aan Saturnus met zijn manen en ringen en vinden na 5 kwartier en eenig zoeken onze goede oude aarde in welstand terug.

Utrecht, Nov. '91.

UIT DE STUDEERCEL DER REDACTIE.

Weemoedige en toch heerlijke Sint-Sylvester-avond!

Wat hebt-ge voor enkele momenten ons al de weelde, maar ook al de ellenden van het jaar 1891 herinnerd!

Het is mij altijd blij te moe, als ik op Sint-Sylvester-avond bij goede vrienden een oogenblik mag komen keuvelen. Neef Brandt tracteert sedert jaren op kastanjes en dampenden punch, en als verwend vrijgezel heb ik altijd op Oudejaarsavond mijn plaatsje aan den gastvrijen disch van neef Brandt. Het is niet om de tafel, niet om de kastanjes, of om den punch, maar ik zou zoo'n Sint-Sylvester-avond ontheiligd achten, als ik niet een oogenblik vriendschappelijk had gekeuveld met mijne eenige bloedverwanten, neef en nicht Brandt.

Op zulk een avond ontmoet ik alleen een paar goedmoedige oude tantes, met geelgrijze hairtjes — heel magertjes aan het voorhoofd gesmeerd — met tranende oogen en hooge ruggen. Hoe pijnlijk mijn mooiheidsgevoel daaronder moge lijden, ik vind ruime vergoeding door de vriendelijke ontvangst van mijne lieve nicht Betsy Brandt.

Een bachelor over de vijftig heeft niets verkwikkenders op de wereld dan een nichtje van bij de dertig, die belang stelt in zijne dagelijksche zorg — de Letterkunde. Ik ging daarom met een vroolijk hart op Sint-Sylvester-avond naar de mij altijd zoo vriendelijk wenkende woning van mijn neef Brandt. De beide oude tantetjes waren er al, en praatten op een sleepend familaar toontje over alles.

't Was er recht gezellig. Neef schudde mij zoo voorkomend de hand, als alleen op een Oudejaarsavond te pas komt Hij schoof eigenhandig den mooisten leunstoel bij den haard, en Betsy beantwoordde mijn handdruk met zulk eene kameraadschappelijke hartelijkheid, dat het mij plotseling scheen of de twee hooge lampen met rooskleurige kappen helderder brandden dan ooit te voren.

Betsy zag er, als altijd, uit om te stelen met haar keurs van roodbruin fluweel, en haar glimlach, die mij altijd op nieuw treft, als ik haar in geen acht dagen gezien heb. Wij zaten allen zeer gezellig om de theetafel. Neef Brandt had op een tafeltje, terzijde aangeschoven, een stapel prachtwerken gelegd, met het kennelijk doel er dien avond wat over te babbelen. De tantetjes keuvelden maar altijd door zonder zich om mijne komst te bekommeren. Betsy schenkt geurigen thee — en de groote witte huispoes, die mij zeer goed kent, omdat ik haar altijd eene kleine versnapering toestop, komt naast mij zitten bij den haard, en kijkt met psychologische kalmte in het helder knappende haardvuur.

— „Amice!" — sprak neef Brandt — „Ik heb een verzoek aan je. Kijk eens! Ken je dit?"

Hij nam een vrij lijvig foliodeel van het zijtafeltje. Ik las het titelblad:

Enid van Alfred Tennyson. Metrisch vertaald door J. H. F. le Comte met illustratiën van Gustave Doré!" 1). Voordat ik een woord kon zeggen, voegde mijn neef er bij:

— „Wat is dat nu weer voor een naam: *Enid*? Ik heb nog al veel gehoord van de *Eneïde*, van *Eneis*; van *Enid* heb ik nooit gehoord! En dan een naam van een vrouw, zooals het schijnt! Is het nu toch mogelijk, dat eene dame *Enid* heet?"

Betsy zag mij met hare flonkerende donkere kijkers zoo uitdagend comisch aan, dat ik wel wat moest zeggen. Ik zette een zeer gewichtig gezicht. Daar de tantes voortrammelden, richtte ik mij tot Betsy en neef Brandt.

— „Mij schijnt die naam *Enid* niet zoo vreemd. Tennyson heeft ze gevonden in zijne bronnen!"

— „Juist!" — riep Betsy — „Maar wat versta-je onder zijne „bronnen", neef?"

Ik knikte haar vroolijk toe, en beweerde, dat we nu wel stof hadden tot het jaar 1892 zou aangebroken zijn. Neef Brandt bleef hoofdschuddend de mooie platen bezien — zeer serieuze kopergravuren, door een ongemeen gewetensnauwe kunstenaar naar de geniale teekeningen van Gustave Doré uitgepeuterd.

— „Je zult er wel weer wat op vinden, amice!" — bromde neef Brandt — „Maar ik begrijp niet, dat zoo ontzaglijk uitvoerige en kostbare kopergravuren voor eene zoo onbekende celebriteit, als die *Enid* moeten worden aangemaakt."

— „Maar dat spreekt toch vanzelf! — riep Betsy — „Bij de verzen van Tennyson . . . ."

— „'t Is mogelijk, Betsy! Maar wie weet nu wie *Enid* is?"

Daar neef Brandt soms heel knorrig kan worden bij de minste tegenspraak — eene eigenschap op zijn leeftijd niet te verontschuldigen — begon ik mij maar te executeeren, en vertelde al wat er van *Tennyson's Idyls* in 't gemeen en van *Enid* in het bijzonder aan Jan en Alleman bekend is. Betsy had de thee al opgeruimd — en zette fischjesdoozen en kaarten naast elkaar op een speeltafeltje in een sterk verlichten hoek der kamer.

— „Och!" — riep tante Christien — „als neef met al die geleerdheid begint, dan mogen wij wel zwijgen. Ik maak veel liever een gezellig partijtje?"

Neef Brandt werd in hart en nieren getroffen door deze treffende ontboezeming van zijne oudste zuster — en herinnerde, dat hij op Oudejaarsavond altijd een partijtje maakte met zijne beide kromruggige zusters.

Ik zat nu met Betsy bij de groote tafel, en terwijl tante Leonoor een sansprendre in de fijnen met vier hooge troeven en drie heeren verloor, zei Betsy met haar betooverenden glimlach:

— „Er is van Tennyson's bronnen gesproken, neef! Hoe kwam de Engelsche poëet aan een heldin *Enid*, aan een held *Geraint*?"

— „Dat is niet zoo gauw met een paar woorden te zeggen. In de eerste plaats zou Tennyson zich tot een chanson d'avanture, geschreven om-

1) Rotterdam. Nijgh en Van Ditmar. 1891.

streeks 1160 door den beroemden zanger uit Champagne, Chrestien de Troyes, hebben kunnen wenden — hij zou den Erec hebben kunnen raadplegen 1). Chrestien de Troyes heeft sedert het midden der 12de eeuw zich een vermaarden naam gemaakt door de zoogenaamde matière de Bretagne — de contes d'aventure, die de Bretonsche jongleurs uit aloude Kymrisch een Iersche volksproken ontleenden, in fraaie Fransche verzen een geheel nieuw kleed te geven!"

Betsy zag mij met een peinzend trekje op haar lief gelaat aan, en zei:

— „Maar ik heb zoo'n idée, dat Tennyson niet veel studie van Middelfransche verzen maakt."

— „Juist, lieve nicht! Tennyson put zijne kennis der Arthur-wereld niet uit Chrestien de Troyes. Er is te veel onderscheid. De Fransche middeleeuwsche dichter heeft geen ander doel, dan het vermaken zijner adellijke beschermers, zooals Marie de Champagne, dochter van Louis VII en de Koningin Aliénor, of als Filips van den Elzas, Graaf van Vlaanderen. Het hoofdmoment van Chrestien ligt in de schildering van erotische tafereelen, en van adellijke weelde en pracht. Vandaar dat Erec en Enide zulke eene uitmuntende stof voor Chrestien waren. De held Geraint (eigenlijk Gereint en Enid) komt zoo geheel onder de macht van Enid's schoonheid, dat hij zijne heldennatuur onwaardig schijnt te worden. Een verzuchting van Enid geslaakt, over de verkeerde werkeloosheid van haar Gereint, wordt door dezen verkeerd begrepen — en nu volgt de tocht met wonderlijke avonturen, gedurende welke Enid de paarden der overwonnen roofridders moet leiden in groote moeite en nood. Bij Tennyson is het erotische element zeer kiesch, en zelfs eenigszins sentimenteel behandeld. Hij idealiseert alles, terwijl Chrestien de Troyes volstrekt niet door overmaat van fatsoenlijkheid uitmunt!"

— „Ja, maar nu weet ik nog niet, hoe Tennyson aan zijne stof is gekomen?"

— „We kunnen gerust voorstellen, dat de gelauwerde hofpoëet zijne Idyls of the King niet uit Middelfransche bron putte. Hij noemt de volksproken van Kymrië (Wales) en Ierland idyllen — en daarmeê is alles gezegd. Wij weten trouwens, dat Tennyson zich niet heel diep in zijn matière de Bretagne heeft ingewerkt. In de *Idyls* zegt Arthur tot Genovere:

„Well is it that no child is born of thee.
„The children born of thee are sword and fire."

Dit is zuivere fantasie, want de Kymrische Koningin Gwenhwyvar is de moeder van den held Llacheu 2). Er is evenwel nog ééne mogelijkheid, die niet onvermeld mag blijven. Te Oxford bezit men in de boekerij van het Jezus-College een zeer merkwaardig handschrift, gewoonlijk genaamd The Llyfr Coch o Hergest (Het roode Boek van Hergest).

Dit boek is in 1838 vertaald door Lady C. E. Guest 3). Deze Lady

1) Erec und Enide von Chrestien von Troyes, herausgegeben vom Wendelin Foerster, Halle 1891.

2) Rhys, The Arthurian Legend (1891) p. 60.

3) The Mabinogiom from the Welsh of the Llyfr Coch o Hergest in the library of Jesus College Oxford. Translated, with notes by Lady Charlotte Guest (tweede uitg.). Londen, 1887.

Charlotte Guest getuigt in de voorrede tot den tweeden druk van dit werk (1877), dat Tennyson's *Idyls* juist grootere belangstelling voor hare vertaling van het Roode Boek hadden in het leven geroepen. Zij zegt ongeveer het volgende: „More recently, however, the publication of the „Idyls of the King" — and among them of „Enid" — wich is founded on my version of „Geraint" — has interested a much wider circle of readers in the Legends."

— „Wij hebben nu zekerheid!" — zeide Betsy. — „De bron van Tennyson's stof is gevonden!"

— „Voor *Gereiut eu Euid* zeker! Maar nu zijn wij nog niet veel verder voor al het andere. Er komen heele lastige en moeilijke quaesties — juist met het *Mabinogiou* van Lady Guest. Vooreerst zijn deze Wallische handschriften van late dagteekening. De jongste uitgevers John Rhys en J. Gwenogvryn Evans 1) geven als ouderdom op, de jaren 1375—1380. Velen hebben aanvankelijk gemeend, dat de verhalen uit het Roode Boek van Hergest — inzonderheid *Owein and Luuet, Peredur, son of Evrawc* en *Gereint and Euid*, de hoofdbronnen zouden geweest zijn voor dichters als Chrestien de Troyes. In Duitschland neigen nu de geleerden tot de meening, dat het Wallische verhalen-boek (Red Book of Hergest) eerder naar Middelfransche gedichten is bewerkt, schoon het toch duidelijk blijft, dat het zuiver Kymrische element het oorspronkelijke is geweest. Men verhaalde in Wales vóór de verovering van Engeland door de Normandiërs een rijken voorraad half-historische, half-mythologische volksverhalen. Sproken van dezelfde soort werden ook in Bretagne onder de uit Wales en Cornwallis overgekomen Bretons, sedert de invasie der Anglo-Saksen in Engeland, verteld. De oorspronkelijke Wallische verhalen waren vol magie en bovennatuurlijke elementen — zooals ook de Iersche sproken. Toen de Normandiërs in Zuid-Wales binnendrongen wijden ze hun aandacht aan de Kymrische volksvertellingen, daar er onder de Normandische jongleurs enkelen gevonden werden, die de taal van het naburige Bretagne, zoo verwant aan de Wallische taal, verstonden. Beroemde dichters — als Chrestien de Troyes, later ook in Duitschland, de ridderlijke minnezangers, als Wolfram von Eschenbach, hebben de hoofdhelden uit de wereld van Arthur en Genovere in heel Europa beroemd gemaakt."

— „De zaak wordt nu een klein beetje begrijpelijker!" — zei Betsy peinzend — „maar ik moet er nog veel meer van weten. De helden van Tennyson — Gereint en Enid — wier woorden in zoo boeiende Hollandsche verzen zijn overgebracht door J. H. F. le Comte — zijn mij nu veel nader gekomen dan vroeger. Ik ga nu probeeren of ik de vertaling van Lady Guest ....."

Juist werd er luid gelachen aan het speeltafeltje om de naïveteit van tante Leonoor, die in de schoppen renonceerde, en oogenblikkelijk in de schoppen naspeelde. Ik stond met Betsy bij de spelers, en wachtte met kalme bedaardheid het oogenblik af, dat de klokken ons het begin van het jaar 1892 zouden aankondigen.

1) The text of the Bruts of the Red Book of Hergest, edited bij John Rhys, and J. G. Evans. Oxford, 1890.

Nederlandsche Verzen en Nederlandsche Proza.

I.

Arm Vlaanderen door Teirlinck-Stijns. Tweede uitgave, 2 deelen (300 en 360 bladzijden). Gent, Boekhandel van *J. Vuylsteke*, 1891. (Uitgaaf van het Willems-Fonds, N°. 124).

Het Willems-Fonds is beroemd geworden door zijne voortreffelijke uitgaven. De Bestuurders kozen onlangs den reeds vroeger verschenen roman: *Arm Vlaanderen* door het tweemanschap Teirlinck-Stijns geschreven, om het boek in den ruimen kring der leden van het Willems-Fonds meer bekend te maken.

Zoo kwam *Arm Vlaanderen* in Nederland, waar tot nog toe van geene bijzondere belangstelling in dit Zuid-Nederlandsch kunstwerk gebleken was.

En thans rijst de vraag? Heeft het Willems-Fonds eene goede keus gedaan, toen het *Arm Vlaanderen* herdrukte? Zij, die met mij deze beide deelen van haast 700 bladzijden hebben doorworsteld, zullen aarzelen, voordat zij een bevestigend antwoord geven.

Het uitvoerige boek van Teirlinck-Stijns geeft tot velerlei bedenkingen en oordeelvellingen aanleiding. De hoofdindruk is niet gunstig. Het verhaal duurt te lang. De handeling en de verwikkeling zijn zeer eenvoudig, maar worden door allerlei tusschenvoorvallen zoo sleepend mogelijk gehouden. Het gerekte en opzettelijk langdradige van dezen roman stelt het geduld van den lezer op zware proef. Het hoofdmotief is zeer eenvoudig. In een Vlaamsch dorp woont een smid, Vanderlaen, die, schoon eerlijk en achtenswaardig, aan het slot van zijn leven door velerlei rampen wordt getroffen. In de eerste plaats verliest hij de genegenheid van zijne vrouw, daar deze al hare belangstelling, heel haar hart, schenkt aan haren godsdienst, daartoe aangespoord door den onderpastoor van het dorp. In de tweede plaats gaat zijn geliefde droom, dat zijn zoon Everaart hem zal opvolgen in de smederij, in rook op. Moeder en de onderpastoor beslissen, dat Everaart schoolmeester zal worden, en zijne opleiding zal ontvangen in de Bisschoppelijke normaalschool. In de derde plaats wordt hij uitgeplunderd door zijn zwager, gewoonlijk „nonkel Veyt" genoemd, een schurk en moordenaar, die hem een paar duizend franks heeft geleend, om een bloedverwant, die den voor Noord-Nederlandsche ooren zoo onaangenaam klinkenden naam van Jaak draagt, te hulp te komen. Deze Jaak heeft op een notariskantoor een paar honderd franks gestolen. De notaris eischt een paar duizend, om de zaak blauw-blauw te laten. Zoo moest de smid Vanderlaen geld leenen van den schurk Veyt, en zoo verdween alle welvaart uit de smederij.

Reeds in dezen opzet schuilt veel gezochts. De ondergang van den braven smid is te wijten, deels aan den blinden godsdienstijver zijner vrouw, deels aan zijn streven om den naam Vanderlaen voor schande te redden. Dit laatste vooral is noodlottig. Jaak wordt in het ongeluk door hem geholpen — schoon hij maar zeer bescheiden inkomsten uit zijne smederij trekt. Hij wordt op deze wijze afhankelijk van den schurk Veyt, en gaat heel zijn leven gebukt onder de schuld van tweeduizend franks. De smid Vanderlaen is

zeker een zeer eerlijk man, maar zijne edelmoedigheid grenst aan laakbare zwakheid, zijn doorzicht, zijne kloekheid schitteren door hunne afwezigheid. De beide schrijvers schonken hem hunne volle genegenheid, maar hadden misschien beter gedaan hem van wat meer voorzichtigheid en overleg te voorzien.

De roman bevat vervolgens twee andere hoofdonderwerpen: de schildering van eene Bisschoppelijke Normaalschool voor onderwijzers, en het ongelukkig lot van een dorpsschoolmeester, die zich niet onderwerpen wil aan de tucht der dorpsgeestelijkheid. Wat het eerste onderwerp: de Bisschoppelijke Normaalschool, aangaat, de schildering draagt duidelijk blijk van zeer nauwkeurige kennis en geduldige studie. Hier en daar in het eerste deel schijnt het, of de auteurs het uitstekend voorbeeld van een geniaal schrijver als Ferdinand Fabre wilden volgen, en komen er bladzijden, die aan L'abbé Tigrane herinneren, maar de doorgaande fout is de hevige partijdigheid, waarmede het personeel der school, de bestuurders en leeraars — allen priesters — worden voorgesteld. Indien er zulk een Inferno als deze Vlaamsche Bisschoppelijke Normaalschool in werkelijkheid bestond, zou Dickens' kostschool Dotheboy's-Hall uit *Nicholas Nickleby* ver overtroffen zijn — en zou wellicht in zulk eene troostelooze hel nog heviger opstand zijn uitgebarsten, dan ooit tegen het gezag der Squeersen onder leiding van Nicholas Nickleby werd ondernomen.

Wat de voorstelling der ongelukken en rampen van den jongen schoolmeester, Everaart Vanderlaen, betreft, een geheel gelijk onderwerp is door Virginie Loveling in hare *Sophie* en in *In onze Vlaamsche Gewesten* behandeld. Maar bij de vergelijking komt het duidelijk uit, hoe het genie der knappe Vlaamsche schrijfster ons gered heeft voor de verveling, die ons bij de lezing van *Arm Vlaanderen* zoo dikwijls kwam plagen. En dit is niet verwonderlijk. De heeren Teirlinck-Stijns hebben er zich op toegelegd een verpletterend strijdschrift te voltooien, en hebben hun kunstwerk aan dit bijdoel opgeofferd.

Dat zij zichzelf eenigszins bewust zijn geweest van overtreding der classieke leer: *Ne quid nimis*, blijkt uit de schepping van den ouden pastoor, die als gemoedelijk en echt christelijk priester optreedt, maar daarom door den hevig clericalen onderpastoor uit het dorp wordt verdreven. Op deze plaats komen beide geestelijken even naar den voorgrond, terwijl elders alleen van hun vernietigenden invloed sprake is. De auteurs hebben de fijne psychologische teekening der booze mannen niet aangedurfd. Hetzelfde verschijnsel deed zich ook in de Bisschoppelijke Normaalschool voor. De priesters worden met een telkens herhaalden, vasten trek getypeerd, en treden steeds op met het eigenaardig masker, dat de auteurs hun voor het gelaat bonden.

De held van het boek, Everaart Vanderlaen, is meer dan een held — hij is een heilige, een ridder, in wier hart alle deugden zomer- en winterkwartieren betrekken, die naast Charles Grandison, soms zelfs naast onzen braven Henderik kan geplaatst worden. De geschiedenis van zijne liefde voor „Meiske", Stina Vergauw, stelt den lezer telkens te leur. „Meiske" is godsdienstig, zelfs kerksch, zingt bij Meifeesten ter eere der Madonna, en blijft het geheele boek door conditiën stellen, voordat zij in een huwelijk met Everaart toestemt. Het is zeer wel mogelijk, dat er enkele zulke „Meiskens" in de Vlaamsche dorpen voorkomen, maar dan had Everaart, die zoo schrander is, naar het zeggen der auteurs, terstond moeten inzien, dat Stina hem maar eene zeer koele genegenheid had geschonken, en dat zij voor alles het kerkelijk heil harer ziel, niet het geluk in het huwelijk zocht. Everaart had terstond moeten begrijpen, dat hij tevergeefs op de volle liefde van Stina hoopte — hij

had haar beeld uit zijn hart moeten wegrukken, zijne betrekking moeten neerleggen, om elders zijn geluk te beproeven.

Daarbij komt, dat het clericaal schrikbewind in het dorp Voorde met zulk eene ongehoorde tyrannie wordt uitgeoefend, dat de jonge schoolmeester, zoo hij werkelijk eenig inzicht had in wereldsche zaken, reeds na een half jaar van trouwe ambtsvervulling zijn ontslag had moeten nemen. Indien het leven op de Vlaamsche dorpen zoo rampzalig is voor een onderwijzer met liberale denkbeelden in het hoofd, dan ware het hem beter dienst te nemen in het Belgische leger, of het witte voorschoot van een koffiehuisbediende aan te binden.

Al deze schaduwzijden volgen uit het polemisch doel der auteurs — zij zijn eerst romanschrijvers in de tweede plaats. Maar de billijkheid eischt te erkennen, dat hun letterkundig talent op vele plaatsen eerbied afdwingt. Dichterlijke opvatting van het Vlaamsche dorpsleven, van de Vlaamsche landschappen bij zomerzon, of bij sneeuwvlagen, valt herhaaldelijk te genieten. De eerste gesprekken van Stina en Everaart zijn met ongemeene teederheid teruggegeven. De kleine oproertjes in de Bisschoppelijke Normaalschool, als een paar leerlingen, tot razernij gebracht, het juk afschudden en baldadigheden bedrijven, getuigen van de scherpste waarnemingsgaaf. De tooneelen in de taveerne: *De Molen* zijn uitmuntend geslaagd, vooral de oudste dochter, Nelleken, is eene der aantrekkelijkste personen uit *Arm Vlaanderen*, in alles vrij wat natuurlijker, menschelijker en eenvoudiger dan de koudbloedige Stina.

De auteurs hebben met prijzenswaardige inspanning er naar gestreefd het dorpsleven in Vlaanderen zoo getrouw mogelijk in alle bijzonderheden meê te deelen. Doch zij zijn daardoor in uiterst lankwijlige herhalingen vervallen, en hebben het geduld van de lezers op al te zware proeven gesteld. Dat zij bij het verhaal der langdurige worsteling van hun held tegen de tyrannie der priesters nog eene moordgeschiedenis hebben gevoegd, die een sluier van geheimzinnigheid over het leven van den smid Vanderlaen verspreid, heeft niet mogen baten. *Arm Vlaanderen* is en blijft een strijdschrift, dat door zijne overdrijving en zijne uitvoerigheid zijn doel voorbijstreeft.

***

Levenstinten. Schetsen en Novellen door Jo van Sloten. Amsterdam, *Jan Leendertz & Zoon* (zonder jaartal, verscheen in 1891).

Niet zelden doet zich in het letterkundig leven het verschijnsel voor, dat het tweede kunstwerk van een dichter, wiens eerste bijval vond, alleen met een mager *succès d'estime* wordt begroet. *Oliver Twist* kon *Pickwick* niet in de schaduw stellen; *De Roos van Dekama* vond minder bewonderaars dan *de Pleegzoon*. Het omgekeerde heeft plaats met de jonge kunstenares, die in het vorig jaar hare *Groote en Kleine Menschen* (zie *Elsevier's Geïll. Maands.*, I (1890) bl. 427) uitgaf, en nu met haar tweeden bundel *Levenstinten* eene vrij wat hoogere vlucht neemt.

Ze biedt zeven schetsen of novellen, waarvan ééne onzen lezers bekend is: *'n Stumpertje* (*Elsevier's G. M.*, I (1890) bl. 55, volg.). Van de zes overigen zijn vier uitmuntend, en twee meer dan middelmatig. Misschien is de eerste schets: *Een aanzoek* wel het allerbest geslaagd. Het tafereel is uiterst eenvoudig — een dorpstafereel, waarin eene jonge onderwijzeres en een rijke, eenigszins onontbolsterde, boerenzoon optreden — Juffrouw Lize en de jonge Terneede. De laatste heeft zich kandidaat gesteld voor de eervolle betrekking van aanstaand echtgenoot. Hij heeft het hart van juffrouw Lize niet kunnen verwerven — „maar niet liefhebben en niet accepteeren is niet altijd één bij eene vrouw" — zegt Jo van Sloten. Het tafereel is met meesterhand geteekend.

Beide jongelui zitten in een priëel dicht bij het water, eenigszins beklemd door de broeiende hitte van een midzomerdag. „Op het water, in het midden der vaart, „woelt een pijnlijk geflonker van schit- „terende zonnepijltjes, die rusteloos door „elkander krielen; aan de kanten is het „water blauw, koel en rustig. Tusschen „de groene, platbreede bladeren liggen „de witte waterlelies, stil slapend in de „heette middagzon".

Juffrouw Lize weet, dat Terneede zeer vermogend is, dat de dagelijksche school-taak haar buitengewoon tegen de borst stuit — dat de kandidaat een zeer solide jongen is. Hij heeft stellig eenige kans — maar — ontzaglijke macht van eene kleinigheid! — bij zijn aanzoek is hij onhandig, en als hij haar te dicht nadert, stoot zij hem terug, en toont zij, dat ze van hem niet houdt, waarop Terneede zich terugtrekt, en juffrouw Lize denzelfden avond al berouw gevoelt. Zoo doodeenvoudig is het thema van deze schets. Maar de fijnheid der waarneming, de juistheid van elke toets dezer schilderij is ongemeen groot. Hoe menschen door eene kleine opwelling van onlust dikwijls daden doen, die ze zelven niet vermoeden te zullen verrichten, wordt hier met de uiterste helderheid aangetoond.

De schets: *Eerste Schooldag* is een klein meesterstuk in den aangrijpenden humoristischen trant van Dickens, terwijl *Visite-Menschen* den al te bitter sarkastischen toon van Thackeray zeer nabij komt. Deze twee kunstwerken blijven ondanks verwantschap met groote meesters toch zeer oorspronkelijk, en bevatten, vooral *Eerste Schooldag*, iets onnavolgbaar persoonlijks door den diep indringenden scherpen blik en den onverbloemden, echt realistischen zin der kunstenares.

De eerste morgen en middag van het „nieuwe kind" in de bewaarschool der juffrouwen Dubois is een kunstwerk zoo voortreffelijk geslaagd, dat het grootste deel ervan weldra in onze bloemlezingen behoort te worden opgenomen. Bewonderenswaardig is de gemakkelijkheid, waarmeê de kleine hartstochten der kinderen en de grove passiën der groote menschen worden aangeduid met een enkel, alles afdoend woord. De schooljuffrouw, die de kinderen luid doen opdreunen, dat „de heere-heer, de heere der heerscharen hemel en aa-aarde schiep", en die uit eene medicijnflesch curacau drinkt — de kapitein — wiens ongelukkige zoon naar Kampen moet, en die op de bewaarschool schrijven zal leeren — de kapitein, die juffrouw Mina, de helpster, in den linkerarm knijpt, en allerlei aardigheden toefluistert; het booze jongentje, dat de griffels van het „nieuwe kind" steelt — heel het personeel treedt triumfeerend naast de schoolkinderen en de schooljuffrouwen van Dickens op.

De minst aangrijpende, de onwaarschijnlijkste voorstelling gaf de auteur in *Visite-Menschen*. Mevrouw Smit en hare drie dochters zijn al te bont van kleur. Boosaardigheid en verbittering kunnen tot zulk een graad niet stijgen. Eene dochter, die hare moeder — eene dikke dame, die wat ijdel is — toevoegt, dat het bespottelijk is aanspraak te maken op den eerbied harer kinderen, dat zij (de moeder) dom en kinderachtig, maar toch geslepen genoeg is, om voor een oprecht, aardig vrouwtje te willen doorgaan; zulk eene dochter zal — hoop ik — tot de allerzeldzaamste uitzonderingen blijven behooren. Maar in *Nieuw Leven* en *Afgedankt* schittert weder zooveel frissche humor en tintelt zooveel verheffende poëtische opvatting van het alledaagsche, dat ik met groote belangstelling uitzie naar het oogenblik, waarop deze veelbelovende kunstenares ons met een breed uitgewerkten roman zal verrassen.

***

Spinnerij te Laren, (Gooi), naar eene schilderij van den meester.

ALBERT NEUHUYS.

DOOR

Js. VAN RENNES.

Het is met niet weinig schroom, dat ik de vereerende taak heb aanvaard, om over den schilder, wiens naam boven dit opstel geschreven staat, eene causerie voor dit Maandschrift te schrijven.

Mocht ik ook al in de uitspraak van een onzer meest bekende critici, dat aan het geschrijf over kunst in onze bladen en periodieken niet te veel waarde moet worden gehecht als drukkende slechts het individueel oordeel van den schrijver uit en het eigenlijk alleen dienende is om wat leven te wekken, ook

al eene aansporing vinden om ook mijn oordeel met eenige vrijmoedigheid neer te schrijven — toch heb ik slechts met moeite mijne aarzeling kunnen overwinnen.

Alleen de overweging, dat ik, als vroeger stadgenoot van Neuhuys, hem in zijne jeugd meer van nabij heb gekend en den vaak zoo moeilijken strijd heb gadegeslagen, dien hij op den weg naar zijn ideaal te voeren had, deed

Stille bewondering, naar eene krijtteekening

mij besluiten, mij van de opdracht te kwijten, omdat ik juist uit die jeugd des schilders wellicht enkele bijzonderheden kan mededeelen die wetenswaardig genoemd mogen worden.

Albert Neuhuys is niet, wat men noemt: een groote meester, die school vormt. Hij is geen eclatant, maar een eenvoudig, intiem talent, evenals zijne kunst.

Er is van die schilderijtjes met moeders en kindertjes, zoo weinig anders te zeggen, als dat het mooie, oprechte, eenvoudige, eerlijke kunst is. Dit neemt evenwel niet weg, dat Neuhuys een groot colorist is. Sommige zijner schilderijen zijn sterk van kleur, en altijd heerscht er de grootste harmonie in.

Helaas, zijn er in ons land slechts weinige van zijne schoonste werken te vinden. De meeste zijn naar Engeland en Amerika gegaan.

Het Rijks-museum te Amsterdam bezit een voortreffelijk schilderij van Neuhuys, waarin de genoemde kwaliteiten sterk uitkomen.

Schuur, naar eene studie in olieverf.

Ook enkele smaakvolle verzamelaars bezitten een Neuhuysje en vinden voor zich zelven een genoegen in dat bezit. Doch men verheft er zich niet op, zooals zij, die zich met rechtmatigen trots op het bezit van een Maris, een Israels, een Mauve beroemen.

Toch neemt hij een waardige plaats onder zijne kunstbroeders in en wordt ook door dezen met eere genoemd.

Die plaats heeft hij na lang werken en zoeken, na langen en harden strijd verworven, zooals uit het onderstaande blijken zal.

* * *

Albert Neuhuys is in 1844 te Utrecht geboren. Hij was de jongste van acht kinderen, waarvan de oudste, Jan Neuhuys, een tijdgenoot en vriend van Alma Tadema, reeds jaren lang, tegelijk met dezen, aan de Antwerpensche academie studeerde.

Die langdurige en kostbare studie was oorzaak, dat, toen ook de jongste

zoon zijn wensch te kennen gaf, om schilder te worden, de vader zich met alle kracht daartegen verzette en zijn streng bevel onverbiddelijk luidde: dat nooit!

De vader was van oordeel, dat het beroep van steenteekenaar meer voordeelbrengend voor den jongen man zoude zijn en, wijl hij daarin dan ook

Vischvrouw uit Huizen, naar eene aquarel.

zijnen lust in teekenen kon botvieren, werd derhalve eene werkplaats gezocht, waar hij spoedig als leerling werkzaam gesteld werd.

Geheel bevredigd was Albert Neuhuys over die oplossing niet en toen hij

dan ook na verloop van twee jaren met de boodschap thuis kwam: „de fabriek staakt het werk en wordt Maandag gesloten!" kon hij bij de mededeeling dier zoogenaamde Jobstijding zijne vreugde haast niet verbergen.

Na lang wikken en wegen welke weg thans zou worden ingeslagen, stemde de vader, het leegloopen nog meer verafschuwende dan het schilderen, er in toe, dat hij bij eenen teekenmeester op het atelier zou gaan. Doch zoozeer vreesde hij dat dit aanleiding mocht zijn dat zijn zoon zich geheel aan

Morgenkus, naar eene schilderij.

de schilderkunst zou gaan wijden, dat hij zelf den teekenonderwijzer, den toenmaals in Utrecht zeer bekenden Gijs Craeyvanger, opzocht en dezen op zijn geweten deed beloven, dat hij elke poging, ook de geringste, tot schilderen, bij den hem toevertrouwden leerling zou onderdrukken en hem alleen dat zou onderwijzen wat hij voor zijn toekomstig beroep, de lithografie, noodig had.

Ongelukkigerwijs — voor den vader althans — was die onderwijzer een man, die, ofschoon zelf niet tot de uitstekende beoefenaars behoorende, zeer veel liefde voor de schilderkunst had.

Deze ontdekte al spoedig in zijn leerling eenen aanleg, die het hem deed bejammeren de belofte aan den vader te hebben gedaan. Doch hij had zijn

woord gegeven en maakte er een gewetenszaak van den jongeling te verbieden aan zijne roeping gehoor te geven.

Maar telkens kwam die leerling met nieuwe schetsjes en studietjes of zat daaraan op de lange middaglessen te arbeiden en eindelijk was de onderwijzer overwonnen. Het verraad aan den vader werd gepleegd! ....

In den aanvang, tersluiks en van eenigen afstand, keek hij over den schouder van Albert Neuhuys naar het werk, dat deze ondernomen had; later van meer nabij, en dan stond hij te dribbelen van ongeduld om den talentvollen beginner op fouten te wijzen en een wenk te geven hoe die te verbeteren.

Het ijs was gebroken! Weldra wendde hij zich maar half meer om en het duurde niet lang of Craeyvanger achtte zich bij zooveel „roeping" niet meer gebonden aan zijn, den vader gegeven woord en zat nevens den jongen artiest, om hem in de geheimen der kunst intewijden.

Maar ondanks dit alles wist Craeyvanger van niets en wilde van niets weten.

Inmiddels had Neuhuys zijne moeder voor het pleit gewonnen en werd door haar de aankoop van de tubes verf en andere benoodigdheden bekostigd. Voorts werd er in het diepst geheim op den zolder een klein atelier ingericht, waar de oude schoonmaakster zijner moeder hem gedurende een paar uren daags tot model diende.

Zoo werkte en studeerde hij, ondanks zomerwarmte en winterkoude, op zijn zolderkamertje vol ijver en toewijding, totdat eene toevallige gebeurtenis plotseling eene groote verandering en verbetering in zijn levenslot bracht.

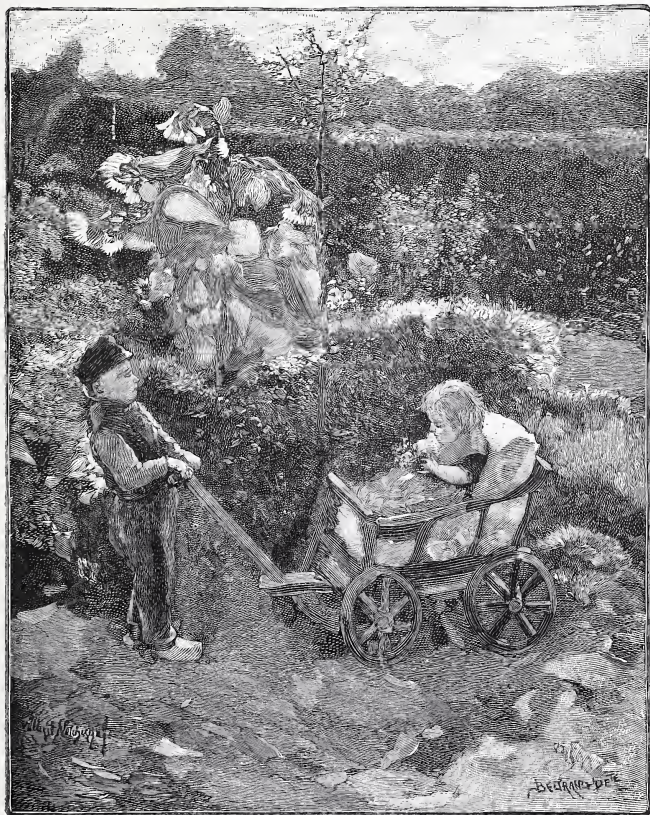
Hij verplichtte namelijk eens eenen vriend door voor dezen naar eene photografie een portret in olieverf van diens zuster te schilderen. Dit werk van den schilder kwam in handen van een kunsthandelaar, tot wien de vriend zich gewend had om het te omlijsten, en het liet niet na, diens aandacht in hooge mate te trekken.

Hij vroeg den naam des schilders, maakte kennis met dezen en stelde hem voor, dergelijke portretten voor hem te maken, waarvoor hij hem een vasten prijs zou betalen. Eéne voorwaarde was er echter aan verbonden: des schilders naam moest onbekend blijven. Neuhuys, blijde zoo plotseling een behoorlijk inkomen te zullen hebben, stemde toe en de bestellingen bleven niet uit. Neuhuys had zooveel werk als hij maar af kon.

De kunsthandelaar gedachtig aan: een profeet, enz. maakte „sub rosa" aan iedereen bekend, dat hij in aanraking was gekomen met een beroemden Franschen schilder, de beroemdste wel van zijn land, die, wegens huiselijk verdriet — hij had iets met zijn vrouw, of zijn dochter iets met een officier gehad, dat wist hij niet recht — zijne familie was ontvlucht en nu heimelijk in Nederland vertoefde en door het schilderen van deze portretten zijn brood moest trachten te verdienen.

Onder de talrijke portretten, welke Neuhuys in de ongeveer twee jaren,

welke deze verhouding duurde, geschilderd heeft, behoort o. a. ook dat van onze vermaarde actrice Mevrouw Kleine-Gartman. In den regel werden deze portretten door den handelaar een paar dagen voor zijne vensters tentoongesteld en het gebeurde niet zelden dat Neuhuys, zich onder de kijkers op de stoep bevindende, dan zijnen lof hoorde uitbazuinen en tevens het diepste

In den tuin, naar eene schilderij toebehoorende aan Mevrouw van Essen, te Amsterdam.

beklag over de vermeende ongelukkige levensomstandigheden, waarin de schilder verkeerde.

Doch eens op een middag kwam voor de ramen van den kunsthandelaar,

de vroegere teekenonderwijzer van Neuhuys, Gijs Craeyvanger, en beschouwde met groote aandacht een daar tentoongesteld vrouwenportret. 't Was van Neuhuys' hand en toevalligerwijs had deze, langzamerhand minder voorzichtig geworden, in de omgeving van het vrouwenbeeld meer dan gewoonlijk aan zijne fantasie den vrijen teugel gevierd. En juist die omgeving verried hem. Craeyvanger kende zijn voorkeur voor berkenboompjes en deze, op dit portret geheel naar zijne wijze geschilderd, ontdekkende, stapte hij den winkel in en vroeg den handelaar: „is dat portret ook van dien Franschen schilder?"

Studie.

En toen het antwoord luidde: „zeker, nog altijd van denzelfden!" viel hij uit: „Nu, dan heet die Franschman Albert Neuhuys, hoor!"

Het geheim was geen geheim meer, en ofschoon de bestellingen niet vermeerderden, nu bekend werd dat een jong stadgenoot de zoo bewonderde schilder was, zoo kan men toch nog heden ten dage in menige woning te Utrecht portretten zien hangen toen ter tijd vervaardigd door den thans zoo vermaarden schilder.

Eenigen tijd daarna vestigde zich in Utrecht eene aanzienlijke Indische familie, die Neuhuys opdroeg het schilderen der portretten van de vrouw

des huizes en hare dochters. Tot groote tevredenheid der Indische familie werd dit werk uitgevoerd, maar niet minder was ook Neuhuys met den uitslag tevreden, want, gevoelende hoeveel hem nog ontbrak, had hij reeds lang den wensch gekoesterd om aan de Antwerpensche Academie te gaan studeeren en zag zich nu door dezen gelukkigen uitslag even plotseling als onverwacht in staat gesteld om dien wensch te bevredigen.

Hij had toen den vier en twintig jarigen leeftijd bereikt en bleef te Antwerpen vier jaren. Natuurlijk was de opbrengst der portretten bij lange na niet voldoende om al de onkosten van zijn verblijf te Antwerpen ook maar voor een klein gedeelte van dien tijd te dekken en, ofschoon hij zich over zijn moeitevol leven aldaar niet veel uitlaat, „het ging er in die dagen dikwijls Spaansch toe", zooals hij 't noemt.

Studie.

Nauw stond de zon aan den hemel of Neuhuys zat reeds voor den ezel te schilderen en over te schilderen. Bij zijne studie moest hij hard werken om de kosten daarvoor zoowel als voor zijn onderhoud te verdienen. En opdat zijne werken verkoopbaar zouden zijn, werd hij als van zelf gedreven in de toen vooral zeer sterk geprononceerde Antwerpensche kunstrichting en leverde hij ridders en jonkvrouwen in schitterende kleederdrachten. En zijn satijn was satijn. Met stalen volharding bleef hij er aan arbeiden totdat zijn werk de stof naar behooren uitdrukte.

De beide laatste jaren van zijn verblijf te Antwerpen werden hem eenigszins gemakkelijker gemaakt door het Koninklijk subsidie, dat hij gedurende drie jaren heeft genoten.

België verlatende koos hij Amsterdam tot verblijfplaats, waar zich inmiddels ook zijne ouders metterwoon gevestigd hadden.

Aldaar maakte hij kennis met de Marissen en Mauve, die, zoo vaak zij in Amsterdam kwamen, hem gingen bezoeken en aanmoedigen, waartoe deze illustre mannen niet opzagen tegen den weinig aanlokkelijken tocht naar een Amsterdamsch zolder-atelier.

Had Neuhuys reeds in Antwerpen gevoeld dat hij met zijne kunst eene andere richting moest inslaan, langzamerhand kon hij in 't geheel geen vrede meer hebben met die jonkvrouwen en ridders, met menschen en toestanden uit

Middagmaal, naar eene schilderij.

lang vervlogen tijden. Wat hij zocht, was eene impressie van de natuur weer te geven; niet het bedachte, het gefantaseerde, maar het geziene, het werkelijk meêgeleefde aftebeelden.

En spijt de opmerkingen van verwanten en vrienden, die vonden dat hij nu juist zooveel naam begon te maken met zijn „satijntjes", ging hij rechtstreeks op zijn doel af. Hij trok naar buiten, naar Gelderland en 't Gooi, zwierf daar dagen en weken rond en keerde steeds met een rijken schat van studiën weer huiswaarts. Trouwens had de lust daartoe zich reeds tijdens zijn verblijf te Utrecht bij hem geopenbaard. Ik herinner mij nog hoe hij daar eens plotseling door dien lust bekropen werd, doch, helaas, geene middelen

had om dien te bevredigen. Doch hij weet raad! Spoedig had hij een schilderijtje gereed gemaakt en daarmede gewapend, stapte hij op een fraaien ochtend naar een rijken smid, een Maecenas in die dagen. De man had volstrekt geen zin in het stuk, maar Neuhuys wist zoolang te praten en hem zoo stellig te overtuigen dat hij het *moest* koopen, omdat hij, Neuhuys, anders niet naar buiten kon om te studeeren, dat de smid eindelijk voor *f* 25.— eigenaar van de schilderij werd. Met dien schat ging Neuhuys nog denzelfden dag per spoor naar Nunspeet, waar hij zich voor acht dagen bij een bakker inkwartierde en daarna, beladen met studiën doch met een ledige beurs, wel voldaan huiswaarts keerde.

De zoon van den inmiddels overleden smid heeft de schilderij nog steeds in zijn bezit.

Studie.

Neuhuys schijnt vaak min of meer gepraeoccupeerd. Het komt soms voor dat hij aan een gesprek weinig of geen deel neemt en van een oogenblik dat er niet op hem gelet wordt, gebruik maakt, om stil het vertrek te verlaten. Dan kan men er zeker van zijn hem, nog na verloop van uren soms, op zijn atelier te vinden, bezig aan eene schilderij, die hij in langen tijd niet onder handen heeft gehad, doch hem nu weer plotseling voor den geest kwam.

Ofschoon reeds voor zijn huwelijk in 1876 in den Haag gedomicilieerd, brengt hij toch nog het grootste deel van het jaar buiten door. In de laatste jaren vertoeft hij des zomers en veelal ook een gedeelte van den winter te Laren en wie hem daar reeds in den vroegen morgen, beladen met al zijn schilderstoestellen, den breedgeranden hoed op het hoofd, een weinig naar links voorovergebogen, in allen eenvoud ziet heen stappen, blijkbaar aan niets anders denkend dan aan den arbeid, die hem wacht, kan zich moeilijk voorstellen, dat dit dezelfde man is, met wien hij den vorigen middag aan het diner zoo gezellig heeft zitten praten en die den avond door muziek en zang — waarvan hij een groot bewonderaar en gelukkig beoefenaar is — zoo ras deed voorbij snellen.

Bij al zijn reizen en trekken wordt hij in den regel getrouwelijk vergezeld door

Een binnenhuis te Laren, naar eene schilderij.

zijne vrouw en beide kinderen (in den laatsten tijd slechts door het jongste).

Vier jaren achtereen heeft hij met zijn gezin gezworven, Hollandsch en Belgisch Limburg, de Kempen, Brabant en Gelderland bezocht, overal eenigen tijd verblijvende en steeds werkende en studeerende. En nog komt het herhaaldelijk voor dat hij, eene schilderij willende voltooien, opmerkt dat hij nog gaarne een model zou willen zien, en fluks zit dan weer de kunstenaar met zijne familie in den trein en stoomt voor eenige dagen, die dikwijls tot weken zich uitbreiden, naar België of elders.

Men kan dit nauwelijks begrijpen, wanneer men hem bijwoont in zijn gezellig huis in den Haag op zijn atelier, waar hier een lapje gobelin, daar een Perzisch kleedje, ginds een Turksch kussen en al dat soort bric à brac, waar schilders zooveel van plegen te houden, de wanden of stoelen versieren, met teekeningen van zijne kunstbroeders: een herdertje van

Bij de wieg, naar eene studie in olieverf.

Mauve, een strandje van Maris, een paar schuiten van Breitner en eene buitengewoon mooie aquarel, door Jozef Israëls, voorstellende Neuhuys portret. En zegt men hem dan, dat het hier toch veel aangenamer is dan des zomers door stof en des winters door slijk te gaan, om eindelijk in een

muffe, kille, oude boerenstulp te zitten, dan krijgt men op zijn eigenaardige manier ten antwoord: „Och, je weet niet hoe mooi dat is, die tonige, witte muurtjes!" En hij voegt er nog bij: „Enfin, ieder zijn smaak!"

Wat er eigenlijk mooi aan is, weet hij niet goed duidelijk te maken en zoo gaat het hem met vele zaken. Als ge met Neuhuys in gesprek zijt, dan kijkt hij u al in den aanvang aan of hij op uw gelaat wil lezen, dat ge hem reeds begrijpt vóór hij nog goed gezegd heeft wat hij wil. Dan let hij op uwen mond of gij het woord ook wilt zeggen, dat zijne gedachten moet uitdrukken en waarnaar hij dikwijls zoekt, zonder het te kunnen vinden.

Gedurende de uren die Neuhuys aan zijnen huiselijken kring wijdt, vertoont hij zich als een zeer sympathieke persoonlijkheid. Als hij in zijn gemakstoel gezeten, zijnen jongste, Broertje, tegen hem laat opklauteren en met hem schertst en lacht, dan is hij de gezelligste huisvader, dien men zich denken kan. En aan dien kring is hij zeer gehecht. Waar hij gaat daar moet zijn familie hem volgen en slechts noode werd het oudste dochtertje naar de kostschool gezonden. Haar beeltenis, zoowel als die zijner vrouw en van zijn zoontje, vindt men meermalen in zijne schilderijen terug.

Studie.

De gravures, die dezen tekst versieren, zijn meest alle genomen naar studiën, die nog nimmer zijn atelier verlieten, of naar nog niet geheel voltooide schilderijen.

Op de tentoonstellingen trekken zijne werken steeds de aandacht van kenners en liefhebbers en vele onderscheidingen vielen hem o. a. te Parijs, München en Amsterdam ten deel.

Nog in de kracht van zijn leven, gaat Neuhuys eene schoone en eervolle toekomst tegemoet en er mag nog menige grootsche kunstuiting van hem verwacht worden.

ARGWAAN.

DOOR

MARCELLUS EMANTS.

(Vervolg.)

't Was, of de grauwe enveloppe tegen hem opsprong en hem tartte! De aderen zwollen op zijn voorhoofd, zijn tanden klemden tegen elkaar; zijn bevende vingers omsloten het papier, kreukten het samen, deukten het neer.

Woede, louter woede doortrilde op dit oogenblik zijn gansche wezen en hij zocht naar een slachtoffer, waaraan hij die woede kon koelen: een schepsel om te hoonen, te grieven, te trappen, gelijk hij zelf was gehoond, gegriefd en getrapt.

Dus werd hij voor den gek gehouden!

Er viel niet langer aan te twijfelen! Hij had het bewijs in zijn hand; het kraakte onder de wrong van zijn vingers!

Zooals een moeder haar kind misleidt, wijl zij meent, dat de onervaren hersenen haar niet kunnen begrijpen; zooals de eene vriend den andere fopt, omdat hij beu is van zijn aanhankelijkheid; zooals een slimmert een stommerik bedriegt, wijl hij met beleedigende minachting op hem neerziet, zoo misleidde, zoo fopte, zoo bedroog zijn vrouw den man, die haar liefhad, die haar vertrouwde, die haar hoog stelde!

Vier jaren lang had zij hem in zijn werkzaam leven gadegeslagen .... en de uitkomst was, dat zij haar schouders voor hem optrok.

Vier jaren lang had zij kunnen, ja, moeten zien, dat hij haar in den vollen zin des woords als zijn levensgezellin beschouwde, voor wie hij niets verborgen hield, met wie hij lief en leed wilde deelen en zij minachtte die eer, beantwoordde ze met geheimhouding, zocht een anderen deelgenoot voor haar vreugde en haar smart!

O, God, welk een ruwe, onverdiende, hardvochtige krenking!

Wat niet weet, niet deert, had zij gedacht en terwijl haar lichaam naast hem medeliep in het gareel, zweefde haar geest naar dien Siria, vulde *zijn* beeltenis haar ziel, was haar gemoed vol van *zijn* liefde! Elk vriendelijk woord uit haar mond, elk innemend lachje van hare lippen, elke lieve blik uit hare oogen, elke oplettendheid van haar denken .... bedrog, niets dan bedrog was 't geweest, waarmee zij den blinden molenezel in zijn dommeligen sukkelgang hield!

Maar daarmee althans .... met die domme verblindheid was 't voor altijd uit! Hij kon haar nu ten minste dwingen eerlijk en openhartig te zijn!

Te weten, waar hij aan toe was; daar had hij toch waarachtig wel recht op!

Hij zou haar dien brief geopend en gelezen voor de voeten werpen!

Geopend ......?

Waarom zou hij geen gebruik maken van een recht, dat de meeste mannen zich aanmatigen en ... tegenover zulke onnadenkende, gevoelzieke wezens als de vrouwen, waarlijk wel op goede gronden?

Droeg zij zijn naam niet en mocht hij dien naam een prooi laten worden van de praatjes op societeiten en dîners?

Reeds ontsloot zich zijn krampachtig toegeknepen hand; reeds hief hij de grauwe enveloppe omhoog; ..... maar nu — als ging hij toch iets verkeerds doen — overviel hem de angst voor een betrapping. Hij griezelde van een geluid, dat in het stille huis weerklonk, streek haastig den brief weer glad, wierp hem naast het bord neer en keerde zich naar de deur.

Zijn hart bonsde; een huivering liep hem over den rug; hij meende de deur te zien bewegen; maar niemand kwam.

Toen keek hij weer naar het geheimzinnige, grijze papier met het handschrift van *dien* man en het was, of hij hem zag zitten schrijven, schrijven aan haar, schrijven over hun liefde.

Een kreet van pijn doorsiste zijn tanden. Zijn vingers kromden zich, drukten hem de nagels in het vleesch.

Die brief fascineerde zijn blik.

Allerlei middelen om hem naderhand Emma weer te ontfutselen doorvlogen zijn brein en ondertusschen begon hij te raden wat er wel in kon staan.

Lang vergeten fragmenten van roman-brieven en romantische liefdesverklaringen doken weer uit de nevelen van zijn geheugen op, evenals de omtrekken van een bekenden weg opdoemen voor de oogen, die aan het duister beginnen te wennen, en met den zonderlingen zelffolteringslust, die de nuchterste verstandsmenschen bevangt, wanneer zij hunne zielewonden ontdekken, phantaseerde hij de brokstukken van een geschrift, dat zijn aangeboren eerlijkheid hem verbood te ontsluiten.

Zeker begon het met *mijne* Emma, of *mijne* liefste, of *mijne* eenige vriendin. Wat precies deed er niet toe; maar de gedachte, dat er *mijne* stond, was immers al ondragelijk! —

En dan volgde, dat zij beide ongelukkig waren.

Natuurlijk, natuurlijk!

Hij was 't, omdat hij haar niet openlijk de zijne mocht noemen en *zij*, omdat zij zich voor het leven geketend had aan een sukkel, die geen vrouw wist te waardeeren.

O, hij las 't! Hij las 't duidelijk en een dof gekreun van ingehouden smart ontsnapte reutelend aan zijn borst.

Zóó dacht die pedante Siria; zóó zou hij althans voorgeven te denken; zóó moest hij schrijven om hem dieper en dieper te vernederen in Emma's oogen!

En weer las hij verder:

Hij kan met je praten over het alledaagsche; maar hij kan niet met je dwepen over het verhevene.

Dwepen .... ja, dat was zeker het woord, waarmee die ellendeling haar het hoofd op hol had gebracht!

In de oogen van de wereld bezit je al, wat vereischt wordt, om gelukkig te zijn; maar ik, die de taal van je blikken leerde verstaan, weet, dat een knagend verdriet je ondermijnt. Ik alleen weet, dat je van een heel ander geluk hebt gedroomd, dan hij, de dorre, onverfijnde paperassen-man in staat is je te bereiden! . . . . .

Het was Blank, of hij hen samen zag en onwillekeurig perste hij zijn handen tegen de oogen, om het afschuwelijke visioen te verdrijven.

„Mijn God, mijn God" suisde 't door de stille, schemerende ruimte en hij wendde zich weer af, begon gejaagd heen en weder te stappen tusschen venster en deur.

Een ander geluk!

De woorden bleven zoo lichtend voor zijn geest staan, als had iemand ze hem gesuggereerd in den slaap.

Zou zij reden hebben zich over hem te beklagen?

Voor de eerste maal kwam de vraag in hem op, of hij misschien iets had moeten doen, dat verzuimd, iets had moeten nalaten, dat gedaan was.

Meer lieve woordjes . . . . meedoen aan die romanlezerij? —

Een ander geluk . . . . maar, mijn hemel, welk geluk dan toch? — Wat wil je kind? Waarom heb je nooit gesproken, terwijl ik je zóóveel stof voor ontevredenheid gaf? — Heb ik je iets geweigerd? — En als je dien officier met zijn schrale tractement had getrouwd, zou je dan nu zooveel gelukkiger zijn? — Wat trekt je toch aan in dien man? Zijn uniform . . . . zijn voorkomen . . . . zijn sophisterij . . . . zijn gedweep . . . . zijn . . . .?

Al ben je er zeker van, dat hij zich in oorlogstijd zinneloos dapper zal opofferen voor een verloren zaak, begrijp je dan niet, dat hij, zoolang het vrede blijft, niets anders is dan een duur luxe-artikel? Zie je niet in, dat hij, nog in zijn volle bruikbaarheid, op zij zal worden gesmeten, om plaats te maken voor anderen? Besef je niet, dat een militair in ons kleine land zich er nooit op zal kunnen beroemen iets nuttigs voor de maatschappij tot stand te hebben gebracht?

En als dit alles je niets kan schelen, van welk geluk droom je dan toch, dat hij je zou kunnen geven en ik niet?

Tact . . . . fijngevoeligheid!

De woorden rezen in zijn geest op, als dreigende klanken van een taal, die hij niet verstond en een vloek ontsnapte aan zijn lippen.

Daarna siste 't weer tusschen zijn tanden door:

„En denk je, dat *hij* die schatten bezit? . . . . Getuigt het voor een fijn gevoel tot een getrouwde vrouw van liefde te spreken? . . . .

Als hij werkelijk zooveel van je houdt, is 't dan een bewijs van tact, dat hij je in een tweestrijd brengt, je ongelukkig maakt? . . . .

En die brieven . . . . die brieven, waarmee hij mijn vriendschappelijke gastvrijheid vergeldt, waarmee hij jou uit de verte onder zijn invloed houdt . . . . die giftige brieven, waardoor ons huwelijksleven van dag tot dag wat dieper ondermijnd wordt . . . . zeg . . . . spreken deze brieven van iets anders dan van

de grofste onkieschheid? — Tact en fijngevoeligheid.... is 't niet om te lachen, mijnheer Siria, dat jij daarmee durft aankomen?.... Verdedig je nu eens, romanlezer, wereldkenner, dweper met de veredelende kunst, vrouwenveroveraar.... ben jij fijngevoelig.... ben jij zelfs maar beleefd? —

Nu eerst meende hij Siria's verachtelijke, schijnheilige zedeloosheid volkomen te doorgronden en zijn openhartigheid, zijn eenvoud, zijn rechtschapenheid machtigden hem een dergelijk wezen uit den grond van zijn hart te verfoeien.

Daar knarste de deurkruk; 't was Emma. In zijn binnenste klonk het: nu zal alles van zelf uitkomen en hij verroerde zich niet.

Het ontging hem niet, dat zij dadelijk een blik wierp in de richting van haar bord.

Zij was weer in haar eenvoudige, donker blauwe japon; tegenwoordig droeg zij dag in, dag uit hetzelfde toilet.

Met de voortvarendheid van iemand, die op een bekend doel aanstuurt, trad zij binnen en....

Het ontging hem niet, dat zij dadelijk een blik wierp in de richting van haar bord. — Dus verwachtte zij den brief!

„Hé..... ben jij al hier.... en zoo in donker?"

„Ja, ik ben wat vroeger dan gewoonlijk.... Ik dacht, dat wij al met daglicht konden eten; maar.... ik zal toch gas moeten aansteken."

Zij was nu bij de tafel. Om de lucifers van het buffet te krijgen moest hij zich afwenden; maar toch merkte hij nog juist, dat zij den brief greep, van het laken schoof en met voorzichtige haast wegmoffelde tusschen de plooien van haar japon.

Deze beweging ontnam Blank de laatste mogelijkheid van nog te twijfelen; hij voelde er zich bijna door gerust gesteld.

De meid kwam binnen, sloot de blinden en zette het koude vleesch op, benevens groente en aardappelen. Zoolang zij bediende, sprak geen van beiden een woord. Het was, alsof zij vreesden, dat hunne stemmen ongewoon zouden klinken.

Toen de deur dicht werd getrokken, schonk Blank Emma juist wijn in. Voorzichtig den laatsten droppel tegen het glas afstootend, vroeg hij:

„Van wien heb je een brief?"

Hij had zijn best gedaan dit zestal woorden zoo leuk mogelijk uit te spreken; maar verbeeldde zich toch, dat er in zijn toon iets onnatuurlijks was geweest.

Dit hinderde hem genoeg om te maken, dat hij niet op durfde kijken gedurende de paar seconden, waarin Emma's antwoord uitbleef. Daarna zag hij van ter zijde, dat zij, staroogend op haar bord, vleesch sneed en hoorde hij haar, als in gepeins verzonken, herhalen:

„Van... wien... ik... een brief heb?... O... die brief, die hier... op tafel lag... Wel... die is van Siria."

In het schrift had hij zich dus niet vergist. Snel wierp hij, onder zijn borstelige wenkbrauwen uit, een schuwen blik omhoog, om te zien, of zij ook kleurde.... werd echter niets bijzonders gewaar.

Wat kon zij zich goed houden! Zij moest wel bitter weinig meer om hem geven.

„Zijn jelui in correspondentie?"

Als om haar antwoord uit te stellen, nipte zij even aan haar glas en lachte daarna flauwtjes.

„Me dunkt van ja, als we elkander schrijven; maar.... re.... wat ik zeggen wilde: vond je 't niet onaangenaam zoel van daag? Ik heb een haat aan zulk voorjaarsweer. Er is iets in, dat me zonder reden aan 't huilen zou kunnen maken. Gek, hè? — Dat zijn de zenuwen. Jij hebt daar zeker geen flauw begrip van. — Wil je ook zuur?"

In de haast, waarmee zij haar woorden uitstootte en in het springen van den hak op den tak hoorde Blank een poging om hem het spoor bijster te maken. Hij had 't op de lippen haar toe te duwen: bedrieg mij niet langer! Zijn verstand blies hem in, dat alleen zoo'n ruwe uitval haar kon dwingen de volle waarheid te openbaren; maar tegelijkertijd voelde hij zich voor

de ontdekking dier waarheid toch weer zóó vreeselijk bang, dat de stem hem steken bleef in de keel en de gedwongen afleiding zijn gemoed met blijdschap vervulde.

Terwijl hij haar nogmaals van het vleesch en de groente diende, kon zij ongehinderd doorpraten over de winterkleedij, die haar te warm was geweest, over den Noordenwind, waarop zij zich voorbereidde, over den natten zomer, dien weerprofeten hadden voorspeld. Pas veel later, na een langdurige stilte vermande Blank zich weer genoeg om het onderwerp, dat thans beiden pijnigde, nogmaals aan te kunnen roeren.

„Waarom lees je den brief van Siria niet? Hij schijnt je maar matig te interesseeren."

„Ik kan toch niet eten, spreken en lezen tegelijk! — En wie leest nu aan tafel?"

Wrevelig had zij geantwoord en onderwijl op het electrische schelknopje gedrukt, dat, aan een zijden draad bevestigd, naast haar bord lag. De meid, die terstond binnen kwam, brak het gesprek weer af.

Tot aan het dessert praatten zij nog minder dan anders en met buitengewoon lange tusschenpoozen. Blank, die nooit meer dan twee glazen wijn dronk, ledigde van daag de flesch en liet zelfs een tweede openen. Intusschen overwoog hij allerlei middelen om achter het geheim te komen, dat hij zoo graag wilde kennen, als 't maar niet was uit Emma's mond, en dat hij toch besefte op geen andere wijze ooit te zullen doorgronden.

Toen eindelijk de meid voor 't laatst heen was gegaan, lei hij zijn servet naast zijn bord op de tafel, keerde zich, met een ruk, schuin naar zijn vrouw, kruiste zijn knieën over elkaar en voegde haar op min of meer bevelenden toon toe:

„Lees mij nu dien brief eens voor, hè."

Een oogenblik keek zij hem recht in de oogen met een blik, die even doordringend was als verwonderd, even afwerend als uitdagend, even treurig als vastberaden.

Haar sierlijk gebogen wenkbrauwen fronsten zich en haast onmerkbaar trilden haar neusvleugels.

Toen zegen de zwarte wimpers weer neder en, op het tafellaken turend, terwijl de fijne vingers met een dessertmes speelden, antwoordde zij volmaakt kalm:

„Je kunt zelf met Siria zooveel brieven wisselen, als je verkiest; maar wat hij aan mij schrijft, is voor mij bestemd en niet voor jou."

Blank voelde zich boos worden. In theorie kon hij Emma geen ongelijk geven; maar was 't zijn plicht niet zijn gezag te doen gelden, wanneer haar briefwisseling hem benadeelde en dus zijn vertrouwen werd misbruikt?

Hij vond van ja, wist echter niet hoe en hoorde zich gansch anders praten.

„O, . . . behandelen jelui samen geheimen! . . . Ik wist het niet . . . . ik dacht dat er tusschen man en vrouw . . . . maar als jij vindt, dat het zoo hoort . . . . goed . . . . goed . . . . goed . . . . Ik zal me er buiten houden; maar dan ook . . . . dan ook maatregelen nemen om . . . . !"

Nu liet Emma zich eveneens een driftig woord ontvallen.

„Mijn hemel, is dat een geschiedenis maken van zoo'n brief! Wees maar gerust, hoor. Er staat niets in, dat...."

„In hoeverre ik gerust kan of wil zijn, is *mijn* zaak! Een andere vraag is, of wij nog vertrouwelijk met elkander omgaan. Daaromtrent schijnen onze opvattingen uiteen te loopen. Ik heb voor jou nooit een geheim gehad en...."

Weer geheel bedaard viel Emma hem in de rede.

„Beste man, ik zal dadelijk den brief openmaken en je voorlezen al, wat je maar eenigszins kan interesseeren. Zal je dan niet meer brommen? Of vertrouw je me niet? Als je den brief in handen wilt hebben, zeg 't dan."

Geen antwoord volgde.

De brief kwam weer te voorschijn. Zij brak hem open en begon zacht te lezen.

Het gas suisde in de benauwende stilte; uit de keuken klonk bordengerammel en messengekletter; door de straat rommelde een rijtuig voorbij.

Blank schonk zich in en dronk terstond zijn glas ledig. Aandachtig keek hij nu eens naar zijn vrouw, dan weer naar den brief; maar het gelukte hem niet een van beiden te ontraadselen. Zij hield het blad te schuin naar hem toegekeerd en het hoofd te diep neergebogen. Alleen zag hij, dat het epistel minstens acht, dicht beschreven zijdjes lang was, dat zij het eerste vel haastig doorvloog, op het tweede stokte, niet verder las, nadenkend het dunne, knetterende papier weer samenvouwde en wegborg in haar zak.

Toen begreep hij, dat zij iets ging zeggen en wachtte, aan zijn baard plukkend, in zenuwachtige spanning.

Het duurde nog heel lang en altijd suisde het gas maar door.

Eindelijk sprak zij met een onvaste dofheid, die gedwongen klonk:

„Hij is van plan naar Atjeh te gaan."

„Zoo."

„Daarvoor moet hij in den Haag wezen.... eenige dagen.... Dan wil hij.... hier.... afscheid komen nemen."

Haar stem had gebeefd. Thans ging zij alles openbaren. Hij was op het punt haar toe te roepen: zwijg verder maar stil.

Toen zij van zelve zweeg, zei hij:

„'t Is goed.... wij zullen hem ontvangen."

Weer gingen een paar seconden leeg voorbij.

„Willem.... wij moesten hem vragen om bij ons te komen logeeren."

Het was Blank, of hij een slag in het aangezicht kreeg. Nooit, nooit, nooit galmde het door zijn hoofd en zijn heele wezen kwam in verzet.

Wat een onbeschaamdheid! Dacht ze dan, dat hij stekeblind was? Zag ze hem voor een idioot aan?

Toch wist hij zich genoeg te beheerschen om niet al te heftig te weigeren.

„Te logeeren vragen? — Neen, hoor eens, daar denk ik niet aan."

„Waarom niet?"

„Omdat ik er niet aan denk! — Ik vraag zoo maar niet den eerste den beste te logeeren! Of *hij* zich zelven hier al tot vriend van den huize heeft gepromoveerd, *ik* heb hem het recht nog niet gegeven zich zoo te noemen. Wij hebben hem gevraagd, zoo dikwijls ik dacht daar jou een plezier mee te doen. Tot dank heeft hij me voor een huichelaar, een acteur uitgemaakt. En nu zou ik ten slotte mijn huis als een hôtel voor hem openzetten? Ik denk er niet aan, hoor! Ik denk er niet aan! Dat zou waarlijk al te gek worden!"

Blank voelde zeer goed, dat hij overdreef; maar vond tevens, dat Emma's gedrag hem het recht gaf een nog veel krasseren toon aan te slaan. Ook meende hij om haar mond een trek te zien spelen, die hem levendig herinnerde aan Siria's onverdragelijk lachje en dat prikkelde de boosheid, welke hem toch reeds in alle zenuwen tintelde.

Emma daarentegen verloor haar kalmte niet; integendeel was 't, of zij hoe langer, hoe zekerder werd van zich zelve. Wel bleef zij met haar mes spelen en keek zij hem niet aan; doch haar zachte stem klonk al rustiger en rustiger, totdat er eindelijk zelfs een tintje van weemoed in kwam.

„Ik weet wel, dat je Siria nooit hebt begrepen. — Jelui bent ook geen menschen voor elkaar; maar .... ik ken hem beter dan jij. Die man is ongelukkig, Willem, heel ongelukkig. Niet door maatschappelijke omstandigheden of familie-onaangenaamheden; ach neen; alleen door zijn manier van denken en gevoelen. Hij ligt met zich zelven overhoop. Het ontbreekt hem aan een steun. Als hij maar een sterkeren vriend had, tegen wien hij opzag! Maar .... hij heeft nu eenmaal geen vrienden. Hij voelt zich zoo alleen, zoo .... onbegrepen. Misschien kan jij zoo iets niet vatten. Jij bent zoo heel anders. Jij hebt een houvast aan een opvatting van je plicht tegenover de maatschappij; daarom behoor jij dan ook tot de gelukkige menschen; maar.... En weet je, waarom hij nu naar Atjeh wil? .... Alleen om er zich dood te laten schieten."

Emma had bezwaarlijk Siria's zaak slechter kunnen bepleiten. Elk woord had Blank getroffen als een beleediging van zijn verstand, zijn geest, zijn hart, zijn wereldkennis, zijn mededoogen, in één woord van zijn gansche menschelijkheid. Opgewonden barstte hij dan nu ook los:

„Blijf me toch met je romantische nonsens van het lijf! Als Siria zoo buitengewoon ongelukkig is, dan heeft hij dit alleen aan zich zelven te wijten! Ik heb 't hem gezegd, daar je bij waart en ik zal nu geen woorden meer vuil maken over die malle te-koop-looperij met een theatraal gevoel en excentrieke opvattingen. — 't Is anders wel kenmerkend voor onzen tijd, dat je voor een bekrompen domkop wordt uitgemaakt, als je 't waagt je plicht te doen en je gelukkig te voelen. — Dat de man naar Atjeh wil en er voor bedankt hier langer soldaatje te spelen, geeft me een betere opinie van hem, dan ik ooit heb gehad; maar is dat nu een reden om op eens medelijden met hem te krijgen? Hoort het niet tot zijn vak voor zijn vaderland te vechten? *Ik* zou dat vak niet gekozen hebben; maar nu hij eenmaal militair

is....! Heb jij medelijden met het heele Indische leger? Dat is immers altemaal dwaze sentimentaliteit! Onze officieren hebben 't in Atjeh best! Zij zien aardig wat van de wereld, amuseeren zich uitstekend en komen voor het meerendeel heelhuids terug. Siria is bij-de-hand, gezond, dapper als je wilt; hij zal daar gemakkelijk carrière maken en als een Atjinees hem aanvalt, dan blijf ik je borg, dat hij al zijn best zal doen om dat doodgaan nog wat uit te stellen. De menschen, die altijd den mond zoo vol hebben van de ellenden van het leven en de voordeelen van het graf, zijn ten slotte nog het meest van allen aan de wereldsche beslommeringen gehecht!"

Emma was noch boos geworden, noch uit het veld geslagen. Op haar zelfden fluweeligen toon vol berustende volharding ging zij dadelijk weer voort:

„Jij weet veel meer dan hij. Ik geloof ook wel, dat jij over alles veel grondiger hebt nagedacht; maar juist daarom hoopte ik, dat jij hem die dwaasheid van in Atjeh te willen sneuvelen, uit het hoofd zoudt praten. Hij gaat er heusch niet heen voor de pret of voor de glorie; want.... ach.... 't is misschien verkeerd; maar hij geeft nu eenmaal niets om die dingen."

Alleen om er zich dood te laten schieten.

„Ja, dat hij geen eerzucht heeft, is zeker zijn mooiste kant niet!"

„Willem.... jij zoudt toch ook niet willen, dat we naderhand moesten denken: wij hadden hem kunnen redden en we hebben 't niet gedaan."

De woorden klonken Blank valsch in de ooren. Waarom zei ze niet: ik wil hem hier houden? Dat zou ergerlijk; maar ten minste oprecht wezen. Was 't geen schande op het medelijden van haar man te speculeeren, om eenige dagen lang onder hetzelfde dak te kunnen zijn, met haar.... haar wat?

Haar vriend, haar geliefde, haar „amant", wat was Siria eigenlijk?

Dat hij dit niet te weten kon komen!

Ja, nu wenschte hij toch maar, dat zij 't eindelijk rond zou uitspreken. Die dubbelzinnigheid werd onhoudbaar.

De lust om 't haar bij deze gelegenheid brutaalweg te vragen, brandde hem op de lippen en toch ....

Toch ging 't hem als den knaap, die vermoedt, dat hij aan een verderfelijke neiging offert. Niet wetende waar genezing te zoeken voor zijn kwaal, zou hij er zoo graag eens over praten; maar is overtuigd, dat hij uit eigen beweging nooit iets zal bekennen.

In zijn ontroering sprong hij op en ging vlak voor haar staan, wendde zich weder af en begon zenuwachtig heen en weer te loopen. Heele zinnen, netjes afgerond en fijn toegespitst, galmden hem door het hoofd. Telkens naderde hij om te spreken en telkens keerde hij terug, zonder een woord te hebben geuit.

„Mijn hemel, zou 't je nu zóó'n offer wezen, als je, voor de eerste maal sinds ons huwelijk, een paar dagen lang een logé hadt? .... Hij zal je immers in 't geheel niet hinderen. Drie kwart van den dag ben jij niet t'huis en zal hij ook wel uit wezen. Zoo dikwijls zeg je: als 't voor jou een plezier is, dan zal ik 't doen. Je weet, dat ik die opofferingen altijd afsla; maar .... wanneer je zoo weinig voor Siria over hebt, doe *dit* dan eens voor .. . *mijn* plezier."

Dat was te veel. Blank verloor zijn zelfbeheersching zoo volkomen, dat hij ook zijn mooie vragende zinnen niet kon terugvinden.

„A! Zou 't dus voor jou zoo'n pleizier zijn, als die romanheld hier een tijd lang over den vloer lag!"

„Een romanheld .... Siria?"

Zij lachte, zooals een moeder over een naïveteit van haar kind lacht. Die lach deed zijn drift overschuimen; hij begon te schreeuwen.

„Ja, een romanheld, en mij heeft hij geen plezier gedaan met al de dwaze denkbeelden, die hij .... die door zijn .... zijn toedoen in je hoofd zijn opgekomen. Je zegt me niets, omdat je gelooft, dat ik toch niets begrijp. Ik ben er maar één van dertien in 't dozijn, hè ....? Je onderschat me, hoor! Ik begrijp meer, dan je denkt en ik zeg .... dat je beter hadt gedaan te blijven, zooals je was, toen we trouwden .... ik bedoel eenvoudiger .... prozaïscher ... verstandiger ...."

Hij voelde, dat zijn toorn hem medesleepte, dat hij ver ging, heel ver zelfs; maar toch ook, dat hij nog altijd niet zei, wat hij eigenlijk zeggen moest, om te vernemen, wat hij wilde weten.

En toen nu haar antwoord uitbleef, terwijl hij te vergeefs naar de doeltreffende phrase zocht in de verbijsterende dwarreling van zijn gedachten, ontviel hem plotseling een gezegde, waarvan hij zelf niet begreep, hoe 't juist nu op zijn lippen was geraakt.

Hij hoorde de woorden klinken, als kwamen ze van een derde.

„En dat zou ook wel gebeurd zijn, als je maar een kind hadt gehad!"

Gerechte God, wat zei hij daar?

Hij ontzette, als iemand, die, onmiddellijk na een verblindend licht, het

huis onder zich voelt dreunen door den ratelenden donderslag boven zijn hoofd. Het was, of de klanken galmend in de kamer bleven hangen en zij weerkaatsten zoo hevig door zijn brein, dat alles hem begon te draaien voor de oogen en hij 't licht zag verduisteren door groene en roode nevels.

Hoe was 't mogelijk zulk een hardvochtige ruwheid uit te spreken?

En dat had *hij* gezegd .... *hij* tot zijn vrouw .... en die woorden waren er uit; geen menschelijke macht kon ze meer terug trekken!

Hoe was 't mogelijk; hoe was 't mogelijk?

Zou hij dan nooit wijzer worden?

Een moordenaar uit drift kon niet verslagener staan door zijn onherstelbare daad, dan Blank door zijn ondoordachte uiting. Een snijdend zelfverwijt doorvlijmde zijn gemoed. Effenend, als olie op golfgeklots, zonk het berouw neer op zijn ziedende drift. Zijn toorn, zijn jaloezie, zijn ergernis, alles smolt weg in een pijnlijk week verlangen om te herstellen, wat hersteld kon worden. Hij hield toch nog altijd zooveel van haar! Hij wilde immers al, wat in zijn macht stond, doen om haar elk verdriet te besparen!

Was hij er niet dankbaar voor zulk een lieve vrouw te bezitten?

Kon hij zonder haar zich zijn toekomst indenken?

Als je maar een kind hadt gehad!

't Is waar, er viel niet langer aan te twijfelen, dat ze .... De bewijzen had hij in handen gehad. Hij zag den brief nog liggen .... daar ginds op de tafel!

Doch .... wat bewezen ze eigenlijk .... die brieven? Hij kende immers den inhoud niet.

Hoe verkeerd, hoe dom was 't geweest haar venijnige speldeprikken toe te dienen?

Wie weet, of hij de volle waarheid niet al lang zou weten, misschien weer heelemaal gerustgesteld zijn, indien hij haar dadelijk aan zijn borst gedrukt, in de lieve, treurige oogen gekeken en openhartig zijn afschuwelijke verdenking gebiecht had?

Dat hij ook altoos zoo stroef, zoo onhandig moest wezen!

Nu nog ....? Neen; nu kon hij niet op eens zoo gansch anders te werk

gaan. Daar zou zij alleen uit afleiden, dat hij een vertooning ten beste gaf.

Maar toch moest hij alles weer goed maken en daarvoor bestond geen ander middel, dan iets buitengewoons voor haar te doen.

Ja .... hij wilde een offer, een groot offer brengen; hij zou .... Siria vragen.

Nauwelijks was dit besluit genomen, of hij voelde, als na een eerste glas Champagne, een heerlijke opwinding zijn geheele wezen doorstralen. Een weemoedige zelfvoldaanheid deed zijn oogen vochtig glanzen. Hij dacht aan Siria's komst haast met blijdschap en verbeeldde zich, dat zijn zeldzaam groot vertrouwen op Emma een diepen indruk moest maken. Wie weet, welken ommekeer dit teweeg bracht? ....

Hij ging spreken; doch .... zij was al midden in haar antwoord.

Nog steeds hield zij haar zachten, gemoedelijken toon vol; met de scherpste hatelijkheid zou zij hem niet dieper hebben getroffen. Duizendmaal liever had hij thans een heftigen uitval verduurd, want hij besefte instinctief, dat het onverstoorbare van hare lieftalligheid slechts te verklaren was door een afwezigheid van liefde. Zijn woorden hadden haar niet gekwetst, doordien zij geen kwetsbare plek meer hadden gevonden. —

Doch neen, neen; dat was onmogelijk! Siria kon haar tijdelijk het hoofd op hol brengen, ten slotte zou zij haar dwaling inzien.

En intusschen was zij voortgegaan:

„Ik wist niet, dat het jou hinderde geen kind te hebben. Ik dacht, dat jij eigenlijk niet om kinderen gaf.... Nu vind ik het erg naar .... heel erg .... voor jou, zie je .... want ik .... ach, ik denk daar zoo anders over. Als ik kon aannemen, dat een mensch veel kans had gelukkig te worden ... ja, dan zou ik 't wel aardig vinden zoo'n schepseltje te bezitten, waaraan ik mij zou hechten en dat zich ook aan mij zou hechten. Maar nu .... alles komt zoo anders uit dan .... ik wil niemand veroordeelen en .... mogelijk is 't ook verblindheid.... van me.... maar... er is iets niet goed. Ik weet niet recht wat en .... misschien kan 't nooit goed worden .... misschien .... maar zeker is 't niet goed, zooals 't is .... Daarom zou ik 't niet voor me zelve kunnen verantwoorden den last van het leven een wezentje op de schouders te hebben gelegd. En .... een kind te willen hebben als speelpop .... als middel tegen de verveling of.... tegen.... opwellingen.... neen, Willem, daaraan denk jij toch zeker ook niet."

De opvatting was voor Blank zoo fonkelnieuw, dat hij er louter een ziekelijke, haast krankzinnige drogreden in hoorde. Het verlangen echter om zijn fout weer te doen vergeten, om te herwinnen, wat hij verloren gevoelde, om zich in een nieuw licht te plaatsen, dat haar een beter oordeel kon afdwingen, beheerschte zoo oppermachtig zijn gansche denken, dat hij niet meer dan een vluchtige aandacht kon wijden aan hare zonderlinge stellingen. Voor het oogenblik wilde hij alleen elke discussie over het rampzalige onderwerp zoo gauw mogelijk smoren, haar zeggen, dat gebeuren zou, wat zij begeerde, haar noodzaken te erkennen: hij houdt toch veel van mij, hij heeft 't goed met mij voor.

Hij bracht zijn offer met hoopvolle vreugde; maar natuurlijk deed hij 't weer zonder gratie, onhandig. Zijn zenuwachtige stem sloeg herhaaldelijk van een laag gebrom over tot een hoog gesnerp, terwijl hij, druk gesticuleerend en zonder Emma aan te kijken, zeide:

„Och, neen.... och, neen.... je begrijpt me weer heelemaal verkeerd. Ik dacht niet, dat je die paar woorden zoo uit zoudt werken. Laten we dat onderwerp nu maar op zij zetten, hè.... Met die van-den-hak-op-den-tak redeneeringen weet je nooit waar je uitscheidt en.... Mijn hemel, als iedereen ter verantwoording werd geroepen voor elk woord, dat zijn mond ontvalt.... Ik druk mij soms veel te kras uit; dat weet ik wel; maar dat moet je zoo letterlijk niet opnemen. Ieder vogeltje zingt, zooals het gebekt is. Ik ben nu eenmaal geen.... op de bedoeling komt het immers maar aan; dat ben je toch met mij eens?.... Nietwaar?.... Een kind.... ach, *ik* zou er niet tegen hebben; maar nu er geen is.... Ik zal toch zoo redeloos niet zijn daar jou een verwijt van te maken.... Dat denk je ook niet.... neen, neen, dat kan je niet van me denken. 't Is al erg genoeg, dat je me voor een soort huistiran houdt, die.... Ja, ja, dat doe je wel.... en daarom wil ik je eens bewijzen, hoe slecht je me begrijpt.... Jij hebt hier evenveel te zeggen als ik.... Precies evenveel!.... De helft van de verantwoordelijkheid komt dus ook op jou. Dat is duidelijk. Als jij Siria nu te logeeren wilt vragen.... goed, goed, goed; ik zeg niets meer. Wat mij betreft, kan je hem dus schrijven.... Misschien vindt hij 't zelf onplezierig, of gek, of.... nu, dat moet *hij* weten. Doe, zooals je goedvindt, mijn kind. 't Is best mogelijk, dat jij dien man veel juister beoordeelt dan ik.... Niets zal me aangenamer zijn dan dit te mogen inzien en erkennen.... en ik zou volstrekt niet den schijn op me willen laden, of ik.... Mijn God.... als man en vrouw elkander niet langer vertrouwen.... wie zullen 't dan wel doen? Ik hoef jou waarlijk niet te.... te.... en ik.... ik wil niet.... wanneer je.... je moet het allemaal nu maar zelve weten en...."

Overweldigd door aandoening verloor hij plotseling alle heerschappij over zijn woorden. Hij voelde de tranen al in zijn keel, deed nog een paar gebaren en snelde daarop in zenuwachtige opwinding de deur uit.

Verbaasd keek Emma hem een oogenblik met open mond na. Toen beet zij zich op de lippen, terwijl een pijnlijke trekking, om haar lippen bevend, haar oogen vernauwde. Eindelijk ging zij op de schrijftafel toe, waaraan zij 's morgens haar boekjes opmaakte en.... schreef aan Siria, dat zij hem uitnoodigde te komen logeeren.

. . . .

Blank had geen oog geloken.

Emma was hem op zijn kamer komen vertellen, dat zij den brief aan Siria in de bus had laten werpen en dit bericht was vergezeld geweest van een koele dankbetuiging, waarin de referendaris het uitblijven van een ommekeer en dus de bevestiging van zijn zwartste vermoedens had gehoord.

Bovendien, waarom dankte zij? Was haar dit vroeger ooit ingevallen,

wanneer zij 't, na een kleine wrijving van gedachten, eens waren geworden? Lag in dat danken niet het besef van zijn opoffering; lag in het besef van zijn opoffering niet de erkenning van haar schuld en moest die schuld niet erg groot al zijn, indien zij er door gedwongen werd zijn offer toch aan te nemen?

O, het hinderde hem vreeselijk, dat hij tegenwoordig alles zoo uitploos en venijn zoog uit de onbeteekenendste handelingen; maar van Emma's eenvoudigste daden drong zich telkens een ongunstige uitlegging van zelve en met geweld aan hem op.

En dus had zijn groot blijk van vertrouwen den indruk niet gemaakt, waarvan hij zich zooveel had voorgesteld!

Zij was hem niet om den hals gevallen; zij had geen vergiffenis gevraagd.

Bitter, afschuwelijk bitter stemde deze gedachte.

De band van het huwelijk had niet verhinderd, dat haar verstand en haar hart geheel overweldigd waren en bleven door haar gevoel voor.... dien andere.

En dan die woorden: „alles komt zoo anders uit.... er is iets niet goed.... — zeker is 't niet goed, zooals 't is?"

Was zijn behandeling van dien aard geweest, dat zij zóó slecht over het leven moest denken?

. . . .

Zeldzaam lang was Blank dien avond, met het hoofd op de handen geleund, als een zieke pijnlijk ineengekrompen, aan zijn schrijftafel blijven zitten.

Daarna had hij in het boudoir zijn courant gelezen en zijn grog gedronken.

Toen man en vrouw elkander koel een goeien nacht toewenschten, had geen van beiden den naam van den officier meer uitgesproken.

Pas in het ongestoorde, nachtelijke peinzen was 't den referendaris duidelijk geworden, dat, ondanks zijn belofte en ondanks Emma's brief, hij Siria niet onder zijn dak kon opnemen.

Neen, neen; het ging niet; het mocht niet; het kon niet!

Hij zou krankzinnig worden op zijn ministerie, als hij zich voorstelde, dat die man en tête à tête met Emma t'huis zat! Hij zou tot de onzinnigste grofheden in staat raken, als hij hem 's morgens, aan tafel en 's avonds tegenover zich zag!

Het was onmogelijk, volkomen onmogelijk! Hij *moest* zijn belofte breken!... Wist hij maar hoe. —

Met wilde en zware slagen dreef zijn hart hem het bloed naar de hersenen en zijn phantasie, tot een koortsachtige werkzaamheid geprikkeld, smeedde de ongerijmdste plannen, die telkens weer oplosten in een chaos van dooreenwarrelende gedachten. Zijn hoofd was zeldzaam helder en toch viel 't hem moeielijk zijn aandacht op één punt gevestigd te houden. Hij zon op een reis, op ziek-worden, op een onderste-boven-halen van zijn huis voor noodzakelijke herstellingen, op het uitlokken van standjes met de meiden om gebrek aan bediening te kunnen voorwenden! En, nadat hij de dwaasheid van al

die streken in gezien, ze weer eens overwogen en weer verworpen had, kwam hij eindelijk, bevend van overspanning, tot een besluit, dat hem in de geheimzinnige stilte bijzonder toelachte.

Uitvluchten konden niet langer baten; er moest gehandeld worden! Hij wilde naar den Helder trekken en met Siria spreken.

Man tegenover man zou hij den officier ter verantwoording roepen voor zijn correspondentie en dadelijk phantaseerde hij het onderhoud, waarin de gekrenkte eerlijke man, de misleide vriend, de beleedigde echtgenoot, door de waardigheid van zijn optreden, den ernst van zijn toon en de ongekunsteldheid van zijn gevoel, indruk moest maken op zoo'n ingebeelden roman held met zijn sentimenteele verdorvenheid. En, als er nog een laatste sprankje van moraliteit, nog een flauw besef van waar fatsoen in dien man aanwezig was, zou hij zijn blufferige houding van enfant chéri des dames en geblaseerden viveur maar kort kunnen volhouden. Bepaalde zich de gentleman niet uitsluitend tot het omhulsel van den kwajongen, dan zou, dan moest hij het ongepaste van zijn gedrag inzien en zijn best doen het gestichte kwaad weer uit te wisschen. Tegenover een vrouw was hij — Blank — misschien onhandig, kon hij althans moeilijk kalm en flink voet bij stuk houden; een man echter zou er niet onkundig van blijven, dat het huwelijk in zijne oogen geen boeiend romannetje, maar een ernstige taak, een heilige plicht was!

.. was Blank met het hoofd op de handen geleund....
aan zijn schrijftafel blijven zitten.

Ja, zoo moest hij te werk gaan. Met Emma viel toch niet te praten. Vrouwen moeten geleid worden als kinderen, omdat zij kinderen zijn en blijven. —

. . . .

Gewoon aan een rustigen slaap, gevoelde Blank zich den volgenden morgen zeldzaam krachteloos en onplezierig. Zijn hart klopte weeïg; zijn knieën waren als gebroken, zijn polsen als verlamd. De oogen brandden hem in 't hoofd, zijn ooren doorruischte een zee en het kostte hem een verbazende inspanning zijn gedachten te besturen. 't Liefst ware hij maar, een blok gelijk, te bed blijven liggen. Het reisplan, waaraan hij zich met blinde hardnekkigheid had vastgeklampt, zweepte hem echter overeind. Als een gesuggereerde onderging hij den drang van zijn nachtelijk voornemen; gehoorzaam schreed hij voort in de richting van zijn doelwit.

Aan Emma zeide hij voor geldzaken naar Amsterdam te moeten.

Natuurlijk verbaasde zij zich over deze onverwachte aankondiging, omdat hij zelden de stad uitging en zijn eigen zaken doorgaans schriftelijk afdeed; maar dat hij juist op een Zondag reisde, trof haar pas, toen hij al geruimen tijd weg was. —

Leiden lag reeds achter hem, eer hij, ontwakend uit zijn dommelig staren naar het wit-grijs van den hemel, het groen-grijs van de weiden, het bruin-grijs van het kale kreupelhout, zich afvroeg, hoe hij straks de zaak moest aanpakken.

De wagen stommelde maar voort, maar voort, en hij wist nog altijd niet, wat hij zou zeggen.

Huizen gierden voorbij, boomen gleden over de velden, duinen-rijen golfden aan en zweefden weg en het gebons, het geratel, het gefluit gonsden verbijsterend door zijn brein.

Toen vestigde hij zijn blik strak op het roode fluweel en deed zijn best zich al het gebeurde en al het gedachte weer te herinneren.

Langzamerhand kwam er helderheid en verband in zijn denken.

Ja, ja, *zoo* was 't geweest en *dat* wilde hij doen.

Ongeveer aldus zou hij spreken: „u is voornemens naar Indië te gaan", dan „vóór uw vertrek denkt u nog naar den Haag te komen, niet waar?" en ten slotte de vraag: „is dat on-ver-mij-de-lijk?"

Daarop zou Siria antwoorden: „onvermijdelijk niet" en hij weer „zie er dan van af;" „waarom . . . . ?" „omdat *ik* het vraag."

Uit dit laatste, met een beteekenisvollen klemtoon uitgesproken, *moest* die man begrijpen, dat hij alles wist en dan . . . . nu, ja, dan zou hij hem op een gemoedelijken ernstigen toon het verkeerde van zijn gedrag onder het oog brengen.

Evenwel . . . . hij had zoo weinig ondervinding van die soort van dingen . . . . Zijn handelwijze was zeker zeer ongewoon . . . . In tegenwoordigheid van geest lag nu juist zijn kracht niet. Wie weet, of de zaak geen andere wending zou nemen . . . . Dan kon hij wel eens dingen zeggen, die hem zouden berouwen en . . . .

En als er bij slot van rekening eens niets anders tusschen die twee bestond, dan een groote vriendschap?

Emma's geheimzinnigheid was ook al weer geen afdoend bewijs; hij liep dus gevaar een allerongelukkigst figuur te maken.

Handelde hij niet in een koortsachtige opwinding? — Wel zeker, hij was op het punt een groote dwaasheid te doen.

Gelukkig kon hij nog terug. In Haarlem moest hij toch van wagen verwisselen en....

Dan zou Siria komen logeeren....

O, dat peinzen over een onoplosbaar vraagstuk zou hem nog gek maken! Alles gistte en kookte hem in 't hoofd!

Neen, het moest nu maar gaan, zooals het wilde!

Hij beproefde wat te slapen; doch dit lukte niet.

Het rumoerige overstappen te Haarlem gaf hem een kortstondige afleiding; maar daarna begon het wikken en wegen weer van voren af aan.

Hij zat thans met vier anderen in een wagen; eerst zwegen die anderen en kon hij nadenken.

Door de groepeering van zijn woorden zou hij Siria doen gelooven: Blank is beducht, dat het afscheid van een zeer goed vriend het zenuwgestel van zijn vrouw zal aantasten.

Hoe zou hij dit formuleeren? Het best was zich eenige phrasen in he hoofd te prenten.

Nu echter begonnen zijn medereizigers te praten en het werd hem onmogelijk te verzinnen, wat Siria zou antwoorden.

Soms verbeeldde hij zich door hardop te spreken de aandacht te trekken van zijn overbuurman. Dan moest hij een tijdlang door het raampje blijven turen, om zich niet hoe langer hoe dwazer aan te stellen.

Op andere oogenblikken overmande hem de vrees zoo aanstonds niet bij machte te zullen zijn een enkelen zin bedaard te uiten. Dan deed hij wanhopige pogingen om aan niets meer te denken, de oogen gesloten te houden en nog een half uurtje te dutten.

In den Helder aangekomen was 't, of een ijzeren band hem 't hoofd omsloot, de slapen naar binnen drukte. En altijd nog dat steken van zijn oogen, dat weeïge kloppen van zijn hart! Willoos liet hij zich door een jongen aanklampen, die hem den weg zou wijzen; werktuigelijk gaf hij Siria's adres op en een oogenblik later stond hij in den galanterie-winkel, waarnaast de kapitein kamers had.

Na het afgeven van zijn kaartje hoorde hij, dat de juffrouw achter de toonbank een paar opmerkingen over het sombere, zachte weer ten beste gaf; doch was niet in staat ze te beantwoorden. Hij twijfelde er aan, of zijn oogen wel de kracht zouden hebben den officier flink aan te zien.

Een hevige lust om onverrichterzake weer weg te loopen rees in hem op; maar nu keerde het meisje, dat zijn kaartje aan had genomen, terug:

„Als meneer zoo goed wil zijn?"

Hij volgde haar den winkel uit, de gang door, een zijkamer binnen.

Hier kreeg hij terstond een indruk van armoedige onaanzienlijk-

heid, die hem een aangenaam sterkend bewustzijn van overwicht gaf.

Tot een duidelijke waarneming kwam hij zoo gauw niet. Zijn voorstelling van een laag vertrek, met licht groen geverfde wanden en een sjofel ameublement vulde hij pas naderhand aan door weeropdoemende beelden van mahoniehouten stoelen met zwart trijpen zittingen, een vaal afgesleten kleed op den vloer, een kleurig omplooiden spiegel. Wat hem echter dadelijk trof was de verwarrende menigte beeldjes, platen, photographieën, menu's, kaartjes enz. op kasten, schoorsteenmantel en tafel. Overal was 't vol. Ook lette hij nog het roode gordijntje op, om de hanglamp in het midden, maar tegelijkertijd Siria's forsche gestalte, die naast het venster omhoog rees voor een hoog mahoniehouten cilinderbureau vol paperassen.

Dezelfde doordringende blik, dezelfde fier gebogen neus, dezelfde mooie knevel van vroeger; maar toch zag hij er in deze omlijsting met zijn half openhangende, kale uniform veel poverder uit dan voorheen.

De referendaris kwam meer op zijn gemak; doch toen Siria, in 't geheel niet verlegen, hem met uitgestoken hand te gemoet trad, verloor hij weer veel van zijn zekerheid.

„Hé, mijnheer Blank komt u het einde van de wereld eens bekijken? Jongen, dat moet voor u geen plezierreisje zijn! Zoo'n antimilitarist vindt hier wel wat veel stof tot ergernis. En dan die lange zit! Vervelend, hè? In allen gevalle apprecieer ik 't zeer, dat u mijn woning niet voorbijgaat. — Mag ik u iets aanbieden? Mijn tweede ontbijt is al opgeruimd; maar er zal nog wel 't een en ander in huis zijn. U komt zeker direct van het station. Sporen maakt hongerig."

Tegelijkertijd rees Siria's forsche gestalte omhoog.

Blank voelde zich overrompeld door deze luchtig vriendelijke toespraak. Dankend liet hij zich zijn overjas uittrekken, glimlachte eens onder het zitten-gaan op een bijgeschoven stoel en begreep niet recht, hoe 't hem lukken zou een ernstigen toon aan te slaan.

„Ik heb al wat gegeten .... aan het station.”

Te laat vroeg hij zich af, of daar een buffet was.

„Drommels, dan heeft u geen oogenblik verloren laten gaan. Of is de trein zoo vroeg aangekomen? Geneer u anders niet; alles is bij de hand ....”

„Dank u heusch.”

„Zooals u wil; maar wat ik vragen wou: komt u een ramtoren bezichtigen?”

Daar was zijn lachje weer .... het bekende, onverdragelijke, waanwijze, minachtende, spotzieke lachje! Zeker had die man het doel van zijn komst al lang geraden en nu vermaakte hij zich een beetje met zijn verlegen houding. Bovendien .... het zwijgen over Emma's brief bewees, dat Siria vermoedde zonder voorkennis van haar man genoodigd te zijn. Hij dacht waarschijnlijk, dat Emma op het laatste oogenblik, met een slinkschen streek, haar zin zou weten door te drijven en wilde haar niet tegenwerken door een onvoorzichtige uiting. 't Was Blank, of, bij deze gedachte aan een stille samenzwering dier twee menschen, iets kouds hem op 't hoofd viel, dat, over zijn nek en rug neerglijdend, zijn gansche wezen kil doorsijpelde. Duidelijk werd hij zich bewust tegenover een vijand te staan, en dit besef gaf hem moed. Een groote, kalme helderheid overtoog zijn denken en evenals bij ingewikkelde discussiën, kon hij eensklaps weer al de krachten van zijn geest met rustig beraad in ééne richting samentrekken.

„Ik kom hier voor .... u.”

Vast keek hij Siria bij deze woorden in de diepe schitterende oogen, en toen hij daarin slecht geveinsde verwondering meende te lezen, terwijl er nog altijd geen zinspeling op Emma's schrijven volgde, was hij er weer volkomen van overtuigd, dat die man, met gewetenlooze handigheid en onverschoonbaren moedwil, uit de verte zijn vreedzaam leven ondermijnde.

En nu was hij dankbaar gegaan te zijn; nu voelde hij zich krachtig door zijn goed recht; nu zag hij laag neer op zijn gemaskerden, in een hinderlaag verscholen belager.

„Voor mij?”

„Ja ....”

„Vergeef me, dat ik u in de rede val; maar wil u ook rooken?”

„Dank u .... Is 't waar, mijnheer Siria, dat u er over denkt naar Indië te gaan?”

„Ik ben er vast toe besloten en dat moet *u* heel goed vinden .... Uw oordeel over het soldaatje-spelen in vredestijd is nooit erg malsch geweest.”

„Ik beoordeel dit besluit in 't geheel niet; maar .... nog ééne vraag .... Is 't ook waar, dat u vóór uw vertrek in den Haag moet wezen?”

„'t Is ten minste mijn plan er heen te gaan.”

„En .... is dat bezoek aan den Haag .... onvermijdelijk?”

Een poos bleef het antwoord uit.

Achter in zijn grooten stoel geleund, één arm over de leuning heen geslagen, den andere op het tafelblad gedrukt, herhaalde Siria alleen het vragende: „onvermijdelijk.”

Het was, of zijn oogen, die onbewegelijk op Blank gericht bleven, al kleiner en kleiner werden.

Kennelijk verdiepte hij zich in gissingen naar 't geen er tusschen man en vrouw moest voorgevallen zijn om den eerste bewogen te hebben tot een reis naar den Helder en tot het stellen van deze quaestie.

De referendaris geloofde zich op den goeden weg en wachtte in zwijgende spanning.

Eindelijk klonk het:

„Ja .... wat bedoelt u?"

„Ik bedoel: zou u er niet van af kunnen .... en willen zien, indien .... *ik* .... het u vroeg?"

Weer toefde het antwoord lang en al dien tijd bleef Siria Blank in de oogen staren, als bouwde zijn geest uit dien aanblik het onbekende verleden weer op. Ten slotte vroeg hij zeer kalm, doch met iets dof droogs in zijn stem:

„Eer wij verder gaan, zou ik graag willen weten, waarom u mij die vraag stelt."

„En als ik dit nu eens niet wilde zeggen?"

„Ja .... dan .... dan zou ik zoo vrij wezen *wel* te gaan," en een open brief van zijn schrijftafel nemend, „kijk eens, mijnheer Blank, deze uitnoodiging heb ik van morgen ontvangen."

Nieuwsgierig, maar tevens vluchtig, om zich te kunnen houden, alsof hij den inhoud al kende, las de referendaris de woorden van zijn vrouw door en vond er niets in dan groote vriendschappelijkheid.

„O, ik weet natuurlijk alles van dien brief af; maar dit belet niet, dat ik vasthoud aan mijn verzoek. — Ik ben er immers voor hier gekomen."

Nu sprong Siria met een schok van zijn stoel op, ging bij den schoorsteen staan en sloeg een veel levendigeren, scherperen, haast strijdlustigen toon aan.

„Mijnheer Blank, wees zoo goed mij klaren wijn te schenken; dan zal ik het u ook doen. Ik heb in uw huis vele prettige oogenblikken doorgebracht, waarvoor ik heel dankbaar ben. Ik rekende u beiden tot mijn bijzonder goede vrienden. Nu krijg ik van mevrouw een uitnoodiging, die ik op hoogen prijs stel, van u het verzoek om er geen gehoor aan te geven. Wat moet ik daar uit opmaken? Als het noodzakelijk is mevrouw iets te weigeren, dat mij zoo hoogst aangenaam is, dan zal ik toch wel mogen weten waarom!"

Een opwelling van drift bracht Blanks kalmte in gevaar. Wat anders dan een volkomen gebrek aan fijn gevoel kon dien man bewegen op zulk een brutale wijze naar den bekenden weg te vragen?

„Zeker mag u dat. — Ik dacht alleen, dat u den sleutel van dit raadsel in handen had."

„Den sleutel van *dit* raadsel? .... Ik?"

„U — met uw menschenkennis — u heeft toch zeker al lang bemerkt, dat mijn vrouw een erg sensibele natuur is, die zich de dingen gauw en hevig aantrekt .... Uw heengaan naar Atjeh ..,. het heengaan van een goed vriend .... u zei 't zelf .... iemand, dien wij van nabij hebben ge-

kend . . , . zal haar natuurlijk aandoen . . . . en ik . . . . ja, ziet u . . . . voor dergelijke aandoeningen van zenuwachtige vrouwen ben ik bang."

„O . . . . is 't dat?"

„Ja, zeker. — Wat zou 't anders zijn?"

Even had Siria weer geglimlacht. Thans liet hij het hoofd omlaag zinken en keek naar zijn voeten.

„Neen . . . . 't is waar . . . . ik ben overtuigd, dat u . . . . alleen . . . . " en plotseling weder opkijkend, met een scherpen blik, waaraan de hoekig neergetrokken wenkbrauwen iets sarcastisch gaven:

„Er zijn menschen, die niet gelooven aan vriendschap tusschen een man en een vrouw."

Blank begreep niet dadelijk, waarop Siria zinspeelde. Nam die man hem ook nu nog in 't ootje?

Hij werd kregelig; maar in zijn angst zich te verspreken hield hij de onaangename woorden, die naar zijn lippen drongen, terug en zei alleen norschweg:

„Ik heb weinig tijd. Zou u mij niet willen meedeelen, wat u van plan is te doen."

Een vaal rood gleed over Siria's kaken; voor 't eerst zag Blank hem kleuren.

Het antwoord bleef ten derde male uit.

Nadenkend liep de officier eerst de kamer in haar volle breedte door, wendde zich toen rechts af naar het venster en bleef daarvoor staan in het fletse licht van den grauwen dag, turend naar de leege, doodsche straat.

Blank moest zich omdraaien om hem te kunnen zien. Toen hij 't deed, proestte Siria juist in zoo'n kwalijk gesmoord schaterlachje uit, dat hij zijn onhebbelijkheid noemde en waarmee hij den referendaris zoo dikwijls had geërgerd.

Dezen keer vroeg hij er geen vergiffenis voor; niet eens keek hij zijwaarts.

Blank meende hem in zich zelven te hooren praten en dacht er over na, wat hij wel aan zou vangen, wanneer hij aanstonds vernam, dat kapitein Siria zich door niemand den toegang tot de residentie liet ontzeggen. Dan bleef hem weinig anders over, dan een zeer dwaas figuur te maken. Hoe was hij ook op den verwenschten inval gekomen met zoo'n militair te gaan praten? Er valt immers niet te praten met zulke menschen!

Lang had de pijnlijke stilte geduurd, als Siria zich met een nijdigen schouderschok omkeerde, en opnieuw voor zijn schrijftafel plaats nam.

Nog altijd voor zich heen starend, vatte hij een vouwbeen op, tikte er een poosje mee op de knoken van zijn linkerhand, keek eindelijk Blank weer aan en zei, terwijl op eens een bijzonder goedige uitdrukking de peinzende strakheid van zijn gelaat verbrak:

„Kom, mijnheer Blank, laten wij toch geen diplomatiek comedietje met elkaar opvoeren! Wij waren op een goeden voet, wij willen 't blijven . . . . ik ten minste . . . . Nu . . . . laten we dan ons gemoed ook wat vrijer uitspreken. Geen phrases meer, hè?"

Blank voelde zich alleronaangenaamst in 't nauw gebracht. Zijn gemoed

vrij uitspreken.... zou hem wel iets slechter afgaan, dan juist dit?

Gelukkig sprak Siria dadelijk door.

„Ik vroeg u mij klaren wijn te schenken; dan zou ik 't ook doen. U heeft 't niet gedaan; dus doe ik 't nu maar alleen. — Natuurlijk begrijp ik.... langzamerhand.... zoo ongeveer.... hoe u er toe gekomen is mij op te zoeken.... Ik heb.... vroeger.... wel eens.... gevreesd, dat er iets dergelijks van zou komen; maar het was nu al zoo lang uitgebleven.... Kijk eens: Als ik kortaf zeg: ik laat mij door niemand verbieden naar den Haag te gaan, dan scheiden we als kwade vrienden, dan blijft uw huis voor me gesloten en dan winnen wij er geen van beiden iets bij. — Zeg ik even kortaf: 't is goed; ik zal doen wat u verlangt, dan laad ik een zware verdenking op me en al weer.... winnen wij er geen van beiden iets bij. In het eene en het andere geval blijft *u* zitten met uw zwarte gedachten en *ik* met de noodzakelijkheid om, tegen mijn zin, aan de uitnoodiging van mevrouw geen gevolg te kunnen geven. Is dat waar of niet?"

Blank bromde iets onverstaanbaars. Het gesprek nam een heel andere wending, dan hij gedacht had. Ondanks Siria's kameraadschappelijken toon voelde hij zich getrotst en, dat deze militair, in zijn ongelijk en zijn afhankelijkheid, zoo iets durfde, maakte hem weer verlegen, zwak, onhandig. Haast dreigend klonken Siria's woorden hem in de ooren.

„U moet me goed begrijpen. Die verdenking zou me koud laten, als ik werkelijk schuld had. Principes houd ik er niet op na. Om *de* moraal heb ik me nooit bekommerd. Maar.... in het gegeven geval wil ik nu eenmaal niet verdacht worden.... in 't bijzonder niet door u en wel.... om uw vrouw."

Een oogenblik was 't den referendaris, of een gouden zonneglans eensklaps de kamer vulde en doordrong tot diep in zijn hersenen. Een geestdriftige vreugde doorjubelde zijn ziel en hij wilde Siria's hand grijpen, hem danken voor zijn woorden; maar aanstonds leefde ook zijn beklemmend wantrouwen weder op en vond hij in dat „om uw vrouw" een bevestiging van zijn argwaan. Dus gromde hij alleen:

„Dat is zeker heel ridderlijk; maar...."

„Ach, wat ridderlijk! Laten wij toch niet schermen met woorden, waarvan wij den zin niet meer voelen!"

Heftig was Siria uitgevallen; een wrevelig gebaar bewees, dat 't hem berouwde.

Weer sprong hij van zijn stoel op, liep achter Blank om en ging voor den schoorsteen staan.

„Neem me niet kwalijk, dat ik zoo'n drukte maak om een woord; maar.... die ellendige dingen zijn zoo ergerlijk banaal geworden!.... Daar.... ik wil nu openhartig zijn. Ik wil u bekennen, wat er ten opzichte van mevrouw in mij om is gegaan.... nog omgaat en.... ik weet niet, hoe dit te doen! Het eene woord klinkt mij nog belachelijker dan het andere; niet één drukt juist uit, wat ik gevoel en zeggen wil. Misschien is 't maar het beste eenvoudig te zeggen: ik heb uw vrouw lief. — Blijf nu, wat ik u bidden mag,

kalm zitten en zet geen boos gezicht. Ik kan er niets aan doen, dat de zaak zoo is; waarom zal ik er dan om heen draaien? U kan immers gerust wezen. Wat ik nu aan *u* vertel, heb ik nog nooit aan *haar* gezegd. — Is u dus gerust?"

Blank was vuurrood geworden. Een seconde lang had de heele kamer met hem rondgedraaid en een blinde kwajongensachtige drift hem overweldigd. Hij wilde dien man te lijf, al was hij er ook zeker van het onderspit te zullen delven.

Daarna was hij voor Siria's „blijf zitten" gezwicht en nu leefde hij inderdaad op in een heerlijke gerustheid. Hij toonde 't door een verlegen glimlach, want uitspreken kon hij 't zoo dadelijk niet. Maar.... vroeg zijn argwaan.... al heeft *hij* nooit iets aan Emma gezegd, zou *zij* niets geraden hebben?

Graag had hij kalm hier eens over nagedacht en alle bijzonderheden uit het verleden gerecapituleerd; doch Siria liet hem den tijd niet.

„Nu is het ijs gebroken, en moet u mij maar ten einde toe aanhooren. Mijn hemel, wat gaan wij, menschen, toch raar samen om! De grofste dingen zeggen wij elkaar in 't gezicht en voor de onschuldigste waarheden durven wij niet uitkomen."

Blank wierp onwillekeurig een blik op de pendule.

„U heeft haast, hè?"

„Mijn tijd is afgepast.... ja; maar....?"

„Maar u zou toch graag het fijne van de zaak weten. Nu.... ik zal 't zoo kort mogelijk maken. Of u in alles zal kunnen treden.... ik weet 't niet. Beloven kan ik alleen, dat u de waarheid zal hooren. Ten eerste, omdat *u* er recht op heeft; maar ook, omdat *ik* snak naar een gelegenheid mijn gemoed eens te kunnen luchten. O, wat is u een gelukkig mensch met zoo'n gesloten natuur! Mij is 't onmogelijk op den duur alle gedachten en alle gevoelens in mij op te kroppen! Het zou mij krankzinnig maken. — Die Roomsche kerk is toch een menschkundige instelling! — *Ik moet* nu en dan biechten en.... Wie weet, of u geen „confessio in extremis" krijgt."

Blank werd pijnlijk getroffen. Hij dacht aan Emma's woorden: „hij gaat naar Atjeh om zich dood te laten schieten," voelde iets als schuldbesef en wist toch niet, waarin zijn schuld zou bestaan.

„Omdat u naar Indië gaat? Daar keeren er immers meer heelhuids van terug, dan er vallen. — Kom, kom, kom, een man als u haalt er de militaire Willemsorde?"

Even brak Siria's spottend lachje door.

„En een eeredegen, hè? — Ja, dat hoort er zoo bij en.... misschien zal 't ook wel gebeuren. — Ach, waarom niet; maar.... dan moet het toch de apotheose van het slotbedrijf zijn. Anders zou de actie wat heel erg zakken. — Enfin.... zoover zijn wij nog niet. Eerst wil ik naar den Haag en wel met uw volkomen instemming!"

De referendaris gevoelde, dat hij ze al niet meer weigeren kon; maar zag toch naar een uitvlucht om. Het was hem, of hij zich kinderachtig had aangesteld en nu grootmoedig werd bejegend. Hij moest wel toegeven; maar in dit toegeven lag iets vernederends. Om een duidelijk antwoord nog te ontwijken

snoot hij zijn neus eens en bromde intusschen: „we zullen zien .... ik begrijp voorloopig nog niet ...."

„Waarom ik naar Atjeh wil? — Ach, dat is eenvoudig genoeg. Ik heb er, tot over de ooren, genoeg van hier te exerceeren, te paradeeren, te manoeuvreeren en te dîneeren zonder eenig ander doel, dan mijn tijd uit te dienen en af te wachten, dat de regeering mij zal pensionneeren. Als dat leven moet heeten, dan is 't immers maar beter niet te leven! U is een benijdenswaardig mensch, mijnheer Blank, want u heeft een doel. Ik heb er nooit een kunnen vinden."

„Wat? Een officier, die elk oogenblik geroepen kan worden zich op te offeren voor het vaderland?"

„Die fictie? — Tusschen de achttien en de vijf en twintig heb ik met het vaderland gedweept. Tegenwoordig zie ik er een afgesleten ideaal in, waaraan alleen nog de weinige luitjes hechten, die op gespannen voet staan met vreemde talen. Wat doen wij, vier millioen Hollanders met een vaderland? Bespottelijk! .... Neen, vaderlandsliefde .... 't Is waar, plichtbesef doet goed dienst als surrogaat en moet er gevochten worden, dan zal ik meevechten. Niet iedereen kan zich de weelde veroorloven van consequent te zijn, maar .... geestdrift en hoop laten zich toch niet dwingen. En .... voor je zelven .... wanneer je geboren bent met een onweerstaanbare behoefte om iets of iemand vurig lief te hebben .... ach, dan helpt plichtbesef niemendal. *Ik* kan niet leven zonder de eene of andere adoratie en daarvoor moet je beginnen met in iets of iemand te gelooven .... Eén warme, ware affectie had me tot een ander mensch kunnen maken en die .... die ontluikt in je ziel .... althans, je gelooft dat ze ontluikt .... als de sappen, waarvan ze leven moest, voor goed zijn opgedroogd ...."

Met de flauwe trillingen van een wegstervend glimlachje om de lippen had Siria de laatste woorden peinzend geuit en niet dadelijk sprak hij door. De oogen naar den grond gericht, met de rechterhand zijn knevel streelend, bleef hij, een twintigtal seconden, stil voor zich uit staren, als iemand, die plotseling vergeten is, waar hij zich bevindt en wat hij wilde zeggen. Blank, hoe trillend ook van verbazing en nieuwsgierigheid, waagde 't niet hem te storen.

Toen hij daarna op denzelfden toon voortging, was 't, of hij uitsluitend voor zich zelven sprak.

„Die andere mensch, die betere editie, is natuurlijk ook maar een illusie. Wanneer er van zoovele affecties niet éene waar en warm is gebleven .... dan moet .... Ja .... als ik haar vroeger had leeren kennen .... in andere omstandigheden .... misschien .... Ten minste .... geen andere heeft mij ooit begrepen, maar toch ...."

En Blank weer aanziende, allengs hartstochtelijker:

„Ja .... en dat is nu alles; ze begreep me! Vreemd, hè, dat daar zulk een machtige bekoring in ligt? .... Wat hielp 't mij, of ik haar al, wat me hinderde en ontzenuwde en drukte, duidelijk kon maken? Werd ik er gelukkiger door? .... Integendeel .... En toch .... toch maakte haar gezelschap mij .... tijdelijk .... tot een ander, een beter, een harmonischer mensch.

't Was, of ik bij haar alleen waarlijk leefde en bij haar alleen had dat leven nog bekoorlijkheid. Uw vrouw maar te zien genas mij al van mijn zwartgalligste stemming. Ik heb wel uren lang door de straten geflaneerd, in de hoop haar eenmaal tegen te komen. Eén enkele blik maakte mij voor een paar dagen gelukkig en .... als ik bij haar zat in het boudoir ....! Elk woord, dat zij sprak, deed me zoo weldadig aan, dat ik telkens „heerlijk" moest roepen. — Dan lachte ze ...."

Blank wist niet meer wat te denken van iemand, die zóó gevoelde en zóó durfde spreken. Ook hij was verliefd geweest en nog altijd had hij Emma lief; maar zulke overdreven dingen had hij nooit ondervonden .... en zou hij ook nooit geopenbaard hebben.

Je begrepen te weten .... mijn hemel, wat steekt daar nu in? — Als Siria een philosoof, of zelfs maar een dichter was; doch .... een gewoon mensch .... een verward onlogisch brein .... een militair .... en dan nog wel door een vrouw ...! Neen, dit raadsel was hem te machtig.

Zeker drong die man zichzelven dit alles op.

Maar weer ging Siria, nu op een leukeren toon, voort.

„Wat ik voor uw vrouw heb gevoeld, hoort wel t'huis in die groote categorie van samengestelde en onverklaarbare neigingen, waarvoor ons dagelijksch leven maar het ééne dorre en misbruikte woord: liefde bezit. Laat dit uw gemoedsrust niet storen: zij heeft er nooit iets van vernomen en zal er nooit iets van bemerken .... Eens — 't is waar — heb ik 't op mijn lippen gehad haar alles te bekennen. Dit gebeurde kort voor mijn promotie; u herinnert u dien avond zekerlijk. Ik wist het toen al, dat ik den Haag uit moest en dit maakte mij wanhopend. Ik kon 't niet langer verkroppen .... ik .... enfin .... toen heeft u zelf mij gered .... U meent eer mevrouw gered te hebben dan mij; maar 't is toch wel, zooals ik zeg. Mevrouw, die u zoo hoog heeft leeren achten, die zoo goed gevoelt, wat zij u te danken heeft en .... die zich omtrent mij onmogelijk illusie's kan maken, liep in 't minst geen gevaar. Neen, de geredde was ik, die haar medelijden door het vergrootglas van mijn egoïsme had bekeken en, die waanzinnig genoeg was mij in te beelden, dat de ondervinding niets in mij had afgesleten en vernield. Aan deze redding heb ik het te danken, dat ik nu durf vragen haar nog eens te mogen zien en spreken. O, ik denk er niet aan onder uw dak te komen logeeren, al zou 't ook voor één nacht zijn. Sta mij maar toe naar den Haag te gaan en één enkelen avond in uw huis .... in haar boudoir door te brengen. — Toe, mijnheer Blank, zeg ja. — U weet niet, hoe dankbaar ik u zou zijn en .... 't is immers voor 't laatst. Dit neemt voor u veel van de onaangenaamheid weg en voor mij .... Een dame, bij wie ik dikwijls dineer, en die de vriendelijkheid heeft mij in te schenken, als ik 't zelf vergeet, zegt wel eens: Siria houdt alleen van de eerste droppels en van de laatste. Heelemaal geef ik dit niet toe; maar toch is 't in zooverre waar, als de eerste en de laatste droppels altijd een bijzonder aroma voor mij hebben bezeten. — Voor u is dit waarschijnlijk juist omgekeerd; maar nu u 't eenmaal weet ...."

En met een flauwen weerschijn van zijn lach:

„Ik zou ook kunnen zeggen: de laatste wensch van een ter dood veroordeelde wordt altijd ingewilligd. Is 't niet, mijnheer Blank?"

Allengs had de referendaris zich een prooi voelen worden van de tegenstrijdigste aandoeningen. Hij wist niet meer, hoe hij 't met zich zelven had en was gelijk iemand, die op het punt staat dronken te worden. Een groote sentimenteele blijdschap en een zelfbehaaglijk medelijdende weemoed welden vereend uit het diepste van zijn ziel omhoog, zetten zijn borstkas uit en drongen naar buiten. Het was hem, of hij tegelijk in huilen en lachen uit zou barsten. Hij wilde spreken van wat er bij hem omging en zwijgen uit angst van 't een of ander geheim te zullen verklappen. Hij was trotsch op zijn vrouw, die zoo hoog werd gesteld door een man als Siria en de gedachte, dat hij zelf haar nooit zoo gewaardeerd had, knaagde aan zijn eigendunk. Dat hij zich de sterkste en de gelukkigste van beiden voelde, stemde hem tot grootmoedige dankbaarheid en toch benijdde hij dezen officier zijn intenser zieleleven, waarnaast hij vermoedde, dat zijn eigen effen, tevreden bestaan maar een doodsch vegeteeren was geweest.

Ten slotte overheerscht alles een vreugdevol besef van te triomfeeren, gepaard aan de geruststellende overtuiging Siria ten onrechte te hebben verdacht, en onweerstaanbaar wordt zijn lust om iets goeds te doen en nog meer zelfvoldoening te oogsten.

Zenuwachtig lachend, met tranen in de oogen, grijpt hij Siria's hand en roept uit:

„U komt naar den Haag, hoor! U logeert bij ons en blijft, zoolang u wil! Wij zullen eens zien, of u van dat gekke plan om naar Atjeh te gaan nog niet terug gebracht kan worden! Ik stel maar ééne voorwaarde: van mijn bezoek hier mag Emma niets weten. Daarover mondje dicht. — Kom, kom, mijnheer Siria, ieder mensch, de grootste zoowel als de kleinste, heeft een taak en een doel. 't Is maar de vraag ze te zoeken en te vinden!"

Siria glimlachte. —

Blank voelde zich een heel ander mensch, toen hij het station weer had bereikt om de terugreis te aanvaarden. Verluchtigd, als een zieke, die van zijn dokter heeft vernomen, dat het zoo'n vaart niet loopen zal, nam hij op de rood fluweelen kussens plaats en, louter uit een zucht om vriendelijk te zijn, betuigde hij den conducteur, die de kaartjes kwam knippen, zijn ingenomenheid met den netten wagen.

„Als nu het zonnetje wil doorbreken, dan kan 't nog een aangename reis worden. Wil je ook een sigaar, mijn vriend?"

De trein was echter nog niet lang in beweging, of in de eenzaamheid begon zijn brein te herdenken.

Het eentonige groen der voorbijgierende weiden verdoofde voor zijn starende oogen en zijn blik dwaalde af naar het grauwe, woelige meer van zijn herinneringen.

Allengs zwond zijn opgeruimde stemming; angstige korzeligheid kwam er voor in de plaats.

De dingen waren zoo heel anders geloopen, dan hij zich had voorgesteld. Het speet hem geen enkel woord te hebben gezegd over die correspondentie. De inhoud der brieven was misschien, of zekerlijk, onschuldig genoeg geweest; maar.... Siria scheen te onderstellen, of te weten, dat hij — Blank — van de geheele zaak onkundig werd gehouden en dus bleef er iets zeer indelicaats in zijn schrijverij.

Die officier was toch een zonderlinge man!

Twee generatie's....!

Zouden deze woorden werkelijk aangeven, waarom hij zich telkens zoo verbaasde over Siria's redeneeringen? Bestond er inderdaad een nieuw geslacht, dat anders dacht, anders gevoelde, anders wenschte en niet maar een hoopje schreeuwers en geurmakers, die de aandacht zochten te trekken door excentriciteiten en sensiblerie? —

Siria hield van de eerste en de laatste droppels; maar voor hem zou dit wel juist omgekeerd zijn.... Waarom?

In zooverre hij niet wispelturig was en van kalme, blijvende genietingen hield, kon hij zich bij die uitspraak neerleggen; maar overigens.... ja, wat zou Siria er overigens mee bedoelen? —

Hij vatte 't niet recht.

's Mans kamer was even vol met snuisterijen als Emma's boudoir.

Vreemd, dat zoo'n officier geen wapentropee bezat. Zoo'n decoratie hoorde bij het vak.... evengoed als de uniform.... en.... als de typige qualiteiten.

Daarentegen hield hij er wel rood licht op na.

Dus had Emma het hare op zijn aansporing genomen.

Siria had haar nooit zijn gevoelens geopenbaard en toch.... Zelfs zijn smaak had zij overgenomen!

Blank begreep niet, hoe een getrouwde vrouw zóódanig onder den invloed kon komen van een anderen man.

En.... hoe minder pogingen Siria hiertoe had aangewend, hoe veelbeteekenender, ja, hoe ergerlijker het immers werd, dat zij....!

Lag niet reeds daarin een gebrek aan plichtbesef, iets immoreels?

Bewees het niet, dat Emma nooit in waarheid zijn vrouw was geweest, het wezen, waaraan hij zich verbonden waande, evenals in één lichaam hoofd en hart?

Hij had daar vroeger nooit zoo over nagedacht; maar....

„Een vrouw, die u heeft leeren achten en gevoelt, wat zij u verschuldigd is."

Wat beduidden die mooie, al te mooie woorden? — Waren zij diplomatiek gekozen om aan te duiden, dat Emma wel achting, wel dankbaarheid; maar geen genegenheid, geen liefde voor haar man kon gevoelen?

Kon....?

Waren andere mannen dan zóó veel beter, zóó veel liever?

Wat viel er dan toch op hem aan te merken?

Hij poogde zich bij anderen te vergelijken, keek om zich heen in den wijden kring van zijn getrouwde vrienden en bekenden; doch vond nergens een geval, dat eenige overeenkomst aanbood met het zijne. Daar waren echtparen onder, die te kampen hadden met slepende ziekten; anderen worstelden met tegenspoeden van financieelen aard; nog anderen hadden ongeluk met hunne kinderen of lagen met elkander overhoop; maar een man en een vrouw, die noch zorgen, noch ziekten kenden, die elkander op prijs stelden, die gezien waren in de maatschappij, die nooit.... ten minste hoogst zelden.... woorden hadden, en het toch niet samen konden vinden.... neen, neen, waarheen hij ook blikte, van zoo iets onverklaarbaars, ja, ongehoords, ontwaarde hij nergens de weerga!

Nu stond daar tegenover, dat de menschen ook hen niet zouden verdenken van zulk een zonderlinge verhouding. Praatjes zijn in den regel leugens; buitenshuis zet iedereen een officieel gezicht; welke derde weet precies, wat er voorvalt tusschen vier muren, onder vier oogen?

Hij, bijvoorbeeld, zag zijn kennissen in functie of op de Witte; maar hun dagelijksch leven kende hij alleen uit de verte, van hooren zeggen, dus.... niet.

Hij dacht, hij dacht en hoe meer hij zich verdiepte, des te talrijker doemden overal de raadselen voor hem op.

Hoe was 't mogelijk, dat hij het leven vroeger voor zoo eenvoudig had aangezien? Oppervlakkig leek het overal vrij regelmatig en gelijkvormig; maar bij een nadere beschouwing vielen de regels in exceptie's uiteen en verdween alle gelijkheid.

Had hij zich niet een type van *de* militair gevormd, waaraan de eerste, de beste, dien hij goed leerde kennen, al dadelijk in 't geheel niet beantwoordde?

En ging 't hem niet eveneens met *het* huwelijk?

Tot nog toe had hij geredeneerd: je bent goed samen en dus houd je van elkander, of.... het tegendeel heeft plaats. Is dit laatste het geval, dan heb je samen standjes, of is er een derde in 't spel.

En ziet: wat den naam van standjes verdient, kwam bij hen niet voor; een derde was er, wel beschouwd, niet in het spel en toch....

Toch wist hij niet, hoe hij 't met Emma had!

Zou hij dan straks en morgen en alle komende dagen tegenover een Sphinx moeten zitten, wier raadsel hij onmachtig was op te lossen?

Siria noemde 't een zonderling genot begrepen te worden; voor Emma scheen dit genot volstrekt niet te bestaan.

Althans hechtte zij er kennelijk niet aan, dat *hij* haar zou begrijpen; of.... achtte zij er hem niet toe in staat?

Dit vermoeden was al meer bij hem opgekomen; maar.... dan beoordeelde die Siria hem toch gunstiger.

Of.... hadden diens vertrouwelijke mededeelingen een bijbedoeling; waren zij eigenlijk voor Emma bestemd geweest?

Hoe meer hij peinsde, des te meer vermenigvuldigden zich de vragen in zijn geest, zonder dat hij op ééne er van een bevredigend antwoord kon vinden.

Was hij op dien onzaligen avond maar niet zoo vroeg te huis gekomen, dan had hij nooit eenig onraad bespeurd en zijn leven lang in zalige onwetendheid kunnen doorsoezen.

Zelfs Siria's ophelderingen en zijn aanstaand vertrek naar Indië stelden hem niet langer gerust.

Zou hij tegenover een Sphinx moeten zitten.

Ofschoon zijn jaloezie van den bevoorrechten militair, die Emma's medelijdende belangstelling, misschien wel haar stille liefde, had weten te winnen, in 't minst niet verflauwd was, begon hij te beseffen, dat het kwaad veel diepere wortels had en zou blijven doorgroeien, ook al sneed hij thans alles weg, wat boven den grond aan het licht was gekomen.

Niet hoe Emma over Siria; maar hoe zij over haar man dacht, dat wilde, dat moest hij nu tot elken prijs weten. —

Toen Blank in den Haag uitstapte, was er van zijn opgewondenheid geen spoor meer over. Met looden schreden en gebogen hoofd, verdiept in zijn herinneringen en soms hardop prevelend, wandelde hij naar huis; wanneer hij bij toeval bemerkte, dat een voorbijganger hem groette, schrok hij even uit zijn gepeins op en groette schichtig terug.

Hij was er zich pijnlijk van bewust tegen het tête à tête van het etensuur op te zien en evenmin te verlangen naar den avond, die er op zou volgen. Eigenlijk was hij beu van alles. Een vreemdsoortig gevoel van armoede maakte zich van hem meester; onwillekeurig schoten hem de nare Zondagmiddagen uit zijn jeugd te binnen, als hij stout of ziek was geweest en dus niet met anderen mocht spelen.

Hij had zoo tevreden kunnen zijn met zijn eenvormig, werkzaam, gezellig leven; waarom vergalde zij hem nu die tevredenheid? —

Dien avond wisselden zij samen maar weinige woorden.

. . . .

De nacht, de morgen en namiddag op het ministerie, het borreluurtje op de Witte gingen voorbij en Blank keerde naar huis terug.

. . . .

In het donker, achter den schel gelen lichtkegel van het hoog opgedraaide gas, zat Emma al aan tafel.

Zoodra hij binnentrad, drukte zij op het electrische belknopje.

„Zoo, ben je daar. — 't Is frisscher dan gisteren, hè?"

„Ja, wel wat."

Terwijl de meid de soep diende, zeiden zij niets meer. Blank schonk wijn in, duwde zijn servet tusschen vest en overhemd en begon te eten.

De meid vertrok en een pooze klonk door het stille vertrek alleen het schuren der lepels en het slurpen der lippen.

Toen vroeg Emma, met den lichten nadruk van iemand, die een kleine zelfoverwinning heeft moeten behalen om te kunnen spreken:

„Ben je gisteren naar Amsterdam geweest of.... naar den Helder?"

Blank raakte oogenblikkelijk van streek. Allerlei onderstellingen omtrent de redenen en aanleidingen van Emma's vraag doemden in zijn hoofd op en woelden er verbijsterend in het rond.

Wat zou hij doen....?

Liegen.... draaien.... ronduit de waarheid zeggen?

In zijn besluiteloosheid ontglipte hem het antwoord:

„Ik ben naar.... den Helder geweest. — Waarom vraag je dat zoo?"

„Heb je daar Siria gesproken?"

„Siria.... of ik hem gesproken heb?.... Ja; maar hoe kom je daar zoo op?"

„Waarom heb je mij daar niets van gezegd?"

„Mijn hemel, kind, ik spreek toch wel eens meer den een of den ander, zonder over zoo'n ontmoeting een rapport aan je uit te brengen."

De bijna schertsende phrase berouwde Blank onmiddellijk. Veel beter ware 't geweest, indien hij nu, zonder omwegen, op ernstigen toon haar al, wat hem op het hart lag, duidelijk had gemaakt.

Dat hij dit maar niet van zich verkrijgen kon!

Emma was in geen stemming om genoegen te nemen met een aardigheid. Zij hield het hoofd weer zoo hoog opgericht, dat de spitse neus uitdagend vooruitstak. Een strakke, stalen blik schoot uit het lichtende blauwgrijs van haar zwart omwimperde oogen; van tijd tot tijd trilden haar neusvleugels en rusteloos streken de fijne vingers over de plooien van haar servet. Een paar seconden lang bleef haar volgende vraag uit; toen klonk ze bijna plechtig van bedwongen hartstochtelijkheid.

„Willem .... waarom behandel je me nog altijd als een kind?"

Geheel verbouwereerd keek hij haar aan; maar wist niet wat te zeggen.

„Als een kind .... ik ....? Hoe .... waarom .... ik vat niet, wat je bezielt."

Zij beet zich op de lippen. Het was duidelijk, dat zijn hakkelend antwoord haar ergerde en misschien prikkelen zou tot een onvoorzichtigheid.

„Denk je dan, dat ik niet begrijp, waarvoor je in den Helder bent geweest?"

Blank herinnerde zich niet Emma's oogen ooit zoo te hebben zien glanzen; maar die zichtbare opwinding werkte op hem bedarend.

„Lieve kind, 't is duidelijk, dat je volstrekt niet op de hoogte bent van 't geen ik met Siria heb besproken."

Met zenuwachtig bevende handen haalde zij een brief uit haar zak en wierp hem dien toe.

„Zeg 't me dan; maar houd me niet voor dom genoeg om aan te nemen, dat hij dit uit eigen beweging geschreven heeft."

Blank begreep er niets van. Wederom blikte hij even in de fonkelende kijkers, haalde daarna zijn schouders op, vouwde den brief zwijgend open en las.

De eerste zinnen behelsden een dankbetuiging voor Emma's vriendelijke invitatie, met toespelingen op vorige briefjes van soortgelijken inhoud, die hem altijd zoo bijzonder welkom waren geweest. Dan volgde, dat hij tot zijn groot leedwezen de uitnoodiging niet kon aannemen.

De referendaris slaakte een kreet van slecht verkapt blijde verbazing.

„Wist je daar niets van?"

„Ik verzeker je, kind, dat ik hem gisteren zoo sterk heb aangemoedigd om te komen, als mij maar eenigszins mogelijk was. Ik dacht niet beter, of wij hadden 't vast afgesproken."

Emma wist niet wat te gelooven; alleen een verwonderd „wat" ontglipte aan haar mond. Het trillen van de neusvleugels verminderde; maar haar vorschende blik bleef mistrouwend op Blank gevestigd.

Deze las verder.

„Ik heb mij zelven met veel moeite tot een flink besluit gedwongen, waarvan thans niemand mij meer af zal brengen. Noch van mijn vele kennissen, noch van mijn weinige vrienden wil ik afscheid nemen. Zoo'n reeks laatste handdrukken van de eersten zou al te leelijk krassen op de snaren

van mijn ziel; het vaarwel zeggen aan de anderen zou .... ik vind weer geen woorden om juist te vertolken, wat ik daarbij zou gevoelen. 't Is zeker egoïst; maar toch wil ik mij zelven al die aandoeningen besparen. Op een goeden dag zal u, ter loops, onder een kopje thee, hooren vertellen: „die Siria, je herinnert je wel, die zit al in Atjeh" en wie weet hoe gauw daarna het pendant volgt: „die Siria, je herinnert je wel, die is al weer terug." Ondertusschen, beste mevrouw, zal die Siria overal een ziel vol interessante, heerlijke, weemoedige en aardige souvenirs met zich omdragen. Hoe velen hij daarvan, als een onaflosbare schuldenlast, op zijn dankbaarheid aan u voelt drukken, durft hij zich zelven niet bekennen. Duizendmaal dank .... zou ik moeten zeggen; maar de banaliteit van dit woordenpaar schrikt mij weer af. U, die mij zoo goed kent, wil misschien zoo vriendelijk zijn mijn bedoeling te raden. Dus: Tot weerziens!

Siria was voor Blank raadselachtiger geworden dan ooit te voren.

Hij houdt van de laatste droppels en drinkt ze dus .... niet? Wat zijn dat tegenwoordig dan toch voor menschen?

Het slot van den brief herlezend, trachtte hij, tusschen de regels door, een geheime bedoeling te raden, kon er echter geen ontdekken en berustte derhalve maar weer in de onoplosbaarheid van dit raadsel.

„En dien brief heb jij hem niet geïnspireerd?"

„Ik bezweer je, kind ...."

„Zeg geen kind meer! Ik ben 't niet; ik wil 't niet zijn! Ik kan dat woord niet langer verdragen!"

Nog nooit had Emma's stem Blank zoo vijandig in de ooren geklonken. Verbaasd keek hij haar aan. Zoo'n uitval had hij niet verwacht.

„Wat een toon!"

Weer beet zij zich op de lippen.

„Je hebt gelijk. Ik ben verschrikkelijk geïrriteerd; maar .... 't is niet te verwonderen! .... Waarom wantrouw je me? Waarom doe je iets achter mijn rug om? — Als je niet naar Den Helder bent gegaan om Siria van zijn logeeren te doen afzien .... wat heb je er dan uitgevoerd? — Dat wil ik weten, Willem! Wat ik je bidden mag, zeg me de waarheid!"

De verdenking van zijn oprechtheid, die in Emma's laatste woorden lag opgesloten, krenkte den referendaris diep. Ging het aan vertrouwen en openhartigheid te eischen, wanneer je zelve al anderhalf jaar lang bezig bent, door middel van een geheimzinnig stilzwijgen, iemand angstig in het duister te laten rondtasten?

Wie werd hier als een kind, als een onmondige behandeld: zij of.... hij?

Wie was gewoon de waarheid te verbergen, zooal niet door woorden dan toch door daden: hij of.... zij?

En, na al wat er voorgevallen was, zou hij, op wien niets te zeggen viel, zich, als een stoute jongen, laten schoolmeesteren?

Neen, neen, die ongerechtigheid bracht zijn bloed aan het koken!

Hij zou haar weten te dwingen de romantisch droomende oogen nu

eindelijk eens te openen voor het werkelijke, logische, eenvoudig menschelijke en zedelijke leven.

„'t Is mijn gewoonte niet je te beliegen, Emma. Dat weet je even goed, als ik zelf. Van mijn verleden is alles je bekend en zoolang wij getrouwd zijn heb ik geen daad gedaan, geen gedachte gehad, waarover ik mij zou moeten schamen, of die ik om andere redenen zou willen verbergen. — Ik hoop, dat je mij dit na durft...."

„Je *hoopt?*"

„Ja.... ik hoop...."

Even weifelde hij, zoekend naar een rechtvaardiging van zijn woord; toen klonk het wel bedaard, maar minder koud en vast:

„Weet ik, waarover jelui correspondeeren?"

Scherp keek hij Emma in de oogen; maar al, wat hem trof, was, dat haar opwinding aanhield. Een bitter lachje omspeelde haar mond. Zij scheen niet eens dadelijk te kunnen antwoorden.

„Zoo.... hebben die paar brieven 't gedaan."

„Een correspondentie van een getrouwde vrouw met een ongetrouwden man is toch niet zóó alledaagsch.... of.... vind jij dat wel?"

„Ik weet het niet, man. Siria komt in Den Helder veel bij een officier aan huis, die weduwnaar is en een opgeschoten dochtertje heeft. Hij verzocht mij iets te koopen, dat paste voor een meisje van haar leeftijd en.... in dien brief.... weidde hij een beetje uit over zijn leven en zijn levensbeschouwing, net zooals hij vroeger gewoon was mondeling te doen.... Ik stuurde het gevraagde met een antwoord en kreeg een tijdje later weer een brief. Zes of zeven brieven hebben wij in 't geheel gewisseld; zij liggen nog allen boven. Waarom heb je niet — vóór mij te wantrouwen — gevraagd ze te mogen lezen?"

Voor Blank lag er valschheid in die vraag. Zou niet juist dit verzoek om inzage bewezen hebben, dat zijn wantrouwen reeds bestond?

„Omdat jij me dit hadt moeten aanbieden."

„Dat heb ik gedaan, Willem."

„Toen 't te laat was, ja; maar laten wij daar nu niet over twisten. Dat leidt tot niets meer. Je hebt me gevraagd, waarom ik naar den Helder ben gegaan, luister nu ten minste naar mijn antwoord."

Emma zweeg; maar geen woorden hadden tot Blank duidelijker kunnen zeggen: je begrijpt me toch niet, je hebt me nooit begrepen, dan de diepe zucht, die haar lippen ontgleed. Ja, ja, *hij* was de tiran, de botterik, de lomperd, de valschaard; Siria was de zachte, fijngevoelende, delicate, openhartige....

Zijn brein voltooide de phrase niet; maar, als met dikke, zwarte letters op een wit lichtenden grond, zag hij eensklaps Siria's woorden voor zich: „er zijn menschen, die niet gelooven aan vriendschap tusschen een man en een vrouw."

Wel overwogen moest hij erkennen, dat ook hem dit geloof ontbrak. Eerst nu zag hij 't helder in. Siria mocht gezwegen hebben, Emma mocht nog zwijgen: zij had dien militair lief, omdat zij genoeg had gekregen van haar

man. Dit stond bij hem vast en, in de opflikkering van zijn jaloezie, zocht hij weer naar een middel om Siria te vernederen.

„Ik zei je, dat ik Siria dringend heb uitgenoodigd hier te komen en zoo is 't ook gegaan; maar mijn bedoeling was anders.... Mijn bedoeling was: hem terug te houden. De dingen zijn niet zoo geloopen als ik dacht en hoe 't komt, dat hij sedert gisteren zijn plan veranderd heeft.... ja, dat weet ik niet precies. Misschien, dat schuldbesef.... berouw.... Die man heeft een slechte reputatie, Emma, en de manier, waarop hij zich hier binnen heeft gedrongen, is in mijne oogen zeer ongepast geweest. Ook die correspondentie; maar.... daar zal ik niet op terugkomen. Ik ben ouderwetsch.... goed; maar 't is nog de vraag, wie 't in zulke dingen bij 't rechte eind heeft. Het kwam mij voor, dat jij wat al te gemakkelijk je door hem liet.... liet bepraten. Ik hield het dus voor mijn plicht je te vrijwaren tegen.... handelwijzen, die.... naar ik.... aanneem, je minder welkom zouden geweest zijn."

... de zieke in de warme kamer en de arme in de besneeuwde straat.

Ernstig had hij gesproken en vrijwel gezegd, wat hij zeggen wilde; toch voelde hij, dat zijn taal een verkeerden indruk moest maken.

Iets liefs, iets liefs, als je de waarheid wilt hooren en haar niet verbitteren! Zoo klonk het in zijn binnenste; doch, ondanks dien drang van zijn hart, bleef zijn toon even deftig vermanend als kil stroef. Zoo graag had hij haar nu duidelijk gemaakt, hoeveel hij nog van haar hield, hoe diep zij hem in die gehechtheid wondde; maar hij vond geen woorden om van zijn gekwetste liefde te doen blijken en van daden hield zijn beleedigd zelfgevoel hem terug.

Emma volhardde in haar stilzwijgen en dus zaten zij een lange wijle sprakeloos tegenover elkaar, met opzet elkanders blikken vermijdend; maar toch elkander, nu en dan, schuw beglurend.

En het was Blank, of er iets onzicht- en ontastbaars tusschen hen stond, dat een doodsche kou uitstraalde.

Zij zagen elkander er doorheen, gelijk door de ruiten de zieke in de warme kamer en de arme in de besneeuwde straat. Een tochtje door de vensterkieren, de aanblik van een paar bleeke wangen dòen hen gissen naar elkanders leed; maar geen van beiden spreekt over het zijne, zeker als hij is, dat de ander hem toch niet kan verstaan.

Even lichtte de hoop in Blanks ziel, dat Emma hem aanstonds om den hals zou vallen en dat alles dan weer goed zou zijn, net als vroeger; maar zij kwam niet, en voor 't eerst in zijn leven voelde hij zich eenzaam, eenzaam naast de vrouw, die hij liefhad.

Duidelijk besefte hij, dat niet die Siria alleen hen scheidde. Langer dan zij hem kende en verder dan hij reikte, had Emma zich al van haar man verwijderd. Blank zag 't in en 't was hem, of hij er door verschrompelde, verdorde.

Hij voelde zich nietiger en nietiger en de ijle ruimte om hem henen wijder en wijder worden.

En weer schoten hem Siria's woorden te binnen over de generatie, die maar een rol had gespeeld en een mooien schijn opgehouden. Maatschappelijk maakte hij een goed figuur; was hij als mensch dan niets.... ten eenemale niets?

Waarom heeft zij me dan genomen, jammerde 't verwijtend in zijn ziel.

Daar ziet hij Emma het hoofd voorover buigen, een zakdoek uithalen en zich de oogen afwisschen.

Nog eenmaal doorsiddert een flauwe straal van hoop zijn zwarte gedachten.

Zou ze.... of....?

Werkelijk staat zij op.... nadert.... maar gaat voorbij, de kamer uit, naar boven.

En *hij* bleef zitten, niet wetend wat te doen, er over denkend eenvoudig de openstaande deur weer dicht te smijten met een smak. Woest bruisten verontwaardiging en drift nogmaals in hem op. Al zijn zenuwen trilden; herinneringen, verwijten, visioenen doorgierden zijn brein; zijn vingers jeukten om iets te verbrijzelen!

Neen; niet bij hem lag de schuld!

De meid kwam binnen, vragend, of hij al gebeld had.

„Nog niet; maar ga je gang!"

Moesten de dienstboden er ook in betrokken worden?

Wild smeet hij zijn servet neer, sprong op en ijlde naar boven.

Hij hoorde Emma snikken in haar boudoir. De deur stond open; 't was er pikdonker.

Over den drempel heengestapt, liet hij zijn oogen even aan het duister wennen en onderscheidde een gedaante op de chaise-longue uitgestrekt.

„Emma, kan je nu je niet een beetje vermannen! Wat moeten de meiden wel denken?"

Korzelig had hij gesproken; het antwoord bleef uit.

„Kom, sta op, hè?.... Emma.... ga je mee?"

Nog altijd geen antwoord; het snikken duurde voort.

Met moeite weerhield hij zich haar aan te vatten, op te richten en mee te sleuren, de kamer uit, naar beneden.

Maar plotseling was 't hem, of hij haar mooie, melancholieke oogen, die nu zoo bitter weenden, zien kon en hij werd verteederd door haar stom, overstelpend verdriet.

Arm kind; zij scheen wel diep ongelukkig te zijn.

Een bleeke, treurige helderheid breidde zich bedarend uit over de woelende zwarte zee in zijn hoofd. Het werd licht in zijn ziel en hij voelde een traan van warm medelijden afbiggelen langs zijn wang.

Zij was toch zijn vrouw, zijn Emma!

Behoedzaam trad hij nader; vlak voor de chaise-longue liet hij zich op de knieën neder en, zacht haar voorhoofd streelend, sprak hij, eerst nog wat opgewonden, allengs kalmer.

„Emma.... kindlief.... waarom huil je zoo?.... Kom nu, kom nu.... Ik heb een paar harde woorden gebruikt.... 't is waar; maar mijn God, verplaats je toch eens in mijn toestand! Jij leeft in een onmogelijke, romantische wereld; maar ik...."

„Ach, neen, Willem, dat is 't niet; dat is 't niet!"

„Wat is 't dan?.... Dat ik, zonder je te waarschuwen, naar Den Helder ben gegaan.... laat dat nu wezen, wat het wil; maar je maakt me niet wijs, dat je daarom zoo huilt. Wat gaat er bij je om; waarom spreek je niet?.... Heeft je eigen man dan geen recht meer op je vertrouwen?.... Zeg, hè?.... Je bent al zoo lang verdrietig, melancholiek.... ongelukkig, of hoe wil je 't noemen. Ik heb 't wel gemerkt; maar je verwaardigt je niet er een woord over los te laten. Ben ik dan te dom of.... te gevoelloos, om daar iets van te kunnen begrijpen?"

Rijkelijker begonnen haar tranen te stroomen en nu doortrok het medelijden zijn stem met innige gemoedelijkheid.

„Emma.... heb ik niet altoos in je pretjes gedeeld?.... Waarom zou ik dan nu niet in je verdriet willen deelen?.... Zeg me, wat je op 't hart hebt.... Kom, zeg 't.... toe."

Nog was zij tot spreken niet in staat; maar wel hief zij zich op, sloeg hem de armen om den hals en lei het schokkende hoofd tegen zijn borst aan.

Zelfverwijt doorknaagde hem 't hart; waarom had hij niet eer zoo gesproken?

En hij ging voort:

„Ben je dan heusch ongelukkig?"

„Ik heb er immers geen reden voor, Willem.... Ach, daarom huil ik niet; maar.... dat jij 't gemerkt hebt, zie je, dat jij...."

En op nieuw barstte zij uit in snikken.

Blank had den zin van haar laatste woorden in 't geheel niet gevat; toch wilde de vraag naar een verklaring hem niet over de lippen.

Liefkozend troostende woordjes fluisterend drukte hij haar een lange poos tegen zich aan en allengs bedaarde haar zenuwachtig gesnik.

Eindelijk ving zij weer aan te spreken, allengs terugvallend in haar zachten, droomerigen toon, en, met een angstig kloppend hart, den starenden blik verloren in de duistere ruimte, luisterde de referendaris toe.

„'t Is mijn eigen schuld; ik weet het wel. Had ik maar niets gevraagd,

. . . liet hij zich op de knieën neder.

dan had je ook niets gezegd en dan zou alles wel weer geluwd zijn, als Siria eenmaal weg is . . . . naar Indië. — Ik had verstandiger moeten wezen; maar . . . . dat je me hebt kunnen verdenken, Willem . . . . o, je weet niet, hoe me dit heeft gegriefd."

Dus weer een onhandigheid, dacht Blank en die gedachte verbitterde hem zoowel tegen zich zelven als tegen zijn vrouw.

„Maar, Emma, hoor nu eens: verdenken is zoo'n kras woord. Ik ben wat jaloersch geweest en ik heb je misschien voor zwakker gehouden, dan je bent.... goed;.... maar daarom heb ik je nog niet verdacht. Wel neen!"

Vaster omklemde hij haar met zijn arm; doch die druk bleef zonder invloed op het neerslachtige in haar toon.

„Jij bent goed en lief, Willem; 't is jou schuld niet.... 't Is eigenlijk niemands schuld.... Ik weet wel, dat jij altijd heel veel van me gehouden hebt.... op jou manier. Jij kon ook niet weten.... Och, je had een betere vrouw verdiend, dan ik voor je zijn kan; maar.... ik dacht.... ik hoopte, dat je altijd zoo tevreden en gelukkig zoudt kunnen blijven, als je.... Want.... je was toch tevreden en gelukkig, niet waar?"

„Zeker was ik dat en nog...."

„Neen, nu is alles bedorven en als vroeger wordt het nooit weer!"

„Bedorven? — Wat dan toch, mijn liefste?"

Een diepe zucht ontwelde Emma's borst. Blank hoorde er in: wat helpt het, of ik mijn gemoed al voor je openleg: jij begrijpt me toch niet; en haar eerste phrase stijfde hem in deze opvatting.

„Och, ik weet niet, of ik 't je begrijpelijk zal kunnen maken. Jij bent zoo anders.... zooveel beter.... Jij denkt alleen aan je zaken.... jij hebt zoo geen behoefte aan.... Heelemaal.... zie je.... begrijpen de menschen elkander nooit.... 't Is ook zoo raar en eigenlijk slecht van me; maar nu we eenmaal.... Je moet niet gelooven, dat ik gezwegen heb uit gebrek aan vertrouwen. — O, neen; maar je kunt niet alles.... en.... ik dacht ook, dat het beter was.... voor jou.... en.... voor hem."

Blank zei geen woord; maar 't was, of in 't donker een onwillekeurige beweging, een schok van zijn arm, een heftig kloppen van zijn hart aan Emma verried, wat er in hem omging bij haar twee laatste woorden.

„Denk geen kwaad," sprak zij ernstig „Als hij mij ooit iets gezegd had van liefde of zoo.... ik geloof, dat ik hem nooit weer had ontvangen of toegesproken. — Maar ik had zoo'n medelijden met dien man en ik voelde zoo goed, wat ik voor hem wezen kon. Daar stak toch geen kwaad in. Hij was ook veel voor mij.... als vriend, zie je.... want ik zit erg dikwijls alleen, Willem, en als je t'huis bent.... je vertelt me wel eens 't een of ander nieuwtje; maar.... Ach, ik beklaag me niet; maar mijn leven is toch wel erg oninteressant. — Nu.... *hij* wist m'er nog eens uit te halen. Hij interesseerde zich voor de gezelligheid van mijn kamer en bezorgde me mooie boeken. Hij vertelde me van zijn leven, van zijn carrière, van zijn opvattingen. Over alles had hij nagedacht en van zelf kwamen we dan op interessante onderwerpen. — Jou benadeelde ik daarmee niet, want jij.... jij geeft alleen om heel andere dingen, en jij houdt er niet van zoo eens te redeneeren."

Blank bleef zwijgen. Duidelijk voelde hij, dat zij, ten einde hem te sparen, zoo behoedzaam mogelijk om de quaestie heen draaide en, zoekend naar haar juiste bedoeling, als een onschuldig verdachte in de strikvragen van zijn verhoorder, meende hij weer de beschuldiging te vinden van geleerde

saaiheid, gebrek aan fijn gevoel en onbekwaamheid zijn vrouw te waardeeren.

Had *zij* niet volkomen beantwoord aan *zijn* verwachting, *hij* dus nog veel minder aan de *hare*. Siria bezat, wat hem ontbrak; daarom alleen had zij Siria lief gekregen en ging nu die militair al heen, nooit zou Blank de open plaats weer bezetten.

Een blijvende teleurstelling of een nieuwe Siria; geen andere keuze bleef haar over.

O, zij had wel gelijk, dat alles bedorven was en nooit weer kon worden als vroeger.

Een bitter woord ontgleed zijn lippen.

„Ik had den tact moeten hebben een jaar geleden dood te gaan. Dat zou voor ons beiden maar het beste zijn geweest."

De phrase deed Emma nogmaals in tranen losbarsten.

„Daar heb je 't al! Zie je nu wel, dat alles bedorven is? Dat was juist, wat ik vreesde en ik wist ook wel, dat het zoo komen zou .... Ik zeg je alles en je gelooft me niet. Willem, Willem, waarom spreek je zoo? Dat heb ik toch heusch niet verdiend.... Jou tevreden en gelukkig te kunnen maken, dat was nog mijn illusie en nu ontneem je me ook die."

Weer begreep Blank haar niet en dezen keer deed zulks hem driftig opstuiven.

„*Nog* je illusie; maar, mijn God, iemand, die je hoorde, zou denken, dat ik niets anders gedaan heb dan je fnuiken en verdrukken! — Je zegt zelf, dat ik goed en lief voor je ben. Leg me dan toch in 's hemelsnaam eens uit, wat een vrouw van jou positie meer verlangen kan, dan een leven, zoo geëerd en zoo onbezorgd als het jouwe?"

Even doemde het kind weer in zijn geest op; maar reeds antwoordde zij met een berustende vriendelijkheid, die weinig geschikt was hem dadelijk te doen bedaren:

„Ik beklaag me niet voor me zelve, man. 't Is waar, dat ik mij niet.... niet altijd zoo heel.... bevredigd voel; maar ik begrijp wel, dat dit alleen aan mij ligt.... Je weet, hoe ik 't vroeger had: erg stil en eenzaam.... buiten alleen met mama, die dikwijls ziek lag en me haast nooit kon missen. Als er toen iemand geweest was, die mij begreep en het leven kende, dan had hij me de dwaasheid van mijn kinderlijke voorstellingen wel in doen zien; maar.... er was niemand.... en wanneer ik zoo uit de verte.... heel uit de verte, net als een gevangene, die in zijn cel het gegons hoort van de stad.... wanneer ik zoo van iets interessants in de wereld hoorde.... of las, dan dacht ik altijd: eens komt het ook voor mij!"

„Wat?"

„Wel.... het.... het interessante.... Ik geloofde toen, dat het leven voor iedereen interessant was, behalve voor mij.... Ik dacht.... ja, hoe zal ik 't nu precies zeggen?.... Ik dacht, dat ik eens allerlei interessante menschen zou leeren kennen.... dat ik interessante dingen zou bijwonen en ondervinden.... dat.... Mijn bestaan was zoo leeg, zoo arm, zoo dor, zie je.... Ik stelde nergens belang in en ik hoopte, dat mijn leven eenmaal

vol en rijk en mooi zou worden.... zoo iets als een heerlijke symphonie!"

Daar heb je nu de uitwerking van dat romans-lezen, dacht Blank.

Hij vond het echter raadzaam deze quaestie thans te laten rusten.

„Interessant, interessant.... het leven is geen boek; maar mij dunkt, dat jij nog al reden hebt van tevreden te zijn! — Vergelijk jou omstandigheden eens bij die van anderen. Kunnen wij ons niet alles verschaffen, wat we maar wenschen? — Je hebt nooit zorgen gehad; daar zit 't em. Heusch, Emma, je bent ondankbaar! We hebben zóóveel voorrechten en.... heb ik je ooit.... in iets gedwarsboomd?"

„Neen, neen, ik ben waarlijk niet ondankbaar, Willem.... Ik verwijt het jou ook niet, dat alles is, zooals het is. Je doet al, wat ik vraag; maar, zie je, dat ik vragen moet.... dat is al.... ach.... wij zijn zulke uiteenloopende naturen. Dat had ik wel eer moeten inzien; maar toen je me nam, was ik nog zóó onnoozel.... Als ik mij alles weer herinner, heb ik er toch al vóór ons huwelijk aan getwijfeld, of ik wel voor je paste. — Wij begrepen elkaar zoo dikwijls verkeerd. Ik vond, dat jij soms zoo raar sprak, zoo onverschillig, net, of je maar wat zei, waarvan je niets meendet.... en dan dacht ik: waarom heeft hij me gevraagd, als hij me voor te dom of te kinderachtig houdt om ernstig met me te kunnen praten?.... Toch hield ik van je, omdat je zoo goedhartig was.... en omdat je me soms zoo lief aankeek. Ik voelde, dat je 't goed met me voorhadt. Eens.... ik hoor 't nog.... heb je gezegd, dat *ik* alleen je gelukkig kon maken. Dat vond ik zoo zalig, maar.... je hebt 't nooit herhaald. In ons engagement hoopte ik, dat alles wel van zelf anders zou worden, als we getrouwd waren; maar...."

„Maar 't is niet anders geworden. — Ik ben je tegengevallen en.... dat vertel je me pas, nu we vijf jaar getrouwd zijn."

„Neen, Willem, je begrijpt me weer verkeerd. Jij bent me niet tegengevallen; maar het leven, zie je.... het heele leven had ik me anders voorgesteld. Misschien had ik 't eer moeten zeggen; maar.... jij was gelukkig.... Ik wist niet, wat je er van denken zoudt en.... je kon er immers toch niets aan doen."

„Maar wat hadt je dan precies verwacht?"

„Och, allerlei dingen. Ik had gehoopt, dat ik belangstelling zou krijgen in je plannen en wenschen, dat ik zou deelen in al wat je deedt.... dat je iets zonders zoudt worden.... dat je over bijzondere dingen met me zoudt spreken.... dat we met bijzondere menschen zouden omgaan.... dat ik trotsch op je zou mogen wezen.... Ach, waarom laat je me dat alles zeggen? Ik weet, dat ik nu wreed en onrechtvaardig voor je ben en dat wil ik niet zijn. Ik verlang immers niets meer, dan jou gelukkig te maken en juist dat.... jij doet alles voor me, wat je kunt; en ik...."

De beide laatste woorden smoorden in den zakdoek, dien Emma zich weer voor de oogen moest drukken.

Bij de voorlaatsten hield Blank stil.

Ja, hij deed wat hij kon; doch hij kon .... voor haar .... niets!

Hij had Emma lief; maar zooals zij zeide — op *zijn* manier, en die manier was voor haar .... niets!

Zij achtte hem, omdat hij zoo goed was; doch die achting was koud.

Voor Siria gevoelde zij alleen medelijden en dankbaarheid; maar dat medelijden en die dankbaarheid waren warm.

Nu wist hij dus al, wat hij zoo lang begeerd had te weten.

Hij wist het en dadelijk rouwde 't hem, dat hij zijn begeerte niet met geweld had gesmoord.

Wat hielp hem zijn weten?

Zoolang hij als een slaapdronkene door gesoesd en, bevangen door zijn wakend droomen van gelukkig-zijn en gelukkig-maken, in het leven om hem slechts een vullenden achtergrond had ontwaard voor de uitstraling van zijn werkzaam ik, zoolang was hij heerlijk tevreden geweest.

Nu kon hij zeggen: ik ben geheel ontwaakt; doch alleen om zijn droom te betreuren, die voor immer was vervlogen. —

Interessant ....! O, hoe goed besefte hij thans, dat noch hij zelf, noch iets in zijn leven ooit die qualificatie verdiend had of verdienen zou!

Al, wat toewijding vermocht, had hij voor Emma over; bijna al, wat voor geld was te krijgen, kon hij haar verschaffen en toch was hij niet in staat zijn vrouw zelfs maar tevreden te stellen.

Acteur had Siria hem genoemd en hij kon niet eenmaal zoo'n onbeduidenden militair nabootsen .... als die andere interessant-zijn en interessant-maken.

Hij vermocht alleen lief te hebben .... op *zijn* manier.

Siria had wel gelijk de kunst van te leven — althans gelukkig te leven — moeielijk te noemen; tenzij .... onmogelijk nog juister ware.

Want zelfs Siria .... zou hij op den duur interessant zijn .... gebleven?

Verder dacht Blank niet door. De overtuiging, dat niet hij alleen, doch iedereen onmachtig was aan Emma's eisch te voldoen, deed hem zoo troostrijk aan, dat hij instinctief besefte zich te moeten wachten voor een dieper critisch onderzoek.

Emma had het immers zelve al gezegd: hij kon er toch niets meer aan doen en dus ....

Dus moest alles nu maar gaan, zooals het wilde.

Zwijgend rees hij op en, zich voornemend nooit meer een woord over hunne verhouding te spreken, drukte hij zijn vrouw een kalmen kus op het voorhoofd.

Daarna prevelde hij iets van eten, dat koud werd, van meiden, voor wie zij zich goed moesten houden en van later, bedaarder de quaestie nog eens beredeneeren. Langzaam hief hij haar van de chaise-longue omhoog.

En toen Emma, insgelijks in zwijgende berusting, zich de oogen nog eenmaal had afgewischt, vatte Blank haar vriendelijk bij de hand en geleidde haar naar beneden .... terug in de sleur. *(Slot.)*

ILLUSIËN.

Een sprookje,

DOOR

CONRAD VAN DE LIEDE.

Zachtkens ruischt de suizelende nachtwind door het trillende loover; duisterder en stiller wordt het onder de oude beuken en eiken. Slechts het ritselen der bevende blaadjes en takjes vervult de stilte onder het groene dak.

Doch hoort! knapt daar geen dorre tak? Is het niet, of daar iets voortschrijdt over het zachte mosdek?

Is het een ree, die de bron opzoekt, om zich daaraan te laven?

Is het een wild zwijn, dat met den snuit onder het mos en in de aarde wroet, zoekende naar voedsel?

Is het een logge beer, die snuffelt naar zoeten honig?

Is het een faisant, of een vreesachtige haas?

Neen: 't is Dagmar, de jager, die, verdwaald, door het woud doolt, zoekende naar den weg, of een woning, waar hij onderkomen kan vinden en rust voor het vermoeide lichaam.

Zonderling is het hem te moede, in die plechtige eenzaamheid.

Diepe duisternis omgeeft hem; de dikke eiken schijnen hem reuzen met dreigende armen; somwijlen deinst hij terug voor de zonderling gegroeide stammen.

Dan weer blijft hij angstig staan.

Is dat niet een woudnymf, daar, tusschen dat donkere kreupelhout?

Met kloppend hart schrijdt hij verder, en ziet nu, wat hem zoo deed verschrikken.

't Is de gladde stam van een zilverwitten berk, waarlangs een straal der maan strijkt.

Is dat daar geen donker hol, dat wijdgapend hem aanstaart?

Het is een groepje jeneverstruiken, die, dicht opeengehoopt, zich als een zwarte vlek afteekenen tegen het lichtere, grijziggroene mos!

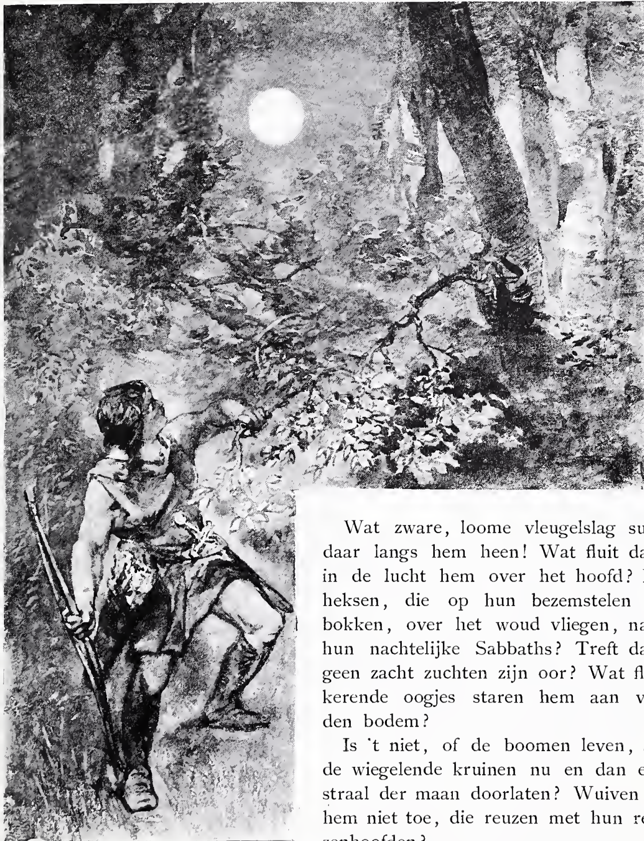
En de geluiden, die hij allerwege hoort!

Klinken hem uit het ritselen der bladeren niet duizenden stemmen tegen? Hoort hij niet de geesten spreken onder elkander?

Is 't niet, of onzichtbare, onaardsche wezens hem omringen, en langs hem heen schuiven? Voelt hij daar niet de zachte aanraking eener tastende hand? Voelt hij zich nu niet bij zijn kleed teruggehouden? Strijkt hem daar niet

iets langs het gelaat? Is dat niet het spottende gegichel en gejouw der gnomen? Werpen die looze kaboutertjes hem daar niet met takjes en eikels, en bloesems?

Daar schreeuwt de nachtuil, zacht van uit de verte beantwoord!

...als de wiegelende kruinen nu en dan een straal der maan doorlaten?

Wat zware, loome vleugelslag suist daar langs hem heen! Wat fluit daar in de lucht hem over het hoofd? De heksen, die op hun bezemstelen en bokken, over het woud vliegen, naar hun nachtelijke Sabbaths? Treft daar geen zacht zuchten zijn oor? Wat flikkerende oogjes staren hem aan van den bodem?

Is 't niet, of de boomen leven, als de wiegelende kruinen nu en dan een straal der maan doorlaten? Wuiven ze hem niet toe, die reuzen met hun reuzenhoofden?

Zijn dat niet alle, grijnzende, spottende, langgebaarde gezichtjes, die vlekjes van het maanlicht op den grond en tegen de bemoste stammen?

Zoo gaat hij voort, vol angst en beven!

Daar wordt het lichter en lichter vóór hem! hij nadert een wijde, open plek in het woud.

Nu staat hij aan den rand.

Vóór hem strekt zich een grastapijt uit, overgoten door het zilveren licht der maan, die schemerig terugkaatst in de donkere kolk, door de witte nevels heen, die over het water hangen, en in dichte golvingen heenstrijken over den oever.

Met de hand schept Dagmar het kristalheldere, frissche water en lescht zijnen dorst. Dan vlijt hij zich vermoeid neer aan den oever, en de oogen sluiten zich, en de slaap daalt over den dolende neer, en de nevelen omhullen hem met een zacht dek.

Daar trekken zij omhoog; ze worden dunner en dunner, ijler en ijler, en verdwijnen in den stralenbundel der nachtvorstin.

En helder schittert de maan in het gladde water, dat, als een zilveren spiegel, haar beeld terugkaatst.

Daar verrijst uit den poel een witte arm, en nog een, en goudblonde lokken, waarop de waterdruppels als parelen glanzen en als diamanten fonkelen.

't Is een nymf, die opstijgt uit haar koel gebied.

Als zacht stralende wolken, glanzen de doorschijnende weefsels, die het teedere, schoone lichaam omhullen; als goud blinken de blonde, golvende lokken, om de sierlijke gestalte; als een lichtschijnsel zweeft zij over het vochtige, parelende gras.

Zachtkens kabbelen de flikkerende golfjes der gevormde kringen tegen den oever; ritselend buigt zich het spitse, lichtgroene riet onder die beroering.

Daar zet zij zich neder aan den waterkant, en droevig staren de blauwe oogen in het diep van de kolk. Dan grijpt zij de elpen lier, en zacht tokkelen de teere vingers de zilveren snaren; en zacht ruischen de tonen over het water en de grasvlakte, tot tegen den donkeren muur van het woud.

En weemoed klinkt uit haar spel, en verlangen.

En als die zoete, klagende klanken trillend het oor van den slapenden Dagmar bereiken, ontwaakt hij, en bespeurt, rondziende, de schoone gestalte.

En zijn oogen staren op die gouden lokkenpracht, en de heerlijke leden, en het droevige gelaat; en bewonderend aanschouwt hij de schoone speelster en drinkt zijn oor het smeltende lied.

En hij verheft zich, om haar te naderen.

En 't gedruisch, dat hij veroorzaakt, doet haar 't spel staken, en het gelaat naar hem toewenden. En haar diepe, blauwe oogen blikken in de zijne, zoo vol verlangen, zoo vol weemoed, dat hij zich voelt getrokken tot dat overschoone, liefelijke wezen.

En hij zet zich neder aan haar voeten en blikt in het mooie en droeve gelaat. En de nymf grijpt haar lier weer, en zacht trillen de snaren, en liefelijk klinkt haar lied, dat verhaalt van de wonderen in de koele diepte.

En droomerig ruischen de klanken hem in de ooren; zachter en zachter

... en de rozige vingeren glijden door de donkere lokken van Dagmar.

klinken ze tot hem; en weer sluit de slaap de zwartfonkelende oogen; en langzaam zinkt Dagmar's hoofd op haren schoot neer.

Dan laat zij haar speeltuig rusten; en de rozige vingeren glijden door de donkere lokken van Dagmar, en langs het schoone en fiere gelaat. Bevend,

maar vol nieuwsgierigheid, betast zij de kleurige kleeding, met aarzeling beroert zij het korte, blinkende zwaard en de lederen scheede. Doch dan keert haar droomende blik weer naar de schoone trekken van Dagmar, en liefdevol stralen haar blauwe, zielvolle oogen.

En Dagmar ziet schoone vizioenen in zijnen droom, en een glimlach omspeelt zijne lippen.

En teederder en liefelijker klinken nu weer de tonen; en tranen, van vreugde, druppen uit hare oogen op den slapenden Dagmar.

En zoo waakt zij en speelt zij, tot de maan achter de reuzen des wouds verdwijnt, en een rozige straal der zon, de eerste, de kruinen der boomen aan den rand der lichting kleurt.

Dan drukt zij een kus op de halfgeopende lippen van den jager; en dan verdwijnt zij in den koelen plas.

En als Dagmar ontwaakt, en de speelster niet weervindt, en zich opricht, en den blik wendt naar den waterspiegel, dan kronkelen de golfjes en plassen zij tegen den oever, en is het hem, of een paar blauwe oogen hem minnend en smeekend aanstaren.

En als hij den poel verlaat, om den weg huiswaarts te zoeken, dan is het, of de goltjes hem een zucht toeruischen.

Na lang zwerven vindt hij den weg naar zijn huisje. Doch als de zon onder de kim duikt, en de zilveren schijf der maan hooger en hooger klimt, dan trekt het hem naar het woud, naar den poel. En weerstand kan hem niet baten; en nu, den weg kennend, bereikt hij den plas, en vindt hij de nymf aan den oever.

En weer zet hij zich naast haar; weer rust het zwartlokkige hoofd op haar knieën; weer zingt zij hem slaap toe met liefelijke liederen. En weer vliedt zij heen, als de dageraad zich aankondt: en weer vindt nu Dagmar zich alleen bij 't ontwaken.

Zoo vlieden de nachten in lange, gelukkige reeksen; zoo drinkt hij het gif in van bedwelmende liefde; zoo verzinkt hij in peinzen over haar raadselig verdwijnen.

Dan vormt hij het plan, haar stil te bespieden, en, zich houdend te slapen, te zien, waar zij heengaat.

En weer legt hij het hoofd op haar schoot neer; weer gonzen de snaren en murmelen haar liederen: weer sluit nu de slaap de zwartfonkelende oogen.

Doch de slaap is geveinsd, en door de sidderende wimpers gluren de appels

En gloeiende warmte doortrilt hem, als zij, heengaand, hem kust op de lippen, en snel strekt hij de armen uit, om haar te omvatten en te drukken tegen den hevig kloppenden boezem.

Doch met een kreet van smart en van pijn, ontglipt zij zijn omarming, en verdwijnt zij in de koele wateren.

En weenend ruischen de kringen, en klagend zucht het riet aan den oever.

En schrik verstijft hem de leden: nu is zij verloren voor hem: want ach! ze is een nymf, die aan geen mensch zich kan paren!

En weeklagend en zich vloekend, doorijlt hij het woud, en luid weenend werpt hij zich neer op zijn sponde.

Maar als de nacht naakt, snelt Dagmar naar den poel, in de hoop haar weder te zullen ontmoeten. Doch als hij onder het geboomte uittreedt, en de plas zwijgend hem tegenglanst, dan zoekt hij vergeefs de schoone gestalte.

Als hij, vol wanhoop, naar het stralende water snelt, daar vindt hij op de plek, waar zij placht te zitten, aan den oever der plas, kleine, lichtblauwe bloempjes, beeld harer oogen.

En als de wind de stengels der bloempjes doet buigen, roepen zij, lispelend hem toe: „Vergeet-mij-niet!”

Amsterdam, 6 Juli 1891.

DE WRAAK DER ZEE.

DOOR

WATA.

De God der Liefde daalde op aarde neder, en schonk den menschen zijne schoonste gaven. En de menschen beminden elkander, en waren gelukkig.

Toen de zee dat zag, wenschte zij ook lief te hebben, en zie, den volgenden morgen vond zij aan haren oever een jongeling, schoon als het licht, met eeuwige jeugd op het gelaat.

En de golven kusten zijne blonde lokken en zijn voorhoofd, zoodat hij ontwaakte en opsprong. Toen hij glimlachend den blik naar de zee wendde, voer eene siddering door hare wateren — de God der Liefde had haren wensch verhoord: de zee beminde.

En ook de jongeling wenschte niets dan daar te leven, ver van de menschen, alleen met de schoone, onmetelijke zee.

En de zee schonk haren geliefde de schoonste paarlen en koralen, die hare diepte bevatte, en, wanneer hij insliep op zijn zacht leger van zeewier, zong zij hem een' welluidenden wiegezang, en deed uit hare golven schoone gestalten verrijzen, die hem de heerlijkste droomen voortooverden. Wanneer hij ontwaakte, en aan den oever trad, rimpelde zich de watervlakte als vloog er een gelukkige, zachte glimlach over; en zelfs, wanneer de zee door storm bewogen werd, zoodat geen menschenkind zich ongestraft op hare golven waagde, behoefde hij slechts de hand uit te strekken, om de woedende te stillen en den zachten glimlach te voorschijn te roepen.

Wenschte hij te spelevaren, aanstonds voerde de zee hem eene groote, veelkleurige schelp te gemoet, en droeg hem op hare zacht wiegelende golven, zoo ver en zoo lang hij wilde.

Er kwamen menschen aan den oever der zee, en, toen zij den jongeling zagen, stonden zij verrukt, en noemden hem Balder, wijl hij even schoon moest zijn als deze God.

Doch hij lette niet op hen, hij had slechts oogen voor zijne grootsche geliefde.

Na eenigen tijd kwamen er wederom menschen op de plaats, waar Balder woonde, en onder hen was eene vrouw, schooner dan ééne der anderen, met blauwzwarte hairen, en oogen als stralende zonnen.

Toen Balder haar aanzag, kon hij den blik niet weder van haar afwenden, en het scheen hem toe, dat hare oogen hem wenkten.

En de zee zag, hoe haar geliefde zich van den oever verwijderde, om de vrouw te volgen. En geweldig bruisten de golven tegen de rotsen.

Toen Balder wederkeerde, hield hij de schoone vrouw in zijne armen; in hare lokken en op haren boezem glansden de paarlen en koralen, die de zee haren geliefde geschonken had.

„O, Rera," sprak hij „hoe schoon zijt gij! Veel schooner zelfs dan de zee, die mij tot nog toe alleen kon boeien."

Toen de zee dat hoorde, werd zij tot in hare diepste diepten bewogen;

en hare golven verhieven zich, zoodat het schuim Rera's kleederen bespatte.

Zij huiverde, doch Balder sprak:

„Ziet ge, de zee brengt u hulde."

„Neen, ik vrees uwe zee!" antwoordde zij, en drukte zich vaster tegen hem aan.

„Vrees niets!" sprak hij weder. — „De zee is mij onderdanig; zij zal ons dragen op hare golven, wanneer ik het verlang."

En werkelijk effende zich de onstuimige watervlakte, en voor hunne voeten dreef eene groote, veelkleurige schelp.

„Kom, mijne Rera! laat ons gaan spelevaren!" sprak hij, en droeg haar in de schelp. En zachtkens gleden zij voort over de wiegelende golven, en zij bemerkten niet hoe in de diepte de wateren woelden en bruisten, als door reuzenhand beroerd.

Doch plotseling, toen zij ver van land waren, verhieven de golven zich, en slingerden de schelp heen en weder.

Rera blikte beangst om zich heen, doch Balder sprak wederom: „Vrees niets, mijne Rera! de zee zal ons geen hair krenken."

THK

Toen klonk uit de diepte eene dreigende stem: „Vermetele! meent gij ongestraft mij te kunnen verlaten voor een menschenkind?” en hemelhoog verhieven zich de woelende wateren.

Nu sidderde ook Balder, en Rera sprak:

„Uwe zee wil ons verdelgen, welnu zoo sterven wij te zamen!” en zij klemde zich vast in zijne armen.

Toen klonk boven het woeden der golven een hoonende schaterlach, en de baren rukten hem van haar los, en sleurden hem mede in de diepte.

„Neen, mijn geliefde, ik sterf met u!” riep Rera uit, en ook zij wierp zich in de grondelooze diepte.

Doch zie, zij zonk niet; en de golven droegen haar voort naar den oever toe. Altijd hooger verhieven zij zich, schuimbekkend sloegen zij over de rotsen verre het land in.

En de menschen verwonderden zich, dat de zee zoo onstuimig was, hoewel geen storm haar bewoog.

Doch den volgenden morgen, toen de wateren tot rust waren gekomen, vond men verre het land in het lijk der schoone Rera met schuim overdekt.

Haren geliefde echter houdt de zee voor eeuwig in hare diepte verborgen; hij sluimert daar, en droomt vaak van het land en de schoone Rera, doch wanneer zijne lippen zich bewegen om dien naam uit te spreken, verheffen de golven zich plotseling, en wee den menschen, die zich op hare oppervlakte waagden! Zij worden onverbiddelijk ten verderve gebracht, en menigmaal scheurt de woedende zee groote stukken van het land af.

Daarom noemen de menschen de zee verraderlijk, want zij weten niet, dat zij zich wreken wil over den hoon, haar door een hunner aangedaan.

EEN VERTELSELTJE.

DOOR

CONRAD VAN DE LIEDE.

Er was eens een engeltje, blozend als de wolkjes aan den avondhemel, wanneer de ondergaande zon ze rozenrood verft.

Dat engeltje was heel braaf: zóó braaf, dat alle Engelen het evenzeer liefhadden, en het telkens liefkoosden en beloonden.

Omdat het altijd zoo goed oppaste en nooit reden gaf tot afkeuring, mocht het nu en dan eens naar de aarde, beneden zich, kijken.

Zonder de vergunning der Engelen kon het dat niet, omdat het dan zoover niet zien kon; niet eens de besneeuwde toppen der hoogste bergen.

Zoodat het engeltje zelfs niet wist, wat bergen waren en hoe sneeuw er uitzag.

Als het dan zoo naar de aarde mocht kijken, zorgden de Engelen er voor, dat het heel ver zien kon, en alles onderscheiden, en door muren kon heenkijken en alles hooren, wat er gesproken werd.

Toen het engeltje op zekeren dag weer eens naar beneden zat te staren en zich verbaasde over al het vreemde, dat het zag en hoorde, werd zijn aandacht getrokken door een klein jongetje, dat erg ondeugend was. Het stond te schreeuwen en te stampen, en stoorde zich niet aan de tranen van zijn moeder, die weende over zijn ongehoorzaamheid.

Toen was het engeltje zeer blijde, dat het zoo braaf was, en dat zijn gedrag de engelen nooit reden gaf tot droefheid; waarom ze hem dan ook zoo liefhadden.

Nog meer keeren kon het engeltje zien, hoe het jongetje ondeugend was en zijn moeder veel verdriet aandeed. Tot het engeltje op zekeren dag het jongetje in zijn bedje zag liggen, zeer stil en erg bleek. De moeder zat voor het ledikantje en weende nog heviger dan anders; waarover het engeltje zich zeer verwonderde, omdat het jongetje nu toch niet ondeugend was.

Maar weldra hoorde het engeltje, wat de reden van die droefheid was. Want toen de vader binnenkwam, en vroeg, waarom zijn zoontje zoo stil en bleek in het bedje lag, en waarom de moeder zoo weende, vertelde deze, dat hun kind weer erg ondeugend was geweest. Want dat het een armen ouden man had geplaagd, tot deze zoo kwaad was geworden, dat hij het jongetje had geslagen; zoodat het nu erg ziek was.

Toen de vader die slechte daad van zijn zoontje hoorde, was hij erg boos; maar toen hij het zoo bleek en stil zag liggen, inplaats van vroolijk rond te springen, veranderde zijn boosheid in droefheid over het leed en de pijn van zijn kind.

En elke keer, als het engeltje naar het jongetje keek, zag het, dat dit steeds zieker en bleeker werd, en dat de ouders steeds bedroefder waren.

Eens hoorde het engeltje den vader zeggen, dat zijn zoontje nu spoedig

zou moeten sterven, maar dat hij gaarne zijn leven zou willen geven, om dat van zijn kind te redden, al was dit nog zoo ondeugend en ongehoorzaam.

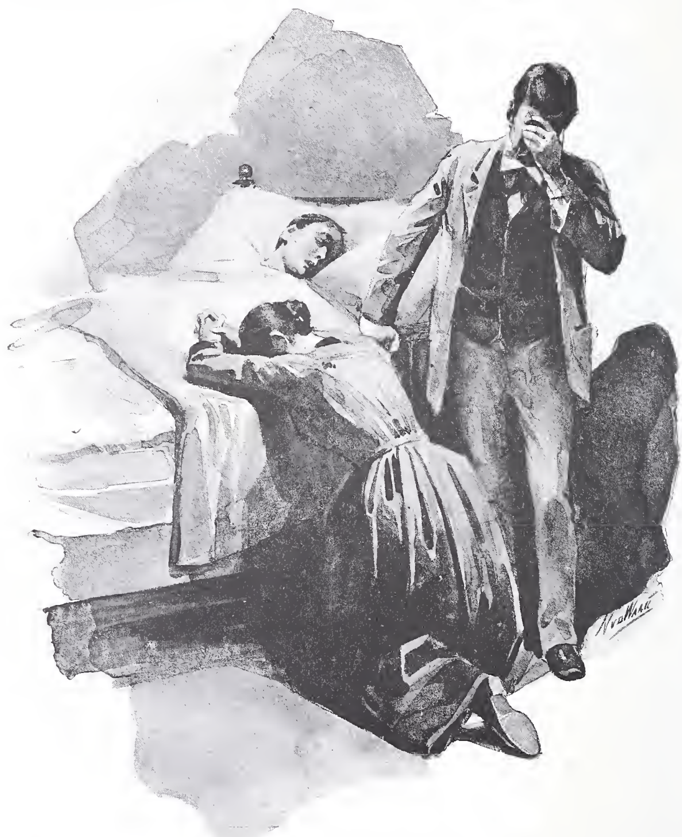
Er was eens een engeltje, blozend als de wolkjes aan den avondhemel.

En het zag de moeder bidden en hoorde haar smeeken, haar van de aarde weg te nemen, in plaats van haar' lieveling.

En het engeltje verwonderde zich telkens meer er over, dat die ouders

zooveel hielden van het jongetje, dat hun toch zooveel hartzeer berokkende, in plaats van zoo braaf te zijn als het engeltje.

Maar toen het de hevige droefheid van den vader en de moeder zag, toen het jongetje zoo ziek was, al was het ook tengevolge van zijn ondeu-

Maar toen het de hevige droefheid van den vader en de moeder zag.

gendheid; en toen het opmerkte, dat zij alle ongehoorzaamheid en slecht gedrag vergeten hadden, en er slechts liefde, innige liefde voor hun zoontje in hunne harten leefde; toen weende het engeltje, omdat het zoo braaf was en niet ondeugend zijn kon.

HISTORISCHE BIJDRAGE OMTRENT DE „KAROSSE VAN STAAT”.

DOOR

L. WICHERS.

Bij gelegenheid dat J. B. de Marée, de bewaarder van de koets Hunner Hoog Mogenden of van de „karos van Staat”, den 8sten Juli 1796 bij het *Departement van financiën* een request inzond van zijn den 30sten Juni verschenen half jaarlijksch tractement ten bedrage van *f* 157: 10:—, voegde genoemd Departement, bij verwijzing van dit request naar het *Comité tot de Algemeene Zaken van het Bondgenootschap te lande*, een schrijven, waarbij het in bedenking gaf „of men, daar deeze koets toch niet konde gebruikt worden, niet ter bespaaring van 's Lands penningen van *f* 315 's jaars verplicht was deeze post te mortificeeren.”

In zijn vergadering van Vrijdag 25 Juli 1796 — het 2de jaar der Bataafsche vrijheid — droeg het *Comté* aan een zijner leden, den burger J. Scheltema, op, te onderzoeken „of er nog eenig en, zo ja, welk gebruik van deeze karosse te maaken was, hem tevens verzoekende en qualificeerende om met den gemelden bewaarder de Marée zulke schikkingen te maaken zo ter betaaling van het verscheenen tractement, als ter billijk dedomagement voor het verlies van dat ampt als hij ten meesten voordeele van den Lande op approbatie van het *Comité* zal kunnen beraamen” 1).

Den volgenden dag werd door Mr. Johannes Scheltema een uitvoerig „*Rapport over de karosse van Staat*” ingediend, dat wij, aangezien de beschrijving dier karos ons herinnert aan de roemvolle dagen van de Republiek der Vereenigde Nederlanden, gaarne den belangstellenden lezer mededeelen 2).

Medeburgers!

Ingevolge de geëerde last heb ik op gisteren ten eersten de karosse van Staat met aandacht bezichtigd en heb dit groot gevaarte bevonden een meesterstuk te zijn van de bouworde der voorige eeuwe; voornaame Beeldhouwers en Schilders hebben hun kunstvermogen aan dezelve beproefd en zij heeft geduurende een lange tijd door het rijk verguldzel, goude kanten en Franjes, Fluweel en andere verciersselen uitgeblonken; met een woord zij is in haar soort niet minder prachtig dan de Praesidiale stoel in de Nationale Vergadering en ik geloof zelf dat men bij het maken van haar meer voor inwendige sterkte gesorgd heeft.

1) Notulen van het «Comité tot de Algemeene Zaken van het Bondgenootschap te lande».

2) Het *Manuscript*, dat een afschrift blijkt te zijn van het door den Burger J. Scheltema ingediend *Rapport*, berust in het archief der gemeente 's-Gravenhage.

Ik heb bij deeze gelegenheid zo veel belangrijks in haar geschiedenis bevonden, dat ik vermeen UL. geen ondienst te doen als ik de bekomene berichten meede deel.

Het is eenigsints onzeker voor wien en wanneer zij gemaakt is. De eene overleevering zegt, dat zij het eerst zoude gebruikt zijn bij de afkondiging van den Munstersche vreede in 1648, toen de Staaten Generaal zich in de volle luister der Souvereiniteit vertoonden.

Volgens eene andere overleevering zoude Willem de 2de haar hebben laaten maaken met het oogmerk om ze als eene staatsiekoets voor Zich en Zijne Familie te gebruiken en dan zouden de Staaten Generaal haar na deszelfs overlijden hebben overgenoomen. Ik beslis dit niet, het is zeker dat zij na dit gelukkig sterfgeval haar beste dagen gehad heeft. In innerlijke sterkte en uitwendige glans kwam zij overeen met de energie, welvaart en ontzach, waarover het Vaderland in die glorierijke dagen zich mogt verheugen; haar pracht trok, bij de toenmalige eenvoudigheid, den aandacht tot zich; een ieder zag haar met eerbied, en vermits men haar bij elke plegtige gelegentheid gebruikte, ontleende zij niet zelden meer luister van de groote Mannen, die zij voerde, dan van haar rijke cieraaden.

In het jaar 1672 veranderde dit alles; naauwelijks was Willem de 3de Stadhouder geworden, of hij betrok de woningen op het Binnenhof; zij moest hierop hetzelve verlaaten om ruimte te maken voor zijne koetsen en spoedig zag zij haar glans door den luister van zijne hofhouding overscheenen.

Zij onderging kort hierna de diepe vernedering dat de voornaamste Poort van het hof voor haar geslooten wierd, bij de plegtigste gelegentheden, zo als (bij voorbeeld) het afhaalen van Ambassadeurs ter eerster audientie, mogte zij niet dan door een zijpoort op het Binnenhof komen 1).

Toen Willem de 3de, koning van Engeland geworden, nu en dan eens in den Haag kwam, wierdt zij door hem als zijne Parade koets gebruikt. Zij heeft toen veel geleden, want hij was gantsch niet omzichtig bij het gebruik van den eigendom van een ander; zij is toen ook bezet geworden met het wapenschild van het huis van Oranje, waarvan ik nog duidelijk traces ontdekt hebt.

Door den dood van dien vorst in 1702 veranderde op nieuw haare toestand; het beschaadigde wierd hier en daar verholpen, het wapen overgeschilderd en aan alles een nieuw glansie gegeeven, zij wierd op nieuw in de koetshuisen op het Binnenhof geplaatst en alzo, zo wel als haare Meesters, in eere hersteld.

Zij was in dien tijd nog zo sterk en glansrijk dat zij met den toestand en rijkdom van den Staat overeenkwam; de smaak was toen nog zo veel niet verfijnd of men zag haar met genoegen; men haakte toen nog niet naar het volmaakte.

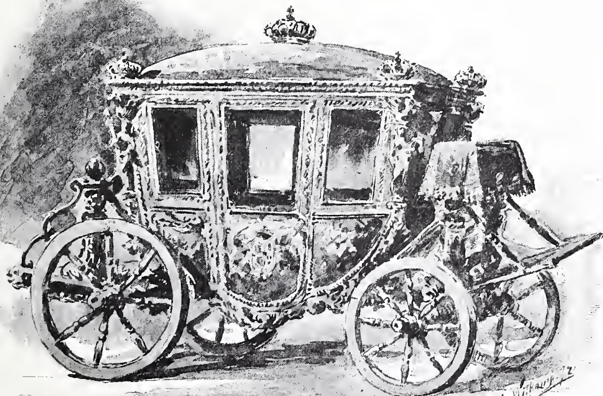
---

1) *Resolutie der Staten-Generaal* d.d. 5 Maart 1681, Extraordinaris en Ordinaris Ambassadeurs en Ministers in 't ophalen ter Audientie, de Westpoorte van 't Hof niet te passeeren. (*Groot Placaatboek* (*4de deel*).

In den Jaare 1747 deelde zij op nieuw in het lot van den Staat. Toen Willem de 4[de] met zijne koetsen van Leeuwarden herwaarts overkwam, wierd zij wederom van het Hof verbannen en zworf zedert van de eene afgeleegene stad tot de andere. — Ten dien tijde bekwam zij ook de kostbaare oppasser 1).

Haare glans was zedert als in het Hof vergeeten en haare luister verdween geheel voor die van het Stadhouderlijk Hof.

Geduurende den Engelschen oorlog wierd zij blootgesteld aan de roofzucht van eenige dieven, die haar van veele goude kanten, Franjes en kwasten beroofden 2).

In 1786 vertoonde zij zich voor het laatst in het openbaar, edoch met eene waggelende gang, die meer gelach dan ontzach verwekte.

In of na 1787 geraakte zij echter in het grootste gevaar. Er ontstond brand in de stal waarin zij bewaard wierd en door een toeval wierd zij voor eene geheele vernietiging behoed. Zij verloor echter op nieuw veele rijke verciersels en de kroon van den top der kap, het voorwerk brande geheel weg en alles is door de dikke rook en damp als met een vaale doodkleur overtrokken.

1) Deeze oppasser wierd aangesteld op een Tractement van honderd zilveren ducatons. Wanneer de karosse gebruikt wierd, fungeerde de koetsier van den Praesident meestal in die Qlt, deeze bezorgde dan de paarden en wierdt hiervoor ruim beloond.

2) Dit gebeurde in 1783, twee der daaders zijn gegeeselt, een ander is om zijne jongheid naar een schip gezonden.

Gijlieden Medeburgers! zult derhalven wel beseffen dat haare tegenwoordige toestand niet gunstig zijn kan. Ik zag wel van verre eenige overblijfsels van voorigen luister, maar, nader bijkomende, kwam mij het bekend: *O quantum mutatio ab illo* voor den geest. Het onderwerk, waarop alles rust, is niet wel te betrouwen en scheen mij zwak toe. Het ijzerwerk is zwaar verroest, de riemen zijn veel gerekt waardoor alles slingert, het fluweel heeft verbazend geleeden door de Motten, welke als nog hun best doen ter geheele vernieling en het houtwerk is geheel vermolmd door den inwendigen kanker.

Aan de vergulde beelden op de hoeken vernam ik het meest de vernielende hand des tijds; de kolom der Standvastigheid is omgevallen, de Gerechtigheid mist de balans, de Voorzichtigheid haar hoofd; de vierde plaats is ledig, uit de bewaarde fragmenten heb ik gemeend te moeten opmaken dat de Goede Trouw aldaar gestaan heeft.

Ik heb het schilderwerk minder beschaadigd gevonden, op het achterstuk en in de middenvakken aan de zijden zijn fraije emblemata op de Eendracht betrekkelijk, dan dit is te faederalistisch om er nu bij stil te staan. In de zijpaneelen aan dien kant, welke thans na de Muur gekeerd staat, zouden, volgens zeggen, de Vrijheid en de Godsdienst of het Geloof geschilderd zijn. Ik kan er niets van zeggen. Zij staan in het donker; de Liefde en de Hoop zijn op de voorzijde verbeeld. Ik heb ze met aandacht beschouwd, de Liefde heeft veel door de brand geleeden, de Hoop is minder beschaadigd. Onder het groot voorglas heeft het wapen der Generaliteit gestaan, edoch dit is vreeselijk geblaakerd, en er is bijna niets van over als het rif van de Leeuw zonder klaauwen en tanden, van de Kroon is niets te zien, het Zwaard is beschaadigd, de Wapenspreuk onleesbaar. Het scheen mij toe dat aan het voorwerk ook weleer vergulde beelden gepronkt hebben, waarschijnlijk hebben die den Koophandel en de Zeevaard verbeeld om dat ik gedeelten van hoornen van overvloed daar aan bemerkt heb; dan deeze beelden zijn zo wel als de bok met den voetsteun geheel weggebrand, en er is door het laatste geen bestuur aan het gevaarte.

Bij deeze karosse worden nog bewaard de noodige Tuigen voor zes Paarden, alle weleer op het kostbaarst gemaakt, als meede Roode Mantels en mutsen voor koetzier en voorrijder, rijkelijk met Goud galon bezet en door tijd en mot versleeten en beschaadigd; alles draagt blijken van vorige rijkdom, is eene waardige appendix van de karosse en het best te vergelijken bij de Oostindische Compagnie.

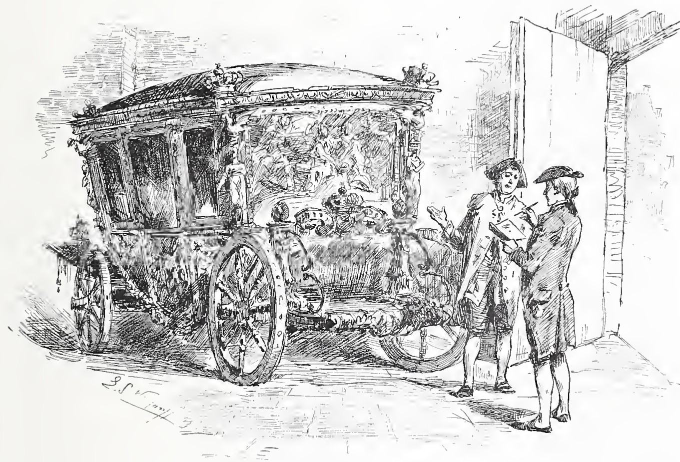
Dit alles is nog bezwaard met eene schuld van *f* 157: 10:—, welke, na mijn inzien, de waarde van alles ver te bovengaat.

Ik meen, Medeburgers, dat gijl. mij op gisteren niet alleen gequalificeerd hebt om van de karosse van Staat oculaire inspectie te neemen, maar ook om de vergadering te dienen van advis hoe in deze ten meesten profijte voor den Lande te handelen; ik neem daarom de vrijheid voortestellen om te beproeven of de tegenwoordige bewaarder te vreeden is indien aan hem, zo ter betaaling van zijne competentie als ter schadeloosstelling voor het

verlies van zijne Post, de karosse met al zijn toebehooren (behalve de koetsiers Mantel en Muts) in volle eijgendom word afgestaan.

Misschien laat de man de koets voor geld bezien, en is het dat hij dezelve bij afbraak verkoopt, zullen misschien de Liefhebbers de fragmenten bewaaren als reliquien van den luister der Staten Generaal, de fraye glaasen kunnen tot spiegels dienen.

Wij besparen als dan jaarlijks voor den Lande *f* 315.— Zonder eene geheele reparatie zoude de koets in het geheel niet te gebruiken zijn en deeze

reparatie was thans zeker zo nutteloos als kostbaar. Al kwam er nu eens een Turksch Ambassadeur, dan zoude men immers altoos een open wagentje met twee paarden kunnen huuren, hetwelk met de tegenwoordige toestand van ons vaderland beter zoude overeenkomen. Wij hebben in deeze winter het levend emblema onzer vrijheid op zulk een voertuig gezien, het is dan ook mooi genoeg voor een gezant van Marokko; wil men echter met zulk een vreemd wezen eene vreemde vertooning maaken, laat men dan de koetsiers mantel en muts bewaaren, aan hetzelve den naam geven van *Eerekleed van Staat.* Hem bij zijne intreede hier meede vereeren en hem, alzo gekleed en omringd door de vier Trompetters van Staat in hunne groote Monteering gekleed, door den Haag rondvoeren. Hij zal tegen dit alles niet minder vreemd opzien als tegen dezen monstreuse karosse.

Aldus gerapporteerd 26 Julij 1796.

Het *Comité* nam het voorstel van den Rapporteur in overweging, en wees dezen benevens een der leden aan met den bewaarder de Marée in overleg te treden en een accoord te treffen. Zij slaagden hierin naar wensch door den Crediteur, zoowel voor zijn pretentie als ter schadeloosstelling voor het verlies van zijn post, *alles* in eigendom af te staan.

Wij lezen dan ook in de *Notulen van het Comité tot de Algemeene Zaken te lande van den 1sten Augustus 1796:*

Is gehoord het rapport van den burger Scheltema bij Resolutie van 25 Julij ll., gequalificeerd om met den bewaarder van de karosse vau Staat J. B. de Marée de nodige schikkingen te beramen over gemelde post, de betaaling van het verscheenen tractement en over het dedomagement van het verlies van gem. post: waar bij gem. Burger Scheltema te kennen geeft: dat Hij na eene nauwkeurige beschouwing bevonden heeft dat de karosse, die door den tijd en een felle brand considerabel beschaadigd is, niet dan na kostbaare reparatiën te gebruiken zoude zijn, dat het hem voorkwam dat dezelve met al de toebehooren zo als de tuigen en de koetsiers en voorrijders kleeding enz. enz. na aftrek der onkosten bij eene publicque verkooping zeer weinig geld zoude opbrengen en dat Hij daarom beproefd had of den bewaarder te vreeden was zo men hem alles in eigendom aanbood, mits hij dan afstond van zijne competentie ad *f* 157: 10 aan hem toebehoorende voor een half jaar ordinair tractement 30 Junij ll. verscheenen en daar booven verklaarde niet meer te pretendeeren te hebben voor het verlies van zijn post. En dat gemelde Bewaarder verklaard had hier meede te vreeden te zijn. Waarop gedelibereerd zijnde, is goedgevonden en verstaan het verrichte van gem. Burger Scheltema te approbeeren, voorts ter bespaaring van 's Lands penningen gemelde post van bewaarder van de karosse van Staat te mortificeeren en de karosse met al zijn toebehooren aan gem. J. B. de Marée in eigendom af te staan, welke overgifte zal strekken tot Liquidatie van de pretensie, welke hij wegens het bewaaren van de voorsz. karos van den Staat van den Lande te pretendeeren heeft, terwijl sints dien dag ook daarmede komt te vervallen de post van karossebewaarder van den Staat en den supplt. wegens de waarneming van zijne vorige bediening wordt gehouden voor gedefungeerd. En zal hiervan bij extract deezes aan de supplt. worden te kennen gegeven tot informatie en om zig aan den inhoud van deeze te bedraagen.

Bij het *handschrift* vindt men nog het volgende aangeteekend:

Hierop is de karosse gesloopt en bij afbraak verkogt. Het houtwerk is verbrand om het goud in de asch weder te vinden, de beste paneelen heeft men bewaard op hoop om dezelven als schilderijen te kunnen verkoopen, de Vrijheid en de Eendracht stonden eerlang bij een Negotiant in oud ijzer op een sluijs te koop, de Mosaische Burgers hebben de koetziers mantel enz. aangehandeld en het fluweel met goude bloemen, waarop weleer de grootste staatsmannen in luister blonken, word thans gebruikt tot Muilen en tot speldekussentjes.

Sic transit gloria mundi.

LANDSJUWEEL.

DOOR

JOHAN WATELER.

Er was een tijd dat stoere helden
  Hun leven gaven voor dit land; —
  De boom der vrijheid werd geplant
In met hun bloed doorweekte velden!
  Ons volk wies op, de hand aan 't zwaard,
En toen 't den vrede had gewonnen,
Heeft het, beraden en bezonnen,
  In Oost en West zijn schat gegaard.

Sinds wisselden de grauwe luchten
  Der lage landen aan de zee,
  Maar zelden wisselde de vreê! —
Men leefde van gerijpte vruchten.
  Geen vijand in Oud-Holland's tuin!
Geen — dan het onverzoenlijk water,
Dat soms met dreigend golfgeklater
  De wachters sidd'ren deed op 't duin!

Geen vijand — en de nijvre handen,
  Ze brachten de oogsten in de schuur;
  Die groeiden aan, van uur tot uur,
Uit alle streken, alle landen.
  Zóó klom de welvaart onverpoosd,
Want haar belagers af te weren
Was ieders zinnen en begeeren,
  En haar verwerven — ieders troost!

Toen sprak de Muze der Historie:
  „Één vijand heeft dit nobel ras,
  „Dat eens der volken voorbeeld was
„En ze bezielde door zijn glorie!
  „Een volk leeft niet van brood àlleen,
„En zoo voor de enk'len als voor velen
„Moet er een glans van 't Schoone spelen
  „Door 't proza van het leven heen!"

Daar klimt met nog onvaste schreden
  Een jeugdig kind op Neêrland's troon!
  Haar hoofdje dekt geen zware kroon,
Geen hermelijn haar teng're leden; —
  Haar hermelijn is 't wit gewaad,
Waar onze kind'ren 't liefste in waren,
Haar kroon — dat zijn heur blonde haren, —
  Een lachje is *haar* geheim van Staat!

Door heel Europa gaat een trilling
  Als van een storm, die langzaam naakt,
  Want, hoe gebreideld en bewaakt,
De honger dreigt en schreeuwt om stilling!
  Ziet ge dat brood'loos legioen?
Ziet ge het flikk'ren der geweren,
Die broeders tegen broeders keeren? —
  Geen hoop op uitkomst of op zoen! —

Maar ziet ge ook, scheem'rend door de boomen
  Van 't vredig Loo, dat zoet tehuis,
  Vol vleugelslag en wiekgeruisch,
Vol bloemen en vol kinderdroomen?
  Daar weven onschuld jeugd en min
Een sluier voor de latre zorgen,
Daar straalt een heldre levensmorgen
  En rijpt een kind tot Koningin!

Dat kind te steunen en te sterken,
  Met ridderplicht en mannenmoed,
  Zooals een vader 't *zijn* kind doet, —
Dat moet op Neêrland zeeg'nend werken.
  Een volk leeft niet van brood alleen,
En zoo voor de enk'len als voor velen
Moet er een glans van 't Schoone spelen
  Door 't proza van het leven heen!

VERLANGEN.

DOOR

C. L. LÜTKEBÜHL Jr.

Onder palmen mocht ik rusten,
Onder palmen, hoog en slank,
Alle lasten, alle lusten
Dáár vergeten! —
Ach, hoe lang
Zou mij zulke rust behagen?
Al te ras werd ik haar moê;
Ruischte 't me uit de palmen toe
„Hooger rijst, hoe meer wij dragen
Zonder klagen,
Onze kroon
Mag dan last u nederdrukken,
Waardoor 't leven leven wordt?
Mag geen lust uw hart verrukken
Die den tijd van 't leed verkort?
Onder palmen werkloos rusten,
De arbeidschuwe hake er naar!
Aan elkâar
Hangen 's levens moeite en lusten:
Hier de last, die nederdrukt,
Maar daarneven
Rijpt de vrucht, die, wie haar plukt,
Wordt als loon en lust gegeven,
Blij gehoopt en kalm verwacht!
Enkel 't laagre zij vergeten:
Nevel, die 't verschiet omhult,
Ongeduld,
Dat van wachten niet wil weten.
Trekke als ons u 't hoogere aan:
Draag de lasten, smaak de lusten,
Wie zijn taak heeft afgedaan,
Onder palmen mag hij rusten."

1891.

HET ONTSTAAN DER DILUVIALE GRONDEN IN NEDERLAND.

DOOR

DR. H. BLINK.

Wanneer men de oostelijke streken van ons vaderland of de hooge terreinen van Gaasterland, het Gooi of elders bezoekt, valt reeds bij den eersten oogopslag een groot verschil tusschen deze landschappen en die van het lage Holland op te merken. Men verhaalt dat koning Lodewijk, toen hij van Holland naar het Loo reisde, zeide: „La terre commence au Bildt".

Die uitdrukking is zeer verklaarbaar. Vooral in het begin dezer eeuw, toen vaste steenwegen nog tot de uitzonderingen behoorden, toen het reizen langzaam ging en aanleiding gaf het land beter te leeren kennen dan thans, nu men, in een coupé opgesloten, geheele provinciën binnen enkele uren of soms minuten doorvliegt, vooral toen moest een dergelijke verzuchting wel aan den reiziger ontsnappen, als hij den vasten zandgrond onder de voeten kreeg.

Het Hollandsche 1) en Friesche landschap langs de zee is laag en effen als eene watervlakte, waar de verre voorwerpen bijna regelmatig achter de ronding der aardoppervlakte wegzinken. Doch in het oosten van Utrecht, in Gelderland en elders in de oostelijke streken van ons land, vindt men afwisselende, golvende terreinen, hier tot ware heuvelrijen gevormd, daar met lengtevalleien doorsneden, door welke de kleine rivieren hare kronkelende stroombanen te midden van de zoomen der groengronden openhielden.

In Holland bestaat voor een groot gedeelte de bodem uit eene weeke, slibberige massa, golvend als eene halfvloeibare, taaie brij, wanneer eenig zwaar lichaam er over bewogen wordt. Geen huis kan men op dien onvasten grondslag bouwen, doch door lange palen moet men den stevigen ondergrond trachten te bereiken, om hierdoor den gebouwen een vast fondament te verzekeren.

Geheel anders is het in de streken, waar volgens koning Lodewijk het land bevindt. Hier vindt men den vasten grond, die in Holland eerst door ongeveer 10 meter lange heipalen kan bereikt worden, aan de oppervlakte. Het is zand, op vele plaatsen met kleine steentjes of grint vermengd, dat hier den bodem uitmaakt.

Gaat men dezen bodem nader onderzoeken, dan ontdekt men zoo hier en daar meer of minder uitgebreide leemlagen op eenige diepte onder de oppervlakte. Men behoeft slechts op de Veluwe, op de heiden in het oosten van Overijsel en Gelderland, in Drente en elders eenige voeten in den grond te graven, om die leemlaag te bereiken. En daarbij bemerkt men dan, dat

---

1) Wij laten de duinen buiten rekening.

dikwijls het leem en ook het zand, dat er over heen ligt, met zwaardere steenen vermengd is, die er in meer of minder groot aantal onregelmatig in verstrooid liggen.

Die steenen, algemeen keien genoemd, hebben zeer verschillende afmetingen. Men vindt er vele met een middellijn van één d.M. en minder, doch ook enkele van buitengewonen omvang. Nabij het raadhuis te Oldenzaal ligt een granietblok dat 8 voet lang en 6 voet breed is, en zeker meer dan 14.000 K.G. weegt. Het werd in den naburigen Tankenberg uitgegraven en als eene curiositeit in de stad neergelegd. De zware steenblokken, van welke de oude bewoners dezer gewesten de grafmonumenten hunner dooden opbouwden, de Hunnebedden, zijn eveneens gevormd uit materiaal, dat men in den bodem vond. Bij Bergum werd een steen in den bodem gevonden van 8640 K.G. zwaarte.

Wanneer men verder de mineralogische samenstelling dezer steenen onderzoekt, ontdekt men, dat deze in het algemeen bij de keien der noordelijke provinciën eene andere is dan in de zuidelijke deelen van ons land. Terwijl in Drente en zuidelijk Groningen het meest granietgesteenten als keien voorkomen, vindt men in Overijsel behalve graniet ook steenen van kolenkalk, spiriferenzandsteen en andere steensoorten. In Gelderland vermindert het graniet nog meer en nemen andere steensoorten als basalt, spiriferenzandsteen en kolenkalk in hoeveelheid toe, terwijl ten zuiden van de Maas slechts sporadisch granietgesteenten als keien voorkomen.

Zoo bevat de bodem van onze hoogere gronden verschillende steenstukken, die blijkbaar niet in ons land gevormd zijn. Wel was het eene algemeen verbreide volksmeening, dat de keien op de plaats zelf in den grond groeien, en dat ze zouden toenemen in dikte, wanneer geen menschenhand ze aan de oppervlakte bracht, maar de wetenschap heeft zich reeds lang van die onhoudbare voorstelling losgemaakt. De granietkeien in het noorden van ons land vertoonen in samenstelling eene treffende overeenkomst met granietgesteenten, welke men in Skandinavië vindt. Het zijn stukken, zooals men ze daar onder den invloed der verweering en der afwisseling van warmte en koude nog thans van de vaste rotsen ziet brokkelen. Een verschil in uiterlijk met zulke versch afgescheurde steenstukken is, dat deze laatste meestal scherpe hoeken en kanten hebben, terwijl de granietkeien in ons land door wrijving blijkbaar zijn afgerond, of door vlakke afschuring gladde, geslepen vlakken hebben verkregen.

De basaltkeien, de stukken spiriferenzandsteen en kolenkalk uit Gelderland en de zuidelijke provinciën, vertoonen veel overeenkomst met vaste rotsen langs den Rijn en de Maas, zoodat hun oorsprong bij deze te zoeken valt. Zoo zien wij, dat de steenen in onze zandgronden van elders afkomstig zijn. Het zijn zwervelingen uit verre gewesten, door de eene of andere kracht medegevoerd van hun oorspronkelijk vaderland, en als relequiën in onzen bodem bewaard. De naam *erratische steenen* of *zwerfsteenen*, welke men er aan gegeven heeft, is daarom ook zeer juist gekozen.

Doch wie was de krachtige arbeider, die van verre landen als Skandinavië

de zware granietblokken der Hunnebedden zoowel als het fijnere steengruis vermocht aan te voeren naar ons vaderland? Welke reuzenhand was in de natuur werkzaam tot het verrichten van dien arbeid, waaraan ons land voor een groot gedeelte zijne wording te danken heeft?

Die vraag werd gesteld, toen op het eigenaardige van dezen bodem de opmerkzaamheid gevestigd was. De geologen zochten rond over de oppervlakte der aarde, of er ook ergens soortgelijke verschijnselen voorkomen, en of er bij het tegenwoordig in de natuur werkzaam zijnd arbeidsvermogen ook aanwijzingen te ontdekken zijn, om de factoren te vinden, die het ontstaan van genoemde formaties verklaren.

Hoe eenvoudig schijnbaar ook samengesteld, hoe weinig bij oppervlakkige beschouwing door bijzonderheden in het oog vallend, is er toch bijna geen geologische formatie, welke meer moeielijkheden ter verklaring oplevert, dan die van de zand- en grintgronden met hunne zwerfsteenen en leemlagen. Toen de geologische wetenschap nog in hare kindsheid was, en men het ontstaan van alle verschijnselen in het relief der aardoppervlakte door hevige catastrophen trachtte te verklaren, stelde men zich een buitengewonen watervloed voor, die door snellen stroom de steenen, het grint en het zand zou aangevoerd hebben, om het daar neer te leggen, waar het vermogen des strooms te zwak werd voor verder transport. De gewijde geschiedenis der Israëlieten, de mythen van Grieken en vele andere volken maken melding van dergelijken watervloed, welke zich over de geheele wereld zou uitgestrekt hebben, en niets viel gemakkelijker dan de hypothese met dit godsdienstig verhaal te verbinden. Daardoor kwamen de geologen er toe, die aardlagen, welke wij van ons land beschreven, het *Diluvium* te noemen, een naam, waarmede speciaal de „Zondvloed" wordt aangeduid. En al werd in lateren tijd ingezien, dat de verklaring van het ontstaan der zand- en grintlagen met zwerfsteenen door een grooten watervloed niet volkomen juist is, al moest deze hypothese voor een andere plaats maken, de naam Diluvium bleef voor die formatie behouden, ook al drukt de beteekenis des woords niet het ontstaan dier vorming uit. Ook wij zullen ons voor het gemak van dezen naam bedienen.

Dat het Diluvium, d. i. de aardvorming uit den diluvialen tijd, welke vooral in de Noord-Duitsche laagvlakte een groote uitgestrektheid heeft, en die in ons vaderland over 1338745 H.A. of ruim 40 pCt. van het geheel aan de oppervlakte komt, niet door een grooten watervloed kan ontstaan zijn, bleek bij eenig nader onderzoek al spoedig. Hoewel het water bij hevigen golfslag en branding in staat is zware steenen der zeedijken te verplaatsen, levert de natuur toch nergens een voorbeeld, dat door stroomend water steenblokken als er in het Diluvium gevonden worden, over verren afstand vervoerd zijn. Daarom moet men voor dien arbeid een ander vervoermiddel in de natuur zoeken.

Ten oosten van het eiland New-Foundland bij de kust van Amerika, strekt zich in den Atlantischen Oceaan eene onderzeesche bank uit, de *New-Found-*

landbank geheeten. Aan den zuidkant stroomt de warme Golfstroom, ook wel Floridastroom geheeten, langs en over deze bank naar het noord-oosten, en richt zich, door de heerschende zuid-westenwinden voortgedreven, naar de kust van Europa.

Doch uit het noorden dringt over deze bank eene koude zeestrooming naar het zuiden door. Het is de Labradorstroom, die uit de Davisstraat komt en een tal van ijsbergen mede naar het zuiden voert. Die ijsbergen zijn voor een deel afkomstig van de gletschers, welke langs de fjorden aan de westkust van Groenland in zee afdalen, en die, als het benedeneinde in het water daalt, hier worden opgebeurd en daardoor onder donderend geraas van den gletscher afbreken. Men noemt dit het „kalven van den gletscher". Dan drijft dit afgebroken gedeelte van den gletscher als een ijsberg in de zee rond, ten spel van winden en stroomen.

In en soms op het gletscherijs vindt men tal van steenen en meer of minder groote hoeveelheden steengruis vastgevroren, welk materiaal vervolgens met den drijvenden ijsberg wordt medegevoerd. Waar de ijsberg afsmelt en zich oplost, zinkt dit bergpuin in de diepte. Dat nu heeft veelvuldig plaats op de bank van New-Foundland. Door den kouden stroom worden de ijsbergen niet alleen naar zuidelijker gewesten, maar ook in de warmere wateren van den Golfstroom gevoerd, zoodat hier het drijfijs op groote schaal afsmelt. Daardoor worden op de bank van New-Foundland de massa's bergpuin neergelegd, welke de gletschers van Groenland medevoeren. En wanneer over eenige duizenden jaren door een of andere oorzaak deze bank droog kwam te liggen, zou men hier een landschap vinden, dat in vele opzichten met den bodem van ons Diluvium overeenkomt.

Het was de Engelsche geoloog Charles Lyell (overleden 1875), welke zich vooral tot taak stelde om de veranderingen van de aardoppervlakte door langzaam werkende oorzaken te verklaren, die op de boven beschreven wijze ook het ontstaan van het Diluvium schetste.

Dat de groote Noord-Duitsche vlakte en ook ons vaderland eens door de wateren des oceaans bedekt waren, daarvoor spreken talrijke feiten. In den diluvialen tijd nu daalden de gletschers van het Skandinavische schiereiland in veel grooter aantal naar zee af dan thans. Over de Oostzee en Noordzee werden de ijsbergen, welke die gletschers deden ontstaan, naar de ondiepe stranden van Noord-Duitschland en Nederland gevoerd, waar zij op de banken vastraakten, afsmolten, en den bodem met het steengruis en de zware steenen, welke zij medevoerden, ophoogden.

Op die wijze zou, volgens Lyell, het Diluvium van Noord-Duitschland grootendeels gevormd zijn. Men noemt deze theorie de *drifttheorie*. Door het eenvoudige der verklaring, die aan de natuur ontleend was en in geen enkel opzicht streed met hetgeen de overige geologische verschijnselen leeren, werd zij spoedig vrij algemeen aangenomen.

Ook onze landgenoot Staring, de baanbreker voor de geologische studie in Nederland, nam de drifttheorie van Lyell aan als verklaring van het ont-

staan van het Diluvium in ons land. De gesteenten van het Diluvium, die van Skandinavische afkomst zijn, waren door drijvende ijsbergen aangevoerd, dat was jaren lang de algemeene meening.

Doch behalve noordsche, werden er in het Diluvium van ons land ook zwerfsteenen gevonden, die blijkbaar afkomstig zijn van de gebergten aan den Rijn of de Maas, en zelfs granieten, die overeenkomen met de vaste gesteenten van Bretagne en Normandië, zooals de onderzoekingen van den laatsten tijd leeren. Om den aanvoer der Rijnsche gesteenten te verklaren nam Staring aan, dat behalve door het bergijs ook door gewone bergstroomen en overstroomingen verbazend groote hoeveelheden steenen en tot slib vergruisde rotsen naar de laagten gevoerd werden. Het uit het zuiden afkomstige materiaal van het Diluvium zoude op die wijze aangevoerd zijn. En naar de verschillende afkomst van het materiaal van het Diluvium onderscheidde Staring *Skandinavisch Diluvium*, *Rijn-Diluvium* en *Maas-Diluvium*. Het eerste werd natuurlijk in het noorden van ons land gevonden, het andere in het zuiden nabij deze rivieren. Doch ten noorden van den Rijn op de Veluwe enz., vindt men een gebied, waar zoowel Noordsche als Rijnsche zwerfsteenen worden gevonden. Deze gronden werden door Staring als het *Gemengd Diluvium* aangeduid.

Op dit standpunt stond onze wetenschap omtrent het ontstaan van den vaderlandschen bodem nog tot voor een tiental jaren. Groot was over 't geheel de belangstelling in de kennis van het Diluvium niet bij de geologen. Men verkeerde te veel in de meening, dat in deze aardlagen weinig belangrijks te ontdekken valt, en ging de enkele verschijnselen, welke sommigen opmerkten en die niet met de drifttheorie in verband waren te brengen, te veel achteloos voorbij.

Maar toen eenmaal de aandacht op het Diluvium gevestigd was, toen de feiten de vraagpunten vermeerderden, welke niet door de drifttheorie konden verklaard worden, toen ontstond er binnen korten tijd een ijverige werkzaamheid op het gebied der Diluviaal-studiën.

In Zweden en Duitschland ving die vernieuwde studie aan, en weldra telde ook ons vaderland ijverige onderzoekers van het Diluvium. Door Prof. Martin en Prof. van Calker begonnen, werd weldra Dr. J. Lorié bij uitnemendheid de kenner van ons Diluvium, aan wiens talrijke onderzoekingen wij de meeste nieuwe beschouwingen over deze formatie te danken hebben. Naast dezen moeten wij Dr. H. van Cappelle noemen, die in Friesland en Drente onderzoekingen naar het Diluvium heeft ingesteld.

Wat leeren ons de nieuwe onderzoekingen omtrent de diluviale formatie?

Bij nader inzien kwam aan het licht, dat het onmogelijk moet geweest zijn, dat de ijsbergen in de ondiepe zee, welke er boven onze gronden zou bestaan hebben, zulke zware steenen als die bij Oldenzaal en elders aanvoerden. Het ijs is wel lichter dan het water, maar een ijsberg ligt toch voor het grootste gedeelte onder de oppervlakte der zee. Men kan aannemen, dat ongeveer $^1/_9$ van een ijsberg boven water uitsteekt, terwijl $^8/_9$ onder water

onzichtbaar is. Hieruit blijkt, welk eene diepte de ijsbergen moesten hebben, om steenen van eenige duizenden K.G. te dragen, en dat dergelijke ijsbergen hier niet konden aankomen, meer reeds in diepere zeeën moesten stranden.

Daarenboven zijn de gesteenten, welke men in het Diluvium aantreft, ook die welke van noordsche afkomst zijn, geenszins alle van de gebergten uit het Skandinavische schiereiland afkomstig, maar enkele zijn blijkbaar door het vervoermiddel onderweg opgenomen, en naar ons land verplaatst. Iets dergelijks nu zou door de ijsbergen niet kunnen geschieden.

Verder vindt men de zwerfsteenen zonder eenige orde of gelaagdheid in het leem en zand van het Diluvium verspreid, en ook vele leembanken met keien vertoonen niet het minst sporen van lagen. Wanneer nu deze stoffen door ijsbergen aangevoerd en vervolgens in het water bezonken waren, dan moesten zij in lagen zijn afgezet, zooals men dat nog tegenwoordig bij de kleibezinksels der rivieren ziet.

Deze verschillende overwegingen leidden er toe, dat bij nader onderzoek de „drifttheorie" als onhoudbaar beschouwd werd, tot verklaring van het ontstaan der diluviale lagen in ons vaderland en in Noord-Duitschland.

Maar er kwam meer bij. Men ontdekte in het Diluvium verschijnselen, welker ontstaan alleen door de drifttheorie onmogelijk verklaard konde worden, maar die tevens den weg wezen tot een betere theorie voor het ontstaan dezer formatie.

Ten noorden van Osnabrück verheft zich uit de omstreeks 120 M. hooge vlakte de Piesberg tot 182 M., als een geïsoleerde, van oost naar west zich uitbreidende berg. Aan de noordwestzijde van dezen berg vond men in 1882 onder eene zandbedekking op 155 M. hoogte, op het vaste gesteente over een lengte van 10 M. en een breedte van 6 M. een effene vlakte, die blijkbaar onder eene sterke drukking gepolijst was met eene ruwe massa, zoodat er tal van evenwijdige krassen en lijnen door waren uitgegroefd. Die schuurlijnen op het vaste gesteente gaven de richting aan, in welke de beweging had plaats gegrepen, en die hier ongeveer N.N.O.—Z.Z.W. was.

Dergelijke schuurlijnen en gepolijste oppervlakten van de gesteenten zijn in het Noord-Duitsch Diluvium op verschillende plaatsen gevonden, waar het vaste gesteente in de diluviale lagen tot nabij of boven de oppervlakte komt, en het is wel opmerkelijk, dat de richting dier lijnen op verschillende plaatsen dikwijls naar een bepaald middelpunt wijst. Bij Velpke o. a. wijst de richting dier lijnen N.O.—Z.W. en bij Rüdersdorf is de richting N.N.W.—Z.Z.O. In Nederland werden dergelijke teekens natuurlijk niet gevonden, daar hier geen ander vast gesteente door het Diluvium aan de oppervlakte komt dan de tufsteen bij Maastricht, welke te zacht is om dergelijke lijnen en gepolijste oppervlakten te bewaren.

Wat leeren deze hieroglyphen der natuur nu aan den geoloog?

Er moet tijdens het ontstaan van het Diluvium een zware, uitgebreide en taaie massa geweest zijn, welke van de Oostzee uit zich waaiervormig over de Noord-Duitsche vlakte bewoog, en die met aanzienlijke drukking door

ruw schuurmateriaal de vaste gesteenten polijstte en met lijnen en krassen bedekte. Uit de sporen, welke die arbeid achterliet, kan men tot het bestaan van die werking in den diluvialen tijd besluiten.

Doch vertoont de natuur thans nog ergens het bestaan van dergelijke werkingen, om deze in een vroeger geologisch tijdperk ook voor Noord-Duitschland en Nederland te kunnen aannemen tot verklaring van genoemde verschijnselen?

Werkelijk is dit het geval. Wie Zwitserland bezoekt, heeft veelvuldig gelegenheid om soortgelijke gepolijste vlakten met schuurkrassen op de vaste gesteenten waar te nemen. Het gemakkelijkst is dit wel in den bekenden „Gletschertum" te Lucern, waar dergelijke verschijnselen en nog andere in een afgesloten tuin nabij de stad zijn waar te nemen. Doch wie het ontstaan dier lijnen nog thans wil nagaan, moet zich dieper in het bergland begeven, tot den voet der gletschers, op plaatsen waar eens het bergijs over de rotsen schuurde, maar door afsmelting zich later heeft teruggetrokken.

De gletschers zijn het, die bovengenoemden arbeid verrichten. Zij schuren de hoeken af van de rotspunten, welke zij op hun weg ontmoeten, en geven ze een afgeronde, bolvormige gedaante. Dergelijke afgeronde rotsen, door de Duitschers „Rundhöcker," door de Franschen „Roches moutonnées" genoemd, vindt men veelvuldig in de bergstreken, welke aan de werking der gletschers blootstonden.

Doch bij de gletschers zijn nog meer verschijnselen waar te nemen, die men ook in de diluviale lagen vindt. Aan het benedeneind van een afsmeltenden gletscher vindt men meestal een terrein van zand en steengruis, met steenblokken van allerlei vorm en afmeting in woeste wanorde bedekt, en waardoor het smeltwater, dat van de gletschers komt, met allerlei kronkelende waterloopen zich een weg baant. Die steenmassa vormde eens de moraine van de gletschers. Een gedeelte dier steenen lag misschien aan de oppervlakte, doch eveneens een groot gedeelte lag onder de gletschers of werd gedeeltelijk in het ijs gevonden. De eerste vormden de oppervlaktemoraine, de laatste de grondmoraine. De steenen van de grondmoraine zijn meest alle afgeslepen; men vindt er onder, waaraan duidelijk twee effene vlakken geschuurd zijn, en die ook door hun krassen aanduiden, dat het schuurmateriaal ruw moet geweest zijn, en dat zij zelf tot schuursteenen dienden. Welk materiaal dit was blijkt, als men het steengruis, de steenen en het ruwe slijpsel dier steenen van de grondmoraine, nader onderzoekt.

Zoo laten de gletschers door polijsting der rotsen, door schuurlijnen, gletscherkrassen genoemd, en door moraines met gepolijste steenen overal sporen van hun arbeid achter. Waar men die sporen vindt, kan men met zekerheid besluiten, dat eens tot daar de werkzaamheid van het landijs zich uitstrekte. De gletschertuin te Lucern, thans ver buiten het gletschergebied, levert het bewijs, dat eens de schoone omstreken van deze stad onder een krachtig werkende ijsmassa bedolven zijn geweest. Wie uit het Inndal over den Maloja pas naar Italië wandelt, ziet op den kam van dien pas, waar de

weg plotseling steil naar het zuiden daalt, duidelijk sporen van den gletscherarbeid op een rotsvlakte.

Toen eens de aandacht op deze teekens gevestigd was, vond men ze spoedig vele en in tal van bergstreken, waar thans van geen gletscherwerking meer sprake is. In het schoone zuidelijke Zwarte woud, nabij zijn hoogsten top, de Feldberg, en niet ver van de schilderachtige oevers van het Titimeer, zagen wij onmiskenbare gletschersporen. Eveneens werden zij ons bij excursies in de zuidelijke Vogesen aangewezen. Zoo zouden wij gansche reeksen van plekjes in de Alpen en de voorgebergten van de Alpen kunnen noemen, op welke overal gletschersporen ontdekt zijn op plaatsen, waar men in historischen tijd geen gletschers kende.

In Middel Duitschland, op de breedte van de rivier de Main, worden die sporen niet gevonden. Doch in Noord-Duitschland en in Noord-Europa in 't algemeen vindt men weer talrijke gletscherkrassen en andere teekenen van gletscherarbeid op de vaste gesteenten. Men vindt ze in de Schotsche Hooglanden en in Wales, in Noorwegen en in Zweden, en ook in de vaste gesteenten der Noord-Duitsche laagvlakte werden zij in de laatste jaren op verschillende plaatsen ontdekt, zooals wij reeds zeiden.

Die gletschersporen zijn de hieroglyphen, uit welke de geoloog de geschiedenis van het Diluvium heeft ontcijferd. Zij toonen met ontwijfelbare zekerheid aan, dat Noord-Duitschland en ook Nederland in den tijd, toen de meeste grint- en zandlagen werden neergelegd, door het landijs moeten bedekt zijn geweest Reusachtige ijsvelden strekten zich van de Skandinaafsche gebergten door de Oostzee en over de Noord-Duitsche vlakte uit, tot nabij de Duitsche middelgebergten. Zij bewogen zich van een centrum uit het noorden en breidden zich ten zuiden van de Oostzee waaiervormig uit. Zoo bereikte in Nederland een tak van dit landijs in het zuiden ongeveer den Rijn, en strekte zich over oostelijk Utrecht uit.

De richting van de gletscherkrassen in de gesteenten wijst aan, van welken kant en in welke richting de gletscherbeweging heeft plaats gevonden. Zoo blijkt uit de onderzoekingen dienaangaande, dat er in Noord-Duitschland na den landijsstroom uit het noorden ook nog eene vergletschering moet geweest zijn, die zich uit het oosten voortbewoog. Eene tijdsruimte zonder vergletschering, eene interglaciale periode, scheidde die beide tijdperken Deze tweede vergletschering heeft zich waarschijnlijk niet tot ons land uitgestrekt, men heeft ten minste hier geene sporen gevonden, die voor haar bestaan alhier het bewijs leveren.

Men noemt die tijdperken der vergletschering „*de ijstijden*". Door welke natuurlijke oorzaken die afkoeling van het klimaat ontstond, die de uitbreiding der gletschers op zoo groote schaal ten gevolge had, dit is lang een open vraagpunt geweest en volkomen opgelost is het op dit oogenblik nog niet. Wij willen thans dit onderwerp niet behandelen, maar wijzen er alleen op, dat zeker niet uitsluitend een lage temperatuur de oorzaak van die ijsuitbreiding geweest is, maar dat vooral in den vermeerderden neerslag

uit den dampkring een factor voor die reusachtige ontwikkeling van het landijs moet gevonden worden.

Doch al is men het er nog geenszins over eens, hoe en door welke oorzaken de ijstijden ontstonden, al zijn de factoren van het ontwikkelingsproces der diluviale gletschers nog geenszins aan de wetenschap bekend; bij de deskundigen bestaat er zoo goed als geen twijfel meer, dat die uitbreiding van het landijs, welke wij boven schetsten, moet bestaan hebben. En wanneer Noord-Duitschland en Noord-Nederland eenmaal onder landijs bedolven waren, dat van de Skandinavische gebergten langzaam voortschoof naar deze gewesten, dan is het verklaarbaar dat dit ijs, op dezelfde wijze als nog thans in de Alpen, op Groenland en elders geschiedt, de granieten van het noorden in allerlei afmetingen medevoerde naar die landen, waar de steenen bij het afsmelten in het overige bergpuin, dat de gletschers vervoerden, werden begraven.

Aldus is het probleem omtrent het vervoer der Skandinavische gesteenten voor Noord-Duitschland en Nederland opgelost. Niet de drijvende ijsbergen, maar het voortschuivende landijs was het vervoermiddel van het grootste gedeelte der stoffen, welke ons Diluvium samenstellen. Wij willen hiermede niet beweren, dat nergens door drijvende ijsbergen in den diluvialen tijd gesteenten verplaatst zijn, maar alleen, dat de steenen van ons noordelijk Diluvium er niet door zijn aangevoerd.

Is de samenstelling en ligging, de vorm der oppervlakte en de structuur van het Nederlandsch Diluvium in overeenstemming met de vormingen, welke door de werking van het landijs ontstaan?

Wij zullen trachten in een overzicht de geschiedenis van ons Diluvium in verband met de vergletschering van Europa te schetsen.

De Tertiaire periode der geschiedenis onzer aarde is voorbij. Het proces der groote veranderingen van de oppervlakte onzer planeet was hoofdzakelijk afgeloopen De Atlantische Oceaan was ontstaan tot eene scheiding tusschen de latere Oude en de Nieuwe Wereld, en in Middel-Amerika had de natuur een breeden dam opgeworpen om het bekken van den pas gevormde Atlantischen Oceaan in het westen af te sluiten. Het hypothetische Lemuria, dat Centraal Afrika met Indië zou verbonden hebben, was reeds verdwenen in den schoot der wateren; de Roode Zee brak een langwerpige inzinking der aardkorst binnen, om eene scheiding tusschen Azië en Afrika tot stand te brengen, en de Middellandsche Zee vormde een grens tusschen Europa en het Donkere werelddeel. De Alpen verhieven reeds hunne kruinen ten hemel, en daalden in lagere voorbergen naar het noorden af, en de kusten van Europa waren in hoofdlijnen reeds aangewezen.

Het klimaat van Europa met het einde van den Tertiairen tijd verschilde niet veel van het tegenwoordige. Zoo scheen reeds de nieuwste periode der wereldgeschiedenis te zijn ingetreden. Toch werd de geregelde ontwikkeling der aardgeschiedenis nog door een bijzonder verschijnsel onderbroken. De verlaging der temperatuur, de vermeerdering van den neerslag, vooral in den vorm

van sneeuw, en misschien andere oorzaken, deden na duizende jaren den ijstijd en de vergletschering van het vasteland ontstaan, waardoor de natuur op een geheel nieuwe wijze den modelleeringsarbeid der aardkorst voortzette. Terwijl bij de andere formatiën hoofdzakelijk bezinkingen in het water gevormd werden, had thans de neerlegging van aardlagen door het gletscherijs plaats. De uitbreiding van het landijs is daardoor bijzonder kenmerkend voor den tijd, dien men de Diluvialen noemt.

Nederland lag met het einde van den Tertiairen tijd nog grootendeels onder de wateren bedolven, en alleen in het zuiden van Limburg was een heuvelachtig land bemerkbaar. Doch uit het hart van Europa ontstonden reeds rivieren, die de algemeene helling des bodems volgden, en het overvloedige water in de zee boven Nederland uitstortten.

Doch het klimaat van Europa verslechterde; de temperatuur daalde langzaam, de vochtigheid en de sneeuwval namen toe, zoodat na honderden of duizenden jaren eene aanmerkelijke verandering was waar te nemen. Dit had ten gevolge, dat tijdens de hoogste temperatuur des jaars de waterrijkdom der rivieren sterk vermeerderde. Als vreeselijk bruisende stroomen, waarbij de hoogste watervloeden van tegenwoordig geheel in het niet zinken, rolden de overvloedige watermassa's eeuwen aaneen langs de bergen naar de hoofdrivier en langs deze verder naar de zee. Die snelle stroomen hadden een aanzienlijk arbeidsvermogen, en voerden steenstukken, rotsgruis, grint en zand mede van de gebergten, die zij doorliepen, om dit materiaal langzaam voort te bewegen en daar neer te leggen, waar zij bij het in zee uitmonden meer tot rust kwamen.

Op die wijze werd de zeebodem in Nederland door de stoffen, welke Rijn en Maas aanvoerden, met zware lagen zand en steengruis bedekt. De zwaarste steenen bleven reeds spoedig liggen en de stroom, welke zich hier uitbreidde, behield daarbij geen voldoend vermogen, om die nog verder te verplaatsen. Doch de fijnere bestanddeelen, het zand en grint, werden verder medegenomen.

Aldus is het verklaarbaar, dat er zich een uitgestrekte zand- en grintbank voor den Rijn- en Maasmond vormde, die naar het N. W. toe daalde, en tevens in fijnere bestanddeelen overging. De bestanddeelen van die bank waren alle van zuidelijken oorsprong, en door hunne bezinking in het water vormden zij geregelde lagen.

Dit was het voorspel der vorming door het landijs. Het Rijn- en Maas-Diluvium ontstond reeds voor een gedeelte op die wijze, vóór het eigenlijke ijstijdperk intrad, en tijdens het ijstijdperk zette zich het ontstaan dier formatie voort. Het vormt een *gelaagd* Diluvium, dat op meer of minder diepte ook in Overijsel, Drente en Friesland ontdekt werd.

Doch in den strijd tusschen afsmelting en aanwas bij het gletscherijs had de laatste de overhand, en na lange jaren breidden de gletschers van de Alpen zich tot nabij de Main uit. Nog altijd leverden die ijsmassa's door het afsmelten veel water aan de rivieren, maar tijdens de toeneming der ijsuitbreiding werd die hoeveelheid toch geringer. Het zuidelijke landijs bereikte Nederland niet.

Intusschen naderde het landijs uit het noorden onze grenzen. Gletscherstroomen gingen jaren bij jaren de uitbreiding van dit ijs vooraf. Zij spoelden de grondmoraine uit, en legden het leem, dat daarin bevat was, op die plaatsen neder, waar zij tot rust kwamen. Zoo werden er ook indirect door het noordsche landijs goed *gelaagde* klei- en zandbeddingen gevormd. Hunne vorming ging die van de ijsuitbreiding vooruit.

Bij de nadering van het landijs werden hiervan, gelijk nog thans bij de gletschers geschiedt, telkens stukken op het eind afgebroken. Van deze stukken dreven eenige als kleine ijsschollen op de gletscherstroomen rond en voerden enkele steenen en eenig gruis in het gelaagd Diluvium vooruit.

Doch vervolgens breidde de ijsbedekking zelve zich uit tot ons land. Hierdoor werden zware steenen aangevoerd, en de grondmoraine werd thans direct nedergelegd. Door de drukking van het voortschuivende ijs werden de onderliggende vroeger gevormde lagen ineengeperst, soms door elkander gewoeld en samengeschoven of geplooid. Het gelaagde van de afzettingen, welke vóór de aanwezigheid van het gletscherijs door het smeltwater gevormd waren, ging aldus verloren. En waar de grondmoraine tot ontwikkeling kwam, werd daarop eene *ongelaagde*, *structuurlooze* massa neergelegd, met keien onregelmatig vermengd. Bij vele leembeddingen is dit duidelijk waar te nemen.

Het landijs bedekte aldus de vormingen van het Rijn- en Maas-Diluvium met meer of minder zware lagen. In het noorden zijn de door het landijs neergelegde lagen het zwaarst, maar naar den Rijn toe, waar het landijs zijn grens schijnt gehad te hebben, werd die afzetting van Noordsche producten natuurlijk geringer. Hier werden de afzettingen van den Rijn er zelfs niet geheel door bedekt en men vindt dus aan de oppervlakte zoowel steenen zuidelijke als van noordelijke afkomst. Dit is het gemengd Diluvium, dat wij boven noemden. En ten zuiden van de Maas, waar het landijs niet doordrong, kwamen door toevallige oorzaken slechts enkele gesteenten uit het noorden, doch bleven de stoffen, welke het stroomend water uit het zuiden aanvoerde, over 't geheel aan de oppervlakte.

Toen de ijsperioden eindigden, toen de gletscheruitbreiding door inkrimping en afsmelting van het landijs gevolgd werd, kwam de grondmoraine bloot te liggen. Een moraine-landschap was het, dat daar gevormd was. Waar een lange tijd het einde van een gletscher op een zelfde plek geweest was, had zich een rug van bergpuin, steengruis en zand gevormd. Dit werd een frontmoraine, waarvan men enkele sporen vindt. Het smeltwater van het ijs bruiste met geweldige kracht in allerlei richtingen door het moraine-landschap. Het zand werd medegevoerd en elders in regelmatige lagen over de moraine met zijn grint en leembeddingen nedergelegd.

Zoo werkte dit smeltwater, alsook het krachtig stroomende water van Rijn en Maas, nog jaren bij jaren aan de modelleering van het landschap. Waar de smeltwaterbeken samenliepen en grootere stroomen vormden, deden zij door erosie van den bodem breede valleien ontstaan in het Diluvium. De dalen der meeste stroomen in het oosten van ons land, van den Ouden IJsel

de Berkel, de Vecht en hare bijstroomen e. a. zijn blijkbaar op die wijze gevormd. Met haar tegenwoordig water zouden deze riviertjes onmogelijk zulke breede dalen kunnen doen ontstaan. Zij zijn de zwakke nakomelingen van diluviale reuzen, welke eens in al haar grootheid hier huisvestten, en waarin het verzwakt nageslacht zich bijna verliest.

Zoo is de noordelijke diluviale bodem van ons land hoofdzakelijk gevormd door de uitbreiding van het landijs tijdens het ijstijdperk. Het noordelijk gedeelte is aan de oppervlakte op vele plaatsen direct eene schepping van den arbeid der gletschers, het zuidelijk gedeelte is gevormd door afzettingen van buitengewoon krachtige rivieren, die aan de gletscheruitbreiding van het zuiden en den rijken neerslag uit den dampkring hun aanzienlijk vermogen te danken hadden. De leembanken in de zand- en grintgronden zijn de overblijfselen der grondmoraine, hetzij direct, waar het diluviale leem ongelaagd voorkomt, hetzij indirect, waar het leem door smeltwater uit de moraine werd weggespoeld om elders weer te bezinken. De vorm der oppervlakte is sedert het ijstijdperk zeer veranderd en verandert nog dagelijks. Doch de wetenschap leert ons, zooals wij in het bovenstaande in algemeene trekken trachtten te schetsen, dat de vaste oppervlakte der landen ten zuiden langs de Oostzee en langs de Noordzee, van de gebergten langs den Rijn en de Maas en uit Skandinavië afkomstig is.

Aan de werking van het landijs en van de groote rivieren uit den ijstijd hebben wij de schoonste gedeelten van ons vaderland te danken. Het waren de modelleurs van onze landschappen, die afwisseling van vormen tot stand brachten in de jongere formaties van onzen aardbodem.

De schoone landstreken in het Gooi, de liefelijke Utrechtsche heuvels, de schilderachtige afwisseling van hoog en laag langs den Veluwezoom, de bekoorlijke woestheid der Veluwe-heuvels, de kronkelende stroomdalen van onze zandgronden met liefelijk groen omboord, al deze vormen zijn in hoofdzaak aan genoemde werkingen te danken. Wie van den zuidelijken Veluwerand zijn blik in het rond laat weiden, omvat daar formaties van verschillenden aard, aan den diluvialen tijd te danken. De vruchtbare Betuwe, later met zware kleilagen aangevuld, vertoont nog de sporen van het breede dal, waarlangs de reusachtige diluviale Rijn zijne wateren voorbij den ijsrand naar het westen deed bruisen. Ginds, op de grenzen van Gelderland en Utrecht, wijst de Geldersche Vallei nog den weg aan, welke een tak dier rivier volgde in het latere Diluvium. En de heuvels der Veluwe zelf, het zijn wellicht gedeeltelijk opplooiingen van den ondergrond door de kracht van het landijs. Misschien wijst een nader onderzoek hier later ook nog sporen van frontmoraines of andere gletscherwerkingen aan. Want al kennen wij de hoofdbeginselen, waarop de vorming der diluviale gronden berust, aan onze diluviaal-geologen blijft nog veel tot onderzoek over. Mogen zij steun vinden bij dien arbeid, om Nederlands geologische kaart weldra door een verbeterde te vervangen.

UIT DE STUDEERCEL DER REDACTIE.

Mogen wij onze dooden van 1891 vergeten?

Juist nu, wijl zoo menig verlies in de kringen der Nederlandsche geleerden, geletterden en kunstenaars ons zwaarder drukt dan ooit te voren?

In en buiten ons vaderland zijn vermaarde mannen gevallen — mannen, wier namen door de historie zijn geboekt, wier heugenis niet verloren gaat; mannen ook, wier namen nu een historischen klank schijnen te bezitten, wier nagedachtenis na luttel jaren voor goed verdwijnen zal.

Als contrast staan twee dooden van 1891 zeer bont tegenover elkander — Moltke en Boulanger. Beiden militairen, beiden ingrijpend in de organisatie hunner nationale strijdkrachten, de eerste, een groot man vol eenvoud en degelijkheid, de andere, een luidruchtige snob, die met een zwart strijdros en veel goudborduursel réclame maakte voor zijn persoonlijk belang. Moltke, de strateeg, die de vereenigde Duitsche strijdkrachten in 1870 en 1871 met vaste hand ter victorie leidde, Boulanger, die door zijne heldendaden de stof leverde voor de koffiehuisliederen van den grooten Paulus; de eerste, een der achtenswaardigste burgers van zijn vaderland, op de handen gedragen door zijn souverein en het geheele Duitsche volk, de andere, roekeloos de grootste onrust stichtend, uit het zuiverst egoïsme strevend naar eene belachelijke dictatuur, uit zijn vaderland verbannen wegens landverraad en samenzwering met de gemeenste fortuinzoekers uit het hoogst en het laagst canaille samengeraapt — eene hongerige bende, die zich eerlang hoopte te werpen op de welvoorziene ruif van den staat.

De naam van Moltke zal uit de wereldgeschiedenis niet verdwijnen, terwijl Boulanger's eenige daad, waaraan eene zweem van grootheid schijnt verbonden — zijn zelfmoord op het Brusselsche kerkhof — binnen weinige jaren volkomen in het vergeetboek zal zijn overgegaan.

Nog een andere doode van 1891 heeft in Frankrijk veel van zich doen spreken — Dom Pedro II, ex-keizer van Brazilië. Veel keizerlijks was er niet aan dezen loggen, plompen persoon. Toen hij voor tien jaren Nederland bezocht, verbaasde hij ieder door zijne zonderlinge vroege verschijning elken morgen. Daar hij, naar men beweerde, zeer degelijke studie in chemie en physica had gemaakt, moest hij alle mogelijke wetenschappelijke inrichtingen bezoeken. Op zekeren Juni-morgen van 1881 stond hij te zes uur in het voorportaal der Haagsche Hoogere Burgerschool voor het personeel van Directeur en Leeraren — de laatsten zeer verbaasd reeds vóór zes uren des 's morgens tot den dienst te zijn opgeroepen. Gekleed, als een werkman, die zijne zondagsche jas had aangetrokken, vergezeld van een adjudant, zekeren heer Da Silva, die er in zijn politiekje nog armoediger uitzag, en op afgetrapte schoenen liep, ging de Keizer naast den Directeur al de lokalen door met knorrig gezicht, terwijl hij alleen in het laboratorium van den leeraar in de chemie een paar schorre woorden sprak.

Aan dezen Keizer ontbrak alle uiterlijke majesteit, een makelaar in krenten kon er niet burgerlijker hebben uitgezien. Hij schijnt dit vergoed te hebben door zekeren familiaren toon in zijne gesprekken met hen, die hem belangstelling inboezemden.

Hij bracht te Parijs uit eigen beweging een bezoek aan Victor Hugo, toen wonende Rue Clichy, derde verdieping. — „L'Empéreur du Brésil a voulu voir Jeanne et Georges!" — heeft Victor Hugo aan den steller dezer regelen weinige dagen later verhaald — en de groote Fransche dichter voegde er bij, dat Dom Pedro gedurende eene voorstelling in een der Parijsche schouwburgen, waar men verzen van Victor Hugo voordroeg, in zijne loge was opgestaan, het woord had genomen, en een der beste stukken uit *La Légende des Siècles* had opgedreund. Ook deze souverein heeft gedurende de laatste jaren van zijn leven de club der *Rois-en-exil* in Frankrijk bezocht! Ware hij wat eer verschenen, misschien had Alphonse Daudet hem eene eereplaats in zijn roman gegeven.

Ernstiger stemming maakt zich van ons meester, als wij aan de Nederlandsche dooden van 1891 denken. Uit alle rangen en standen zijn uitstekende mannen weggenomen. Uit de rij der hooge Indische ambtenaren verdween een man van wetenschappelijke verdienste, het oud-lid van den Raad van Nederlandsch-Indië, S. van Deventer. Ieder, die hem te Batavia of in Den Haag gekend heeft, getuigt met volle overtuiging, dat hij zelden degelijker, eenvoudiger en bekwamer hoofd-ambtenaar heeft ontmoet. Zijne wetenschappelijke lauweren won hij door zijn reuzenwerk over het Cultuur-stelsel, eene historische-economische studie van blijvende waarde. Van Deventer had ééne zwakke zijde — hij was zwager van Mina Kruseman, van Stella Oristorio di Frama, die met liederen en revolvers Amerika doorreisde, en in Nederland revolutie stichtte met groen fluweelen sleepjaponnen en opgewonden redevoeringen. Van deze schoonzuster hoorde hij ongaarne spreken. Zijn ingetogen, rustig karakter kwam in opstand tegen eene Nederlandsche vrouw, die het reclame maken van Barnum — ook een doode van 1891 — had afgekeken.

Ik geloof, dat men Mina Kruseman onrechtvaardig heeft behandeld. Zij is te vroeg gekomen — minstens tien jaren te vroeg. Had zij in 1883 haar *Huwelijk in Indië* uitgegeven, in 1884 en 1885 hare tournée door Nederland gemaakt, en ware zij in 1886 ten tooneele verschenen met hare *Echtscheiding*, voorts als de koningin van *Vorstenschool*, en al wat daarop volgde, mij dunkt het zou haar niet aan bewonderaars en verdedigers hebben ontbroken, die bij haar eerste optreden in 1873 de kinderschoenen nog niet ontwassen waren.

Doch paulo majora canamus!

Onder de Nederlandsche staatsmannen van naam, die in 1891 het tijdelijke zegenden, schijnt mij niemand oorspronkelijker en ridderlijker dan M. D. Graaf Van Limburg Stirum, oud-minister van oorlog, de onvermoeide advokaat voor algemeenen dienstplicht. De generaal met het houten been, de

flinke, cordate, maar toch fijn beschaafde man met aristocratische manieren, was in alle kringen der residentie populair. Hij won het hart van iedereen, niet alleen door zijn roemrijk verleden als officier, als verdediger der Citadel van Antwerpen, maar ook door zijn open, levenslustig gelaat en altijd geestig gesprek. Velen zijner vrienden genoten van zijn handig beleid, als hij de vergaderingen van de Haagsche club: de Sphinx, praesideerde, en de levendigheid van zijn vernuft telkens algemeene instemming eischte. Hij had de gewoonte zijne vrienden op straat aan te spreken, en met eene onverwachte vraag te verrassen. Levendig herinnerde ik mij, dat hij eens zoo snel, als zijn houten been hem veroorloofde, op mij toestapte, en vroeg:

— „Amice! Wie heeft het eerst gezegd: Het geld, dat stom is, maakt recht wat krom is?”

— „Dat is moeilijk te bepalen, generaal! Voor zoover ik mij herinneren kan, komt dit spreekwoord het eerst voor in 1615, in Bredero's tooneelstuk: *Lucelle!*”

— „Bravo! Dus Cats heeft het niet het eerst gezegd! Eene weddingschap — weet-je!”

— „Neen, generaal! Want in 1615 was het waarschijnlijk al een spreekwoord!” Het is mij later nimmer gebleken, welke weddingschap de waardige man bedoelde, maar nooit vergeet ik den hartelijken handdruk en den minzamen glimlach, waarmeê hij mij voor deze kleine inlichting dank zegde.

De zwaarste verliezen van 1891 troffen onze Hoogescholen, inzonderheid de Rijksuniversiteit te Leiden. Amsterdam verloor den oud-hoogleeraar Mr. C. M. J. Willeumier, Groningen den hoogleeraar Dr. J. Beckering Vinckers, maar Leiden leed slag op slag door den dood van Dr. J. J. Cornelissen, Dr. G. D. L. Huet, Dr. G. A. Wilken en Dr. A. Kuenen. Hier geldt wel de oude Vergiliaansche klacht:

„Quis talia fando
temperet a lacrumis......”

Het jongst van al de gestorven hoogleeraren was George Alexander Wilken, nauwelijks 44 jaren oud. Als Indisch ambtenaar met verlof (kontroleur 1ste klasse) vestigde hij zich te Leiden, en studeerde onder Kern en De Goeje Sanskrit en Arabisch, om zijne lievelingsstudie — de Ethnographie van den Indischen Archipel — op degelijken wetenschappelijken grondslag te kunnen voortzetten. Van 1885 — na zijne benoeming tot hoogleeraar — tot 1891 heeft hij jaarlijks door nieuwe studiën zijn naam in Nederland en in den vreemde bekend en beroemd gemaakt. Ook Cornelissen en Huet hadden den zeventigjarigen leeftijd nog niet bereikt. Voortdurende ongesteldheid had Huet reeds genoodzaakt ontslag te nemen uit zijn ambt. Eenige jaren vroeger als Rector Magnificus de lotgevallen der Rijks-Universiteit in den afgeloopen academischen jaarkring schilderend, had hij al zijne hoorders geboeid door het zeldzaam vernuft, waarmee hij de uit den aard der zaak doodeenvoudige feiten wist in te kleeden. Van hem, van Cornelissen, ware nog veel te verwachten voor hunne leerlingen, voor de wetenschap —

beiden werden door eene meedooglooze, sleepende ziekte weggenomen.

Wat de Leidsche Rijksuniversiteit door het verscheiden van Dr. A. Kuenen heeft verloren, is ten onzent en in den vreemde reeds op waardige en treffende wijze in het licht gesteld. Kuenen was een der representative men der Nederlandsche theologische wetenschap, vooral in Engeland. Het is overbodig een enkel woord te zeggen over zijne verdiensten in de wetenschap der Boeken van het Oude-Verbond — het zou te recht mogen heeten: uilen dragen haar Athene. Zij, die Kuenen persoonlijk gekend hebben, zullen eene onuitwischbare herinnering aan den zeldzaam humanen man hebben behouden. Zijne lijfspreuk scheen wel: suaviter in modo, fortiter in re: zijne toespraak, zijn raad, zijn gesprek klonk altijd bemoedigend en volkomen rustig, als van een, die zich zelven, en daardoor anderen, beheerscht. Van schikken en plooien — als bij wijlen den Utrechtschen hoogleeraar Heringa — was bij Kuenen geene sprake. Zijne op beginselen en ervaring berustende overtuiging sprak hij uit met onbeschroomden klem, en wist hij te handhaven tegen elken aanval. En steeds boezemde zijn woord eerbied in, en altijd eindigde de gedachtenwisseling met betuigingen van sympathie voor de kloekheid van zijn karakter.

Ook onze Nederlandsche kunst en letteren hebben zware verliezen geleden. Van onze schilders stierven Simon van den Berg en Jan Bosboom, beiden voortreffelijke kunstenaars, vooral de laatste — beiden geestige mannen, die altijd een woord over hadden voor vriend of kennis. Hoe levendig klonk de groet van Bosboom, als hij een vriend ontmoette bij zijne omwandelingen door de residentie. Met welk kinderlijk enthousiasme ging zijn geest mee bij elke mededeeling, hoe ontroerd was hij bij alles, wat hij hoorde, en inzonderheid, als het zijne hoogvereerde echtgenoote gold. Met welk eene weeke stem, trillende van aandoening, bracht hij zijn dank uit aan allen, die den zeventigsten verjaardag van Geertruida Toussaint hadden helpen medevieren. Met tranen in de oogen, en vol geestdrift, als een licht ontroerd zuiderling, omhelsde hij den voorzitter der feestcommissie, die zijner echtgenoote eene waardige hulde had bereid. Eenvoudig als een kind, met de groote visioenen van een kunstenaar di primo cartello — zoo blijft de beminnelijke figuur van Bosboom in veler herinnering leven.

Onze Nederlandsche letteren betreuren het verlies van Willem Pieter Wolters (1827—1891) en Daniël Martinus Maaldrink (1851—1891) — beiden bekend en geliefd door kunstwerken van blijvende waarde: Wolters door zijne kunst-historische novellen en romans, Maaldrink door zijne drama's en zijne Zutfensche novellen. Wolters maakte indruk door de degelijkheid zijner historische studie, behendig achter het weefsel zijner vertelling verborgen, Maaldrink wist het Nederlandsche publiek door zijn *Jean Masseur* en zijne *Cleopatra* op ongemeene wijze te boeien. Beide kunstenaars laten eene plaats ledig, die niet spoedig schijnt te zullen worden aangevuld.

Nederlandsche Verzen en Nederlandsche Proza.

II.

Portretten en Landschappen. Novellen door Frits Lapidoth. Leiden: *S. C. van Doesburgh*, 1891.

Het scheen, of de auteur, die in de(n) *Gids*, en in (de)n *Nederlandsche(n) Spectator* optrad, als een stout *fin-de-siècle*-man, fabuleerend over al de spiksplinter nieuwe bekoorlijkheden van het laatste oogenblik — suggestievermogen, hypnotische toestanden, morphinomanie en verdere heerlijkheden — nog een zeer zwak punt in zijne artistieke constitutie had behouden, toen hij verleden jaar in zijn eersten bundel verhalen naast al die hartveroverde *fin-de-siècle*-motieven ook eene eenvoudige Hollandsche novelle: *De molen de Geelvink*, schreef.

In zijn tweeden bundel *Portretten en Landschappen* schijnt het, of Frits Lapidoth eene schrede achteruittreedt. Voor verweg het grootste deel ontwerpt hij vlugge schetsen van tafereelen, aan de Zaan, het IJ, of aan het leven in de Waterlandsche dorpen ontleend. Niet zonder opzet zeg ik, dat de auteur door de teekening van IJ en Zaankant, van Noord-Hollandsche dorpen, die voor enkele jaren rijk plachten te worden door veeteelt, eene schrede achteruit SCHIJNT gegaan te zijn. Het moorddadig geschreeuw van *fin-de siècle*, van *vieux jeu*, van verouderde kunst, giert tegenwoordig schier dagelijks door de lucht, zoodat het iemand zou kunnen gaan, als een versuft stedeling in de kermisweek — hij hoort zooveel walgelijk orgelgedraai, dat hem op 't laatst de echo van een orgelmotief in het hoofd blijft hangen.

Frits Lapidoth legt eene zeer groote sympathie aan den dag voor het Geelvinck-element uit zijn vorigen bundel, en toeft bij voorkeur in Noord-Holland. Zijne tochtjes op de Zaan met een vaartuig, dat den onbehaaglijken soortnaam van „tjotter” voert, eigendom van drie Zaansche renteniers, die het zeemanschap met allerlei eigenwijsheden aan een oud matroos, Harmen, overlaten — zijn zeer boeiend. De heeren Donk, oud-infanterie-kapitein, Brouwer, oud-boekhouder, en Kramer, eigenaar van den meelmolen: Vooruit, vormen eene trits van domme, bekrompen burgerlieden, die zich een zeilscheepje hebben doen bouwen, en nu onder den plak zitten van een oud matroos, heel wat opsnijend van stormen en heldendaden in de groote zee. Zoo ontstaat bij Kramer, den ijdelste der drie, het plan iets ongehoords te doen, waardoor hij een eind kan maken aan Harmen's gesnoef. Een ballon, opgelaten in den tuin van het Paleis voor Volksvlijt, brengt Kramer op het groote idee. Hij maakt aanstonds voorbereidingen, en leest.... Jules Verne, *Zes weken in een luchtballon*. Inderdaad laat hij zich meenemen door eene aëronaute, madame Beaupré, die vlug, levendig en kordaat, zich *coutumière du fait* toont.

Kramer doet alles, om de handige luchtschippersche te belemmeren, wordt oorzaak door zijne lafhartigheid, dat bij het nederdalen een ongeluk geschiedt, en madame Beaupré een been breekt. Wel zal hij alles betalen, wel zorgt hij voor den jongen Beaupré, een knaap van 12 jaar, die te Amsterdam zijne moeder in angst afwacht, wel vraagt hij zelfs mevrouw Beaupré ten huwelijk — maar met dit alles kan hij niet beletten, dat

hij naar ieders meening een poltron en mislukt luchtreiziger blijft. Dit gegeven is met groote handigheid uitgewerkt, en laat, wat voordracht en vertelling betreft, niets te wenschen over. De schaduwzijde van deze en dergelijke vertellingen is evenwel altijd, dat het kader te klein is. Er zijn te veel feiten opeengehoopt in een eng bestek, de meeste personen leven alleen maar het leven van een marionet in eene poppenkast. Des te meer jammer voor de interessante aëronaute, madame Beaupré — en haar kloeken zoon Jean.

Ditzelfde bezwaar schijnt ook eenigszins te drukken op eene schets: *Op den Amstel* — wederom eene geschiedenis van zeilen en roeien. Het tooneel wordt door den auteur geplaatst onder de betimmerde boog van de Hooge Sluis, bekend weleer onder den naam van „Amstel-Jagthaven." Van daar uit gaat het zeilscheepje van den oud-kapitein Beerman, met zijne mooie kleindochter Julia, en zijn neef, den jongen advocaat, Henderik Vast, tochtjes doen, den Amstel op tot aan het „Kalfje." Als nu Amsterdam's Gemeenteraad besluit de Hooge Sluis te verlagen en te verbreeden in het belang van den tram, ontstaat groote verontwaardiging onder zeilersdilettanten als Beerman en zijne vrienden — en wordt de advocaat Vast aangewezen om de belangen van „Amstel-Jagthaven" in rechten te handhaven. Deze heeft om de hand van Julia gevraagd — en wordt aan de praat gehouden als advocaat van de bedreigde „Amstel-Jagthaven." De advocaat, die weet, dat er aan de zaak niets te doen is, blijft laveeren op hoop van Julia — en wordt na drie lange zomers om hare hand te hebben gezeild, eindelijk haar man. Hier en daar zijn aardige trekken aangebracht, maar het geheel blijft beneden de verwachting. Het vertelseltje schijnt eene anecdote, de menschen, die even optreden, gaan als schimmen voorbij.

Eenigszins beter komen een paar boerenfiguren uit in *Ooidorpsch bruigoms-aas.* Het onderwerp is de wanhopige smakeloosheid van een rijk geworden boer, rijk geworden door het gedurig stijgen in waarde der landerijen. Een dergelijk parvenu, Sijfert Weg, omringt zich met de kinderachtigste weelde, laat zijne dochter Fransch leeren, en hangt voor de spiegelruiten van den nieuw aangebouwden voorgevel der boerderij helderroode overgordijnen, zoo rood, dat men ze bij het binnenkomen „meende te hooren." Deze brooddronken boer geeft een diner aan een jong notaris, om hem zijne welbeschaafde dochter Alida voor te stellen, op hoop van een huwelijk. Alida Weg te Alkmaar door de burgermeisjes *mademoiselle Chemin* genoemd, is een allerakeligst leelijk nest, dat aan tafel tot den notaris zegt: „Mes parents sont stupides!" hem in zijn been knijpt, en er bijvoegt: „Pas dire, pas dire!" Dit alles is te scherp, te rauw, te gedachteloos naast elkaar geplaatst, er zijn geene overgangen gebruikt. De platheden van de familie Weg vervelen reeds bij het eerste moment. De auteur heeft zijne stof niet opgeheven uit de stuitende ruwheid der werkelijkheid. Slechts een zweem van humoristische opvatting — en zijne schets had een geheel anderen indruk gemaakt.

* * *

Oom Sam. Lotgevallen en Wereldbeschouwing van een ouden vrijer. Uit diens nagelaten papieren bijeengebracht en in 't licht gegeven door Maurits Smit. Amsterdam, *Uitgevers-Maatschappij Elsevier.* (Zonder jaartal, verschenen 1891.)

De titel is te lang — maar het boek is voortreffelijk. Oom Sam leeft en beweegt zich. Wij kennen hem. Wij heb-

ben hem altemaal de hand gedrukt. Hij is de apostel van de leer, dat niet trouwen de eenige weg is tot geluk. Hij beklaagt alle getrouwde mannen, omdat de vrouwen ze toch altijd naar hare hand weten te zetten. En dan vertelt hij u, dat hij bij een getrouwden broer gelogeerd heeft, maar, dat men er hem nooit weer toe zal krijgen. Dat hij genoeg heeft van een zoogenaamden huiselijken pot, klaargemaakt door een prul van eene keukenmeid, daar hij gewoon is aan eene fatsoenlijke tafel te eten. Zoodra hij bij zijn broer is aangekomen, ergert hij zich over het welkomstgezoen, eene afschuwelijke gewoonte. Hij doet een lang verhaal over de jicht, over den pleister, en hoe zijne huishoudster, juffrouw Zaaijers, hem helpt, maar zijne schoonzuster luistert niet naar hem, en denkt, als goede moeder, alleen aan de ongesteldheden harer jongens, zoodat ze vraagt, of oom niet vindt, dat haar Piet er goed uitziet, schoon hij zes weken geleden nog met de mazelen te bed lag. Oom Sam bemerkt al gauw, dat man en vrouw het samen lang niet eens zijn, vooral op het stuk der kleeding van de kinderen — en dat mevrouw er zich afmaakt met een: „Kom, daar heb jullie mannen nou in 't geheel geen verstand van!" Het ontsnapt oom Sam niet, dat de vrouw al heel weinig meer om de opinie van haar man geeft, dat zij enkel denkt aan de belangen der kinderen, en in haren echtgenoot alleen den vertegenwoordiger van zekere geldsommen ziet, die haar in staat stellen fatsoenlijk te leven.

Van den regel, dat de vrouw den man zal dienen, komt in den huwelijken staat niets terecht — zegt oom Sam. — Hij geeft zijne huishoudster, juffrouw Zaaijers, *f* 200 en een nieuwen japon op haar verjaardag, maar hij wordt vrij wat beter bediend dan zijn broer. Als er iets is, dat niet naar zijn zin gebeurt, zegt hij het, en juffrouw Zaaijers zwijgt, maar in de huishouding van zijn broeder kakelt diens vrouw altijd tegen hem in. De gemeenzame omgang tusschen man en vrouw in het huwelijk is de eerste en eenige oorzaak van al de bespottelijke aanmatigingen der vrouw, en van al de grieven en teleurstellingen, die de getrouwde man ondervindt.

Als zijne schoonzuster Lize aanmerkt, dat het toch wel wat stuitend voor juffrouw Zaaijers moet zijn, om oom Sam met pleisters te beplakken, als hij de jicht heeft — antwoordt deze, dat zijne huishoudster daar niets aanstootelijks in vindt, daar zij hare taak hoog opvat, en boven het geslacht staat. De kleine Piet valt oom daarbij in de rede, en vraagt: — „He, ma! heeft juffrouw Zaaijers een varken geslacht?" Door de hilariteit van het gezelschap wordt oom Sam in zijne verdere mededeelingen gestuit!

Oom Sam is bitter weinig ingenomen met den akeligen kost, dien hij bij zijn broeder voor lief moet nemen. Hij ziet daardoor des te beter de onjuistheid in van de stelling, dat een getrouwd man doorgaans beter bediend en verzorgd wordt, dan een celibatair, daar zijn broer Ernst, om geene onaangenaamheden en kwade humeuren uit te lokken, zwijgend het verbrande, dorre en taaie vleesch verslindt, terwijl hij, oom Sam, juffrouw Zaaijers geene malsche schrobbeering zou toedienen, als zij het waagde hem zulke spijzen voor te zetten.

Nu verneemt oom Sam, dat de zaken van zijn broer in de laatste jaren sterk achteruit zijn gegaan, dat deze al zijne effekten heeft gerealiseerd, enz., enz. Den volgenden dag moet hij den verjaardag van zijne schoonzuster Lize vieren. De kinderen beginnen om zeven uur al leven te maken in huis, zoodat oom Sam zeer uit zijn humeur is. Ze vragen hem zelfs, wat cadeau hij heeft meegebracht — maar hij antwoordt niet veel. Dat zijn broer aan zijne vrouw midden in den winter een mand met kostbare

bloemen geeft, vindt hij belachelijk met het oog op 'smans finantiëelen toestand. Oom Sam is verwonderd, dat zijne zuster zoo weinig getroffen is door zijn geschenk — een muntbiljet van tien gulden.

De verjaardag wordt verder gekenmerkt door hevige ruzie van mevrouw met de keukenmeid over het slecht aanleggen van de kachel — door onaangenaamheden tusschen man en vrouw over de vraag, of eene rekening, waarvan de quitantie gepresenteerd wordt, al betaald is. Oom moet van de jarige den geheelen dag den lof der kinderen hooren, allerlei mogelijke speculatiën over de toekomst der kinderen geduldig overwegen, terwijl van den man nauwelijks sprake meer is. 's Middags is het eten afschuwelijk, alleen de taart van den banketbakker is eetbaar. Als oom Sam een toost op de jarige instelt, en vermindering van zorgen toewenscht, schreeuwen de kinderen zoo luid, dat hij zich bijna niet verstaanbaar kan maken. Het hinderde oom Sam geweldig, dat zijne zuster Lize zoo weinig om haar man gaf, daar zij de kinderen, en de keukenmeid veel meer ontzag dan hem. Zij spaarde hem letterlijk niets. Hij werd de wrijfpaal van al de kleinere en grootere grieven, die dagelijks uit de huiselijke beslommeringen omhoogrezen. Oom Sam bemerkt tevens, dat al de beleefdheden aan hem besteed, een bepaald doel hebben. Zijn broer verzoekt hem eenige aandeelen te nemen in de achteruitgaande handelszaak. Hij weigert. Daarna kwam het verzoek, eenige honderden voor te schieten om een wissel te betalen. Al de vriendelijkheden bedoelen enkel een aanval op zijne beurs, denkt oom Sam, en hij gaat naar huis (Den Haag) terug, omdat zijne schoonzuster na zijne weigering veel stroever is geworden, en het duidelijk blijkt, dat zij alleen voortgedreven wordt door grof moederlijk egoïsme.

Later komt het uit, dat zijn broer op het punt is failliet te gaan, zoodat oom Sam nog eene hoop moeielijkheden doorworstelt, om het geheele gezin fatsoenlijk naar de Oost te krijgen. Dat de brave oude vrijer zich later door een intrigant jong mensch laat beet nemen, die hem met mooie praatjes een deel van zijn vermogen aftroggelt, schijnt inconsequent voor oom Sam, maar ligt toch zeer nabij aan de dagelijksche werkelijkheid.

Maurits Smit heeft een allerliefst boek geschreven in den goeden Hollandschen toon. Zijne fijne satire op het egoïsme van den ouden vrijer, belet hem niet evengoed *les tristes misères de la vie conjugale* te teekenen. Hij trekt éene lijne met den Engelschen anonymus, die *Is marriage a faillure?* schreef; hij kent even goed de keerzijde der médaille: de ondergang van tal van bekwame mannen, die door een onberaden huwelijk zich in tal van stoffelijke zorgen wikkelen, waardoor zij nimmer kunnen stijgen tot de hoogte, waarop zij verdienden te staan. Het eerste deel van *Oom Sam*, waarin het huisgezin van zijn broer Ernst optreedt, is veel boeiender dan het tweede, waarin verteld wordt, hoe dom oom in de fuik liep, door een intrigant voor hem opgezet. *Oom Sam* heeft die echt nationale kleur, die in de *Trou-ringh* van De Veer, in de *Pastorij van Mastland* van Van Koetsveld zulk eene weldadige aantrekkingskracht oefent. *Oom Sam* is een goed boek, dat blijven zal.

* * *

Drentsch landschap, naar eene schilderij in het bezit van den Heer David Evans te Londen

JULIUS JACOBUS VAN DE SANDE BAKHUYZEN.

DOOR

LODEWIJK MULDER.

De biograaf van Rubens was een benijdenswaardig man. Niet alleen omdat Rubens een reusachtig artist was, maar omdat die artist een leven had geleid, zoo vol afwisseling als weinig schilders voor of na hem. Als knaap was hij page van de gravin de Lalaing, als jongeling hofschilder van den Hertog van Mantua, op rijpen mannelijken leeftijd diplomaat en secretaris van den Geheimen raad van den Koning van Spanje, kort daarna ambassadeur in Londen, waar hij den vrede tusschen Philips IV en Karel I tot stand bracht; op zijn drie en vijftigste jaar huwde hij eene jeugdige schoone van nauwlijks zestien, en tien jaar later werd hij met vorstelijke praal begraven. Tusschen dat alles door vond hij nog den tijd om nagenoeg 3000 schilderijen te schilderen, waaronder honderden van kolossale afmetingen.

Wat onuitputtelijke bron voor hem, die de reporter van dat rijke leven wezen moet! Hoe kan hij het relaas van dat weelderig bestaan kleuren met een palet, schitterender nog dan dat van den prins der schilders zelven. Te beginnen met de kwestie over de plaats zijner geboorte. — Welk een leven

dige en hartstochtelijke strijd tusschen Antwerpen en Siegen, eindigende met de nederlaag van de fiere handelsstad, die de eer van aan den grooten meester het levenslicht te hebben geschonken, aan het nederige Nassausche landstadje heeft moeten afstaan. En verder — wat al zegepralen en triomftochten, wat vorstelijke eerbewijzen, wat stoet van volgers en vereerders, wat rijke stof voor het schetsen van lichtvolle en rijk gestoffeerde tafereelen! En dat alles gezien op een afstand van twee en een halve eeuw, die aan de fantaisie zooveel spel laat!

Die gedachte komt als eene stille verzuchting in mij op, nu ik mij neerzet ten einde te voldoen aan de belofte, om in Elsevier's maandschrift te spreken over den nog in ons midden levenden Julius van de Sande Bakhuyzen. Grooter tegenstelling toch tusschen beider levensloop is nauwlijks denkbaar. Ginds niets dan leven, drukte, beweging, schittering en flikkering; — hier louter kalmte en eenvoud: een schuimende waterval tegenover een Hollandsche vliet.

Toen ruim een halve eeuw geleden de geleerde archivaris van Amsterdam Scheltema op zekeren avond in Arti optrad om eene lezing te houden over Bartolomeus van der Helst, begon hij zijne toespraak ongeveer met de woorden: „Geachte toehoorders, ik heb mij voorgenomen u heden avond te „onderhouden over Bartolomeus van der Helst. Ik heb alle archieven door„gesnuffeld, en ik heb niets over hem gevonden". Nagenoeg op dezelfde wijze zou ik kunnen beginnen, behalve dat ik geene archieven heb behoeven door te snuffelen, iets wat ik van harte gaarne aan de napluizers van het jaar 2000 overlaat; maar ik heb het voorrecht gehad vele jaren met Julius Bakhuyzen als vriend te mogen omgaan, zijn werk te leeren kennen en apprecieeren, en met vele van zijne kunstbroeders over hem te kunnen spreken — levende archieven, die ik liever raadpleeg dan de doode.

Het leven van Bakhuyzen is het tegenovergestelde van wat men een veelbewogen leven pleegt te noemen. Veelbewogen? Van zijne geboorte af tot op heden toe is hij zelfs niet een enkele maal verhuisd. In dezelfde woning, waar hij nu nog als eigenaar zijn verblijf houdt, op de Nieuwe haven No. 142 in den Haag, zag hij het levenslicht op den 18den Juni 1835, dus op den dag af precies twintig jaar na den slag van Waterloo, en wanneer er geen onmogelijk te voorziene en totaal onverwachte gebeurtenissen voorvallen, is het meer dan waarschijnlijk dat hij te eeniger tijd zijn laatste penseelstreek ook wel in datzelfde No. 142 zal doen. Het zou ook jammer zijn als hij die woning verliet: er zijn te veel herinneringen aan verbonden. Daar toch heeft ook zijn vader H. van de Sande Bakhuyzen, de bekende landschapschilder, geleefd en gewerkt, en er zijne vier zonen en twee dochters opgevoed, dat flink en degelijk kroost, dat meer nog dan hijzelf den naam van Bakhuyzen bekend en geëerd deed worden in Nederland. De oudste broeder van Julius is de geleerde rector van het gymnasium te Utrecht; van de beide andere is de eene hoogleeraar in de sterrekunden te Leiden, die den jongsten broeder als observator bij zich heeft; zijne oudste dochter is de bekwame

bloemenschilderes, de trouwe gezellin van haren broeder Julius, met wien zij zoowel het atelier als de eervolle bekendheid in onze schilderswereld deelt.

En niet alleen dat er in dat huis een gezin werd grootgebracht, dat later met eere op het terrein zoowel van kunst als van wetenschap zou optreden, maar er zijn er nog zoovelen over dien drempel gegaan, wier namen een degelijken klank hebben verkregen. Immerzeel, Huib van Hove, de beide van Deventers, Roelofs, van Raden, Heppener, van der Maaten, ter Meulen, die allen hebben als leerlingen hunne studiën begonnen of voortgezet in dat atelier, waar de vader van Bakhuyzen tot aan zijn dood in 1860 heeft gewerkt.

Een stevig ouderwetsch huis is het, dat No. 142. De stijl is zoowat van eene eeuw herwaarts, maar hij is goed; tenminste het huis heeft twee eigenschappen, die men van een goeden stijl verlangt: weinig breedte maar veel diepte. Als gij het voorhuis zijt ingetreden, waar het oude eikenhouten snijwerk, door geen kalk of verf verknoeid, u al dadelijk een aangenamen indruk geeft, hebt gij links van u de voorkamer, en daarachter weer een kamer, en dan een binnenplaats, en dan een keuken, en dan een trap, en dan weer een kamer; en daarlangs loopt een eindeloos lange gang met dambordvormigen tegelvloer, die naar de tuindeur leidt, waardoor in den morgenstond soms zulk een heerlijk lichteffect kan schitteren, dat Pieter de Hooch er jaloersch van zou worden, zoodat Bakhuyzen herhaaldelijk in verzoeking komt het te schilderen, en het ook zeker nog eens doen zal. Als gij het einde van den langen gang bereikt hebt en de vrij steile trap zijt opgeklommen tot op een klein portaal, klop dan aan de deur rechts en als gij na het gastvrije „Ja!" dat u tegenklinkt, zijt binnengetreden, vindt gij den schilder in zijn atelier, die u met een joviaal: „zoo, ben jij daar?" (ik onderstel dat gij tot de vrienden behoort) verwelkomt. In een ommezien heeft hij de penseelen, waar hij mee bezig is, in zijn palet gestoken en ze neergelegd op een stoel, op de tafel, op den grond, waar er op 't oogenblik maar plaats voor is, en het helpt niet of gij al zegt dat gij hem niet wilt storen, dat hij voort moet gaan met schilderen. „Nou," zegt hij, „ik wou net eens evén rusten en een pijp stoppen." Ik geloof niet, dat ik ooit bij hem ben gekomen of 't was precies op het oogenblik dat hij eens even wou rusten en een pijp stoppen. Dat overigens Bakhuyzen nagenoeg altijd — vooral zijne antwoorden — met „nou" begint, is een bekende specialiteit van hem. Dat heeft hij overgenomen van de luî op het land, in wier midden hij zoovele uren heeft doorleefd. Een Hollandsche boer, en meer bijzonder de Noordhollandsche, begint altijd met „nou", en eindigt met „hoor".

Vraag hem of er baars in die vaart zit.... „Nou, daar kan je nog menige kanjer uithalen, hoor." Roem op een zonnigen dag het mooie weer.... „Nou, maar 't mot niet al te lang droog blijven, hoor." Een boer is zelden met het weer tevreden.

Als Bakhuyzen dan zijn kort pijpje heeft gestopt en aangestoken en u een sigaar heeft doen nemen uit het opengebroken kistje, dat voor de hand staat, dan zijt gij zeker van een gezellig discours, want bij al zijne overgroote werkzaamheden heeft hij altijd nog tijd disponibel, en bij zijne belezenheid en veelzijdige ontwikkeling ontbreekt het hem nooit aan stof.

Gewoonlijk staan er een paar stukken, half of drie kwart klaar, op de ezels; geheel voltooide zijn er zelden lang te zien, want Bakhuyzen behoort tot die schilders, wier voortbrengselen, ook zelfs bij zijne groote productiviteit al zeer spoedig hun weg in de wereld vinden. Overigens ziet het vertrek er uit als zoo menig ander atelier; aan de wanden schetsen, fotografiën, gravures, etsen, tegels enz. Daar ziet gij ook eene interessante schilderij van zijn vader, een landschap uit den omtrek van Oosterbeek met een bruin paard, eene reproductie van een stuk, dat indertijd door een kwaker gekocht werd en meegenomen naar Philadelphia, waar het zoo in den smaak viel, dat er later minstens tien bestellingen kwamen van landschappen met „Oosterbeek horse", alsof dat eene bijzondere specie was. Verder liggen er een tal van olieverfstudiën, op de stoelen, op de sofa, op den grond, vooral dan

als Bakhuyzen bezig is aan de compositie van een nieuw schilderij en hij de details daarvoor uit zijne vroegere herinneringen wil te voorschijn halen. Een gedeelte van het vertrek is het domein van zijne zuster, mejuffrouw van de Sande Bakhuyzen, die daar voor een der beide groote ramen haar ezel heeft opgeslagen, te midden van de bloemen, hare troetelkinderen en modellen, van wier bevalligheid zij de talentvolle vertolkster is. Denk u nu verder tegen een der wanden eene antieke kast, bij een der ramen een ouderwetsche sofa, en daarvoor een laag tafeltje, waarop een schaakbord, waar eene halfgeëindigde partij of een lastig probleem uit Ueber Land und Meer hunne oplossing staan af te wachten, want Bakhuyzen is een groot liefhebber van het edele spel — en voorts midden in de kamer een tafel, beladen met allerlei: schetsboeken, circulaires, convocatiebiljetten, aankondigingen van exposities, rekeningen en kasboeken van Pulchri Studio, waarvan

hij penningmeester is, — kortom eene heele collectie paperassen, waarover en waartusschen een tabakspot, een sigarenkist en een inktkoker rondwandelen, dan hebt gij een vrij duidelijk beeld van de gezellige omgeving, waarin Bakhuyzen werkt, van het atelier, waar hij voor meer dan dertig jaren de eerste schreden zette op den weg van worstelen en strijden, dien elk waar kunstenaar te doorloopen heeft, en die hem heeft geleid naar de plaats, die hij thans onder de Nederlandsche schilders inneemt.

Julius Bakhuyzen is als artist, wat hij als mensch is, en zoo als gij hem in zijn atelier leert kennen: eenvoudig, zonder pretensiën, maar solide. Overweldigende sensatieberichten zijn van hem evenmin uit zijn kunstenaarsleven als uit zijn dagelijksch leven te vermelden. Hij is nooit als een verblindend meteoor den hemel van de kunst doorgevlogen; hij heeft nooit haren tempelvloer van daverende schreden doen trillen dat de stukken kalk van de muren spatten; er is nooit een schilderij van hem tentoongesteld, dat de critici in twee strijdende kampen verdeelde, dat door de eene partij ten hemel werd verheven en door de andere in het

Reproductie naar eene aquarel

slijk gesleurd. Maar hij heeft ook nooit een schilderij geleverd, zoo als er ons tegenwoordig maar al te veel worden opgedrongen, in het genre van dat, waarvan Punch indertijd bij het bespreken eener expositie in Londen verklaarde, dat het een meesterstuk was van moderne kunst, maar waarbij hij zich de kleine aanmerking veroorloofde, dat hij niet goed kon zien of het voorstelde een portret van den Hertog van Wellington of wel een waterval bij maanlicht.

Neen, zijne kunst heeft de vastheid, de duidelijkheid, de eerlijkheid, zooals wij ze bewonderen in de werken van onze oude Hollandsche meesters, die zoowel naturalisten als impressionisten waren in den juisten artistieken zin van het woord; die de indrukken, waardoor ze bezield werden, niet door eene vage kleurspeling trachtten weer te geven, maar door eene concrete voorstelling van de natuur, die zij hun levenlang hadden bespied en wier

Slootje bij Wassenaar, naar eene studie in olieverf.

reproductie zij tot in de fijnste details in hunne macht hadden. Bakhuyzen weet niet alleen wat hij wil, maar zijn tot volle rijpheid gekomen talent kan ook wat hij wil. Trouw en oprecht zooals hij is in zijn dagelijksch leven, zoo is hij ook in zijne kunst. Zijn ja is ja en zijn neen is neen: — zijn eik is een eik en zijn koeien hebben vier pooten.

Van zijne eerste opleiding is weinig te vermelden. Zeer vroeg is hij niet begonnen, en het woord van Hooft: „gemeenlijk brengt de kintsheidt maare van den man, die er in steekt," is op hem niet toepasselijk; maar wanneer hij betrekkelijk lang gewacht heeft met het weergeven van zijne indrukken, toch werkten die indrukken al zeer vroeg in het gemoed van den aankomenden knaap, die uren lang in het Dekkersduin — een paradijs voor de

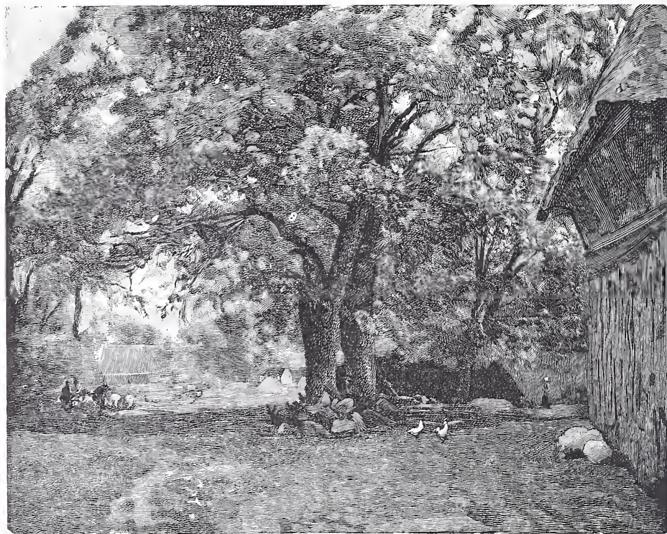

Plas bij Noorden, naar eene aquarel.

jonge Hagenaars van die dagen, maar dat het tegenwoordige jeugdige geslacht niet meer kent — kon liggen turen naar de speling van de wolkschaduwen over de blinkend witte toppen of naar de gloeiende kleurschakeeringen, die de stralen der ondergaande zon over aarde en hemel uitgoten. Thans nog herinnert hij zich levendig, hoe hij daarbij eens, in verrukking over het heerlijke panorama, dat zich voor hem uitbreidde, als onwillekeurig had uitgeroepen: „O, als ik dàt eens kon teekenen!"

Die wensch zou vervuld worden. Op vijftienjarigen leeftijd was de keuze van zijn toekomstig levensdoel gedaan en was hij onder de leerlingen van zijn vader opgenomen. De oude heer was een conscientieus artist en als zoodanig een streng meester; het grondbeginsel van Ingres: „le dessin est la probité de l'art" was ook het zijne, en daarom liet hij zijne leerlingen veel en met zorg teekenen. Het werken naar de natuur was bij hem hoofdzaak en vooral in den beginne met waterverf. Tallooze studiën moesten buiten worden gemaakt om de gave van opmerken te ontwikkelen en tot vastheid van weergeven te geraken. Niet weinig heeft daartoe dan ook bijgedragen het bezoek van de Haagsche Teekenakademie, waar Bakhuyzen onder de voortreffelijke leiding van professor Van den Berg, die gemakkelijkheid in

het figuurteekenen verkreeg, die hem later bij het stoffeeren van zijne landschappen zulke groote diensten heeft bewezen. Want daarin, in het juist plaatsen van de stoffage, eene kunst, die zoo gemakkelijk schijnt en in werkelijkheid zooveel artistieken zin vereischt, is Bakhuyzen door weinigen geëvenaard, misschien alleen door Bosboom overtroffen: al zijne figuren, het mogen dan menschen zijn of dieren, kudden schapen of grazende runderen, ze maken met de hen omringende natuur één geheel uit; alles, vorm, kleur, toets, de plaats, die ze innemen, is met zeldzame juistheid berekend om het warme leven in te blazen aan de levenlooze natuur.

Eext in Drente, naar eene studie in olieverf.

Dat de invloed van den talentvollen vader zich deed gevoelen in de eerste voortbrengselen van den zoon is natuurlijk. Het werk van elken beginner gelijkt altijd min of meer op dat van hem, dien hij zich tot voorbeeld gekozen heeft. Maar een slaafsch navolger was hij niet: hij was het zelfs niet altijd met zijn vader eens in diens opvattingen. Hij begon ook de groote meesters van de fransche school, die in die dagen als baanbrekers eener nieuwe richting in het landschap optraden, te bestudeeren, en naarmate zijn talent zich ontwikkelde, trad ook zijne eigene individualiteit op den voorgrond. Toen zijn vader in 1860 stierf was Bakhuyzen vijf-en-twintig jaar oud; de eerste proeven van zijn talent wijzen in die dagen nog duidelijk een sterken familietrek aan met de voortbrengselen der landschapschilders van dien tijd,

toen Koekkoek, Calame en anderen den toon aangaven, en waartoe ook, voor zoover het landschap betreft, Bakhuyzen Senior behoorde. Hoewel in den lateren tijd door de jongeren der nieuwe school te veel gedenigreerd, is het niet te ontkennen dat hunne opvatting geen volkomen artistieke was. Uitstekende teekenaars waren zij zonder twijfel, nauwkeurige waarnemers van den uiterlijken vorm, maar dat een boom ook een ziel heeft, of liever, dat die boom niet het doel moet wezen, maar alleen het middel om den indruk weer te geven, dien de aanschouwing op de ziel van den kunstenaar maakt, daarvan gaven hunne stukken in het algemeen geen getuigenis. De reactie bleef dan ook niet uit; nieuwe inzichten verdrongen de oude; men begon genoeg te krijgen van de accuraat gepenseelde blaadjes, van den „mooien boomslag", maar even als bij elke reactie volgde ook de overdrijving in eene andere richting, en het gevolg was, dat de boomen in discrediet kwamen. Juist daarin nu ligt de groote verdienste van Bakhuyzen, dat hij ze in eere hersteld heeft.

Het is niet wel doenlijk, onze tegenwoordige landschapschilders met een enkel woord te karakteriseeren, omdat over het algemeen hun talent te veelzijdig is om ze elk in eene bijzondere rubriek te brengen, maar toch zijn er bij voorbeeld, die men meer bepaald de schilders zou kunnen noemen van de hollandsche plassen met haar eendenkroos en wuivende rietpluimen, of van de wilgen en slootkanten, tintelend van zonnelicht en morgendauw; weer anderen vermeien zich het liefst in de malsche weiden met grazend vee of in de zilveren berken, droomend verloren in de eenzame uitgestrektheid

Stadsgezicht te Leiden, naar eene studie in olieverf.

van het heideland. Wil men zoo ook aan Bakhuyzen de plaats toekennen, die hij in hun midden inneemt, dan kan men hem de schilder noemen van het rijke, het gezonde geboomte. Hoewel ook hij niet eenzijdig in zijne opvatting of exclusief in zijne keuzen kan genoemd worden, hoewel hij meer dan eens stadsgezichten, grachten en Haagsche buurtjes, vlakke heiden, plassen en duinen heeft geschilderd, voelt hij zich toch altijd bij voorkeur aangetrokken door het landschap, waarvan een kloeke boomengroep het hoofdmotief uitmaakt. Niet dat hij daarom bijzonder moeite doet om een mooien eik of een mooien beuk te schilderen: ze blijven altijd onderdeelen van het geheele stuk natuur, waarvan hij den indruk voelt en wil weergeven. Bij de keuze van zijn sujet blijkt hij in het algemeen een vriend te zijn van een levendig en kleurrijk landschap, en met wonderbare getrouwheid geeft hij het genoegen weer, dat men smaakt bij het aanschouwen van de natuur zelve. Het opsporen van diepzinnige sentimenten, het bepaald zoeken naar „stimmungen" is zijn zaak niet. „L'art," zegt Zola, „c'est la nature, vue à travers un tempérament," en zoo legt Bakhuyzen in zijne doeken de rustige ernst en tegelijk de blijmoedige levensopvatting, die den grond van zijn karakter uitmaken. Maar ook wanneer eene krachtige aandoening zijn gemoed aangrijpt, weet hij die met meesterschap te vertolken. Een van de meest treffende voorbeelden leverde hij daarvan in zijn „Vijver in het Haagsche bosch", in 1875 tentoongesteld en thans in het bezit van den heer Coninck Westenberg, dat tot zijne beste stukken behoort. Het was in den herfst van het gruweljaar 1870, in een tijd toen de berichten, die elken dag, elk uur tot ons kwamen, louter moordkreten waren als een gehuil van verscheurend gedierte, en er als een walm van bloed opsteeg uit elk dagbladnommer, uit elk oorlogsbulletin, dat Bakhuyzen, op zekeren avond, om den somberen indruk, die dat alles op hem maakte, te ontvlieden, stilte en afzondering zocht in het Haagsche bosch, en daar bij den grooten vijver getroffen en als onwederstaanbaar geboeid werd door het rustige avondlandschap, dat een weldadig gevoel van vrede aan zijn gemoed gaf. Dat geweldige kontrast, de stilte van die natuur, de ongestoorde kalmte, die als een sluier over het spiegelglad watervlak en het krachtige geboomte lagen uitgespreid, werkten weldadig op zijne overspannen zenuwen, en tevens ontkiemde op hetzelfde oogenblik in zijn kunstenaarsgemoed de behoefte, om aan de stemming, waarin hij daar verkeerde, eene plastische uitdrukking te geven. Hij ging onmiddellijk naar zijn atelier en wierp de groote trekken van eene bezielde compositie op het doek, waaruit de schilderij ontstond, die op de tentoonstelling van het volgende jaar de algemeene aandacht trok en hem de groote gouden medaille met diploma van den Koning verwierf.

Oogenschijnlijk zijn zijne stukken eenvoudig, maar hij legt er zich met zorg op toe, er zon, licht en warmte aan te geven, en vooral — ze af te maken; hij is niet tevreden met een goed geslaagde studie. Er zijn vele en knappe studiemakers, maar een schilderij maken is nog wat anders. Corot, Daubigny, Dupré, Rousseau hebben die groote gave, en dit is gedeeltelijk

ook eene der hoofddeugden van Bakhuyzen. Moge hij dan al niet de evenknie zijn van die groote meesters, zijne stukken bewijzen, dat er in de natuur plaats is voor een ieder, die zich ootmoedig aan hare borst nederlegt. Het genie breekt voor de menschheid nieuwe banen, — het talent voert haar langs bekende wegen tot het schoone en het ware. Bakhuyzen is een talentvol schilder.

Bij Aalden in Drente, krijtschets.

In het buitenland heeft hij weinig geschilderd: hij is er zelfs maar zelden geweest. In 1866 heeft hij een maand of acht in Dusseldorf doorgebracht, waar hij wel is waar partij trok van den omgang met de opgewekte kunstenaarsbent van de Malkasten, maar gelukkigerwijze zijne hollandsche eigenschappen niet aflegde. De weinige schilderijen, die hij daar voltooide, waren zonder uitzondering gezichten van Nederlandschen bodem, waaronder vooral een Geldersch landschap, dat op de tentoonstelling van den Haag in 1866 met de gouden medaille bekroond werd. Dat de jeugdige hollandsche schilder bepaald de aandacht van de Duitsche meesters trok, blijkt uit de mededeeling, mij gedaan door een zijner kunstbroeders, die in denzelfden tijd met hem in Dusseldorf werkte, dat Oscar Achenbach aan zijne leerlingen den

Plas bij Uelzen in Hannover, naar eene aquarel.

raad gaf, naar het atelier van Bakhuyzen te gaan om zijne studies te zien en er hun voordeel mede te doen. In 1879 was hij te Neuwied eenigen tijd de gast van den Prins van Wied, die zich reeds vroeger op het Huis de Pauw onder zijne leiding in het landschap-schilderen had geoefend; maar hoewel hij van daar, even als uit Noorwegen en van de Normandische eilanden, die hij later bezocht, menige schets medebracht, heeft hij zelden in een van die streken een onderwerp voor eene schilderij gevonden. Zoover ik weet, waren het alleen de twee stukken, die hij in 1889 in Arti exposeerde, waarvan de motieven aan Duitschland ontleend waren. De kost uit den vreemde smaakte hem niet, en wanneer hij al eens een van die krabbels gebruikte bij de compositie van een schilderij, heeft hij het toch altijd „sauce hollandaise" opgedischt.

In onze hollandsche natuur vond hij zich op den duur thuis, en geen jaar ging er voorbij, waarvan hij niet eenige maanden buiten doorbracht om nieuwe indrukken op te doen en de oude levendig te houden. Stortenbeker, Jan Weissenbruch, Roelofs waren daarbij voornamelijk zijne trouwe tochtgenooten. Nu eens was het Vaassen, waaraan hij vooral in het begin van zijn loopbaan de ontwerpen ontleende voor schilderijen en aquarellen, die op de verschillende tentoonstellingen tusschen 1860 en 1870 allengs meer de aandacht op hem deden vestigen; — dan weder de duinstreek bij Bergen in Noordholland, of Noorden bij Nieuwkoop, dat hij met Stortenbeker en Weissenbruch ontdekt heeft, en waar hij later herhaaldelijk henenging, ook met Roelofs, die er onder anderen zijne plassen en waterlelies vond. In de laatste jaren was het vooral Drente, dat hem onweerstaanbaar aantrok, — Drente, de schilderachtigste plek gronds van Europa, waar de geest van Ruysdael en Hobbema nog rondwaart in boom en struik; waar honderden motieven zich als verdringen voor het oog en het gemoed van den schilder; Drente, met zijne landelijke, half achter zachtglooiende zandheuvels verscholen dorpjes, met zijne rustieke schaapskooien onder de schaduw van forsche eeuwenoude eiken, met zijne uren ver zich uitstrekkende rossige heiden, verguld door de gloeiende avondzon of overwelfd door een machtig wolkengevaarte, welks sombere massa's hier en daar verbroken worden door heldere doorkijkjes van het fijn blauw getinte hemelgewelf, als glimlachjes in een ernstig gelaat.

Daar brengt Bakhuyzen in den nazomer gewoonlijk eenige weken door om tegen de nadering van het ruwe saisoen met een schat van studies en schetsen terug te komen, en dan kan hij het soms toch niet laten, in October nog eens van de kachel weg te loopen en voor een dag of vier naar Drente over te vliegen, niet om er buiten te werken want daar is het te koud voor, maar om eens even te gaan zien hoe die heerlijke natuur er in haar herfstkostuum uitziet. Ik heb herhaalde malen het genoegen gehad, hem op die Drentsche tochten te vergezellen; en die dagen reken ik tot de aangenaamste van mijn leven.

Bij de eenvoudige bevolking van dat in vele opzichten nog zoo primitieve land is hij steeds een welkome gast; ze kennen hem daar allemaal en ze houden van hem, zooals ik telkens kon opmerken als wij weer in een reeds vroeger bezocht plaatsje onzen intrek hadden genomen, en ze mij met klaar-

blijkelijk genoegen zeiden: „en ik heb zien dat je olle kameraad ook weer meêkommen is, — een best man, hoor". En te verwonderen is dat niet, als gij hem daar met zijne onverstoorbare kalmte ziet zitten, met zijn kort pijpje in den mond en de schilderkist op zijn knieën, omringd door een schaar oude en jonge bewonderaars, die in dat land nooit lastig zijn, maar elkaar fluisterend hunne bespiegeling meêdeelen „hoe alles er zoo duudelijk op steet". En dan het pleizier van de jongens en de wichten (een Drentsch

Molen bij Eext in Drente, naar eene studie in olievert.

meisje onder de zestien is een wicht), als hij eindelijk eens goedhartig voldoet aan hun wensch: „toe, meneer, zet je mien d'er ook op?" Of de verrukking van de moeders, die dan het conterfeitsel van hun kroost op de schets zien prijken. „Kiek, daor steen werendig Teeuwis en Jannegie bie 't zwienskot!" En de onderlinge redeneeringen van de meer bejaarden over de geldswaarde van zoo'n „teikening", die leiden tot de overtuiging, dat zoo'n stuk, als dat in den Haag achter glas gezet is, wel viefentwintig guldens waard wordt. Hunne aesthetische beschouwingen over het meer of minder mooie wijken nog al af van die van den schilder. „Ze kunnen niet begriepen, dat hij niet liever het burgemeistershuus uutteikent, dat toch veul mooier is als dien olden bult", en wat de boomen betreft, die hij uitkiest, ze zullen hem „an gunnen kant een veul mooier eikenboom wiezen, — een daar wel twee molenassen boven mekaar inzitten".

't Is een heerlijk land, dat Drente! Bakhuyzen dankt er verscheidene van zijne beste doeken aan: ik behoef hier alleen maar te herinneren aan het bekende fraaie „Landschap in Drente", dat hij in 1883 in Arti exposeerde.

Overigens ligt het niet in mijn plan, van de vele stukken, die hij gedurende zijne welbestede kunstenaarsloopbaan voortgebracht heeft, eene opsomming te geven, die hier minder op hare plaats zou zijn. Vosmaer, naar wien ik hier mag verwijzen, heeft met kennelijke voorliefde vele van zijne schilderijen

Schets voor de schilderij in het museum Boymans.

besproken in „Onze hedendaagsche schilders". In buiten- en binnenlandsche verzamelingen treft men ze aan: het Rijksmuseum heeft er twee, even als het Haagsche gemeentemuseum, dat van Teyler in Haarlem en het museum Boymans, en in de particuliere kabinetten van verschillende kunstverzamelaars zijn er vele te vinden.

Even als zijne schilderijen zijn ook zijne aquarellen zeer gezocht, die steeds welkome bijdragen zijn voor de exposities en kunstbeschouwingen van de Hollandsche teekenmaatschappij, die hij in 1876 mede hielp oprichten, en van het Haagsche schilderkundig genootschap Pulchri Studio.

Van het laatste vooral is Bakhuyzen een der ijverigste leden. Herhaalde malen deel uitmakende van het bestuur, was het vooral als penningmeester, eene betrekking, die hij met de reglementaire tusschenpoozen veertien jaren

bekleed heeft, dat hij zich groote verdiensten jegens dat genootschap verwierf. Het is toch, voornamelijk in moeielijke tijden, zoo als die schildersvereeniging er nu en dan heeft moeten doorworstelen, van het hoogste belang, dat er iemand aan het laadje zit, die op zijn tijd aan het „l'or n'est qu'une chimère" van onbezorgde plannenmakers een kalm „non possumus" weet tegenover te stellen.

Zulk een moeilijk oogenblik in het leven van Pulchri Studio was het, toen het in 1886 de aanzegging ontving, dat het lokaal van het Hofje van Nieuwkoop in het vervolg niet meer in huur kon worden verkregen. Aan de weemoedige gedachte, dat het genootschap die artistieke zaal, het tooneel van zooveel geniale ernst en zooveel geniale vroolijkheid zou moeten verlaten, paarde zich de bezorgde vraag, waar het nu voortaan zijne tenten zou moeten opslaan. Allerlei plannen werden opgeworpen, waarbij de dringende wensch naar een eigen gebouw de hoofdgedachte uitmaakte, en de commissie, die in

Aan de Maas bij Andel, naar eene krijtstudie.

April 1886 benoemd werd, en waarvan Bakhuyzen als penningmeester natuurlijk lid was, had werkelijk geen gemakkelijke taak: met eene zeer kleine kas moest eene zeer groote zaak tot stand worden gebracht.

Toen eindelijk uit de dwarreling van projecten, uit de besprekingen over de middelen tot uitvoering, over leeningen en loterijen, over hypotheken en voorschotten, over contributiën en vrijwillige bijdragen, den 19den October 1886 aan de algemeene vergadering een geregeld plan tot aankoop van een huis en het aanbouwen van eene kunstzaal kon worden voorgelegd, waarvan de kosten op meer dan 40000 gulden werden geraamd, moest natuurlijk het advies van den penningmeester een groot gewicht in de schaal leggen bij de beantwoording van de vraag naar de mogelijkheid van uitvoering. „Nou," zeî Bakhuyzen, „het zal best gaan" . . . hij had 4000 gulden in kas.

En het is best gegaan: Pulchri Studio heeft zijn eigen huis en zijne kunst-

zaal, en het saldo in kas bewees dat Bakhuyzen's advies juist was geweest.

Natuurlijk was die oplossing niet zijn werk alleen. Wat zou hij hebben kunnen doen zonder de hulp van zijne medebestuurders, zonder de bereidwilligheid van zijne medeleden en de belangelooze medewerking der architecten? Maar hij wist bij zijne berekening, dat hij behalve het saldo in zijne kas ook die factoren kon doen meêtellen. Als penningmeester bezit hij, zoo het schijnt, iets van de wiskunstige nauwkeurigheid van zijn broeder, den astronoom, en bij die gelegenheid was zulk een eigenschap hem nog meer noodig dan aan dezen, bij voorbeeld bij het opsporen van eene nieuwe planeet. Dit schijnt een paradox, maar ik grond die meening op de uitspraak van een volkomen bevoegde. Ik herinner mij, dat mijn vriend Lindo mij eens het verhaal deed van een bezoek dat hij, ik meen in 1869, aan Luther, den beroemden directeur van het observatorium in Bilk, bracht, wien hij bij die gelegenheid zijn compliment maakte over de ontdekking van eene kleine planeet — als ik het goed onthouden heb, was het de Hecuba — die hij eenige dagen te voren uit de oneindige ruimte had opgevangen. „Mijn lieve vriend," voerde de joviale Luther hem lachend te gemoet, „maak daar keine Umstände van. Dit is nu al mijn zeventiende, maar geloof mij, dat ontdekken van die planeetjes is geen oortje waard. Voor een glas bier ontdek ik er je met pleizier weêr een." Is die taxatie juist, mogen wij dan niet gerust aannemen, dat het problema, 't welk Pulchri Studio toen op te lossen had, moeielijker was dan eene planetoïde uit haren schuilhoek te voorschijn te halen?

Zoo gaat Bakhuyzen, in allerlei richtingen werkzaam, bedaard en kalm zijn weg: geacht door zijne oudere kunstbroeders, die hem sinds jaren kennen en waardeeren; voor de jongere een humaan maar ernstig raadsman; een goed kameraad voor allen.

Ik ben aan het eind van mijne causerie gekomen. Al wat ik wensch is, dat ik het beeld, dat ik teekenen wilde, getrouw heb weergegeven. Voor de juistheid der historische bijzonderheden sta ik in, want toen ik het stuk klaar had, ging ik er meê naar hem toe, en zonder eenigen eerbied voor zijne bescheidenheid: „Ziedaar," zei ik, „hier heb ik mijn Elsevier, zooals hij „naar de pers gaat. Doe me 't pleizier en lees 't even door, en als je opmerkingen „mocht hebben over datums of namen of dergelijke dingen, zeg 't me dan. Van „de rest behoef je me niets te zeggen: daar verander ik toch niets meer aan."

Hij las het stuk met attentie, en toen hij het uit had, vroeg ik hem, wat hij er van dacht.

„Nou," zeî Bakhuyzen, „hoor eens, je hebt me veel te veel...."

„Ik begrijp wat je zeggen wilt," viel ik hem in de rede; ik wist genoeg: datums en namen zijn juist. — Mogen zij, die Bakhuyzen kennen, hetzelfde zeggen van het overige.

Naar eene schilderij, thans op het Rijksmuseum te Amsterdam.

DE BREDERO'S.

Eene Novelle uit de Geschiedenis der Nederlandsche Letteren.

DOOR

Dr. JAN TEN BRINK.

TWEEDE AFDEELING.

MOEDER EN ZOON.

«Recht als 't speel-siecke kind, met pijpjens gaet op-blasen,
«Zijn bellen, rond en hol, tot in de dunne wind,
«So is dit leven hier.»

BREDERO.

I.

TER ACADEMIE.

Men schrijft 2 October 1617.

Die dag is een Zondag. Eene onbewolkte lucht, heldere zonneschijn, lokken de Amsterdamsche burgers uit hunne woningen in den vroegen namiddag, de klokke half twee. Overal vertoont zich veel volks. 't Schijnt, dat men een der laatste mooie dagen van het jaar wil genieten. Drukte en vergang van wandelaars zijn alom te bespeuren. Ter Keizersgracht tusschen de Run- en de Berenstraten schijnt eene bijzondere aanleiding voor het samenvloeien van eene groote schaar. Zij richten hunne schreden naar eene, tusschen twee woonhuizen gelegen, poort, die toegang geeft tot een vrij ruim voorplein. Achter eene dier huizingen is een hoog vierkant houten gebouw getimmerd, waarvan het met pannen gedekte dak ver boven de trapgevels der omliggende huizen uitsteekt. Dit houten gebouw onderscheidt zich door eene menigte vierkante ramen in het dak en de houten wanden aangebracht. Het kleinste kind uit de volksmenigte weet, dat dit houten gebouw de nieuwste nieuwigheid vormt in de neringrijke stad — Doctor Samuel Coster's Eerste Duitsche Academie.

Heel Amsterdam weet, dat er dien Zondagmiddag te half drie een nieuw blijspel zal worden vertoond. Reeds nu is de stroom van bezoekers zeer aanzienlijk. Kwart vóór tweeën is de tooneelzaal der Academie reeds bijna gevuld. Er klinkt een luid rumoer van stemmen, een dreunend gegons, dat reeds bij den ingang der poort en op het voorplein duidelijk gehoord wordt. Steeds vloeien nieuwe bezoekers naar binnen. Velen zijn welgekleede burgers, de meesten komen uit de volksbuurten en van de vesten der stad, eene luidruchtige schamele gemeente, die bij de voorstelling niet ontbreken wil.

Te midden van dezen dringt haastig een zwierig gekleed jonkman met eene oranjeveer op den hoed door een hoop van wachtenden, die bij eene zijdeur

Zij richten hunne schreden naar eene poort tusschen twee woonhuizen.

hunkeren en woelen, om hunne drie stuivers aan de boden der Academie te offeren.

De jonkman, die met groote inspanning door het volk heenworstelt, is niet van zins terstond de schouwburgzaal binnen te treden. Hij haast zich door eene nauwe zijgang naar eene aan het Academiegebouw palende loods. Eene kleine, lage deur openend, klimt hij drie trappen op, en treedt hij een ruim vertrek binnen, door een houten middenschot in tweeën gedeeld. Het is de groote kleedkamer voor de spelende maats. Aan de ééne zijde verzamelen zich de spelers, die mannen-, aan de andere, die vrouwenrollen vervullen. Het gerucht uit de aangrenzende tooneelzaal klinkt als een bruisende stormwind. In de kleedkamer wordt luid en driftig geschreeuwd door de maats, die elkaar hulp bieden. Dit alles schijnt den jonkman met de oranjeveer weinig te treffen. Hij blikt een vluchtig oogenblik in 't rond, en kiest daarop zijn weg langs houten schutten en schermen, die de beide helften van de loods in kleine vertrekken splitsen.

In één dezer vertrekken binnensnellend roept hij:

— „Is het nu al weer geen deeg? Moet ik er evel aan te passe komen, Caspar?"

In het kamertje bevond zich een jonkman met een sprekend gelaat, die te midden van allerlei kleedingstukken, gouden ketens, degens en veeren bezig was voor een klein spiegeltje naast het smalle venster zich een paar opkrullende mustatsen en eene kinvlok aan te plakken. Hij wendt zich snel tot den binnentredende, en antwoordt:

— „De maats tieren als baarlijke duivels! Niemand helpt! Gans bloed! Gerbrand! 't Loopt al uit de kerf!"

Gerbrand Adraensz. Bredero zweeg, en nam den jonkman, welken hij Caspar genoemd had, nauwkeurig op. Toen bracht hij eene blikken doos te voorschijn, die hij onder zijn mantel verborgen had, en greep er een paar penseelen uit.

— „De tronie deugt niet! Ik zie wel, wat er aan schort. Zet je daar, Caspar!"

Caspar Duyf nam plaats op een houten bankje. Hij was maar half gekleed nog. Eene wijde broek van donkergroen satijn met zwart fluweel uitgemonsterd, grijze zijden kousen, buitengemeen breede hozebanden en strikken van purperen zijde aan de knie en op de schoenen van geel leêr, toonden, dat hij een zeer weidsch pak van een edelman zou dragen. Bredero doopte zijne penseelen in de verf, en begon met eenige snelle vegen het gelaat van den twee-en-twintigjarigen jonkman te beschilderen.

Caspar Duyf, schilder, vroeger kameraad van Bredero op het atelier van Francisco Badens, had door een buitengewonen aanleg tot het tooneel, onder leiding van Bredero, reeds een en andermaal op den nieuwen schouwburg van Dr. Coster gespeeld. Zijne bewegelijke trekken en fonkelende oogen verrieden het kunstenaarsbloed, dat in zijne aderen stroomde, de geduldige rust, waarmee hij zich door zijn vriend liet beschilderen, het kunstenaarshart, dat langzaam eene bui van ongeduld en verstoordheid te boven kwam. Zijn kostuum en zijn gelaat moesten dien dag iets ongemeens voorstellen. Hij zoude de hoofdrol van Jonker Jerolimo Rodrigo in Bredero's *Spaanschen Brabander* voor het eerst spelen. Dichter en acteur hadden een plan gevormd, waarvan ze zich zeer veel voorstelden, maar dat op eigenaardige moeilijkheden stuitte.

Terwijl Bredero eenige bruinroode strepen over de wangen langs den neus trekt, zegt Caspar Duyf:

— „O suikerelekaarten. Wat heb ik moeten bochtjachten, eer ik al dit goed hier had. Den gouden ketting heb ik gehuurd van Dirck van Rijswijk! Het kost mij al eene mooie dikke duit! En die verzoorde kraag — daar was wat werks aan vast. Ik ben voor goelikjes tien minuten hier gekomen — in de hoop, dat je er al mocht zijn...."

— „Als 't is, Caspar! Ik kom van den Doelen! Tijd in abondantie! Hoe leg-je en baar-je over de maats! Dat je Sint-Teunis' varkens ophadt, je zoudt niet meer kunnen knorren!"

Caspar Duyf glimlachte. Bredero had met groote handigheid de geheele

uitdrukking van zijn wezen veranderd. De jonkman was in een man van middelbare jaren herschapen. Wenkbrauwen, knevel en kinbaard waren zwart met wit doormengd, zoo ook de kuif en de hairlokken boven de ooren. Daar Jonker Jerolimo gedurende het geheele stuk den hoed niet van het hoofd mocht nemen, behoefde aan voorhoofd en kuif niet veel werks besteed te worden. Maar de wangen bloosden van een tanig bruinrood, en de neusvleugels evenzoo. Onder de oogen waren een paar zwarte vegen aangebracht, langs de mondhoeken enkele diepe rimpels geteekend.

Bredero trad een paar schreden achteruit.

— „Bloemerherten!" — riep hij uit — „Wat ben-je nu een overdadig mooie knecht, Caspar! Je slacht zijne tronie op een hair."

De jonge tooneelspeler sprong op, en liep naar het spiegeltje bij het venster. Luid lachend wendde hij zich weder tot Bredero:

« Wat ben-je nu een overdadig mooie knecht!»

— „Gerbrand! Mijn koon is stram van de verf! Ik zie er zoo begrobbeld uit, dat het wonder is. Met den hoed en de kraag is 't spul compleet!"

— „Je moet je bakkes wat statig houden, Caspar! Je lacht maar te hooi en te gras op het tooneel. En alles op zijn parmafooisch! Alles parmantig

en gracelijk! Denk vooral aan de divine grandezza van zijne presentie!"

Bredero bootste op dit oogenblik de stem van een afwezige na, die zeer hoog en krijschend klonk met zonderling uitheemsche buiging.

Caspar Duyf nam thans een wambuis van gebloemd lichtgroen satijn, en stak zijn rechterarm voorzichtig door de mouw. Onder om de mouwen had men ponjetten van goudkant bevestigd, die met groote driehoekige punten over den arm waren gelegd. Bredero hielp hem het kostbare kleedingstuk aandoen. Zoodra het wambuis was toegeknoopt, nam Caspar Duyf een gouden keten met een gouden medalje. De keten was buitengewoon lang, en werd door Bredero over den rechterschouder van den acteur geslagen, zoodat de gouden medalje bijna tot over den gordel hing. Onder den linkerarm door werd de keten op den rug vastgehaakt. Nu kwam nog een belangrijk punt. Een stolpkraag van stevig, stijf uitstaand wit batist, breeder en omvangrijker dan de gewone Hollandsche stolpkragen, daarenboven aan het uiteinde der plooien van een fijn geribd kantje voorzien, moest den hals van den jongen kunstenaar sieren. Ondanks het voortdurend luider razen der menigte in de tooneelzaal slaakte Bredero een kreet van blijdschap en bewondering, die boven al het gerucht uitklonk, toen hij Caspar Duyf zoo gekleed vóór zich zag staan.

— „O suikerelekaarten! Ik lach me dood! Ik kan het niet langer harden!"

Terwijl Bredero zoo uitviel, greep Caspar Duyf een hoed van ongemeenen omvang, hoog van bol, met opgeslagen randen, door twee liggende, groene struisveeren getooid. De tooneelspeler zette dien hoed over het voorhoofd, diep in de oogen, en gespte zich een geel lederen gordel om de leest, waarin een zware houwdegen met stalen gevest hing. Bij iedere zijner bewegingen klonk de vroolijke schaterlach van Bredero, die op het bankje was gaan zitten, om uit te blazen. Caspar Duyf greep eindelijk een mantel van groen gebloemd fluweel, en wenkte Bredero, hem dien op den schouder onder de kraag vast te haken.

Jonker Jerolimo Rodrigo was nu in vol kostuum, en begon op zeer eigenaardige wijze in het rond te loopen. Zijne linkerhand rustte op het gevest van den degen, zijne rechter in de zijde. Jubelend hief Bredero de beide armen op, en schreeuwde:

— „Nou scheur ik mijn reuzel en maak er een huik van! Daar is hij! Daar is hij met de volle qualiteit van zijne excellente complectie! Daar mogen die weersoordige botmuilen van den Eglantier hun broek bij leggen. Caspar, Caspar, je ben te dubbel ondieft!"

En jubelend hem onder den arm nemend, trok hij hem meê naar een ruimer vertrek in de loods, bij den ingang van het tooneel, waar de spelende maats, die gekleed waren, zich verzamelden. De groote meerderheid was reeds aanwezig. Zoodra beide vrienden verschenen, steeg er een verward gerucht van stemmen op. Ieder schreeuwde iets, te midden van het geraas daarbuiten nauwelijks verstaanbaar. Maar toch klonk duidelijk het woord:

— „De reuzenrederijker! De reuzenrederijker!"

Caspar Duyf werd van alle zijden omringd en bekeken. Twee als vrouwen gekleede spelers, klein van gestalte, met vurig roode wangen, gitzwarte wenkbrauwen en veelkleurige kostumen, kwamen luidlachend voor hem nijgen. 't Waren Trijn Jans en Bleecke An, twee „snollen", die op het tooneel zijne hoffelijke taal zouden aanhooren. De eerste stak in een purperen zijden hongerlijn, geboord met goudkant; onder den opgespelden bovenrok kwam de onderrok van witte mopjes te voorschijn. Om de schouders en over de borst was een Kamerijksche vierkante doek geslagen, van voren met twee afhangende tippen van platgewerkte kant voorzien. Op handige wijze hadden beiden zich een flink vooruitspringenden boezem gemaakt, 't welk gevoegd bij de hooge gelaatskleur en een klein zwart pleistertje, met veel berekening dicht bij den mond geplaatst, de toeschouwers tot de overtuiging moest brengen, dat er heusche vrouwen ten tooneele verschenen. Het kostuum van Bleecke An kwam in de meeste opzichten met dat van Trijn Jans overeen; in plaats van een purperen hongerlijn droeg zij er een van gebloemde caffa met al de kleuren van den regenboog.

Bredero greep dartel de beide juffers om het midden.

— „Ik verlief op jou, Bleecke An! als een boer op een boekweiten koek! Wat ben-je eene mooie tas, Trijn Jans! O mijn, ik word zoo nuwelijk!"

Beiden rukten zich met kluchtige verontwaardiging los, en vielen uit in den toon van hunne rollen:

— „Hand van de bank, principaal! 't Vleesch is verkocht!"

— „Weg uit mijn schuit, kameraad! Je bederft mijn vracht!"

Doch Caspar Duyf ving de beide „gracieuse vrouwkens" weer op, en liet ze diepe nijgingen maken voor Bredero, die ze genadig op de wang tikte.

— „Nou, degelijke deeg, hoor! Alle gekheid op een stokje! Speelt nou eens als engeltjes! Niet stijf, en niet vermetel! Loopt niet, of je lijf met klaphout was opgevuld, maar manierlijk, zooals bij je rol past...."

Het oorverdoovend geraas uit de tooneelzaal werd nu plotseling afgewisseld door de tonen van fluiten, theorbe en viola-da-gamba. Dit was het teeken, dat de vertooning weldra zou beginnen. Het gedruis van het publiek en der muziek was zoo geweldig, dat Bredero, die als dichter nog het een en ander tot de vertooners van zijn blijspel wilde zeggen, het opgaf. Hij troostte zich met de wetenschap, dat hij ze bij de oefeningen genoeg had gedrild. Hij drukte Caspar Duyf nog eens flink de hand, en kwam door eene kleine zijdeur op het tooneel. De twee zwarte schuifgordijnen waren zorgvuldig gesloten. De vijf academisten, die het orkest vormden, zaten links van de toeschouwers vooraan op het tooneel. Bredero groette ze in het voorbijgaan, ging achter het gordijn om, en kwam zoo bij eene soort van loge, die onmiddellijk aan het tooneel paalde.

De schouwburgzaal van Dr. Samuel Coster was eenvoudig en praktisch ingericht. De groote vierkante zaal werd door tallooze vensters in de zijwanden en het dak voldoende verlicht. Verscheidene dakvensters waren open geworpen, om de drukkende en kwalijk riekende lucht te doen ontsnappen.

Het tooneel bevond zich aan den zuidkant. Ter zijde van de toegeschoven gordijnen bevond zich links en rechts een uitstek, waarop een beeld pronkte. Rechts zag men eene maagd met eene krans, een zwaard en een boek — de Heilige Lucia, de beschermvrouw der Amsterdamsche weezen, aan wie voor de zes eerste jaren een derde der inkomsten van de Academie was afgestaan. Links vertoonde zich op het ander uitstek een grijsaard met houten been en kruk, die met verstoord gelaat al het nieuws en fraais van Coster's Academie aanschouwde — toespeling op het Oude-Mannenhuis en de Oude Kamer: In Liefde Bloeiende — die door de stichting van den nieuwen schouwburg veel schade leden.

Grijsaard.

Boven het tooneel aan een balk was het groot blazoen der Academie opgehangen, een schild prijkende met de voorstelling van eene Bijenkorf, omhuifd met bloemen en festoenen, waaronder met gulden letters: IJVER te lezen stond, terwijl een azuren wimpel om het schild kronkelde met de spreuk: *Fervet opus, redolentque thymo fragrantia mella—1617*. Aan de hoeken van dezen balk vertoonden zich tevens twee allegorische vrouwenfiguren, de eene met kroon en schepter, Melpomene, de andere met den zotskap, Thalia, verbeeldende.

Lucia.

Van de vrij gebleven ruimte was voor de toeschouwers zooveel mogelijk partij getrokken. Aan de oost- en westzijde had men zitplaatsen voor het deftig deel van het publiek getimmerd, die met een halven cirkel doorliepen aan de noordzijde, tegenover het tooneel. Het overige terrein buiten deze zitplaatsen was met ruwe houten banken gevuld, die tot aan het tooneel paalden. Dat was de bak voor het „klootjens-volk" van de vesten, die voor drie stuivers toegang kochten. De zitplaatsen terzijde waren merkelijk hooger dan de bak, ten einde botsingen te voorkomen.

Voor Bredero was al dit nieuwe al twee maanden oud. Hij had met zijn vriend Coster in alles gedeeld, en beiden hadden een machtigen steun gevonden in den Drost van Muiden, wiens *Warenar* ruim acht dagen geleden op den tweeden dag der plechtige inwijding onder daverenden bijval was vertoond.

In de loge — bij vergrooting gesproken — binnentredend, die aan het tooneel grensde, bleef Bredero een oogenblik stilstaan. De nieuwe zaal van Coster's Academie was overvol op alle plaatsen. De bak scheen eene golvende zee van menschenhoofden, die allen tegelijk geluiden uitstieten. Het ontzaglijk geraas der menschenstemmen werd door de tonen der muziek, achter het gordijn opklinkend, slechts weinig gesust. Trots de openstaande vensters was de lucht verpest door velerlei wanriekende uitwasemingen. Een paar varensgasten bliezen tabaksrook uit kleine aarden pijpjes; vrijers en vrijsters zaten dicht op elkaar geschoven in de zitbanken, en riepen elkander van verschillende zijden ruwe begroetingen toe. Hier en daar werd met leege notendoppen geworpen, onder luid geraas der getroffenen. De verhoogde zitplaatsen terzijde waren niet minder bezet. De gegoede burgerij was uitstekend vertegenwoordigd. Twee burgemeesters zaten op de eereplaats, rechts van het tooneel, Dirck Bas en Roelof Egbertsz. De schepen Dr. Jan ten Grootenhuys had zich bij de beide burgemeesters aangesloten. Eenige deftige Amsterdamsche poortersvrouwen hadden hunne echtgenooten vergezeld; haar getal was evenwel niet groot. Nijd en afgunst hadden niet gewacht, totdat de eerste voorstellingen in Coster's Academie luisterrijk slaagden. Reeds vóór de opening van het tooneel, wisten velen te vertellen, dat de nieuwe schouwburg eene kweekschool van Arminianen, libertijnen en Godverzakers zou worden. En daar de algemeene aandacht juist op al, wat met den strijd van Arminianen en Gomaristen samenhing, zoo scherp mogelijk was gevestigd, daar men de woede van het Amsterdamsche grauw tegen de Arminianen bij de plundering van Rem Bisschop's huis in Februari van ditzelfde jaar had ondervonden, daar het gebleken was, dat te Amsterdam de meerderheid der hooge magistraten en het uitvaagsel der schamele gemeente met elkander wedijverden in haat tegen de Remonstranten, waren er niet weinigen, die Coster's stichting van den beginne af een kwaad hart toedroegen.

Toch was er tevens eene zeer aanzienlijke minderheid, met mannen als Hooft, Lambert Lambertsz. en Coster aan het hoofd — waarbij zich eenige jaren later ook Vondel aansloot in het tijdvak van 1625 tot 1648 — die het vervelend krakeelen der kerkelijke partijen hartelijk moede waren, en zich boven of buiten den strijd plaatsten. Bij deze zoogenaamde onzijdigen was echter eene sterke sympathie voor de Arminiaansche partij, vooral na hare nederlagen in 1619 te bespeuren. Zij waren het, die in 1617 het trouwst Coster's Academie bezochten, en later met dezen eene korte pooze aan den kerkelijken strijd deelnamen.

Ondanks dit alles liepen toch de zalen van Academie, Oude Kamer en Brabantsche Kamer vol, zoodikwijls er nieuwe blijspelen werden aangekondigd.

De groote opgang door Bredero's kluchten, door *Lucelle* en *Moortjen* gemaakt, dreef de menigte naar de tooneelzaal. De schitterende vertooningen van het *Moortjen* in 1615 en 1616 door den Eglantier herhaaldelijk ondernomen, hadden de nieuwsgierigheid van allen op het hoogst geprikkeld.

Dit bleek den dichter ook ditmaal, niet alleen uit hoofde van het dichtop-

eengepakte, zittende en staande publiek, maar nog meer door de nieuwsgierige blikken en de uitgestoken handen, die hem bij het binnentreden in de zaal verwelkomden. Coster had hem het eerst opgemerkt, en wenkte hem eene zitstede links van het tooneel, tegenover de plaats van Burgemeesteren, in te nemen. Na de voorstelling van *Lucelle* hadden noch Roemer, noch zijne dochters Anna, of Tesselschade, eene vertooning van Bredero's spelen bijgewoond. Sedert men de wenschen van den jongen kunstenaar had moeten dwarsboomen, had men alle aanleiding om elkander te ontmoeten pogen te vermijden. Dit dateerde van 1614, toen Coster's Academie nog niet bestond. Wij weten welke teleurstellingen Bredero in 1615 ter taveerne: De Toren van Munnickendam ten deel vielen, en zullen nu niet verraden, wat er in 1616 was voorgevallen.

Terwijl hij aan den wenk van Coster gehoor geeft, herkent hij Barend van Someren, zijn kunstbroeder als schilder, die te midden van een gezelschap schilders: Jacques Quina, François Venant, Pieter Pietersz., gezegd jonge Lange Piet en Jacques van der Weyden, hem met hunne hoeden toewuifden. Hij zag zijn vriend Charles Quina, die de geheele familie Bredero van den Oude-Zijds-Voorburgwal vergezelde, naast zijn vader Adriaen Cornelisz. en zijn broer Cornelis. Niet ver van hen verwijderd blonk het hoogroode gelaat van zijn uitgever Van der Plasse, hem met de hoogste voldoening toeknikkend, maar het meest van alles trof hem de heuschheid van een der vrienden, die naast Dr. Samuel Coster zittende, bij zijne verschijning opstond, en hem met groote hartelijkheid de hand bood. 't Was een man van middelbare jaren, aan de goede zijde van de veertig, de aandacht boeiende door zijne slanke gestalte, zijne bleeke tronie, die smal, ovaalvormig spits uitliep in eene zwartbruine kinvlok, zijne donkere, geestige oogen, zijn zwart satijnen wambuis en platte kanten kraag. Bredero aanvaardde met eene diepe buiging de aangeboden hand.

— „De gezellen mochten nu wel beginnen hun devoir te doen!" — sprak de slanke man zeer luide, om te midden van het geraas verstaan te worden. — „Ik vrees, dat de luiden hier anders tot te groote ongebondenheid zullen komen."

— „Certein, heer Drossaart! Onmiddellijk na deze muzyke worden de gordijnen opengeschoven! 't Ziet er hier niet uit, of men in een Begijnencelletje is!"

— „De Magistraat kan, leider! het vestjes-volk niet gebieden haar der Academie te onthouden op boete van geweld. De dartelheid monteert verre boven de gewenschte ordre!"

— „Dat klootjesvolk is al te snel met de tong — maar ik heb geen deeg, als ze temet niet den mond houden .... Gans bloed! Ze gaan beginnen."

Pieter Cornelisz. Hooft keerde zich naar het tooneel, en nam zijne plaats weer in. Bredero zat achter hem bij Coster. Onzichtbare handen hadden intusschen de zwarte gordijnen weggeschoven. De muziek stierf uit na eenige forsche accoorden van de viola-da-gamba. De begeerigheid der menigte om oogenblikkelijk te genieten van het nieuwe blijspel deed zonder eenige

moeite de geruchten verstommen. Men zag een zeer beknopt tooneel, de achtergrond afgesloten met een doek, waarop eene rij Amsterdamsche huizen geschilderd was. Ter zijde had men een paar zijschermen geplaatst, in geheel denzelfden geest vervaardigd. Het publiek, nog in het geheel niet verwend op het stuk van tooneeldecoratief, wist, dat men gedurende het geheele stuk niets anders zou te zien krijgen, en was volkomen tevreden.

Langzaam, met de rechterhand in de zij, en de linker op 't gevest van zijn degen, trad te voorschijn Jonker Jerolimo Rodrigo. Hij liep de geheele lengte van het tooneel af met zeer eigenaardigen tred, het hoofd achterovergebogen, het publiek met teekenen van onverbloemde minachting opnemend. Plotseling ontstond er eene groote stilte door de onverwachte verrassing, die Caspar Duyf in het kostuum van Jonker Jerolimo Rodrigo het Amsterdamsch publiek verschafte. Het was of er een schielijk, onuitgesproken vermoeden bij die opeengepakte schaar rees. Het scheen of zij uit onzekerheid zweeg, om straks luide in goed- of afkeuringen uit te barsten. De Spaansche Brabander bleef eindelijk op den voorgrond stilstaan. Toen zwaaide hij met zijne rechterhand, en sprak met eene stem, die de welgeslaagde nabootsing van een bekend geluid te hooren gaf:

Langzaam met de rechterhand in de zij......

— „'t Is wel een schoone stadt, moor 't volcxken is te vies!
„In Brabant sayn de liens ghemaynlyck exkies:
„In kleeding en in dracht, dus op de Spaansche mode.
„Als kleyne Konincxkens of sienelaycke Goden"...

Verder bracht hij het niet. Een orkaan van kreten brak los. Eerst was het een onstuimig juichen, soms afgewisseld door een enkelen toornigen kreet. De bijval groeide echter ondanks hevig verzet van sommigen, en vulde de geheele Academie met een onbeschrijflijk lawaai. Daar klonken allerlei afzonderlijke uitroepingen:

— „De reuzenrederijker!"

— „Rodenburgh! Ridder Rodenburgh!"

— „O bloemerherten! Rodenburgh!"

— „Is 't van zijn lieflijke levensdagen wel ooit gehoord?"
— „Die parmantige Rodenburgh!"
— „Dat merveille van de wereld!"
— „Die weersoordige, overgegeven gek!"

Caspar Duyf bleef onbeweeglijk stil staan. Hij kende zijn publiek. Hij wachtte tot de storm zou uitrazen. De list was gelukt. De groote vijand der Academisten, de man, die er zich op beroemen kon, dat zijne verschijning, zijne taal, zijne houding in de Oude Kamer eene scheuring onder de Broeders: In Liefde bloeiende had teweeggebracht, die de onmiddellijke oorzaak was tot de stichting der eerste Nederduitsche Academie, Ridder Theodore Rodenburgh, stond als in levenden lijve op het tooneel, en zou gedurende vijf bedrijven in al zijne verwaandheid, verwatenheid en vermetelheid door heel Amsterdam worden uitgelachen.

II.

IN „DE HONT IN DE POT."

Maandag, 3 October 1617, de klokke één uur des nadenmiddags, treedt Gerbrand Adriaensz. Bredero over den Dam zich richtende naar de Nieuwe Kerk. Dat hij geen bezoek aan dit eerwaardige gebouw in den zin had, bleek, toen hij stil stond voor een huis met trapgevel en drie verdiepingen, gelegen op den hoek van de Ellendige Steeg. Hij sloeg het oog onwillekeurig naar boven, voordat hij binnentrad. Eene zware luifel hing over de smalle vensters der eerste verdieping, en aan die luifel was een uithangbord bevestigd, welk uithangbord met eene fraaie voorstelling prijkte, waaronder ter verduidelijking gelezen werd: „De Hont in de Pot". Bredero beklom schielijk de drie houten treden van de stoep, en vond het bovenste stuk van de deur wijd opengeworpen, het onderste gesloten. Hij lichtte de klink der onderdeur op, trad in een klein portaal, en kwam door eene tweede deur in eene ruime zaal, uit de hoogte verlicht door drie smalle vensters met kleine vierkante looden ruiten, waarvan het benedenste deel door de luifel eenigszins werd verduisterd. Hij bevond zich in de gelagkamer van het bekende burgerlogement: De Hont in de Pot, waar voor den gaanden en komenden man taveerne werd gehouden door IJsbrand Colijn. Het mooi uitzicht op den Dam, het Stadhuis en de Waag vulde de gelagkamer niet zelden met burgers of vreemdelingen. Het vertrek zelf maakte een aangenamen indruk. De grond was bevloerd met vierkante zwarte en witte tegels, en vormde een reusachtig dambord. Bij de vensters had men eene houten verhooging aangebracht, waarop eene lange smalle tafel met lage bankjes voor de gasten. Bij de vuurplaat onder de breede schouw waren leunstoelen aangeschoven. De zachte najaarslucht maakte het nog overbodig vuur aan te leggen. De wanden van deze zaal waren van den grond tot manshoogte met donkerbruin hout beschoten, daarboven strekte zich

de witte muurvlakte, waarop onderscheiden breed geschilderde portretten in gladde, zwart houten lijsten prijkten.

Toen Bredero binnentrad, was het vertrek leeg. Een laag deurtje in den hoek naast den haard stond open, en zou voor den nieuwsgierigen onderzoeker den toegang gegeven hebben tot een klein kelderkamertje, waar vaten bier en wijn op houten stellingen rustten, waar tafels met groote gevulde flesschen van dertien mingelen te midden van een onafzienbaren voorraad stopen, kruiken, bekers en pullen prijkten. Aan houten rekken langs den wand hingen tinnen kroezen. Een hoog trezoor pronkte met een indrukwekkenden voorraad van allerlei glaswerk. Het was den bezoekers niet vergund hier binnen te treden. Twee dienstmeiden, een bierknecht en de dochter des huizes, Elsje IJsbrands, regeerden in dit heiligdom, waaruit alles, wat de gasten mochten verlangen, werd te voorschijn gebracht.

De Hont in de Pot.

Bredero zette zich bij de tafel....

Bredero zette zich bij de tafel aan de Dam-zijde, en schoof de hooggebolde hoed met oranjepluimen van zijn voorhoofd. De fonkelende donkerbruine

oogen schenen iets van hunne gewone schittering te derven. Eene uitdrukking van vermoeidheid gleed over zijne trekken. Gedachteloos speelden zijne vingeren met de hoogopgestreken knevels. Hij staarde ongeduldig in het rond, en stampte met den voet op de houten verhooging. Vlug wipte uit het keldervertrek een jong meisje te voorschijn. Amsterdam bezat misschien geen blanker gelaat, geen blonder hoofd, dan dit aanvallig kind vertoonde. Onder het opstaande mutsje ging het glanzig witblonde hair schuil; het fijn ovaal van haar gelaat werd omlijst door de schitterend witte plooien van haar stolpkraag. Hare keurs van roodbruin laken met twee rijen zilveren knoopjes omvatte eene zeer tengere leest. Hare blanke, witte handen en de zware zilveren kettingen van haar beugeltasch toonden, dat zij geene gewone dienstmaagd was.

— „Bloemerherten, Els! Tap me een vaantje Andwerpsch bier! Ik heb vaak in mijne tanden! Ik heb varkensdorst!"

Elsje IJsbrands glimlachte vriendelijk, en haastte zich om aan zijn verlangen te voldoen.

Zoo ras zij den schuimenden kroes voor Bredero had neergezet, greep hij dien gretig, maar met eenigszins bevende hand, en verzwolg den inhoud met gulzige teugen.

— „Je drinkt, dat je er van steent, Gerbrand! Je leeft met de kan, als de krijgsman met zijn degen!"

Bredero knikte, en antwoordde met een guitigen blik:

— „De drinkers benaarstigen de middelen van het land, Els! Een vaan met één teug drinken is eene abele konst. En daarenboven heb ik den brand in mijn keel en een gloeienden steen in mijn borst! O mijn, ik heb zoo'n dorst! Kom tap nog 'reis!"

Elsje verdween, en kwam vlug met den tweeden beker. En wederom poogde Bredero het bier vliegensvlug door het keelgat te jagen, doch hield op door een aanval van hoesten, die hem noodzaakte den beker neer te zetten.

— „O honderd Turken! Ik weet niet wat me schort. Ik verlies al mijn mooi drinken, en stort schier de helft!"

Elsje antwoordde niet, maar ging een doek halen, om de tafel af te vegen. Toen ze terugkwam, was de kroes leeg. Hoestend en kuchend zag Bredero knipoogend naar de blanke handen, die het gestorte vocht wegvaagden, maar Elsje keek statig voor zich uit, en zei:

— „Wat deert je toch, Gerbrand Adriaensz.! dat je zoo haastig drinkt? Gisteren avond zat je hier nog laat met de academisten! Heb-je te nacht niet goed geslapen?"

— „Hoe duizend suikererwten! weet je dat? Ik heb bijna in het geheel niet geslapen! Vanhier ging ik met de maats tot den Waard in de Drie Dweilen op het Water, en daarna tot Moêr Joosten in het Vergulde Serpent op de Kolk! Ze wisten me zoo te pollen, dat ik vast tot den morgen bleef!"

— „Ja, maar! wat je zegt! Er was daar zeker een nieuw hairtje of zwaantje, een kamerkatje of stijfstertje gekomen! Daar heb-je altijd je koerant af, Gerbrand Adriaensz.!"

Bredero lachte luid, zoodat het hol opklonk tegen de hooge zoldering met verweerde donkerbruine balken. Hij deed eene poging om hare hand te grijpen, en zei:

— „Wat ben-je een zoete boterdoos! Wat ben je een snobbelige waardin, Els!"

Maar het blanke gezichtje toonde een trek van misnoegen. Zij trad achteruit, en riep:

— „Hand van de bank, principaal! 't Vleesch is verkocht!"

Toen snelde zij naar de kelderkamer, terwijl Bredero opsprong, om haar te volgen. Daar hij echter op datzelfde oogenblik de buitendeur hoorde overgaan, nam hij zijne plaats weer in, en keek hij nieuwsgierig naar den hoofdingang van het vertrek.

Twee goede kennissen verschenen plotseling voor zijne oogen: Cornelis Lodewijcksz. van der Plasse, de uitgever zijner dramatische werken, vergezeld van Abrahamus Regius, alias Abraham de Koninck, dichter, uitgever en konstverkooper, wonende, evenals Van der Plasse, aan de Beurs; de laatste in „den Italiaenschen Bijbel," de eerste in „den Koninghs Hoet". Van de Plasse was een gezet man, diep in de dertig, met een glimmend rood gelaat; de Koninck, lang en schraal, geel van wezen, met een dunnen witten baard, liep naar de zestig.

— „Je bent ons vóór, Bredero!" — riep Van der Plasse. — „Allerlei besogne hield mij in den winkel. 't Is de drukste tijd aan de Beurs!"

— „Als 't is!" — voegde de Koninck er aan toe — „Maar nu kunnen we rustig spreken!"

Het was eene afspraak van den vorigen avond. De vertooning van den *Spaanschen Brabander* was, trots het groot rumoer bij de verschijning van Jerolimo Rodrigo, uitstekend geslaagd. Het stuk zelf werd met aandacht gevolgd, en had den dichter ondubbelzinnige hulde doen oogsten. Bijna ieder was voldaan, de aanzienlijken en de kleinen spraken er om strijd met lof van. De Drost van Muiden had het voorbeeld gegeven, en Bredero herhaaldelijk met warmte de hand gedrukt. Dr. Coster wist in zijne geestdrift niet wat hij het meest zoude prijzen, de geestige schildering van de Amsterdamsche straatjongens, van de ouwe klouwers, van de kijvende wijven uit de achterbuurt bij de vesten, van de beide snollen, van den huisjesmelker Gierighen Geeraert, of wel de brallende taal van den held Jerolimo tegenover de schrandere goedrondheid van zijn armen knecht, Robbeknol. Enkelen der aanwezigen hadden evenwel aanstoot gevonden in de bespotting van de Brabanders en de Andwerpenaren, anderen — en onder dezen schaarde zich Abraham de Koninck — hadden het afgekeurd, dat de tooneelspeler Caspar Duyf eene voortreffelijk geslaagde karikatuur van Ridder Theodore Rodenburgh had vertoond. In den vollen triomf zijner kunst liet Bredero ze allen praten, niets hooger stellende dan weder van nieuws eens oprecht Duitsch te zijn bij de borsten. Men had gezamelijk in De Hont in de Pot getoefd, na afloop der voorstelling. Lof en eer werd daar van vele zijden aan den gelukkigen dichter gebracht, die soms van dartelheid en uitgelatenheid niet wist wat hij zeggen of zingen zou.

Hij stelde elk ernstig gesprek uit tot den volgenden dag, en beloofde Van der Plasse alsdan na den noen, de klokke één, opnieuw bij IJsbrand Colijn saam te komen, om de bezwaren van Abraham de Koninck te weerleggen.

Toen ze met hun drieën aan de tafel zaten, verscheen Elsje IJsbrands terstond. Met blijden glimlach begroette zij de nieuw aangekomen gasten, en bracht hun zelve de kroezen bier, die bij hun onderhoud niet mochten ontbreken. Abraham de Koninck was een trouw aanhanger der Oude Kamer, een vriend van Rodenburgh, en bovendien een ijverig medewerker van de Vlaamsche Rederijkers der Lavendelbloem. De vertooning van den *Spaanschen Brabander* had een ongemeen diepen indruk bij hem achtergelaten. Hij moest er Bredero zijne meening over zeggen. Nadat ze elkander vriendschappelijk hadden toegedronken, begon de Koninck:

— „Gerbrand Adriaensz.! we zijn wel oude maats al van 1612 . . . ."

— „Als 't is, vriend de Koninck! Mij heugt, dat ik in 1615 nog een verske schreef voor uw treurspel van *Jephta ende zijne eenige dochter*" . . . .

— „Ik schreef in 1616 bij uwe *Lucelle* . . . . Maak er geen mentie af! 't Was eene kleine courtoisye! dat mag wel elken dommelijken dag gebeuren. Maar mij deert, dat er gisteren in de nieuwe Academie stoffe tot ergernis is gegeven door het schimpen op de Brabanders, en door het nabootsen van mijn vriend Rodenburgh . . . ."

— „Het heeft geen vijg om het lijf, de Koninck! De eerlooze Brabantsche windbrekers en bankroetiers kan ik niet naar den mond spreken. Ik heb het op niemand in het bijzonder gemunt, maar den knuppel in 't honderd blindelings geworpen — luk raak! Van Rodenburgh kan ik simpellijk zwijgen . . . . hij heeft niets met mijn stuk van doen!"

De Koninck zette zijne hooge steenen kruik met een luiden slag op de tafel en riep:

— „Wel, duizend stuivers! Daar ben ik in verwonderd! Caspar Duyf bootst Rodenburgh in kostuum, stem, houding en gebaren naar het leven af, en daar heeft de *Spaansche Brabander* niets mee van doen?"

— „Certein! Caspar Duyf heeft dit alleen tot een geggetje gedaan! Hij kan Jerolimo spelen in een ander kostuum en mij of u vertoonen, daar ligt niet aan bedreven!"

De Koninck streek zijne dorre vingeren door zijn dunnen, witten baard, en schudde het hoofd.

— „Ganslijden! O bloed! Dat en is geen deege!" — antwoordde hij. — „Jij bent niet in Andwerpen geboren, evenmin als ik. Jerolimo zweemt in alles naar den Ridder Rodenburgh — en ik moet gelooven, dat hij in een ander kostuum van u of van mij zou kunnen vertoond worden. Dat kraaide nooit haan op een preekstoel!"

Van der Plasse, die zich met zijne bierkruik had beziggehouden, en gedurig Bredero vragend had aangezien, barstte in een luid lachen uit. De dichter van den *Spaanschen Brabander* vertrok geen spier van zijn gelaat, dronk zijne derde kruik bier leeg, en hernam kalm:

— „Ik heb in mijn stuk den geestigen Spanjaard, die den uitstekenden roman van *Lazarus de Tormes* schreef, naarstiglijk gevolgd. Daar deze de hoovaardije zijner landslieden aanwijst en straft in zijn kalen Jonker, hebbe ik voor zijn held een Brabander genomen, om dies wille, dat dit volk al vrij wat naar de Spanjaarden zweemt. En dat zal mij noch schade noch opspraak bij de vrome lieden bezorgen, daar ik niets uit haat, noch om iemand te vertoornen, heb geschreven — ja zelfs in dit stuk onder den naam van Otje Dickmuyl, zooals de Apellesbroeders mij noemen, mijne eigen bekende zwakheden niet vergat!"

— „Hoe kwalijkjes kan de vos zijne schalkheid bedekken!" — viel de Koninck uit. — „Ja, Gerbrand Adriaensz! ieder weet het, je zit altemet wel een veertien dagen in de kroeg. Je mocht de temperantie wel beter observeeren .... maar wat is het, jij hebt half Amsterdam op jouw hand. De luiden geven je dagelijks absolutie! Jij kunt dus zonder vrees voor spot of achterklap je als Otje Dickmuyl aan het klootjesvolk vertoonen. Maar Rodenburgh staat niet in de gratie. Men heeft bijkans drie uren achtereen hem uitgelachen!"

— „Dat is al eveleens!" — kwam Van der Plasse tusschen beiden, terwijl hij Elsje IJsbrands om eene kan van den geurigsten Rijnschen wijn vroeg. — „Rodenburgh is een gek in zijn huid. Wie heeft den Eglantier te gronde gericht? Wie maakte er een eeuwig twisthuis en een aardsche hel van?"

— „Dat waart gijluiden, omdat gij Rodenburgh's spelen, gedichten en liederen, die tot eere en sieraad der verdrukte Nederlandsche tale strekken, niet hebt willen gedoogen ter Kamer gebracht te worden. Gij wildet niet, dat Rodenburgh naast Coornhert, Spieghel, Van Mander, Heinsius en Hooft eene onsterfelijke eer zou gebeuren!"

Bredero ledigde juist een hollebollig glas met parelenden bleekert. Driftig schoof hij het over de tafel, zoodat het bijna in diggelen sloeg tegen de wijnkan.

— „Gans sakkerlijsjes! Is het al degelijke deeg, wat je daar zegt, Abraham de Koninck! dan vrees ik, dat ik met den kop gebruid ben! Rodenburgh naast Hooft! Dat zijn al te blauwe redenen! Wist ik niet, dat je al lang over het pokken en het mazelen heen waart, ik zou meenen, dat er een kind sprak!"

De Koninck stond schielijk op. Bevende van toorn drukte hij den zwaren hoed met breede randen in de oogen, en stotterde:

— „Beteugel je toomelooze zinnen, Gerbrand Adriaensz.! Ik ben dees praat al wars .... Een kerel, die mij weer in Coster's Academie ziet!"

Maar Van der Plasse greep hem bij beide handen, en sprak hem hartelijk toe. Het krakeel onder de kunstbroeders was al zoo groot, steeg reeds zoo hoog, dat de goede zaak der Nederlandsche poëzie er onder lijden moest. De Koninck had men tot nog toe zoowel in de Oude Kamer als bij de Brabanders gezien, maar hij was evengoed de vriend van dokter Coster. Zou hij nu ter wille van Rodenburgh de oude vriendschap verbreken? Bredero's blijspel was een knap kunstwerk, niet minder treffelijk dan de *Warenar* van den Heere Hooft. Wat had Rodenburgh ooit voortgebracht, dat daarbij te vergelijken was?

— „Je zegt de fijne waarheid!" — antwoordde de Koninck — „Maar juist daarom grieft het mij zonderling, dat Bredero, die een vermaard poëet is, dus tegen Rodenburgh ijvert. Laat hij zeggen, wat hij in het comportement van den Ridder heeft te laken, en jij meugt oordeelen, of hij waarheid spreekt!"

— „Ik zal het vertellen metten kortsten!" — viel Bredero in, zijn gevuld

. . . . drukte hij den zwaren hoed in de oogen.

glas grijpend — „Staag moet ik dat geknor en gepreutel hooren! Daar moet een eind af komen!"

Van der Plasse dwong de Koninck weer te gaan zitten. Bredero zag beiden scherp aan, en begon:

— „Mij gedenkt, dat ik Rodenburgh in 1609 heb leeren kennen door mijn vriend Charles Quina, die in dat jaar uit het Fransooisch de eerbare en getrouwe

liefde van Theagenes en Chariclea, eerst in het Grieksch beschreven door Heliodorus, heeft vertolkt en uitgegeven bij Hendrick Barentsz uit de Warmoesstraat in het Vergulde Schrijfboeck. Quina, die van Andwerpsche ouders stamt, kent Rodenburgh, die tot Andwerpen werd geboren. Ik schreef een sonet voor Quina's overzettinge, die aan Rodenburgh werd toegeëigend. Deze noemde zich toen „Agent van wegen de Keiserlycke Hansesteden ende Embden bij den Koning van Groot-Brittannië." Het is niet te zeggen, met welk eene statie en arrogantie hij toen tot ons sprak. Het scheen wel, dat hij eene beroering in zijn tong kreeg, als hij begon. In twee uren stond zijn mond niet stil. Maar het was al divine eloquentie op zijn Brabantsch. Het had kracht noch kuit. Hij was zoo mal, dat hij ons, als zijne vrienden, een markiezaat of een graafschap beloofde, dat hij van Koning Jacobus zou impetreeren. Hij ging toen al vrij wat uitwendig gekleed, met heel verweende veeren op zijn hoed, en vervaarlijke kwasten aan zijne beenen. Doch wat is 't — satijn, damast en fluweel maken de luiden niet vroom, als 't snoode guiten zijn. Rodenburgh zat te gluipen onder zijn hoed als een fielt. Ik had er geen deeg van — en Charles Quina sluitelijk ook niet...."

— „Wat roert het den luiden van wat kleur zijn kleed is!" — viel de Koninck uit. — „Hij is een statig man en gans niet gedebaucheerd!"

— „Laat Gerbrand uitspreken!" — vermaande Van der Plasse. — „Je bent te haastig op je paardje, Abraham!"

Bredero had troost in den roemer gezocht, en ging voort, of hij niets gehoord had:

— „Rodenburgh ging voor eenige koopluiden, handelende op de kust van Guinea, om haarluiden affairen als Consul in Spanje waar te nemen. Ik zag hem niet terug in de jaren 1610 tot 1614. Gij weet het, messieurs! hoe mooitjes in 1614 de Eglantier floreerde. Rodenburgh verschijnt op nieuw, met den keten van den Koning van Spanje op de borst — als gezant van de Staten. Gans ellemallementen! De bloode guil, hij wist wel, dat de Engelsche gezant in den Hage zich over dit zonderling comportement had beklaagd bij Hunne Hoog-Mogenden — en dat hij door de Staten scherpelijk was gevilipendeerd!"

— „Al goelijkjes, man!" — antwoordde de Koninck. — „Je moet zoo hoog niet praten! Je vergeet simpellijk, dat de Heeren Staten Rodenburgh, tot eene belooning voor zijne goede conduite in het behartigen van zijn devoir, met een gouden ketting en medalje hebben gehonoreerd!"

— „Ik gun het den windbreker! Maar om bij het propoost te blijven. In 1615 kwam hij weer bij ons ter Kamer. De broeders schenen verbluft door zijne superbe grandezza op zijn Castiliaansch Zij bewezen hem veel ciers en veel eers. Toen begon hij te brageeren van de Castiliaansche kunst, om comediën te componeeren, en kwam hij met zijne spelen aan. Eerst zouden wij genieten van zijn *Keyser Otto den derden en Galdrada*."

— „Dat ik tot mijne satisfactie hebbe in het licht gebracht!" — merkte de Koninck op.

— „Als 't is, vriend de Koninck! Maar op ons tooneel in de Oude Kamer

is het niet vertoond. Daar had Coster de muts niet op. Na de vertooning van mijne *Lucelle* heeft Rodenburgh den maats wat voorgelogen over mijne boerschheid met honderd schampschootjes meer. De gek heeft toen alles uitgereld, wat hij peisde, en zijn ijdelheid aan den dag gebracht. Een deel der domste maats, wat uitschot en neuswijze zotten, wilden toen *Keiser Otto* spelen, maar Coster en Hooft hebben dit gekeerd. De onbesnoeide hoop van Rodenburgh's vrienden had geen saves van spelen maken. Zij wilden met een goed hart op den woesten bof alles aannemen, wat hij schreef. Coster hield een oog in 't zeil, en bewees den onwetenden buffels: dat het heele spel in *Keiser Otto* geen mijte waard was; dat de Spaansche Jonker zich zelven onder de personagie van Tyter ten hemel hief, als hebbende deze Tyter vijf koningen tot 's werelds verwondering een ieder in zijn eigen taal aangesproken; dat de kale Jonker voorts in zijn spel de dienstmeisjes en stalknechts doet philosopheeren over onzienlijke verholenheden, hetzij van de beweging der sterren, ofte van de drift des hemels .... Somma sommarum, Coster heeft zoo lijdig knap aangehouden, dat de Eglantier in 1615 en 1616 geen spel van Rodenburgh heeft vertoond!"

Van der Plasse zag de Koninck scherp aan, terwijl hij de roemers nog eens vulde, en voegde er terstond bij:

— „Door Rodenburgh is de discorde gekomen in de Oude Kamer. Hij schempte op Gerbrandt's boersche kunst, en liet zich uit ijdeltuiterij in niets gezeggen. Met zulke Deensche koppen en kan men heen noch weer; op het laatst moest de bommel wel uitbreken. Moe van 't aalwarig disputeeren, heeft Coster 't Eglantiertje den zak gegeven — en al onze vrienden, de Drost en Gerbrandt, hem volgende, heeft hij de eerste Nederduitsche Academie gebouwd!"

De Koninck sloeg zijn mantel over zijn schouder, en schoof het glas weg, dat Van der Plasse wilde vullen.

— „Dank-je, Cornelis!" — zei hij. — „Ik heb nog veel te besogneeren, en moet weg! U beiden steekt de walg van Rodenburgh, daar en is geen zeggen tegen. Gerbrand Adriaensz. had alevel wel simpellijk mogen bedenken, dat Rodenburgh een konstig poëet is, die al in 1609 met zijn *Trouwen Batavier*, een naboots van den gelaurierden poëet en ridder Guarini, heeft getoond, dat hij den Heere Hooft in zijn *Granida* al vrij wel nabij komt!"

— „Gorts sakkerloot! Is 't meuglijk, dat je 't zegt, de Koninck!" — viel Bredero in. — „De *Trouwen Batavier* is eene schamele overzetting van een gek ...."

— „Gek! Wel zeker! je weet het prompt! Een gek, die zelfs in dit jaar nog twee treffelijke spelen ter Kamer bracht: *Hertoginne Celia en Grave Prospero*, waarvoor ik zelf een lofdicht componeerde, een spel wel kunstiglijk en onberispelijk gerijmd, een werk, dat door alle gezonde oordeelaars lofwaardig geacht moet worden — en dan nog: *Cassandra Hertoginne van Bourgondië en Karel Baldeus* ...."

— „'t Is al gestolen van de Spanjaards of de Italianen. Heeft hij wel een

veer in zijn nest, die zijn is? Dan pronkt hij met den Ridder Guarijn, dan met Lopez de Vega! O mijn, hij kan zoo rein rederijken! 't Is te vervaarlijk fraai, maar, leider! zeer ver de waarachtige en lieflijke poëzie voorbijgesprongen!"

De Koninck stond schielijk op met flikkerende oogen, en de hand naar Bredero uitstrekkend riep hij luid:

— „Schimp lustigjes door, Gerbrand Adriaensz.! Vermits uw *Spaansche Brabander* zoo rauw en onberaden met de eer uwer medeburgers heeft gespeeld, vermits je den Ridder Rodenburgh op het wreedst in zijn zeer hebt getast, zal deze jou een trek spelen, die Hans hiet. Jouw spel is vol vileine schampschoten — het zal op je kap druipen, eer je het weet!"

Bredero vloog van zijn stoel, en kruiste uitdagend de beide armen over zijn wambuis van helderblauw laken.

— „Je leeft kloek met de tong, sinjeur de Koninck!" — antwoordde hij met ingehouden toorn. — „Binnen weinige dagen zal Van der Plasse mijn spel aan het licht brengen. Je zult er geen hair in te gispen vinden, zoo je niet met je averechts geleerden Ridder en met sommige hypocritische schijnheiligen je verkloekt de waarheid onder den voet te treden!"

De Koninck, die gramstorig wilde heengaan, stond nog een oogenblik stil. Hij haalde de schouders op.

— „Het ware u beter, Gerbrand Adriaensz.!" — klonk het luid — „dat jij jouw dagen niet in de taveerne en jouw nachten niet bij Moêr Joosten in het Vergulde Serpent sleet, dan zou-je Godvreesende en stichtelijk-kunstlievende rijmers als Ridder Rodenburgh met meer oordeels en eerbieds bejegenen, dan thans, leider! het geval is."

— „Dat roert jou niet, hoor je dat wel, jou schrobber!" — barstte Bredero opstuivend los, maar Van der Plasse wierp zich snel tusschen beiden, zoodat de Koninck haastig de taveerne verlaten had, voordat de woedende Gerbrand aan de al te schielijke opwelling zijner ziedende drift gehoor kon geven.

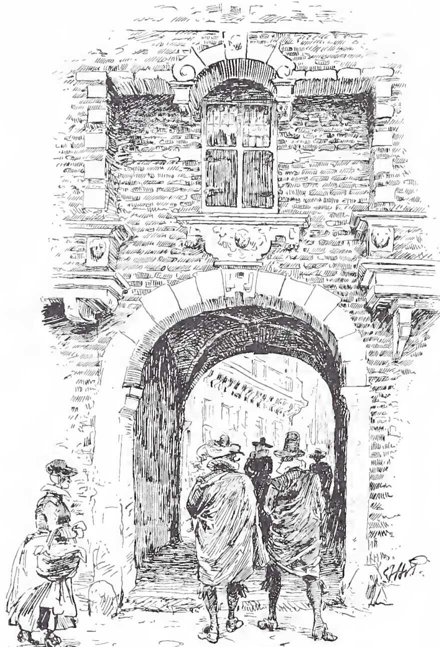
III.

IN HET PAND BOVEN DE BEURS.

Dienzelfden Maandag, 3 October 1617, de klokke omstreeks drie uren, trad Bredero uit De Hont in de pot aan de zijde van Van der Plasse. Ondanks bier en wijn scheen hij zeer rustig en gerustgesteld. De prikkeling van den parelenden beker had hem goed gedaan na den stormachtigen, bijna slapeloozen, nacht. Maar hij had met groote vastheid geweigerd meer te drinken, toen hij die prikkeling niet langer behoefde, om zijne vermoeienis te vergeten. De woordenstrijd met Abraham de Koninck had hem wakker geschud uit zekere vermetele onbezorgdheid. De bijval, aan den *Spaanschen Brabander* geschonken, werd hem vergald door de zekerheid, dat de mannen van den Eglantier, de Brabanders van de Lavendelbloem en de vrienden van Rodenburgh, den brutalen aanval niet ongewroken zouden laten. De Koninck

zou heulen met zijne vijanden, dat was niet twijfelachtig. Men zou allerlei lasterlijke geruchten omtrent zijn blijspel en de vertooning ter Academie gaan uitbazuinen; het was daarom van het hoogste gewicht, dat het stuk zoodra mogelijk onder de oogen van het publiek gebracht werd.

De beide vrienden traden onder het poortje tusschen Vijgendam en Rokin door, om zich naar den Italiaanschen Bijbel te begeven. Rechts van hen rees de hooge muur van Hendrik de Keyzer's nieuwe Beurs — een reusachtig vierkant gebouw met eene vierkante open ruimte van binnen, aan alle zijden omringd van galerijen, die bij regen of fellen zonneschijn eene toevlucht voor de Beursbezoekers aanboden. Het gebouw is tamelijk hoog, daar het zich op de bogen der oudste stadssluis verheft, en twee verdiepingen van galerijen bevat. Bredero en Van der Plasse haasten zich de trappen, die tegen het sluisgewelf zijn aangebracht, te bestijgen. Weldra staan zij voor de Beurspoort, ter zijde van welke zich het winkelhuis van Van der Plasse bevindt. Eenige schreden voorbij de poort hing de Konings-Hoed uit van Abraham de Koninck. De drukte van het Beursuur was lang voorbij, toen beide vrienden den boekwinkel binnentraden. Onder de luifel, waaraan het uithangbord: „In d'Italiaensche Bijbel" bevestigd was, had men het benedenste deel van het raam opengestooten, om eene groote verzameling van in- en uitheemsche boeken naast een stapel comptoir-almanakken den voorbijganger in het oog te doen vallen. In de betrekkelijke kleine ruimte van den winkel, geheel volgestapeld met boeken, kunstplaten en comptoirbehoeften, was een bediende werkzaam.

De beide vrienden traden onder het poortje tusschen Vijgendam en Rokin door....

Bredero had haast. Hij kwam om de gedrukte bladen van zijn *Spaanschen*

Brabander te halen, en verdween met Van der Plasse in het kleine kantoortje achter den winkel. Terstond kwam hij met de papieren terug, na een hartelijk afscheid van Van der Plasse genomen te hebben.

Naar buiten uit den winkel tredend, stond hij een oogenblik stil bij de Beurspoort, daar hij zich herinnerde aan zijne zuster Stijntje beloofd te hebben even te zullen aanloopen bij Philips Jansz., den luitmaker op het Pand boven de Beurs, die hare ontstemde luit op nieuw zou besnaren. Vlug stijgt hij nu de breede steenen trappen op, die naar de bovenverdieping der Beurs leiden. Het dof gedruis van eene loopende en sprekende menschenmassa komt nader, terwijl hij hooger klimt. Een luid gezwatel van stemmen omgolft hem, zoodra hij de bovengalerij der Beurs, gewoonlijk „het Pand van de Beurs" genoemd, bereikt had. Hier strekte zich in het vierkant eene reeks van winkels uit, meer dan honderddertig, die de fraaiste artikelen: goud, zilver, satijn, laken, fluweel, caffa, Fransche kramerijen, wandtapijten en goudleer, den talrijken bezoekers aanboden.

Een bont en vroolijk tafereel ontrolt zich voor het oog van den jongen kunstenaar. Hij kent het van nabij, doch schept er telkens nieuw genoegen in. In de eerste plaats treft hem de schrille mengeling van kleuren, die de oogen bijna doen schemeren. De winkelkassen, tegen den muur der bovenverdieping van de Beurs gebouwd, zijn overvol van de bontste en duurste waren, met warme tonen tintelend in het licht, dat uit breede dakvensters naar beneden stroomt. De winkelruimte is niet al te groot, de toonbanken smal, en alles is volgestapeld met de meest in het oog vallende voorwerpen. De grootste ruimte is voor de „passagiers" — als 't heette — en deze passagiers waren niet de minste aantrekkelijkheid van het Pand. De praktische wijsheid der Amsterdamsche Vroedschappen had er voor gezorgd, dat het Pand boven de Beurs eene algemeen gezochte en aanzienlijke winkelgaanderij was geworden.

Door de stichting eener gilde van pandbroeders had men er voor gewaakt, dat alleen de aanzienlijkste Amsterdamsche winkeliers huurders der verschillende kassen konden worden. De orde werd er streng gehandhaafd door een collegie van overlieden. Men mocht de passagiers en koopers niet lastig vallen met loven en roepen; men mocht geene sterke dranken drinken, geen tabak zuigen. Op deze wijze was het Pand boven de Beurs zeer in den smaak gevallen der deftige poortersvrouwen en hare dochters, die na het noenmaal en na beurstijd er dikwijls een bezoek plachten te brengen. Daar de overheid er scherp op toezag, dat de vloer van het Pand vóór de kassen door den beursknecht werd schoongehouden, konden de aanzienlijkste vrouwen er met hare fraaiste kostumen zonder eenig bezwaar uren rondloopen.

Toen Bredero het Pand binnentrad, was de drukte op haar hoogst. Voor alle kassen bijna stonden toeschouwers bezig met vragen, of koopers druk aan het afdingen, terwijl een bonte stroom van voetgangers door elkander woelde, luid sprekend, schertsend, lachend. Verreweg het grootst getal werd gevormd door deftige vrouwen en jonkvrouwen. Mooie kleur-kontrasten vielen hier te bewonderen. De oudere dames waren meest in statig zwart

laken of fluweel, met breede stolpkragen, sommigen van eene huik omhangen; anderen droegen een vlieger of een klein spits hoedje met zwart fluweel overtrokken. De jonge meisjes deden het aan heldere kleuren niet ontbreken; sommigen bedekten het levendig groen of paarsch van haar hongerlijn onder een donkeren vlieger; de meesten droegen hoeden met breede randen, waarover witte of gekleurde struisveeren golfden; niet weinigen bedekten haar gelaat met een masker. Het gedruis van de honderden vrouwenstemmen maakte een veel luider gerucht dan men buiten het Pand zou hebben kunnen vermoeden. Sommige jongelui in hunne kostelijkste kleeren begeleidden de bezoeksters; knapen en meisjes van den voornamen poortersstand, zelfs kleine kinderen, op den arm van eene vollebolle minne-moer, volgden ouders of familie.

Bredero kende de winkeliers uit het Pand, daar hij, minder om te koopen, dan wel om de lieve koopsters waar te nemen, dikwijls zich het een of ander had aangeschaft, dat hem het recht gaf ergens te blijven staan kouten, en te raden, welke bekende trekken er achter de nijdige maskers verborgen waren. In het voorbijgaan had hij somtijds van Huybert van Leest, een Vlaamsch fabrikant van speelkaarten, een bijbel met twee-en-vijftig bladen, als hij het noemde, gekocht, om met de maats, weleer in den Toren van Munnickendam, nu in De Hont in de pot, kaart te spelen, en met een pasdijsje of een trocentje zijn fortuin te beproeven. Zoo stond hij op zeer goeden voet met Claude Finault, die allerlei uitgezochte Fransche kramerijen tentoonstelde, en met wien hij altemet wel een mondvol Fransch sprak, om de goede gewoonte niet te verliezen. Zijne hoeden kocht hij bij Harmen Jas of bij Pieter ter Weyde, daarbij steeds zorgend, dat de kleur van het vilt paste bij de oranjeveeren, die hij als vaandrig van zijn vendel schutters gewoon was te dragen.

Daar hij nu ter wille van het spoedig verschijnen zijns *Spaanschen Brabander's* haast had, stapte hij zoo snel, als de menigte het hem toeliet, naar de kasse van den luitmaker Philips Jansz. Menigmaal bracht hij de hand aan den hoed, waar hij de echtgenooten van aanzienlijke poorters herkende, of waar hem een vroolijk lachend meisjeskopje vrijmoedig toeknikte. Schoon hij eerst ruim een half jaar geleden zijn twee-en-dertigste levensjaar had bereikt (16 Maart 1617) was hij misschien een der meest bekende jonge mannen van Amsterdam. Populair onder de schilders, populair onder de rederijkers en dichters, populair onder de schutters, wier Prince-vaan hij met fierheid omhoogbeurde, als het vendel dienst deed, kende hij schier heel Amsterdam, en was zijn naam op aller lippen, sedert men zijne *Kluchten* en zijn *Moortje* op het tooneel der Oude Kamer vertoond had. De voorstelling van den *Spaanschen Brabander*, het groote feit van den vorigen dag, werkte nu tevens mee, om een gerucht van stemmen te doen rijzen, waar hij voorbijtrad.

Zich weinig kreunend om het opzien, dat zijne verschijning teweegbracht, drong hij door naar een der hoeken van het Pand, waar de kasse van Philips Jansz. gevonden werd. De luitmaker werd in beslag genomen door twee jonge

vrouwen, die naar de accoorden van den meester luisterden, en van zins schenen een kostbaar instrument te koopen. Rustig bleef hij bij den winkel staan, en nam de welgekleede menigte met onverschilligheid waar. Plotseling kwamen zijne trekken in hevige beweging, en schitterden zijne oogen. Een deftig burger in zwart gebloemd satijn met een mantel van dezelfde stof en eene platte kanten kraag zag hem vragend aan. Het hair, de knevel en kinvlok van dezen waren geheel wit, zijn gelaatskleur vaalbleek. Met groote hartelijkheid greep Gerbrand bei zijne handen.

. . . . greep Gerbrand zijne beiden handen.

— „'t Is te dubbel ondieft!" — riep de jonkman uit — „dat ik u hier mag gemoeten! Komt je niet altemet eens in De Hont in de Pot?"

— „Neen, Gerbrand!" — antwoordde Francisco Badens. — „Dat zoete gezelschap van mijne broeders en leerlingen kan ik niet opgeven. Je en komt niet meer tot Mooi-Ael?"

— „Daar en is geen deeg voor mij, Meester! En hoe staat het al met Aagt Jansdr.?"

— „Ik laat Gods water over Gods akker gaan! Wat schaadt het, of mijn wijf wat baart? Ik lijd het met geduld; ik slacht den goê Job. En" — hier sprak hij op fluisterenden toon, terwijl hij zijn grijs hoofd naar des jonkmans oor wendde: — „en Hildegond?"

— „Ter kerk of bij haar dominé!"

Gerbrand had nog zachter gefluisterd met eene uitdrukking van wrevel.

Badens ging op denzelfden toon voort:

— „En Judith?"

— „Een overdadig mooi kind! Nu twee jaar!"

— „En .... Van Tongerlo?"

— „Staat nog slecht met Hildegond! Je weet met wat voet, dat hij hinkt! Den heelen uitstrengen dag doet zij niets als krakeelen! Ze is zoo vriendelijk als een oorworm. Hij heeft haar liever dan den appel van zijn oog .... en zij gunt hem niet eensjes, dat hij den top van haar pink aanroert!"

Badens scheen even te glimlachen, maar terstond kwam de trek van vermoeienis en uitputting, die thans meestal over zijne verouderde trekken zweefde, weer boven.

— „O die dreutsche stijfkoppigheid!" — sprak hij aan Gerbrand's oor — „Pas op Van Tongerlo, hij raakt altemet nog op rollen!"

— „Dat heeft geen nood, Meester! Hij is van een gierigen droes bezeten!"

Badens schudde nogmaals het hoofd, en stak zijne hand naar zijn leerling uit:

— „Adieu, Gerbrand! Ik moet naar mijn winkel! Loopt den Apendans niet weer voorbij!"

— „Ik was laatstelijk te veel beslommerd met mijn *Spaanschen Brabander* ...."

— „Bijlo, ja! De heele stad kalt er af! Dat was een stout en oubollig stuk werks! Daar mogen de buffels van d' Eglantier hun broek bij leggen!"

— „Ik wacht u tot Coster's Academie!"

Het vergrijsde hoofd zonk op de borst, een bittere glimlach trilde om de lippen. Badens drukte met warmte de hand van zijn vriend, en haastte zich weg. Voor hem geen wereldsch jolijt meer, hij had het opgegeven. Sedert hij na lang lijden voor twee jaren een deel zijner gezondheid herwon, nadat zijn geest uit eene benauwde sluimering weer ontwaakte, was hij een bijna machteloos grijsaard geworden — en vond hij alleen troost bij eene onverpoosde beoefening zijner kunst. Bredero tuurde hem na met een zucht. Een oogenblik kwam al hetgeen er geschied was voor zijne verbeelding. In zijn hart had hij Hildegond en Badens vrijgesproken, zich verwenschend, dat hij den valschen Lysart den schedel niet had ingeslagen; hoe gelukkig het overigens voor hem mocht zijn, dat de verklikker van zijne wonden was hersteld.

Eensklaps zag hij op. De accoorden van Philips Jansz. klonken niet meer onder het geroesemoes van de pratende en lachende passagiers. Terstond herinnerde hij zich het doel van zijne komst in het Pand, en klampte hij den luitmaker aan. Deze klaagde steen en been over Stijntje's luit. Zij was geheel ontredderd, het zou niet meer gaan. Het ware beter eene nieuwe te koopen — en vlug toonde Philips Jansz. hem de fraaiste en klankvolste instrumenten uit zijne kasse, maar Bredero slingerde ongeduldig zijn mantel van helderblauw laken heen en weer — de prijzen stegen hem te hoog.

— „Het best is bestekoop!" — antwoordde de luitmaker. — „Wat niet en kost, dat deugt niet!"

Doch Gerbrand luisterde niet. Hij had zijne aandacht plotseling gevestigd op eene groep koopers en koopsters, die weinige schreden verder, bij de kasse van Jan Swijnskop, de wonderfraaie, beschilderde witte Indische zijde van dezen kunstenaar oplettend bekeken. Het waren langere of kortere banen zijde, die slingerende bloemfestoenen of struiken met purperen en azuren colibri's vertoonden, op de roomwitte zijde met brandende kleuren uit de hand geschilderd door Jan Swijnskop.

Twee jonkvrouwen, wier uiterlijk terstond verried, dat zij zusters moesten zijn, waren opgetogen over de fraai bemaalde stof. Zoodra Bredero deze beiden door een toevalligen blik had ontdekt, bleef hij, roerloos, als versteend, tegen de kasse van den luitmaker leunen, zich een weinig verbergend achter een houten beschot. Een vurig rood vlamde op zijne wangen, weldra wijkend voor de matbleeke tint, die slapelooze nachten en braspartijen hem bezorgd hadden. Al zijne geestkracht scheen zich in zijne fonkelende, zwartbruine oogen saâm te trekken — hij bleek plotseling als onder de bekoring van eene bovenaardsche verschijning te worden weggesleept. Hij vergat plaats en tijd, om te staren, te staren .... zonder eind.

Zijne aandacht werd hoofdzakelijk geboeid door éène der beide zusters, de rijzigste, de blondste en de jongste, zoo hij meende. Nooit had hij eene jonge vrouw gezien, die zoo wegsleependen indruk op hem teweegbracht. Gelukkig had de onbekende juffer haar masker in de hand genomen, om de geschilderde zijde onbelemmerd van nabij te kunnen zien. Zij was rijzig van gestalte, mocht ze nu met hare zuster zich wat vooroverbuigen, om alles nauwkeurig te bekijken. Zij was zeer kostelijk, zeer eenvoudig, maar tevens zeer smaakvol gekleed. Zij droeg een hongerlijn van bleekblauw satijn, met breede zilverkant omlegd. Een platte kraag van Kamerijksch batist, omzoomd door Mechelsche kanten, bedekte borst en hals; een zwart fluweelen lint met een gouden kruis deed de verblindende blankheid van dien hals witschitterend uitkomen. Een hoedje in eene spitse punt van boven uitloopend, met bleekblauw armozijn overtrokken, en gesierd door zilverkant, omwuifd van eene witte en eene blauwe struisveer, dekte het schoone hoofd. Het roodblonde hair, met gulden kantlichtjes oversparkeld, was op het achterhoofd in een breeden wrong saamgebonden, en liet het hooge voorhoofd geheel vrij. Zoodra zij haar gelaat naar iemand

heen wendde, trof de verrassende bekoorlijkheid van haar oogopslag. Juist in de oogen lag de ongemeene aantrekkelijkheid van dit gelaat. Zij waren van eene zeldzame, diepbruine kleur, soms bijna zwart, als de schaduw der blonde pinkers ze half verborg. En zoodra de glimlach haar frisschen mond verliet, werd de uitdrukking dier oogen fier, schier vorstelijk streng.

Naast deze roodblonde jonkvrouw stond eene tweede, minder mooi, minder blond, maar even kostelijk en smaakvol gekleed. Twee jonge mannen vergezelden haar, twee deftig gedoste burgers van goeden huize. De bolle, gezonde tronie van den een, die een wambuis en mantel van lichtbruin laken droeg, vormde een opmerkelijk kontrast met het magere, geel getinte wezen van den andere, die geheel in zwart fluweel was gekleed. Deze laatste scheen een vreemdeling. De opgekrulde zwarte knevels en de zwarte kinvlok, de donkere oostersche kleur van voorhoofd en wangen verrieden, dat hij misschien lange jaren onder eene tropische zon had geleefd.

Bredero had den luitmaker een blik van verstandhouding toegeworpen, en zich achter zijn beschot zoo goed mogelijk geplaatst, om te bespieden, en niet gezien te worden. De beide voorname dames spraken met Jan Swijnskop over den aankoop van eenige banen beschilderde zijde, en bekommerden er zich niet om, of enkele voorbijgangers met nieuwsgierige belangstelling naar haar omkeken. Zij hielden beiden haar masker in de hand, en hadden alleen oogen voor de fraaie schilderingen op de zijde. Zij riepen het oordeel in van den jonkman met den lichtbruinen mantel, zoodat de vreemdeling een oogenblik alleen stond. Deze wendde zich om, en hield zich bezig de Amsterdamsche passagiers, vooral de jonkvrouwen, oplettend waar te nemen. Bredero was zoo geheel verzonken in de beschouwing der in bleekblauw satijn gehulde onbekende, dat hij weinig op de beide geleijonkers had gelet.

De jonkman in zwart fluweel had juist te midden van den stroom der voorbijgangers een bekend gelaat ontdekt. Hij wenkte reeds van verre met de hand. De man, tot wien deze groet gericht werd, onderscheidde zich eveneens door iets uitheemsch in zijn voorkomen. De randen van den hoogen hoed waren naar boven opgeslagen, twee groene veeren hingen er over. Hij droeg een mantel van groen fluweel met goud geboord, over een groen satijnen wambuis. Een gouden keten met een gouden medaljon prijkte op zijne borst. Een buitengemeen zwierige stolpkraag met breede, uitslaande plooien sprong terstond in het oog. Daar de hoed diep in de oogen getrokken was, vielen van het breede, vleezige gelaat het meest de kleine flikkerende oogen, de stompe roode neus, en de hoogopgestreken mustatsen in het oog. Schoon dit kostuum er vrij wat weidsch uitzag, en de zwier nog vermeerderd werd door een zwaren houwdegen met verguld gevest, voorts door breede groene zijden hozebanden, fraai gestrikt beneden de knie, onderscheidde zich deze nieuw aangekomene toch door onmiskenbare blijken van verarming en verval. Fluweel en satijn misten alle frischheid, de groene veeren op den hoogen hoed waren geknakt, de stolpkraag gekreukt en gevlekt.

Dit belette hem echter niet met eene buitengewoon hoffelijke buiging voor den jonkman in het zwart fluweel stil te staan, en met veel ophef uit te roepen:

— „*Baccio le mani del clarissimo Signore Van der Voort!*"

De stem, waarmede deze Italiaansche begroeting werd uitgesproken, klonk zonderling, en wekte de algemeene aandacht. De krijschende toon was zóó doordringend, dat zelfs Bredero uit zijne mijmering met een toornig gebaar ontwaakte. Er viel niet aan te twijfelen, daar stond hij, de man, welken hij den vorigen avond nog aan half Amsterdam op Coster's Academie had vertoond: Ridder Theodore Rodenburgh. Deze had den rug naar Bredero gewend, en boog zich bij ieder der woorden van den vriend, door hem Van der Voort genoemd. Eene pooze werd het gesprek, maar op minder luiden toon, in het Italiaansch voortgezet.

Bredero's oogen fonkelden van toorn, maar hij bedwong zich. Hij wilde zich op den achtergrond houden, en, zoo mogelijk, een blik opvangen dier wonder-mooie oogen, wier tooverachtige bekoorlijkheid hij nimmer zou kunnen vergeten. De roodblonde jonkvrouw was in hoogst ernstig overleg met hare zuster en den koopman Swijnskop. Zij schenen tot den aankoop van de prachtige zijde te besluiten. Plotseling nam de donkere Van der Voort den Ridder Rodenburgh bij de hand, en, zich tot de beide dames richtend, sprak hij:

— „*Signora Elisabetta! Signora Madalena! Il Cavaliere Rodenburgh!*"

De jonkvrouw in bleekblauw satijn, als Magdalena door Van der Voort aangesproken, wendde zich het eerst om met een statigen hoofdknik, zonder een zweem van een glimlach. Daar de Ridder Rodenburgh steeds diepere strijkages maakte, zei ze met eene toonvolle altstem:

— „*Ringrazio, Signore!* .... doch zoo het Uwer Edelheid beliefde, sprak ik liever Nederduitsch. Uwe Edelheid is Amsterdammer?"

— „Andwerpenaar, *Signora!*"

— „Dat is al eens! Mij mondt onze gemeene Duitsche sprake beter dan de Italiaansche!"

— „In welke sprake Uwe Edelheid belieft, ik zal mij resigneeren naar uw bevel, wetende, dat uw lieflijke mond mijne ziel ten lichaam zal uittrekken door de ooren!"

Eene huivering van woede deed Bredero ineenkrimpen, maar hij bedwong de grimmige verwensching, die hem naar de lippen steeg. Deze hemelsche jonkvrouw mocht dus met den gek in folio minnelijk spreken — en hij kon toezien.

Hij verstond niet, wat zij antwoordde, want zij wendde zich om, en betrok den jonkman met den bruinen mantel in de kennismaking. Daarop scheen het of men Rodenburgh en Van der Voort raadpleegde over de fraaie zijde, want er werden allerlei uitroepingen geslaakt over de wonderschoone kunst van op satijn te schilderen. Er volgden nu diepe, zeer zonderlinge diepe, buigingen van Ridder Rodenburgh, die de met een witten, opengewerkten handschoen bedekte hand der roodblonde jonkvrouw eerbiedig aan zijne lippen bracht,

Rodenburgh wordt voorgesteld.

en uit ijdeltuiterij weer tot het Italiaansch zijne toevlucht nemende met schrille stem zeide:

— „*Iddio conceda alla Signora Madalena il colmo di gloria e felicità! Baccio riverente la bella e degna mano!*"

— „Die weersoordige overgegeven vleeschdief!" — mompelde Bredero machteloos, sidderend van spijt. — „'t Is de grootste gek, die onder de azuren kalot van den hemel rondloopt!"

Ridder Rodenburgh had nu afscheid genomen, en streek met zijn zwierigen looppas Bredero rakelings voorbij, zonder in het minst iets van diens tegenwoordigheid te bemerken. Weldra was hij onder de talrijke voorbijgangers verdwenen. Toen Bredero zich weder op zijn post plaatste, zag hij het viertal, dat hem in zoo hooge mate geboeid had, vertrekken. De koop was gesloten — de burger in het lichtbruin droeg een zorgvuldig omwoeld pak onder den arm. Het viertal keerde hem den rug toe, en haastte zich naar de Noordzijde van het Pand. Met inspanning van alle krachten tuurde Bredero ze na, tot hij eindelijk de witte en blauwe struisveeren achter de uitstallingen zag verdwijnen.

— „Gans lijden! Philips Jansz.! Ik koop de nieuwe luite, mits gij me vertrekken kunt, waar dat zij woont, en hoe zij is geheeten!"

Toen Bredero dit met trillende stem tot den luitmaker had gezegd, glimlachte deze geheimzinnig, en antwoordde fluisterend:

— „Mijn gebuur, de satijnschilder, zal het u zeggen, certein!"

Zonder een woord meer te spreken, ijlde hij eenige schreden verder naar de kasse van Jan Swijnskop. Deze kende den dichter, en was aanstonds bereid te zeggen, wat hij wist. Hij kende maar twee van het viertal. Het waren Jan Thomasz. Teller, zoon van den rijken bierbrouwer uit den Gekroonden Bok op de Keizersgracht bij de Huidenstraat, met zijne jonge vrouw, pas voor weinige weken getrouwd. De sinjeur met het donker uitzicht in het zwart fluweel was hem onbekend, evenzoo als de slanke juffrouw met het bleekblauwe kleed. Jan Teller woonde in het huis van wijlen zijn vader op de Keizersgracht.

Bredero stamelde verward eene dankbetuiging. Hij wist nu meer dan hij gehoopt had te zullen hooren. De brouwer Thomas Teller in den gekroonden Bok was hem vóór 's mans overlijden oppervlakkig bekend geweest, daar hij als pachter op den impost van de bieren dikwijls met Teller's bierdragers had gesproken. Hij had er gaarne zijne eeuwige hemelsche zaligheid voor over, als hij de jonkvrouw, Madalena genoemd.... als hij die hartveroverende oogen, die oogen vol majesteit, nog eenmaal mocht aanschouwen....

In diepe mijmering ging hij langzaam verder, telkens aangestooten door de passagiers, die hij tegen het lijf zou geloopen hebben, ware men niet uit eigen beweging voor den droomer uit den weg gegaan.

(*Wordt vervolgd.*)

UIT HET INDISCHE SOLDATENLEVEN.

De moed van een Javaan.

DOOR

J. R. JACOBS.
Kapitein-Adjudant.

I.

Achmad was een kranig figuur. Nauwelijks de eerste jeugd voorbij, bezat hij reeds de kracht zware lasten te torsen. Niemand uit den kampong droeg zijn hoofd zoo rechtop als Achmad. Zijne oogen waren niet donkerder dan die van zijne landgenooten, doch zij schitterden doordringender. Het meest schitterden zij, als hij de bamboewoning van den bejaarden Saridin, den kapala-kampong 1), voorbijging, vooral wanneer Sarina op het erf was. En dat gebeurde dikwijls. Want zij wist het altijd zoo te regelen, dat zij op zekere oogenblikken werk buiten's huis had.

Achmad was een kranig figuur.

Of zij wist, dat Achmad dan voorbijging?

Neen, zij *wist* het niet, doch zij *gevoelde* het.

Van mode had zij nooit gehoord, ook had zij nimmer het woord coquetterie hooren uitspreken. Toch zorgde zij voor eenigen opschik. Eene sneeuwwitte melatie in den wrong van gitzwarte haren stond zoo goed, en werkte, wellicht zonder dat zij het vermoedde, even harmonisch schoon, als hare prachtige zwarte kijkers met hare hagelwitte tanden. De kabaai werd wel wat nauw om den meer en meer tot rijpheid komenden boezem, die niet door corset of andere

---

1) Hoofd van den kampong.

Dat zij op zekere oogenblikken werk buiten 's huis had.

middelen in onnatuurlijk bedwang werd gehouden. Als zij den zwaren rijststamper hanteerde, om de rijst in het blok fijn te malen en Achmad kwam voorbij, dan schitterden zijne oogen zoo vurig, dat Sarina de hare moest nederslaan.

Nog nooit hadden zij een woord van liefde met elkaar gewisseld; doch Sarina wist zeer goed, dat zij een groote rol speelde in het brein van Achmad; en zij, zij zeide het niemand, doch zij gevoelde zich gelukkig, als zij alleen was en ongestoord aan Achmad, aan haren Achmad kon denken.

Achmad's vader, Pa-Achmad, was naijverig op Saridin, Sarina's vader; omdat hij meende meerdere rechten te hebben op het ambt van kapala-kampong. Pa-Achmad was rijk, rijker dan Saridin. Hij had twee karbouwen, de andere slechts één sappie 1); hij had meer sawah's 2) dan Saridin, en nimmer zou hij toestaan, dat zijn zoon huwde met Sarina, omdat hij rijker was, en omdat zij de dochter was van den man, dien hij haatte, zonder grond.

Beiden wisten het, Sarina zoowel als Achmad. Zij begrepen, dat er een wonder zou moeten gebeuren, eer de stijfhoofdige Pa-Achmad van opinie zou veranderen. Het scheen, dat juist dat bewustzijn de verliefdheid aanwakkerde, dat het bijna onbereikbare van hun liefdesdoel de harten sterker prikkelde, hen nauwer verbond.

Of zij wist dat Achmad dan voorbijging.

Zoo stonden de zaken, toen sedert eenige dagen de kampong, waar beiden woonden, verontrust werd door het bezoek van een tijger. Het eerst deed de oude Kromo de ontdekking, toen hij op zekeren ochtend zijn geitenstal ontredderd vond en zijn eenigste geit miste. Duidelijk waren de sporen van den toewan-matjan 3) zichtbaar.

Spoedig was de mare door den kampong verspreid. De mannen schoolden samen en beraadslaagden, wat er moest gedaan worden. De eerbied, dien de Inlander voor den tijger koestert, is bijna even groot als zijne vrees en oorzaak, dat hij hem met „heer tijger" betitelt. Zijn bijgeloof wil in den tijger een zijner voorvaderen zien. De ziel van den afgestorvene gaat na eene lange reis over in den tijger. Geen Inlander van onverbasterde zeden zal jacht op een tijger maken, tenzij hij den kampong onveilig maakt, door het rooven van vee of mensch.

Dit was ook oorzaak, dat er dien ochtend meer gepraat dan gehandeld werd.

Er verliepen een paar dagen eer de koning van het woud weer van zich liet hooren.

1) Javaansche koe. 2) Rijstveld. 3) Heer tijger.

Eenige nachten na het gebeurde werd de kampong in rep en roer gebracht door het slaan op den tong-tong 1).

Saridin, de kapala-kampong, was n.l. door het loeien en schreeuwen van zijn eenigste sappie wakker geworden; hij stond op en wilde er heen gaan, doch Sarina, die door het ongewoon kabaal op dat uur eveneens uit den diepen slaap gewekt was, herinnerde zich met schrik het bezoek van den tijger en wist haren vader over te halen eerst door het slaan op den tong-tong eenige mannelijke kampongbewoners te wekken, om hem op den gevaarlijken tocht naar den stal de behulpzame hand te bieden. Sarina begreep zeer goed, dat ook de tijger op dit rumoer zou vluchten, doch de vrees voor het leven van haren vader was sterker dan het medelijden met het sappie, dat zij in den stal had zien groot worden.

Door deze toebereidselen verliepen eenige oogenblikken en toen men onder helsch rumoer den stal naderde, was de tijger verdwenen; het ontzielde en half verscheurde lichaam van Saridin's eenige sappie was het bewijs, dat het vermoeden van Sarina gegrond was geweest.

De mannelijke bevolking van den kampong schoolde samen op het erf van den kapala-kampong. Ook Achmad en zijn vader Pa-Achmad waren daar; de eerste met mededoogen op het zien van de droefheid van Sarina, de andere met een moeilijk verborgen leedvermaak. Want het verlies van het sappie was een zware slag voor den niet met aardsche goederen gezegenden Saridin.

Achmad, die zich onopgemerkt waande en aangemoedigd werd door de opgewondenheid van allen, ging naar Sarina. Hij hurkte naast haar neder; zonder nadenken, doch uit eerbied voor het voorwerp zijner grenzenlooze liefde en zeide, dat zoodra het oog van den dag de duisternis zou hebben weggevaagd, hij zich op weg zou begeven, om den tijger te dooden.

Vergeefs waren de pogingen van Sarina, om hem van dit stout plan terug te brengen; ja, hij werd er nog meer door aangemoedigd, want hare vrees voor zijn leven was immers een bewijs harer liefde.

Hij was sterk en moedig, en zijn vader zou trotsch zijn op den moed van zijnen zoon, en mogelijk zou hij toestemming tot het huwelijk met Sarina krijgen, als hij het stoute plan ten uitvoer bracht.

Zij moest hem evenwel helpen.

Doch hoe? Op welke wijze?

Hij vroeg de melatie, die nog in hare haren zat. Met een blik vol liefde voldeed zij aan zijn verlangen. De melatie zou hem beschermen; nu was hij sterk in den strijd tegen den koning der bosschen. Zijn geweer was heilig; want Achmad's vader had er reeds vroeger, jaren geleden, een tijger mee gedood.

Doch zou Pa-Achmad het dulden, dat zijn zoon zich waagde in den strijd voor zijn vijand; zou hij hem het geweer afstaan?"

1) Uitgeholte boomstam of groote bamboe.

Hij vreesde er voor. Daarom wilde Achmad het in stilte wegnemen en zich vroegtijdig op weg begeven, opdat niemand hem in zijne plannen kon dwarsboomen, en omdat de sporen van den tijger dan ook nog versch waren, en hij hem dus des te zekerder zou vinden.

Het onderhoud, hoe kort het ook duurde, was opgemerkt door Pa-Achmad; en het vermoeden, dat zijn zoon liefde koesterde voor de dochter van zijn vijand, was voor hem zekerheid geworden. Hij vermoedde evenwel niets van het stoute waagstuk, dat zijn zoon ondernemen wilde.

De rust in den kampong keerde langzamerhand weder. De huizen werden gesloten. Pa-Achmad legde zich ter ruste; ook zijn zoon strekte zich op de baleh-baleh 1) uit, zonder aan slapen te denken. Zijne gedachten dwaalden van den moeilijken tocht, dien hij zou ondernemen, naar zijne Sarina. Dan weder dacht hij aan zijnen vader en aan den haat, dien deze tegen den kapala-kampong koesterde. Hij zou niet kunnen slapen, ook al wilde hij.

Een half uur vóór de dageraad zou aanbreken, gleed hij zoo voorzichtig mogelijk, om geen gedruisch te maken, van de baleh-baleh; de overige huisgenooten lagen in diepe rust. Het geweer van zijn vader werd van den wand genomen; een klein stukje bamboe, waarin een schot kruit, en de kogel, waarmede reeds vroeger een tijger gedood was en in een lapje gewikkeld daarbij hing, werden heimelijk meegenomen en zonder gedruisch verliet Achmad de ouderlijke woning. Hij blikte nog even in de richting van het huis van den kapala-kampong en volgde het smalle en kronkelende voetpad, dat hem buiten den kampong voerde. Hij sloop om den kampong heen, totdat hij ten naastenbij achter het erf van Saridin kwam. Daar bleef hij liggen, om het eerste licht van den dag af te wachten.

Toen zijne oogen meer en meer aan de duisternis gewend waren en hij de verschillende voorwerpen in den omtrek beter kon onderscheiden, bemerkte hij al spoedig aan gebroken struiken, dat hij het begin van het spoor van den tijger had.

Het duurde niet lang, of de oosterkimme kondigde de komst van den dag aan; hij zag duidelijk het spoor van den tijger. Zonder eenig gerucht te maken volgde hij het. De oogen op den grond gericht, het geladen geweer in de rechterhand en de goed gescherpte kris in den gordel, hunkerde hij naar de gevaarlijke ontmoeting. Zóó overtuigd was hij van de overwinning.

Hij had immers de melatie van Sarina in den hoofddoek, en telkenmale overtuigde hij zich, dat hij de bloem nog bezat.

Ook de Javaan kan poëzie bezitten. Ligt er bovendien niet reeds poëzie in het stoute plan, om den zoo gevaarvollen strijd te wagen tegen den woudreus, die het gezin, waartoe Sarina behoorde, van het eenig sappie had beroofd?

Het spoor volgende, kwam hij aan het bosch, de schuilplaats van den tijger.

Hij was zoo gelukkig beneden den ochtendwind te gaan, zoodat de tijger hem door den reuk moeilijk zou ontdekken.

---

1) Rustbank van bamboe.

Geoefend jager als hij was, wist hij elk onnoodig geraas te vermijden; hij zorgde, dat hij niet op doode takken trapte en dat hij onnoodig geen struikje in beweging bracht. Zijn hart klopte hoorbaar; niet uit vrees, doch omdat hij als bij instinct gevoelde, dat hij de schuilplaats van den tijger naderde, dat het gevaarlijk oogenblik nabij was. Hij bleef een oogenblik staan, om tot kalmte te komen en toen hij wederom overtuigd was van zijne vaste hand, ging hij verder.

Het was intusschen helder licht geworden. Reeds schenen de eerste zonnestralen met onnavolgbaren glans en weerkaatsten in de dauwdroppels, die als schitterende diamanten aan de veelsoortige bladeren hingen. De talrijke boschvogels floten de reveille op zangerigen toon naar eigen goedvinden; de pauw liet het onaangenaam krassend geluid hooren, dat zoo weinig in overeenstemming is met zijn schoonen vederentooi; de klapperrot dartelde van tak tot tak. Doch Achmad bleef voor dit alles doof en blind. Vooreerst waren oog en oor zijne noodzakelijkste wapenen; hij gebruikte ze goed, want hij begreep, dat een oogenblik van onoplettendheid hem noodlottig kon zijn.

Nu eens kruipende, dan weer vlug van boom tot boom loopende, om daarna goed gedekt den omtrek te verkennen en steeds het spoor van den tijger volgende, zoo schreed hij voorwaarts. Juist wilde hij zijne schuilplaats achter een dikken boom verlaten, toen hem eene ongewone beweging aan de plek kluisterde. Als bij instinct bracht hij het geweer tegen den rechterschouder.

Jawel; hij had goed gezien.

Een prachtige koningstijger richtte zich op; de staart slingerde over den grond en bracht de dorre takken en bladeren in beweging. Hij scheen onraad te bespeuren; hij wendde zich om en tuurde naar den boom, waarachter Achmad zich had opgesteld. Hierop had de jager gerekend.

Een vingerdruk aan den trekker; de ochtendstilte werd verbroken en de tijger spartelde in zijn bloed.

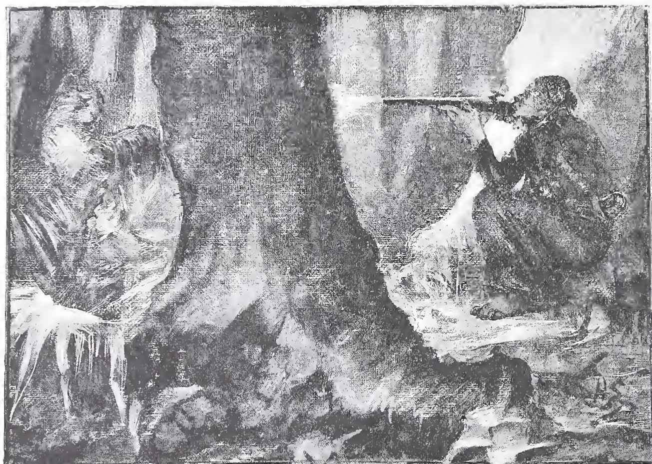
Nog eenmaal richtte hij zich op. Eén zwak doch angstaanjagend gebrul weergalmde door het woud en de boschkoning lag zieltogend ter aarde.

Nog een oogwenk wachtte Achmad vóór hij zijne schuilplaats verliet; toen hij den tijger bewegingloos zag, ging hij er heen.

Zijn prooi was een prachtexemplaar. Hij zette den voet op den nek van het dier; fierheid blikte uit zijne oogen en hij dacht aan zijne Sarina. Onwillekeurig overtuigde hij zich, dat de melatie nog in den hoofddoek zat. Liefde doortintelde zijn hart; liefde, grenzenlooze en onbaatzuchtige liefde, waarmede de Javaan — zoolang hij nog natuurmensch is — kan beminnen.

Plotseling keerde hij zich om; hij hoorde een ongewoon gedruisch. Onmiddellijk greep hij naar zijne kris.

Een tweede koningstijger — wellicht het wijfje van den zoo pas neergevelden — was op ruim honderd passen van hem verwijderd en kwam met vervaarlijke sprongen op den moordenaar van den echtvriend af. De strijd, dien Achmad op het punt stond aan te gaan, was even ongelijk als daar straks, doch nu was hij in het nadeel.

Een vingerdruk aan den trekker; de ochtendstilte werd verbroken en de tijger spartelde in zijn bloed.

Hij had nog even den tijd zich tegen een boom te posteeren. Krampachtig omklemde de rechterhand de greep van de kris. Hij stond in gebukte houding.

Op het oogenblik, dat de tijger den sprong waagde, om Achmad te grijpen, liet deze een vervaarlijk geschreeuw hooren, om het verwoede dier schrik aan te jagen; de rechterhand werd met kracht uitgestoken. Op hetzelfde oogenblik werd een geweerschot gehoord en stortte de tijger dood neder.

II.

Toen Pa-Achmad met het aanbreken van den dag wakker werd en de baleh-baleh, waarop zijn zoon zich ter ruste had gelegd, ledig zag, keek hij bij ingeving naar de plaats, waar zijn geweer altijd hing. Hij miste het en begreep alles. In een oogwenk bracht hij den kampong in rep en roer en deelde den mannen mede, dat hij vermoedde, dat zijn zoon zich alleen op weg had begeven, om den tijger te dooden. Een twintigtal mannen, gewapend met geweren en lansen, sloot zich bij hem aan, om den vermetelen jongeling op te sporen en hem zoo noodig te helpen.

Pa-Achmad had geen wapen; slechts een rottang had hij in zijne hand. Hij ging vooraan en sprak geen woord. Was het liefde, was het vrees voor het leven van zijn kind, of was het woede, die zijn gelaat zoo veranderde.

Men had het spoor spoedig gevonden en gelukkig, driewerf gelukkig voor den zoon, dat men op het juiste oogenblik, dat de tijger den voor hem

gevaarlijken sprong waagde, daar was, om het verwoede dier met een enkel schot neer te vellen.

Geen dank jegens den goeden schutter werd door den vader gesproken. Hij maakte een kleinen omweg, om den pas gevallen tijger te ontwijken en naderde met kalmen tred den moedigen zoon.

De rottang werd opgeheven en daalde met zwiepend geluid op het gelaat van den zoon neder.

„Vervloekeling, die ge zijt; ge waagt uw leven voor eene zaak van den „man, dien ik haat; gij gebruikt het geweer, dat mij heilig is, in het belang „van de deern, die u in hare kluisters wil smeden. Ik vervloek u!"

En ten tweede male werd de rottang opgeheven.

Verwrongen was het gelaat van den zoon; de rechterhand omklemde nog steeds het gevaarlijke wapen, de kris; de spieren van den rechterarm spraken van kracht en woede. En nog vóór de rottang ten tweeden male den zoon trof, had deze den stoot gewaagd, die een einde aan het leven van den vader zou gemaakt hebben, toen als het ware gelijktijdig de armen van vader en zoon gegrepen werden. Men wilde Achmad binden, doch hij wist zich los te maken en vluchtte het bosch in. De vader hield de mannen terug, die den vluchteling wilden volgen en na den zoon, die niets misdreven had dan gehoor te geven aan de ingeving van het gemoed, nogmaals vervloekt te hebben, keerden de mannen huiswaarts. Pa-Achmad nam het geweer mee.

Lang doolde Achmad in het bosch rond. Hij begreep, dat hij in zijn kampong, waar zijn vader veel invloed had, niet behoefde terug te keeren. De kastijding, die eene dikke, pijnlijke striem op zijn gelaat had achtergelaten, vervulde hem bovendien met haat, met haat, zooals een Javaan kan haten. Doelloos doolde hij rond. De zon schoot hare stralen loodrecht ter aarde; hij had reeds tweemalen zijne dorst gelescht met de melk van een klappernoot, die hij overvloedig in het bosch vond, en nog geen oogenblik had hij er over nagedacht, wat hem te doen stond. Hij kon den nacht in het bosch niet doorbrengen; hij had niets van waarde bij zich, dat hij te gelde kon maken. En waarheen zou hij zich begeven? Dan weer dacht hij aan Sarina en aan het oordeel, dat zij zou vellen over zijne handelingen jegens den vader. Zij zou hem niet veroordeelen.

Ook een vader kan misbruik maken van zijn gezag over een zoon, die man is. En dat hij man was, hij had het dezen ochtend getoond door den moed, waarmede hij den tijger in zijnen schuilhoek had opgezocht. Zou een jongeling zóó kunnen liefhebben, zooals hij Sarina beminde? Neen, daarvoor moest men man zijn.

Hij zette zich in de schaduw neder, om gedekt te zijn tegen de zonnestralen en leunde tegen den boom, waarachter hij zich verscholen had, toen hij den tijger schoot. Lang, zeer lang had hij daar gemijmerd, toen hij opschrikte door gekraak van doode takken.

Zijne eerste gedachte was „een tijger", doch ook oogenblikkelijk was zij weggevaagd door eene hem welbekende verschijning.

Sarina, die hem nog niet had opgemerkt, naderde; haar onderzoekend oog zocht hem, toen zij eensklaps een doordringenden gil uitte op het zien van den door Achmad gedooden tijger. Op dat oogenblik riep Achmad haar. Zij herkende zijn stem en in een oogwenk lagen zij in elkaars armen. Tranen biggelden haar langs de wangen; zij verlichtten het overkropt en beangst gemoed en het duurde langen tijd, vóór zij kon spreken.

Toen vertelde zij hem, hoe zij de mannen, met Pa-Achmad aan het hoofd, had zien uitgaan. Zij had hen willen volgen, doch haar vader had haar teruggehouden, omdat hij in de blikken van Pa-Achmad onheil, woede gelezen had. Zij had haren vader toen alles verteld, ook van hunne liefde. Maar alle hoop op de toekomst was haar benomen door zijne overreding. Achmad's vader zou nimmer zijne toestemming tot een huwelijk geven, had Saridin gezegd. En zonder diens toestemming bezat de zoon niets; geen bamboehuisje, geen plekje grond, geen stukje sawah, geen karbouw; ja, zelfs niet het geld, dat benoodigd was voor het slamatan 1), bij gelegenheid van de trouwplechtigheid. En nu ook het sappie, het eenige sappie van haren vader gedood was, zouden zij zich in schulden moeten steken, tenzij enkele kampongbewoners hen wilden helpen. Van de ontmoeting tusschen vader en zoon was zij geheel op de hoogte, en zij vroeg met zooveel deernis, of hij ook pijn had, dat hij het onnoodig oordeelde haar te vragen, of zij hem veroordeelde.

Hun toestand was in weerwil der zuivere liefde hopeloos. Wat moest er van hen beiden worden, en waarheen moest Achmad gaan? Dat wist noch hij, noch zij. Beiden zaten in diep gepeins verzonken. Donker als de zwarte nacht was hunne toekomst.

Eindelijk richtte Achmad zich op; zijn oog schitterde. Blijkbaar had hij een kloek besluit genomen.

„Sarina," zoo sprak hij, „beloof mij eeuwige trouw. Ik ga van hier, ver, zeer ver. Zooals ge weet, heb ik lezen en schrijven geleerd. Op school leerde ik verhalen, waarin de dapperheid van het leger hoog geroemd werd. Ik wil soldaat worden. Ik wil zien, of ik door goed op te passen en door mij geheel aan mijne betrekking te wijden mij eene toekomst in het leger kan scheppen. Ik zal trachten mij zoodoende van mijnen vader onafhankelijk te maken, en wanneer ik dan later terugkeer met geld en eene toekomst, dan kom ik u halen. Doch bovenal beloof mij, dat gij op mij zult wachten. Ik weet, dat het u, vooral in de gegeven omstandigheden, nu uw vader hulp behoeft, hard zal vallen, doch overdenk onzen toestand en gij zult zien, dat ik in onzen kampong onmachtig ben iets voor u te doen. Keer thans terug en kom tegen den avond weder aan den ingang van het bosch, waar ik u zal wachten. Breng mij daar van uwen vader een pas, dien ik noodig kan hebben, en vóór het afscheid zal ik u bij Allah zweren, dat ik u zal komen halen."

1) Feest.

Het duurde langen tijd vóór Sarina overtuigd was, dat dit de beste wijze was, om uit het doolhof te geraken, waarin beiden, doch vooral Achmad, verward waren. Na een teeder afscheid ging zij — om geen achterdocht te wekken — langs een omweg naar den kampong terug.

Zij nam onverwijld haren vader in het geheim, die haar een pas voor Achmad bezorgde. Hij bood zich aan hem op te zoeken in het bosch, doch dit wilde zij niet. De pas bewaarde zij in haren oedit 1) en ging naar den pangoeloe 2), van wien zij tegen betaling een paar djimats 3) ontving. Ook tooide zij zich met haren zilveren pending 4), niet uit opschik, maar om hem aan Achmad te geven en dien hij verkoopen kon, als hij geld noodig had.

Lang vóór de zon ter kimme daalde ging zij boschwaarts, waar Achmad haar reeds wachtte. Zij had in een doek eenige pisangbladeren, gevuld met rijst, sambal en gedroogde visch. Want Achmad — haar Achmad sedert dezen noodlottigen dag — had nog niets gegeten.

Met ongeduld verbeidde hij haar, ofschoon het nog geen avond was. En toen zij al hare gaven voor hem uitspreidde en hem vertelde, hoe zij schreide, toen haar vader haar den pas gaf, dien Achmad voor zijne reis noodig had; hoe haar hart gepijnigd was, toen zij den pangoeloe smeekte haar de djimats te geven, die haren Achmad moesten behoeden voor oorlogsgevaren, toen nam hij hare hand en herhaalde zijn eed van eeuwige trouw. Den pending wilde hij niet hebben. Hij zou den weg naar Malang volgen, waar jonge mannen als soldaat werden aangenomen. Hij zou haar nu en dan een brief schrijven, dien de pangoeloe voor

«Sarina,» zoo sprak hij, «beloof mij eeuwige trouw.»

1) Band om den sarong op te houden. 2) Inlandsch geestelijke. 3) Godsdienstige spreuken, die als talisman dienen. 4) Zilveren buikband.

haar moest lezen en hij zou terugkeeren uiterlijk na 39 nieuwe manen. Wellicht ook vroeger. Zij moest hem beloven met elke nieuwe maan op het oogenblik van zonsondergang op deze plaats te komen, want dáár zouden zij elkander ontmoeten.

En telkenmale, als zij daar kwam, moest zij naar de kleine maanschijf kijken; ook hij zou dat doen, wáár hij ook was en dan zouden zij in gedachten bij elkaar zijn.

Het begon reeds donker te worden. Het oogenblik van scheiden brak aan; want Achmad had nog een verren tocht te ondernemen; hij zou den geheelen nacht doorloopen. Wellicht dat hij zijne reis kon bespoedigen, wanneer hij landgenooten met een kar en paard ontmoette, die hem wilden medenemen.

Vóór het afscheid sneed hij met zijne kris een kleine haarlok van haren haartooi, die hij met de melatie in een stukje pisangblad rolde en in zijn hoofddoek stak, en haar gaf hij den kogel, dien hij uit het lichaam van den tijger had gehaald. Die kogel was dubbel heilig en zou haar wellicht behoeden voor rampen en ellende.

Na elkander nogmaals eeuwige, oprechte trouw gezworen te hebben namen zij afscheid. Lang blikte hij haar na. Haar snikken pijnigde hem en meermalen stond hij op het punt haar terug te roepen, om te zeggen, dat hij zijn voornemen, om weg te gaan, opgaf; doch een oogenblik van nadenken was voldoende, om zich goed te houden.

Toen zij uit het gezicht verdwenen was, toen hij haar niet meer kon hooren, pakte hij alles in een doek samen en ging op weg. Juist kwam de maan op; hij boog zich ter aarde, riep Mohamed aan en herhaalde in gloeiende taal den eed van trouw aan Sarina.

III.

Met het pakje op den rug aanvaardde Achmad zijn nachtelijken tocht. Totdat de flauwe omtrek van den kampong zich oploste in het nachtelijk duister blikte hij telkenmale achter zich. Toen stapte hij, in diepe gedachten verzonken, met gebogen hoofd voort. 't Was hem onmogelijk geregeld te denken. Peinsde hij over Sarina, eensklaps kwam hem de ontmoeting met de tijgers in het bosch voor den geest, om ras weder te worden verdreven door de even ruwe als onverdiende kastijding van den vader.

Hoe meer hij hierover nadacht, hoe meer het onbillijke van zijns vaders optreden hem griefde; het jeugdig bloed kwam opnieuw in werking. Onwillekeurig greep hij naar de kris. Hij beschuldigde den vader als de eenige oorzaak van de droeve scheiding tusschen hem en Sarina, eene scheiding, die jaren zou kunnen duren. En hij had immers niets misdaan, waardoor hij de kastijding, den vadervloek had verdiend. Door beide had de vader zich — wellicht voor eeuwig — van den zoon vervreemd; de laatste had voor Achmad niet de minste waarde.

Al die overpeinzingen deden hem het eentonige van den weg en de ver-

moeienis vergeten; hij liep met flinken pas door en 't was bijna middernacht vóór hij zich nederzette, om wat uit te rusten en de ledige maag te vullen met hetgeen hem door Sarina daarvoor was medegegeven.

Daarna zette hij den marsch voort en kwam tegen 2 uur bij een gardoehuisje 1), waar de wachthebbende Javaan, gewapend met een houten vork hem met „werda" aanriep. „Prin" 2), was het antwoord.

Achmad naderde en vroeg, of hij een paar uren in het gardoehuisje mocht rusten. De pas was zijn vrijgeleide; want de wachthebbende Javaan, die geen letter kon lezen, al was zij ook zoo groot als een schilderhuis, had onbeperkten eerbied voor een geschreven stuk.

Waar de wachthebbende Javaan, gewapend met een houten vork hem met «werda» aanriep.

Het doel van den tocht hield Achmad geheim, uit vrees dat hij anders mogelijk zou worden aangehouden; want de Javaan is bang voor eene perkara 3), als het Europeesch of Inlandsch bestuur er mee gemoeid is.

Achmad gaf voor naar eene naburige dessa op weg te zijn, om eene trouwplechtigheid bij te wonen. Zijne feestkleeding was vooruit gezonden.

Na de nieuwsgierigheid van den wachter bevredigd te hebben, legde hij zich op de baleh-baleh ter ruste, en sliep spoedig zoo gerust, alsof er niets gebeurd was. Wel werd hij in den droom door een tijger aangevallen en wonderbaarlijk door Sarina gered, doch hij werd niet wakker, vóór de gardoe hem bij het aanbreken van den dag wekte.

Nadat hij reeds lang op weg was, herinnerde hij zich den droom.

De Javaan — in het algemeen de Inlander — hecht veel aan droomen. De droom stond hem weder in al zijne verschrikkelijkheid voor den geest en hij legde hem op zijne manier uit.

Hem en Sarina, zoo redeneerde hij, zouden vele wederwaardigheden, zelfs

1) Wachthuisje. 2) Verbastering van «vriend». 3) Quaestie.

gevaarlijke, bedreigen, doch beiden zouden den eed van getrouwheid gestand doen, en het einde zou zijn, dat zij huwden.

De heerlijke ochtend, de goede droomuitlegging en de verfrisschende slaap stemden hem opgeruimd. Hij stapte met flinken pas door en hoopte steeds, dat het een of ander vervoermiddel zijne reis zou bespoedigen. Doch zou men hem meenemen? Hij bezat, behalve een weinig kopergeld, niets van waarde dan zijne kris, die hij misschien voor een ringit 1) kon verkoopen. Daaraan had hij nog niet gedacht en hij nam zich voor haar te gelde te maken, zoodra eene geschikte gelegenheid zich aanbood. Als soldaat had hij er toch niets aan.

Van den afstand tot Malang had hij weinig begrip; wel wist hij, dat hij de goede richting had; doch of de reis één, twee of drie dagen duurde, daarover bekommerde hij zich weinig.

Naar den stand der zon te oordeelen was het omstreeks 10 uur in den voormiddag, toen hij een riviertje overtrok, waar hij een verfrisschend bad nam, en de overblijfselen van het eten verorberde.

't Was hem, of bij de laatste rijstkorrels, die hij in den mond stak, het beeld van Sarina uit zijn gezicht verdween. Hij gevoelde behoefte naar het pisangblad te voelen, waarin hij de haarlok en de melatie bewaarde. De blik, die een oogenblik beneveld was, verhelderde, en met rassche schreden vervolgde hij zijnen weg.

Tegen den middag kwam hij in een meer bevolkte buurt; 't was er klaarblijkelijk marktdag. Hij gevoelde behoefte aan rust. De zonnestralen brandden hem op het bijna naakte bovenlijf en afgemat zette hij zich nabij den passer 2) onder een boom neder.

In de hoop zijne kris te kunnen verkoopen en inlichtingen in te winnen over den afstand tot Malang, ging hij, na een weinig van de vermoeienissen bekomen te zijn, zich in het gewoel mengen.

Bij een der uitstallingen, waar messen, krissen en andere ijzerwaren verkocht werden, bleef hij staan. Hij vroeg naar den prijs van verschillende voorwerpen zonder iets te willen koopen, doch om op die wijze gemakkelijker tot den verkoop van zijne kris te geraken. Eerst wilde de man er niets van weten, doch eindelijk raakte hij haar kwijt voor *f* 2.75. Hij hoorde ook, dat hij nog 36 paal (pl. m. 12 uur) van Malang verwijderd was.

In een warong 3) deed hij zich te goed. Hem wachtte nog een grooten marsch.

Middelerwijl kwamen meerdere personen in den warong, en vernam hij uit de gevoerde gesprekken, dat twee Javanen, die insgelijks naar Malang moesten, de reis per tjikar peer 4) maakten. Achmad mengde zich in 't gesprek, zonder nog te vertellen, dat zijn doel hem ook derwaarts voerde. Hij wilde eerst trachten te weten te komen, met welk soort van mannen hij

---

1) Rijksdaalder. 2) Markt. 3) Inlandsche gaarkeuken.

4) Tweewielig voertuigje op veeren (peer).

te doen had, en toen hij daaromtrent gerust gesteld was, stelde hij voor, dat hij de reis medemaakte en dan een deel van de vracht zou betalen.

Hiermede werd genoegen genomen. Na wat heen en weer praten was men het over den prijs eens; ook de koetsier kreeg zijn aandeel.

Achmad behield nog eene kleinigheid om eten te koopen en was gelukkig op die wijze zijne reis vergemakkelijkt te zien.

Een half uur later kwam het vehikel voor; een Javaansch paardje, dat er vrij stevig uitzag, wachtte met ongeduld, en nadat onze reizigers zoo goed mogelijk in het kleine voertuig plaats hadden genomen, gaf de koetsier het paardje den vrijen teugel en „voort" ging het.

Voor oningewijden is het een raadsel, hoe de kleine Javaansche paarden het met betrekkelijke zware vrachten uren achtereen volhouden. Hier en daar een oogenblik rust, een dronk water en wat padi 1) en het dier is weer tot een flinken tocht in staat. Nimmer zal de Javaan vergeten het dier bij eene rust aan beide ooren te trekken, om als het ware de krachten op te wekken. De koetsier zit met de hand, waarmee hij de teugels vasthoudt, onophoudelijk te rukken; wel is waar eene mindere aangename gewaarwording voor het arme dier, doch die geregelde beweging schijnt het in den flinken draf te houden.

Tegen ruim half acht des avonds kwam men te Malang aan.

Achmad nam van zijne reisgenooten afscheid, informeerde waar de kazerne lag en begaf zich derwaarts.

Tal van gedachten bestormde zijn brein. Hij stond op het punt zich voor goed aan den militairen dienst te verbinden, waarvan hij zich eigenlijk geen denkbeeld kon vormen. Doch aan terugkeeren dacht hij geenszins.

Eindelijk was hij voor de poort der kazerne, waar een Javaansch soldaat op post stond, die hem verbood binnen te gaan. Hij vertelde toen, dat hij soldaat wilde worden.

„Soldaat," vroeg hem de schildwacht. „Doe het niet; politiekamer, provoost en cachot zijn je voorland."

Onze Achmad begreep niets van die namen, doch wel dat men als soldaat had op te passen, en dat wilde hij. Hij wilde uitmunten door nauwgezette plichtsbetrachting; daardoor straf voorkomen en zich, zooals hij Sarina beloofd had, eene toekomst scheppen in die voor hem onbekende wereld.

De sergeant van de wacht kwam buiten en hoorde van Achmad, wat hij wilde. Een man van de wacht werd geroepen, die Achmad bij een sergeant-majoor bracht.

Zoodra Achmad op het bureau (ik kan mij niet vereenigen met het onwelluidende — ook al een leelijk woord — bureel) kwam en den snorbaard zag, ging hij eerbiedig hurken en vertelde in het Javaansch, dat hij soldaat wenschte te worden. De sergeant-majoor, die geen woord van de Javaansche taal verstond, sprak hem in het Maleisch aan. Achmad kende die taal vrij goed en herhaalde zijn verzoek.

1) Niet-onbolsterde rijst.

Hij gaf den pas over, dien Sarina hem in het bosch gebracht had.

Hem werd medegedeeld, dat hij den volgenden dag gekeurd moest worden, en dat hij in de kazerne kon overnachten. Een Inlandsch sergeant werd ontboden, die de order ontving voor Achmad eene slaapplaats in de kazerne aan te wijzen.

Hij vernam van den sergeant, dat hij den volgenden dag, als hij goedgekeurd werd, *f* 30.— handgeld ontving, waarvoor hij een slamatan mocht geven. Dit was wel niet noodzakelijk, doch bijna alle jonge soldaten deden het, omdat men anders niet geholpen werd.

't Spreekt van zelf, dat hij spoedig door eene menigte jonge soldaten omringd was. Hij werd overstelpt met vragen, die hij zoo kort mogelijk beantwoordde. Ook waren er vele soldatenvrouwen en hij dacht aan Sarina. Doch toen het teeken van stilte gegeven werd en allen zich op de houten slaaptafels ter ruste legden, ook de soldatenvrouwen, en hij veel zag, dat hem in zijne onbedorvenheid hinderde, toen begreep hij, dat Sarina nooit in eene kazerne zou komen.

Den volgenden morgen werd hij door een ongewoon rumoer, het blazen van de reveille, wakker.

Dat was voor hem eene ongewone drukte; soldaten, soldatenvrouwen en kinderen liepen en schreeuwden door elkaar. Achmad bemoeide zich met niemand. Hij zag, dat de anderen de sprei, waaronder zij geslapen hadden, opvouwden en op het hoofdkussen legden. Hij volgde dat voorbeeld en ging zich daarna wasschen.

Een paar uur later werd hij bij den sergeant-majoor geroepen, die hem mededeelde, dat hij gekeurd moest worden. Hij vroeg toen of het waar was, dat hij *f* 30.— ontving, als hij soldaat werd, en of hij daarvoor een slamatan moest geven.

„Ja, het eerste is waar; doch het tweede geheel overbodig. Gij kunt met dat geld doen, wat ge wilt."

„Zou ik het naar mijnen kampong kunnen zenden?"

„Ja zeker, doch ik zou u dat niet aanraden. Uwe kampong ligt ver van een postkantoor verwijderd, en ik vrees, vooral wanneer de persoon, voor wien het geld bestemd is, niet schrijven of lezen kan, het geld in verkeerde handen komt."

„Kan ik het dan goed bewaren, opdat het mij niet ontvreemd wordt?"

Ook waren er vele soldatenvrouwen ....

„Zeker; ge kunt, zooveel ge wilt, op een spaarboekje bij mij bewaren. Ook kunt ge van uw soldij, die ge iedere vijf dagen ontvangt, op dezelfde wijze sparen."

De sergeant-majoor had schik in het flinke en opene gelaat van den jeugdigen Javaan, en Achmad stelde vertrouwen in den Europeaan, omdat hij een Europeaan was.

Na de keuring, waarbij Achmad geschikt werd bevonden voor soldaat, keerde hij naar de kazerne terug. Hij werd op het bureau gebracht, waar de kapitein hem ontving. Achmad herhaalde zijn verzoek, om van de *f* 30.— *f* 27.50 te mogen sparen. Hij wilde gaarne een rijksdaalder ontvangen, om enkele benoodigdheden aan te schaffen.

De krijgsartikelen werden hem voorgelezen, waarvan hij niets anders begreep, dan dat hij moest oppassen. Hij moest een engagementsakte teekenen, dat hij met vaste hand deed.

Slechts weinig Inlanders kunnen lezen en schrijven. Daarom vroeg de kapitein hem, toen hij zag, hoe flink Achmad zijn naam schreef, of hij goed lezen en schrijven kon, en toen hij dat bevestigend beantwoordde, zeide de kapitein hem, dat, als hij goed oppaste, hij wellicht korporaal en sergeant kon worden.

Over den eersten diensttijd van Achmad kunnen we met rassche schreden heenstappen. Hij exerceerde spoedig af, werd naar een veldbataljon overgeplaatst, keerde zeer spoedig naar de kaderschool te Malang terug, van waar hij na een paar maanden als korporaal vertrok. Eer anderhalf jaar verstreken was, was hij sergeant.

In al dien tijd had hij niets van Sarina gehoord, waarover hij zich niet ongerust maakte, omdat hij wist dat zij niet schrijven kon. Wel had hij eenige brieven verzonden, doch of die in hare handen waren gekomen, wist hij niet.

Hij had trouw met nieuwe maan zijne belofte gehouden; de melatie, de haarlok waren zijne dierbaarste herinneringen aan haar, en hij twijfelde geen oogenblik aan haar onveranderlijke liefde.

Nu hij sergeant was vroeg hij naar Atjeh te worden overgeplaatst, hetgeen binnen eene maand, nadat hij het verzoek had gedaan, werd ingewilligd.

Wij nemen voorloopig afscheid van hem en gaan Sarina in den kampong opzoeken.

IV.

Na 't vertrek van Achmad heerschte er eene gedrukte stemming in de woning van den kapala-kampong. Sarina gevoelde zich verlaten nu het voorwerp harer eerste liefde plotseling van haar was weggerukt. Zij kende geen trouweloosheid, daarom geloofde zij er niet aan. 't Kwam geen oogenblik bij haar op, dat het mogelijk was, dat Achmad haar zou vergeten, dat zij elkaar nimmer zouden wederzien.

In zijne nieuwe betrekking met hare vele gevaren bestond wel is waar de mogelijkheid van sneuvelen, doch daarvoor zouden hem de djimats behoeden, die zij hem bij het afscheid gegeven had. Het geloof van het natuurkind in die bovennatuurlijke kracht was onwrikbaar. Doch 't was de lange duur van 39 maanmaanden, die haar ter neder drukte.

„Negenendertig" had hij gezegd.

Zij zou niet vergeten telkens met nieuwe maan naar de plek te gaan, waar ze van elkander afscheid hadden genomen. Voor iedere maan zou ze een kerfje maken in het rijstblok.

Zou ze dat doen vóór ze naar de plek ging, of als ze terugkwam.

Neen, eerst gaan, en daarna het teeken gemaakt, dat was eerlijk.

Ze verlangde nu reeds naar het oogenblik, om het eerste te maken.

Waar zou ze beginnen op het rijstblok?

Na al het vóór en tegen van de verschillende punten overwogen te hebben, kwam zij op de gedachte te beginnen aan het punt, dat het meest nabij de plek lag, waar het afscheid had plaats gehad. Voor het tweede en volgende kerfje zou ze de richting volgen, die Achmad voor zijne reis genomen had. Zij zou den afstand voor de kerven zoo groot nemen, dat zij na de 19de de helft van den omtrek van het rijstblok had doorloopen.

Haar vader tobde erg over het verlies van zijn sappie, dat de ploeg moest trekken, om de sawah te bebouwen. Hij zag geen uitkomst, tenzij vrienden hem hun karbouw of sappie daarvoor tijdelijk afstonden.

Hij vreesde voor den invloed van Pa-Achmad, die hem haatte zonder grond en wiens vijandschap na het gebeurde op dien verschrikkelijken dag klaarblijkelijk was toegenomen.

Er waren maar weinig kampongbewoners, die niet bij Pa-Achmad in het krijt stonden; die zouden hem hun trekos niet durven afstaan.

Wellicht dat hij hier of daar geld kon opnemen, om het gedeeltelijk van de opbrengst van den oogst te betalen.

Doch van wien?

De Chinees van de opiumkit leende dikwijls geld uit, doch tegen zeer hooge rente, bovendien gebruikte Saridin geen opium, en daarom alleen zou Lim-Tioe 't hem niet leenen.

Hij had nog nimmer geld ter leen gevraagd en daarom zag hij er ook nu zoo tegen op, en stelde het van dag tot dag uit.

Peinzensmoede drentelde hij gedachteloos met gebogen hoofd om den kampong, toen hij door den avondgroet van Lim-Tioe werd teruggeroepen uit zijn droomenrijk.

„Hoe gaat het Saridin?"

„Zoo, zoo, Lim-Tioe. Nu de tijd nadert, om de sawah te beploegen, bezorgt het verlies van mijn sappie mij dikwijls oogenblikken van moedeloosheid. Gij weet het, ik bezit het geld niet om een ander te koopen. Allah weet, dat mij die bewuste nacht veel leed heeft berokkend, dat ik door niets verdiend heb."

„Is het waar, Saridin, dat Achmad, de zoon van Pa-Achmad, zich te Malang als soldaat heeft laten aanwerven bij de kompenie?"

„Ja, ik heb het gehoord; doch zeker weet ik het niet."

„Pa-Achmad beschouwt u en uwe dochter als de oorzaak van het leed, dat hem in den laatsten tijd getroffen heeft, en draagt daarom u beiden een kwaad hart toe. Was dat niet het geval, dan zou hij u wel met geld

kunnen helpen. Doch nu kan daarvan geen sprake zijn. Van mij zult gij het zeker niet willen leenen, want gij verafschuwt immers het geld, dat met den verkoop van opium wordt verdiend?"

„Wel neen, Lim-Tioe, dat heb ik nimmer beweerd. Ik gebruik geen opium, omdat ik door ondervinding geleerd heb, dat opiumgebruik de grondslag is van de grootste ellende. Daarom vind ik het verkeerd, dat de Javaan, die bijna nimmer meester is van zijne hartstochten, zich overgeeft aan het gebruik van opium."

Peinzensmoede drentelde hij gedachteloos met gebogen hoofd.

„Zeker, gij hebt gelijk, Saridin, dat wil zeggen gedeeltelijk. Enkelen maken misbruik van opium en voor hen is het een ongeluk; doch die het matig gebruikt, die geen slaaf wordt van het opium, die zal het nadeelige niet ondervinden. 't Is als met de sopie 1) bij den Europeaan. Bijna ieder drinkt jenever; het grootste deel matig, en daarvoor is het geen kwaad; doch de anderen, die er misbruik van maken, die zich bedrinken, gaan te gronde. De Europeanen hebben een spreekwoord, dat zegt „onderzoek alle dingen en behoud het goede." Gebruik een enkele maal opium, om u te verzetten en ge kunt er tevens over oordeelen. Zoo ge lust hebt, kom mij dan in mijn huis opzoeken, wellicht dat ik u aan het geld help voor een ander sappie èn dan zal ik u tracteeren op een pijpje opium."

Vóór Saridin hierop kon antwoorden, had Lim-Tioe gegroet en was een zijweg ingeslagen, die naar zijn huis leidde.

Pa-Achmad zat op hem te wachten.

„Hebt gij hem gesproken, Lim-Tioe?"

„Ja, Pa-Achmad."

„En wat denkt gij?"

„Ik denk, dat hij, evenals een ieder, die in geldverlegenheid zit en niet tusschen uwe duimschroeven gezet wordt, bij mij zal komen. Is hij eens zoover, dan krijg ik hem, waar ik hem hebben wil. Doch ik herinner u aan onze afspraak, dat gij mij telkenmale, als ik hem geld voorschiet, zooveel in pand zult geven, dat de waarde de geleende som dekt."

„Maak u daarover niet angstig. Ik wil hem te gronde richten en ge weet het, zijne dochter Sarina zal het losloon zijn en de belooning voor uwe moeite."

De scheeve oogen van Lim-Tioe flikkerden even bij die gedachte.

1) Jenever.

„Haar beschouw ik," zoo vervolgde Pa-Achmad, „als de oorzaak van het ongeluk, dat mij getroffen heeft. Mijn zoon is te Malang soldaat geworden; hij heeft er zich voor den tijd van zes jaren verbonden. Zoo schreef hij aan den pangoeloe. In den brief verzocht hij dit aan Sarina mede te deelen, als ook zijne onveranderlijke liefde. De pangoeloe was zoo verstandig eerst bij mij te komen. Dat was zeer goed. Want ik heb hem weten te bewegen, Sarina zooveel te vertellen, als mij voor mijn plan geschikt voorkwam. Ook in den vervolge zal op die wijze met de brieven gehandeld worden. Ge begrijpt, dat de pangoeloe blij is, als er een brief komt, want ik moet hem goed betalen voor zijne moeite. Sarina zal zoodoende tot de ervaring komen, dat mijn zoon niet meer aan haar denkt; ja, dat hij evenals de andere soldaten zich eene vrouw genomen heeft, en zoo ik het noodig oordeel, laat ik mijn zoon voor eeuwig voor haar verloren gaan. 't Zij dat hij sterft of sneuvelt."

„Gij zijt een pinter 1) mensch, Pa-Achmad. Ik zie u in de toekomst reeds kapala-kampong."

„Daaraan kunt gij veel doen, Lim-Tioe. Zoodra gij Saridin zoover gekregen hebt, dat hij als kapala-kampong onmogelijk is geworden, ontvangt gij de u beloofde 25 gulden."

Hiermede scheidden de twee ellendelingen.

Lim-Tioe had gelijk, toen hij beweerde, dat Saridin tot hem zou komen en dat deze, wanneer hij eens zoover was, door hem geleid zou worden naar zijn goeddunken.

Reeds vele kerfjes had Sarina in het rijstblok gemaakt; reeds vele malen was zij met zonsondergang naar de plek gegaan, waar zij Achmad het laatst gezien had. Zij had telkenmale naar de kleine maanschijf geblikt, en 't was haar, alsof Achmad haar dan verscheen en haar verzekerde, dat de pangoeloe haar bedroog, wanneer deze uit den brief voorlas, dat Achmad haar ontrouw was geworden. Zij verlangde zelfs niet meer naar brieven. De nieuwe maan bracht haar steeds betere tijdingen.

In de laatste dagen was zij moedeloozer dan ooit. Haar vader bracht dikwijls bezoeken aan Lim-Tioe. Die bezoeken duurden telkens langer en langer. Dikwijls was hij nog onder den invloed van opium, als hij te huis kwam.

Hij teerde weg. Er ging bijna geen avond voorbij of Saridin richtte zijne schreden naar de amfioenkit van Lim-Tioe. Als hij geen geld had, verpandde hij, wat hij bezat. De zilveren pending van Sarina was reeds lang dien weg gevolgd. Doch ook als hij niets te verpanden had, ging hij derwaarts; dan leende hij geld van den Chinees, of kocht opium op schuld. Dat bedrag was reeds hoog geklommen, zoo hoog, dat het onmogelijk kon worden afbetaald.

Doch het meest griefde haar het verwijt van den vader, dat 't haar schuld was; want wanneer zij besloot de njai 2) te worden van Lim-Tioe, dan was hij vrij. Dat had de Chinees gezegd.

1) Verstandig.

2) Huishoudster in de beteekenis van onwettige vrouw. (Bijzit).

„Nooit, nooit" had zij geantwoord. „Liever sterven dan Achmad ontrouw te worden." Zij wilde wachten, tot zij 39 malen de nieuwe maan had gezien, en ook dan nog zou zij wachten, want zij wist het, Achmad zou terugkeeren, om haar te halen.

Saridin's wangedrag was van nadeeligen invloed op zijn bestuur. Dikwijls was hij nalatig in zijne dienstvervulling, waarvoor hij berispt werd. Dan ging hij weer naar Lim-Tioe, om zijn leed te verzetten door 't gebruik van opium.

Hij was nauwelijks meer te herkennen. De oogen lagen diep in de kassen, zonder eenige uitdrukking. Broodmager als hij was, geleek hij een levend geraamte.

Zijn huis, zijne sawah, alles was verpand.

Pa-Achmad had dien toestand met innig genoegen bereid, met wraakzuchtig leedvermaak had hij den kapala-kampong in zijne netten verward. Het oogenblik, dat Saridin onmogelijk was als kapala-kampong, kon niet ver meer zijn, doch tegelijk moest Sarina vallen, goedschiks of anders met dwang.

Hare bezoeken ééns per maand naar het bosch waren Pa-Achmad zoowel

.... of kocht opium op schuld.

als Lim-Tioe bekend, en wanneer zij niet zwichtte voor den drang der omstandigheden, waarin haar vader geraakt was, dan zou men haar op den avond van haar eerstvolgend bezoek aan het bosch heimelijk gevangen nemen en naar het huisje van Lim-Tioe brengen.

V.

Wij hebben Sergeant Achmad verlaten, nadat zijn verzoek, om naar Atjeh te worden overgeplaatst, was toegestaan.

Bij de andere onderofficieren en minderen had hij den bijnaam „de zonderlinge" gekregen, omdat hij zoo geheel anders was dan zijne kameraden en de overige Inlanders. Zijne meerderen roemden hem om den ijver en de nauwgezette plichtsbetrachting.

De *f* 27.50 op zijn spaarboekje was reeds met veel geld vermeerderd. Wat hij van zijne soldij niet strikt noodig had, bewaarde hij op het spaarboekje.

Op Atjeh wilde hij zich onderscheiden om zoo mogelijk met de medaille voor „moed" en „trouw" 1) versierd te worden; wellicht zou het hem gelukken zich zóó moedig en beleidvol te gedragen, dat hij met de Militaire Willemsorde beloond werd.

Ofschoon hij in de eerste maanden van zijn verblijf aldaar niet in de gelegenheid was bewijzen van moed te geven, toch had hij door zijne wijze van optreden reeds spoedig het vertrouwen gewonnen van ieder, die hem kende. De officieren wisten, dat de opdracht, die men den Sergeant Achmad gaf, nauwgezet werd uitgevoerd, en dat zijn kalmte en moed zijn troep zouden bezielen in de ure des gevaars.

Niemand uit zijne omgeving wist zijn gevecht met den tijger; evenmin de beweegreden, die hem had doen besluiten soldaat te worden. Dat geheim was hem heilig. Dezelfde wilskracht, die hem toen bezielde, bezat hij nog; zij was eer aangewakkerd dan verminderd, en hunkerend zag hij naar eene ontmoeting, liefst met een talrijken vijand, uit, om daardoor te beter te kunnen toonen, waartoe een moedig soldaat in staat is.

Hij had zich met voorbeeldeloozen ijver op het bajonetvechten toegelegd. Op assauts was hij onoverwinnelijk op dat wapen. Hij had daardoor een onbeperkt vertrouwen op zijn geweer als stootwapen en wist er zoo uitstekend mee om te gaan, dat hij een gevaarlijk tegenstander zou zijn in het gevecht met den vijand.

Het was in den tijd, dat de Atjeher weer van zich liet spreken. Tengkoe di Tiroe's bende roofde en moordde geducht. Onze patrouilles werden versterkt, om meerdere zekerheid te hebben den overmoedigen vijand bij overvallingen te kunnen weerstaan.

Op zekeren ochtend even na het aanbreken van den dag rukte eene patrouille, sterk één luitenant en 40 bajonetten, uit, om den vijand in het boschrijke terrein van den 1sten sector op te zoeken. Ook de sergeant Achmad behoorde tot de patrouille. Hij zag er gezond en opgeruimd uit en hoopte op eene ontmoeting met den vijand. Zijne djimats had hij in de voering van

---

1) Dat is de Militaire Willemsorde, die aan Inlanders wordt gegeven voor moedig gedrag, omdat bij hen geen «beleid» wordt verondersteld. Slechts in bijzondere gevallen worden Inlanders met de ridderorde voor «moed, beleid en trouw» versierd.

zijn hoofddeksel genaaid, en de haarlok en de melatie waren daar eveneens opgeborgen.

Een Europeesch sergeant marcheerde met drie man ten naastenbij 25 passen vooruit.

Achmad begon reeds te wanhopen aan eene ontmoeting met den vijand, toen eensklaps eenige vijandelijke schoten in de onmiddellijke nabijheid der patrouille vielen. Op hetzelfde oogenblik stortte de Europeesche sergeant, die zooals gezegd vooruit ging, dood neder. Eenige Atjehers vielen de drie manschappen onverhoeds met den klewang aan, die allen in het zand beten.

Een vijf-en-twintigtal Atjehers wierp zich met ontbloote en opgeheven klewang op den hoofdtroep. Hun krijgsgeschreeuw kon heinde en ver gehoord worden.

De luitenant werd met een klewangslag, die hem buiten gevecht stelde, ter aarde geworpen, en zou door de Atjehers zeker zijn vermoord, als sergeant Achmad zich niet vóór den luitenant geposteerd had, den slag afweerde en den voorsten Atjeher een doodelijken stoot met de bajonet toebracht. Een tweede Atjeher, die zich op hem wilde werpen, onderging hetzelfde lot.

Hij had nu even den tijd, om achter zich te zien en bemerkte, dat de soldaten begonnen te weifelen.

Door een krachtig woord, maar nog meer door zijn schitterend voorbeeld moedigde hij het kader en de manschappen aan.

Hij was overal, waar het gevaar het grootst was. Zijne stooten waren meesterlijk; even meesterlijk wist hij met zijn geweer de slagen van den Atjeher af te weren.

De luitenant leefde en riep den manschappen toe, de bevelen van den sergeant Achmad op te volgen. Het commando was in goede handen. Wel had het troepje reeds vele dooden en gewonden, doch de vijand begon voor den krachtdadigen tegenstand te wijken. Achmad bezielde de soldaten.

„Halt houden!" riep hij, toen hij zag, dat enkele soldaten, die thans overmoedig begonnen te worden, de terugwijkende Atjehers wilden achtervolgen. „Halt houden en gesloten blijven! Laadt geweer! Aan! Vuur! Aan! Vuur! Flink zoo mannen! Drie patronen snelvuur!"

En met het laatste schot, toen de vijand voorgoed op de vlucht was gejaagd, zakte deze brave onderofficier ter aarde. Hij had een kogelwond in zijn been gekregen. Hij had het reeds lang gemerkt, doch zich door zijn ijzeren wilskracht staande gehouden, zoo lang hij kon en zoo lang het moest.

Gelukkig was het vuren van de patrouille door onze troepen gehoord. Onverwijld werd versterking, waarbij een officier van gezondheid en tandoes 1), gezonden, om het vechtend troepje hulp en bijstand te verleenen.

En dat was noodig. Want wanneer de vijand was teruggekeerd, zou het er hachelijk met de buiten gevecht gestelden hebben uitgezien. Ook voor de

1) Linnen draagbaren.

gewonden was het een geluk, dat een officier van gezondheid reeds op het slagveld kon helpen, want 't bloedverlies van de meesten was zeer groot. Achmad lag buiten kennis en werd ondersteund door den gewonden luitenant, die met moeite naar hem was toegekropen.

De geneesheer wilde het eerst den luitenant helpen, doch deze verwees hem naar sergeant Achmad, die zich zoo dapper gedragen en tengevolge van bloedverlies zijn bewustzijn verloren had, of reeds gestorven was.

Achmad werd onderzocht en verbonden; de luitenant was gelukkig toen hij hoorde, dat deze kranige onderofficier nog leefde. Wel was de wond gevaarlijk. Het schot had het been gedeeltelijk verbrijzeld, doch er was gegronde hoop op het behoud van het kostbaar leven.

Achmad werd onderzocht en verbonden.

Nadat de gewonden verbonden waren, keerde men naar den kraton terug, van waar 15 gewonden naar het hospitaal werden vervoerd.

Des middags bezocht de generaal hen.

Toen hij bij Achmad kwam, schudde hij hem de hand en roemde zijn dapper, beleidvol gedrag, dat de generaal thans kende uit de mededeeling van den luitenant.

„Uwe belooning zal niet uitblijven," zeide de generaal. „Gij hebt u niet alleen moedig en trouw, doch ook beleidvol gedragen, sergeant. Ik ben er trotsch op zulke mannen onder mijne bevelen te hebben."

Door de zorgvolle behandeling, die Achmad in het hospitaal, ondervond, was het gevaar weldra geweken. Wel behield hij het been, doch toen hij het hospitaal kon verlaten, was het gewonde been korter dan het andere, zoodat hij hinkte en voor den militairen dienst werd afgekeurd.

Hij werd geëvacueerd naar Batavia, waar hij luisterrijk werd ontvangen. Hij vermoedde niets van de oorzaak.

Gedurende zijne reis van Atjeh was te Batavia n.l. het Koninklijk Besluit ontvangen, waarbij de Inlandsche sergeant Achmad voor zijn moedig gedrag op Atjeh beloond werd met het ridderkruis der Militaire Willemsorde. De troepen stonden op het Waterlooplein gereed om hem te ontvangen. De muziek speelde bij zijne aankomst. Daarna werd voor hem gedéfileerd en hem het ridderkruis op de borst gespeld.

Hij wist niet, of hij droomde of waakte; het duizelde hem.

Nadat de officieren hem geluk hadden gewenscht, kwam een adjudant van den Gouverneur-Generaal hem de hand drukken en vroeg namens Zijne Excellentie, wat Achmad wenschte. Zoo het mogelijk was, had de landvoogd gezegd, zou zijn verzoek worden ingewilligd.

Eerst wist hij niet wat te antwoorden, doch eensklaps verscheen hem Sarina in den geest.

„Ik heb een verzoek," zei Achmad; „wanneer dat kan worden ingewilligd, maakt de toewan besar 1) mij nog gelukkiger, dan ik nu reeds ben. Nu ik ongeschikt ben, om in het leger te blijven en ik aan mijn pensioen en riddersoldij genoeg heb, om fatsoenlijk te leven, zou ik gaarne kapala-kampong willen worden van eene der negorijen uit de buurt, waar ik geboren ben. Ik kom uit de assistent-residentie Malang."

„Ik zal uw verzoek overbrengen en zoodra ik eenige zekerheid heb, zal ik u bericht zenden."

De Gouverneur-Generaal liet onmiddellijk in het belang van Achmad naar den assistent-resident van Malang telegrafeeren, om te weten of in een der kampongs uit de afdeeling spoedig eene vacature van kapala-kampong open kwam. Het antwoord was boven verwachting.

Het hoofd van kampong P.... was n.l. afgezet wegens wangedrag. De bevolking wilde zekeren Pa-Achmad tot diens opvolger, doch het Europeesch bestuur was om gegronde redenen tegen diens verkiezing.

Zoo werd de gewezen sergeant Achmad nog dienzelfden dag benoemd tot hoofd van den kampong zijner geboorte.

Een paar dagen later, toen hij de reis naar Java's oosthoek zou aanvaarden, werd hem door een onbekende een compleet stel Inlandsche kleeding gebracht, dat er beter uitzag dan Achmad ooit gedragen had. Eene prachtige kris was er bij gevoegd.

Ook kon hij niet begrijpen, dat hij zooveel geld had opgespaard, als de kapitein hem liet uitbetalen.

Maakte de benoeming tot kapala-kampong hem overgelukkig, hij martelde zich met het peinzen over de oorzaak, waarom Saridin, Sarina's vader, geen kapala-kampong meer was. Zou hij overleden zijn? En wat zou er van Sarina geworden zijn? Zou zij wellicht vertrokken zijn? Zou hij haar kunnen vinden?

1) Groot heer.

Wat duurde hem de reis naar Soerabaia lang; er scheen geen einde aan te komen.

Eindelijk liet het schip het anker vallen ter reede van Soerabaia. Achmad was het eerst van boord. Een tambangan 1) bracht hem naar wal en een uur later zat hij in den spoortrein naar Malang.

Na aankomst spoedde hij zich naar het bureau van den assistent-resident, voor wien hij bij zijn vertrek van Batavia een brief had ontvangen.

De assistent-resident wenschte hem geluk met zijne ridderorde en met zijne benoeming tot kapala-kampong. Als Achmad zijn best deed, zou hij zeker spoedig bevorderd worden.

Over drie dagen zou de assistent-resident met hem mede gaan, om hem zoo luisterrijk mogelijk tot kapala-kampong te benoemen.

Hiertegen bracht Achmad bescheiden een bezwaar in. Hij deelde den assistent-resident alles mede, wat omstreeks drie jaren geleden tusschen hem en Sarina was voorgevallen. Den volgenden avond zou het nieuwe maan zijn en dan wilde hij bij zonsondergang zoo gaarne op de plek wezen, waar Sarina en hij van elkander afscheid hadden genomen.

De assistent-resident glimlachte, omdat hij overtuigd meende te zijn, dat het droombeeld — Sarina daar te ontmoeten — niet verwezenlijkt zou worden. Deze ambtenaar kende de Javanen van nabij en wist veel te vertellen van ontrouw, die hij bij hen had leeren kennen.

Hij wilde Achmad evenwel zijne illusie niet benemen en besloot hem nu reeds te vergezellen. Met den reiswagen, bespannen met zes flinke paarden, zou de tocht gemakkelijker zijn, en Achmad zou zeker op den gewenschten tijd aankomen.

Achmad wist niet, dat de assistent-resident eene aanschrijving had ontvangen, dezen buitengewoon moedigen Javaan alle mogelijke hulde te bewijzen; om hem daardoor tevens in de achting van de kampongbewoners te doen stijgen.

Alsnog werd afgesproken, dat van zijne komst, noch van zijne benoeming iets te voren zou worden bekend gemaakt. De oorzaak van 't ontslag van Saridin was Achmad thans bekend, doch de onzekerheid omtrent het lot van Sarina pijnigde hem.

VI.

Een paar dagen vóór het laatstbeschrevene had Saridin zijn ontslag als kapala-kampong ontvangen en tegelijk met dit bericht dreigde hem Lim-Tioe bezit van het huis en de sawah te zullen nemen, tenzij de schuld met nieuwe maan was afbetaald, of Sarina zijne bijzit zou worden.

Saridin was hopeloos. Hij wist, dat de schuld niet betaald kon worden; hij bezat niets en was armer dan de armste kampongbewoner. Sarina had halsstarrig geweigerd aan den eisch van den ellendigen Chinees, dien zij ver-

---

1) Inlandsche roeiboot.

afschuwde, te voldoen. Haar vader was toch reddeloos verloren, zoozeer was hij de slaaf geworden van het opium.

En waar zou zij henen gaan; in den kampong durfde zij niet blijven; gedeeltelijk uit schaamte om de schande van haren vader, gedeeltelijk uit vrees voor Lim-Tioe en Pa-Achmad, wier afschuwelijke handelingen zij doorgrondde. Zij wist geen uitkomst.

Zoo naderde de laatste dag van de oude maan; de avond, waarop zij steeds naar het bosch ging, om zich in gedachten met haren Achmad af te zonderen.

Saridin was uitgenoodigd nog voor het laatst zijn amfioenpijp bij Lim-Tioe te komen rooken.

Pa-Achmad had dit gewild. Hij zou er zijn ongegronde wraak koelen op de schim van den voorheen flinken Javaan, op den man, die ruim drie jaren geleden het opium den grondslag van alle ellende had genoemd en van die stelling thans het sprekendst bewijs leverde. Pa-Achmad zou hem op dezen avond mededeelen, dat hij het was, die hem die ellende berokkend had, dat hij zijn ondergang bewerkt had.

Tegelijkertijd zou Lim-Tioe, geholpen door een paar zijner handlangers, Sarina overvallen en haar naar het huisje van den Chinees voeren. Was zij eenmaal daar, dan was zij machteloos; dan was zij de prooi van den ellendeling, machteloos als de gekortwiekte vogel.

De avond begon te vallen. Met gebogen hoofd liep Sarina boschwaarts. Zij kende den weg, dien zij reeds zoo dikwijls had afgelegd, als bij instinct. Allerlei gedachten hielden het arme kind bezig. Wat moest er van haar worden, verlaten door allen, zonder geld, zonder steun, zonder ondervinding? Want op Achmad kon zij niet rekenen. Die was immers ver van haar verwijderd.

Zoo dacht zij.

Als de zon ter kimme daalde en zij naar het maanschijfje zou blikken, dan hoopte zij eene goede ingeving te krijgen. Dat zou de raad zijn, dien Achmad haar gaf.

Op dat oogenblik wachtte ook Lim-Tioe en de zijnen. Eerst moest het daglicht plaats gemaakt hebben voor het nachtelijk duister, vóór zij hun snood plan wilden uitvoeren.

Op dat oogenblik wachtte ook Achmad, om zich te overtuigen van de onveranderlijke liefde van Sarina.

Eindelijk verborg de zon haar gezicht onder den horizon, als schuwde zij de misdaad, die op het punt stond te worden volvoerd.

Sarina was op de haar zoo bekende plek aangekomen. Met smart in het hart blikte zij naar de maanschijf, die een zwak licht verspreidde en zij stamelde woorden van innige liefde en bad om troost. Haar lijden was zoo groot. Was er dan geen redding mogelijk? Keerde Achmad dan nimmer weder?

Wat was dat!?

Zij meende eenig geritsel te hooren. Een slang wellicht.

Onmiddellijk daarop werd haar een doek over het hoofd geworpen; zij uitte een doordringenden gil en werd tegelijkertijd stevig vastgegrepen. Haar eerste gedachte was aan Lim-Tioe.

Zij doorzag thans het snoode plan. Elke worsteling was onmogelijk.

Zij werd opgenomen, doch bijna gelijktijdig liet men haar vallen. Zij gevoelde zich vrij. Dadelijk ontdeed zij zich van den doek en zag Lim-Tioe, dicht bij haar, badende in zijn bloed.

Een sierlijk gekleede Javaan, met van woede verwrongen gelaat, trok juist de kris uit het lichaam van den Chinees.

Eerst wilde zij vluchten, doch eene onweerstaanbare macht kluisterde haar aan de plek.

Zag zij goed? Was het geen zinsbegoocheling?

„Zijt gij het Achmad?!"

„Ja, Sarina, ik ben het! Ik zie, dat ik op het juiste oogenblik ben teruggekeerd. Wees niet meer bevreesd; kom aan mijn hart, lief kind. Thans ben ik rijk en kom mijne belofte volbrengen. Uw bezoek heden avond aan deze plaats is voor mij het bewijs, dat gij mij nog liefhebt."

Zij gevoelde zich vrij.

En het laatste licht van de ondergaande maanschijf bescheen twee jeugdige gelukkige stervelingen.

„Wees niet bang, Sarina, en zie niet naar het lijk van dat monster. De assistent-resident is in de nabijheid en zal mijn handelingen zeker niet afkeuren. Ik ben een gevierd man; ik word hier kapala-kampong op last van den toewan-besar van Batavia."

„Zijt gij dan geen soldaat meer?"

„Neen. Doch hier op mijn borst ziet ge het bewijs, dat ik een goed soldaat ben geweest. Dit is eene belooning van den Koning. Ik ben in den

strijd zwaar verwond en daarna met een goed pensioen voor den dienst afgekeurd, en thans kom ik u huwen."

Daarop liet hij een schelklinkend geluid hooren en spoedig daarop kwam de assistent-resident met een paar politie-oppassers. Achmad deelde in eenige woorden het voorgevallene mede. De handlangers van den Chinees, die zijn gerechte straf had ondergaan, waren gevlucht. Jammer dat niemand hen herkend had.

De assistent-resident drukte Achmad de hand, wenschte hem geluk met zijne getrouwe Sarina en beloofde de ontmoeting met den Chinees voor Achmad in orde te maken.

Allen sloegen den weg in naar den kampong, nadat de politie-oppassers de order hadden ontvangen zorg te dragen, dat het lijk van Lim-Tioe werd weggevoerd.

Toen zij nabij den kampong kwamen werd het alarm signaal gehoord en vernam men, dat in het huis van Lim-Tioe een moord was gepleegd.

De assistent-resident spoedde zich derwaarts, vergezeld van Achmad, die Sarina wilde overhalen naar huis te gaan, waar hij haar spoedig zou opzoeken. Zij vreesde, dat er een ongeluk met haren vader had plaats gehad en deelde Achmad haar vermoeden mede, die haar met toestemming van den assistent-resident medenam.

Bijna de geheele kampong was daar saamgeschoold. Allen weken eerbiedig terug voor den assistent-resident en den net gekleeden Javaan, die een prachtig kruis op de borst droeg en Sarina, de dochter van den afgezetten kapala-kampong, aan de hand had. Daar binnen lag Pa-Achmad met een kris in de borst badende in zijn bloed en daarnaast Saridin, goed gebonden.

Uit het onmiddellijk daarop ingestelde onderzoek bleek, dat Pa-Achmad zich als de bewerker van het onheil aan Saridin had geopenbaard. Toen hij zeide „op het oogenblik wordt uwe dochter overrompeld door Lim-Tioe en hierheen gevoerd, om door hem te worden onteerd", had nog eenmaal het vaderlijk gevoel gezegevierd, de kris werd getrokken en vóór Pa-Achmad een pas kon doen, had hij het staal in de borst.

„Moord onder verzachtende omstandigheden," sprak de assistent-resident als tot zichzelven, zonder dat hij nog wist, dat Pa-Achmad de vader van den nieuwen kapala-kampong, dat Saridin de vader van Sarina was. Men deelde het hem mede.

„Morgen zal ik zien, wat er gebeuren moet. Goddank, dat we hier zijn, om grooter kwaad te verhoeden. Het recht moet zijn loop hebben en Saridin moet naar het blok 1) gebracht worden."

Spoedig werd het gerucht verspreid, dat de net gekleede Javaan niemand anders was dan Achmad. Hij was een groot en rijk man geworden en zou nog meer in aanzien stijgen.

Dit waren de ware berichten.

---

1) Inlandsche gevangenis.

De fantasie van den Inlander illustreerde sterk dit onderwerp. Enkelen wisten te vertellen, dat hij op Atjeh de schrik van den vijand was geweest, dat hij tal van Atjehers had omgebracht; dat hij de gast was geweest van den Gouverneur-Generaal en den Legercommandant; dat Residenten zich beijverd hadden hem de hand te drukken.

Daarbij kwamen de wonderlijke omstandigheden, die bij zijne terugkomst hadden plaats gehad. Zijn vader, die hem omstreeks drie jaren geleden bij zijn vertrek vervloekt had, was vermoord.

Zonder dat Achmad den ellendeling kende, had hij den man om het leven gebracht, die Sarina wilde wegvoeren. De beide mannen, die niet geëerd, doch zeer gevreesd waren, waren gelijktijdig van den aardbodem verdwenen. Geen wonder, dat Achmad bij zijne omgeving beschouwd werd als eene buitengewone verschijning en wanneer het volk op het oogenblik zijn kapala-kampong had moeten kiezen, zeker zou de keuze op Achmad vallen.

En zij geleidde hem naar het rijstblok.

Toen Saridin een paar dagen in de gevangenis zat en daardoor verstoken was van het heulsap, dat zijn lichaam ondermijnd had, kwijnde hij weg, en werd ziek. De assistent-resident, die het einde van den ouden man zag naderen, vergunde hem in huis te worden verpleegd en een paar dagen later gaf hij den geest in de armen van zijne dochter.

Voordat de assistent-resident weder naar Malang vertrok, liet hij de mannelijke bevolking bijeenkomen en deelde haar mede, dat het Zijne Excellentie den Gouverneur-Generaal behaagd had den gewezen sergeant Achmad, Ridder der Militaire Willemsorde, te benoemen tot kapala-kampong van P... en dat hij er trotsch op was, dat zulk een man tot zijne afdeeling behoorde. Hij drukte hem hartelijk de hand. De mannen jubelden uit den grond van hun hart.

„Achmad," zei op dien dag Sarina, „ge moet me eens wat vertellen. Hebt gij mij dikwijls door tusschenkomst van den pangoeloe geschreven?"

„Ja, waarom vraagt ge me dat."

„Omdat ik weet, dat die man ons heeft bedrogen. Reeds uit den eersten brief las hij mij voor, dat ik maar niet meer aan u moest denken, omdat ge begreept, dat er nooit iets van een huwelijk kon komen. Een paar maanden

later las hij mij voor, dat ge eene vrouw hadt genomen, evenals de andere soldaten. Daarop, dat ge niet dacht ooit in dezen kampong terug te komen, en nadat ge omstreeks een jaar weg waart, kwam er een bericht, zoo heette het, dat ge dood waart."

„Welk een schurk. Ik zal hem laten zien, dat er met mij niet te spelen valt, en hem onverwijld bij mij laten komen."

„Neen, Achmad, doe het niet. Ge ziet, ik heb het geen oogenblik geloofd. Kom mee, ik zal u wat laten zien."

En zij geleidde hem naar het rijstblok en wees hem de kerfjes, die zij gemaakt had telkenmale na den gang naar de bewuste plek.

„Ge telt er 39, Achmad; dit laatste heb ik gemaakt, nadat ik u wederzag. Ge ziet dus wel, dat ik niet geloofde, wat de pangoeloe mij mededeelde. Wanneer ge nu den pangoeloe wilt straffen voor iets, dat hij ons misdeed vóór ge kapala-kampong waart, dan krijgt ge de bevolking wellicht tegen u. Achmad, laat dat ten mijnen genoege."

Zij vroeg dit zoo lief en zoo dringend, dat Achmad haar in zijne armen sloot en het haar beloofde.

„Ik wil hem toch hier laten komen en hem vertellen, dat ik het weet; doch ik beloof u, dat ik niet boos zal worden."

Hij werd ontboden en een uur later kwam hij met gebogen hoofd bij Achmad en stamelde „ampon" 1).

„'t Is goed," zei Achmad. „Gij bekent schuld en dat is voor 't oogenblik genoeg, vooral nu uwe snoode handelingen geen uitwerking gehad hebben. Doch van stonde af zal ik op u letten en ik zal uwe handelingen onderwerpen aan het oordeel van den Regent, als ge voortgaat op den weg, dien ge ten opzichte van mij bewandeld hebt. Op verzoek van Sarina zal ik niet boos op u worden."

„Dank u. Ik ben evenwel niet zoo schuldig, als gij beiden wel denkt. Uw vader was een invloedrijk man in den kampong en hij dwong mij zoo te handelen. Ik kon moeielijk weerstand bieden. Hij en Lim-Tioe hadden het toegelegd op uw beider ondergang."

„'t Is goed," antwoordde Achmad, „gij kunt gaan."

Hij betrok het huis van zijnen vader en aanvaardde diens bezitting; huwde eenige dagen later Sarina en bij het slamatan, waarop alle kampongbewoners genoodigd waren, deelde hij hen mede, dat hij een ieder, die schuld had aan zijn vader — en er waren velen — kwijtschelding verleende. Hij zou het welzijn der kampongbewoners bevorderen en hoopte, dat hij binnen korten tijd kon voorstellen de amfioenkit te laten afbreken, omdat in zijn kampong geen amfioen meer gebruikt werd.

Sarina stond hem trouw ter zijde in zijne goede voornemens en hielp die bevorderen.

---

1) Vergiffenis.

TWEE ZUSTERS.

(*Lever de rideau*).

DOOR

A. S. H. BOOMS.

PERSONEN:

LOUISE, oud achttien jaar.
MARIE, haar zuster, oud twaalf jaar.

Het tooneel stelt een jonge-dames-kamer voor, links een deur — rechts een raam (beiden ongeveer in het midden der zijwanden) — achtergrond een piano — links tusschen deur en piano een toilettafel met benoodigdheden, karaf met glas — aan de andere zijde tegenover de toilettafel een sopha — op het midden naar den voorgrond een ronde tafel met kleed, waarop een bloemenvaas en eenige boeken; bij de tafel een fauteuil; verder een voetenbankje en eenige stoelen, waarvan een bij de deur — schilderijen, boekenrekje enz.

Als Louise opkomt wordt verondersteld, dat zij hare ouders — oom en tante van Max — uitgeleide gedaan heeft naar 't station.

EERSTE TOONEEL.

LOUISE (*alleen*).

LOUISE. (*Opkomend gekleed in wandeltoilet met een bouquet in de hand.*)

Zie zoo! de familie vertrokken.... Zus Marie op school!.... nu ben ik alleen te huis.... en wil dan ook eens profiteeren.... Hoe zalig je zoo aan je overpeinzingen te kunnen overgeven...! (*onder het spreken van het bovenstaande heeft ze het bouquet in een vaas op tafel gezet en zich van hoed enz. ontdaan*).... Die Max was ook aan het station.... (*lachende*) Ha! Ha! Ha! quasie om van oom en tante afscheid te nemen.... maar ik ben overtuigd alléén om mij te zien.... Waarom gaf hij mij anders dit bouquet.... en.... dit briefje!.... (*neemt een briefje uit haar zak*).... ik kreeg 'n kleur als vuur toen hij 't mij gaf.... 't viel ieder in 't oog.... hoe mal ook om dat zoo publiek te doen...! (*is de tafel genaderd*) wat zou er in staan?.... (*houdt het briefje tegen het licht.*)

TWEEDE TOONEEL.

LOUISE. — MARIE.

MARIE. (*Komt lachende, springende, juichende de kamer binnen stormen; gewoon schooltoilet met witte boezelaar waarop eenige inktvlakken.* — LOUISE *gooit gauw het briefje op tafel.*)

MARIE.

Louise! Hoerah! geen school!... gelukkig, de Juf is ziek!... hoe heerlijk...! allen vertrokken...! nu zijn wij alléén.... heel alleen tehuis.... wat een genot...! Nu kunnen wij doen wat wij willen.... wij blijven nu eens knusjes te zamen.... wat een pret...! (*Marie heeft zich gedurende het bovenstaande voortdurend door de kamer bewogen. Louise geeft teekenen van teleurstelling.*)

LOUISE (*ter zijde.*)

(*Zuchtende.*) O Foei!... hoe akelig!... nu had ik gehoopt, alleen te kunnen zijn.... om zooals meisjes van mijn leeftijd zoo gaarne doen in de eenzaamheid wat te peinzen.... en nu komt zoo'n

kind mij storen...! (*Marie heeft gedurende dit spreken van Louise een schort van een stoel genomen en dit als sleep aan haar iurk gedaan.*)

LOUISE.

Wees toch niet zoo mal, Marie.... en ga met je pop spelen.

« kijk eens Loes! hoe zou mij een sleep staan »

MARIE (*heen en weer loopend, zoodat het schort als een sleep over den grond sleept.*)

Kijk eens, Loes!... Hoe zou mij een sleep staan?!...

MARIE.

Met de pop spelen?... Merçi!... (*loopende*) wat zeg je nu van mijn sleep?

LOUISE.

(*Louise neemt Maria 't schort af, doet 't zelf voor, terwijl ze tot Maria spreekt. Maria slentert naar de toilettafel, en wil zich poederen.*) Je deed beter mij alleen te laten dan alles hier over hoop te halen .... Ik wil alleen zijn .... toe, Marie ga nu heen!... (*ziet Marie aan de toillettafel.*) Marie!... wees nu niet zoo onuitstaanbaar!... en blijf daar af!... (*Marie gaat weg en legt zich heel gemakkelijk op de sofa. Louise reddert de toilettafel op.*)

MARIE.

Hé, hoe lekker!... Hoe gezellig!... wat een pret zoo alles te kunnen doen!...

LOUISE (*omziende*).

Foei Marie!... schaam je je niet om zoo lui te gaan liggen? dat past geen jong meisje!... hoor je niet, kind?!...

MARIE (*liggende met de armen onder 't hoofd.*)

Zeg eens!... houd nu geen zedepreken .... daar heb ik al last genoeg van als pa en ma thuis zijn!... wees jij nu niet vervelend!... en dan dat spreken van k i n d .... je denkt zeker dat je heel wat bent!... achttien jaar!... 't is ook wat!...

LOUISE (*ter zijde.*)

Wat is ze vervelend!... ging ze maar weg!... (*gaat naar de sopha, trekt Marie op*).... Kom, kind, sta op!... 't past niet!... (*Marie laat zich optrekken en gaat naar de tafel.*)

MARIE.

Hé! wat mooie bloemen! (*ruikt er aan*) ... van wie zijn die?... Zeg, Loes is er soms iemand verliefd op je?....

LOUISE (*ontevreden.*)

Maar Marie!... wat zijn dat voor praatjes!... Ik schaam mij over je!...

MARIE (*minachtend.*)

Ik schaam mij over jou!... andere meisjes hebben al zusters, die op haar 18e jaar geëngageerd .... ten minste verliefd zijn!... en ik!... (*ziet den brief*) ... Kijk een brief!... (*neemt den brief*) ... van wie zou die zijn? (*Louise schrikt*) .... *Marie wil den brief openen.*)

LOUISE (*haar dien ontrukkend en in den zak stekend*).

Marie, je bent onuitstaanbaar!... Ik wou dat je heenging!...

MARIE (*legt zich heel gemakkelijk op den stoel.*)

Warempel niet!... 't is hier veel te leuk!...

LOUISE (*ter zijde.*)

O! dat kind!... en ik die zoo verlang naar de eenzaamheid!... (*gaat naar Marie toe en zet zich op de leuning — vertrouwelijk.*) Weet je wat je doen moest, Miesje!?

MARIE (*liggende.*)

Nou?!

LOUISE.

Ga wat met Cato Goveer spelen.

MARIE (*liggende.*)

Dat akelige nest!... Oooooo! neen!... Ik blijf hier .... (*vlijende.*) Toe vertel jij mij nu eens of er al jongelui op je verliefd zijn .... heb je al eens een deklaratie gehad, Loes?

LOUISE (*naar voren gaande.*)

Maar Marie!... kind!... wat moet ik van je beleven!

MARIE (*springt op geeft Louise den arm — vleijend.*)

Toe, vertel nu eens .... toe!... toe!... neef Max heeft die ....?

LOUISE (*zich boos losrukkende.*)

Zwijg, Marie!... je wordt bepaald impertinent!... kind!... waar leer je toch zulke praatjes!...

MARIE.

Dacht jij soms dat jij alleen zoo verstandig bent!?... O! ik weet er toch alles van!... (*schalks lachende*) als je verliefd bent druk je elkaar de hand in stilte .... dan zucht je .... en je kijkt zoo raar.... je wilt alleen zijn!... dat vertelde mij Mietje Volks .... haar zus Julie is verliefd .... en die doet altijd zoo ... ze keek door 't sleutelgat....

LOUISE (*verontwaardigd.*)

Je deed beter je lessen te leeren, dan

zulke nonsens uit te kramen ... 't is leelijk door sleutelgaten te loeren .... Kom, laat mij alleen! ...

MARIE.

O! wacht eens! ... jij wil alleen wezen? ... jij bent verliefd! ... (*springende*) Loes is verliefd! ... hoe heerlijk! ... Nu, kleur maar zoo niet!

LOUISE.

Ik zal alles aan Mama vertellen! ...

MARIE.

Dat durf je niet! ... want dan zeg ik van dat briefje dat je weggestopt hebt.

LOUISE (*ter zijde.*)

Klikspaan! ... (*luid.*) Kom, Miesje, wees nu eens lief en laat mij alleen! ... Ik heb zoo'n *migraine.*

MARIE.

(*lachend*) ... *Migraine!* ... (*théatraal.*) Je wilt aan hem denken .... (*vleijend Louise bij den arm nemende.*) Wie is die hem .... zeg, Loes, is het Max ...?

LOUISE (*ongeduldig.*)

Heusch, Mies! ... ik heb *migraine.* (*Marie spottend glimlachende*). Heusch! ... Ik geef je die doos *bonbons* als je mij alleen laat! ....

MARIE.

Merçi! ... 't is hier veel te leuk! (*gaat naar de piano en tokkelt.*)

LOUISE.

Mies, luister eens! ...

MARIE (*bij de piano.*)

Nou! zeg 't maar!

LOUISE.

Als je gaat .... mag je op het aanstaande feest mijn gouden armband leenen....!

MARIE (*haastig bij haar gaande.*)

Heusch???

LOUISE.

Heusch!!!

MARIE.

En je oorbellen met de diamanten ook?

LOUISE (*ongeduldig.*)

Ja! als je nu heen gaat en mij alleen laat!

MARIE.

Meen je dat heusch?

LOUISE.

Zeker!

MARIE.

Goed! dan ga ik! (*de hand uitstekende.*) Maar geef mij dan eerst die *bonbons!* (*Louise geeft van de tafel haar de doos, die Marie dadelijk opent en er al weggaande van snoept*) (*blijft bij de deur weifelend staan en draait zich om.*) Zeg, Loes! je meent 't toch heusch! heusch!!! dat je mij dien armband en die oorbellen leent?!

LOUISE (*ongeduldig.*)

Zeker! Maar ga dan toch!

MARIE (*terugkomende, op verheugden toon.*)

O Loes! Wat zullen Jeanne, Cato, Mietje en Rika jaloersch zijn! ... Ik wed dat de jongens mij allen zullen aankijken.

LOUISE (*ter zijde, haar naar de deur brengende.*)

Wat een kind! ...

MARIE (*bij de deur zich verzettende.*)

En Loes! als je verliefd bent, zal je mij dan op de hoogte houden?! ... hoe alles toegaat? .... dan kan ik dat op de school ook eens vertellen! ...

LOUISE (*verontwaardigd.*)

Foei kind! ... laat mij zoo iets nooit meer van je hooren! ... Ik ben niet zoo mal zoo iets te doen! ...

MARIE.

O! die Louise! (*lachende af.*)

DERDE TOONEEL.

LOUISE *alleen.*

LOUISE (*doet de deur op slot.*)

Eindelijk! ... Eindelijk alléén! ... O ik heb daar zoo naar verlangd ... (*eensklaps*) Opgepast! ... Mietje Volks heeft

bij haar zuster door 't sleutelgat geloerd... en Marie is er ook een die graag alles weet!... eerst 't sleutelgat dicht!... (*gaat naar de deur; luistert en roept*) Miesje!!....

MARIE (*buiten.*)

Watte!?

LOUISE.

(*Spottend lachend.*) Snoep niet te veel!.. (*ter zijde.*) Ze stond er nog!... mis, poes!... 't gaatje maak ik dicht (*stopt er een flinke prop in*).... (*luistert*).... ze gaat heen!... Ziezoo!... wat ga ik nu de hand stopt!... (*neemt een boek van de tafel zonder er naar te zien*).... wat kunnen die oudere menschen toch prozaïsch zijn...! iemand die verdiept is in heerlijke verzen een recept voor hutspot voor te houden...! wij arme meisjes worden zoo weinig begrepen!... Men weet niet half hoeveel poëzie ons bezielt!... (*smachtend.*) Poëzie!... en vooral Fransche poëzie...! (*opent in gedachte het boek, ziet er in en werpt 't weg met een gebaar van schrik*) een kookboek!!!.. Foei, is dat schrikken! (*neemt een ander bladert er in.*) Juist.... dit is het!... zulke verheven poëzie!... (*heeft een blad voor zich en leest,*

«hoe hemelsch! dat..... amour.....»

doen...? (*ziet den gemakkelijken stoel.*) Ik strek mij eens makkelijk uit!... (*zet zich*)... Zoo makkelijk mogelijk!... dat 's heerlijk!... en 't pleizierigste is, dat niemand zeggen kan (*napratena*) „„Louise zit recht"”! (*ernstig*).... dat akelige verbieden als je bijna zelf een huishouden kondt hebben...! (*zich behagelijk lui in den stoel vlijend*) hoe zalig!... zoo vrij!... en nu kan ik gedichten lezen, zonder dat mama mij een kookboek in

gemakkelijk geleund, op smachtenden toon.)

««Amour! puissant lévier qui règne sur le monde,
««Tu es pourtant si bon, si beau, si doux;
««Tu te mire dans les yeux, comme le ciel dans [l'onde,
««Le coeur des humains n'est pour toi qu'un [joujou!

««Amour! tu vieus des Cieux! ta naissance est [divine!
««Même les dieux sont marqués de ton sceau;
««De la femme amoureuse tu fais une heroïne,
««Du plus furieux bandit tu fais un agneau.

(*de hand, die het boek vasthield, zinkt langzaam naar beneden! peinzend*) hoe hemelsch!... die... a m o u r... en dan... *de la femme amoureuse.... tu fais une heroïne....* O wat moet dat heerlijk zijn, dat.... *je t'aime....* (*legt zoo peinzend 't boek op de tafel*).... trouwens in 't Hollandsch.... ik heb je lief!... is toch ook mooi.... 't komt er maar op aan wie het zegt!... door.... Max!... (*blijft een oogenblik peinzend zitten in gedachten; het bouquet ziende*).... toch een mooi bouquet dat die goede Max mij gaf..! zoo'n beste jongen...! zoo'n knappe jongen...! zoo'n mooie houding...! en 'n krullebol!... wat zal dat goed staan als ik eens gearmd met hem over straat ga...! dan doe ik een *rose* japon aan.... want *rose* kleedt mij 't best!... dan kijkt iedereen ons zeker na.... en dan hooren we fluisteren.... wat een knap paar!... (*opspringende als uit een droom ontwakende*).... Maar wat droom en praat ik toch dwaas...! die Max drukt mij wel de hand.... maar zegt niet of hij van mij houdt.... (*bij het bouquet staande nu en dan een enkele bloem aanrakend!... peinzend.*) Hij kan zoo aardig.... zoo gevoelvol zeggen.... Louiselief.... of Wiesje!... Zou hij het meenen?.... zou hij verliefd op mij zijn?... of op een ander?... of op meer te gelijk?... (*opziende*) wat zeg ik.... op meer te gelijk!... Ja, die mannen zijn zoo vlinderachtig.... Maar een meisje zooals ik.... achttien jaar!... behoort niet meer tot de lichtgeloovigen, die zoo maar elk praatje gelooven.... Ik wil toch eens een madeliefje uit het bouquet raadplegen, zooals ik vroeger toen ik nog zoo jong was wel eens deed.... maar nu alleen voor de aardigheid.... natuurlijk voor de aardigheid!... (*neemt het bloemtje uit het bouquet en plukt de blaadjes één voor één uit.*) Il m'aime!... il ne m'aime pas.... (*eenige malen herhalen*) il m'aime! (*schrikt*).... nog maar drie blaadjes.... 't laatste is dus.... il ne m'aime pas!... O! maar dat is niet mogelijk! (*werpt de bloem driftig weg*)... akelige bloem!... Hoe bijgeloovig sommige menschen toch zijn...! maar ik geloof er niet aan!... en als het nu toch eens zoo was!... als hij eens op een ander gecharmeerd was!... een ander!... (*gaat naar de toilettafel*).... maar ik zie er toch niet minder.... ja misschien.... beter uit dan een.... ander.... hij zou mij gerust als zijn vrouwtje kunnen laten zien... een ander.... o! maar wacht.... (*neemt het briefje uit den zak*) die brief.... zal wel wat meer zeggen.... wat zou erin staan?... Zeg, briefje! wat staat er in?!... iets goeds!?... iets mooi's!?... Ik durf 't haast niet open maken!... Komaan, hartje!... moed gevat!... (*opent het briefje*) (*lezende*) *Chère* Louise.... (*sprekende*) *Chère!*... dat klinkt mooi!... (*lezende.*) *La rose la plus belle — ne dure qu'un instant....* (*werpt den brief boos op tafel; daarna opdreunend spottend*) „„*Mais l'amitié fidèle* — „„*dure éternellement!*"".... wat ouwe kost.... een albumversje!... hoe zouteloos!.. *amitié!*... wat een akelige jongen!... 't is mij onverschillig of zijn *amitié* eeuwig duurt... wat heb ik aan *amitié*.... daarmeê verlooft men zich niet (*peinzende*).... *amitié.... amitié....* hoe is 't mogelijk!... of misschien moet ik het anders lezen.... of misschien is het sympathetische inkt.... of doorschijnend... het is zoo romantisch!... zoo poëtisch!... zoo'n geheimschrift. Laat ik nog eens zien, (*beziet den brief tegen het licht*) niets!... misschien een andere rangschikking van de woorden! (*Leest in stilte den brief — na de twee eerste regels gelezen te hebben — geeft ze een gilletje van blijdschap en komt verheugd naar den voorgrond.*) Wat een mooi vers!... hoe lief!.. die goede Max.... die lieve jongen.... hoe geestig!... wat was ik overhaast straks...! Foei, zoo kinderachtig overhaast...! die beste Max...! wat heeft hij dat versje geestig gewijzigd.... wat is 't nu mooi.... (*lezend declameerend*) — *La rose la plus belle — ne dure qu'un instant — mais mon amour fidèle — dure éternellement*, (*dweepend*) hoe muziekaal!... hoe verheven!... dat *mon amour!*... in verband met *éternellement!*... die lieve Max!... (*peinzend*) *mon amour fidèle.... dure éternellement...* wat zou ik moeten doen als hij mij dat eens mondeling zegt!?.. moet ik hem dan dadelijk om den hals vallen en zeggen.... lieve Max.... de mijne ook!!... of bescheiden de oogen neerslaan.... en wachten tot hij mijn „„Ja"" vraagt.... en dan zacht fluisteren „Ja!!"... of niets zeggen... of... (*levendig*) maar dat komt er niet op aan... dat zal zich van zelf wel redden denk ik!... zoo iets gaat altijd goed.... en als men achttien jaar is, is men niet spoedig verlegen.... (*gaat zitten — een hand onder de kin, den arm leunende op dien*

« wacht . . . . . een roos. »

der fauteuil, in nadenkende houding).... Maar dan komen de zorgen.... verlovingskaarten.... mooi elegant.... met een mooie letter!... „verloofd: Maximiliaan Dozon van Parivaart en Louise Hermine van Vloorden.... dan receptie.... en felicitatie's.... en partijtjes.... dan cadeaux! veel cadeaux!! en de moeiten van het bruidstoilet.... *Crême* is mode.... maar wit staat mij beter!... zoo'n mooie ruischende sleep... en dan die bloemen.... en die sluier... O! ik zal wel zorgen dat ik er snoezig uit zie!... erg snoezig.... oh, Max!!!...

Marie (*buiten.*)

Loes! Loes!

Louise (*ter zijde.*)

O daar komt mij dat vervelend kind weer storen.... (*luid*) wat is er?!!...

Marie (*buiten.*)

Loes!... daar was Max en die wilde je spreken, maar omdat je alleen wou zijn, heb ik gezegd dat je niet thuis was. — Je had eens moeten zien hoe treurig hij keek!... 't was om te gieren! en toen is hij weggegaan.

VIERDE TOONEEL.

Louise (*is gedurende het bovenstaande opgesprongen en toont hevige gemoedsbeweging.*) Hemel!... dat kind bederft alles!... dat kind doet mij den dood nog aan!... (*gaat naar 't venster.*) Ja! daar gaat hij!... hij kijkt om!... Hij ziet mij!... Hij keert terug!... Hij komt zeker nog eens.... (*den zakdoek wringende als in angst; roept met gesmoorde stem.*) Neen! neen!... ik wil niet!.. (*luisterende*) er wordt gebeld.... Ik hoor zijn stem.... nu die van Marie.... daar komt Marie... (*angstig*).... o ik verstop me ergens!...

Marie (*buiten kloppende.*)

Loes, doe eens open!...

Louise.

(*vermant zich*) Laat ik me flink houden voor dat kind! (*opent de deur en loopt dan spoedig van de deur weg.*)

Marie (*komt binnen — ziet naar de prop in het sleutelgat; ter zijde*) dáarom kon ik niets zien!... (*luid tot Louise*) Max heeft je voor het raam gezien en wil je absoluut spreken.... ik kan hem niet weg krijgen...! Wil ik hem hier brengen?...

Louise (*verschrikt, zenuwachtig.*)

Ben je dwaas, lief kind!... (*vleiend*) doe mij een pleizier en houd hem een oogenblik gezelschap.... mijn toilet is gederangeerd.... dat moet ik in orde maken.... toe, je bent mijn lieve Mies!... houd hem eens lief gezelschap.... dan krijg je wat moois!...

Marie.

Wat dan?! de armband.

Louise (*zenuwachtig.*)

Ja!

Marie.

Heusch!!

Louise (*zenuwachtig; dringende.*)

Ja! maar ga dan toch.

Marie.

En.... de....

Louise (*als boven.*)

Ja! alles! maar ga!... ga!... (*Marie springende af.*)

VIJFDE TOONEEL.

Louise (*alléén.*)

Louise (*zenuwachtig.*)

Zou hij.... zou hij dáarom komen?... Als vervolg op dat briefje..? O! wat moet ik doen?... Ik sluit me op!... ik verstop me!... En toch zou ik graag naar beneden gaan!... maar mijn *coiffure* is niet in orde.... en ik heb mijn beste japon niet aan!... (*voor den spiegel*).... Kijk eens wat een wanorde.... en wat zie ik bleek!... ik zal mijn wangen wat rood wrijven!... (*zoekt een doekje maar vindt in agitatie niets*).... Als hij nu zegt.... „Louise, ik bemin je!" dan.... (*ziet in den spiegel*).... o! wat ben ik rood!... hoe leelijk!... en nu weer bleek!... help!... wat moet ik toch be-

ginnen! ... Kon ik maar een voile voordoen! ... (*ziet de bloemen*) .... wacht, een roos! ... (*neemt een witte roos en past die voor den spiegel*) .... foei .... die ga niet! ... Ik durf niet! ... Maar als hij dan eens wegging! ... ik ben zoo bang! .., Ik zou wel uit het raam „„ help"" willen roepen! ... en toch .... neen nie-

« Opgesloten!!! .... valsche kat!! »

maakt me nog bleeker (*legt de roos op tafel en neemt een roode; past die voor den spiegel*) .... dat fleurt op! ... maar als ik een kleur krijg is het te rood .... (*de roos blijft in het haar zitten; wanhopend*) .... O Hemel, wat nu doen! ... Ik mand mag mij helpen en ik ben ook liever niet geholpen! ... Was Maatje er nu maar! ... (*valt op den stoel*) .... O! Maatje! ... Maatje! ...

ZESDE TOONEEL.

LOUISE, MARIE.

MARIE.

Loes!... kom toch!... die Max is zoo vervelend; hij doet niets als zuchten.... (*Louise zucht onwillekeurig*).... hij kijkt me zoo gek aan.... en zegt „„„Je lieve zusje Louise!... dan zucht hij weer! en zegt weer „„„die lieve Louise!... erg vervelend!... en toen ik hem zeide „„„Louise houdt veel van je!"" (*Louise springt schrikkende, zenuwachtig op*) toen vloog hij in eens op mij aan en wilde mij een zoen geven.... maar ik gaf hem een patsch!... (*schalksch lachende.*) Zeg, Loes.... zou hij op mij.... of op jou verliefd zijn?...

LOUISE (*zenuwachtig.*)

Och kind, wat zeur je!... Kijk eens: zit mijn haar goed?... en mijn japon?... hoe staat die roos? toe, strik dat lintje om mijn hals eens goed. (*Marie wil het doen, doch Louise gaat weer weg*).... Miesje!... ben ik niet erg bleek?.... Zei neef Max nog iets meer!?... (*zucht*)

MARIE (*ter zijde.*)

Ik geloof dat ik spoedig op school iets vertellen kan!

LOUISE.

Toe, Miesje lief.... ga nog wat bij hem!... ik moet nog wat Eau de Cologne nemen!...

MARIE.

Dank je best!... hij is mij te vervelend!... trouwens jij bent ook niet erg amusant!... ga toch!...

LOUISE (*naar de karaf gaande schenkt in.*)

Eerst een slokje water!...

MARIE (*terwijl Louise dit doet; ter zijde.*)

Als ze bij elkaâr zijn kijk ik door 't sleutelgat!... wat zal ik dan veel kunnen vertellen.... wacht maar, Miesje, nu heb ik ook een zus die verliefd is!...

LOUISE (*zenuwachtig.*)

Nu, nóg wat Eau de Cologne!... (*morst veel Eau de Cologne.*) Nog eens in den spiegel kijken!... (*kijkt in den spiegel — arrangeert iets aan het haar — schrikt, het schortje ziende*).... ik heb mijn schort nog voor!... (*doet het af en gooit het ver weg.*) „Kom, moed gevat!... (*ter zijde*) laat ik me goed houden tegenover dat kind... ze mocht eens denken dat ik zenuwachtig ben!... (*bedaard tot Marie*).... Nu, kind, ik ga!...

MARIE *zet zich in den fauteuil; schalks lachende.*)

Goed!... ik blijf knusjes hier!...

LOUISE (*gaat naar de deur met afgemeten passen; Marie ziet een anderen kant op; bij de deur blijft Louise even staan; ziet naar Marie, — als viel haar eensklaps wat in — ter zijde*)

Marie!!... het sleutelgat!!... ik sluit haar hier op!!! (*af.*)

MARIE (*springt op, loopt geheimzinnig lachende naar de deur — vindt die gesloten — staat verbaasd — en roept kwaad uit:*) Opgesloten!!.. valsche kat!!... (*daarna valt zij, in haar boezelaar schreiende, op een stoel bij de deur.*)

Het scherm valt.

EEN WANDELING DOOR PARIJS.

DOOR

G. VERSCHUUR.

Ik flaneerde onlangs op de wijze die den Parijzenaar eigen is, met eene snelheid van een kilometer per uur, rechts, links, op zijde en vooruit kijkend, over den Boulevard, toen een oud vriend uit Amsterdam mij de hand toestak, en na de gebruikelijke informaties omtrent gezondheid als anderzins, mij de vraag stelde: „Vertel jij me nu eens, wat is hier op het moment te zien?"

Die vraag werd onmiddellijk opgevolgd door: „Je begrijpt, ik ben hier misschien een dertig maal van mijn leven geweest, en ken Parijs als „mijn zak". Kom mij dus niet met museums, kerken en dergelijken voor den dag; maar is hier op het oogenblik ook iets bijzonders? Ik ben hier reeds een dag of drie, heb de beide salons, Nero in het Hippodrome en een paar nieuwe stukken in theaters gezien, en weet nu verder eigenlijk met mijn tijd geen weg.

„Wanneer gij Parijs kent als „uw zak" — was mijn antwoord — dan zijt gij een specialiteit, want dezulken zijn er niet veel, ook niet onder hen die hier gewonnen en geboren zijn. Wilt ge evenwel u een ganschen dag aan mijn geleide toevertrouwen, dan zal het mij een genoegen zijn, u een wandeling te doen maken, die u de overtuiging zal geven, dat hier evenals in iedere groote stad véél valt te zien, véél op te merken, waaraan de vreemdeling, ja zelfs de inwoner niet denkt. Ik zal u overmorgen vroegtijdig aan uw hôtel afhalen; ge zult laat en vermoeid naar bed gaan, maar de verklaring moeten afleggen dat er in „uw zak" nog veel verborgen schuilhoeken bestonden.

Twee dagen later stak ik mijn arm door den arm van mijn vriend, en daalde te acht uur 's morgens de kleine steenen trap af, die van de Rue Vivienne naar het Palais Royal voert. Links afslaand, gebood ik halt voor het eerste huis in de rue de Valois. „Hef het hoofd op, amice, en aanschouw het hoogste huis, wat het aantal verdiepingen betreft, van geheel Parijs. Het telt er negen. Het werd in het einde der vorige eeuw door Stanislas Radziwill, een Russisch banneling, gebouwd, en wie over een jaar hier komt, zal er vergeefs naar zoeken, want eerlang wordt hier een geheel blok oude huizen afgebroken, die allen aan de Fransche Bank behooren,

Laat ons die negen verdiepingen opklouteren; wij zullen — aangezien er twee trappen zijn, die om elkander slingeren — ieder eene afzonderlijke nemen, en zonder elkaar onder weg te hebben ontmoet, op de 9e étage weder samen komen.

„Vriendelijk gepresenteerd, doch ik geloof u gaarne; en wanneer ik nu

Het hoogste huis van Parijs. Rue de Valois.

reeds toegeef negen verdiepingen met u op te klimmen, dan weet ik niet op welke torenspitsen gij mij zoo straks zult voeren."

Wij staken de Halles over; mijn vriend heeft die vroeger bezocht, maar op een uur dat er eigenlijk niets te zien valt. De afslag van visch, groenten is in vollen gang, want het is pas half negen en eenige oplettendheid is noodig, om onbezoedeld uit die volte te komen. Links breng ik hem naar eene kleine afdeeling, die hij niet kent. Daar worden de kliekjes uit restaurants en uit andere keukens verkocht, met een zekeren zorg op gewone borden gerangschikt. Men noemt die overschotten „Rogatons" of in de volkstaal „Arlequins".

Juist zien wij een oud vrouwtje voor eenige stuivers haar middagmaal aanschaffen. Zij heeft al de uitstallingen afgeloopen, en na lang aarzelen een gelukkige keus gedaan. Een kop van een gebakken tong, waaraan nog een klein stuk visch kleeft; een stuk vleesch, eenige worteltjes en een brok korst van eene of andere taart. Een tweede liefhebber kiest het geraamte van een kip, in evenwicht hangende boven een dozijn koude aardappelen en den staart van een makreel. Een stuk kaas, groot als een dobbelsteen, vormt het dessert van het menu.

Steeds vooruit, en de Seine overgestoken. Ge ziet die rivier daar in vrij

snelle vaart voorbijschieten, maar zult bezwaarlijk kunnen gelooven, wat al vreemde zelfstandigheden die wateren met zich voeren, en wat er alzoo in den loop van een enkel jaar, op het gebied van de stad Parijs alleen, uit die Seine is opgehaald. Ik laat mijn vriend even uitrusten tegen de steenen borstwering van den Pont St. Michel, en overhandig hem het volgende lijstje, overgeschreven uit de officiëele statistiek van een der laatste jaren:

De verkoop van «Arlequins» in de groote Hallen.

1944 honden, 923 katten, 2241 ratten, 507 kippen en eenden, 3066 kilo afval van vleesch, 10 schapen, 2 veulens, 5 varkens, 28 ganzen, 27 kalkoenen, 210 hazen en konijnen, 2 kalveren, 3 apen, 8 geiten, 2 eekhorens, 1 papegaai, 609 verschillende vogels, 3 vossen, 3 paauwen, 1 slang en 1 zeehond. Bovendien werden 1459 kilo doode visch te voorschijn gebracht. Hoe al dat gedierte in de Seine belandt, en waar het van daan komt, meldt het geschiedboek niet.

Tien minuten later staan wij op de Place Maubert; daar is oogenschijnlijk niets bijzonders te aanschouwen, doch ik maak mijn medgezel opmerkzaam op sommige individuën, die daar min of meer geheimzinnig rondkuieren en schuchter om zich heenzien, als menschen, die het loerend oog der politie trachten te ontwijken.

Die lieden zijn van ruime zakken voorzien, die als bulten hunne heupen versieren. Zij verkoopen, in rooktabak herschapen, de eindjes sigaar en cigarette,

die zij te voren op de openbare straat hebben opgeraapt. Die eindjes worden afgeknipt en gereinigd, de tabak gekorven of fijngewreven, en rookers die zich het genot willen verschaffen van een pijpje „à prix réduit" kunnen op de Place Maubert hunne inkoopen doen.

Een honderd passen verder vinden wij muren en huizen, die men bezig is af te breken: een oud gedeelte van de hoofdstad, dat voor goed verdwijnt, en wel eene der vuilste buurten, waar de politie dikwijls nog een goede vangst doet. Slechts enkele straten wachten nog op moker en houweel, en die zullen wij met een bezoek vereeren; zij zijn niet van de minst bezienswaardigen. In de Rue des Anglais, te midden van berookte, vervallen en smerige krotten, ziet men een groote houten bril voor een gevel uitsteken, waarvan de onderpui rood geverfd is. Dat overblijfsel van het oude Parijs is de „Cabaret du Père la Lunette", een herberg, waar dieven, moordenaars en allerhande gespuis saamkomt. De uithangende bril is een allegorie op den naam des eigenaars, of liever van wijlen den eigenaar, want deze is onlangs in den Heere ontslapen. Mevrouw de Weduwe La Lunette zet de zaak door, tot den weldra glorenden morgenstond, dat haar inrichting voor den hamer der afbrekers zal moeten zwichten. Wij traden binnen; een paar dronkaards met boeventronies waggelen van de toonbank naar eene houten bank, zien ons met glazige oogen wantrouwend aan, en

Au Père la Lunette, een der beruchtste kroegen van Parijs.

prevelen tegen elkander: Ça, c'est pas de la rousse; c'est des aristos, qui viennent faire des études de moeurs 1).

De twee glaasjes cognac, die de vuile matrone ons inschenkt, vinden hun weg in de magen der cliënten, die ons steeds met nieuwsgierigheid aanstaren, en wij smaken een gevoel van wellust en verademing als wij de vunze lucht en den rookwalm, die in het enge lokaal heerschen, verwisselen tegen de betrekkelijk frissche atmosfeer der smerige straat.

Eenige stappen verder, en wij zijn in de Rue Galande. Ook daar bestaat eene beruchte boeven-verzamelplaats: het Café du Château-Rouge. Dit etablissement heeft geen gevel aan de straat, maar bevindt zich „au fond d'une cour". Men drinkt er voor 3 sous een glas cognac, voor een Hollandschen stuiver een kop koffie, en, binnentredend, zien wij een dozijn alles behalve aristocratische personen zich aan die onvervalschte Martel en Moka vergasten. In een hoek liggen er twee hun roes uit te slapen, en twee afzichtelijke vrouwen kauwen een stuk brood, hangend over een tafel. De eigenares der inrichting bakt aardappelen in vet; de geur die er omhoog stijgt maakt den reeds twijfelachtigen dampkring niet helderder.

Een trap, wier reiniging de tusschenkomst eener Hollandsche schoonmaakster zou behoeven, geleidt ons naar de eerste verdieping, waar het plafond nog de afkomst van het gebouw verraadt. Wij zijn hier namelijk in een voormalige woning van weelde, het huis waar Gabrielle d'Estrées in het laatst der 16de eeuw haar verblijf hield.

De zaal die wij thans bekijken is ledig, maar 's nachts strekt zij tot rustplaats aan een honderdtal vagebonden, die kris en kras over den grond verspreid liggen, en menigwerf in hun rust worden verstoord door de politie, die een of anderen client zoekt, vindt en meêneemt. In den regel ligt ook de trap vol, en de hoekjes van den corridor, waar men met het hoofd tegen het beschot kan leunen, zijn de meest gezochte plekjes.

Het zou ongeraden zijn des avonds het Château-Rouge binnen te treden, doch op dit uur loopen wij geen gevaar, al bevinden wij ons in de benedenzaal ook onder het schuim van Parijs. Wij verstaan de gesprekken, die onze verschijning uitlokt, slechts gedeeltelijk, want op dergelijke plaatsen wordt slechts „argot" (dieventaal) gesproken.

„Tu ne travailles donc pas aujourd'hui?" hooren wij een boevengelaat aan een andere dieventronie vragen.

J'ai oublié mes carreaux," is het antwoord. Het woord carreaux, in deze opvatting, beteekent valsche sleutels.

Eenige passen links van het Château-Rouge staat een huis dat er rottig en vervallen uitziet. Dat huis is door een eigenaar, die er desniettemin belasting voor betalen moet, verlaten, en strekt tot woning aan verscheidene gezinnen van de laagste soort. Van herstellingen kan dus nooit sprake zijn; ruiten zijn er niet veel meer in; hier en daar ontbreekt eene deur, maar

1) Deze zijn niet van de politie; het zijn deftige lui, die onze inrichting eens komen bestudeeren.

dergelijke locataires hebben natuurlijk het recht niet veeleischend te zijn!

Aan de linkerzijde van de Place Maubert vinden wij de Rue Maître Albert, een vuil nauw straatje, een typisch overblijfsel van het oude Parijs. De eigenaar van het Hôtel de la Reine Blanche stemt er in toe, ons zijn hôtel te laten zien. Het is eene dier inrichtingen, waar vagebonden en lieden van verdacht allooi bij den nacht slapen. Het huis telt 80 bedden over een twintigtal dompige vertrekken verdeeld; men slaapt daar „en famille" voor den matigen prijs van 40 centimes. Het linnengoed, dat iedere veertien dagen wordt verwisseld, zoo als de eigenaar verzekert, heeft meerendeels een bruine tint. Het meubilair bepaalt zich tot een aarden bak en een kan in ieder vertrek voor de gezamenlijke logés; slechts enkele kamers bevatten een stoel.

In dergelijke spelonken doet de veiligheidspolitie (service de la Sûreté) dikwijls goede vangst. Zij is op zeer minzamen voet met den eigenaar, en ontvangt van dezen meermalen nuttige inlichtingen. De knecht van het etablissement, die ons heeft begeleid, ontvangt met evenveel dankbaarheid als verwondering den halven franc dien ik hem toereik: naïef verklaart hij ons, dat hij van het logerend personeel nooit eenige fooi krijgt, en onze gift de éérste pourboire is, die hij dit jaar heeft ontvangen!

Waar gaat de reis thans heen?

Naar de Bon Marché, is mijn antwoord.

Dank je hartelijk; daar heeft mijn vrouw mij tweemaal in mijn leven heengetroond en ik heb gezworen, nooit weêr een been in dien chaos te zetten.

Het spijt mij, maar gij zijt heden geheel aan mij overgeleverd, en ik zal u van den Bon Marché alles laten zien, dat gij juist nooit gezien hebt, en u zoo straks onder ons dejeuner bijzonderheden van dat reuzen-lichaam vertellen, die u ongetwijfeld onbekend zijn en u verbazen zullen.

Wij gaan een oogenblik later het gebouw in, wijden niet de minste aandacht aan de uitgestrekte verkoopzalen, die zich gelijkvloers en op de éérste verdieping bevinden, maar treden het „Secrétariat" binnen, waar de Chef met de meeste bereidvaardigheid een beambte last geeft ons te begeleiden naar die afdeelingen, welke ik begrijp dat mijn vriend belang kunnen inboezemen. Ziehier de détails, die ik hem later mondeling opsomde en de merkwaardige onderdeelen van het algemeen bekende gebouw, die wij te zien krijgen.

Tot 1852 was de „Bon Marché" een winkel van bescheiden grootte, die een cijfer van 2 à 300.000 francs per jaar omzette. De Heer Boucicaut, bediende in het magazijn „au Petit Saint-Thomas", trad er in dat jaar als deelgenoot van op, en wist door beleid en activiteit in 1863 dat cijfer reeds op 7 millioen te brengen. Steeds gingen de zaken vooruit, en toen de Heer B. in 1877 stierf, bleef zijne weduwe met een groot fortuin achter. In plaats daarvan in stille rust te genieten, bleef zij aan het hoofd der onderneming, en wist die, door zaakkundige hulp gesteund, al meer en meer uit te breiden.

Tien jaren later stierf ook Mad. Boucicaut op hare villa te Cannes. Bij het openen van haar testament bleek het, dat zij, buiten belangrijke legaten aan

vele liefdadige instellingen, eene som van zestien millioen francs aan de gezamenlijke bedienden van hare reusachtige inrichting vermaakt had. De som, die aan ieder hunner werd toebedeeld, bedroeg van duizend tot tienduizend francs naar gelang van het aantal jaren dat de legataris in betrekking geweest was.

Na Mad. Boucicaut's dood zijn de zaken voortgezet in den vorm eener commanditaire vennootschap, en jaarlijks breidt zich de omzet uit. De laatste balans wijst een verkoop-cijfer van over de 100 millioen aan.

Het aantal mannelijke en vrouwelijke bedienden overschreidt vier duizend. Ongeveer 500 à 600 mannelijke en 150 vrouwelijke, wier familie meerendeels buiten Parijs woont, zijn gehuisvest ieder op eene afzonderlijke kamer; de eersten in een gebouw in de onmiddellijke nabijheid, de laatsten in de bovenverdiepingen van het ruime perceel tegenover de Bon Marché, waar zich de stallen bevinden. Voor het gezellig, onderhoudend en nuttig doorbrengen van den avond is alle zorg besteed.

De meisjes vereenigen zich in zalen, waar eene bibliotheek gevonden wordt, en waar zang en muziek beoefend worden; nu en dan hebben kleine feesten plaats — aan afwisseling en aangenaam verkeer is geen gebrek.

Behalve enkele hoofdbeambten, die hun middagmaal in hunne familie gebruiken na het sluiten der magazijnen, wordt het geheele personeel in het gebouw zelf gevoed. De inrichting van keukens en eetzalen is zeer merkwaardig en aangezien op het uur van ons bezoek alles daar in vollen gang was, brengt onze geleider ons het allereerst naar de verdieping boven de verkoop-zalen, waar wij een eerste afdeeling het dejeuner zullen zien gebruiken.

Een maaltijd voor 3500 à 4000 hongerige magen te bereiden (want dat cijfer bereikt het aantal employé's) is geen kleinigheid! Met de grootste orde gaat alles in zijn werk, en in vier secties verdeeld begeeft ieder zich op het aangewezen uur naar de ruime lokalen, waar smaakvol toebereide schotels hem wachten.

Mijn vriend begint schik in onzen tocht te krijgen en werpt afgunstige blikken op de monsterketels, waaruit welriekende dampen stijgen. Het menu is bij den ingang der zalen opgehangen, zoodat ieder al dadelijk de twee gerechten kan uitkiezen, die zijn smaak streelen. De eerste zaal, die wij binnentreden, is het eenvoudigst en bevat een honderdtal ondergeschikten voor loopend werk. De tweede is van eene kolossale lengte en herbergt ruim zeshonderd bedienden. Bij het binnentreden neemt ieder den halven liter wijn in bezit, die voor zijn maal bestemd is, en voorziet zich aan een tweede buffet van den eerst uitgekozen schotel.

Op die wijze wordt de bediening aanmerkelijk vereenvoudigd. Met zijn gerecht in de eene, en zijn flesch wijn in de andere hand, neemt hij zijne plaats in en wordt later door de aanwezige knechts bediend van hetgene hij verder behoeft.

In de dames-afdeeling vinden wij ongeveer 150 exemplaren van de schoone

sexe aangezeten, wier 300 nieuwsgierige oogen den indruk geven, alsof zij opheldering van ons heiligschennend binnentreden verlangen. Onschuldige lammeren — u zal geen kwaad geschieden; de wolven wenschen slechts hunne nieuwsgierigheid te voldoen.

In de keukens heerscht de grootste zindelijkheid; eenige schotels, naast elkander gerangschikt, bevatten omeletten van een voet lengte, en ketels met vleesch en andere spijzen hebben een omvang en diepte, dat een kind er gemakkelijk zwemles in zou kunnen nemen.

Twee fornuizen, daarvoor speciaal ingericht, kunnen 2000 kilo gebakken aardappelen opleveren, en een rooster van fabelachtige afmeting dient tot het bakken van zeshonderd biefstukken en coteletten, die voor iederen maaltijd noodig zijn. Voor de keuken alleen zijn twaalf chefs en vier bedienden; tien knechts doen niet anders, in een afzonderlijke afdeeling, dan borden wasschen en afdroogen; het geheele personeel, daaronder begrepen de in de eetzalen bedienenden, bedraagt 112.

Wanneer er haas op het menu staat, dan heeft men 320 van die langooren noodig; het aantal kippen is gewoonlijk 500, en zeven bakkers leveren dagelijks 1700 kilo brood.

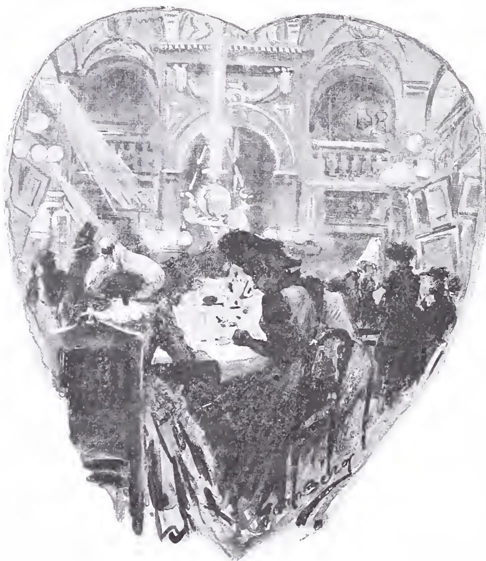
Twee ondergeschikten doen in een bijlokaal niet anders dan flesschen wijn vullen, en dat ambt heeft zijn beteekenis wanneer men nagaat dat de dagelijksche consumptie 3600 liter = 16 à 17 vaten is.

Terloops een blik geworpen in den „Salon de Coiffure", waar ieder bediende zich gratis van 8 tot 1 uur kan laten scheren of het haar knippen, en wij treden de lange zaal binnen waar dagelijks 250 personen bezig zijn met het openen, sorteren en rangschikken van de 5 à 6000 brieven, die de post aanbrengt. In een tweede zaal wacht ons een ander schouwspel: daar worden alle bestellingen uit de ontvangen correspondentie overgeschreven, geclassificeerd en voorbereid, opdat denzelfden avond nog de verzending plaats hebbe.

Wie mijner Lezeressen heeft niet bij herhaling den catalogus van het magazijn gekregen? maar wie heeft zich ooit rekenschap kunnen geven van den arbeid, die aan het gereedmaken en de verzending van dat heirleger catalogi verbonden is? Die nette boekjes bevatten dikwijls stalen; alleen daarvan zijn er 200 millioen op een jaar noodig, en 110 juffers werken daaraan van 's morgens vroeg tot het sluitensuur. En waarheen vervoeren spoorwegen en stoombooten niet al die prospectussen, die tot koopen en orders zenden uitlokken? Ik herinner mij, eenige jaren geleden, op eene kina-onderneming in het binnenland van Java, en later op een dorp in Australië den catalogus van den Bon Marché met den post te hebben zien aanbrengen!

Laat ons de cijfers paardenkracht, die de verlichting vordert, en de uitstekende maatregelen die tegen brandgevaar genomen zijn, stilzwijgend voorbijgaan, en vóór wij het monstergebouw verlaten, een kort bezoek brengen aan de leeszaal. Wij vinden daar couranten in alle Europeesche talen niet alleen, maar zelfs eene Arabische. Merkwaardiger dan die bladen zijn de

bezoekers. Ontegenzeggelijk zoeken enkele ongelukkige echtgenooten daar een schuilplaats, die, als slachtoffers medegesleept, moeten wachten tot hunne wederhelft hare inkoopen heeft afgedaan, maar deze zijn de typische stamgasten in dat lokaal niet. Zij, die ons een glimlach afpersen zijn de dagelijks wederkeerende parasieten van beider kunne, die er geregeld een paar uur vóór, en een paar uur nà hun dejeuner een dozijn nieuwsbladen en illustraties komen lezen en als zij brieven te schrijven hebben, tevens gebruik maken van het papier dat hun kosteloos verstrekt wordt.

De « Salle de lecture ».
De damescorrespondentie in de Bon Marché.

Wanneer het winter is, blijven zij soms wat langer; dat wint t'huis het stoken uit! Onze vriendelijke geleider wijst ons een gemoedelijk oud mannetje, dat schier geen dag in het jaar overslaat, en nimmer verzuimt alvorens zich te verwijderen, eene halte te maken in het ververschingslokaal, waar men zich gratis van eene limonade of een glas middagdrank kan laten bedienen.

Dagelijks betrapt men zakkenrollers en lieden, die, wanneer zij hun kans schoon zien, een of ander voorwerp bemeesteren en onder de plooien van mantel of shawl verduisteren.

Als „rendez-vous d'amour" is de Bon Marché, evenals de Louvre, een geliefkoosd kwartier. Bevreesd voor achtervolging, en er op bedacht om iedere bespieding te ontduiken, glijdt menige zondares, wier huwelijkstrouw niet zonder smet is, een der ingangen binnen, doorklieft de menigte, en wipt een andere deur uit, om zonder vrees verder den weg af te leggen, waarheen haar avontuur haar drijft. Toen de Heer Boucicaut aan den Bon Marché zulke groote uitbreidingen gaf, heeft hij nimmer kunnen vermoeden, van welke comedies en drama's hij de onwillekeurige medeplichtige werd.

Wij verlaten de Rue de Babylone niet zonder een kijkje van de stallen te nemen, wier uitstekende inrichting den bezoeker in het oog valt. 150 Forsche en meerendeels schoone paarden zijn in 6 stallen verdeeld, en behalve dat bescheiden cijfer (de eigendom der maatschappij) heeft men er nog een honderdtal in huur, om met 90 rijtuigen in en buiten Parijs de aflevering der gekochte voorwerpen te doen plaats hebben. 59 Koetsiers en 23 stalknechten zijn aan dit gebouw verbonden.

Mijn vriend verklaart duizelig in het hoofd te zijn van al de getallen, die hij in zoo korten tijd heeft hooren opsommen, als ik andermaal mijn arm door den zijnen steek, en hem toegeef, dat na de bedienden van den Bon Marché zoo smakelijk te hebben zien dejeuneren, ook wij recht hebben aan de luidsprekende behoefte der maag te voldoen. Ik breng hem niet in een der weelderige restaurants van de Boulevards, waarvan wij in de eerste plaats te vèr verwijderd zijn, en die hij buitendien voldoende kent, maar in eene dier inrichtingen van het Quartier Latin, waar de studeerende jeugd, geleerden met eene beperkte beurs, artisten met hoofdhaar dat hun op den schouder hangt, en specialiteiten achter wier bestaan men met het volste vertrouwen een vraagteeken kan plaatsen, zich in broederlijke gemeenschap vereenigen en hun bescheiden maal nuttigen. De wijn is zuur, de biefstuk is droog en taai, de doperwtjes zijn hard en de koffie een aftreksel van chicorei; maar inrichting en omgeving verschillen dermate van het alledaagsche, dat klaagtoon noch verwijt mijn deel wordt.

Alvorens de overzijde der Seine te verlaten, bezoeken wij in eene der zijstraten links van den Boulevard St. Michel, de oudste kerk van Parijs, l'Eglise St. Julien le Pauvre. Zij dateert van de vijftiende eeuw en is sedert kort als Russische kapel ingericht. De nauwe straten en de antieke bouworde, zoo van de kerk zelve als van de huizen die haar omgeven, leveren het bewijs dat wij ons ook weder hier in een der oudste wijken der stad bevinden. Thans in een huurrijtuig gestapt, een brigadier van de veiligheidspolitie afgehaald, die zich bereid heeft verklaard ons tot gids te dienen, en naar een verder gelegen gedeelte van Parijs gereden.

Wij houden stil op de Place Pinel naast den Boulevard de la Gare (d'Orléans) en treden eene Cité binnen. Deze draagt den naam van Cité Doré en dient tot woonplaats hoofdzakelijk van voddenrapers, maar ook van dieven en bij de politie bekend gespuis. Er zijn meerdere dergelijke Cités in Parijs, waar de „chiffonniers" in kleine huisjes van ééne verdieping verdeeld zijn. Wij zien in hunne magazijnen (!) de lompen en vodden, die 's nachts van de openbare straat zijn opgeraapt, sorteeren, en treden eene soort cantine binnen waar eenige mannen en vrouwen zich voor de toonbank ververschen. Een liter wijn wordt in dank aangenomen en rondgeschonken, en uit een heesche keel ontvangen wij omtrent de bijzonderheden van het beroep al de inlichtingen, die ons belang inboezemen.

De zindelijkheid in deze kolonie laat te wenschen over, maar die zou ook moeielijk met de artikelen, die hier verspreid liggen, te vereenigen zijn.

Een paar kleine kinderen slapen rustig op een hoop oude schoenen, eene oude vrouw kookt haar middagpot op een bouwvallig fornuis, in eene of andere goot opgeraapt, en de echtgenoot vergast zich aan een pijp, in een „dolce far niente" uitgestrekt op een berg lompen.

De Cité Jeanne d'Arc, een eind verder rechts, is belangrijker, wat om-

St. Julien le Pauvre. De oudste kerk van Parijs.

vang en inrichting betreft. Men zou haar een stadje kunnen noemen. Zij bestaat uit 9 afzonderlijke gebouwen, elk 210 kamers bevattende, waarvan de wekelijksche huur 2 à 3 francs bedraagt. De concierge, die aan dit uitgestrekte kampement verbonden is, deelt ons mede dat de Cité thans 1900 locataires heeft, maar er ruim 3000 bevatten kan, omdat verscheidene kamers

2 of 3 huurders kunnen bergen. Hij begeleidt ons naar verschillende vertrekken, en vestigt onze aandacht op de zindelijkheid, die in dit caravansérail heerscht. Vroeger, zegt hij, was het er vuil, en was men genoodzaakt een paar maal daags chloor op de trappen te strooien. Wij zien elkander glimlachend aan en trekken om het hardst aan onze sigaren ten einde zoo min mogelijk te bespeuren van de muffe atmosfeer en de weinig verkwikkende dampen, die ons hier en daar omringen.

O, Hollandsche huismoeders! welk een ergernis zou uw voorhoofd doen rimpelen, wanneer gij een bezoek bracht aan de Cité Jeanne d'Arc! hoeveel emmers met water zoudt gij wel met een gevoel van triomferende wellust over die steenen trappen alleen willen uitstorten; hoeveel boenders, stoffers en ragebollen zoudt gij wel aan de huurders ten geschenke willen geven!

Op het oogenblik van ons bezoek heerscht er volkomen rust in de gansche Cité, maar 's avonds, voornamelijk Saterdag, Zondag en Maandag, hebben daar veelvuldige vechtpartijen plaats en houdt de politie er een waakzaam oog. De bevolking toch bestaat uit de meest heterogene bestanddeelen: dieven, heelers, vagebonden, zoogenaamde werklieden die nimmer werken, menschen die men „déclassés et gens sans aveu" noemt; een amalgama, dat meerendeels onder valsche namen leeft, wijl het eene of andere reden heeft om zijn waren naam en zijne afkomst te verbergen. Onder de massa komen wel is waar fatsoenlijke arme huisgezinnen voor en treft men er voddenrapers aan, maar deze vormen de kleine minderheid.

Onze welwillende gids voert ons door de rue Harvey, wier bewoners in zeer slechten faam staan, en allen bij de politie bekend zijn. Alweder voddenrapers voor den vorm, doch hoofdzakelijk heelers en dieven. Het zou gevaarlijk zijn, zich des avonds zonder behoorlijk geleide in dergelijke buurten te begeven; nu bestaat er geen gevaar, te meer daar ieder bewoner onzen geleider kent en velen hunner in zijne handen zijn geweest.

Op de Avenue d'Ivry houden wij stil voor een onbebouwd erf (terrain vague), waar een aantal karren, zooals onze kermisreizigers die gebruiken, in slagorde geschaard staan. Dit is een kamp van „bohémiens" — weder een verdachte bevolking, die zich voordoen van een of ander handwerk te leven, maar in werkelijkheid in diefstal hun bestaan vinden. Zij betalen, zoo vertelt ons eene vrouw die manden vlecht, 3 francs per maand, om op dat erf met hunne kar te wonen.

Onze vriendelijke geleider is genoodzaakt naar de Prefectuur terug te keeren; wij gelasten onzen koetsier ons af te zetten in de rue St. Martin. Hier bevinden wij ons weder in een oude wijk en begeven ons in een doolhof van enge, smerige straten: rue Quincampoix, rue de Venise, rue Brisemiche, rue Pierre au Lard. Wanneer men die oude huizen aandachtig beziet, dan boezemen zij in een zekeren zin meer eerbied in dan de constructies van den tegenwoordigen tijd! Die muren dateeren van 3 ja 4 eeuwen en in enkele der onderpuien bespeurt men nog de ijzeren klampen, waaraan de

De Passage Doré. — De voddenrapersbuurt.

kettingen en roeden bevestigd waren, die tot sluiting dienden. Sommige „cours" binnentredend, ontwaart men duidelijk aan bouworde en inrichting van gevels en trappen de grijze afkomst dier eertijds aanzienlijke woningen, thans gedegradeerd tot bergplaatsen van bloemenverkoopsters of andere neringdoenden.

In deze buurten daalt de zedelijkheid tot een laag peil en aan kroegen en „hôtels de nuit" ontbreekt het niet.

Een enkel besluit van den Gemeenteraad, wanneer het dezen of genen dag noodig is eene gansche vuile buurt af te breken om plaats te maken voor eene breede straat of een ruimen boulevard — en al die overblijfselen uit vroegere eeuwen zullen onder houweel en moker verdwijnen. Hier en daar bewaren enkele huizen, tegen elkander hangend, zich zonderling steunend, ver voorover neigend of in scheeve richting zich naar achteren buigend, een bewonderingswaardig evenwicht, maar noodzakelijk zijn hunne dagen geteld. Wij hebben ze met belangstelling bekeken, en wanneer eenmaal op diezelfde plaats weelderige huizen verrijzen, zooals iedere nieuwe wijk die bevat, dan zal men er onopgemerkt voorbijstappen!

Mijn vriend voelt zijn beenen, en ik stem toe in zijn wensch om voor een paar uren tot het dagelijksche leven weder te keeren, en een rijtoer te doen. Reeds heeft hij den koetsier van het rijtuig, dat wij hebben aangeroepen, order gegeven om naar het Bois de Boulogne te gaan, als ik hem doe opmerken, dat hij mij dien ganschen dag toebehoort en ik mij heb verbonden hem het Parijs te doen zien dat hij niet kende.

„Hebt gij in den laatsten tijd de Buttes Chaumont bezocht?"

„Neen, vroeger wel, maar niet precies in de laatste jaren."

„Cocher — aux Buttes Chaumont!"

En wij stijgen de rue Lafayette op en komen door de rue d'Allemagne, waar vele Duitschers en Elzassers wonen, aan het werkelijk schoone park met zijn grotten, hoogten en laagten, dat, als het in een ander deel van Parijs lag, ongetwijfeld door velen zou verkozen worden boven menig deel van het Bois de Boulogne. Dat park is gebouwd voor de arbeidende klasse en de wijduitgestrekte mindere bevolking der hoofdstad, die in de nabijheid woont.

„Werkelijk, het doet mij genoegen die Buttes, die na mijn laatste bezoek „zoo aanmerkelijk verfraaid zijn, te zijn rondgereden; nu is het zes ure, „waar zullen wij zoo straks gaan dineren? gij zijt natuurlijk van middag mijn gast.

„In Amsterdam gaarne — hier moet ik het weigeren. Ik zal u brengen in een lokaal, waar gij nimmer den voet gezet hebt en ook niet kunt zetten zonder er door een Parijzenaar te zijn uitgenoodigd. Wij dineren van middag in mijn Cercle, waar ik twee plaatsen besproken heb; op die wijze kunt gij een blik werpen op de inrichting onzer clubs. In geen enkelen Parijschen Cercle van goeden naam kan een vreemdeling, zooals dit in sommige andere landen en ook ten onzent geschiedt, voor een dag, week of maand geïntro-

duceerd worden; alleen heeft in sommige clubs het lid het recht een vriend ten eten te noodigen. In enkele Cercles is ook deze uitnoodiging onmogelijk. Daar waar de vrijheid hiertoe bestaat, verschijnt de gast tegen het etensuur; hij kan een kijkje nemen van de conversatie- en leeszalen, zonder echter de speelzalen te kunnen binnentreden, en na het gebruik van de koffie in de Salons, die daarvoor bestemd zijn, verlaat hij de lokalen — doorgaans zeer tevreden over het goede diner dat in een Parijschen Cercle gediend wordt, en met een zekeren indruk van verbazing over de keurige en echt comfortable inrichting, die hij er aantrof. Zoo ging het ook mijn vriend, die er de opmerking bijvoegde, dat hij den Franschen „Valet de pied" de voorkeur gaf boven den traditionelen Hollandschen „Jan".

Hij zou, geloof ik, niet afkeerig zijn geweest van het denkbeeld, om na dien welbesteeden dag zich vroegtijdig aan Morpheus toe te vertrouwen, doch mijn programma is niet uitgeput, en tegen 10 uur rijden wij naar de Rue de la Montagne Sainte Geneviève, na alvorens onzen Inspecteur van politie te hebben afgehaald. Genoemde straat bevat een drietal bals van den laagsten rang, allen gehouden in de achterzaal van befaamde kroegen. Het „bal d'Octobre" is het meest typische van de drie. Vier politie-agenten zijn voor en in het lokaal geposteerd. Het publiek betaalt 25 centimes entrée, in vertering, en voor eene dans wordt door den Cavalier 10 centimes geofferd, die een dikke Cerberus collecteert zoodra de muziek zich doet hooren en de paren in slagorde staan. De sociale positie van de dames laat zich zonder omschrijving begrijpen; wat de heeren betreft, zij zijn getrouwe klanten der gerechtszalen, en meerendeels bij onzen Cicerone bekend.

Wanneer gij die gelaatstrekken in uw geheugen grift, en over eenige jaren andermaal „la Nouvelle Calédonie" bezoekt, zult gij ze er meerendeels terugvinden, merkt deze op.

Men kijkt ons wel met zekere bevreemding aan, maar niemand uit zijne opmerking. De atmosfeer is bedwelmend, de schetterende blaasinstrumenten maken ieder gesprek onmogelijk; wij genieten in stilte. De drie bals, die wij achtereenvolgens bezoeken, gelijken op elkander als evenzoovele waterdroppels. Het is middernacht als wij die democratische buurt vaarwel zeggen, en de buitenlucht met volle teugen inademen. Een half uur later staan wij voor dezelfde Halles, die wij 's morgens bezocht hebben, doch nu zijn alle hekken gesloten, niettegenstaande het electrische licht aan die uitgestrekte gebouwen leven en een vroolijk aanzien geeft.

Daar binnen heerscht een doodsche rust, maar daar buiten bereidt men zich voor tot den dagelijkschen strijd, die zoo straks het openen der hekken zal te voorschijn roepen.

Honderden wagens zijn voor de trottoirs geschaard, en reeds hebben de „forts de la Halle" de tallooze manden in wiskundige reien gerangschikt. Het is een oud gebruik, waarin men juist sints kort verandering wil brengen, dat de „maraîchers" het recht niet hebben hunne wagens te ontladen, maar

daarvoor de „forts" moeten gebruiken, die twee sous per mand als loon ontvangen.

Te drie ure in den zomer en te vier ure 's winters worden de Halles geopend. Al die warmoezeniers moeten hun tijd in den omtrek doorbrengen en vereenigen zich in de talrijke herbergen, die de markt omgeven. Onze welwillende gids brengt ons in de rue des Innocents naar het meest beziens-waardige etablissement der buurt, een restaurant dat 's avonds laat opent, om 's anderen middags te 12 uur te sluiten. Die inrichting draagt den naam van „Caveau des Halles".

In de benedenzaal zitten tal van maraîchers met hunne vrouwen te eten en te drinken; een bovenzaal biedt hetzelfde schouwspel aan, en daarachter toont men ons „la salle des morts". In dat vertrek liggen een dozijn warmoezeniers op den grond te slapen. Een groote ijzeren deur ontsluitend, geleidt de eigenaar van het gebouw ons naar de kelders (les caveaux). Daar vinden wij een geheel ander gezelschap, uit vrouwen van de laagste soort en mannen uit de heffe des volks bestaande, op houten banken om tafels geschaard. Onze inspecteur bespeurt daaronder verscheidene oude bekenden, en meermalen heeft hij ontdekkingsreizen te ondernemen, zoowel in dit lokaal als in andere verdachte spelonken in die buurt.

Onze opmerkzaamheid wordt getrokken door de muren en pilasters van de kelders, waarin wij rondstappen. Zij dateeren van het jaar 1470, toen het klooster (want wij bevinden ons in het oude Couvent des Innocents) gebouwd werd en hebben in die vier eeuwen van hunne hechtheid niets verloren. O, bouwmeesters onzer dagen! zullen uwe kartonnen huizen over vier eeuwen door de nakomelingschap worden bewonderd, gelijk wij heden die overblijfselen van het oude klooster aanschouwen?

Voor de toonbank der benedenzaal verkwikken wij ons met een glas uitstekend bier. Mijn vriend verklaart doodmoê te zijn, maar bekent in volle oprechtheid een merkwaardige zwerftocht door Parijs te hebben gemaakt. Ik gun hem thans de welverdiende nachtrust, doch om die deelachtig te worden, mag hij bij wijze van dessert de vier verdiepingen van zijn hôtel opklauteren, omdat in Frankrijks hoofdstad de hôtelhouders tot heden niet het prijzenswaardige voorbeeld der Amerikaansche steden willen volgen, en hun ascenseur ook in het nachtelijk uur ter beschikking hunner logeer-gasten stellen.

De eerste morgenschemering is zichtbaar als hij op waggelende beenen aan de bel trekt, en mij dankend verlaat.

HET LIED VAN DEN HERFST.

DOOR

A. SMIT.

Het loof verkleurt. De glanzend-groene blaadren,
Zoo lustig wuivende in den frisschen wind,
Verbleeken, hangen machtloos nêer, bij 't naadren
Van 't ruw getij, dat kleur en stof ontbindt;
De bloemenschat van weiden, velden, tuinen,
Verdwijnt, door koude en regen weggevaagd;
Ginds steekt een pooplengroep zijn kale kruinen
Het luchtruim toe, dat straks de stormen draagt.

Nog zijt ge schoon, Natuur. Als de ochtendstralen
Van 't zonnelicht hun vochtig-matten glans
Op groen en geel en bruin en rood doen dalen,
En tinten toovren in den blaadrenkrans,
Zoo wonder schoon, zoo zacht, zoo onbewogen
Zich badende in 't kristal van 't nevelvocht —
Dan stelt Natuur een kleurenbeeld voor oogen,
Waar lenteschoonheid nauw bij halen mocht.

Daar klinkt een lied, vol zachte en sombre tonen,
— Als klokgelui in 't plechtig uitvaartuur —
In d' afscheidsgroet der bruinende eikenkronen,
In heel den zucht der stervende Natuur:
Een machtig lied, dat spreekt van dood en scheiden
Van hoop en vrees in 's levens laatsten stond,
Dat dreigend klinkt aan wie in vreeze leiden,
Doch lieflijk hun, wier hart den vrede vond.

Het roept u toe: « Na lente- en zomerweelde
« Komt dra de tijd van sterven en vergaan;
« Het lied verstomt, dat jonge zinnen streelde
« En flauw nog 't kalme mannenhart deed slaan;
« De hand wordt zwak, en zwak het denkvermogen,
« Het edelst brein verliest zijn scheppingskracht,
« En de ure, dat het donker wordt voor de oogen,
« Is spoedig daar en 't stille plekje wacht.

Maar straks verdwijnt dat beeld in storm en regen:
De moede blaadren buigen 't hoofd ter aard
En ritslen droef den stillen wandlaar tegen,
Die mijmrend op d' ontbonden woudtooi staart;
De wind neemt ze op en jaagt ze in laagte en bermen,
Of doet ze in beek en plassen ondergaan —
En 't haavloos bosch staat in de lucht te schermen
Met taaie twijgen, die den storm weerstaan.

Maar wie er klaagt als Herfst het woud ontbladert
En zomertooi en najaarsweelde ontbindt,
Niet hij, die vruchten plukt en honing gadert
En ruimen oogst op al zijn akkers vindt;
Hij ziet gerust den langen winter komen,
Die rust belooft na stroeve werkzaamheid,
Die straks, als 't laatste groen is weggenomen,
Zijn witte lijkwâ over de aarde spreidt.

« Gelukkig hij, die kalm terug kan denken
« Aan jeugd en vreugd, aan heel zijn levenstijd,
« Als de avond daalt, die koelte en rust komt schenken,
« En 't zinkend licht zijn lange schaduw spreidt;
« Zijn geest toeft blijde in lang vervlogen dagen,
« Zijn oog ontvangt den lichtglans van 't weleer:
« Hij heeft gewerkt en 't werk heeft vrucht gedragen,
« Nu legt hij kalm het moede hoofd ter neêr.

« Breng vruchten voort! » Zoo roept in duizend tonen
Het laatste lied der stervende Natuur.
« Zal vreugd uw hart, geluk uw huis bewonen,
« Zal vrede uw zielsschat zijn in 't scheidensuur —
« Zoo zaai en ploeg en werk in gunstige uren,
« Zoo wiedt het onkruid waar het wortlen schiet,
« Zoo laat het hart de hand en 't hoofd besturen,
« Bij d'arbeid, dien U 't rijke leven biedt.

« De bloei is schoon in de eerste lentedagen,
« De geur is zoet, die de eerste roos verspreidt,
« En bloeien moet wat eenmaal vrucht zal dragen,
« Want wat niet bloeit, verkwijnt in korten tijd
« Maar bloei en geur vergaan in storm en regen,
« De blaadrenpracht van 't najaar volgt weldra;
« Alleen de vrucht — des arbeids loon en zegen —
« Wordt wèlbewaard en voedt nog lang daarna. »

Steenwijk,
October 1891.

UIT DE STUDEERCEL DER REDACTIE.

Eene invitatie voor een diner!

Mevrouw Van Aldersee geeft twee of drie diners telken jaar — en kiest daartoe eenige mannen van het penseel en van de pen met eenige schrandere jonge dames, die liever over kunst dan over modes spreken.

Mij had mevrouw Van Aldersee, 15 Februari, uitgenoodigd — en ik gevoelde mij zeer gevleid, schoon toch niet op mijn gemak. De kunst en de litteratuur zijn voor mij het heiligst, 'twelk dit korte leven schenken kan, maar op een diner te hooren redetwisten over wat alleen in de eenzaamheid overdacht, of in een gesprek met haar of hem, die onzen schroom kan waardeeren, zou mogen behandeld worden, dit vooruitzicht scheen mij niet zeer veelbelovend, maar tevens toch geen motief mevrouw Van Aldersee een koel bedankje toe te zenden.

Ik ging dus, en heb een gemengden indruk meegebracht. Het gezelschap was zeer „gemêleerd". De gastvrouw was geheel minzaamheid en voorkomendheid, zoodat de gasten allen het goede voorbeeld hadden te volgen. Mijn neef Brandt zat naast de gastvrouw, en aan de overzijde van de tafel, heel ver van mij af, zat mijn nichtje Betsy Brandt tusschen een jongen schilder en een jongen novellist. Wel knikte zij mij tweemaal met haar zonnigen glimlach uit de verte toe, maar ik kon geen woord verstaan van de discoursen, die in hare buurt werden gevoerd. Aan het einde van het diner troonde de heer Van Aldersee ons naar zijne studeerkamer, om rustig eene sigaar te rooken. Maar ik keerde op den drempel terug — mijne zwakke oogen vreesden voor al te dichte tabaksdampen. Ik vond in het salon mevrouw Van Aldersee en de dames, 't zij bij de theetafel, 't zij op sofaas verspreid, bezig eenige nieuwe prachtwerken te doorbladeren. De gastvrouw hield mij onmiddellijk staande, en vroeg mij, op een uiterst prachtigen fauteuil wijzend:

— „Mag ik even een advies van een oud vriend vragen?"

Ik boog, ging zitten, en terstond begon eene causerie. Mevrouw Van Aldersee blaakt van een hevigen hartstocht voor den Franschen roman. Schatrijk, kinderloos, den geheelen dag meest alleen — haar man druk bezig in het ministerie van Buitenlandsche Zaken en in de lokaliteiten van de bekende Besognekamer — heeft ze tijd in overvloed zich geheel aan deze studie te wijden. Haar kennis van de levende Fransche auteurs is eerbiedwaardig.

— „Vertel mij eens!" — begon ze — „Ken-je de romans van Lombard: *L'Agonie* en *Byzance?*"

— „Ik heb ze wel eens ingezien, maar geloof niet, dat ze uwe volkomen sympathie zouden kunnen winnen!!"

— „Wel mogelijk! De ruwe tafereelen uit den tijd van Keizer Heliogabalus deden mij *l'Agonie* ter zij leggen, eer ik het boek had uitgelezen!"

— „Lombard is weinig bekend, hoewel een der in Frankrijk zeldzaam voorkomende goede historische romanschrijvers! Sedert Victor Hugo en Flaubert stierven, lazen wij geene boeken als *Quatre-Vingt-Treize* en *Salammbô*. Lombard is de eenige, die door degelijke en geduldige studie, zoowel het Rome uit

den tijd van Heliogabalus, als het Byzantium van keizer Constantijn V kent, en van deze kennis partij trekt voor zijne kunst. Als artist is hij een bondgenoot der Naturalisten, en deinst hij er niet voor terug de bloedigste gruwelen te vertellen, zonder eenigen eerbied voor de teedere zenuwen zijner fijnbeschaafde lezeressen!"

Mevrouw Van Aldersee knikte even, en zei toen:

— „Nu ja! Dat is zoo! Maar voor mij is er een ander bezwaar. Ik versta het Fransch niet van Lombard. Hij gebruikt woorden, die niemand ooit heeft gebruikt. Nu is het wel in de mode, om allerlei nieuwe woorden te smeden en daardoor eene semi-genialiteit aan den dag te leggen, maar hier zijn woorden, die volkomen onverstaanbaar zijn!" —

— „Juist, mevrouw! De romans van Lombard zijn half in het Fransch, half in het Grieksch geschreven!"

— „O, dan verwondert het mij niet, dat ik ze niet begrijp! Wat is bijvoorbeeld, *l'hyalinité du crépuscule*, wat: *il montait sur le héliacon* of: *la maison tout pleine d'eikones*, of: *il mettait son sagion ....*"

— „Vrij gewone Grieksche woorden in Fransche letters? De schrijver had aan den voet der bladzijde verklarende aanteekeningen moeten plaatsen!"

— „Als dat waar is" — klonk eene muzikale stem — „dan zal ik maar niet klagen over al het Engelsch, dat men tegenwoordig in de nieuwste Fransche romans aantreft!"

Ik zag op. Mijne elegante nicht Betsy stond naast den zetel der gastvrouw. Schielijk wilde ik een stoel aanschuiven, maar Betsy zat al, terwijl ze mij met een dankbaren blik uit hare donkerbruine, fluweelige oogen loonde. Mevrouw Van Aldersee houdt bijzonder veel van Betsy — en was dus zeer in haar schik, dat eene derde in ons gesprek kwam deelen. Zij zei snel:

— „Engelsch is verstaanbaar, maar Grieksch niet.... voor dames!"

— „Maar het is de mooie Fransche taal bederven!" — riep Betsy zeer ernstig uit. — „Dat deden vroeger de goede auteurs nooit! Al de leden der *Académie française*, al de auteurs der *Revue des deux Mondes*, schreven academisch Fransch, zooals Octave Feuillet steeds deed, zooals Cherbuliez, Theuriet, Loti, zelfs Guy de Maupassant en Ohnet nog doen. Maar ik vind het niet aardig van een zoo fijngevoelig auteur als Alphonse Daudet, dat hij woorden als *boghey* en *struggle-for-lifeurs* heeft durven gebruiken!"

— „Je hebt volkomen gelijk, Betsy!" — antwoordde mevrouw Van Aldersee. — „Als ik een Franschen roman van den tegenwoordigen tijd lees, dan blijven mij allerlei Engelsche woorden door het hoofd zwerven: *sport*, *sandwiches*, *turf*, *flirt*, *flirter*, *groom*, *yole*, *tub*, *snob*, *lad* en nog vele anderen meer!"

— „Malot spreekt van *gentlemen-riders*, *le betting*, *le plus select!*" — voegde ik er bij — „Ohnet durft *yearlings*, *steeple-chaser*, *stepper*, *shakehands* aan. Delpit komt met *tea-gown*, *gainsborough*, *paddock* en *poker*, Rabusson met *handicaper* en *handicapeur*, onmogelijke Fransche woorden! En hiermeê is de voorraad nog lang niet uitgeput!"

Betsy wendde zich met haar bekoorlijksten glimlach tot mij, en vroeg snel:

— „Maar, neef! hoe vind-je toch den tijd dit alles te lezen! Er komen

nu zoo ontzaglijk vele Fransche romans uit, dat er geen bijhouden meer aan is!"

— „Ja, beste meid! Daar zeg je eene groote waarheid!" — viel mevrouw Van Aldersee in. — „Ik geef het op! Vroeger was ik nog al aardig op de hoogte — en kende ik alle Fransche romanschrijvers bij naam — nu zijn er zooveel, dat ik allerlei vreemde namen ontmoet, die mij geheel onbekend zijn! Vertel ons eens, amice! hoe blijf jij op de hoogte?"

Ik wisselde even een vroolijken blik met Betsy, en antwoordde toen:

— „De productiviteit der Fransche romanschrijvers is verbazend. Jaarlijks komen van driehonderd tot vierhonderd deelen uit, en telken jaar stijgt de voortbrenging met vijftig deelen. Het spreekt van zelf, dat men uit die massa eene keuze moet doen...."

— „Ja, maar dat is juist het moeielijke!" — viel Betsy in. — „Ik stel buitengewoon belang in nieuw uitgekomen boeken, ik ben volstrekt niet preutsch — maar er zijn toch auteurs, die ik liever niet lees!"

— „Ik zou mijne knappe nicht in elk geval afraden Catulle Mendès, Armand Silvestre en René Maizeroy, die eigenlijk Baron Toussaint heet, in handen te nemen!" — antwoordde ik ernstig. — „Het beste is de verschillende auteurs in eenige categorieën te verdeelen: b. v. 1°. de school der fatsoenlijke *académiciens*, als Feuillet, nu overleden, als Cherbuliez, Theuriet en Loti, bij wie zich aansluiten: Ferdinand Fabre, Malot, Ohnet, Bentzon, (Madame Blanc), Jules Verne, Gyp (Comtesse Martel) en Henry Gréville (Madame Durand)."

— „Geen kwaad van Gyp zeggen!" — riep mevrouw Van Aldersee. — „Gyp is mijn hartlap!"

— „Ik kan niets dan hartelijke sympathie offeren aan Gyp!" — ging ik voort. — „Maar laten wij nu de schifting der verschillende auteurs voortzetten. Na de schrijvers *comme il faut* en *collet monté* komt de Naturalistische groep onder aanvoering van Zola. Hiertoe behoorden vroeger Guy de Maupassant en J. K. Huysmans, die zich nu van den meester hebben verwijderd. Hem blijven over Alphonse Daudet, Paul Alexis, Hennique, Céard, Lavedan, Camille Lemonnier (een' Belg), Oscar Méténier, en, bij de allerjongsten, Jules Renard. Het zal niet te stout zijn te beweren, dat ieder Fransche roman voor een deel een naturalistisch element bezit. De algemeene richting van den Franschen geest is réalistisch. De nu opkomende smaak voor „wolken van gedroom", als een letterkundig vriend van mij zou zeggen — voor mystiek in den roman, zal weinig aansluitingspunten vinden bij het Fransche volk in het algemeen. Maar de mystieke school bestaat desniettemin, vroeger door een geniaal dichter, Villiers de l'Isle-Adam, aangevoerd, nu gesteund door J. K. Huysmans met twee zijner zwakste werken: *En Rade* (1890) en *La Bàs* (1891). Tot deze groep behoort ook een der jongeren, Ch. Nizet, die in 1891 *Suggestion*.... schreef.... waarin zelfs de telepathie, suggestie van Parijs naar Warschau, wordt te pas gebracht!

— „Nu!" — riep Betsy opgewekt uit, terwijl de schaduw van hare lange wimpers over hare lichtblozende wangen viel — „Ik vind die telepathie nog

zoo kwaad niet! Wanneer ik uren achter elkaar 's morgens en 's avonds aan mijn werk zit — en Papa is naar zijn ministerie en naar de Witte Sociëteit, dan zou het mij niet onaangenaam zijn te kunnen telepatheeren met vriend of vriendin, die ver van mij in een verwijderd oord leeft!"

— „Lieve kind! Blijf nu toch eens een oogenblik serieus! Altijd vernuft!" — riep mevrouw Van Aldersee. — „Laat je neef nog even voortgaan met de rangschikking der Fransche romanschrijvers!"

— „Met genoegen, mevrouw! Eene afdeeling is door mij nog niet genoemd — de psychologische school, die in rechte lijn afstamt van Benjamin Constant en Henry Beyle. Hier komen in aanmerking: Paul Bourget, Henri Rabusson, Mérouvel, soms hier en daar Pierre Loti. Hoewel de pretentie, dat de romanschrijver eene zeer bijzondere studie heeft te maken van psychologie, eigenlijk niets bijzonders bevat — daar elk kunstenaar, die een greep doet uit het volle menschenleven, zich rekenschap heeft te geven omtrent alles, wat er in het geestelijke en physiologische leven van den mensch omgaat — schijnt men Paul Bourget en de zijnen toch het bijzonder merk van psychologisch romanschrijver te willen toekennen. In Rusland spreekt men nooit van psychologische romans, maar Dostojewski en Leo Tolstoi hebben ze beiden zoo voortreffelijk geschreven, dat Paul Bourget al heel wat schitterends zal moeten voltooien, om deze groote meesters zelfs in de verte te naderen. In het algemeen heerscht in den psychologischen roman een donker fantastisch en speculatief mijmeren over zekere *cas-de-conscience*, dat de lezing niet aangenaam maakt. In den laatsten tijd sloot Guy de Maupassant zich bij de richting van Bourget aan, maar overtrof dien meester door grootere helderheid...."

— „Guy de Maupassant!" — riep Betsy. — „Die is immers nu zoo hopeloos ziek?"

— „Ik denk niet, dat wij nog heel veel moois van hem hebben te verwachten!" — meende de gastvrouw. — „Hoe is 't toch mogelijk! Juist een van de besten!"

— „Ja, mevrouw! Het is zeer te betreuren! In 1888 scheidde Guy de Maupassant zich af van de Naturalisten, *l'école de Médan*. Hij kondigde dit aan in de voorrede van *Pierre et Jean* — een voortreffelijk boek. Hij sloeg toen meer den toon van Bourget aan, en scheen de oude stoutigheden uit *Une Vie* en uit tallooze novellen te willen doen vergeten. In 1889 maakte hij eene reis met zijne jacht langs de kusten der Middellandsche Zee, om de drukte der tentoonstelling te vermijden. Maar toch was het Parijsche leven en de onafgebroken kunstvoortbrenging hem te machtig. In 1890 deed hij verschijnen *La Vie errante* — zijne reis in de Middellandsche Zee — *L'Inutile Beauté*, eene reeks novellen; *Notre Coeur*, in de *Revue des deux Mondes*, en een grooten roman: *Fort comme la mort*. Uitputting en overspanning hebben eindelijk het sterke hoofd aangegrepen en nu...."

Een groot gerucht van stemmen trof plotseling mijn oor. De heeren kwamen uit de rookkamer terug. Van eene rustige causerie was nu geene sprake meer!

Nederlandsche Verzen en Nederlandsche Proza.

III.

Parijs (*in*) 1891. *Notities van W. G. C. Bijvanck.* Leiden, *S. L. van Doesburgh*, 1892.

Er werd in 1865 te Rotterdam een letterkundig Congres gehouden. Des avonds van den eersten dag zou er eene voorstelling in den schouwburg plaats grijpen, waartoe de leden van gezegd Congres zouden worden uitgenoodigd. Eenige van de jongeren, mannen van omstreeks dertig jaren, waartoe ook de schrijver van dit opstel behoorde, werden, wegens geringe letterkundige verdienste misschien, overgeslagen. Maar de goede, altijd hartelijke, dichter S. J. van den Bergh bracht mij en eenige vrienden, die in hetzelfde geval verkeerden, tot den Secretaris van het Congres, en herinnerde hem er aan, dat ook wij recht hadden ten schouwburg op te gaan. Met iets ongeduldigs in zijne bewegingen bracht de Secretaris eenige toegangskaarten te voorschijn, die hij ons overreikte, en zich tot Van den Bergh wendende, vroeg hij:

— „Zijn er nu nog meer van die obscure grootheden en onbekende celebriteiten?"

Met die woorden zou men zich kunnen wenden tot Dr. W. G. C. Bijvanck na de lezing van *Parijs* (*in*) 1891. De auteur onderhoudt ons over Parijsche kunstenaars, en stelt ons voor aan den schilder Carrière, aan den beeldhouwer Rodin, aan den romanschrijver Catulle Mendès, aan den volksdichter Aristide Bruant, voorts aan dichters en romanschrijvers als Jean Moréas, Ernest Raynaud, Paul Verlaine, Léon Cahun, Jules Renard, Claude Monet, Stéphane Mallarmé, J. H. Rosny, Maurice Barrès en Marcel Schwob. Zeker er zijn bekende namen bij. In Parijs kent men Rodin, Catulle Mendès, en Paul Verlaine, zelfs Stéphane Mallarmé. Als auteur heeft Catulle Mendès naam gemaakt. Twee zijner romans: *Une première maitresse*, en *Méphistophéla* zullen over honderd jaar — als zij niet in vergetelheid geraken — getuigen, hoe Parijs in het voorlaatste lustrum der 19de eeuw schrijvers opleverde, wier fantasie zoo geheel met *obscoena* vervuld was, dat zij waardig zijn de hand te reiken aan hunne voorgangers in de achttiende eeuw, den markies de Sade, Restif de la Bretonne, en Choderlot de Laclos. De dichter Paul Verlaine is bekend door verzen van een eigenaardig kunstgehalte — verzen juist op den grens van een mystiek galimatias en tevens nog genoegzaam verstaanbaar, om gelezen te kunnen worden — voorts is Paul Verlaine berucht door wandaden, waarvan de naam zelfs niet gefluisterd kan worden. Stéphane Mallarmé, hoofd van symbolisten en instrumentisten, is de profeet der bekende nieuwe school van woorden, klanken en klinkers, *l'école du verbe*, wier kabbalistische schoonheden men ook elders dan in Frankrijk kan bewonderen.

Zeer weinigen kennen Ernest Raynaud, Claude Monet, en J. H. Rosny, terwijl misschien enkelen de namen vernomen hebben van Jean Moréas en Maurice Barrès, maar niemand kent — 't zij in Frankrijk, 't zij in Nederland, — Léon Cahun en Marcel Schwob. Er schuilt eene niet te ontkennen verdienste in het ontdekken van „obscure grootheden en

onbekende celebriteiten" — als de Rotterdamsche Congres-secretaris zich uitdrukte — maar die verdienste heeft hare grenzen. Dr. Bijvanck heeft in 1891 geruimen tijd te Parijs doorgebracht — en met prijzenswaardige vlijt zich er op toegelegd zoodanige „onbekende celebriteiten" te leeren kennen, die 't zij morgen, 't zij overmorgen, 't zij in de verre toekomst de helden van den dag zullen worden, of misschien ook ten eenemale obscuur zullen blijven.

Ik maak eene uitzondering voor Jules Renard, die in deze zonderlinge club niet thuis behoort. Hij schreef in 1891 zijn eerste prozawerk: *Sourires pincés* — en voor eenige weken: *L'Écornifleur.* In beide kunstwerken komt een nieuw frisch talent om den hoek gluren, uitmuntend door een fijnen zin voor ironie. Daarenboven beide scheppingen zijn geschreven in uitmuntend Fransch — naar den geest van Flaubert en Zola. Jules Renard herinnert dikwijls aan Flaubert. In zijn *Ecornifleur*, anders gezegd: *mangeur de blanc*, of te wel klaplooper, is geen enkele volzin, die iets te maken heeft met de allermodernste stijlschoffeering van Mallarmé en zijne jongeren. Het contrast van den tafelschuimer, M. Henri, en het echtpaar Vernet is met meesterschap volgehouden. Madame Vernet herinnert hier en daar aan Madame Bovary, schoon minder geniaal opgevat en uitgewerkt. Jules Renard behoeft dus niet in gezelschap van eenige obscure grootheden op te treden — hij is iemand, die zich zelf aanbeveelt.

Er is iets Britsch in deze liefhebberij, om naar genieën te zoeken, als Léon Cahun en Marcel Schwob, terwijl men het geheel schijnt te vergeten, dat Parijs nog zijn Leconte de Lisle, zijn Alphonse Daudet, zijn Paul Bourget, zijn Emile Zola bezit.

Het schijnt wel of deze Britsche liefhebberij berust op een beginsel, dat ongeveer in deze woorden zou kunnen worden uitgedrukt: een letterkundig artist, die gedurende tien of twintig jaren zijne lezers door de rijke uitstorting van zijn talent heeft bekoord, behoort uit bescheidenheid zich in het duister terug te trekken en plaats te maken voor X^1, X^2 en X^3. Het is zeer te betwijfelen of de door Dr. Bijvanck ontdekte genieën, Léon Cahun en Marcel Schwob, in Parijs aan honderd lezers bekend zijn, zoodat den Parijzenaars eene eigenaardige verrassing wacht, wanneer het boek van onzen landgenoot in het Fransch zal zijn vertolkt.

De Parijzenaars zullen het hem niet euvel duiden, dat hij zich aansloot bij letterkundige Bohemers, en een kijkje ging nemen bij Rodolphe Salis in den *Chat noir*, of bij Aristide Bruant in den *Mirliton.* Zij zullen het misschien „*d'un goût douteux*" oordeelen, dat onze bewonderaar van Verlaine met dezen poëet-vagebond een deftig mondgesprek houdt in het *Café François I.* Zij zullen echter met voldoening eene uitspraak van dezen dichter — die meer dan één voortreffelijk poëem geschreven heeft — vernemen — eene uitspraak als de volgende: „Aan al die kunstjes bij het verzenmaken hecht ik niet veel gewicht. Het is aardig voor de jongeren, ik maak mij er ook wel eens aan schuldig, maar in den grond der zaak zijn het boerenbedriegerijen en kwajongensstreken."

Ware dit in het Engelsch Parlement gezegd, men zou uit honderd monden het: *Hear! Hear!* gehoord hebben.

Het is duidelijk, dat Dr. Bijvanck soms te strijden heeft met mystieke aanvechtingen in zijn eigen aanleg bij de waardeering zijner nieuw ontdekte groote mannen. Dit blijkt uit hetgeen hij mededeelt over Jean Moréas. Deze duizendkunstenaar met Fransche klanken heeft tot Verlaine — wij danken het citaat aan Dr. Bijvanck — het volgende gezegd:

« Divin Tityre, âme légère! comm' houppe
» De mimalloniques tymbons;
« Divin Tityre, âme légère! comm' troupe
« De satyreaux ballant par bonds! »

Dit is nog zoo erg niet, maar in Dr. Bijvanck's boek, zegt Morées, dat Verlaine, de eenige dichter is, dien Frankrijk heeft, en voegt er bij: „*totdat ik ben gekomen!*" En als Leconte de Lisle genoemd wordt, zegt hij: *dat deze niet onaardig geweest is voor zijn tijd, thans heeft hij afgedaan!* En niemand had den moed dien archi-zot in zijn gezicht uit te lachen — ten minste men hoort er niet van. En Dr. Bijvanck, die geen de minste aanvechting gevoelt dezen wanhopigen gekskap den inhoud van zijn glas bier in het gezicht te werpen, Dr. Bijvanck buigt zijn hoofd diep voor deze orakeltaal, en verklaart, dat de heer Jean Moréas „*de eenige man* (*is*), *thans levend op* (*sic*) *de beschaafde wereld, die zonder zich belachelijk te maken, durft spreken en spreekt van zijn lier en zijn muze.*"

Doch dit gevoel van aanbidding gaat tevens zoo ver, dat Dr. Bijvanck, wanneer hij tot zijne bibliografische noten overgaat, die zeer belangrijk zouden hebben kunnen zijn, begint met de verklaring: „Het is overbodig de titels van Moréas' werken hier op te geven, zij zijn bekend genoeg." Op deze wijze kan iedereen bibliograaf worden. Ik betwijfel zeer of in ons vaderland de werken van Moréas genoegzaam bekend zijn. Maar ik vermoed, dat men mij beschuldigen zal van: overvragen. En ik vergeet, dat Dr. Bijvanck in zijne voorrede verklaard heeft te schrijven voor een publiek „klein in getal, en vertrouwen stellend in dengeen, die het woord voert." Hiermee is elk oordeel afgesneden, en het kunstwerk buiten de grenzen der critiek in veiligheid gebracht.

Ik durf dus bijna niet meer zeggen, dat ik in hoofdstukken over *le Chat Noir*, en *Aristide Bruant* met ongemeen genoegen gelezen heb. Dr. Bijvanck heeft juist in beide getoond, een schrijver van talent te zijn geworden. Aristide Bruant en zijne refereinen komen ons op sympathieke wijze tegemoet. Zulke volkskunst, zoo frisch van den kouden grond, maakt een zeer verrassenden indruk. Maar er behoort eene goede dosis Parisianisme bij om deze refereinen van Bruant („*à Saint-Ouen*", „*à Biribi*", „*à la Vilette*") volledig te genieten. De beste gasten en habitué's van *le Mirliton* zijn zeker wel *Les Bohèmes*, waarvan een ander volksdichter, L. Xanrof, gezegd heeft:

« Dans des cafés au style étrange
Les ratés et les insoumis,
Drapés de paletots à frange,
Disent du mal de leurs amis:
— « Zola! Daudet! En v'là des scies!
« Quand j'pens' que voilà des feignants,
« Qui produis'nt des tas d'inepties
« Et qu' ça plait aux bourgeois gnan-gnans!
« Mort aux repus, place aux prophètes! »
« Et tous ces braves, l'oeil ardent,
« Font des projets d'oeuvres parfaites..
« Et des dettes — en attendant. »

Het is mogelijk, dat Dr. Bijvanck in gezelschap van zijne vrienden Marcel Schwob en Léon Cahun met deze Bohémiens in gesprek is geraakt, en dat hij met volle overtuiging de uitspraak: — „Zola, Daudet! En v'là des scies!" heeft aangehoord. Maar ik durf mij geene verdere critiek veroorloven, mij beklagende niet tot het kleine uitverkoren publiek te behooren, voor hetwelk Dr. Bijvancks boek eigenlijk geschreven is.

* * *

Ethische Fragmenten door Dr. P. H. Ritter. Utrecht *J. L. Beijers*, 1891.

Het bekoorlijke en boeiende van dit uitmuntend boek schuilt hoofdzakelijk in de helderheid van het betoog. Overal is met eene onberispelijke juistheid uit de tactvol gekozen grondbeginselen afgeleid,

wat er met een helder hoofd en geoefenden smaak uit af te leiden viel. Men volgt den auteur met het genoegen, waarmeê men een begaafd redenaar hoort, een redenaar, die zich zelf volkomen beheerscht, die geen oogenblik den juisten maat uit het oog verliest, en altijd den toon weet te treffen, die overeenstemt met den hoogen ernst van zijn onderwerp. Blijft er iets te wenschen over, het zou alleen zijn zekere koelheid, zeker gemis aan gloed, waardoor de betoogtrant van dezen voortreffelijken spreker wat eentonig en grijs wordt.

Doch wanneer is het gelukt, zelfs aan de uitnemendste auteurs, om den kalmen toon van het populair wetenschappelijk betoog te huwen aan de hartstochtelijke gemoedsbewegingen van den dichterlijk gestemden pleitbezorger? Men mag niet te veel eischen, waar zooveel uitstekends te genieten valt.

Het eenige, wat den dankbaren lezer betaamt, is soms eene vraag, eene bedenking op te werpen, die het bewijs levert, dat hij aandachtig heeft geluisterd. Zoo zou ik, bij voorbeeld, iets willen vragen naar aanleiding van het VII^de^ hoofdstuk: *Onze Kinderen.* De auteur sluit zich aan bij oud Israëls Tien Geboden, en merkt op, dat daarin wel sprake is van de plichten der kinderen jegens hunne ouders, „maar over de plichten van de ouders jegens hunne kinderen vinden wij in de Tien Geboden geen enkel woord", voegt de auteur er bij. En dan gaat hij voort met de opmerking: „Wat daarvan de reden mag zijn, onderzoeken wij thans niet." En zijne uitkomst ligt in de vernuftige stelling, dat waar de Tien Geboden zeggen: „Eer uw vader en uwe moeder!" hier natuurlijk bij verondersteld wordt het voorschrift aan de ouders: „Maakt u de eer uwer kinderen waardig!"

Voor eene moderne interpretatie van den Decaloog is dit voortreffelijk. Maar de vraag blijft over, of de schrijver zich niet vrijwillig in eenige moeilijkheid heeft gewikkeld, door het hoofdstuk: *Onze Kinderen* met de Hebreeuwsche Tien Geboden te beginnen. Hij ziet zeer juist in, dat de ethische hoofdwet der Hebreeën niet spreekt van de plichten der ouders jegens hunne kinderen. De oorzaak van dit verschijnsel wil hij niet onderzoeken. Dit staat hem vrij, maar verraadt toch eenigszins, dat hij de moeilijkheid inziet — en deze ligt juist in het groote verschil tusschen Hebreeuwsche en moderne Ethiek.

Bij de Semitische volken wordt de macht der ouders over hunne kinderen geheel anders opgevat dan in de moderne christelijke wereld. Het hoofd van het gezin is met vorstelijke macht bekleed — hij of zij beslissen over leven of dood. Bij de Israëlieten de vaders (patriarchaat), bij de Arabieren de moeders (matriarchaat.) In dezen staat van zaken kwam het in de eerste plaats er op aan bij de wet den kinderen eerbied voor te schrijven, en werd de wil van den heerscher, 't zij vader, 't zij moeder, door niets beperkt. Zoo moest het vraagstuk van de plichten der ouders jegens hunne kinderen geheel blijven rusten. Bij Arabieren en Hebreeën hebben de ouders alleen rechten, zij regeeren hun gezin met volstrekt onbeperkt gezag.

Dit nu is niet uit kleingeestige behoefte om te vitten gezegd, maar om den scherpzinnigen en hoogst verdienstelijken auteur van *Ethische Fragmenten* te toonen, dat men zijne uitspraken met al de aandacht overwogen heeft, die ze in de volste mate verdienen.

* * *

« De Pop, » reproductie naar een aquarel van B. J. Blommers, eigendom van den Heer Völcker van Soelen.

B. J. BLOMMERS.

DOOR

A. G. C. VAN DUYL.

Een zonnige dag; sneeuw op de velden en een beetje ook in de lucht; ijs op de slooten en plassen; maar een lekker temperatuur, tusschen vriezen en dooien; niet meer althans die felle oostenwind van eenige dagen geleden, toen iemand het hart in het lijf dreigde te versteenen, als hij op straat kwam.

Portret van Mevrouw Blommers, reproductie naar de schilderij.

Mooi weer voor alles, maar zeker — zóó dacht mij — voor een ridje naar den Haag en een bezoek bij den Heer Blommers.

„Braamzoekster", reproductie naar de schilderij. Eigendom van Mevr. Blommers.

Ik was dringend genoodigd, met de lezers van dit tijdschrift wat over Blommers te praten en ik wilde wel. Maar, al heeft men nog zulke goede herinneringen, bij zulke plechtige gelegenheden wil men ze nog wel eens opfrisschen.

Blommers woont onder Scheveningen, een beetje bezijden den ouden Scheveningschen weg. Men volgt dien tot aan het Hôtel de la Promenade.

Aan den zijweg, die daar begint (Stolkweg), is de villa Johanna, die Blommers voor zich zelf heeft doen bouwen en geheel naar zijn smaak liet inrichten.

Wat was het ook nu mooi aan dien ouden Scheveningschen weg en wat zijn wij Amsterdammers in dit opzicht toch misdeeld, een beetje door de natuur, maar het meest wel door gebrek aan overleg en gevoel bij de voortdurende uitbreiding onzer stad. Wat was er niet te maken geweest van de Amsteloevers, van den IJ-kant, van de oude Singels, van het oude

Leidsche boschje met de Overtoomsche vaart, van de buurten om het oude Stadlander en de Zaagmolensloot.

Alles weg en begooid met onafzienbare reeksen, meerendeels leelijk gebouwde huizen, terwijl er met wat voorzienigheid, niettegenstaande den aandrang om nieuwe woningen, de schilderachtigste wandelingen konden zijn geweest.

„U heeft het niet best getroffen op uw tochtje naar Scheveningen," zei de portier, toen ik weer in mijn Hôtel terug kwam.

Verschil van temperament en van opvatting! Uit den aard van zijn bedrijf was de man een huishen, bang voor een paar sneeuwvlokken. Nu, het had af en toe wat gesneeuwd; niets van belang en ik had er niet eens aan gedacht eene parapluie, of den tram, te nemen. Wie denkt er aan bij het verrukkelijk gezicht van die mooie oude boomen en die hoogtetjens en laagtetjens met hun frisch sneeuwkleed? Men vat dan zoo goed, hoe sommigen door de poëzie van zulke tafereelen zich overmeesterd gevoelen en het in hen dringt, ze weer te geven. Wat ik weer niet vat, is, dat ze er zich zoo vast in kunnen loopen en altijd maar weer hetzelfde doen, alsof er nu op deze gansche wereld geen ander mooi is, dan besneeuwde bosschen.

Willem, reproductie naar de schilderij.

Al soezende over dit en nog wat, was ik spoedig in de vestibule van den huize Blommers, wachtende tot ik zou zijn aangediend.

Ook al weer benijdenswaardig in dit opzicht die Haagsche menschen, dat ze niet als wij Amsterdammers op een paar meter grond behoeven te zien. Hier in Amsterdam moet men al een halve millionnair zijn, om er aan te durven denken, zich een huis te bouwen, wat niet door zijne natuurgenooten in de smalte en de hoogte wordt geknepen. Dáár is eene prettige, ruime villa met een tuin er om heen, geen onbereikbaar ideaal, ook niet voor den artist, als hij maar wat succes heeft. En al bouwt men dan aan den Scheveningschen weg, men is niet van de wereld afgezonderd, zooals men het hier wezen zou,

bouwende aan den Amsteldijk, of waar ook, in eene uitmiddelpuntige wijk. Men ziet toch elkander, terwijl men in Amsterdam — als men geen beursman is — daartoe verre reizen maken moet.

Geen onverschillige zaak voor de ontwikkeling der kunst, die voortdurende gelegenheid tot wrijving van gedachten en wisseling van indrukken.

Al de schikking in de vestibule bij Blommers teekent den man van smaak en gevoel en den huiselijken man, die er plezier in heeft het zich en de zijnen in de woning zoo prettig mogelijk te maken en daarin zijn alles te vinden. Geen overlading, maar allerlei wat in eene behaaglijke stemming brengt. Ergens in een hoek, onder de trap, de trouw verzorgde papegaai — de aap onder de vogels, als wijlen Hofdijk plag te zeggen — de altijd weer nieuwe bron van vermaak voor de kinderen, de schrik soms van den bezoeker, als hij uit de wachtkamer zich nog eens in de vestibule heeft gewaagd, om een of ander kunstvoorwerp beter te bezien, en dan met een schorre stem plotseling zich iets hoort toeroepen.

Pierre, reproductie naar de schilderij.

Naast de vestibule is de groote gezellige suite met mooie oude meubelen. Daar hangt (vóór) op eene eereplaats het portret van Mevrouw Blommers, de genius van den huize en onderanderen ook het blonde liggende kind, welke beide schilderijen in deze aflevering zijn gereproduceerd (pag. 318 en 319). In de achterkamer het troepje kinderportretten, waarvan Mej. Schwartze, zeker een competent rechter, niet de oogen kan afhouden, als ze in de gezellige huiskamer zit. Mesdag, die zoo heel goed weet te kiezen, heeft in zijne mooie verzameling ook een paar kinderkopjes van Blommers, mede behoorend tot het beste, wat hij heeft gemaakt.

In die achterkamer hangen ook een paar bloemstukken; gansch gewone veldbloemen maar; souvenirs eener duinwandeling van de kinderen, door Blommers luchtig en vluchtig op het doek geworpen. Ze zitten er op met

eene losse geestigheid, die aan deze onnoozele veldbloemen voor mij eene groote charme geeft, al waren ze voor hem misschien maar de opwelling van het oogenblik, waarin het mooie van deze echte natuurkinderen hem onwederstaanbaar trof.

Het atelier van Blommers, boven, aan de achterzijde van het huis, gaat over de geheele breedte. Aan onze kleinere Amsterdamsche verhoudingen gewoon trof het mij altijd als immens, een waar schilders-Eden. En het is groot

Pierre, reproductie naar de schilderij.

en ruim zelfs voor den Haag. Op de plaats, waar Blommers gewoonlijk zit te werken, een heel mooi licht, wat op allerlei manieren kan worden getemperd en gewijzigd. Achter in de diepte een lekkere, mooie, dommelige toon. De wanden natuurlijk vol studies en souvenirs van zijn kunstenaarsleven. Daaronder het portret van een zijner kinderen door Maris, een landschap

van de Bock, eene zee van Mesdag, eene eigenhandige ets van Millet, naar de „Glaneuses." Verder niets bizonders; de gewone requisiten; geen de minste ostentatie of pretensie; alleen wat noodig is voor een man, die gewoon is, vlijtig en eerlijk te werken, de natuur gevende, zooals zijne ziel haar ziet, zonder bijgedachte of jacht op effect.

Ik was eigenlijk ook gekomen om Blommers nog een en ander te vragen, maar ik ben blijkbaar niet voor interviewer in de wieg gelegd en als Blommers over kunst spreekt is hij te kostelijk, om hem in de rede te vallen en niet ganschelijk te vergeten, wat men kwam doen.

Marie, reproductie naar de schilderij.

Dien ochtend, in den trein zittend, had mij weer getroffen, wat mij al zoo menigwerf trof, in vergelijking met andere landen, hoe de gesteldheid onzer atmosfeer op ieder uur van den dag medewerkt tot het voortbrengen eener kleurenharmonie, die men elders te vergeefs zoekt, of althans niet zoo dadelijk ontdekt. En ik zei — een beetje onbeholpen en leekachtig misschien —: „Men moet bij ons al haast in het geheel geen talent hebben, als men geen gevoel heeft voor koloriet. Want dat ligt als het ware opgeschept in de natuur. Mooie kleurenharmonie treft hier telkens. Men kan dag aan dag ons land denzelfden weg gaan en er dag aan dag met hetzelfde genoegen naar zitten kijken. Men ziet aanhoudend motieven en iederen dag zijn ze weer anders en nieuw."

„Jawel," zei Blommers, „maar het koloriet — namelijk wat gij daar kleur noemt — is toch in eene schilderij niet de hoofdzaak. Men kan een goed schilderij maken, ook zonder bepaalde kleur, alleen met licht en bruin. Maar een schilderij moet *houding* hebben; een goed, volmaakt evenwicht tusschen

licht en bruin. Bekijk maar eens een stuk van een eersten meester. Er kan geen duimbreed af of toe. Dan zou de houding weg zijn. Hij weet precies, waar alles wezen moet en niets kan in zijn stukken ergens anders zijn. En wat het telkens nieuwe betreft: het „spectacle" verandert met den „spectateur." Die is niet altijd eender en hij ziet het dus niet altijd eender. En de een ziet het zus, de ander zoo."

Ik dacht aan deze woorden den volgenden dag. Roelofsz was toen zeventig jaar en alle kunstenaars en vereerders van den jubilaris trokken er heen, eerst bij de plechtige uitreiking van zijn door Israël zoo meesterlijk geschilderd portret, toen nog eens naar zijne woning. Daar kwam het gesprek er op, hoe Roelofsz eigenlijk de man was, die het Hollandsche landschap weder had ontdekt. Toen hij, een veertig jaar geleden, uit Brussel naar Dordrecht kwam, trokken andere daar woonachtige schilders er uit. Zij gingen naar Gelderland. Alles ging toen naar Gelderland. Daar was natuur; overal elders het zuivere niets; vervelende plassen en knotwilgen en slooten en eindelooze weiden. Niemand begreep wat Roelofsz daar nu kwam zoeken.

Penteekening.

Wat hij er zocht en wat hij, wat Gabriël en anderen, er in zoo overweldigende schoonheid gevonden hebben, weten wij nu tegenwoordig best. Het „spectacle" was hetzelfde gebleven, maar er kwamen andere „spectateurs".

Datzelfde kan ook van Blommers worden gezegd, al dacht hij natuurlijk niet daaraan, toen wij zaten te keuvelen. Blommers heeft niet Scheveningen ontdekt; dat was al geschied, lang voordat hij begon te schilderen. Maar hij heeft het gezien, anders dan anderen het zagen. Hij heeft iets gansch origineels gevonden in de Scheveninger buurtjes, binnenplaatsjes en buitenhuizen; iets wat geheel eigenaardig door hem is gebezigd en voortreffelijk werd te pas gebracht; iets wat aan zijne kunst een geheel onafhankelijk en zelfstandig karakter geeft.

Hetzelfde „spectacle", maar een ander, een gansch bizonder „spectateur".

Toen wij een tijdje hadden gezeten kwam Mevrouw Blommers binnen, op den arm haar jongste kind: Thérèse, het petekind van Thérèse Schwartze, die het ten doop hield. Een dot van een kindje, met mooie, zwarte, levendige oogjes, slim als een groot mensch. Want, als wist ze, dat ik kwam met goede bedoelingen jegens haar vader, ze maakte mij dadelijk het hof en wij waren onmiddellijk de beste maatjes. Misschien was het ook om mijn bril;

zoo'n schitterend voorwerp schijnt voor kleine kinderen verbazend aantrekkelijk te wezen en neemt ze dadelijk voor u in. Maar anders zoo'n vader, zoo'n moeder, zoo'n peet, er moet in dit kleintje wel iets bizonders steken.

Men kent niet Blommers, als men niet zijne vrouw kent, en die haar kent en niet dadelijk met haar is ingenomen en niet haar zeer waardeert, beseft niet, wat eene goede, schrandere, zorgzame, altijd opgewekte en origineele vrouw is in een kunstenaarsleven.

Men moet maar eens bij Blommers komen, 's avonds, op het theeuur, in den huislijken kring. Een hoop kinderen aan de groote ronde tafel: Johanna, Bart, Marie, Bernardine, Pierre, Willem, Henriëtte; het kleinste, Thérèse, nog in de bovenwereld. Allen aardige, levendige, lieve, guitige gezichten, gelijk trouwens blijken kan uit de reproductiën die men onder de illustratiën vindt, al is de jeugd, sedert deze portretten werden gemaakt, al weer een jaartje of wat ouder geworden. Ze vermaken zich onder elkander, of zitten aan hun lessen, mengen niet zich in het discours der ouderen, tenzij ze er worden in gehaald en als de drukte van het troepje wat te groot wordt en het gesprek der ouderen zou dreigen te overstemmen, is één woord, één oogopslag van Mevrouw Blommers voldoende, om den storm te bezweeren. Achtereenvolgens, naar rang van waardigheid en ouderdom, verdwijnen ze naar boven, op niet veel meer dan een wenk, zonder dat de bezoeker er veel van merkt, dan dat ze voor dien nacht afscheid nemen.

Krijtstudie.

„Orde moet er wezen," zegt Mevrouw Blommers, „anders was het met al dat levendige goedje niet uit te houden."

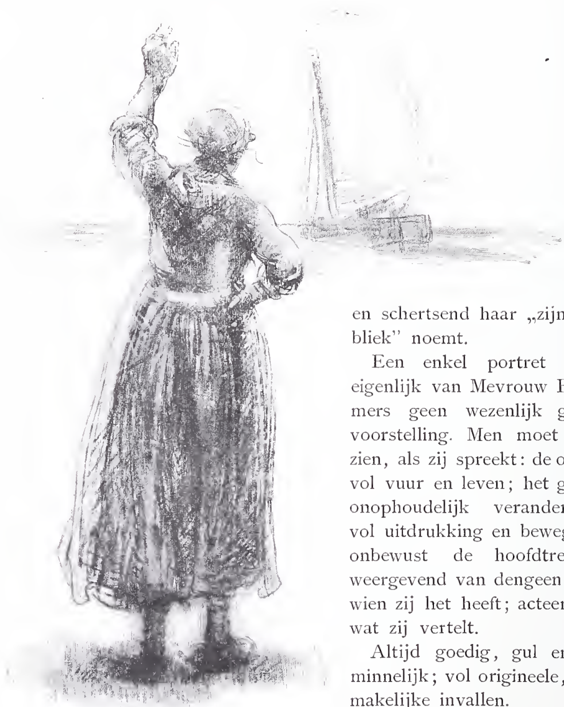
Orde en regelmaat is er, dan en altijd; men gevoelt het dadelijk en weet dat men eene uitnemende huismoeder voor zich heeft.

Niet echter de huismoeder alleen: óók de opgewekte, liefdevolle levensge-

zellin, die in het werk van haar man en wat er in de kunstenaarswereld omgaat, levendig belang stelt.

Mevrouw Blommers heeft dat eigenaardige aangeboren gevoel voor het schoone en echte, wat zich niet van de wijs brengen laat door aan de kunst vreemde consideratiën en doorgaans onmiddellijk het rechte treft.

Geen wonder, dat Blommers op dat natuurlijk oordeel hoogen prijs stelt en schertsend haar „zijn publiek" noemt.

Zwarte krijtstudie.

Een enkel portret geeft eigenlijk van Mevrouw Blommers geen wezenlijk goede voorstelling. Men moet haar zien, als zij spreekt: de oogen vol vuur en leven; het gelaat onophoudelijk veranderend, vol uitdrukking en beweging; onbewust de hoofdtrekken weergevend van dengeen over wien zij het heeft; acteerend, wat zij vertelt.

Altijd goedig, gul en beminnelijk; vol origineele, vermakelijke invallen.

Men kan niet bij die menschen komen en gaan, zonder eene zondagsstemming mede te nemen.

Want zoo als zijne vrouw is, is ook Blommers zelf. Hij behoort tot die gelukkige klasse van kunstenaars, die het aangename van artist te zijn, bizonder op den voorgrond doet treden. Hij is niet zwaarwichtig, wetenschappelijk, of pijnlijk, maar luchtig, los en bevallig. De man zelf is geheel als zijne kunst. Hij spreekt en redeneert druk over alles; is een groot

enthousiast voor alles wat mooi is; maakt bij het weergeven zijner indrukken levendige gebaren en zegt het met de innigste overtuiging. Zoo is ook zijne kunst: gevoelig en levendig getoetst; nu eens een behaaglijk verwarmd binnenhuis; dan een zonnig strand, of een geweldige stormbui, die de lui bij elkaar doet kruipen onder de bescherming van een pink.

Wij hadden gesproken over eene teekening, die voor deze causerie zou worden gereproduceerd en ik nog wel eens in originali wilde zien.

Blommers rommelde in eene buikige portefeuille; daar was ze niet; in eene andere, even buikig; ze was er ook niet; eene derde; ze kwam voor den dag. Welk een legio schetsen en krabbels! Wat hebben deze kunstenaars gewerkt! Wat werken ze nog!

Des anderen daags was ik op de tentoonstelling van Bosboom in Pulchri. Daar hangen nu nog 125 schetsen, teekeningen, krabbels, opgedolven uit vergeten laden en oude portefeuilles, nadat haast alles, wat hij maakte al in de wereld was. Allemaal dingen, niet door den meester voor het publiek bestemd en daaronder geen, die een ernstig liefhebber niet heel gaarne zou willen bezitten.

Als onze jonge kunst, voortdurend met zooveel ophef aangekondigd, op hare beurt oud geworden zijn zal, zullen er dan ook zoovele merkwaardigheden voor den dag komen; zoovele deugdelijke bewijzen, hoe ernstig, aanhoudend, nauwgezet en eerlijk er gewerkt werd, nog voor dat men er mede onder het publiek kwam en sedert, levenslang, altijd door gewerkt werd?

Zwarte krijtstudie.

Wij willen het hopen!

De vader van Blommers was lithograaf en hij zelf werd voor dit vak opgeleid en beoefende het vlijtig. Maar daar waren Maris en Mesker en andere leerlingen der Haagsche teeken-akademie, toen nog onder van den Berg, en

het verkeer met deze vrienden maakte aan Blommers hoe langer te duidelijker, wat er eigenlijk bij hem omging. Als er buiten werd geteekend naar de natuur, zwierf hij mede. Het lithografenwerk mocht er niet onder lijden; dat moest dan maar 's nachts geschieden. Eindelijk kreeg hij gedaan, ook leerling te worden van de akademie en in 1869 stelde hij voor het eerst ten toon.

Zijn stuk, wat onmiddellijk zeer de aandacht trok, hing toevallig naast een der groote stukken van Israëls en dit mede was aanleiding tot de kennismaking der beide schilders. De eigenlijke, persoonlijke, kennismaking had plaats op het Scheveningsche strand, toen Israëls, zittend in een strandstoel, op zijne eigenaardige, levendige manier, opmerkingen maakte over het

Aan 't strand te Scheveningen, reproductie naar de schilderij, uit een particulier kabinet.

verrukkelijk zeegezicht en gewaar werd, dat zijn buurman „ook aan de kunst deed" niet alleen, maar zelfs zijn goede buurman was op de tentoonstelling. Sedert is Israëls voor Blommers een heel goed en zeer waardeerend vriend en raadsman gebleven en als men Blommers eens in vol enthousiasme wil zien, moet men maar beginnen over Israëls.

Het rijksmuseum te Amsterdam bezit van Blommers de bekende schilderij: „Garnalenvisschers," visscherskinderen, die in het strandwater eene mand voorttrekken; andere met kleine scheepjes aan plassen in het verschiet. Een tweede, kleiner: het breiende meisje in de duinen.

Teyler's Genootschap heeft een van zijne mooie aquarellen. De pinakotheek te München: eene schilderij. Een zeer belangrijk stuk, getiteld: „Dag Vader!" is in eene beroemde collectie te Zürich.

Vele schilderijen van Blommers zijn in Engeland; o. a. in de collectie van den Heer Forbes en in verzamelingen te Glascow en te Edinburg. In *welke* collectiën ze

nu juist gekomen zijn, valt niet te zeggen, omdat de kunstenaar dit soms niet hoort.

Zoo kreeg de Heer Blommers eens bezoek van een predikant uit Boston, een groot liefhebber van kunst, Rev. Philips Brooks. De eerwaarde had in Londen, in de Westminsterkerk, moeten preeken en was uit Engeland opzettelijk naar Holland gereisd, om den kunstenaar te zien, van wien hij — den schilder onbewust — een mooi doek in zijne verzameling had. Het teekent Blommers, dat hij die eervolle onderscheiding heel leuk op nam en eerst later van andere Amerikanen vernam, dat zijn vereerder een zeer bekend en beroemd persoon was. Miss C. M. P. Hilliard schreef toen een zeer waardeerend opstel over Blommers in *The Artist*, Boston.

Te onzent zijn van Blommers' stukken o. a. in de verzamelingen der Heeren L. V. Ledeboer Bzn. te Rotterdam; H. W. L. Post, Verstolk Völker, H. W. Mesdag en Taco Mesdag te 's Hage.

Uit de eerste verzameling van den Heer Post werd de Heer van Eeghen

Molentje in N.-Braband, reproductie naar eene studie in olieverf.

alhier eigenaar van de „Moeder met kind," welwillend voor dit artikel ter reproductie afgestaan (tegenover pag. 332). Een ander kunstminnaar alhier is de bezitter van „De Afslag" (pag. 328).

Ook de Heeren Langerhuijsen en Westerwoudt alhier hebben schilderijen van Blommers. De laatste „Het Visschersontbijt".

Blommers verwierf onderscheidene medailles: te Amsterdam, den Haag, Parijs, München enz.

Op de groote internationale tentoonstelling van 1883 het eerediploma. Hij had daar toen drie prachtige doeken: vischsnijden, een strand en een groot strand met zon.

Op eene der driejaarlijksche te Amsterdam had hij eene schoone compositie vol figuren aan het strand. Hij kreeg daarvoor eene gouden medaille, maar nog grooter en aangenamer onderscheiding, toen het huis Goupil en Cie. (October 1882) daarvan eene prachtige photogravure liet vervaardigen (Le depart des Pinken, Plage de Scheveningue).

„Het vertrek der pinken" is, als wij ons niet bedriegen, eigendom geworden van den Heer Ledeboer te Rotterdam.

Maar het is eene wanhopige taak van zulke werken een goed denkbeeld te

Kerkgangers in N.-Braband, reproductie naar eene studie in olieverf.

geven, als men niet tevens ze kan laten zien. Alle dingen schijnen mogelijk te zijn — maar meer dan schijn is het toch werkelijk niet — als de schilders gaan schrijven met het penseel, de schrijvers schilderen met den pen, de dichters, met opzettelijk voor die gelegenheid vervaardigde woorden, muzikale gewaarwordingen willen wekken, en de componisten drama's willen vertoonen met louter muzieknoten. Dan krijgt men de grenzenlooze verwarring op kunstgebied, tegenwoordig erg in de mode, maar waaraan ik niet begeer mede te doen. Voor ons, ouderen, is Lessing's Laocoön nog geen ongeschreven boek.

Van de reproductiën die deze causerie opluisteren zijn „molentje," „kerkgangers" en de twee krijtteekeningen, ook dorpsgezichten voorstellend, studiën, door den Heer Blommers gemaakt te Hees, bij Eindhoven, waar hij, met zijn gezin een paar zomers buiten is geweest.

Hij heeft nog heel wat van deze studiën in zijn atelier: binnenhuisjes, buitenhuisjes, dorpsgezichten, dorpsdaglooners aan het maal, met hun kinderen, gretig en op elkaar gedrongen, als de jongen, die gevoed worden

door den pelikaan. Te eeniger tijd zal de wereld daarvan wel eens weer mooie schilderijen zien.

„Het kind met de pop," in deze aflevering (pag. 316) is oorspronkelijk een aquarel. Blommers maakt ze uitstekend: binnenhuisjes vol gloed en leven; strandjes met spelende kinderen, waarin de beweging bizonder goed is geobserveerd.

Ook etst hij zeer verdienstelijk; gemakkelijk, luchtig en breed, gelijk trouwens alles, wat hij doet.

De kinderstoel, met een kind bij een zonnigen schoorsteen, zou bijna als facsimile van Blommers handteekening kunnen dienen. En alles bij hem is echt: zijn visschers, zijne wasschende vrouwen, zijn spelende kinderen. In tegenstelling van andere, ook heel knappe kunstenaars, heeft alles bij hem iets bizonders waars en lokaals.

Een van Blommers' beste stukken is het bekende: „waar zijn de duifjes?"; een schilderachtig Scheveningsch binnenhuis, vol toon en lijnen; de vloer belegd op allerlei wijze met matten en tegels; aan de bruin houten zoldering een teenen vogelkooi, die een fijne gele kleur geeft in het bruine binnenhuis. In die kooi de duifjes en in het midden der schilderij het krachtig, kranig

Dorpsgezicht in N.-Braband, reproductie naar eene krijtteekening.

figuurtje der moeder, die haar kind omhoog houdt, om de duifjes te zien. Tout à fait charmant!

Dit stuk, door eene commissie aangewezen, om te worden aangekocht voor het nieuwe Museum, is helaas! voor ons verloren gegaan door de betweterij

van een regeeringsbeambte, die het niet goed genoeg geteekend vond.

Altijd nog de eeuwigdurende strijd tusschen die gevoel en poëzie aandragen en stugge beoordeelaars, die niets van de eigenaardige charme vatten, aan wie de quintessence van een kunstwerk geheel ontsnapt en die dus in eene of andere kunstuiting alleen het gebrekkige kunnen zien.

Kunstcritici en officieele beoordeelaars hier schijnen voor niets meer be-

Dorpsgezicht in Gelderland, reproductie naar eene krijtteekening.

vreesd te zijn, dan dat hun kan worden nagehouden domme streken of vegen over het hoofd te hebben gezien. Daarop wordt dan ook bovenal gelet. Dat het werk genie, gevoel, of wat ook verraadt, kunnen ze niet meer waarnemen, of hebben ze nooit kunnen waarnemen. Dat alles is hun vreemd, of vreemd geworden, als Arabisch. Maar: er is een stoel, die omvalt, of een vinger, die een beetje is misteekend. Dat is afschuwelijk. Daarop behoort straf te staan. De kunstenaar, die zoo iets ergerlijks bedrijven kon, is geen oortje waard.

„Gij zegt, dat het stuk uitmuntende, zeldzame, hoogst verdienstelijke kwaliteiten heeft. Neen man! Leve het rechtlijnig teekenen en de examens."

Maar genoeg gebabbeld. Ik had nog een prachtig slot; de drukker zegt, dat hij het niet bergen kan, als er geen teekening uitgaat. En dat zou eenvoudig zonde wezen.

« Moedervreugd, » reproductie naar een schilderij van B. J. Blommers, eigendom van den Heer J. H. van Eeghen.

DE BREDERO'S.

Eene Novelle uit de Geschiedenis der Nederlandsche Letteren

DOOR

Dr. JAN TEN BRINK.

TWEEDE AFDEELING.

MOEDER EN ZOON.

«Recht als 't speel-siecke kind, met pijpjens gaet op-blasen
«Zijn bellen, rond en hol, tot in de dunne wind,
«So is dit leven hier.»

BREDERO.

IV.

OP SCHAATSEN EN IN NARRESLEDEN.

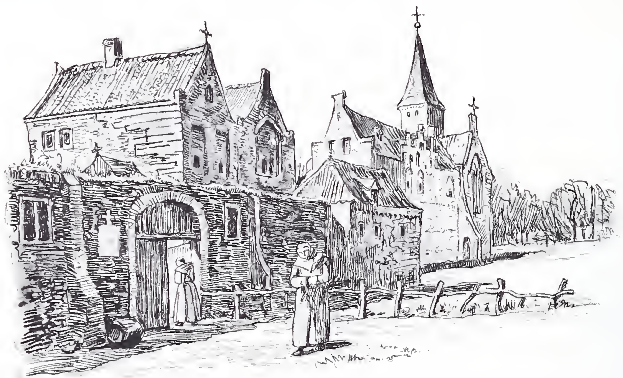
Het jaar 1617 loopt ten einde.

Sint-Sylvester is aangebroken met een verrukkelijken zonneschijn. Boven heel Amsterdam welft zich het teedere, smettelooze azuur van een helderen winterdag. Het is vinnig koud sedert eene kleine veertien dagen. Al de stadsgrachten, ook het IJ en de Amstel, zijn bevroren, en hebben reeds acht dagen lang eene ongemeene drift van schaatsenrijders, mannen, vrouwen, jongelieden, kinderen, uit hunne woningen gelokt. Er is weinig sneeuw gevallen; een ijzige oostenwind blies het zwerk blauw. Het ijs is sterk en vrij goed, ofschoon op sommige plaatsen van den Amstel het stroomende water onder invloed van den fellen wind niet geheel scheen dichtgevroren. Men heeft er eene baan voor schaatsenrijders om toe kunnen vegen, maar toch, hoewel ook deze wakken langzamerhand zijn verdwenen, het is niet raadzaam zich buiten de geveegde banen te begeven. De fraaiste ijsbaan is buiten de stad op den Amstel, van de Regulierspoort, langs den Amsteldijk, tot omstreeks het Reguliers-hofje, in vorige eeuwen een klooster, nu eene herberg en uitspanningsplaats met een tuin. Het ijs is met uitzondering der zwakke plaatsen voortreffelijk berijdbaar tot Ouwerkerk toe. In de nabijheid der stad, even buiten de veste, krielt het dagelijks van dichte drommen schaatsenrijders; narresleden met weidsch getooide paarden vertoonen zich hier en daar.

De 31ste December 1617 viel op een Zondag. De heerlijke zonneschijn, het blauwe zwerk, de fonkelende en tintelende ijsbaan, zouden nu honderden en honderden Amsterdammers naar buiten lokken. De oostenwind blies nog zeer gevoelig, doch niet hinderlijk voor een flink schaatsenrijder. Trouwens,

zij, die er het sterkst voor vreesden, bleven op de stadsgrachten, waar men meer beschut was, waar men zeer bruikbare banen ten Kloveniersburgwal en langs den Oude-Zijds-Voorburgwal had aangelegd. De meeste ruimte, het grootste aantal schaatsenrijders, vond men op den Amstel ter hoogte van het Reguliers-hofje, waar vermoeiden zich een oogenblik konden verpoozen.

Overal aan den Amstel vertoonde zich de eigenaardige ijsmaatschappij, die na een veertien dagen van strenge vorst als door een tooverslag wordt gevormd. Velerlei kleine en groote tenten waren door ondernemende zoetelaars opgericht. De meesten waren als uithangteeken van een hulstkrans en eene oranjevlag voorzien. Men vond er allerlei versnapering, kon er gebraden kastanjes eten, en er warm bier bij drinken; brandewijn werd overal aangeboden, voor de vrouwen wijn met suiker klaar gemaakt. Tafeltjes met snoeperijen voor de

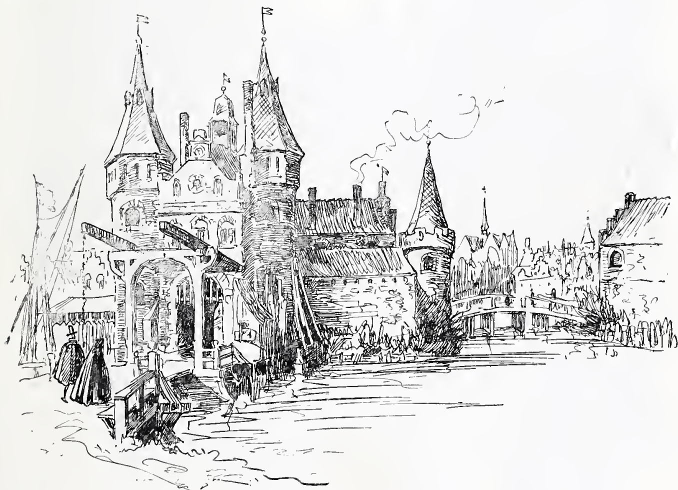

Reguliers-hofje.

jeugd deden zich op naast een tentje, waar de schaatsenrijders hunne zware mantels en huiken in bewaring gaven, waar men band verkocht, om schaatsen aan te binden. Baanvegers strekten overal de hand uit, om duiten te oogsten, terwijl buiten de breede baan der schaatsenrijders een gezelschap kolvers zijne ballen over de spiegelgladde oppervlakte voortjoeg.

Na den noen, de klokke één, trok Bredero de bovendeur van het ouderlijk huis op den Oude-Zijds-Voorburgwal achter zich dicht, en haastte hij zich door de Halsteeg naar den Dam en het Rokin. In de hand droeg hij een paar sterke Bergambachtsche schaatsen met leeren riemen. Schaatsenrijden in den winter, schermen bij Sinjeur Thibault heel het jaar door, waren zijne geliefkoosde lichaamsoefeningen. Daarenboven hij muntte in beide kunsten uit, en toonde zoowel in de schermzaal als op het ijs, dat hij zich met de uitstekendste meesters mocht meten. Misschien was zijn hartstocht voor schaatsenrijden, voor het ijsleven in het gemeen, wat te uitbundig. Geheele dagen bracht hij

op de baan door, niet alleen de nieuwsgierige kijkers verbazend door den zwier zijner rechts en links overzwaaiende kunsttoeren, maar tevens groote tochten ondernemend, van den Overtoom langs de Overtoomsche vaart, den Schinkel, de Nieuwe Meer, de Haarlemmer Meer en het Spaarne naar Haarlem, of op den Amstel naar de Diemermeer, of wel den Amstel verder op naar het Kalfje, naar Ouwerkerk of Uithoorn. Bij Bredero werd deze liefde voor ijsvermaak nog verhoogd door eene andere overweging. Nergens dan op het ijs mocht hij zijne vrijmoedige scherts met de jonge meisjes, die hem bekend waren, zoo onverhinderd botvieren; nergens dan op het ijs zegevierde hij zoo spoedig in het paal-en-perk-stellen aan alle mogelijke preutsche viezevazerijen. Met eene lieve, frissche deerne over den bevroren Amstel te zwieren, stond bij hem boven elk ander vermaak in den zomer, want hij

Regulierspoort.

wist zeker, dat zijne kloeke kunst en vaste hand de vrijster, als in een stormwind, over het ijs zou doen gieren, zonder eenig gevaar; hij wist zeker, dat bij het huiswaarts keeren in de schemering hem geen teedere handdruk, geene zoete omhelzing zou geweigerd worden. En nu waren er juist in zijn leven dagen aangebroken, die voor hem het schaatsenrijden op den Amstel tot eene onvolprezen zaligheid verhieven. De laatst verloopen drie maanden behoorden tot de heerlijkste uit zijn leven. Na zijne ontmoeting met Jan Thomasz. Teller, in gezelschap van vrouw en zuster — de jonkvrouw met het fonkelend hair van roodgoud en de geheimzinnige, majestueuze, donkere oogen — had er zich eene geheele wijziging in zijn leven opgedaan. Vuur en vlammen

blaakte alles in zijne binnenborst voor de schoone Madalena. Al zoo dikwijls had hij verzekerd, dat zijn hart voor goed en doodelijk gewond was, al zoo dikwijls bleek het waan en ijdele rook. Ondanks herhaalden tegenspoed, trots krenkende vernedering, spijt langdurige vergeefsche vrijage en stroomen poëzie, meende hij nu nog eens voor het eerst de jonkvrouw zijner droomen ontmoet te hebben. Madalena was het woord, waarmeê hij insliep, waarmee

In den Gekroonden Bok.

hij ontwaakte, waarbij hij leefde, alles vergetend, wat hem nog voor weinige dagen lief en dierbaar scheen. De tooverstaf van Eroos had nog eenmaal in hem een geheel nieuw wezen doen ontwaken. De verandering was zoo in het oog vallend, dat zijne huisgenooten, niet het minst moeder Marretje, met ongewone belangstelling deze verrassende gebeurtenis opmerkten. Gerbrand was plotseling ernstiger, kalmer,

waardiger geworden. Van nachtbraken en drinkgelagen kwam weinig meer in. Wel zag men hem niet aanhoudend in zijne schrijf- en schilderkamer aan den arbeid, wel nam hij zijn plicht als pachter van den impost op de bieren met zekere haastige onverschilligheid waar, maar nog nooit had hij in zoo korten tijd zooveel amoureuze liederen geschreven.

Sedert hij wist, dat de onvolprezen Madalena ten huize van hare zuster, de vrouw van Jan Thomasz. Teller, in den Gekroonden Bok op de Keizersgracht bij de Huidenstraat woonde, was hij terstond aan het vorschen geslagen naar middelen om Madalena terug te zien. De drie eerste dagen na zijne wandeling in het Pand boven de Beurs had hij met zwerftochten door Amsterdam gesleten, steeds terugkomend ter Keizersgracht, waar hij, ongedwongen het gebouw van Coster's Academie binnentredend, later bij zijn vertrek even ongedwongen naar de overzijde der gracht stevenend, het hoekhuis van Keizersgracht en Huidenstraat, waar de Gekroonde Bok uithing, kon waarnemen. Eens had hij Madalena de stoep zien afwippen, eens had hij na het invallen der duisternis een ruiker van late herfstrozen en witte asters aan den klopper van de hoofddeur met kloppend hart vastgebonden. En den volgenden dag was de ruiker verdwenen. Want hij had er een gedicht in gestoken, alleen met zijne initialen G. A. Bo. onderteekend, en geadresseerd „*à Mademoiselle Madalena Stockmans asteur* (à cette heure) *en Amsterdam*." In dat gedicht had hij gezegd:

„Mijn lief, ick sal beginnen
„en singen in droevichheyt
„om u, daar gij van binnen
„in mijn jonck herte leyt.
„Laet doch u soete straelen
„eens daelen, liefste mijn!
„want gij cond sonder faelen
„verlichten alle pijn."

Den naam van Madalena Stockmans had hij aan zijn vader te danken. Adriaen Cornelisz. kende Amsterdam en zijne kooplui op een prik. Volgens de verhalen van zijn zoon, den naam Van der Voort in het oor knoopend,

te verraden. Zij luisterde met welwillende aandacht, omdat de poëet Bredero een bezoek bracht, en het woord tot haar richtte, maar uit niets bleek, dat zij ook maar de geringste belangstelling voor den jonkman koesterde. Gedurende dit eerste samenzijn kwamen Jan Teller en Isaäck van der Voort bij het gezelschap. De Napelsche koopman gedroeg zich kloek en waardig tegenover den bezoeker, met wien hij over Italiaansche poëzie sprak. Madalena toonde, dat zij Italiaansch verstond, en wierp somtijds eene opmerking in het gesprek, waaruit te gelijk haar smaak en hare letterkundige kennis bleken. Maar het alleraangenaamst was het voor Bredero te bespeuren, dat de hoogheid, waarmede zij hem bejegende, ook aan neef Van der Voort ten deel viel. 't Zij ze tot hem, 't zij ze tot den bruinen Brabander sprak, altijd bleef ze met kalmen ernst zich zelve meester; immer scheen het, dat zij elk vleiend woord, iedere toespeling op hare bekoorlijkheid, met de volmaakste onverschilligheid aanhoorde.

Nauw eene week na Bredero's eerste bezoek had Jan Teller eene vroolijke waardschap in den Gekroonden Bok gehouden, waarbij Bredero en zijne zuster Stijntje verschenen. Tot zijne ontsteltenis bemerkte Gerbrand, dat de gastheer de blijde bijeenkomst inzonderheid had belegd met het doel een vriend van zijn neef Van der Voort te ontvangen — en die vriend was.... Ridder Theodore Rodenburgh. Deze had alle zeilen bijgezet, om in een zeer weidsch kostuum voor den dag te komen. Hij droeg een gouden keten van duizend ducaten, hem door Philips III, Koning van Spanje, geschonken. Van der Voort had Rodenburgh herhaaldelijk in Italië ontmoet, toen deze in dienst was bij den Hertog van Toskane. Bredero had met groote tegenwoordigheid van geest zich tot de gastvrouw en Madalena gewend; Rodenburgh keuvelde met Van der Voort in het Italiaansch. Jan Teller onderhield zich op zijne gewone gulle wijze met Stijntje, die opgetogen was over de vriendelijkheid der Tellers en over de schoonheid van Madalena. Op verzoek der gastvrouw moest Bredero, bijgestaan door zijne zuster, een zijner eigene liederen zingen met begeleiding van luit en theorbe. Het was eene afspraak bij zijn eerste bezoek gemaakt, en daarom was ook Stijntje op deze waardschap genoodigd.

Bredero voldeed aan het verzoek, en zette zich naast deze. Nadat ze beiden unisono het thema: „Pots hondert duysent slapperment" als praeludium hadden doen hooren, hief Bredero aan:

„Jannetje, mijn soete beck!
„Ey lieve blijft wat staen!"

waarop Stijntje inviel:

„Wat schortje, seght jij ouwe geck!
„Ick raetje laetme gaen."

Bredero antwoordde:

„Al 't gelt, dat ghij hier leggen siet,
„Dat is voor u alree!"

en Stijntje besloot:

„Wegh kaalkop, ick en soeck u niet,
„Dat jij soeckt, soeck ick mee!"

Stemmen en begeleiding lieten niets te wenschen over. Bredero's nabootsing van geluid en zang eens grijsaards was voortreffelijk, en deed allen lachen, behalve Rodenburgh. En inzonderheid was het Bredero naar den zin, toen hij bemerkte, dat Madalena vriendelijk knikte bij het volgend couplet, dat Stijntje alleen zong:

„Hier is een Lansjen na mijn sin,
„Vol vrolijckheyd en vreught,
„Dien ick niet om sen goedt bemin,
„Maer om zijn jonge ieught:
„U krachten, die zijn oud en af,
„Dus laet men in mijn vreê!
„En vrijd geen vrijster, maer een graf!
„Dat jij soeckt, soeck ik mee."

Het lied was vol toespelingen, maar niemand scheen er het minste van te bemerken. Rodenburgh zeide in het Italiaansch, dat de dichters zich niet moesten vernederen tot het schrijven van boertige poëzie, maar de gastheer, zijne vrouw, Madalena en een viertal gasten, waarbij Abraham van der Voort en zijne vrouw, toonden, dat zij broeder en zuster met het hoogste genoegen hadden gehoord. De Napelsche Van der Voort zweeg, en verried door geen enkelen trek op zijn gelaat, wat zijne meening was.

Daarna zong de gastvrouw met Madalena een duo voor sopraan en alt, zijnde het algemeen bekende en geliefde Fransche lied: „*Esprits qui soupirez!*" Van der Voort hief zonder begeleiding een bevallig Napelsch visscherslied aan. Rodenburgh verklaarde muziek noch zang te verstaan, maar droeg ettelijke stanza's uit Tasso's *Gerusalemme* voor met zulk eene krakende, knetterende, snerpende stem, met zooveel onnoodig handgebaar, waarbij hij herhaaldelijk op zijn gouden keten en het gevest van zijn degen sloeg, dat Bredero met zalige voldoening bemerkte, hoe Madalena achter haar waaier lachte. Hij zelf moest nog onderscheiden liederen begeleiden of zingen, 't zij alleen, 't zij met Stijntje, ten gevolge waarvan hij tot zijne innige voldoening wat meer uitdrukking op het gelaat van Madalena waarnam. Zij begon zelfs een gesprek met hem over Hollandsche liederen en Hollandsche muziek, maar zij werden gestoord door de gastvrouw, die ten avondmaaltijd riep.

Daar Madalena tusschen Rodenburgh en den Napelschen Van der Voort werd geplaatst, kon Gerbrand weinig van haar gezelschap genieten. Hij vermeed met groote handigheid elke woordenwisseling, die tusschen hem en Rodenburgh zou kunnen ontstaan, daar hij het zijn gastheer Jan Teller niet euvel wilde duiden, dat deze in zijne onkunde twee letterkundige tegenstanders onder zijn gastvrij dak te zamen bracht. Teller had zich nimmer met de oneenigheden der Amsterdamsche rederijkers bezig gehouden, had de handen vol werks met zijne zaken in de brouwerij, en leefde onbekommerd in de gelukkige maanden, die op eene bruiloft volgen. Hij schepte behagen in de

nieuwe kennismaking met den vroolijken Bredero, en toonde zich gaarne bereid de vrienden van zijn aangetrouwden neef Van der Voort hartelijk te ontvangen.

Gerbrand zat naast de gastvrouw en de echtgenoote van Abraham van der Voort. Hij troostte zich met de wetenschap, dat deze laatste ook Magdalena Stockmans heette. In de tweede plaats vermaakte hij zich in stilte met de allerzonderlingste houding en gebaren van Rodenburgh, die op uiterst omslachtige manier aan Madalena het hof poogde te maken, maar door deze op de geestigste wijze werd teruggeslagen. Sedert dezen prachtigen avond mocht Gerbrand herhaaldelijk terugkomen in den Gekroonden Bok — steeds gereed den geheelen voorraad zijner vroolijkste liederen ten beste te geven. Madalena bleef volharden in hare kalme zelfbeheersching, mocht ook bij wijlen een blik uit de volschoone oogen met eenige uitdrukking den zijne ontmoeten. Het was nu duidelijk gebleken, dat er voor Madalena drie pretendenten kwamen mededingen: Ridder Rodenburgh, die, zonder het te vermoeden, door Madalena en de Tellers al heimelijk tot mikpunt hunner gemeenzame spotternijen werd gekozen; Bredero, die als kunstenaar zeer hoog gewaardeerd, maar als lid der Amsterdamsche samenleving met zeker voorbehoud werd ontvangen; Isaäck van der Voort, over wiens candidatuur naar Madalena's hand door niemand een woord werd gezegd.

In deze omstandigheden brak de winter aan. Zoodra het schaatsenrijden op den Amstel begon, sloeg Bredero Madalena en Elisabeth voor de schaatsen aan te binden, en hem de eer te gunnen haar op de ijsbaan te mogen geleiden. De gezusters hielden als Hollandsche vrouwen van schaatsenrijden, en hadden als Dordrechtsche juffers winter aan winter op de ijsvlakten der Merwede gereden. Daar het ijs vele afstanden inkrimpt, en een geleijonker, die welbeslagen op de baan komt, niet te vermijden is, hadden Elisabeth en Madalena met goedkeuring van Teller, die de brouwerij niet elken dag in den steek kon laten, het voorstel van Gerbrand aanvaard. In de laatste week van December had Bredero zes dagen achtereen met de zusters op den Amstel gereden, den geheelen achternoen lang tot het vallen der duisternis. Een paar malen had Teller zich te drie uren bij hen gevoegd, en telkens had hij het groote voorrecht Madalena naar huis te geleiden.

Op het ijs had hij zich doen gelden, maar nooit te veel gewaagd. De hand van Madalena vast omklemd, terwijl Elisabeth zich bij hare zuster aansloot, snelde hij met fierheid en groote rapheid over de baan, door schuifsleden, schaatsenrijders en wandelaars zich met de grootste zekerheid een weg banend. Madalena en Elisabeth reden flink, maar mochten soms eene kleine uitroeping van schrik niet onderdrukken, als Gerbrand sneller met haar vooruitvloog dan de voorzichtigheid scheen te gedoogen. Glimlachend sprak hij haar moed in, en wist ze allengs een groot vertrouwen op zijne kunst en zijn kracht in te boezemen.

Het waren de lieflijkste oogenblikken zijns levens, als hij de beide zusters met snelle vaart meevoerde, en de adem van Madalena soms langs zijn gelaat

scheen te zweven, of wel, als hij de zusters voor eene poos alleen liet voortrijden, om met de sierlijkste zwenkingen links en rechts ze te achterhalen, in een cirkel rondom haar te zwaaien, zonder ze in het minst bij het voortrijden op te houden. En daarbij kwam, dat hij soms zijn arm mocht leggen om Madalena's leest, als zij scheen te zullen uitglijden, of op het punt was te vallen, dat hij haar dan een stevigen steun bood, dat hij de driftig beminde vrouw een oogenblik aan zijne zijde mocht vastklemmen, en beloond werd met een blik, die hem het hart deed bonzen met dreunende slagen, en al het bloed naar de wangen joeg. Hij begreep, dat hij in de zes dagen van het ijsvermaak meer aan Madalena gewonnen had, dan in de twee maanden van zijn vrijmoedig verkeer ten huize van Jan Teller.

Dit was de staat van zaken op Zondag den 31 December 1617. Madalena zou na den noen met haar zwager en hare zuster op de ijsbaan verschijnen, als het weer gunstig bleef. En juist nu scheen de winterzon met vroolijken luister, juist nu beloofde de dag de mooiste van heel het winterseizoen te zullen worden. Gerbrand stapte haastig voort langs het Rokin, zacht zingend en jubelend over al het geluk, dat hem te beurt viel. De gulden zonneschijn, de opwekkende winterlucht, matig bewogen door eene bries uit het Oosten, de rust van den Zondag, nu hij geene plichten zou kunnen verzuimen, de lokkende ijsbaan en eindelijk .... Madalena! Het scheen hem, of de nijdige Fortuin, die hem zoo dikwijls met teleurstellingen en liefdesrampen had getuchtigd, nu ten slotte een goedertieren oog op hem vestigde. Eindelijk zou de schoone droom van zijn leven in vervulling gaan! Met Madalena zou hij heel Amsterdam trotseeren, zou hij koning worden ....

— „Hoe is 't, Bredero? Ik geloof, onder correctie, dat je me niet meer en kent!"

Met vroolijke stem werden deze woorden gesproken. Er stond een jonkman, gedoken in een zwaren lakenschen mantel, op het hoofd een hoogen grijzen vilten hoed met oranje-pluimen, voor hem stil.

Gerbrand schoof de bonte karpoetsmuts uit de oogen, glimlachte vroolijk, toen hij hem herkende, en drukte hem de hand.

— „Verleen me de pais, Gilles!" — sprak hij vriendelijk. — „Ik moet naar den Amstel!"

— „Als 't is, Gerbrand! Maar je weet wel, we komen morgen op Nieuwjaarsdag in den achternoen ten Doelen. Wij zullen eten en banken als jonge graven, en geen stiefvaderssneden zullen gesneden worden! Gans sakkerloot, wat willen we bikken! O mijn, ik ben zoo verliefd op een excellenten kroes! Al de vrienden van mijn corporaalschap zijn genood. Ik stond in het testament van mijn stokouden achterneef te Haarlem — Wouter Jansz. Valckenier — voor tienduizend ducatons! O bloemerherten, gans bloed! Daar mag een dronk op staan!"

— „Is de oude Valckenier te Haarlem dood?"

— „Bylo, ja! De slimme drogert was den droes te gierig af! Hij wou ons niet kennen; hij sloot ons de deur voor het hoofd. En nu geeft hij zijn

zuinig bespaard goedje aan mij. O, duizend stuivers! Ik heb zoo'n jolijt. Ik zou het niet kunnen uitstamelen in een heelen achternoen! Gerbrand, wat willen we woelen, wat willen we pullen, wat willen we snobbelen! 't Mag er

— « Verleen me de pais, Gilles! Ik moet naar den Amstel! »

nu op staan! Ik zal al de witten uitdoen! Vader is uit, moeder is uit, het hek is van den dam!"

De jonkman, die met zooveel uitbundige blijdschap sprak, heette Gilles Gillesz. Valckenier, was de zoon van een aanzienlijk koopman in granen, en aan Bredero meer bijzonder bekend als corporaal van een der drie corporaal-

schappen, uitmakende het vendel der schutterij, waarbij hij de eer had de princevaan te voeren. Schoon de tijding hem verrastte, en hij zich met zijn vriend verheugde, kwam de herinnering aan het gewone schuttersmaal op Nieuwjaarsdag hem onaangenaam verrassen.... Hij dacht aan het ijs en aan Madalena! Doch hij antwoordde schielijk:

— „Ja, maar, wat dat je zegt, Gilles! Daar sla geluk toe! Morgen in den achternoen.... Certein, maar morgen moet ik eerst op de baan...."

— „De klokke twee op den Doelen, Gerbrand! Je bent er een kind thuis! En nu, adieu! Ik maak geen lange teem! Ik moet gaan tijen op ter loop!"

Gilles Gillesz. Valckenier drukte hem de hand, en verdween, eer Gerbrand een voorwendsel gevonden had, om zich van dit nu ongelegen feest af te maken. In gewone omstandigheden zou hij met grooten jubel Valckenier's uitnoodiging hebben aangenomen. Valckenier had onverwacht geërfd van een gierigen Haarlemschen achterneef. Valckenier zou alle witten uitdoen! Het zou een recht vroolijk festijn zijn.... maar hij wilde er zijne samenkomst met Madalena niet voor opofferen, ook mocht hij zijne opgeruimdheid voor zulk eene kleinigheid niet verliezen. Hij zou zich in alles naar Madalena richten, met Valckenier zou hij het later wel goed maken....

Snel voortloopend, aan een bont afwisselenden gedachtenstroom toegevend, was hij buiten de Regulierspoort, en stond hij op den bevrozen Amstel, voor hij het wist. Schielijk de schaatsen aangespend, vloog hij de baan op, te midden van een dichten drom zich een doortocht zoekend. Zoodra hij de breede Amstelbaan bereikt had, reed hij kalmer en fraaier, daar er zich nu meer ruimte opdeed. Naar alle zijden zag hij uit, of Jan Teller met vrouw en schoonzuster reeds verschenen was. Gelukkig was hij nog te vroeg, en vermeide hij zich in de sierlijkste zwenkingen zonder eind. En dan reed hij plotseling weder terug onder de snorrende en gierende, of wel traag voortschrankelende en hompelende menigte van vrouwen en kinderen bij het begin der baan.

— „Madalena!" — klonk het plotseling zeer luid van zijne lippen.

Jan Teller reed met zijne beide dames hem voorbij, zonder hem te zien. In eene sekonde vloog hij ze na, en haalde hij ze in, terwijl een baanveger met uitgestoken hand hen een poosje ophield. Glimlachend, vroolijk, met stralende oogen drukte hij het drietal de handen. Madalena's slanke gestalte scheen in het eenvoudig ijskostuum heerlijker dan in het kostbaarst pronkgewaad. Een nauwsluitend keurs van zwaar paarsblauw laken, met zwart bont omzet en met gulden knoopen gesierd, teekende hare lieflijke leest op het voordeeligst af. Eene paarsblauwe kap van dik fluweel beschermde haar hoofd en hals voor den guren Oostenwind, en verborg voor een deel het glinsterend roodblonde hair. Gerbrand had haar reeds eenige dagen zoo gezien, maar bij den schitterenden zonneschijn van dezen kostelijken Zondagmorgen scheen zij hem als met eene geheel nieuwe heerlijkheid getooid. Jan Teller vond goed eens lustig een eind van den Amstel op te rijden, terwijl hij zijner Elisabeth de hand bood; Bredero en Madalena mochten volgen. Met breede

streken en vasten slag geleidde Gerbrand het dierbare wezen door de menigte, waaruit allerlei gerucht van roepende en lachende stemmen opging, begeleid door het krassen en schuren der schaatsen en het gerinkel der narresleden. Deze laatsten werden door de aanzienlijke Amsterdamsche jongelingschap bestuurd, en brachten tevens enkele, in warm wintergewaad gedoken jonkvrouwen op de baan.

. . . . . het krassen en schuren der schaatsen en het gerinkel der narresleden.

Bredero streefde snel vooruit, al wuivend de Tellers voorbij, in de richting van het Reguliershofje. Hij reed nu te snel, om veel te spreken, maar telkens zag hij om, en ontmoette hij de donkere, raadselachtige oogen van Madalena. Een enkel woord, om zijne blijdschap lucht te geven, was al wat hij vermocht. Madalena, hoe flink ook op schaatsen, voelde zich door haar geleider als door een stormwind voortgezweept. Het fraaie weêr, de gulden zonneschijn, de snelle beweging, alles stemde haar tot vroolijke opgewektheid. Intusschen lag het Reguliershofje reeds lang achter hen, en kwamen zij nu op het beste deel der baan, waar het getal der schaatsenrijders afnam, en alleen de snelvoetigste liefhebbers den tocht voortzetten in de richting van Ouwerkerk.

— „We rijden, dat het giert! Ik word vast moe, Bredero!" — smeekte Madalena.

Aanstonds verminderde Gerbrand zijne vaart.

— „Je bent zulk eene fraaie rijdster, Madalena! dat we in een ommezien te Ouwerkerk zouden zijn!" — zeide hij, hare hand noode loslatend, en even ophoudend.

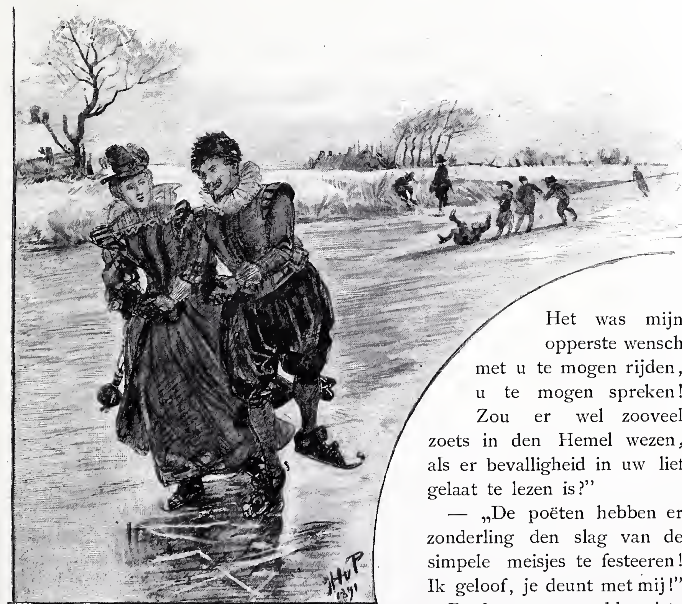
— „En nu vóór den wind naar stee terug!"

Bredero sneed eenige ronde figuren in het ijs, terwijl de jonkvrouw zacht voortglijdend den rug naar het oosten wendde.

— „Madalena! Zou er wel in heel ons heerlijk Amsterdam een jonkman zijn gelukkiger dan ik?"

Er klonk een heldere, muzikale lach door de klare winterlucht.

— „Denk niet, dat ik het tot een geggetje zeg! Het is de fijne waarheid. Het was mijn opperste wensch met u te mogen rijden, u te mogen spreken! Zou er wel zooveel zoets in den Hemel wezen, als er bevalligheid in uw liet gelaat te lezen is?"

— «Het was mijn opperste wensch met u te mogen rijden!»

— „De poëten hebben er zonderling den slag van de simpele meisjes te festeeren! Ik geloof, je deunt met mij!"

Bredero antwoordde niet, bleef met korte, zachte streken naast Madalena rijden, en zag haar op het hoogst ontroerd in de peilloos diepe blauwe oogen. Toen vatte hij hare rechterhand, en deed haar aan zijne zijde uiterst kalm voortglijden.

— „Madalena! Dat ik serieus tot u mocht spreken. De tijd gedoogt niet met woorden te spelen. Het is geene poëtische vrijigheid, het is mij heilige ernst. Zie, alles lacht en juicht in 't ronde — de winterzon kust ons met het goud van haar weerlichtend geschimmer! Wees oprecht, Madalena! Laat mij nu alles zeggen! Er spartelt geen zoeter woord in mijn hart, er huppelt geen blijder naam op mijn tong dan de uwe, Madalena! Ach, dat je in de begonnen vriendschap tusschen ons beiden een altoosdurenden knoop wildet leggen!"

Madalena trok hare hand, die hij vurig in de zijne klemde, niet terug. Zij haastte zich sneller te rijden, terwijl Bredero haar zachtkens tegenhield.

— „Niet te hoog, Bredero! Later spreken we over dit alles. Later! Ik heb een verzoek op u. Niemand luistert nu naar ons. Zeg me spoedig ...."

Arme Bredero! Hij doorgrondde de echt vrouwelijke list niet, die hem zou verschalken. Madalena wilde hem niet te woord staan over wat hem het meest ter harte ging. Zij vreesde haar eigen gemoed, want zij was hevig aangedaan door al wat hij zeide. En toch wilde zij het niet toonen. Zij poogde, als handige moeders met lastig vragende kinderen plegen te doen, door eene tegenvraag zijne aandacht naar iets anders af te leiden. Zij trachtte hem te vangen door zijn eigen hartstocht. Zij deed een beroep op zijne hulpvaardigheid, en hij moest luisteren.

— „Ik moet u een zonderling groot nieuws verkondigen!" — ging Madalena voort — „De Ridder Rodenburgh heeft mij tot een hijlik aangezocht!"

Eene huivering van schrik en gramschap deed hem wankelend stil staan. Angstig riep hij uit:

— „Gans bloed! Die guil, die bluffer, die windbreker! Een hijlik met u! Die hondsklink met al zijne Italiaansche deugnieterij! Die kale neet, die brageert, of hij duizend pond jaarlijks te verteeren had! 't Is eene al te snoode arrogantie!"

— „Ik heb den fijnman mooitjes afgezegd! Al even goed vriend! Daar ligt niet aan bedreven. Teller dacht, dat den bloed een kermisvreugdje overkwam, toen hij voor mij knielend, Hollandsch, Fransch en Italiaansch door elkaar sprak!"

— „En dacht de drogert, dat je in zijn faveur disponeeren zoudt?"

— „Hij had de muts op mij, de gek! Teller en Elisabeth hebben hem gladuit voor 't zotje gehad!"

Bredero glimlachte zeer tevreden, drukte hare hand, en deed haar zeer rustig naast zich voortrijden.

— „Ik gun hem den egel in zijn klapmuts!" — riep hij lachend. — „Als gek zeer doet, dan heeft hij een pleister over zijn heele lijf!"

— „Maar, zeg me, Bredero! Hoe staat het al met zijne comediën?"

— „Die duffe, meskiene rederijker! Hij slacht de Engelschen of de spreeuwen, hij steelt, waar hij wat krijgen kan. Italiaansche, Spaansche of Engelsche poëten brengt hij in gek geschokkeerd Hollandsch over. Voor een paar dagen heeft hij een mirakelstuk: *Mellibea* gecomponeerd, waarin zeven minnaars zeven talen spreken tot ééne vrijster! Ik geloof, het schort hem boven zijne wenk-

brauwen! De Amsterdamsche botmuilen van de Oude Kamer houden hem voor een reus, ja! om zijn statig bakkes, voor een wijs man!.... Maar, Madalena! wat moeit ons die weersoordige Rodenburgh! Laten wij den draad van ons vorig propoost afhaspelen ...."

— „Eilieve, Bredero! Gun mij de pais! 't Is nu geen tijd voor serieuze besognes. En aanstonds komt neve Van der Voort met de narresleê.... Dan behoor ik de eere van zijn gezelschap niet te versmaden!"

Bredero liet eensklaps hare handen los. Zij wankelde door de onverwachte, snelle beweging. Reeds boog ze zich te veel voorover, maar sneller dan de gedachte had hij haar opgevangen, en moest door de vaart, die zijn schaatsslag nam, haar wel vast in zijne armen klemmen. Een naamloos gevoel van bovenaardsche zaligheid doortintelde hem voor enkele sekonden. De hemelsche gestalte lag aan zijn hart, het schoone hoofd raakte zijn schouder met afgewenden blik en halfgesloten oogen. Geen zweem van oneerbiedige begeerte ontrustte zijn hart. Zoodra het evenwicht hersteld was, reed hij met den linkerarm om hare leest een oogenblik rustig verder, wachtend tot zij beiden hunne ontroering konden beheerschen.

— „Madalena! Je wilt mijn dood, peins ik. Mij nu te verlaten voor neve Van der Voort, voor den bruinen Brabander ...."

— „Hoe nu? Is de winter al aan zijn eind? Wij rijden niet voor 't lest!"

— „Och, Madalena! Mijn hart ontzinkt mij! Wanneer kom-je terug? Morgen de klokke één?"

— „Morgen niet. 't Is Nieuw-jaarsmorgen! De vrienden komen ten onzent! Maar overmorgen!"

— „Dinsdag? De klokke één?"

— „Zoo 't weer ons dient, ja!"

Plotseling begon het paar sneller te rijden. Er rinkelden van verre de bellen van eene narreslede. Bredero zag om, en ontdekte paard en slede komende van Ouwerkerk naar de stad. Het scheen of zijne voeten vleugelen aanschooten, zoo schielijk repte hij zich vooruit. Met gierende vaart, duizelingwekkend snel stoven beiden door de paren, die hen van de stadszijde te gemoet kwamen. Madalena wankelde, en slaakte een kreet van angst. Oogenblikkelijk matigde Gerbrand zijne vaart, glimlachend haar ondersteunend. Maar de narreslede had met niet mindere snelheid gereden ter zijde van de baan der schaatsenrijders. In weinige sekonden haalde het paard hen in. Isaäck van der Voort hield de teugels van een prachtig zwart ros, ter zijde stond op de nar, bijna in zijn mantel begraven, de Ridder Rodenburgh.

Bredero heeft later aan dit oogenblik met bitter verdriet gedacht. Nauwkeurig wist hij het zich niet meer te herinneren. Er werd gesproken, beleefd, heusch, kalm. Madalena's zilveren lach klonk door de fijne winterlucht. Van der Voort hielp haar eerbiedig en handig in de slede. Toen zag zij naar Bredero om....

Uit zijn oog, uit heel zijn gelaat, sprak eene bittere klacht. Zij wuifde

minnelijk met de hand, zij glimlachte, haar zieldoordringend oog wierp hem een blik vol heerlijke beloften toe.

Onthoud dien blik, Gerbrand Adriaensz. Bredero!

Het is de laatste....

Madalena is voor altijd uit uw oog verdwenen!

V.

EEN TREURIGE MINNEBRIEF.

In de groote voorkamer met het schilderijenkabinet van Adriaen Cornelisz. Bredero liep moeder Marretje zuchtend op en neer.

Het is bij half twaalf, Dinsdag-morgen, den 2den Januari 1618.

Een gadelooze angst beheerscht haar geheel.

Haar oudste zoon ging den vorigen dag op Nieuwjaar, de klokke twee, de deur uit, om met zijne vrienden van Gilles Valckenier's korporaalschap een vroolijk feestmaal op den Doelen te houden — en hij is nog niet naar huis teruggekomen *). Het is vroeger meer gebeurd, dat hij eerst bij het krieken des dags van zijne drinkgelagen terugkeerde. Steeds heeft zij gezorgd en gewaakt, dat vader Adriaen van dit alles niets vernam. Zij was altijd bij het aanbreken van den dag — des winters zelfs uren vroeger, des zomers wat later — van hare legerstede opgestaan, om te zien, of Gerbrand thuis was, of hij nog sliep. Een zacht verwijtende blik uit hare vriendelijke oogen was alles. Zij zweeg uit de volheid harer liefde, wetende, dat er aan Gerbrand — in dit opzicht — niet meer te veranderen viel. Juist in de drie laatste maanden had hij haar evenwel verrast door eene geheele wijziging in zijn leven. Hij had het haar onder vier oogen met bijna kinderlijken eenvoud bekend — al zijn hopen en streven was nu op één ideaal gericht — Madalena Stockmans. Trouw had hij moeder Marretje op de hoogte gehouden van zijne bekommeringen en verwachtingen. Ze hoopte en vreesde met haar zoon; zij toonde hem een blij gelaat en bovenal hare vreugde over den nieuw geboren ernst zijner handelingen. Nu deze zorg ook van haar hart scheen gewenteld, waande zij te herleven in het geluk van haar Gerbrand.

De Januari-zon van 1618 scheen die van December 1617 nog te willen overtreffen. Een helder licht stroomde dies door de hooge vensters met kleine looden ruiten, en vroolijk blaakte de vuurgloed in de hoogopgestapelde houtblokken van den haard. Bij dat licht kwam het duidelijk uit, dat Moeder Marretje in de beide laatste jaren zeer zichtbaar verouderd was. Schoon nauwe-

---

*) Ditzelfde oogenblik poogde de auteur in 1871 te schetsen in eene korte novelle, getiteld: *De eerste liefde van Gerbrand Adriaensz. Bredero.* Latere studiën leerden hem, dat hij destijds van gebrekkige gegevens uitging. Bij een tweeden druk der genoemde novelle in 1885 poogde hij te vergeefs tot eene juistere voorstelling te komen. De ter dezer plaatse gegeven lezing schijnt hem de eenig historisch ware.

lijks zeven-en-vijftig jaren tellende mocht men haar hooger leeftijd toekennen op het uiterlijk. Onder de kanten muts met opstaanden rand ging het dunne zilveren hair schuil. Tallooze groeven op het voorhoofd, langs de vermoeide, maar nog altijd mooie donkere oogen, diepe plooien om mond en kin, verhaalden van veel zorg, veel leed, vele tranen. Haar moederhart was zwaar beproefd in den langen tijd van zeven-en-dertig jaren na hare bruiloft. Negen kinderen had zij haar man geschonken. Haar eerstgeborene, Cornelis, was jong gestorven, later teruggegeven in een tweeden Cornelis, nu een flink jonkman, de steun van zijn vader op het comptoir in de Nesse. Nog een zoon en een dochtertje had zij moeten missen, beiden in de wieg gestorven, eene Stijntje, haar op nieuw geschonken in eene tweede Stijntje, nu hare rechterhand in het huishouden.

Zes kinderen mocht ze behouden. Zij was er oprecht dankbaar voor, al had zij reeds leeren begrijpen, dat, waar de kleinen soms op haar kleed trapten, de grooten het eerlang op haar hart zouden doen. Juist de twee oudsten, Hildegond en Gerbrand, hadden haar de meeste tranen gekost. Hildegond, de knapste, de schitterendste harer dochters, kwijnde nu in den echt met een man beneden haar stand, getrouwd uit droeve noodzakelijkheid, verzonken in een somberen kerkelijken ijver, die haar snel deed verouderen vóór haar tijd. En Gerbrand, de geniaalste van hare zonen, stelde haar hart op de zwaarste proeven — dan eens de heerlijkste lauweren winnend door zijne kunst en zijne onuitroeibare vroolijke luim, dan eens door zijne lichtzinnigheid en baldadigheid haar grievend tot in het diepste van hare ziel.

En nu scheen het haar, dat deze eerste Dinsdag van 1618 misschien de treurigste dag van haar leven zou worden. Haar man was zeer onthutst op het bericht, dat Gerbrand niet thuis gekomen was. Men vermoedde, dat zijne buitengewone gehechtheid aan het ijsvermaak hem na het vroolijk maal nog naar de schaatsen zou hebben doen grijpen — dat hem een ongeluk overkomen was op den Amstel bij het invallen der duisternis. Reeds had men den trouwen knecht Sander Vredericxsz. naar het huis van Gilles Gillesz. Valckenier gezonden, en met bangen schrik vernomen, dat ook deze was uitgebleven, en dat er overal met groote vlijt naar hem werd gezocht.

Vader Adriaen moest om de menigvuldigheid der zaken, die de eerste werkdag van het Nieuwjaar meebracht, te negen uur naar de Nesse gaan. Hij gelastte, dat Sander hem onmiddellijk zou waarschuwen, wanneer er tijding van Gerbrand kwam. En reeds waren twee-en-een-half uur verloopen, waarin haar zielsangst steeds hooger klom. Zij had Stijntje en Bely naar de keuken gezonden, om onbespied te kunnen weenen en klagen. De ijselijkste voorstellingen rezen voor hare oogen. Gerbrand's lijk, verstijfd, bevrozen, zou in haar huis worden binnengedragen — juist nu, op het oogenblik, dat een goede geest hem scheen te bezielen, juist nu er eene heerlijke hope voor hem scheen te dagen. Met een bitteren kreet zonk zij op de knieën bij een leunstoel, en vouwde de handen ....

Daar dreunde een luid kloppen op de voordeur.

Schier ademloos door het bonzen van haar hart, in de uiterste benauwdheid over den slag, die haar dreigde te treffen, vloog zij het vertrek uit, het voorhuis door, en sloeg zij de hand aan de klink der bovendeur. Hare vingeren sidderden zoo hevig, dat zij nauwelijks de deur kon openen. Eindelijk vloog het bovenstuk van de deur los....

— „Moeder! Moeder!" — klonk het — „Hier ben ik!"

Als een stormwind viel Gerbrand het huis binnen. Bliksemsnel had hij Moeder Marretje, die scheen te bezwijmen, in zijne armen gevangen, en aan zijn hart gedrukt. Daarna droeg hij haar in de voorkamer, zette hij haar in een grooten leunstoel bij den haard, en knielde naast haar neder. Twee dikke tranen biggelden over de gerimpelde wangen, toen de doodelijk ontstelde moeder hare oogen weer opsloeg. Zij zag den verloren gewaanden zoon aan hare voeten.... bleek, ontdaan, met verwarde hairen, een gekreukten, morsigen stolpkraag, een vreemden mantel om het lijf geslagen, en sterk riekend naar in overvloed gedronken brandewijn.

— „Het heeft geen vijg om het lijf, moeder!" — sprak hij met schorre stem. — „Gisteren werd ik gehouden bij Gilles Valckenier en zijn gezelschap, den ganschen nacht, en van morgen liet ik mij door hem vervoeren, om hem naar Haarlem te geleien — ter begrafenis van zijn overleden achterneef, den gierigen, afgeleefden drogert, die Gilles tienduizend ducatons...."

Gerbrand zweeg, greep de hand zijner moeder, en viel met zijn hoofd tegen haar leunstoel. Moeder Marretje voelde, dat zijne hand ijskoud was, en op nieuw hevig schrikkende boog zij zich over hem heen. Hij scheen in bezwijming te vallen, en klemde zich aan den leunstoel vast. De vreemde mantel van grijs laken met zwart fluweelen oplegsels viel van zijne leden. Zij greep naar zijn arm, om hem te steunen. De mouw van zijn helderblauw wambuis was wat nat. Uit zijne schoenen en hozen sijpelde water op den vloer. De koesterende warmte van den haard scheen hem te bedwelmen.

— „Gerbrand! Gerbrand! Hoe besterf je dus?" — kreet zij in de uiterste verlegenheid.

Hij opende even de oogen, hief zijn hoofd weer op, en fluisterde, nauw hoorbaar:

— „Brandwijn, moeder! Een teug maar...."

Ze sprong op. Gerbrand zonk machteloos op den grond bij den haard neder.

IJlings roept ze Sander Vredericxsz. Deze helpt den gevallene overeind, en steunt hem. Heesch en klagend vraagt hij weer om brandewijn. Zoodra hij het vocht schielijk had ingezwolgen, scheen hij zich te herstellen. Kort, afgebroken, bekent hij met eene narreslede door het ijs te zijn gezakt.... in eene boerenwoning heeft hij brandewijn, veel brandewijn gedronken uit vrees voor de ijskou, die hem beving...."

Sander steunt hem met krachtige hand, en geleidt hem naar zijne kamer, zijn werk- en schilderkamer, tevens zijn slaapvertrek. Snel en handig zorgt deze voor den half bedwelmden jonkman. Hij ontdoet hem van zijne natte

bovenkleeren, ontkleedt hem geheel, hult hem in een wollen deken, en helpt hem te bed. Nauw had hij het matte hoofd op het kussen neergelegd, of een diepe slaap maakte zich van hem meester, soms door eene snelle huivering geschokt. Moeder Marretje spant al hare krachten in om hem te

Zij zag den verloren gewaanden zoon aan hare voeten.

verplegen. In de kleine haardsteê bij het venster vlamt het turfvuur, door Sander haastig ontstoken....

Toen Adriaen Cornelisz. te noentijd thuis kwam, had moeder Marretje zich reeds zooveel mogelijk hersteld van benauwdheid en angst. Gerbrand was voor een groot onheil gespaard, dat bracht haar kloppend hart tot rust.

Daar dreunde een luid kloppen op de voordeur.

Schier ademloos door het bonzen van haar hart, in de uiterste benauwdheid over den slag, die haar dreigde te treffen, vloog zij het vertrek uit, het voorhuis door, en sloeg zij de hand aan de klink der bovendeur. Hare vingeren sidderden zoo hevig, dat zij nauwelijks de deur kon openen. Eindelijk vloog het bovenstuk van de deur los....

— „Moeder! Moeder!" — klonk het — „Hier ben ik!"

Als een stormwind viel Gerbrand het huis binnen. Bliksemsnel had hij Moeder Marretje, die scheen te bezwijmen, in zijne armen gevangen, en aan zijn hart gedrukt. Daarna droeg hij haar in de voorkamer, zette hij haar in een grooten leunstoel bij den haard, en knielde naast haar neder. Twee dikke tranen biggelden over de gerimpelde wangen, toen de doodelijk ontstelde moeder hare oogen weer opsloeg. Zij zag den verloren gewaanden zoon aan hare voeten.... bleek, ontdaan, met verwarde hairen, een gekreukten, morsigen stolpkraag, een vreemden mantel om het lijf geslagen, en sterk riekend naar in overvloed gedronken brandewijn.

— „Het heeft geen vijg om het lijf, moeder!" — sprak hij met schorre stem. — „Gisteren werd ik gehouden bij Gilles Valckenier en zijn gezelschap, den ganschen nacht, en van morgen liet ik mij door hem vervoeren, om hem naar Haarlem te geleien — ter begrafenis van zijn overleden achterneef, den gierigen, afgeleefden drogert, die Gilles tienduizend ducatons...."

Gerbrand zweeg, greep de hand zijner moeder, en viel met zijn hoofd tegen haar leunstoel. Moeder Marretje voelde, dat zijne hand ijskoud was, en op nieuw hevig schrikkende boog zij zich over hem heen. Hij scheen in bezwijming te vallen, en klemde zich aan den leunstoel vast. De vreemde mantel van grijs laken met zwart fluweelen oplegsels viel van zijne leden. Zij greep naar zijn arm, om hem te steunen. De mouw van zijn helderblauw wambuis was wat nat. Uit zijne schoenen en hozen sijpelde water op den vloer. De koesterende warmte van den haard scheen hem te bedwelmen.

— „Gerbrand! Gerbrand! Hoe besterf je dus?" — kreet zij in de uiterste verlegenheid.

Hij opende even de oogen, hief zijn hoofd weer op, en fluisterde, nauw hoorbaar:

— „Brandwijn, moeder! Een teug maar...."

Ze sprong op. Gerbrand zonk machteloos op den grond bij den haard neder.

IJlings roept ze Sander Vredericxsz. Deze helpt den gevallene overeind, en steunt hem. Heesch en klagend vraagt hij weer om brandewijn. Zoodra hij het vocht schielijk had ingezwolgen, scheen hij zich te herstellen. Kort, afgebroken, bekent hij met eene narreslede door het ijs te zijn gezakt.... in eene boerenwoning heeft hij brandewijn, veel brandewijn gedronken uit vrees voor de ijskou, die hem beving...."

Sander steunt hem met krachtige hand, en geleidt hem naar zijne kamer, zijn werk- en schilderkamer, tevens zijn slaapvertrek. Snel en handig zorgt deze voor den half bedwelmden jonkman. Hij ontdoet hem van zijne natte

bovenkleeren, ontkleedt hem geheel, hult hem in een wollen deken, en helpt hem te bed. Nauw had hij het matte hoofd op het kussen neergelegd, of een diepe slaap maakte zich van hem meester, soms door eene snelle huivering geschokt. Moeder Marretje spant al hare krachten in om hem te

Zij zag den verloren gewaanden zoon aan hare voeten.

verplegen. In de kleine haardsteê bij het venster vlamt het turfvuur, door Sander haastig ontstoken....

Toen Adriaen Cornelisz. te noentijd thuis kwam, had moeder Marretje zich reeds zooveel mogelijk hersteld van benauwdheid en angst. Gerbrand was voor een groot onheil gespaard, dat bracht haar kloppend hart tot rust.

Nu moest ieder medewerken om de stilte in huis te bevorderen. Gerbrand sliep, de slaap zou zijne krachten herstellen. Vader Adriaen schudde bekommerd het hoofd, daar hij het verwarde relaas omtrent het ongeval niet begreep. Men giste, men ried, tot eindelijk Cornelis ten huize van Gilles Valckenier vernam, dat deze Gerbrand, na een zeer wilden nacht, in den vroegen morgen bewogen had, hem naar Haarlem te vergezellen. Gilles had van een overleden schraperigen achterneef, die hem bij zijn leven de deur wees, een legaat ontvangen. Groote rouw had hij om den dood van zijn neef niet gedreven, dit getuigde het banket van den Nieuwjaarsdag, maar hij achtte zich toch verplicht bij de uitvaart van den erflater te Haarlem tegenwoordig te zijn. De begrafenis was op Dinsdag-morgen te elf uur bepaald.

Het had dien nacht bij zuid-oosten-wind duchtig gesneeuwd, maar de sterke bries blies bij zonsopgang de lucht weer blauw. Er scheen een heerlijke dag voor schaatsenrijders en narresleden aangebroken. Valckenier had daarom in zijn roes voorgeslagen met eene narreslede naar Haarlem te spoeden, van den Overtoom langs de vaart, den Schinkel, de Nieuwe Meer, de Haarlemmer Meer en het Spaarne. Nog geheel onder den indruk van het festijn had men paard en slede gehuurd, en had Gerbrand zelf de teugels gegrepen. Een kwartier uurs lang ging het goed, men stormde vliegensvlug vooruit langs de Overtoomsche vaart en den Schinkel. Toen kwam het ongeluk op de hoogte van den Slooterweg. Misschien was het paard geschrikt, misschien had Gerbrand te woest aan den teugel getrokken, maar eensklaps reed de nar met groote kracht tegen een plankier aan den Slooterweg gebouwd, om goederen en vee in schepen en schuiten te laden of te lossen. Juist hier scheen het ijs zwak gebleven, het paard steigerde en de nar zonk door het ijs. Valckenier was er snel uitgesprongen, en had het paard bij den teugel gegrepen, terwijl Gerbrand met de slede ter halve lijve in het water zat. Gelukkig schoten enkele schaatsenrijders toe. Een paar reikten Gerbrand de hand, om hem uit zijn koud bad te bevrijden; een ander stond Valckenier bij, om de strengen los te maken. Toen had men Gerbrand zoo snel mogelijk doen hollen naar de naaste boerenwoning. Men had brandewijn gevraagd, eene volle flesch gekocht, en Gerbrand er een goed deel van door het keelgat gejaagd. Daar deze nu beweerde geheel hersteld te zijn van den schrik en de plotselinge ijskoude indompeling, besloot Valckenier zijne reis naar Haarlem op te geven. Hij wikkelde Bredero in zijn eigen mantel, nadat deze bij den boerenhaard schoenen en hozen wat gedroogd had. Men wilde nu zoo spoedig mogelijk weer naar Amsterdam terug. Een paar boeren hadden de nar op het drooge gebracht, en van nieuws ingespannen. Men moest maatregelen nemen voor de mogelijke gevolgen van het ongeval, en daarom dronk Gerbrand langzamerhand de flesch brandewijn leeg. Valckenier had hem zooveel mogelijk onder den mantel verborgen gehouden, snel naar steê teruggejaagd, en hem tot aan de deur van het huis vergezeld.

Nadat Cornelis dit relaas uit naam van de Valckeniers had medegedeeld, hield de spanning op, die ouders, broeders en zusters had verontrust. Moeder

Marretje, berichtte dat Gerbrand voortdurend kalm sliep, dat zijn hoofd gloeide, maar dat hij overigens wel en gezond scheen. Ieder ging aan zijne

Valckenier had het paard gegrepen......

bezigheid — Moeder Marretje bleef bij haar slapenden zoon. Zij plaatste haar stoel naast zijne bedstede, en hoorde hem in diepen slaap woorden prevelen. Eens zeide hij luide: „Madalena!" — maar sluimerde door, toen

zij meende, dat hij ontwaakte. Dit duurde tot aan het vallen van den avond.

Eensklaps richtte hij zich op.

— „Gillis! Gillis!" — sprak hij met schorre stem — „Hoe ben-je zoo jachtig?"

Moeder Marretje vatte zijne hand, en stelde hem gerust. Hij begreep bijna niet, dat hij te huis was, in zijn bed rustte, dat zijne moeder naast hem zat. Langzamerhand kwam de helderheid van zijn geest terug. En mompelend klaagde hij over zijn hoofd, zware pijnen kwelden hem. Moeder Marretje reikte hem een verfrisschenden drank van gesuikerd oranjesap met water, dien hij gretig uitdronk. En het scheen, of hij weer insluimerde, toen hij plotseling nog eens opsprong, en vroeg:

— „Gans bloed! Is het Dinsdag?"

En zonder antwoord af te wachten, hief hij zich op, en sprong uit zijn bed. Maar hij stond oogenblikkelijk stil. Zware hoofdpijn en zware duizeling beletten hem eene schrede te doen. Moeder Marretje smeekte hem zoo snel mogelijk zijn leger weer op te zoeken.

— „Ik moet Madalena de weet doen!" — klaagde hij — „Wij zouden op de baan zijn, de klokke één! Wat zal ik bestaan? Wat raad is hierin?"

Moeder Marretje wist hem te bewegen nu eerst te rusten en te wachten, totdat hij geheel hersteld zou zijn. Zij zou Cornelis naar den Gekroonden Bok zenden. Cornelis zou alles verhalen, alles uitleggen. Hij mocht zich niet meer ontrusten .... Zuchtend legde hij zich op nieuw neder, en sloot de oogen. De drukkende hoofdpijn, de duizeling, de vermoeidheid, ontnamen hem allen lust, om weerstand te bieden. Spoedig kwam een weldadige slaap hem verlossen van zorg en pijn.

Moeder Marretje hield de wacht — sliep met een paar kussens in haar leunstoel, en zorgde er voor, dat het vuur aan den haard niet uitging, heel den nacht.

Des Woensdags morgens, 3 Januari, ontwaakte Gerbrand bij het uchtendschemeren, omstreeks te acht uren des voordenmiddags. De hoofdpijn was verdwenen; de slaap had hem verkwikt. Met een gevoel van diep berouw en mededoogen ontdekte hij, dat zijne moeder naast hem in den leunstoel sluimerde. Zonder gerucht legde hij zich neder, hij wilde haar niet storen. Daar stormde plotseling al het jongst verleden voor zijne verbeelding: de heerlijke Zondag-morgen op Oudejaarsdag, het festijn van Maandag, de ramp van Dinsdag — en allereerst klonk het luid in zijne binnenborst: — Wat zal Madalena zeggen? — Met moeite onderdrukte hij eene bange klacht. Alles getuigde tegen hem. Madalena had hem den vorigen dag bij het heerlijkste winterweer natuurlijk te vergeefs gezocht. Hoe zou hij dit onvergeeflijk verzuim goedmaken? De stem van zijne consciëntie fluisterde onophoudelijk: Uwe schuld! Uwe eigen schuld!

Moeder Marretje maakte eene beweging. Zuchtend greep hij hare hand.

— „Ben-je al uit den droom ontsprongen, Gerbrand?"

— „Och, moeder! Wat raad? Is Cornelis bij de Tellers geweest?"

Voordat zij hem antwoordde, nam zij met genoegen waar, dat de slaap hem verkwikt had, dat zijne stem helderder klonk, zijn hoofd niet meer brandde. Zij was terstond bereid hare dienende liefde te toonen, en ging, om te hooren, wat Cornelis den vorigen avond bij Jan Teller ervaren was. Het antwoord luidde zeer armoedig: niets nieuws. De brouwer uit den Gekroonden Bok was met vrouw en schoonzuster naar eene waardschap ten huize van zijn neef Abraham van der Voort getogen. Cornelis had niemand dan een knecht gesproken.

Gerbrand besloot nu aanstonds, dat hij Madalena zoo spoedig mogelijk een

Eindelijk vermande hij zich en begon ......

smeekbrief moest toezenden, dat hij daarop het antwoord behoorde te wachten, en dan persoonlijk moest gaan, om volkomen vergiffenis te verwerven. Hij verzekerde, dat hij geheel hersteld was, dat hij spoedig gekleed zou zijn, en eer aan het ontbijt zou doen. Met groote voldoening zagen de Bredero's Gerbrand

volkomen welvarend naar het uiterlijk aan het vroegstuk. Toch scheen het hem aan eetlust te falen. Hij sneed een stuk brood, hij at een beschuit, liet zich een glas Londensch bier door Sander schenken, maar schoof glas en brood spoedig ter zijde. Hij moest terstond schrijven aan Madalena — berichtte hij. Moeder diende nu wat te gaan slapen.... zij had rust noodig.

Te half tien waren zijn vader en zijne beide broeders naar het comptoir in de Nesse vertrokken, de zusters aan den huiselijken arbeid. Moeder rustte na een nacht vol angst en zorg. Gerbrand vond zijn klein studeervertrek door den ijver van Sander reeds opgeruimd. Het turfvuur vlamde lustig in den kleinen haard. Hij spoedde zich naar zijne schrijftafel. Nu of nooit moest hij toonen, dat hij eene pen bezat, dat hij welsprekend kon zijn, als het moest. Madalena zou misnoegd zijn over zijn lomp verzuim, hij had veel goed te maken. Met het hoofd in de hand begon hij te peinzen. Maar de goede gedachte wilde niet komen. Eindelijk vermande hij zich met geweld, en begon:

„De bedroefde Gerbrande groet met verslaghener harte de blygeestighe „ende wel verstandighe lief Madalena Stockmans, en wenscht haer in den „Heer gheluck ende saligheyt, aen siel ende lijf, mitsgaders een goet ende „wenselijck nieuwe Jaer....!"

Helaas! Hij had het gaarne beter gezegd, maar zijn hoofd scheen nog te duizelen. De gevolgen van zijn ongeluk waren nog niet geheel overwonnen — maar hij gevoelde zich toch krachtig genoeg voort te gaan:

„Soo weynigh als het vyer kan wesen sonder hette, soo weynigh kan ick „sijn sonder Nacht ende Dagh van u te droomen, ende mijn ellendigh harte „te pynigen met treurighe ende swaermoedighe ghepeynsen, ende mijn „levende gheest te begraven in dud-oorighe sufferyen, wt oorsaecke, dat „ick, helaes! op maendagh 's avonts laest-leden te gast wierdt gehouden by „Gillis Gillisz. Valckenier ende sijn gheselschap, dat my verwachtende ten „eten waren, ghelijck ick u wel breeder mondelingh sal verwittigen, soo 't „Godt belieft...."

Wat zou hij haar ten slotte kunnen verhalen? Dat te midden van zalige droomen over hunne tochten op schaatsen plotseling zijn vriend Valckenier vóór hem was verrezen, met het bericht van eene onverwachte erfenis, en van een banket op den Doelen voor zijn korporaalschap? Als vendrig kende hij Valckenier, den sergeant, den adelborst en de lanspesaten van zijn korporaalschap. Madalena had hem zelve bericht, dat zij op Nieuwjaarsdag de schaatsen niet zou aanbinden. Daarom zag hij er geen bezwaar in met zijne kameraden, allen behoorende tot zijn vendel — het witte vendel — ten Doelen te gaan middagmalen. En juist hierin school de oorzaak van zijn

ongeluk. Valckenier had er een buitengewoon feest van gemaakt. De weelde in spijs en drank had nog nimmer zulk eene hoogte bereikt. Het werd alles aangeboden uit een goed hart, en met vriendelijke uitnoodiging tot drinken. Valckenier zag op niets, al waren het twintig kannen van den edelsten wijn geweest. De gezondheid van al de schutterofficieren was gedronken met nieuwen Spaanschen muscadel. En als de hooge fluiten niet spoedig geledigd werden, riep Valckenier vroolijk: „Komt, vrijer, veegt dat kind zijn naars!" en goot den inhoud van het groote glas in zijne keel. Lang had Gerbrand den gastheer dapper bescheid gedaan, maar tegen het vallen van de schemering kwam hij onder den invloed van den geurigen wijn. Er werd gezongen, geschreeuwd, geraasd. Menigmaal had hij met den roemer in de hand het gezelschap onthaald op zijne vroolijkste liederen....

Doch hier kwam eene schemering over zijne herinnering. De glimmende roode gelaatstrekken der gasten, het razend gerucht der rauwe stemmen, de fonkelende vlammen der kaarsen — dit alles ging voor zijn gezicht en zijn gehoor als een bange droom voorbij. Zeer goed wist hij, dat plotseling allen naar hem luisterden, dat hij de schoonheid zijner uitverkorene, zonder haar naam te noemen, of hare persoon nader aan te duiden, met hartstochtelijke woorden had geprezen. De vrienden hadden opgemerkt, dat hij eenige dagen achtereen op den Amstel met een knap jong meisje gereden had. Onuitputtelijk vloeide zijne rede over de heerlijkheid zijner Madalena, en nieuwe roemers, ten boorde vol geschonken, beloonden zijne geestdrift. Daarna verloor zijne heugenis zich in nevelen. Zeker wist hij, dat hij op den Doelen eenige uren in een leunstoel had geslapen. Toen had Valckenier zijne gasten op nieuw ten strijd geroepen. Tegen middernacht vlogen zij de straten op, en drongen de taveernen binnen, waar nog getapt werd. Uren hadden ze gesleten bij den vroolijken waard in de Drie Dweilen op het Water, en daarna tot Moêr Joosten in het Vergulde Serpent op de Kolk. Daar waren speellieden met luiten, giegels en fluiten, daar was allerlei kwaad volk, daar werd geschreeuwd, gekreten en gevochten.... het was een chaos van losgebroken, woeste, daemonische driften. En wederom scheen een nevel voor zijn geest gekomen, en kon hij zich niet herinneren wat in de laatste uren van dien nacht vol losbandigheid en breidellooze dolheid was geschied.

Met een diepen zucht had hij gemijmerd, en de pen laten rusten. Daar eene huivering hem overviel, wierp hij nieuwe turven in den haard, en greep de pen weer op. Hij las het begin van zijn brief nog eens over, en kwam tot zijne belofte, om Madalena alles breeder mondeling te verhalen, zoo 't God beliefde.... Snel schreef hij nu voort:

„Waernaer ick op Dijnsdaeghs 's morgens een mijnen goeden vriendt „gheleydende na Haerlem ter begraeffenisse van een van mijn kennisse, dies „ick door 't aenporren van myn reys Broeder my liet vervoeren, ende deur „reukeloosen yver versloften ick de weet te doen aen mijn Ouders, die tot „mijn groote leedtwesen heel bekommert sijn geweest, beduchtende, dat my

„eenigh ongeval overgekomen was, 't sy inbreeck van ys ofte anders;
„gelijck men doch gaerne het swaertste eerst denckt, vermits sy aen my
„niet en sijn gewent uyt te trecken sonder voorweten van haer lieden...."

Mistroostig liet hij het hoofd in de hand rusten. Waarom moest Valckenier hem wekken uit zijne liefdedroomen, waarom hem meesleepen in het woeste drinkgelag? Tot den morgen had het geduurd. Hij herinnerde zich, hoe verwonderd hij was te ontwaken, met het hoofd over den arm aan eene tafel in slaap gevallen. Valckenier alleen was hem trouw gebleven. De anderen waren weggestoven; men wist niet waarheen Met eene kanne wijns werd de dag begonnen. „Heeft de duivel het paard gegeten, hij eet er den toom ook toe!" — zei Valckenier. En daarna werd het plan gemaakt samen met de narreslede naar Haarlem te rijden....

Een onverwachte kreet ontsnapt plotseling zijne lippen. In de linkerzijde gevoelt hij eene hevige pijn, gevolgd door eene schokkende huivering. Was dat de Nemesis? Gelukkig ging de pijn over — en greep hij weder naar de pen, om te vervolgen:

„Derhalven soo wil ick u vrundelijck ende hartelijck hebben gebeden, ghy
„wildt my dese mijn misdaet niet ten swaerste toe-rekenen, maer duyen met u
„ghewoonelijcke wijsheydt mijn onvoorsigtighe dwase daet ten besten, als ick
„aen u bescheydentheyt en aldervriendelijckste goedertierenheydt vertrouwe,
„hopende, dat ick, o goedighe en alderbeste Dochter! niet bedroghen in mijn
„hope sal wesen, door dien u aengheborene Deught u ghestadelijcke pronckt
„ende verciert met lust om goet te doen; en 't kan niet anders sijn, of u
„verstandighe ziele, bemerckende mijn waerachtige onschult, sal betoonen,
„dat zy is wijs ende wel gheleert, als ghy mijn misslagh ten besten keert...."

En weder kwam de pijn terug, langduriger, smartelijker, zoodat hij tandenklapperend ineenkromp. Op nieuw scheen de ijzige koude van den vorigen dag, toen hij met de slede in het ijs brak, over zijne leden te stroomen. Hij stond op, om zich te bewegen, om door verandering van houding de kwellende pijn kwijt te raken. Wel scheen het een oogenblik, of de aanval snel zou voorbijgaan, maar bij elke ademhaling was het of een ijzeren klauw hem fel in de zijde neep. Een gevoel van angst, eene vrees voor eene hevige, langdurige ziekte maakte zich plotseling van hem meester.... Madalena moest het weten. Daarom zette hij zich, trots toenemend lijden, weer aan de schrijftafel, en schreef, terwijl zijne ademhaling, hijgend en fluitend, steeds sneller werd, en de koortskou zijne leden schudde:

„Voorders laet ick u weten (doch ongaerne), dat ick zieck ende niet wel
„te pas en ben, vermits ick ongeluckigh met de slede in 't ys gebroocken
„en ick met mijn lenden in 't water geseten hebbe: waer op ick, als ghy

„wel dencken meught, dapper verkouwt geworden ben, so dat ick noot-„saeckelijck mijn kamer bewaren moet, hetwelck my een onsegghelijck ver-„driet is, ten aansien, dat ick daer door ben verbannen van mijn siels-„aengenaem gheselschap; en daer en boven soo quelt my de schrickelijcke „jalousye van den bruynen Brabander, vreesende door hem te verliesen het „weynigh, dat ick aen u gewonnen hope, dies my de uren daghen, de daghen „Jaeren, ende de Nachten eeuwen duncken te wesen; daerom, ô Alderliefste „Lief, indien u de Menschelijcke ghenegentheydt mede aen hanght, of so u „Maeghdelyck borst oyt is doorstraelt geweest met de minnelijcke straelen „van medelyden tot u even Naesten, of soo ghy immermeer hebt ghevoelt de „vrundelijcke kracht van de verkiesinghe van d'een voor den anderen te „beminnen, soo laet u Minnaer niet hopeloos quijnen, maer vertroost hem „met een kleyn letterken van u ghenegene Jonste, soo sal ick blyven in leven „en sterven:

„Uwen altijd getrouwe Dienaer en slave

G. A. BREDERO.

O, als Madalena ooit mocht vernemen met welk een ontzettenden ziels-angst, en onder welk een gadeloos lijden hij deze laatste regelen schreef, zij zou met bekommering, met ontroering, denken aan den geestigen dichter, den voortreffelijken schaatsenrijder, die haar zoo ondubbelzinnige blijken van zijne driftige liefde gegeven had.

Terwijl hij schreef knaagde de pijn feller en feller, en begon een hevig hoesten, dat hem telkens noodzaakte de pen neer te leggen. De huiveringen schokten hem immer forscher, de ademhaling floot steeds luider, maar hij wilde den brief eindigen. Hij spande zijne laatste krachten in. Madalena moest alles van hem zelven vernemen. De steeds zich op nieuw herhalende aanvallen van hoest verhoogden het knagend lijden in de linkerzijde. Zitten blijven en schrijven scheen hem ondoenlijk te zullen worden. Maar hij overwon nogmaals, terwijl een luide uitroep van smart hem ontsnapte, en hij eindigde den brief.

Machteloos zonk hij in zijn leunstoel, het lichaam krimpend van pijn, rillend van koortskou, terwijl de hardnekkigste hoestvlagen hem zwoegend deden hijgen naar lucht. Wat lot hing hem boven het hoofd? Zou eene langdurige krankheid hem machteloos maken, machteloos om naar Madalena te snellen, en haar op zijne knieën vergiffenis te vragen? Met sidderende handen vouwde hij den brief, en schreef bijna onleesbaar: „*à Madamoiselle Madame* 1) *Madalena Stockmans*, *asteur* 2) *à Amsterdam.*"

---

1) Titel van een jong meisje in 1618 — gelijk blijkt uit de *Lucelle*, waar deze herhaaldelijk als *Mevrouw* wordt aangesproken.

2) *à cette heure.*

Met ontzaglijke moeite richtte hij zich op in zijn stoel. Het hoesten deed hem wankelen, maar hij kwam tot bij de deur — hij wilde Sander Vredericxsz. belasten met de onmiddellijke bezorging van den brief. De hevigheid van den koortsaanval was zoo buitengemeen groot, dat hij de hand niet kon uitsteken, om de deur te openen. Hij greep zich aan den wand vast, en hoestte, hoestte. . . . . Gesmoorde kreten — en soms eene gruwelijke verwensching, die het duldeloos lijden naar zijne lippen deed wellen — klonken in het kleine vertrek. Eindelijk rukte hij in een aanval van koortswoede de deur los, en wilde op den drempel Sander met luide stem roepen, maar de hoest belette hem geluid te geven. Daar zijne kamer op het portaal der groote trap van het voorhuis uitkwam, klonk zijne hijgende ademhaling, de hevige aanvallen van hoest luide Sander in de ooren, die de schilderijen in den gang afstofte. In een paar sprongen was deze boven, en stond eene sekonde als verpletterd, toen hij zijn jongen meester in 't oog kreeg.

Gerbrand hield zich vast aan den post van zijne deur. Zijn gelaat doodsbleek, het voorhoofd parelend van angstzweet, de lippen blauw, de oogen met eene uitdrukking van nameloos lijden, wijd geopend, stamelde hij, maar verstaanbaar:

— „Sander! Mijn . . . . brief . . . ."

— „Gans bloed! Gans bloed! Ik sla een gat in den hemel! Wat raad!" — riep Sander, die aanstonds op Gerbrand toetrad, en hem in de armen nam. Het was duidelijk, dat eene kwaadaardige koorts hem had aangetast. De huiveringen namen in felheid toe, de stekende pijn ter linkerzijde werd bijna ondragelijk. Sander zag en begreep alles. Snel leidde hij den deerniswaardigen zieke naar zijne legerstede. Snel ontdeed hij hem van zijne bovenkleeding, zijne hozen en schoenen. Snel wikkelde hij hem in de dekens, terwijl den lijder bittere kreten van de lippen rolden.

Daarna vloog Sander naar zijne meesteres, die hij reeds op den bovengang ontmoette. Moeder Marretje had gerucht gehoord. Zij zag aan Sander's ontstelden blik, dat er nieuwe rampen dreigden. Zij vroeg niet, snelde eene zijtrap af, en verscheen aan Gerbrands bed op het oogenblik, dat deze uitgeput van hoesten en lijden ineenzonk. Zijn smeekende oogopslag scheen een laatst beroep op hare liefderijke hulp. Zij boog zich over den nu bewusteloozen kranke. Er druppelde een groote traan uit haar oog, en viel op zijn voorhoofd.

(*Wordt vervolgd.*)

IN DEN KNOP VERWELKT.

DOOR

P. W. STOFFELS.

Alle koristen waren present op één na. Dat was van Buren.

De koordirekteur liep nijdig als een spin de zaal op en neer; de koristen daarentegen voerden, aan tafeltjes gezeten, een vroolijk gesprek.

't Was vermakelijk mijnheer van Bergen, dus heette de leider der koren, kwaad te zien. Dan was hij onophoudelijk in beweging, bromde over alles, wat eigenlijk niets dan zijne tevredenheid moest opwekken en smaalde op instellingen, die hij zelf had gemaakt. Dan rezen zijne haren, die nu niet zoo heel talrijk

waren, te berge en kromde zich zijn haviksneus, als moest die in de hand van een voddenraper alles aanhalen, wat maar te grijpen was.

„Weet jij dan niet, waar die oude vent blijft, Janus. Jij woont toch in dezelfde straat!"

Die „Janus" was een tweede bas. Nu, dat is zooveel bijzonders niet; tweede bassen zijn er meer, maar een tweede bas met één oog en een binnenwaarts gebogen been komt nu niet zoo dikwijls voor. Alsof het uit een kelder kwam, donderde het door de repetitiezaal:

„Moet ik weten, waar die ouwe van Buren blijft? En dat, omdat ik in dezelfde straat woon?"

Des koordirekteurs oogen fonkelden; een oogenblik kwam er stilte in de rustelooze bewegingen en toen:

„'t Zou meer in je voordeel zijn, als je beter de bescheidenheid in het oog hieldt, Dolk. Die toon tegenover mij past-je niet."

„U kan toch van mij niet vergen, dat ik weet waar van Buren blijft, *omdat* wij in dezelfde straat wonen?" klonk het lichtgeraakt.

Of van Bergen overtuigd was van de waarheid dier woorden, of dat hij het raadzamer oordeelde geen woordenstrijd met den éénoogigen tweeden bas aan te gaan, een strijd, die zeker niet in zijn voordeel zou uitloopen, hoe het zij, van Bergen zweeg, hervatte zijn wandeling, en wond zich hoe langer hoe meer op.

De koristen stoorden zich niets aan zijne drukke gesticulaties, maar bespraken onder elkander hoe onvergeeflijk dom het van van Buren was om zich, en vooral nu, op de laatste repetitie, zoo lang te laten wachten. Onvergeeflijk dom, vooral, omdat van Buren al oud was en de minste aanleiding van den kant des heeren van Bergen hem aan den dijk kon zetten. Dit was de eerste reden. De tweede was vrij wat gewichtiger. De oude van Buren had een pleegkind, een meisje van negentien jaren. Dit meisje, door hem aangenomen en opgevoed, had van jongsaf zich aangetrokken gevoeld tot het tooneel en welke pogingen van Buren ook al had aangewend om haar van deze gedachten terug te brengen, het had hem niet mogen baten.

Al zijne welsprekendheid was afgestuit op Judith's vurig verlangen naar het tooneel en al had de oude korist haar met allerlei kleuren de ellende geschilderd, die soms onder de schitterende tooneelkleeding verscholen ligt en al had hij haar door zijne oogen een blik achter de coulissen gegund, niets had haar van dit voornemen kunnen afbrengen en de oude man was geëindigd met in Godsnaam toe te geven. En nu, heden avond, zou zij voor het eerst een ondergeschikte rol vervullen in een opera, die voor de eerste maal zou vertoond worden. Was het dus niet voorbeeldeloos dom om nu zoolang op zich te laten wachten?

In alle meeningen en gissingen, die zij onder elkander maakten, werden zij onverwachts gestoord door een ruwen uitval van den heer van Bergen. Al hadden de koristen hém vergeten, hij vergat hen niet en met een krachtige verwensching, aan het adres van den ouden nalatige gericht, riep hij:

„Komaan heeren, wij kunnen niet langer talmen. Wel zijn de tweede tenoren slecht bezet en is die ouwe stijfkop een beste aanvoerder, maar wij kunnen niet langer wachten. Op je plaats.”

En terwijl de direkteur zijn partituur doorbladerde om een gedeelte te zoeken, dat hij nog eens met kracht wilde repeteeren, zochten ook de koristen hunne stukken bijeen, gonsden als bijen door elkander en zochten bij het nemen van plaatsen elkander zooveel mogelijk naar voren te dringen, om zelf achter te blijven. Het meest was die beweging merkbaar bij de reeds genoemde tweede tenoren, en de koordirekteur, die het zeer goed bemerkte en reeds voor zijn lessenaar plaats had genomen en wien dat gedraai begon te vervelen, tikte met het dirigeerstokje op den lessenaar. Daarna gaf hij het thema aan en het duurde nu niet lang of de repetitie was in vollen gang.

Wij zullen het genot van de opera, die wij straks even bezoeken zullen, niet doen bederven door de flaters, die de verschillende partijen begaan, aan te hooren. 't Is waar, met fouten maken moet men leeren, maar daaruit volgt niet dat *wij* die moeten hooren. Wij laten dus de heeren koristen repeteeren en de tweede tenoren tobben, want dat deden ze, en haasten ons naar een nauw straatje, waar ons een ander tooneel te wachten staat.

't Is een armoedig gebouwtje, waarvoor wij stilstaan, maar toch dien ik u terstond te zeggen, dat het huisje, hoe nietig ook op het oog, bewoond wordt door vijf gezinnen. Dat van den tweeden tenor van Buren met zijn pleegkind Judith is er een van. Niet alle gezinnen daar zijn zoo klein. Dat heeft èn van Buren èn Judith dikwijls kunnen ondervinden, als de een zijn muziek, de andere haar rol instudeerde. Dan gebeurde het vaak, dat van Buren zijne oefeningen moest staken en door het hoofd om den hoek der deur te steken de slof- en klompdragende kinderen van de naastwonende gezinnen moest verjagen. Dit ging niet altijd zonder protest der betrokken ouders, wijl het weleens gebeurde, dat een dezer kleine nieuwsgierigen een buiteling over den oneffen donkeren trapvloer maakte. Dan was een zoogenaamd „standje” het gevolg en moesten de oude man en het jonge meisje dikwijls toespelingen op hun beroep hooren, die alleen maar komen uit den mond van het onontwikkelde volk.

Reden genoeg dus om het ons verklaarbaar te doen schijnen, dat dit kleine gezin dikwijls plannen beraamd had om van woning te verwisselen, maar immer was dit plan onmogelijk gebleken, omdat de financieele omstandigheden zulks niet gedoogden.

Nu was er echter eenige verandering ten gunste gekomen. Judith was bij het gezelschap voor den tijd van één seizoen aangenomen tot het vervullen van ondergeschikte rollen en deze verandering bracht tevens een kleine gunstige wending in het maandgeld, waarvan zij beiden moesten leven. Echter — en dit was voor den ouden zanger en de jonge actrice nog een donkere wolk — dit seizoen was een proeftijd; voldeed zij niet aan de verwachtingen, die men stelde, dan werd het contract niet meer verlengd.

Gelukkig, dat wilskracht van den eenen en hoop in de vorderingen harer studie van den anderen kant, deze dreigende wolk nog een gekleurd randje gaven.

Maar zie.... het doel nabij en.... niet bereikt, ten minste niet zooals men zich dat voorgesteld had.

Een lichte ongesteldheid, voor eenige dagen bij een watertochtje opgedaan, was slimmer geworden en had het meisje op het ziekbed geworpen, juist op den dag, dat zij 's avonds voor het eerst zou optreden en het publiek begeerig was te weten, hoe de figuur en de stem van de nieuwe actrice was.

Ik vermoed, dat mijne lezers vroeger nog in de gelegenheid gesteld willen worden de jonge actrice te zien, dan die haar heden avond voor het eerst hadden willen bewonderen. Wij openen dus de halfvermolmde deur, gaan een klein portaal over, waarvan de muren met die in de mindere wijken goed bekende blauw-witte kalk zijn bestreken, beklimmen de uitgesleten trap, waarlangs eenmaal een touw hing, waarmee men zich als een acrobaat naar boven moest hijschen, en bevinden ons nu op een grooter portaal, waarop eenige deuren uitkomen, die toegang geven tot de drie gezinnen — de twee andere wonen beneden, rechts en links van de trap — die de bovenverdieping bewonen. Boven een der deuren is een naambordje bevestigd, waarop met bijna uitgewischte geverfde letters te lezen is: Joz. v. Buren, koorzanger en bedienaar van begrafenissen.

Och, wij kunnen de combinatie van die twee beroepen niet zoo bespottelijk vinden, of Jozef (zoo noemen hem de koristen en wij willen hen daarin navolgen), vindt het nog bespottelijker.

's Avonds in den helverlichten schouwburg zingen ten genoege van duizenden, voor wie geen geldelijk offer te zwaar valt als het genieten betreft, den anderen morgen soms een armen man onder de aard brengen, een kostwinner — hoe sober soms ook — die een vrouw met kinderen achterlaat.

Die combinatie van beroepen is dan ook misschien de schuld, dat hij maar weinig begrafenissen te regelen heeft en is er een, dan maar uit de geringste buurten. Maar wat er aan te doen? Wij weten het niet, Jozef ook niet.

De deur, waarboven bedoeld naambordje in het licht van een klein gangruitje is aangebracht, open te duwen, kost geen kracht, zij valt bijna van zelf open. Een klein kamertje, waaruit een bedompte lucht ons tegemoet komt en waar een onbehaaglijk halfduister heerscht, treden wij binnen en overzien met een enkelen blik behalve de twee bewoners ook alles, wat zij het hunne noemen. Dat is niet veel, niet prachtig, maar helder. Die jonge zangeres moet later wel een heldere huismoeder zijn.

Voor de bedstee zit de bejaarde man. Met de linkerhand steunt hij op de knie, met de rechter houdt hij de klamme hand omvat van het meisje, dat daar in de bedstee kreunend neerligt.

't Duurt niet lang, of Judith ontwaakt uit een lichte sluimering. De oude richt zich op en kijkt medelijdend in de van koorts brandende oogen van zijn lieve pleegdochter.

Och, er zijn er maar weinigen, die weten, dat die oude man en dat jonge meisje door banden des bloeds aan elkander gehecht zijn, weinigen weten het, dat Judith het eenige kind is van Jozefs eenige dochter. Maar weinigen weten ook de geschiedenis, die wij straks zullen vernemen.

„Hoe is het, lief kind, iets beter?" vraagt de oude belangstellend en buigt zich over haar heen.

„O ja, grootvader, ik wil opzitten," klinkt het met een melodieuze stem.

„Dat zou ik liever niet doen, Judith, de dokter heeft rust geboden."

„Zeker, maar toen was ik ziek, nu niet meer; ik gevoel mij heel wat beter."

De arme grootvader zag haar aan en wat er omging in zijn borst laat zich beter gissen dan beschrijven. Sporen, schoon maar bedriegelijk, sporen van de groote moordenares van jeugd, kracht en schoonheid, waren reeds op het lief gelaat van het schoone meisje zichtbaar.

Want, ja, Judith was schoon. Lange zwarte lokken omlijstten haar heerlijk gelaat, waarin twee prachtige oogen fonkelden, en zwierden haar om den lelieblanken hals. De schoongevormde neus en mond maakten dit geheel nog bekoorlijker, en deden denken aan de scheppende fantasie van een Michel Angelo.

Spreek zoo niet, lieve Judith.

Toch waren er trekken in haar gelaat, die zij met den ouden man gemeen had, ernstig en somber, maar zij deden aan hare schoonheid niets af.

„Spreek zoo niet, lieve Judith, je bent ziek en moet rust houden."

„Kom, kom, grootvadertje, dat is voorbij, ik kan nu weer zingen, en dat moet ook. Heden avond is het mijn debut en dan mag ik niet ziek zijn. Hoe laat is het al, ik moet nog even die aria zingen, waarin ik den boschwachter beweeg tot een onderzoek naar den verdwaalde."

De oude was opgestaan en had de hand voor het kloppend hoofd gebracht.

„Judith, je maakt me bedroefd. Hoe graag ik van avond in uw triomf had willen deelen, — want — en zijne oude oogen schitterden even van een ongewone geestdrift — triomfeeren zul-je — toch moet ik mij dat genoegen ontzeggen, je kunt niet gaan, onmogelijk, Judith."

Die toon was ernstig, somber. Judith's hooge kleur week terug.

„Grootvader!"

't Sneed den ouden man door de ziel. Hij zette zich weer voor het bed, sloeg den arm om zijn geliefde kleindochter, streek haar de zwarte lokken van het voorhoofd en sprak toen:

„Arm kind! Ik kon niet anders, ik moet je je illusie ontnemen. Je bent te ziek om van avond uit te gaan, misschien morgen...."

„Maar grootvader, dan is het te laat, dan is men teleurgesteld, dan...."

„Ik weet het, kind, maar wie kan de slagen van het noodlot keeren?"

„En ik heb zoo verlangd met vreeze en hoop naar dezen avond. Ik heb nog eenige uren den tijd, grootvader. Als ik mij nu eens langzaam en bedaard kleedde, goed in een doek wikkelde, en dan stapvoets naar den schouwburg liet rijden, zou dit nu zóóveel kwaad doen, zeg, oudje?"

En de lieve onschuldige maagd vlijde het hoofd aan grootvaders borst en staarde hem smeekend aan.

„O God!" kreet het in grootvaders borst, „ik kan het niet weigeren, maar ik moet. Met haar dat toe te staan, bega ik een moord en ik.... ik blijf alleen. En haar verliezen, haar, die ik liefheb boven duizenden, boven millioenen, die ik oneindig meer liefheb dan mij zelf, o, God, geef raad, geef uitkomst."

„Wat kijk-je somber, grootvader; is het dan zóó erg, wat ik vraag? Heb je dan je kleine Ju niet meer lief?"

„Ook dat nog!"

Deze woorden drongen hem uit de saamgeperste lippen.

Ook dat nog!

De arme man had reden deze woorden te uiten. Toen Judith nog een kind was, zoo'n lief aankomend meisje, een schoone teere knop, toen noemde hij haar Ju. Als zij dan weleens iets begeerde, wat de oude niet gereedelijk wilde toestaan, dan maakte zij van een tooverformulier gebruik, welks kracht zij door een toeval had ontdekt. En dit formulier was: Heb je dan je kleine Ju niet meer lief?

En dan zou eer de aarde ophouden met draaien en de zon gaan wentelen, eer de kleine Ju haar zin niet kreeg. De oude man *kon* dan niet weigeren.

Maar de kleine teere knop was een groote krachtige roos geworden. De bloembladen hadden zich ontplooid en de beschuttende kelkblaadje verdrongen en nu prijkte de roos in volle pracht. Dit tooverformulier was mettertijd minder noodig geworden, ja, had in de laatste jaren in 't geheel geen dienst meer gedaan, en nu kwam het daar weer uit den diepsten schuilhoek van het meisjeshart als sirenengezang en met vernieuwde bekoorlijkheid voor den dag.

„Ook dat nog!"

De arme grootvader verborg het gelaat in de handen en weende.

„Och neen, grootvader, och neen, schrei niet, ik wil er niet meer op aandringen, grootvader!"

Met meer mannenmoed dan men op zijn leeftijd zou verwachten, onderdrukte de grijsaard de vreeselijke smart, die als een lava in hem woelde en bruiste. Hij hief het hoofd op en een glimlach blonk door zijn tranen, toen hij zei:

„Lief kind, God zal je er voor zegenen. De strijd was te zwaar voor mijne krachten."

„Goed, grootvader, goed, stil, nu ga ik slapen, ik ben moe."

De oude man boog zich over haar heen, kuste haar op de bleekroode lippen en zei:

„Slaap zacht, lief kind!"

Judith wendde het hoofd, maar de dikke tranen, die haar hoofdkussen bevochtigden, zag de oude man niet, evenmin als hij hoorde:

„Grootvader heeft zijn *groote* Ju niet lief."

Daarna sloten zich hare oogen en 't was doodstil in het vertrekje.

De repetitie was afgeloopen. 't Was nog meegevallen. Dank de ijverige inspanning van den kant der heeren koristen, dank de nauwgezetheid met welke de heer van Bergen elke fout in haar geboorte smoorde, was 't gelukt het bewuste moeilijke gedeelte onder de knie te krijgen, zooals de krombeenige tweede bas dat heel kernachtig uitdrukte. Ook de tweede tenoren hadden hun best gedaan en 't was al weer mijnheer van Bergen, die met zijn assistentie die partij tot haar recht had doen komen.

Nu moet men daaruit niet opmaken, dat mijnheer van Bergen een tweede tenorgeluid had, volstrekt niet. Hij beroemde er zich zelfs op, dat hij niet zingen kon, maar als het noodig was kon hij toch wel, zoo goed en zoo kwaad als het ging, meedoen. Het gemis van den ouden Jozef had men dus niet zoo bijzonder gevoeld, maar, dit was geen reden om zoo maar stilzwijgend het wegblijven van den ouden man goed te keuren. Hij kon 't wel in het hoofd krijgen straks bij de opvoering van de nieuwe opera ook weg te blijven en dan .... dan vreesde mijnheer van Bergen. Er moest dus gehandeld worden.

Toen de koristen hun muziek hadden opgeborgen en zich gereedmaakten het gebouw te verlaten, had mijnheer van Bergen dezen en genen verzocht even bij den ouden Jozef aan te loopen en te vragen, waarom hij niet op de repetitie verschenen was en hem op het hart te drukken toch vooral straks te komen, want dat dan zijn wegblijven ontslag tengevolge zou hebben, maar geen der koristen had, naar hij zei, daarvoor gelegenheid. De een woonde te ver, de ander moest nog iets doen, dat onmogelijk uitstel lijden kon, kortom, mijnheer van Bergen had gezegd dan maar zelf te zullen gaan en zoo zou het gebeuren.

Nadat allen zich hadden verwijderd, maakte ook van Bergen zich gereed het gebouw te verlaten. Behoedzaam stopte hij zich dicht in zijn overjas, sloeg den kraag op, want 't was buiten winderig, knoopte zorgvuldig de glacé handschoenen, greep zijn hoed van den kapstok en zijn stok uit den hoek en verliet de zaal, waar hij over eenige uren weer in alle statie zou verschijnen.

Onder het gaan bedacht hij, of het niet beter zou zijn den direkteur kennis te geven van Jozefs wegblijven, dan was hij ten minste gewaarborgd, maar even spoedig beduidde hij zich, dat de direkteur er eigenlijk niets mee noodig had, en dat het voldoende was als hij het wist.

Zijn stap werd zoo mogelijk nog fierder, toen hij tot deze slotsom gekomen was. Na eenige straten te zijn doorgegaan kwam hij eindelijk aan het steegje, waar Jozef moest wonen. Het gelukte hem na eenige ingewonnen informatiën de woning te vinden en beklom de trap. Gelukkig deed het bewuste naambordje hem voor dolen behoeden, en nog voor hij zich hierover verheugen kon, had hij reeds aangeklopt.

Een dof gestommel op het kamertje was hem het teeken, dat men zijn kloppen gehoord had, iets, waarvoor hij eerst had gevreesd, omdat het zoo doodstil achter die deur was. De deur werd geopend en het oude droevige gelaat van Jozef werd zichtbaar.

„Zoo, Jozef," sprak mijnheer van Bergen en trad op een wenk van den ouden man het kamertje binnen, echter niet dan met een voorname houding, „zoo Jozef, nu kom ik in eigen persoon eens hooren waar je van avond gebleven bent. 't Gaat niet aan...."

Jozef lei behoedzaam den vinger op den mond en terwijl hij met de andere hand naar het bed wees, waar nu de gordijnen gevallen waren, scheen hij te zeggen:

„Stil, spreek zoo hard niet!"

Mijnheer van Bergen vergat door dezen stilzwijgenden wenk met de ernstige preek, die hij had willen voordragen, verder te gaan en vroeg, terwijl zijn gelaat eenige belangstelling — wij zullen het geen nieuwsgierigheid noemen, dat vergaf hij ons nooit — teekende:

„Je vrouw ziek?"

Jozef zag den spreker aan met een blik, als wilde hij daarmee raden of de heer van Bergen ongepast schertste, dan wel of hij het uit onkunde deed. Hij scheen het laatste te vermoeden, dank het open gelaat van den direkteur en sprak met zekeren weemoed:

„Mijn vrouw, mijnheer van Bergen, die is reeds negen jaar dood."

„Dat 's waar, dat 's waar, neem me niet kwalijk, Jozef, ik dacht er niet aan; ik heb zooveel in mijn hoofd. Wie is er dan ziek?"

„Mijn kleindochter, Judith."

„Is die ziek?" riep van Bergen verwonderd uit, en moet ze dan straks niet...."

„Ik weet wat u zeggen wilt, mijnheer, maar dat kan niet. Zij is te zwak

om te staan. Dokter Hartman is hier geweest en die heeft rust en kalmte bevolen en daarom . . . ."

„Dat is dus zeker de reden, waarom je straks niet op de repetitie geweest bent, niet?"

„Juist mijnheer, ik kan haar niet alleen laten en ik heb niemand om haar op te passen."

„Een van je buren soms?"

„Neen, mijnheer!" en een vreemde glimlach plooide Jozefs mond, „neen mijnheer; wel zijn de buren hier arm, arm als wij, maar ze zouden niet gaarne ons, schouwburgvolk, een dienst bewijzen."

„Hoe is 't mogelijk," zei van Bergen met een zoeten glimlach, trok deftig de handschoenen uit, vinger voor vinger, zeer bedaard — hij had op het tooneel dikwijls genoeg gelegenheid gehad dit te zien — en zette zich op een stoel, die bij het kacheltje stond, dat geen vuur bevatte.

„Hoe is 't mogelijk," herhaalde hij, „als wij de Lohengrin of de Faust geven, dan zit dat volk tot aan de nok van het gebouw, natuurlijk om *ons* te zien, want *wij* stellen de personen voor; dan loopen ze ons na en vergeten hunne zaken, maar als 't betreft hen die hun dit genot verschaffen te helpen, dan zijn het „maar" komedianten." En met denzelfden uitroep, waarmee hij begon, eindigde hij.

Jozef had onwillekeurig geglimlacht, toen van Bergen zoo den nadruk op „ons" en „wij" legde en hij was er van overtuigd, dat zijn chef nog minder geloofde wat hij zei, dan Jozef. Maar de oude man was ondergeschikt en diende te zwijgen.

„Maar hoe zul-je het nu van avond stellen, Jozef?" vervolgde van Bergen, alsof er geen intermezzo was geweest. „Je begrijpt, hoe geldig je reden ook is, wegblijven kun je niet."

„Ik weet het, mijnheer, maar het zal toch moeten."

„Moeten?"

Van Bergen richtte zich op, maar vervolgde weer geheel kalm:

„Heb je geen kennis aan de een of andere vrouw, die je taak voor straks kan overnemen? Je weet het zelf ook wel, Jozef, je bent een beste tweede tenor en de aanvoerder."

„Zeer verplicht, mijnheer, maar ik heb niemand. En — laat ik het u maar terstond zeggen op gevaar af, dat u van mijn onwil bij den direkteur beklag doet — al bood zich iemand aan, al was u het zelf, mijnheer van Bergen, ik zou heden avond niet komen. Ik wil van mijn kind niet scheiden, nu zij in dezen toestand verkeert."

„Koppig ben-je, Jozef, dat is bekend, maar neem nu eens aan, dat ik het van avond zonder jou *wil* stellen, versta-je, Jozef, *wil* stellen, hoe moet het dan gaan met juffrouw Judith? Zij moet de rol van kamenier bij baron van Dalhuijsen vervullen en zij alleen heeft die rol ingestudeerd?"

„Zij kan niet komen, mijnheer, maar laat de direkteur dan maar een andere opera geven, b. v. . . . ."

„Ja maar, Jozef, dat gaat zoo maar niet. Dagen van te voren hebben affiches en advertentiën de verwachting van het publiek op het hoogst gespannen; ieder is benieuwd naar de nieuwe opera van onzen direkteur, die de muziek zelf componeerde, dagen van te voren golden de plaatsen dubbele entreés en bleef geen plaatsje meer te bespreken over; je begrijpt, Jozef, het gaat niet aan om dan met een leuk gezicht van achter het scherm te voorschijn te treden en te zeggen: Dames en heeren, door een plotselinge ongesteldheid van een onzer artisten kan de aangekondigde opvoering van Amaida niet plaats hebben; wij zullen dan dit of dat geven; je voelt toch, Jozef, dat kan niet, dat kan niet."

De oude man zweeg. Hij was verpletterd onder de waarheid van deze woorden; hij begreep, 't kon niet en toch, 't moest. Hij kon toch niet toestaan, dat zijn kleinkind in dien toestand het huis verliet, om dan misschien na eenige uren dood daarin gedragen te worden.

„Dus Jozef," vervolgde van Bergen, „je weet hoe de zaken staan, juffrouw Judith *moet* gaan en als zij gaat kan jij komen. Ik reken dus op je. Nu Jozef, beterschap."

Geheel in tegenspraak met zijn gewone wijze van doen stak van Bergen den oude de hand toe, die deze greep en zenuwachtig drukte.

„Mijnheer van Bergen," stamelde de oude man, „ik dank u voor uwe belangstelling. Doe mij nu nog een pleizier, een groot pleizier. 't Spreekt van zelf, de direkteur moet er kennis van hebben, dat Judith niet komt en ik kan onmogelijk weg. Wees u zoo goed den direkteur even mee te deelen . . . ."

„Maar Jozef!" barstte nu van Bergen los, „je denkt toch niet dat ik dwaas ben? Ik . . . . ik . . . . zou den direkteur zeggen, dat . . . . kerel, hij smeet me voor altijd de deur uit. Neen, man, zoover gaat mijne vriendschap niet. Dat is een affaire, daar ik me buiten houd, want ik zou er de dupe van wezen."

Tranen blonken er in het oog van den ouden Jozef.

„Dan mijnheer, zal ik het zelf doen, dan . . . . neem me niet kwalijk mijnheer, dat ik u dat verzoek heb gedaan. Als men in nood is, nietwaar, dan . . . ."

„Hoor eens Jozef, 't spijt me," en toen van Bergen dat zei, trilde zijne stem, wel een bewijs dus, dat het hem ernst was, „hoor eens Jozef, 't spijt me, maar ik kan het niet voor je doen. Je weet, hoe de direkteur is, je kent hem en je hebt te dikwijls zijn luimen moeten verdragen om niet te weten, hoe hij *nu* zal zijn. Ongelukkig hij, die de overbrenger van die boodschap is."

„Ik weet het mijnheer, ik weet het," was het zuchtend antwoord.

„Nu, ik ga vertrekken," vervolgde van Bergen. Hij maakte zich dan ook gereed, maar bij de deur zijnde keerde hij zich nog eens om en had juist gelegenheid te zien, hoe achter het bedgordijn een hooggekleurd gelaat zich snel terugtrok. Eerst meende hij aan bedrog te mogen denken; maar zijn

gezond verstand zei hem, dat twee menschen hun eenig middel van bestaan niet moedwillig zouden wegwerpen, en dat zij dit deden was zeker, daarvoor kende hij den direkteur maar al te goed. Hij liet dan ook terstond zijn wantrouwen varen en zei:

„Als ik je nog een goeden raad mag geven Jozef, zend dan je kleindochter ten minste van avond naar de opera en kom zelf ook, de repetities voor de andere beginnen toch eerst over drie dagen."

Met deze woorden verliet van Bergen het kamertje en sukkelde naar beneden.

Op straat gekomen klopte hij zich de mouwen wat af, want 't was daar boven zoo armoedig — zulke menschen zijn er meer die zoo onlogisch denken als mijnheer van Bergen — en liep storm naar huis, waar juist het eten werd opgediend.

't Was ook hoog tijd, nagenoeg zes uur en om half acht moest hij weer ginds zijn. Men begon wel eerst om acht uur „precies", maar van Bergen hield er van bijtijds te zijn. Nu, dat is een loffelijke gewoonte beter dan die voorname, waarbij men eerst verschijnt als het nagenoeg afgeloopen is.

In korte woorden vertelde van Bergen, wat hem bij Jozef weervaren was, eenige vragen en antwoorden werden gewisseld en daarmee was dit thema afgehandeld.

Wie echter na het vertrek van den koordirekteur even een blik kon werpen in het kamertje door Jozef en zijn kleindochter bewoond, zou getuige kunnen zijn van een geheel ander tooneel.

De heldere gordijnen voor de bedstede waren teruggeslagen, Judith had zich geheel opgericht en de koortsige gloed op hare wangen was het bewijs, dat zij zeer opgewonden was. Haar grootvader stelde alle pogingen in het werk om haar tot bedaren te brengen, maar het gelukte hem slecht.

„Ik heb het heele gesprek tusschen u en den heer van Bergen afgeluisterd, grootvader, en ben meer dan ooit tot de overtuiging gekomen, dat ik heden avond niet weg kan blijven. Mijnheer van Bergen heeft groot gelijk; wat moet de direkteur aanvangen als ik niet kom? En dat nog daargelaten, maar wat zal het gevolg zijn? U en ik, wij beiden zullen ontslagen worden en wat dan? Wij kunnen toch niet langs 's heeren wegen gaan bedelen? Ha, ha! 't Zou vermakelijk zijn! Een oude man en een jong meisje! Grootvader en kleindochter! Prachtig effekt op de planken, maar in werkelijkheid, hu!"

„Kind, je weet niet wat je zegt, je vermoordt je grootvader met zoo te spreken."

„Niet waar, goede grootvader, integendeel, ik maak met dit onherroepelijk besluit uw taak makkelijk. Zie eens aan, die moeilijke gang naar den direkteur, die anders toch stellig en zeker gedaan moet worden, wordt u bespaard. Aan ontslaan is geen denken meer en .... wat het fraaiste is, ik zal heden avond een volkomen overwinning behalen. Neen, schud uw hoofd niet oudje, ik voel het, mijn hart zegt het mij, ik behaal succes, een schit-

terend succes. En daarin deelt u mee, grootvadertje; je hebt uwe kleine Ju de eerste beginselen van de muziek onderwezen en nu zal de groote Ju zingen. Bij de kleine Ju heb je een zaadje gestrooid, de groote Ju zal u de vruchten brengen. Mooi gezegd, nietwaar oudje?"

„Zeker kind, en die vruchten biedt ge uw dooden grootvader aan en dan zul-je ...."

„Hu! Hoe somber, grootvadertje, op de planken mooi, prachtig, maar hier, komaan, help mij maar eens op."

„Wij hebben in ieder geval den tijd nog, eigenwijs kind," sprak Jozef bedroefd en zette zich recht voor het bed, als wilde hij een mogelijk uitspringen beletten, „laten wij daarom eerst nog eens verstandig praten. Jij zegt, dat je onherroepelijk naar den schouwburg wilt gaan, niet-waar?"

„Ja, grootvader, on...."

„Ta, ta.... onherroepelijk niet-waar?"

„Ja, oudje," en in haar oog blonk reeds een blijde lach.

„Zoo. En als ik nu eens onherroepelijk besloten had, dat je niet zoudt gaan, wie zou er dan moeten bukken?"

Judith zweeg.

Elk mensch heeft zoo zijne eigen inzichten, zijn eigen vreemdigheden, als ik het zoo eens noemen mag, zijn eigen ideeën. Er was — wij hebben het reeds vernomen — een tooverformulier, waarmee Judith haar grootvader kon bezweren, maar zij wist dat die oude man er ook een op beliefde na te houden en dit formulier had hij nu gebruikt. Zijn ontstaan was even eenvoudig als dat van Judith. Toen zij nog een kleine meid was, ging zij op de school voor een koppig ding door. Nu, het had er veel van. Die koppige buien werden volgens hare onderwijzeressen bij den ouden korist, wiens eenige kleindochter zij was, gekweekt en hierin sloegen zij niet ver den bal mis. Ju kon alles gedaan krijgen.

Maar een enkele maal gebeurde het toch wel eens, dat Judith, in weerwil van haar koppig hoofdje, haar zin *niet* kreeg en dan was hij altijd gewoon te zeggen: „Dit of dat wil je onherroepelijk, hé?" En als dan het kleine koppige nest zei: „Ja, grootvader," dan volgde daar altijd op: „En als ik het nu onherroepelijk *niet* wil, wie zal dan het hoofd buigen, jij of ik?" En dan gebeurde het van de honderd maal ook honderd maal, dat zij het lokkige hoofdje aan grootvaders breede borst legde en zei: „Ik zal gehoorzamen, grootvader." Dan kreeg Ju een zoen en dan was die geschiedenis voor altijd achter den rug.

Grootvader had ook nu beproefd dat tooverformulier te bezigen. Zou het baten? Hij vreesde en.... terecht.

Wel boog Judith het hoofd, wel zwierden haar de lokken om het lieve gezichtje als weleer, maar zij hief het hoofd weer op en terwijl er een wilde gloed uit haar oogen straalde, antwoordde zij:

„Hoor eens, grootvader, die tijd is achter den rug. 't Is lang geleden, dat ik een klein meisje was, die hulp behoefde. Maar nu ben ik groot geworden,

ik heb op mijn eigen beenen leeren staan, ik kan mijn eigen brood verdienen. Dat alles heb ik u en u alleen te danken, grootvader, gun mij dan, dat ik heden avond de vruchten pluk, waarnaar ik reeds zoo lang reikhalzend heb uitgezien. Geloof me . . . ."

„Maar, eigenwijs kind, wie zegt-je, dat je overwinnen zal? Je kan vallen en. . . ."

„Pardon, grootvader, nu vang ik je in je eigen net. Je hebt altijd gezegd, dat er iets groots in mij steekt, zoo iets van Sara Bernhardt, en dat je naar dezen avond even reikhalzend uitzag als naar het oogenblik, dat uwe jonge schoone vrouw voor het eerst moeder moest worden."

„Kind!"

„En nu zoekt u dit alles mij uit het hoofd te praten. Dat gaat toch niet aan. Ik weet wel, u meent een goede daad te verrichten, u doet het voor mijne gezondheid, u denkt, dat ik ziek ben, maar dat is een wanbegrip. Ik zou wel kunnen dansen, zingen, hoor . . . ." en vóór de oude man het beletten kon gaf zij een galm, die door het geheele huis weerklonk.

De oude vloog op. Zag hij goed! Werden die blauwwitte lippen niet rood geverfd, week de kleur in Judith's gelaat niet terug?

„God! Judith!" kreet de oude man.

De jonge zangeres had het ook gemerkt; op de deken, vlak naast een roode bloem, lag een klein rood plekje, dat de oude oogen van Jozef niet meer zien konden. Snel legde zij de hand er op en liet het hoofd in het kussen terugzinken.

De oude man had snel een zakdoek gegrepen en daarmee de lippen van het jonge meisje afgeveegd. Toen wierp hij den doek tegen den grond en wrong radeloos de handen.

„Zie-je 't nu, kind, dat de oude man gelijk heeft. Maar, God, laat ik geen verwijten doen. Heb-je pijn, Judith?"

„Neen, grootvader, ik ben een weinig moe van al dat spreken. Laat me nog een kwartier rusten en roep me dan. Dan ben ik uitgerust."

„En dan?" en de grijsaard beefde.

„En dan? Ik zou zoo graag gaan, grootvader."

„En dat bl . . . ."

De man durfde het woord niet uitspreken.

„Dat beetje bloed beteekent niets, grootvader, dat heb ik wel meer. Dat kan geen kwaad.

„God, heb medelijden met een oud man!"

„Stil grootvader, ik ga even slapen."

Dokter Hartman was nog maar kort geleden getrouwd. Dat huwelijk was gesloten uit zuivere, oprechte liefde, waarlijk wel een zeldzaam geval in onzen tijd. En dat liefde wel de eenige drijfveer was geweest, is hieruit op te maken dat Emilie van Halen niets meebracht, dan wat elk meisje uit den gewonen burgerstand mee ten huwelijk brengt. En zelfs dit had den ouders van Emilie nog vrij wat moeite gekost.

Emilie's vader was boekhouder op een graankantoor. Hij genoot daar een

beperkt salaris zonder verdere emolumenten, een salaris, dat eigenlijk te weinig was om met vrouw en drie huwbare dochters fatsoenlijk te leven.

Gelukkig, dat mevrouw van Halen een uitstekende huismoeder was aan wier handen het roer van het huishoudschip uitstekend was toevertrouwd. De kapitein van dat schip toch, kon maar slecht tusschen klippen doorzeilen en was de stuurman er niet geweest, dan voorzeker had hij al eens op de klippen te bersten geslagen.

Aan den grond gezeten had het al, meer dan eens. Dat was de schuld van den kapitein, die zijn eigen weg verkoos te gaan en geen rekening wilde houden met de beproefde kennis van den stuurman. Maar de laatste wist toch altijd zóó te wenden en te keeren, dat het scheepje weer vlot kwam.

't Was ook geen wonder, meende mijnheer van Halen. Met zoo'n vracht aan boord moest het schip wel eens stooten en hij was dan ook wat verheugd, toen de jonge pas gepromoveerde dokter Hartman, een jongeling van aanzienlijke familie, zijn begeerig oog had laten vallen op een gedeelte van de vracht.

Dit was zeer eenvoudig in zijn werk gegaan. Hartman had zich pas gevestigd en kamers gehuurd in het midden der stad. Vlak over hem woonde de boekhouder van Halen en zoo dikwijls de dokter nu 's morgens de stores opende, zag hij aan den overkant een lief meisjeskopje. Niet groeten was onbeleefd en onbeleefd wilde de nieuwe dokter niet zijn. Van groeten kwam het tot praten, enfin, wij zijn allen jong geweest en die het niet geweest maar het nog zijn, moeten maar ondervinden, hoe dat zich tusschen dokter Hartman en het lieve meisjeskopje aan den overkant kan hebben toegedragen.

Nooit echter is dokter Hartman te weten gekomen, wat onderlinge strijd er tusschen de drie gezusters is gestreden, ook niet, hoe de stuurmanskunst van mevrouw de onbeholpenheid van mijnheer ook in dit geval moest te stade komen. Een engagement volgde spoedig en een huwelijk nog spoediger.

Echter was dit alles maar niet zoo gemakkelijk toegegaan als wij zoo oppervlakkig zouden meenen. Toen Hartman's ouders vernamen, dat hun zoon zich een meisje had verkoren, had hun ouderhart van vreugde geklopt. De beschrijving, die hij van haar gaf, deed hen meer denken aan een engel dan aan een menschenkind, maar toen zij ook het portret van de aangebedene in een goed en stevig toegelakt doosje hadden overgekregen, toen moesten zij toch erkennen dat hun zoon nu niet zoo *heel* veel overdreven had.

Minder verheugd klopte hun hart, toen zij langs allerlei omwegen ten laatste begrepen, dat de jonge dokter had gerekend op de goedheid zijner ouders, wijl zijn meisje eene der dochters was van een onbemiddelden en schraal gehonoreerden boekhouder. Tot zulk een „mesalliance" gaven zij nooit toestemming en 't duurde langen tijd eer eindelijk Emilie in den huiselijken kring van dokters ouders werd binnengeleid.

Maar toen ook was de baan gebroken. De goede eigenschappen van Emilie kwamen tot haar recht en werden opgemerkt, terwijl zij tevens de bewijzen waren, dat Emilie als doktersvrouw geen kwaad figuur zou slaan.

Nu kennen wij den jongen dokter en diens vrouw genoeg, om te begrijpen, dat de beste verstandhouding tusschen hen heerschte en dat zij het betreurden niet vroeger het huwelijksbootje te zijn ingestapt.

Zoo staan de zaken als wij in dezen avond, een avond van smart en wanhoop voor den ouden Jozef, bij den jongen dokter binnentreden.

De kamer, die de jonge doktersvrouw tot huishoudkamer heeft ingericht, is smaakvol gemeubeld. Goed verwarmd en verlicht is zij een waar lustoord voor minnenden, ten minste, zoo oordeelen dokter en mevrouw er over en wij willen hen daarin niet tegenspreken.

Op het oogenblik, dat wij met hen kennis maken, zit dokter in een geneeskundig werk te turen en bekijkt mevrouw met aandacht de Gracieuse, die zoo pas is binnengebracht.

„'t Blijft immers zoo, Jules, dat wij a. s. Maandag voor twee weken bij je ouders gaan logeeren?" vroeg mevrouw onverwachts en liet met een bevallige houding de Gracieuse in haar schoot rusten.

„Ja, Emilie, ten minste als...."

„Hoor eens, Jules, asjeblieft geen „maren" of „indien's" erbij, hoor. Wij gaan, nietwaar?"

„'t Doet me waarlijk genoegen, Emilie, dat je hart zoo naar mijn ouderlijk huis trekt," was het ontwijkend antwoord, „maar 't blijft voor een praktiseerend dokter altijd moeilijk er eenige dagen tusschenuit te trekken. Er kunnen...."

„Zeker, Jules, zeker, maar diezelfde inleiding heeft al gediend tot uitstel van onze reis naar Brussel, moet zij ook nu weer dienst doen voor hetzelfde doel?"

't Blijft immers zoo, Jules?

„Neen, Emilie, maar ik ben iemand — en dat weet je maar al te goed — die graag doet wat hij belooft. Zeg ik nu, wij gaan, dan moet ik gaan, en omdat een dokter niet voor zichzelven, maar voor anderen leeft, moet hij altijd een geschikten tijd afwachten."

„Je hebt gelijk, Jules, dat geef ik dadelijk toe, maar die zwartgallige beschouwing is alleen van kracht, als gevaarlijke, *zeer* gevaarlijke zieken op je hulp wachten."

„En als ik nu eens zulk een zieke had?"

„Had? Had? Maar je hebt er nu geen."

„Ja, toch wel, Emilie, ik heb er een."

„Zoo!" klonk het eenigszins preutsch, „en wie is dat dan? Een jong meisje zeker?"

„Verbazend, Emilie, verbazend, je streeft Cumberland voorbij."

„Dus is het zoo?"

„Ja. Een meisje van negentien jaren, nog in den bloei . . . ."

„Dat spreekt. Dokters vinden alle meisjes van negentien jaar mooi."

Emilie beproefde te lachen, maar 't ging haar slecht af.

„En van twintig jaar ook, Emilie," gaf dokter schalks ten antwoord.

Emilie voelde 't en glimlachte tevreden.

„Maar nu zonder gekheid Emilie, dat meisje heeft eenige dagen geleden een lichte kou gevat en nu . . . . ik vrees voor tering, voor vliegende tering. Misschien dat het arme kind geen twee dagen meer leeft."

„Wie is zij?"

„Als ik je haar naam noem en haar uiterlijk beschrijf, ken je ze niet, dat weet ik zeker, maar als ik je zeg, dat ze de nieuwe actrice is, die voor het eerst van avond zou optreden, dan weet je wie ik bedoel."

Emilie ontstelde wel een weinig, want met schrik bedacht zij, hoe weinig noodig is om gezondheid en jeugd voor altijd te verliezen.

„Heet zij niet Judith van Buren?"

„Juist."

„En moest zij van avond de kamenier niet zijn in de Amaida?"

„Goed nagelezen, kind, goed onthouden. Hadt je plan er heen te gaan? Dat zal toch niet lukken, want naar ik hoor, moeten verleden week reeds alle plaatsen besproken zijn, zoodat je voor driedubbele entree nog geen staanplaatsje zult kunnen krijgen."

„Toch wel, lieve Jules, en nog wel twee plaatsen in de frontloge."

„Gekheid!"

„Neen, geen gekheid, Jules, ernst. Ik zal je zeggen hoe. Mevrouw Duinveld had al verleden week twee plaatsen in de frontloge besproken, maar heeft nu onverwachts eenige logé's overgekregen. Toen zij ook voor hen plaatsen wilden doen bespreken, was er geen meer te krijgen. Nu wil notaris en mevrouw Duinveld niet naar de opera gaan en de logé's thuislaten en daarom liet zij straks door den huisknecht vragen, of wij van die plaatsen gebruik wilden maken."

„En je hebt natuurlijk ja gezegd?"

„Natuurlijk Jules. Ik dacht wel, dat dit goed zou zijn."

„Enfin, 't is nu eenmaal zoo; ik had anders dezen avond willen besteden aan het schrijven van een hoofdartikel, maar dat moet dan maar wachten tot morgen."

„Zie je, Jules," zei mevrouw opstaande en hem den arm om den hals slaande, „zoo kan ik nu nogeens zien, dat je me liefhebt." En in één adem liet zij er op volgen:

„En dat reisje naar je ouders?"

„Zal gebeuren, als er geen gevaarlijke zieken zijn."

„En zul-je voor die jonge dame, die juffrouw Judith van Buren, ook thuisblijven?"

„Als het noodig is, ja, maar 't zal niet behoeven. Het jonge meisje zal geen twee dagen meer leven, vrees ik. Ze is zwak, doodzwak."

„Nu ja, maar 't is toch maar een tooneelspeelster!"

Wij willen aannemen, ten gunste van Emilie's karakter, dat deze woorden haar ondoordacht uit den mond kwamen, maar de dokter wierp haar zulk een verwijtenden blik toe, dat Emilie ervan ontstelde.

„Ik bedoel .... Jules ...."

„'t Staat je niet mooi, Emilie."

„Ben je boos, Jules?"

Dokter gaf geen antwoord op deze vraag, maar zei:

„Nu wij naar Amaida gaan, is deze avond toch verloren. Ik wil dus nog even naar die „tooneelspeelster" gaan en zien, hoe zij het maakt. Maak je maar vast gereed, dan zal ik je straks halen."

Dit viel Emilie bitter tegen. Zoo gaarne had zij haren echtgenoot nog een uur bij zich willen houden om dan naar de opera te gaan, maar zij durfde er nu niet op aandringen, omdat zij wist, met dat gezegde van meteen dokters ongenoegen te hebben opgewekt. Zij peinsde nu op middelen om hare fout weer eenigszins te herstellen en was daarom buitengewoon behulpzaam in het aandragen van zijn overjas en hoed en het bezorgd zijn voor zijne gezondheid. Hij zag er nu de ontzettende gevolgen van bij „juffrouw" van Buren.

Hartman, hoe jong hij ook nog was, kende de vrouwen op een prik, zou ik haast zeggen. Zijn eigen vrouwtje maakte daarop volstrekt geen uitzondering. Hij begreep zeer goed, waarvoor die buitengewone bezorgdheid moest dienen en ook, waarom de tooneelspeelster nu een juffrouw was. Hij bezat echter een eigenaardige wijze van doen en zou, al had hij den tocht naar de actrice kunnen uitstellen, nu toch gegaan zijn. Toch ook wilde hij de verzoenende toenadering van Emilie niet onopgemerkt laten en beloofde daarom zoo spoedig mogelijk thuis te komen. Toen kuste hij zijn vrouwtje en verliet snel de woning.

't Was buiten frisch geworden. De koude herfstlucht deed zich reeds goed voelen en 't was niet raadzaam, uit te gaan zonder een overjas, wanneer men in een warme kamer gezeten had.

Zoo ten minste dacht dokter Hartman er over, toen hij snel over de straten en pleinen rende en het steegje insloeg, waar Jozef woonde. Hij was er reeds eenmaal geweest, 't behoeft ons dus niet te verwonderen, dat hij zonder zoeken de woning vond, waar straks tranen van smart en wanhoop hadden gevloeid.

Dokter Hartman had zich als alle dokters aangewend zonder kloppen binnen te treden. Dit deed hij ook nu en vond den ouden man in gebogen houding over de tafel zitten.

Jozef rees stilzwijgend op en bood dokter een stoel aan.

„Hoe is 't er mee, van Buren?"

„Slecht dokter."

Die toon getuigde van diepe smart, wat Hartman niet ontging.

„Slaapt ze?" en dokter stond op en opende de bedgordijnen. Jozef sloop hem zacht na en zag, hoe dokter de schoone zieke opmerkzaam beschouwde en de wenkbrauwen fronste. Voorzichtig lei hij de hand aan het klamme voorhoofd, boog zich toen over de slapende heen en luisterde naar de ademhaling. Toen richtte hij zich weer op, deed behoedzaam de bedgordijnen dicht en zette zich weer bij de tafel.

„Die slaap zal haar goed doen, van Buren."

„O, ik hoop het, dokter."

„Ze is koortsig, wat ik toeschrijf aan opgewondenheid. Heeft ze veel gesproken?"

Jozef knikte.

„Druk?"

„Och God, dokter, vraag mij niets meer."

„Nu, komaan, van Buren, ik wil gelooven, dat je bevreesd bent haar te verliezen, maar zoo erg is het gelukkig nog niet. Zij zal er wel van opkomen."

„Dokter, bedrieg mij niet. Zeg me liever de waarheid, de volle waarheid, ik ben sterk genoeg die te hooren."

„Dat weet ik," klonk het uit dokters mond, hoewel hij dacht: „ouwe ziel, jij sterk genoeg" en vervolgde: „Waarover heeft zij gesproken?"

„Ik zal het u zeggen, dokter."

En nu begon Jozef mee te deelen, welke tooneelen er straks hadden plaats gehad.

Toen hij geëindigd had, zei Hartman:

„Dan kan ik mij de verlegenheid goed begrijpen, waaraan ik je zoo even ten prooi vond. Je hebt gelijk, van Buren, ze kan onmogelijk gaan, 't zou haar dood zijn. Dat zij zich wel waant, is een verschijnsel, dat zich bij al die zieken voordoet, die lijden aan dezelfde kwaal."

„Ik heb haar gebeden en gesmeekt, dokter, van haar plan af te zien en 't is me eindelijk gelukt. Maar God alleen weet, wat'n smart ik heb geleden."

„Als ze nu maar blijft slapen, anders vrees ik . . . ."

„Neen, dokter, dat is nu voorbij; ik ken haar genoeg."

„Maar onder den invloed van hare ziekte kan zij plotseling van meening veranderen en . . . ." en snel afbrekende informeerde hij: „Hoe staat het met de medicijnen?"

Jozef liet ze zien.

„Goed, daarmee doorgaan en zorgen voor rust, van Buren. Ik kan er nu niets meer aan doen," en dokter greep zijn hoed en stond op.

Jozef zei niets, maar stond verlegen naar den grond te zien. 't Was duidelijk, dat hem iets op het hart lag, waarmee hij niet goed voor den dag durfde komen.

„Scheelt er wat aan, van Buren?"

„Neen, dokter, maar ...."

„Nu, voor den dag ermee, zwarigheid?"

„Ik zal het u zeggen, dokter," sprak Jozef nu met een zekere vrijmoedigheid, „straks is mijnheer van Bergen hier geweest, onze koordirekteur. Hij kwam vragen, waarom ik niet op de repetitie verschenen was. Ik vertelde 't hem en vroeg, of hij mij een dienst wilde bewijzen met den direkteur in kennis te stellen met de ziekte mijner kleindochter."

„Weet de direkteur dat dan nog niet," vroeg Hartman verbaasd. „En moest zij van avond niet in de Amaida optreden?"

„Zoo is het, dokter, maar u zal wel de eerste zijn, die weet, dat hiervan geen sprake kan zijn."

„Natuurlijk, natuurlijk, maar me dunkt, je hadt dit van morgen den direkteur al kunnen doen weten."

„Dat had ik, dokter, maar ik hoopte op een gunstige verandering."

„En heeft uw chef dit verzoek geweigerd?"

„Hij durfde het niet wagen, de overbrenger te zijn van een zoo slechte tijding."

„Dus is de direkteur nog in de meening, dat uw kleindochter van avond haar rol zal vervullen?"

„Ja, dokter, en zie, dat bezwaart mij; ik ga onder dien last gebukt. Van avond wegblijven staat volmaakt gelijk met ontslagen te worden, en wat dan ...." en snel naar het bed tredend, vanwaar hij weer even spoedig terugkeerde, na zich te hebben overtuigd, dat Judith sliep, vervolgde hij: „Zij had straks gelijk, wij zullen tot den bedelstaf gebracht worden, prachtig op de planken, maar in werkelijkheid ...."

„Je zult toch den direkteur kennis dienen te geven, misschien dat een ander hare plaats vervullen kan."

„Neen dokter, ook dat niet, niemand dan zij heeft die rol ingestudeerd, 't was van avond haar debut."

„Je treft het ongelukkig, man. En wat wil-je nu doen?"

„Wat ik doen wil? Ik moet er heen, ik wil hem op de knieën smeeken ons niet te verstooten, ik wil ...."

„Dan dien-je toch voort te maken, van Buren," en dokter keek op zijn horloge en stond op, want hij bemerkte, dat hij zijn tijd noodig had.

Jozef begreep, dat hij handelen moest wilde hij bereiken wat zijn doel was. Toch durfde hij niet voor de zaak uitkomen en stotterde wel een weinig, toen hij zei:

„Maar dokter, ik kan haar niet alleen laten."

Hartman had een menschlievend hart, een hart, dat leed als anderen leden. Hij kon zich zeer goed verplaatsen in den toestand, waarin de oude man leefde en gehoor gevende aan de inwendige stem, die hem toefluisterde den ouden man van dienst te zijn, sprak hij:

„Ik heb een kwartier tijd van Buren, kun-je in dien tijd terug zijn?"

„O, dokter!" en een glans van genoegen werd op Jozef's gelaat zichtbaar, „te veel goedheid."

„'t Is plicht, van Buren, anders niet. Maak nu maar gauw voort."

In een oogenblik had Jozef zich in een pak gestoken, dat hij zijn beste noemde. 't Was de beste maatstaf, waarnaar men zijn rijkdom kon afmeten en dokter Hartman, wien dit niet ontging, schudde medelijdend het hoofd en nam het besluit, den ouden zanger de gemaakte en nog te maken visites niet in rekening te brengen.

„Ik ben zóó terug, dokter," en de oude verliet de woning, zonder er een oogenblik aan te denken, dat hij een jong gehuwd dokter bij een jeugdig meisje achterliet, iets, wat de oude man anders niet zoo licht doen zou. Hij had zoo zijn eigen principes, dat heb-je meer van oude menschen.

Om den tijd wat op te korten, haalde Hartman een nieuwsblad uit zijn zak en begon te lezen. Spoedig was hij zoo in zijn lektuur verdiept, dat hij niet bemerkte, hoe een licht geritsel in de bedstee het teeken was, dat Judith was ontwaakt. Voorzichtig richtte zij zich op en tuurde door de opening der bedgordijnen.

Ontsteld liet zij zich terug vallen en dacht: „Hoe, de dokter hier en grootvader weg? Zou hij naar den direkteur zijn gegaan en zeggen, dat ...."

Bij de gedachte alleen, dat hare gissing mogelijkheid zou kunnen zijn, kneep zij de lippen stijf opeen, als wilde ze iets, wat haar op de tong brandde, onderdrukken. Toch deed ze een lichten kreet hooren en hoe ook verdiept in zijn nieuwsblad, dit ontging den dokter niet. Snel wendde hij het hoofd en zag, hoe de gordijnen zich bewogen.

Hij legde de courant op de tafel, stond op, schoof de gordijnen op zij en sprak op zachten toon:

„Is u wakker, juffrouw van Buren?"

„Ja, dokter."

„Mag ik even ...." en hij nam haar pols in de hand en telde.

„U is koortsig, juffrouw, en vreeselijk opgewonden. U moet rust houden."

„Maar dokter," vloog Judith op, „ik ben beter, ik gevoel mij volstrekt niet zwak."

„Sinds wanneer is juffrouw van Buren dokter geworden?"

Judith zweeg en tuurde naar de zoldering.

„Als u rust houdt, volstrekt rust, dan kan u spoedig genezen zijn," vervolgde Hartman en dit meende hij. De onrustbarende teekenen op het gelaat der zieke waren verdwenen en de polsslag viel hem mee.

„Ik geloof u, dokter," en Judith richtte zich half op, zoodat haar de lokken om het hoofd golfden, „ik geloof u, dokter, maar geloof mij nu ook, ik gevoel mij hersteld. Ik ben in staat om van avond ...."

„Zwijg daarvan, juffrouw, daar is natuurlijk geen denken aan. U heeft met dat onmogelijke te begeeren uw grootvader veel verdriet gedaan. Wees ervan overtuigd, dat de tocht naar den direkteur hem nog zwaarder valt dan u het wegblijven.

„Zeker, dokter, maar u weet niet wat het zeggen wil, van het tooneel weg

te blijven, als aller verwachting op het hoogst gespannen is. Ik ben wel niet hier in de stad geboren, maar heb er toch van jongsaf gewoond. Mijne ouders heb ik nooit gekend, zij stierven toen ik nog zeer jong was. Ik ben dus hier bij grootvader grootgebracht. Ieder in de stad kent hem en mij. Voor het tooneel opgeleid zou ik heden avond voor het eerst de planken betreden en kan mij zoo voorstellen hoe ieder de jeugdige stadgenoote wil zien, in haar triomf wil juichen, in haren val...."

Zij zweeg even en vervolgde toen, met groote opgewondenheid:

„Luister dokter, ik *moet* van avond gaan, het betreft niet alleen mijn debut het betreft ook ons... brood. Grootvader is oud en heeft zoo lang voor mij gewerkt, nu is het mijn beurt. Mag ik dan om een lichte ongesteldheid, die reeds lang geweken is, onze toekomst opofferen? Zeg, dokter, mag ik dat?"

Een ongewone gloed straalde haar uit de oogen, het was de overtuiging, dat dokter het met haar eens was.

„Ik neem aan, juffrouw," sprak Hartman voorzichtig, „dat het u smart ziek te zijn, wanneer u ginds triomf wacht, maar wie kan de slagen van het noodlot keeren? En dan mejuffrouw, u is niet alleen de dupe van uwe ziekte, ook uw grootvader, de direkteur, de..."

„Juist mijnheer, en dat mag niet. Weet u wat het zeggen wil voor een direkteur van een operagezelschap op het laatste oogenblik te moeten vernemen, dat de opvoering niet kan doorgaan, omdat een der actrices ongesteld is? En vooral nu, als de verwachting zoo hoog gespannen is. Kent u Amaida, dokter? Niet? De tekst is van een jongen schrijver, wiens werk voor het eerst wordt opgevoerd, de muziek is van onzen direkteur, en ik.... 't is mijn debutavond." En hem vertrouwelijk aanziende, terwijl zij hare zware lokken langs het bekoorlijke gelaat liet zwieren vervolgde zij:

„Zeg, dokter, mag ik nu wegblijven om een lichte ongesteldheid als deze? Mag ik...."

„Hoor eens, juffrouw," en Hartman keek onrustig op zijn horloge, want Jozef bleef lang weg, „hoor eens, juffrouw, als dokter moet ik u waarschuwen u voor alles in acht te nemen. De minste opgewondenheid kan u noodlottig zijn, het doordrijven van uw wil zou uw dood kunnen zijn en daarom.... Maar waar blijft uw grootvader? Hij is reeds langer dan een kwartier weg en de tijd dringt. Ik zou met mijne vrouw naar de opera gaan."

„Om de Amaida te zien?"

„Ja."

„Hoe kan dat dan als ik niet ga? 't Is waar, ik heb wel een ondergeschikte rol, maar niemand dan ik heb haar ingestudeerd."

„De direkteur zal waarschijnlijk wel een andere geven, de Mignon misschien."

„En u wilde Amaida zien, nietwaar?"

„Dat was de bedoeling, ja."

„Dan wordt het uw tijd, dokter. U moet uwe vrouw niet laten wachten voor mij."

„Tot mijn spijt zal ik moeten vertrekken, juffrouw, als u nu rustig wilde

blijven tot uw grootvader terugkeert. Hij kan zich niet lang meer laten wachten."

„U heeft gelijk dokter en uw voorschrift wil ik opvolgen."

Deze woorden deed zij vergezeld gaan van eene beweging, die van het tooneel was afgezien en die zóó duidelijk was, dat Hartman had moeten vertrekken, al had hij nog volop den tijd gehad. Met een lichte buiging nam hij afscheid, gaf als dokter nog eenige wenken en verliet toen het kamertje om zich naar huis te spoeden.

Onder het gaan bedacht hij, dat Judith in staat zou zijn ondanks den wil van haar grootvader, toch naar den schouwburg te gaan, maar hij kende haar genoeg gezond verstand toe om zich niet aan zulk een groot gevaar bloot te stellen.

Vlug snelde hij de eene straat in en de andere uit en bereikte zijne woning juist op het oogenblik, dat het rijtuig, dat mevrouw had doen voorkomen, voor de deur stilhield. Nog even had Hartman gelegenheid op pruilenden toon te vernemen, dat mevrouw zoo lang had gewacht, dat zij had gevreesd het genot, dat haar heden wachtte, te hebben moeten derven, dat .... enfin, wij weten het allen, vrouwen kunnen in weinig tijds heel wat zeggen en .... Hartman hoorde zijn vrouwtje gaarne praten. Maar toen hij in het rijtuig zat en vernam, dat hij er wel niets tegen zou hebben, wanneer haar ouders tegelijk met hen naar de opera gingen en de koetsier daaromtrent reeds ingelicht was, toen zweeg Hartman en keek naar de lantarens, die hen voorbijvlogen, naar de helverlichte winkels, naar alles, behalve naar zijn vrouwtje, die hare mislukte pogingen om hem aan het praten te krijgen opgaf en een wanhopig spel begon met haar waaier.

Juist op het oogenblik, dat het rijtuig....

Nauw had dokter het armoedige kamertje verlaten, of Judith stond op. Zooals zij daar stond in nachtgewaad, waarover hare lange donkere lokken vielen, het schoon gelaat geteekend door een fletsroode kleur, hare donkere oogen, die van een ongewonen gloed glinsterden, geleek zij een engel, die geluk kwam brengen in een gezin, waar armoede en ontbering haar troon hadden.

Angstig en gejaagd zweefde zij meer dan zij liep door het kamertje, en hield stand voor een klein toiletspiegeltje, dat haar grootvader haar verleden jaar op haar verjaardag ten geschenke had gegeven, ten koste van menige ontbering. Zij staarde er in en zacht prevelde ze:

„Ben ik ziek? Heeft iemand, die zoo ziek is, als grootvader en dokter het willen voorgeven, zulk een gezonde kleur? Kom, kom, grootvader is oud en dokter.... nu ja, die wil grootvader in de hand werken. Het kan zijn dat de avondlucht mij niet goed doet, maar ik kan mij er immers dicht instoppen."

Met schrik bedacht ze, dat ze maar weinig had om zich tegen de koude avondlucht te beschermen en dàt de tocht naar den schouwburg nog al lang was.

„Geen nood," dacht ze verder, „ik ben nog jong en sterk. Wat zal grootvader boos zijn, als hij mij niet thuis vindt."

Zoo vlug zij kon, begon zij zich te kleeden, luisterde angstig, als zij een naderenden voetstap meende te hooren, staarde dan weer naar de klok, als vreesde ze te laat te komen en fluisterde: „Arme grootvader, maar.... ik moet. Ik moet voor u en mij."

't Was, of met deze woorden nieuwe moed haar bezielde. Vlugger dan men dat in haren toestand verwachten zou, maakte zij zich gereed om de woning te verlaten. Eindelijk was zij klaar. Snel wierp zij zich nog een doek om den hals, trok de voile over het gelaat, draaide het lampje wat lager en verliet toen het kamertje, zonder om te zien, zonder te bedenken wat zij deed.

Op straat gekomen trok zij den doek wat vaster aan, want 't was koud. Een opkomend kuchen poogde zij te onderdrukken en dat haar dat maar ten deele gelukte, daarvan gaf zij zich geen rekenschap. Slechts verhaastte zij haar tred, want een laatste blik op de klok geslagen, toen zij het kamertje verliet, had haar overtuigd, dat zij zich haasten moest.

„Is niet alles met mij mee?" dacht ze onder het gaan. „Grootvader heeft den ganschen nacht en vandaag heel den dag aan mijn bed gezeten, als was hij bevreesd, dat ik het verlaten zou. En nu....? Maar waarom zou hij zoo lang wegblijven? Zou de direkteur zich zoo lang laten wachten, of...."

Haar gedachtengang werd plotseling afgebroken. Een ontzettende angst beving haar en een oogenblik bleef zij als aan den grond genageld staan. Zag zij goed, dan kwam daar haar grootvader aan, de oude man, wiens verwijten zij zich heden zoo roekeloos op den hals zou halen. Hoe ging hij gebukt en hoe traag was zijn gang! Zou de tocht naar den direkteur ten gevolge hebben gehad, wat zij had gevreesd? Dan, gezegend het oogenblik, dat zij had besloten toch naar den schouwburg te gaan.

De oude naderde meer en meer. Ja, hij was het. De jonge zangeres meende tranen op zijne wangen te zien, zij meende zijne zuchten te verstaan. Maar

och, dat kon immers niet, daarvoor was hij nog te ver van haar verwijderd.

Als hij haar zag, hier! Snel verschool zij zich in de schaduw van een klein plantsoen en zag, hoe de oude Jozef, nog altijd met het hoofd gebukt, langzaam voortschreed en toen, als door een ingeving bezield, een snelleren gang aannam en spoedig uit hare oogen verdwenen was.

„Arme, ouwe, goede grootvader! Vergeef het mij, maar ik kan niet anders. Het moet, het moet!" en met deze woorden haastte zij zich verder en bereikte een plein, waarlangs reeds rijtuigen af- en aanreden, om de bezoekers naar de opera te brengen, waar dezen avond Amaida zou opgevoerd worden.

Een oogenblik bleef zij staan om adem te scheppen. Toen vervolgde zij weer snel haar weg en bereikte langs een zijstraatje den schouwburg, waar honderden menschen zich reeds verdrongen.

Oude Jozef had de woning van den direkteur bereikt. Hoe nader hij aan het doel was gekomen, hoe zwaarder hem de tocht werd. Hij wist het maar al te goed, dat wat hij nu deed, gelijk stond met zich tot de diepste armoe te brengen. Een oogenblik dacht hij er aan, terug te keeren, naar Judith te gaan en te zeggen: „Kind, ik kan het niet. Uw leven is in Gods hand, ga!" maar dan weer verschenen hem de teedere rozen op Judith's wangen. Zij werden grooter en grooter en .... en dan ijlde hij weer voort, om even daarna weer tot zijn vorigen loomen gang terug te keeren. Maar eindelijk toch had hij de woning bereikt en om niet in de verzoeking te komen onverrichter zake terug te keeren, gaf hij een ruk aan de schel, zóó hard, dat hij er zelf van ontstelde.

't Duurde lang eer iemand verscheen, maar eindelijk daagde dan toch een dienstbode op, die maar half de deur opende, den ouden man wantrouwend van onder tot boven bekeek en toen vroeg wat hij begeerde.

„Ik zou graag mijnheer even willen spreken, juffrouw, een oogenblik."

De deur werd wat verder geopend. Welke dienstbode kan ook de macht van het woord „juffrouw" weerstaan.

„Mijnheer is aan tafel."

„Dan zal ik wel even wachten, juffrouw," en hij dacht er bij: „De direkteur zal het toch vroeg genoeg vernemen, voor kwaad nieuws is het nooit te laat.

„Kom dan maar even binnen, goede man, 't is buiten vrij koud." De deur werd nu nog verder geopend en Jozef trad de marmeren gang binnen.

„Als u even zitten wil, ik zal mijnheer waarschuwen."

Met deze woorden liet de meid den ouden man alleen, die werktuigelijk op de bank neerviel en voor zich staarde. De meid keerde echter op haar schreden terug en vroeg:

„Ik vergat uw naam te vragen. Wie ...."

„O, niets dan Jozef van Buren, dan weet mijnheer het wel. 't Is over de opera, dat ik hem spreken moet."

„Zoo, Jozef van Buren, jawel," en de gedienstige verdween in een zijdeur.

Zag zij hoe de oude Jozef . . .

Jozef was alleen. Hij verzamelde al den moed, die hem nog restte, en keek de gang eens door. 't Was meer dan prachtig, wat zijn oog aanschouwde, die beelden van marmer, die gebeeldhouwde deuren, die schitterende gaskroon. Als hij daarbij vergeleek wat hij het zijne mocht noemen, dan . . . maar hij was ook maar een arme eenvoudige zanger, en de eigenaar van dat alles, wat hier zijn oog boeide, was rijk, zeer rijk.

Met dergelijke gedachten hield Jozef zich bezig, tot eindelijk een licht gekraak op een der trappen, die op de vestibule uitkwamen, hem uit zijne overpeinzingen wekte. Snel sprong hij op en nog voor hij wist hoe den direkteur het ontzettende nieuws mede te deelen, riep deze:

„Wat moet jij hier doen, van Buren? Me dunkt, je moest al in den schouwburg zijn?"

„Och, mijnheer . . . . ja, mijnheer," stotterde de oude man.

„Kom, maak wat voort, ik heb geen tijd meer. De Amaida eischt mijne tegenwoordigheid."

't Was, als stak men Jozef met een priem in het hart.

't Is juist over . . . . de Amaida, dat ik . . . . u spreken wilde, mijnheer," en Jozef frommelde zenuwachtig den slappen hoed door de handen, als wilde hij dien op een onzichtbare wijze doen verdwijnen.

„Maar maak dan toch in Godsnaam voort, je bent toch niet dronken?"

„Ik?" en een edele verontwaardiging kleurde Jozef's gelaat en gaf hem tevens tegenwoordigheid van geest genoeg om te vervolgen: „Amaida kan heden avond niet vertoond worden, mijnheer!"

„Kerel! je bent razend," donderde de direkteur, „waarom niet?"

„Judith is doodziek en kan niet komen," was het nu kalme antwoord.

„Ziek? Ze *moet* komen."

„'t Kan niet, mijnheer."

„Ik zeg, dat het *moet* en anders . . . ." Een ontzettende blik vulde den zin aan, die door verkropte woede niet geuit kon worden. Daarna snelde de direkteur de trap weer op en liet Jozef in het onzekere staan. Zou de direkteur nog terugkeeren en met hem meegaan, om misschien Judith te bewegen tot den tocht naar het operagebouw, of . . . .

Nooit is Jozef te weten gekomen, hoe de direkteur boven op zijn kamer als een gevangen tijger in zijn hok heeft rondgeloopen, hoe hij de vuisten stuk sloeg op den marmeren schoorsteenmantel, hoe een halve aanval van beroerte hem een half uur op de kanapee had gebonden. Jozef stond al dien tijd in de gang te wachten, wel is waar op heete kolen, maar hij wachtte toch. Toen de direkteur weer tot zichzelven gekomen was en zich overhaast had gekleed, vond hij Jozef nog in de gang staan. Zonder hem een blik waardig te keuren beval hij de meid . dien man" te zeggen, dat hij en zijn kleindochter nimmer een voet meer in den schouwburg mochten zetten en verliet toen in de grootste haast zijne woning, om zich naar den schouwburg te spoeden.

Ook Jozef verliet nu de woning en sukkelde naar huis, terwijl hem de tranen langs de wangen vloeiden. Niemand of niets zag hij op de straat,

werktuigelijk week hij uit voor de voorbijrollende rijtuigen, hooren of zien deed hij ze niet. Waarlijk, dat jonge meisje, dat zich daar, dicht in den doek gestopt en de voile voor het gelaat getrokken, in de schaduw van een plantsoen angstvallig verborg, had dit wel achterwege kunnen laten.

Inmiddels had de direkteur den schouwburg bereikt. Al de koristen, acteurs en actrices, benevens het verder personeel waren aanwezig en verdrongen zich als om strijd om den heer van Bergen heen, die, naar het scheen, groot nieuws had mede te deelen. Uitroepen van verwondering, afkeer en bijval waren zoovele teekenen, dat men de nieuwstijdingen van den koordirekteur met verschillende gemoedsstemmingen ontving. Had de prima donna zich van te voren verheugd over een schitterend succes en deed de ziekte van Judith van Buren dit schoone luchtkasteel in puin vallen, de coloratuurzangeres daarentegen dankte den hemel, dat door deze onverwachte wending Amaida niet kon vertoond worden, want die hooge tonen lukten haar dezen avond maar slecht. Zoo had ieder zijn eigen meening, maar daarin waren het allen eens, dat de nieuwe opera niet kon vertoond worden. Als bijen gonsden zij door elkaar, maar stoven plotseling uiteen, toen de direkteur als een vuurbal uit den hemel tusschen hen inviel en donderde, dat door de ziekte van Judith van Buren Amaida moest vervangen worden door Les Huguenots.

Stom van verbazing staarden de leden van het personeel elkander aan, niet zoozeer om de keus van het stuk, dan wel om de woede, die uit des direkteurs toon duidelijk te verstaan was. Zelfs de prima donna, die nog wel eens een potje breken kon, waagde het nu niet iets in het midden te brengen.

Als een getergd wild dier liep de direkteur van den eenen kant naar den anderen, schold en schimpte op de zieke jeugdige actrice, noemde zich een uil, dat hij haar voor een seizoen geëngageerd had, en stampvoette van spijt, omdat Amaida niet kon vertoond worden. Hoe zou hij zich verantwoorden voor het publiek, dat heden avond in zoo'n buitengewoon groote getale naar den schouwburg was gekomen? Zelf moest hij dit doen en toch ....

De arme artisten moesten het misgelden.

„Maak toch in 's Hemelsnaam voort, dames en heeren. De zaal is bijna stampvol en wij moeten zóó beginnen. Je staat daar net, als ...."

Plotseling zweeg hij; de deur der zaal werd geopend en .... Judith van Buren trad binnen. Met een bevallige nijging voor den verbluften direkteur sprak zij eenigszins gejaagd:

„Grootvader wilde mij niet laten gaan en dokter ook niet, daarom ben ik stil heengegaan."

De spanning, waarin allen verkeerd hadden, was door de verschijning van Judith zoo mogelijk nog erger geworden en zij verdween niet eer, dan voordat de direkteur de hand van Judith greep, die krachtig drukte en sprak:

„Je redt mijn reputatie, juffrouw van Buren; ik zal u weten te beloonen." En zich tot de overigen keerende:

„We geven Amaida, hoezee!"

„Hoezee!" klonken eenige stemmen als echo.

De direkteur verwijderde zich lachend en een kwartier later was men reeds begonnen met de introductie.

Toen Jozef zoo zacht mogelijk de trappen zijner woning beklommen en de deur geopend had, zag hij dat dokter vertrokken was. Maar hij zag meer. Judith's toiletdoosje stond open, haar nachtgewaad lag verfrommeld op een stoel en eenige kleedingstukken waren over den grond verspreid. Een ontzettend vermoeden rees bij hem op; hij snelde naar het bed en .... vond het ledig.

„Almachtige God!" kreet de oude man, sloeg de handen voor het gelaat en liet zich voor het bed op den grond zakken.

„O, Judith, 't is uw dood en .... de mijne. Waarom bleef ik niet hier, waarom liet ik u alleen? O!" en wanhopig sloeg de arme man het oude hoofd tegen den wand der bedstee.

„Maar," en wild sprong hij op, „bij God, ik haal je terug, al zou ik den schouwburg moeten afbreken, mee zul-je, je moet leven, leven, en dáár .... 't is je dood. Heb ik je daarvoor getroeteld en gekoesterd, heb ik daarom immer voor je verzwegen, dat je met je leven dat van je moeder hebt gebluscht, die zich overgaf aan een .... God, waaraan denk ik. Ik heb haar gevloekt, haar, mijn eenig kind; slechts van verre heb ik haar lijk gevolgd zonder tranen, maar .... met smart. Was zij mijn eenige niet? En in haar kind heb ik pogen te vergoeden, wat ik tegen de moeder misdreef. Groote God, is dit mijn loon of .... mijn straf. Genade, God, maar .... ik haal ze terug, ze mag niet sterven, ze moet leven, leven ...."

Als een razende vloog hij de trappen af, rende, als zaten hem booze geesten op de hielen, de straten door en hield eindelijk bijna ademloos voor den schouwburg stil. Ieder kende hem daar en zonder oponthoud kwam hij binnen. Onder het gaan een weinig tot bezinning gekomen, had hij besloten met zoo weinig mogelijk misbaar tot den direkteur door te dringen en hem desnoods te bidden zijn Judith naar huis te laten gaan.

Eenmaal binnen gekomen haastte hij zich naar den corridor, maar kwam hier al spoedig tot staan, wijl de toeschouwers ook dáár als haringen op elkander stonden gepakt. Toch wist Jozef nog verder door te dringen, doch stiet eindelijk en nu voor goed op een dichten menschendrom. Als was de hemel met hem, zag Jozef daar den dokter staan. Diens hulp wilde hij inroepen.

„Dokter!"

Hartman keek om, herkende Jozef, maar voegde hem toe: „Stil, daar is ze weer. Zwijg!"

En nog vóór Jozef iets zeggen kon klonk daar een stem, zóó vol, zóó zuiver, zóó schoon, als zijn verwende ooren nog nooit hadden gehoord, zelfs op zijn kamertje niet, waar die aria toch was ingestudeerd.

Geheel onder den indruk dier stem nijgde hij het hoofd en luisterde en vergat alles, wat hij zich voorgenomen had. Toen echter een donderend applaus losbarstte verloor hij zijne bezinning en met den kreet: Judith, zonk hij ter aarde.

Toen dokter Hartman met zijne vrouw en schoonouders in de frontloge

had plaats genomen, had hij verwacht te zullen vernemen, dat Amaida niet zou vertoond worden, maar toen het scherm opging en dus zijn vermoeden niet werd bewaarheid, toen greep een angtig voorgevoel hem aan. Zou Judith het toch hebben gewaagd het huis te verlaten? Hij wilde zekerheid en besloot den direkteur te spreken te krijgen. Maar zijn vrouw weerhield hem. Dan moest hij maar wachten tot het tweede bedrijf, dan kon hij stellig weten of die „zieke tooneelspeelster" er toch was. En dokter wachtte. Maar toen hij haar zag optreden, kon hij zich niet langer weerhouden. Hij verliet de loge, maar kon het niet verder brengen dan tot den corridor. Hier moest hij blijven staan. En geen wonder. De nieuwe jonge actrice zong zóó heerlijk schoon, zóó betooverend, dat zelfs dokter er door bezield werd. Eerst toen het applaus losbarstte en een kreet „Judith" achter hem weerklonk, toen dacht hij er aan wat zijn plan was geweest.

Die kreet bracht een geheele opschudding teweeg, zoowel onder de toeschouwers als op het tooneel. Dokter boog zich over den bezwijmden ouden man heen en met behulp van eenige andere heeren werd Jozef naar den foyer gebracht. Inmiddels had een tooneelknecht een dokter gezocht en gevonden. Een der actrices, dezelfde, die daareven zoo uitbundig was toegejuicht, was door een duizeling overvallen en lag buiten kennis.

De direkteur was alsnu verplicht het publiek mee te deelen, dat de opvoering niet kon doorgaan, omdat de nieuwe actrice plotseling zeer ongesteld was geworden, wat met andere woorden beteekende: je kunt naar huis gaan. Echter voegde hij er aan toe, dat, als de jonge zoozeer toegejuichte zangeres hersteld was, Amaida zou gegeven worden. Toch kon die laatste bepaling niet beletten, dat het publiek onder luid gemor den schouwburg verliet.

Een paar uur later had er in het ons bekende bovenkamertje een droevig tooneel plaats. Tengevolge van de plotselinge overgang van het warme bed in de vochtige koude avondlucht en ook van de inspanning, die de zieke van zich had gevergd, was de ziekte van Judith op een onrustbarende wijze toegenomen. Dokter Hartman verliet geen oogenblik het bed en vreesde het ergste. De oude Jozef zat versuft aan de tafel en staarde onafgebroken naar een punt, dat hij niet zag.

Een lichte beweging in het ziekbed deed Hartman snel opzien.

„Grootvader!" klonk het met zachte stem.

De oude man richtte zich op, en trad op het bed toe.

„Wat is er, lief kind!"

„Ik ga sterven, grootvader."

„Sterven!" gilde de oude, „sterven! O, God!"

„Stil, grootvader, luister. Ik ben u ongehoorzaam geweest. Och, vergeef het mij."

„Kind! Jij sterven! Judith! Judith?"

„Vergeef mij grootvader."

„Ik heb je niets te vergeven, kind," en de oude greep hare hand.

„Och, grootvader, kus mij nogeens, zooals je het uw kleine Ju deed."

De oude boog zich over haar heen, en terwijl hem de tranen langs de gerimpelde wangen vloeiden, kuste hij haar, overal.

„Is 't zoo goed, kind?"

„Ja, grootvader."

Bij deze woorden sloeg zij hem den arm om den hals, trok hem nogmaals naar zich toe, als vroeg zij andermaal om kussen en gaf toen den geest.

Hartman, die zich bescheiden teruggetrokken had, begreep het. Zacht naderde hij het bed, verloste den ouden man uit de nog knellende omarming, voerde hem naar den stoel en zei op deelnemenden toon: „Van Buren, Gods wil geschiede!"

Een der actrices, dezelfde die....

De oude zei niets, vroeg niets. Hij voelde het, zijn kind was heengegaan, hij was alleen. Dokter zelf dekte de schoone doode toe, deed de gordijnen dicht en poogde den ouden man te troosten. Maar deze staarde stil voor zich uit en schudde slechts het hoofd, terwijl Judith's naam hem herhaaldelijk van de lippen gleed. Een kwartier daarna had Hartman het kamertje verlaten. Eerst drie dagen daarna keerde hij nog eens naar die woning terug. 't Was om aan de jonge, schoone doode de laatste eer te bewijzen. 't Was zoo de wensch van den ouden Jozef, voor Hartman een behoefte.

BIDDEN.

DOOR

G. H. VOORDAM.

De tuinkamer lag achter en gaf met een paar openslaande deuren toegang tot den tuin, die rechts nog een eindje langs het huis voortliep, en daar door een heg van den tuin er naast was gescheiden. Links vormde een houten heining de grens en evenzoo aan de achterzijde. In die schutting aan den achterkant, was een deur naar een gangetje, dat weer vóór op de straat uitkwam. Die poort kwam echter weinig open; de jongens van den predikant vonden het prettiger over de heining te klimmen, een neiging die vooral 's Maandags, als ze schoone pakken aan hadden, onweerstaanbaar was.

Links tegen de houten schutting, stond een kippenhok, en wat verder was een afdakje, waar alles onder gezet werd, wat anders in den tuin zou zijn blijven slingeren.

Die kippenloop was een voorbeeld van iets, dat „nog best meekon". Telkens werden er stukjes lat of ijzergaas bijgetimmerd en telkens bleek, dat er toch weer een kip ontsnapt was, die dan met hulp van alle man gevangen en opgesloten werd. Alleen 's winters mochten de kippen vrij rondloopen.

In de tuinkamer werd gegeten, behalve bij zeer feestelijke gelegenheden. De predikant was daarop gesteld, hoewel juf, die sinds den dood zijner vrouw het huishouden deed, liever de spreekkamer daarvoor gebruikt zou hebben.

's Middags aan tafel bad en dankte de jongste hardop. Eerst had Johan het gedaan tot hij dertien werd, en toen was die taak overgegaan op den elfjarigen Gerard. Maar Gerard was een lastige jongen, die altijd met 't bidden knoeide, zooals Johan het noemde. Soms wou hij niet beginnen of hij moest eerst een hapje op hebben, omdat hij anders, naar hij beweerde, bij vergis zijn avondgebed zou opzeggen. Dan weer had hij een tijd, dat hij steeds wat overliet „voor na het danken". Toen dan ook Agnieta zeven jaar was en verstandig genoeg geoordeeld werd om met eerbied het gebed op te zeggen, droeg de predikant haar die taak op. Het kind, dat van jongsaf ziekelijk was geweest, voelde nooit eenige neiging om gekheid met 't bidden te maken en nu Gerard het niet meer hardop behoefde te doen, gaf hij ook geen aanleiding meer tot scènes.

Op Agnieta moest doorgaans gewacht worden met danken. Het ongezonde kind kieskauwde over alles en duurde 't nu erg lang, dan nam juf het bord maar weg.

„Kom, meisje, we zitten al zoo lang aan tafel," zei de predikant.

Het gewone uitvluchtje kwam weer:

„Juf geeft me ook altijd zulke scheppen," en dan nam ze weer een hapje en zat er zoo lang op te kauwen tot ze er misselijk van werd.

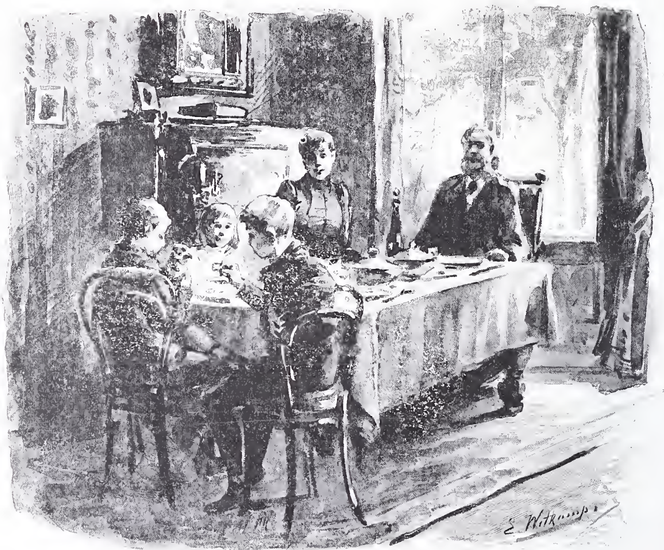
Ze zat nu met haar rijst voor de mast.

Het duurde den predikant dezen keer wat lang en hij ging even naar boven om een sigaar te halen. Toen stond Gerard ook op.

„Gerard, we moeten nog danken," zei juf.

„Ja maar pa staat ook op.”

De jongen was al in den tuin. Zijn plaats was tegenover de openslaande deur en hij had gezien, dat een kip zich uit den loop had gewerkt. Hij deed nu zijn best het dier te vangen en toen Johan zag wat er gaande was, kwam hij hem helpen. Het vangen was niet zoo'n heel gemakkelijk werk, want de kip kon door de heg in den tuin van den buurman ontsnappen. De groote

Johan .... had een stuk aardappel in den open snavel geduwd.

kunst bestond daarin, om haar in den hoek onder het afdakje te jagen en met hun beiden lukte dit ook meestal.

„Gerard, Johan! komen zitten, we moeten nog danken!” riep de predikant. Hij had zijn sigaar vast aangestoken en op de piano neergelegd.

„Hè, pa, ik heb 'em nou net,” antwoordde Gerard.

Johan ging naar binnen op zijn stoel zitten.

„Hoor je 't niet, Gerard, komen danken, laat die kip maar weer los.”

De jongste zoon stapte nu ook de kamer in, doch met de kip in zijn linkerarm. Het beest ging geducht te keer en Gerard probeerde met zijn rechterhand den snavel dicht te knijpen.

„Pa ik kan heusch zoo best danken; ik kan mijn handen vouwen, kijk maar, en ik zal niet kijken, gerust niet. Anders gaat ie door de heg.

En de jongen ging zitten om zijn vader te laten zien, dat hij met zijn rechterhand zijn linkerhand kon pakken. Het beest was nu stil, want Johan, die aan tafel naast Gerard zat, had een stuk aardappel in den open snavel geduwd en het dier kokhalsde vergeefs om de kleffe massa kwijt te raken.

„Gerard, je begrijpt heel goed, dat je niet kunt danken met een kip in je arm. Laat dadelijk dat beest los," zei de predikant.

Gerard stond op van zijn stoel, mopperde iets van „waarom niet", en liep naar het raam, dat open stond. Maar uit kwaadheid liet hij 't dier los voor hij bij het raam was en zei:

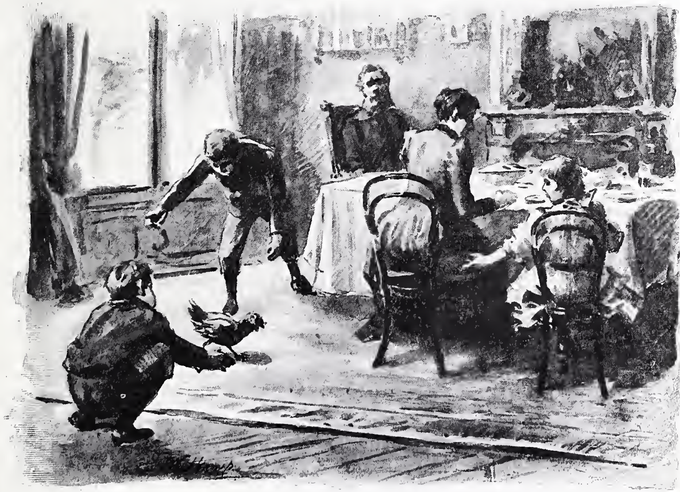
„Daar stommerik."

Nu scheen de kip dien naam zich waardig te willen maken. Zij vloog niet den tuin in, maar liep naar 't raam, dat dicht was.

De jongens op en aan 't jagen!

De kip vloog al kakelend door de kamer; het stuk aardappel was zij kwijt geraakt; dit lag voor het open raam.

„Gerard, dat doe je nu expres," zei de predikant boos.

De jongens op en aan 't jagen!

„En u zei zelf van dadelijk loslaten," verdedigde zich de zoon.

De jongens joegen al hun best om de kip er uit te krijgen. Telkens als het dier bij het geopende raam was, liep het schuwe beest weer terug. Gerard vond, dat Johan fout joeg en Johan beweerde, dat Gerard het veel te wild deed. Ook de kippen in den loop werden onrustig en kakelden geducht,

zoodat de geveerde tweebeeners een oogenblik het hoogste woord hadden.

Maar de stem van den predikant klonk nu zeer boos:

„Wil jullie nu eens dadelijk gaan zitten, dat we eerst kunnen danken."

En langzaam met ingehouden lach om de pret, die ze al vast beet hadden, gingen de jongens naar hun plaatsen.

De kleine Agnieta kreeg medelijden met het rondfladderende dier. Zij greep met haar volle hand in de rijst en strooide die naast zich neer.

„Hier kippie, kom maar hier; daar heb je lekkere rijst met suiker."

„Jé, kijk Agniet eens — het heele kleed!" riepen de jongens.

Juf vloog op om met stoffer en blik de schade te herstellen, maar nu werd de predikant werkelijk een weinig driftig.

„Zal ik nu eindelijk kunnen danken, ja of nee! 't schijnt wel, dat u liever maar zonder danken weg zoudt willen loopen."

„Anders wordt het er in getrapt," protesteerde juf een beetje schuchter. Maar ze lei toch stoffer en blik naast haar stoel. Half scheef en gereed om dadelijk bij de rijstkorrels neer te knielen, vouwde ze nu de handen en sloot half de oogen, terwijl ze bleef kijken naar de bemorste plek.

De kip was ondertusschen toevallig bij het open raam gekomen en daar zij niet meer gejaagd werd, in den tuin gehipt.

Agnieta zei het dankgebed op. Voor ze nog goed en wel klaar was lag juf al op den grond te vegen.

„Nu weet u, juffrouw, dat ik het zoo onaangenaam vind als we niet ordentelijk danken," zei de predikant korzelig, „en Nieta had nog niet eens afgebeden of u staat al op."

„O, ik dacht, dat ze al klaar was," verontschuldigde juf zich.

„Hoe kon u dat nu denken, ze had nog niet eens *Amen* gezeid," hernam de predikant weer.

„Ja, pa, *A* had ik al gezeid, ik wou net *men* zeggen, toen juf opstond," kwam Agnieta te hulp.

„Nieta, pa vraagt je niks."

„Ik had toch *A* gezeid," mopperde het kind zachtjes. „*A* had ik toch gezeid."

En hoe langer hoe zachter zei ze dit bij zich zelf over. Dat was zoo de gewoonte van het humeurige meisje. Als ze aan 't tegenspreken was, wou ze wel niet bepaald het laatste woord hebben, als ze maar mocht blijven tegenspreken voor zich zelf. Alleen Gerard maakte zich hierover nog wel eens kwaad.

Ook nu had hij wat aan te merken. De schuld van het heele gedoe was volgens hem het langzame danken van Agnieta.

„Och jij," zei Gerard, „jij bidt ook altijd zoo lijzig; ik kan 't veel gauwer."

Hij ging weer op zijn stoel zitten, vouwde even zijn handen, deed de oogen dicht en roffelde voor zijn zusje met de woorden: „Niet, hoor dan," het gebed op.

„'t Is volstrekt niet goed om zoo gauw te danken," zei de predikant. „Nieta doet het best"

En uit zijn humeur ging hij naar boven.

Zijn sigaar was uitgegaan.

* * *

Nieta was ziek en de dokter was bang, dat zij er wel niet bovenop zou komen. In het huishouden had de ziekte van het meisje weinig verandering gebracht. Agnieta hield de kamer böven, ook al kwam ze op, wat gewoonlijk een paar maal per dag gebeurde. Juf paste haar op, voor zoover ze oppassing noodig had en de jongens liepen meestal als ze uit school kwamen even naar boven om een praatje te maken.

De predikant was een weinig hartstochtelijk man, van een gelijkmatig humeur. Uitersten trokken hem weinig aan, uitbundige vroolijkheid vond hij bijna onaangenamer dan een weinig drukte makende knorrigheid. En hij scheen tijdens de ziekte van Agnieta iets prikkelbaarder dan vroeger te zijn; meer nog dan anders hinderde het hem als de jongens zoo'n leven maakten.

De luidruchtigheid van de jongens kwam bij buien en altijd zoo ongelegen mogelijk. Als er visite was, of de predikant een vergadering te zijnen huize had belegd, scheen er een booze geest in de knapen gevaren. Dan gierden ze het uit om de minste flauwigheid en hadden „de meeste schik" zooals ze zeiden, hoewel de vroolijkheid altijd op vechten uitliep. Werden ze dan door juf, die bij zulke gelegenheden wanhopig was, naar bed gestuurd dan was de laatste uiting van plaagzucht altijd deze, dat zij elkander bij het bidden aan 't lachen trachtten te maken.

Het was namelijk de gewoonte, dat de kinderen voor ze in bed stapten een avondgebed opzeiden. Thuis knielden ze daarbij altijd voor hun ledikant, maar als ze uit logeeren waren, maakten zij er zich wel eens af met het staande op te zeggen. En sliepen ze met een grooteren neef op één kamer dan deden ze het heelemaal niet, behalve stilletjes in bed om hun gewetentje tot rust te brengen.

De predikant had hun nu gezegd, dat zij 's avonds ook voor hun zusje moesten bidden. Hij had enkele woorden bij het avondgebed gevoegd, waarin de hoop op beterschap werd uitgesproken en gezegd, dat Onze Lieve Heer alles wel ten beste zou beschikken. De jongens noemden dit kortweg „de regels voor Niet."

Gerard beweerde, dat hij 'em „om" had en Johan deed hem na.

't Was een geliefd spelletje om zoo „dronken" mogelijk de trap op te loopen, een kunstje dat de meeste pret verschafte, als juf beneden stond in duizend angsten, dat de jongens de trap af zouden vallen en hen aanmoedigde door telkens te zeggen:

„Gerard pas toch op, Johan je zal vallen."

Bovendien gaf de grap ongezocht gelegenheid om eens tegen elkander te bonsen en zoo een duw terug te geven, die ze meenden nog van elkaar te goed te hebben.

Doch juf keek thans niet toe en de heldendaad maakte slechts, dat ze gierend de slaapkamer in laveerden, waar juf hen met een „toe jongens, nu gauw je uitkleeden," ontving.

De jongens mochten juf graag lijden en wilden ook wel gehoorzaam wezen, maar . . . .

„Johan maakt me den heelen tijd aan den gang," beweerde Gerard, terwijl hij het uitproestte.

„'t Is niet waar juf, hij begint."

„Nu gauw maar," antwoordde juf.

Maar de jongens waren in een giechel-stemming, — een stemming die bij meisjes tot heele perioden aanwast, — en zij gierden het uit om alles en niks. Dan wilden ze elkaars stoel voor hun kleeren, dan stond de een op het beddekleedje van den ander, wat weer aanleiding gaf tot gemaakt booze kibbelarijen en gemaakt drukke lachbuien.

„Wees nou stil," zei Gerard zoo bedaard mogelijk, want hij wilde zijn gebed gaan opzeggen. Doch Johan kuchte even en Gerard proestte het weer uit.

„Wees nou stil," schreeuwde hij hard om zijn eigen lach te overstemmen en dan barstte hij weer los, om het lawaai dat hij zelf maakte.

„Gerard," zei juf vermanend

„Wees dan ook stil, gemeene lamme jongen! — Ja, hij maakt me inspres aan de lach."

Gerard ging op zijn knieën liggen, maar hij had nog geen woord gezeid of hij verbeeldde zich weer een tuffig wargeluidje van Johan te hooren en hij brulde opnieuw:

„Wees nou stil," en het woordje „stil" gilde hij uit zoolang zijn asem ging met een op en neer gaande *i*-klank en een lang aangehouden dikke *l* tot slot.

Hij werd vuurrood van inspanning en zijn keel deed hem zeer. De lust om te lachen was dan ook zoowat gezakt en hij zou zeker ordentelijk zijn gebed hebben opgezegd, doch juist op dit oogenblik kwam de predikant de slaapkamer binnen.

„Wat is dat nu weer? Ben jij weer bezig, Gerard?"

„Johan maakt me den heelen tijd aan 't lachen."

„'t Is niet waar pa, ik dee bij ongeluk zóó met mijn lippen en daar lacht ie nou zoo om."

Gerard was op eens weer in de lachstemming en proestte het uit, toen Johan voordeed hoe hij hem bij ongeluk in de war had gemaakt.

Maar de predikant was slecht gemutst en volstrekt niet in een stemming om gekheid bij 't bidden toe te laten.

„Gerard wil je nu eens oogenblikkelijk je gebed opzeggen," zei hij streng.

Gerard hoorde aan den toon wel, dat het meenens was en zei ietwat gehaast zijn gebed op. Doch door de haast vergat hij zonder het te merken „de regels voor Niet." Toen hij vlug opstond om in bed te stappen, schrikte hij er dan ook van, dat zijn papa hem hard bij den arm pakte en zei: „Nog eens Gerard, dat begrijp je wel."

Gerard begreep het niet, maar ging weer op zijn knieën liggen en zei nog eens, nu nog iets sneller het gebed op.

„Wil je het nu eens goed doen, kwâjongen, dat je bent, of ik zal je leeren. Oogenblikkelijk hoor."

„Maar ik heb het goed gedaan, ik had het al lang goed gedaan, ik heb het al wel tien keer gedaan."

Het huilen stond den jongen nader dan het lachen. Hij had nog altijd niet gemerkt, dat hij de regels voor Niet vergeten had en meende, dat hij 't alleen te gauw deed. Doch voor de zooveelste maal vond hij, kon dat best. De predikant daarentegen zag in het weglaten van die tijdelijk bijgevoegde regels niets dan koppigheid en niets dan een slim overleg om hem te dwingen zijn zoon nog eens aan die regels te herinneren. Het had namelijk eenige moeite gekost om de jongens te overreden die regels er bij te bidden; zij vonden een nieuwigheid in het gebed een soort van heiligschennis en dat zij er zich eindelijk in geschikt hadden, was vooral door jufs toedoen.

„'t Komt er niet op aan of je 't al goed heb gedaan; ik zeg je nu, dat je, waar ik bij ben, nog eens ordentelijk zult bidden," zei de predikant.

Gerard barstte in tranen uit, en juf verliet de kamer. Zij had Nieta hooren roepen, die zeker wou weten wat er toch gebeurde.

Hij . . . . duwde hem onzacht weer op de knieën.

„En ik heb al lang gebeden," snikte Gerard, maar hij begon toch weer, nu zeer langzaam, het gebed op te zeggen.

Doch de regels voor Niet schenen uit zijn geheugen weg te zijn. Toen hij opstond huilde hij niet meer; hij was er vast van overtuigd, dat hij 't nu goed had gedaan en dat hij in bed mocht.

De predikant had moeite zich te beheerschen. Hij meende, dat de jongen hem met opzet traiterde, maar hij wilde toch nog één poging doen om hem met een zacht lijntje tot zijn plicht te brengen.

„Ik vind het heel leelijk van je, Gerard om niet goed te bidden. Ik dacht, dat je meer van Agnieta hield. Maar nu graag of niet (de predikant werd

driftig), als ik zeg dat je moet bidden zooals ik het je geleerd heb, dan moet dat ook. Begrepen. En nu voor 't laatst hoor of je zal eens wat anders zien."

Hij was vlak bij den jongen gaan staan en duwde hem onzacht weer op de knieën.

De uitwerking van zijn woorden was echter anders dan die zij moesten hebben. Had Gerard eerst gehuild uit zenuwachtigheid en omdat hij 't naar vond, nu bracht kwaadheid hem tranen in de oogen. De verdenking, dat hij iets voor Nieta liet of deed, omdat hij niet genoeg van haar hield, maakte hem woedend en nu zag hij in het herhaaldelijk laten bidden niets dan plagen van zijn papa. En hij rangschikte het geval onder de rubriek, die hij „gemeen" vond en dan verdween van zijn kant alle goede wil, om plaats te maken voor een buitengewone koppigheid.

Half trok hij zich onder de hand van zijn papa uit om weer te gaan staan, en zei met een vuurrood gezicht en al schreiende:

„Ik heb al lang gebeden en voor Nieta ook, ik heb het al lang gedaan, toen u er niet bij was!"

„Gerard!!"

„Maar ik heb 't al gedaan, ik hèb 't al gedaan!"

En met een ellenlange è klank, haalde hij telkens het woordje „heb" uit. En hij begon te stampvoeten van kwaadheid en opgewondenheid en de pijn, die hij zijn bloote voeten deed, maakte hem nog meer aan 't huilen.

Doch het geduld van zijn vader was op. Met krachtige hand pakte hij zijn zoon beet en daar ging het — over de knie — klits, klets.

Johan had tot nu toe het tooneel van uit zijn bed begluurd. Het was een standje, dat hij minder aardig vond dan gewoonlijk, omdat Nieta er in betrokken was. Doch toen hij Gerard over de knie zag gaan en een geduchte schreeuwpartij verwachtte, dook hij onder de dekens en stopte zijne ooren toe.

De jongens kregen zeer zelden een handtastelijke vermaning van hun vader. Johan bijna nooit. Maar het was hun vaste taktiek het dan op een moorddadig gillen te zetten. De predikant had aan alles wat leven maakte een hekel en van alle leven was het geschreeuw van zijn kinderen hem het onaangenaamst. De jongens hadden dan ook steeds het succes, dat ze er met een enkelen, gevoeligen tik afkwamen en pochten er na hun gegil tegen elkander op, dat ze er „lekker niks" van gevoeld hadden.

Maar Gerard gaf geen enkelen schreeuw nu hij dezen keer onder handen werd genomen. Met de tanden stijf op elkaar keek hij star voor zich uit. Daaraan was het dan ook toe te schrijven, dat de afstraffing ditmaal geducht raak was, maar in zijn koppige woede voelde hij het haast niet.

„En nou marsch in je bed, kwajongen! En morgen zal je eens wat anders zien!"

Johan was weer boven dek gekomen, toen hij vermoeden kon, dat de afstraffing was afgeloopen, maar zei niets. De predikant verliet de kamer en ging langzaam de trap af. Doch ook toen het geluid van zijn stappen niet meer gehoord werd, bleef het in de slaapkamer van de jongens nog een poosje stil.

Op eens ging Gerard in zijn bed zitten, en barstte in een hartstochtelijk en zenuwachtig schreien los.

„Ik wil best bidden voor Agnieta," snikte hij, „maar niet als ik er voor geslagen word."

En met zijn beddelaken veegde hij zijn nat geschreid gezicht af.

Johan bleef stil liggen zonder een woord te zeggen.

„Ik wil best bidden voor Nieta," begon Gerard weer, „maar niet als ik er voor geslagen word, dan verdom ik het, ja, ja, ja, dan verdom ik het!"

Hij snikte hoe langer hoe zenuwachtiger en had zijn heele gezicht in het beddelaken verborgen.

Johan richtte zich half op en steunend op den elleboog bukte hij zich een klein eindje over den rand van zijn bed om beter verstaan te worden.

„Doe het dan nou nog," zei hij zacht.

„Ja, nou wil ik wel," hernam Gerard, die dadelijk bedaarde.

Hij bedacht een oogenblik of hij er voor uit zijn bed zou gaan, maar vond dat toch niet noodig Toen ging hij op zijn knieën liggen in bed met

Toen ging hij op zijn knieën liggen in bed met het gezicht naar het kussen.

het gezicht naar het kussen, vouwde de handen en deed zijn oogen dicht. Doch hij wachtte nog even. Zou hij het heele gebed nog eens doen? Maar dat had hij al zoo vaak opgezegd dien avond; dat hoefde nu eigenlijk niet meer.

Met een harden dreun en zeer langzaam, omdat het anders te gauw uit zou zijn, bad hij toen alleen „de regels voor Niet."

En een oogenblik daarna lag hij onder de dekens en sliep.

EENZAAMHEID.

DOOR

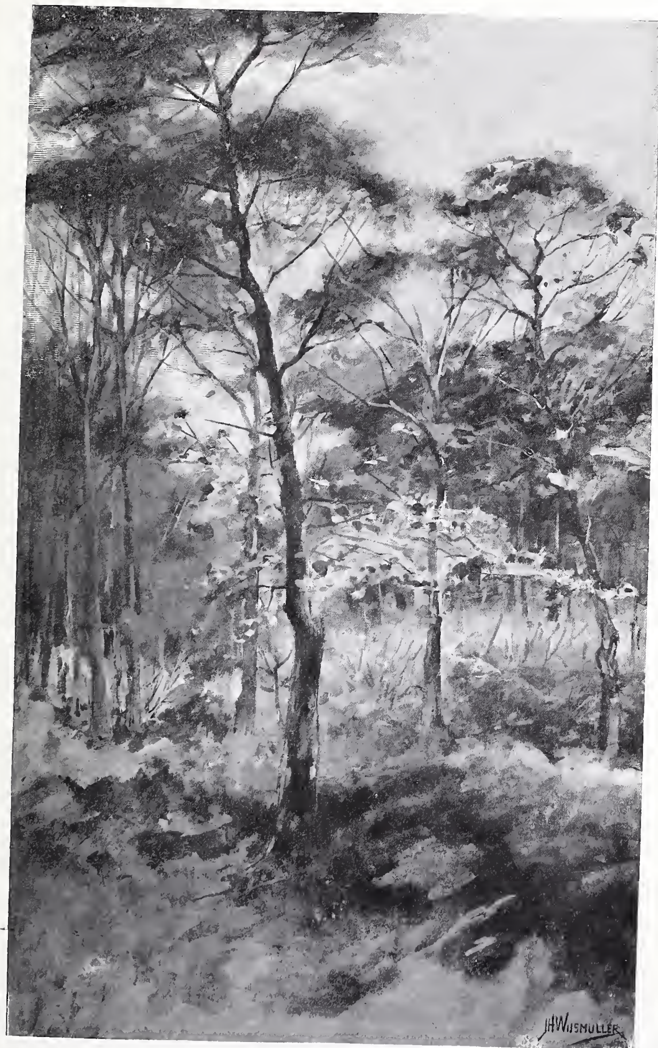
E. B. KOSTER.

Hier rust ik ver van 't woelig menschenras,
In macht'ge zuilengang van het woud.
Met dak van wiss'lend groen, doorwerkt met goud,
Hier op het mollig, mosrijk lentegras.

Hier is geen mensch-geknoei, geen misgewas
Van zwetsers op gelogen kennis stout,
Geen huich'laars die der waarheid zuiver goud
Besmetten voor wat hùn tot voordeel was.

Hier rust ik uit, hier ben ik gansch alleen.
Niets hoor ik dan der vogelen gezang
En 't windgefluister in de hooge boomen.

Geen stemmen meer van menschen om mij heen,
Geen strijd om 's levens goed, geen wild gedrang,
Maar lentelust en liefelijke droomen.

Eenzaamheid, naar eene aquarel van J. H. Wijsmuller.

CORNELIS BONTEKOE,
de theedoctor,

DOOR

C. W. BRUINVIS.

> Rare sans tache.
> C. BONTEKOE.
> Geen koe zoo bont of er is een vlekje aan.
> *Hollandsch spreekwoord.*

CORNELIUS BONTEKOE
Medicinæ Doctor. Electoris Brandeburgici à Consilus Ejusdemque Archiater ac Professor Francofurti ad Oderam. etc etc

In den avond van den 13 Januari 1685 heerschte er groote ontsteltenis ten huize van Jacob Vaillant, schilder van den Keurvorst van Brandenburg Frederik Wilhelm, te Berlijn.

Dr. Cornelis Bontekoe, raad en lijfarts van den Vorst en hoogleeraar te Frankfort aan den Oder, was er van de trap gevallen, had daarbij schedelbreuk bekomen en lag in doodsgevaar. Pas 's namiddags omstreeks 3 uren in de stad gekomen om, op bevel zijns gebieders, den plaatselijken commandant, overste Wrangel, die ernstig ziek was, te bezoeken, had hij, na wat gegeten te hebben, zich te 4 uren, vergezeld van zijn vriend dr. Jacob Hibelet, van die opdracht gekweten; vervolgens thee gedronken bij den geheimraad von Danckelman en een bezoek gebracht aan den almede kranken hofschilder, architect en mathematicus Rutger van Langevelt 1), geboortig van Nijmegen, waarna hij zich was komen verpoozen bij den naast Langevelt wonenden schilder Vaillant, door zijne geboorte te Rijsel ook een nederlander. Met kapitein Kikol, dr. Hibelet en mr. Borgesius was onder aangenaam onderhoud een pijp tabak gerookt, en voor de noodiging van den professor door mevrouw von Danckelman, om een schotel te komen eten, op aandrang van Vaillant en zijne vrouw bedankt. Ongeveer te 7 uren was men aan tafel gegaan, maar daarop Bontekoe geroepen bij van Langevelt, die door eene flauwte overvallen was; en nauwelijks een half uur teruggekeerd, was hij opgestaan, om zich een oogenblik te verwijderen, den overigen verzekerende dat hij fluks zou terugkeeren; maar ter kamer uitgegaan en enkele treden gedaald zijnde was hij gestruikeld, had hij gepoogd zich te herstellen, was hij achteruit nog eenige treden gedaald en vervolgens neêrgeslagen. Zijn dienaar, die hem gevolgd was en de anderen, die toegesneld waren, hadden hem gevonden, de voeten op de onderste trede liggende en met een grooten plas bloed onder het hoofd op den vloer; hem wat wijn in 't aangezicht gesprenkeld, de trap op geholpen en op een stoel voor het vuur gezet. Toen had hij de handen gevouwen, eenige malen diep gezucht en daarna hevig gebraakt, terwijl hem eenig bloed uit den neus liep. De ter hulp geroepen doctoren en chirurgijns vonden, nadat het haar afgeschoren was, een zware breuk aan het achterhoofd, en veel bloed uit het rechteroor vloeiende. Zij bezigden allerlei uit- en inwendige middelen, legden den patient, die zich nog 3 of 4 keeren oprichtte om te braken, op een rustbed, en wilden tot eene aderlating overgaan, wat Hibelet onnoodig oordeelde en ook Bontekoe verhinderde, door zijne handen onder de dekens te trekken. Toen hij zijn bewustzijn wat verloren had, volvoerden zij niettemin hun voornemen, zonder echter den bloedloop daardoor te stelpen. Tusschen 12 en 1 uur geraakte de gewonde als in slaap, wat ronkende, terwijl lichaamswarmte en pols toenamen, waarop de geroepen geneesheeren aftrokken. Maar omstreeks 3 uren werd Bontekoe bont en blauw in 't aangezicht, terwijl Hibelet zijn hoofd oprichtte liepen 2 lange brokken geronnen bloed uit den neus, daarop werd hij zeer bleek en gaf hij met een paar snikjes den geest.

1) Hij bestuurde de schilder-academie, onderwees de vorstelijke kinderen in de teeken- en schilderkunst, en bouwde het vorstelijk lusthuis Köpenick, alsmede de kerk in de Nieuwstad, in welke zijne vrouw Aletta de Man na zijn overlijden (15 Maart 1695) een prachtig gedenkteeken deed oprichten.

Het lijk werd den 16 geopend en in den avond van den 27 op een lijkwagen, gevolgd door vele koetsen en geleid door meer dan 100 flambouwen, naar de domkerk vervoerd en daar in tegenwoordigheid van vele aanzienlijke personen ter aarde besteld, alles op last van den Keurvorst, die ook door Johan Bodiker, rector der latijnsche school te Berlijn, eene lijk- en lofrede deed houden, terwijl lijkdichten verschenen van Johannes Panco, hofarts, Christiaan Mentzel, Johannes Jacobus Weise, George Leberecht Reichenow, Adolf Frederik Gerresheim en George Heupke.

De lijkredenaar vond het noodig zijnen held tegen de beschuldiging, als zou hij een ongeloovige geweest zijn, te verdedigen. „'t Is waar — zegt hij — dat hij als een vrije batavier somwijlen wat diepzinnig en nadenkelijk gedisputeerd heeft, 't geen echter meer aan de vrijmoedigheid van zijnen geest dan de ongestalte zijns geloofs is toeteschrijven"; en hij verklaart van eenige geloofwaardige mannen, die met den overledene omgegaan hadden, vernomen te hebben, dat hij was oprecht, lieftallig, behulpzaam en van goeden wandel, niemand benijd, verkort of kwaadaardig nagegaan en bij alle gelegenheden christelijke welgegronde gesprekken en stichtelijke redenen gevoerd had. „Voorts komt het mij al eens voor — dus vervolgt de redenaar — als een befaamd engelsch geneesheer Thomas Browne in zijne belijdenis gezegd heeft: hij bleef een lidmaat van de gereformeerde Kerk en des gloriewaardigen christelijken naams, doch hij begeerde nooit tot die drift te komen, dat hij christenen van andere religiën zoude haten, alzoo hij met heidenen, turken en joden medelijden had." „Wij willen — dus besluit hij — over zulks niet twijfelen aan zijn hemelsche eer en de heerlijkheid zijner ziel." Wat den spreker aangaande Bontekoe's karakter en bekwaamheid als geneeskundige, ook gedurende 2 jaren ten aanzien van den Keurvorst gebleken, bekend geworden was, rechtigde hem tot de opwekking: „ik kan zeggen dat zijn Alkmaar in Westfriesland 1), daar hij geboren is, eer van hem heeft, en hem zoowel als Rotterdam zijn Erasmus een gedenk- en eerzuil mocht oprichten."

Werd dus in Duitschland bij het overlijden van Bontekoe zijn lof verkondigd, ook hier te lande zongen de hagenaar J. Elud a Ghilde en een ander die zich *Benigne* noemde treurdichten. Dr. Heidenricus Overkamp gaf weldra te Amsterdam in het licht een *Reden van het leven en de doot van Cornelis Bontekoe* 2), waarvan de slotsom luidde: „Hij haakte naar de hoogste trap van menschelijke kennis, achtte zeer die ze bezaten en hield niets achter voor zijne vrienden; hij beklaagde zich geen kennis van de wiskunst te hebben, hoewel hij begonnen had zich er in te oefenen bij Abraham de Graaf. Zijn drank was thee, zijn vermaak tabak; hij was geen liefhebber van wijn, altijd nuchteren, genereus en vol vuur en milddadig." En het misschien wel van dezelfde hand afkomstige levensbericht, voor de in 1689 te Amsterdam in 2 dikke kwartijnen uitgegeven verzameling der wijsgeerige, geneeskundige

---

1) Beter: Kennemerland.

2) Amst., 1685, in 4°.

en scheikundige werken van Bontekoe, eindigt aldus: „Deze doorluchtige man, die zooveel geruchts in de wereld gemaakt heeft, was zeer vriendelijk en gespraakzaam, openhartig, beleefd, vaardig om op staanden voet op de zwaarste geschilpunten te antwoorden, onvermoeielijk in den arbeid, altijd nuchteren, als nuttigende bijna geen andere drank dan thee-water; en gewisselijk zou hij ons noch meerder bewijzen van de doordringendheid zijns geestes gegeven hebben, indien het God beliefd had hem een langer leven te vergunnen." 't Is wel; maar ook verscheen er op zijnen dood een steekvers 1), onderteekend *lege modoque, jam puto didicet verba superba loqui* (volgens zekere wet en op zijne wijze, heeft hij, naar ik meen, geleerd trotsche woorden te spreken), en het heet daarin, dat hij ongemeen trotsch en prachtlievend was, alle doctoren als geldzuchtigen verachtte en het aderlaten tegenstond. Voorts werd verluid, dat hij van een gastmaal komende van de trap gevallen was en dus de verdenking gewekt, dat zijn dood aan onmatigheid zou geweten moeten worden; 't is vermoedelijk hierom, dat in beide levensbeschrijvingen zijne matigheid geroemd en in het bij de nederduitsche vertaling van de lijkrede gevoegd omstandig verhaal van Bontekoe's uiteinde gezegd werd, dat hij bij Vaillant één theekopje spaanschen wijn gedronken had.

De schrille tonen, die zich nevens het loftuitend koor deden hooren, wettigen de veronderstelling, dat Bontekoe, door zijne wijze van handelen of door meeningen met de heerschende in strijd, zich niet slechts bewonderaars verworven, maar ook vijanden op den hals gehaald had. Dat zulks inderdaad het geval was, zal ons blijken wanneer wij zijn levensloop in bijzonderheden nagaan.

Als zijn geboortejaar vinden wij vermeld 1647, als zijne ouders Gerrit Jansz. Dekker, grutter, en Neeltje Martens. Zijn bijnaam Bontekoe zou hij verkregen hebben naar het uithangbord van het huis zijns vaders, op het Verdronkenoord, waar werkelijk nog in onze jeugd dat bord te zien was op den hoek van het Bontekoesteegje.

Maar zoowel het opgegeven jaar als de vadersnaam schijnt ons niet juist te zijn. Toen B. in 1665 student werd, gaf hij op 20 jaren oud te zijn; en een Neel Maertens vonden wij niet ànders dan gehuwd met eenen Cornelis Jansz., van wien den 6 Mei 1640 twee kinderen, met name Cornelis en Annetje, gedoopt werden. Van Gerrit Jansz. Bontekoe vonden wij eerst den ondertrouw met Wijberighje Cornelisd., van Hoorn, op den 3 Maart 1675. Wellicht is het knaapje van genoemde tweeling jong gestorven en onze held een tweede Cornelis geweest, waarvoor pleit de volgorde van de namen der eigenaars van het graf van wijlen Cornelis Jansz. Bontekoe, t. w. Trijntje, Jannetje, Annetje, Maartje, Jan en Cornelis.

Nog geen 5 jaren oud, verloor Bontekoe zijne moeder. „Beducht zijnde voor eene kwaadaardige stiefmoeder", had zij op 't laatst haars levens haren echtgenoot verzocht met hare nicht te hertrouwen, „gelijk de vroome man

1) 3 kolommen in plano. Wellicht hetzelfde als het in Mullers *Pamfletten-Catalogus* onder nr. 8280 genoemde grafschrift, beginnende: Hier leyt een Hooren-beest. 1 bl. in fol.

zijne hier aan zijn zieltoogende echtgenoot gedane belofte ook heiliglijk volbracht heeft." Het kind bekwam in de tweede vrouw eene goede, wij zouden zelfs meenen te toegevende moeder, daar hij wegens zijn tegenzin eerst op zijn achtste jaar ter school besteld werd. Ras streefde hij echter zijne medeleerlingen voorbij; vervolgens ontving hij ook onderricht in de latijnsche taal en werd hij in de leer gedaan bij den chirurgijn Jan Burger, waar hij zijn tijd uitdiende. Maar oordeelende, dat dergelijke chirurgen hem van vele dingen geen voldoende onderrichting konden geven, wenschte hij zich onder professor de la Boe Sylvius te Leiden in de geneeskunde te oefenen. Dit verlangen vond verzet bij zijne voogden, maar buiten hunne toestemming trok hij naar de academiestad en liet hij zich den 22 September 1665, te gelijk met een ander 20jarig alkmaarder, Pieter Bonckenburg, als student inschrijven. In hoe eenvoudig gewaad hij zich bij den gewenschten hoogleeraar ook aandiende, werd hij door deze toch goed ontvangen. Geen geld en geen boeken hebbende, moest hij zich aanvankelijk leenende behelpen, tot hij hulp verkreeg van zijne stiefmoeder en meer voldoende van zijn eenen voogd Gerrit Harmensz. Baulier, die hem, buiten weten van den anderen, het noodige voorschoot, 't welk hij na zijne meerderjarigheid terugbetaalde.

Na nog geen 2 jaren de lessen van Sylvius en diens ambtgenoot Crane gevolgd te hebben, promoveerde hij den 6 Mei 1667 met de kap op eene *Disputatio chirurgico-medica inauguralis de Gangrænâ & Sphacelo* 1), opgedragen aan zijnen vriend en bloedverwant Franciscus de Moraez, predikant te Langerak. Hij vestigde zich daarop in zijne geboortestad en trad in het huwelijk met zijne te Leiden wonende nicht Anna de Moraez, vermoedelijk de zuster van zijnen vriend. Zij schonk hem 2 dochtertjes, Cornelia en Adriana, van welker doop op 12 Februari 1668 genoemde predikant „absente getuige" was. Deze kinderen schijnen niet lang geleefd te hebben; maar ook de moeder moest Bontekoe reeds den 20 Juli d. a. v. uit zijne woning aan de Oudegracht zien dragen en te ruste leggen in het door hem den 28 April in de Groote kerk gekocht graf 2).

Voorspoedig was Bontekoe aanvankelijk in zijne practijk, daar hij grooten toeloop kreeg en zijne patiënten wist te helpen. Waren zijne collega's over deze concurrentie weinig gesticht, ook de apothekers maakte hij tegen zich door zelf de geneesmiddelen te bereiden en te leveren, daartoe meer dan één bediende gebruikende. Naar verhaald wordt, wisten zijne tegenstanders zelfs de overheid tegen hem in te nemen, zoodat deze, toen hij eens eene ernstige operatie wilde verrichten, professor Sylvius verzocht zijn voormaligen discipel bij te willen staan, waarop deze geleerde antwoordde, dat Bontekoe zijne hulp niet behoefde.

Door zijne vrienden aangespoord om te hertrouwen, deed hij dit in 1669 met Jannetje Reiniersd. Post, van Hoorn (ondertrouw 28 Juli), maar tot zijn ongeluk, want de echtgenooten verstonden elkander zoo weinig, dat hunne samenleving maar kort duurde en het geschil in proces kwam. De vrouw

1) Lugd Bat. apud viduam et haeredes Joannis Elsevirii, in 4°.

2) Betaalde grafrechten f 6, wat zeer ordinair was.

werd verdedigd door den advocaat Zeeman 1), maar Bontekoe verdedigde zichzelf en won zijne zaak, zegt Overkamp, ten aanhoore eene groote menigte. Maar een spotschrift beweerde, dat hij veroordeeld werd en zijn proces toen in den Haag aan een spijker hing. Zijn geldmiddelen waren intusschen door het gebeurde zeer verachterd. en wij kunnen vermoeden dat zijne benijders niet verzuimd hebben, van de opspraak door zijne huiselijke oneenigheid verwekt partij te trekken. Althans hij vond het raadzaam Alkmaar te verlaten en zich naar de Rijp te begeven.

Had hij in de beide laatste jaren zijne vrije uren aan de beoefening der latijnsche taal en oudheid gewijd, thans geraakte hij aan het onderzoek der geschriften van Descartes, en, daardoor voorgelicht, weder ijverig aan de scheikunde. Vernemende, dat professor Crane de door de wijsbegeerte van Descartes verbeterde geneeswijze onderwees, toog hij op nieuw naar Leiden, deed zich den 27 April 1674 weder als student inschrijven, en hoorde nevens de lessen van Crane ook die van een hoogleeraar in de godgeleerdheid. Over deze studiën verschillen van den kant van Utrecht komende, trad hij wakker maar te heftig voor zijnen meester op. Den 9 Juli 1674 werd in de academische *Acta* aangeteekend, dat aan zekeren doctor Bontekoe, wegens zijn herhaaldelijk onbescheiden opponeeren en verwekken van onrust reeds somwijlen door den rector-magnificus vermaand zonder zijne manieren te veranderen, eindelijk, dewijl hij tegen het beding van den rector op nieuw op dezelfde wijze geopponeerd had, door den pedel, onder bedreiging van de zwaarste straf, het recht tot opponeeren ontzegd, maar dit hem, op zijn nederig verzoek, tegen den heer Swartenhengst 2) toegestaan was; en dat hij zich in dit geval behoorlijk had gedragen.

't Werd eerlang nog erger. Den 22 Januari van het volgende jaar werd in de resolutiën van curatoren en burgemeesteren het volgende geboekt: „in ervaringe gekomen synde dat eenige tyt herwaerts de disputatien ende publycque exercitien vande professoren inde selve universiteyt niet worden bejegent met soodanigh een respect ende veneratie als deselve wel komen te vereyschen maar dat in tegendeel verscheyde membra Academiae van tyt tot tydt ende nu nogh onlanx op den sesthiende dezer lopende maant Doctor vander Linden 3) ende Cornelis Bontekoe haer soo verre hebben vergeten

1) De alkmaarsche gebroeders Gualtherus en Jacobus Zeeman promoveerden den 10 Juli 1658 te Leiden met de kap tot meesters in de rechten, vereerd door Coccejus, Hornius, A. Neuhusius, H. Bruno, T. Puteanus e. a. met grieksche, latijnsche en nederduitsche gedichten. Gualtherus werd advocaat te 's-Gravenhage en deed den 15 April 1663 te Alkmaar zijn ondertrouw aanteekenen met Johanna Wester, j. d., te Amsterdam.

2) Den alkmaarder Johannes Swartenhengst, die, in het weeshuis opgevoed, in 1662 te Utrecht in de philosophie studeerde, werd den 8 Februari 1672 te Leiden vergund disputen te presideeren, maar den 18 December 1675 deze bevoegdheid ontzegd, met verbod «eenige private Collegiën te houden off de academie te frequenteren». Hij was een groot liefhebber van den wijn, liep eens beschonken te water en riep, zich in den modder wentelende: «*sid itur ad astra*».

3) Geboren te Leiden, werd hij aldaar reeds op 13jarigen leeftijd, den 11 April 1659, als student ingeschreven. Hij promoveerde in de medicijnen, werd in 1679 predikant te Leidschendam en overleed in 1712.

dat den eerste met insolente vinnige en injurieuse oppositien ende den twede met continuele instigatien ende aenhitsingen den persoon van D Fredericus Spanhemius S. S. theol. professor soo danigh hebben aengetast ende gelacesseert dat de voors. disputatie sonder eenige vrught vande toehoorders is affgeloopen, ende daer aen ten hooghsten is gelegen dat diergelycke desrespect ende vilipendie vande professoren mitsgaders confusie ende desordres vande disputatien vigoureuselyck tegengegaen ende andere ten exempel gestrafft mogen worden, is na aendaghtige deliberatie goedgevonden ende verstaen dat den promotor vande universiteyt sal werden versoght ende gelast gelyck deselve versoght en gelast werd mits desen om hem ten alderspoedighste op 't gepasseerde in deselve disputatie exactelyck te informeren ende tegens de voors. persoonen en alle anderen die daeraen directelyck off indirectelyck schuldig soude mogen syn als tegens peturbateurs vande ruste vande academie van alle illustre exercitien daertoe het selve academie bij HEGrM. is opgeright ende tot nogh toe gesustenteert met alle vigeur en sonder eenige dissimulatie en conniventie te procederen ende dat in middels de voors. vander Linden ende Bontekoe haer van alle oppositien ende academische exercitien sullen hebben te onthouden." Vier dagen later werd aangeteekend, dat curatoren en burgemeesteren niet hadden „konnen oordeelen dat voor alsnogh yets anders sal konnen werden gedaen dan tgene inde voors. resolutie albereyts is vervath dienvolgende is goedgevonden byde voors. resolutie alsnogh te persisteren."

Dat Bontekoe zich door dergelijke besluiten niet liet beteugelen, blijkt uit een krasser, den 18 December van hetzelfde jaar genomen. Curatoren en burgemeesteren „kennisse bekomen hebbende dat eene doctor Bontekoe sigh als een instrument tot suppressie vande peripatetische philosophie latende gebruyken doorgaans het werk daer henen heeft gedirigeert dat door ridicule oppositie ende andere onbetaemlycke middelen de disputatien ende exercitien van de voors. peripatetische philosophie door expresse ordre ende bevell van Curateuren ende burgemeesteren gehouden wordende gevilipendeert ende niet bejegent werden met alsulk een respect alsmen aen het publycq auditorium ende de ordre van gemelte curateuren ende burgemeesteren schuldigh was. Hebben goed gevonden dese ende diergelyke artificien ende desordres tegen te gaen ende te corrigeren mitsdien geresolveert dat voortaen de voorn. Doctor bontekoe hem van het houden van alle private Collegien ende institutien sal hebben te abstineren dat hy sigh ook voortaen in geene lessen disputatien ofte andere academische exercitien sal laten vinden, ende werd tot naekominge van dese resolutie den heer promotor versoght ende gelast om deselve Doctor Bontekoe indien hy tegens de voors. interdictie yets quame te attenteren de facto ende by dadelijke executie tselve te beletten ende voorts tegens deselve soodanig te procederen als hy bevinden sal te behooren" 1).

1) Siegenbeek en Schotel deelen ons het met v. d. Linden en Bontekoe voorgevallene slechts in korte woorden mede. Aan de hulp van de prof. Acquoy danken wij de kennis van het hier uit de *Acta Academ.* en de *Resolutiën van curat. en burgerm.* weêrgegevene.

Een paar maanden later, den 24 Februari 1676, deed de onbekeerlijke, die van de leidsche hoogeschool nog niet genoeg had, zich voor de derde maal als academieburger inschrijven.

In eene, minstens reeds in 1679 verschenen *Apologie Van den Autheur Tegen zijne Lasteraars* geeft Bontekoe zijne lezing over het te Leiden gebeurde. Ontaarde menschen — zegt hij — geven hem na, dat hij voor eenige jaren aldaar gedisputeerd had dat er geen God was (o gruwel boven alle gruwelen! roept hij uit) en dat curatoren hem gebannen hadden; en hij verhaalt ongeveer aldus:

Omstreeks 4 of 5 jaren geleden, in den tijd toen er waren die van den predikstoel verkondigden, dat er zoo groote oorlog over den Staat gekomen was tot straf van zulke gruwelen en nooit bijna gedachte ketterijen als het toelaten der leer van Coccejus en Descartes, en dat er geen ander middel was om den vertoornden God te stillen dan met haast alle die ministers van cocceanen en cartesianen uit kerk en school te verjagen, hield hij zich om bijzondere redenen te Leiden op en ging er nu en dan de schoolsche disputen hooren. Hevig werd toenmaals getwist en 2 theologische professoren hadden een man uit Utrecht, „van waar men wel meer twistvogels over Holland heeft doen vliegen", te hulp geroepen om Coccejus „door den nevel eener zotte philosofie te verduisteren". Hoorende zoo bot en grof, zoo openlijk en onbeschaamd Descartes nageven dingen, die deze nooit gedacht of geschreven had, „nam hij eindelijk de defensie van dezen grooten geest, zoo valsch beticht van een ignorant". Verscheidene studenten, meenende dat het lang genoeg was tegenover een man, die daar opzettelijk gekomen was om waarheid en reden te bestrijden, maakten er door lachen en stampen een einde aan. De utrechtenaar beklaagde zich bij de justitie, maar werd een en andermaal door schreeuwen, lachen en geraas van handen in zijn dispuut gestoord. Op een zaterdag, onderricht dat de levenmakers niet tegenwoordig zouden zijn, ging Bontekoe het steekspel hervatten en, op de twijfeling vallende, toonde hij aan, dat Descartes nooit getwijfeld of geleerd had dat men moest twijfelen aan God. En nu beweert men — zegt hij — dat Bontekoe geleerd heeft contrarie. „Na dit dispuut hebben curatoren, door inductie van ik weet niet wien, tegen alle recht en rede hem verboden om weder te disputeeren met dezen geleerden man, geroepen om Descartes onschuldig te persecuteeren." Later bleek hem, dat de secretaris van curatoren geen order tot interdictie had. Hij was sedert nog geruimen tijd te Leiden gebleven, dus niet gebannen. Het interdict was *ipso jure* nul, want noch professor noch student zijnde, stond hij niet onder de censuur van curatoren.

Dr. Krul meent in zijne *Hage-doctoren*, dat Bontekoe van 1672 tot 1679 de practijk in de Hofstad uitoefende. Daar wij hem er nog in 1680 zullen vinden en zijn levensbeschrijver zegt, dat hij daar bijna 5 jaren „te veld" was, behoeven wij zijn hernieuwd student zijn te Leiden niet te doen samengaan met zijne werkzaamheid te 's-Gravenhage, waartegen overigens weinig bezwaar

zou zijn. Hij had gehoopt, daar de lieden van zijn vak redelijker te vinden dan te Alkmaar, maar 't was er veel erger. „Hier schenen de razernijen ontketend te zijn en vielen hem van alle zijden op 't lijf; ja zelfs de onkundigen op het stuk der medicijnen lieten hem niet met vrede, zoekende zijn eer en naam met zeer bittere paskwillen en lasterschriften te bezwalken." Niet alleen de „verbanning" van de academie deed hierbij dienst, maar men gaf hem ook na in ontucht te leven met eene Catarijntje Dekkers. Een apotheker, „wiens bloed door heeter drank dan thee is ontstoken", verhaalt Bontekoe, stelde zelfs op zijn venster een schilderij van beesten te pronk, om hem te bespotten.

Als navolger van van Helmont was hij tegenstander van het toen zoo gebruikelijke aderlaten en purgeeren en voorstander van verdunnende middelen, waaronder hij warme thee zoo voortreffelijk achtte, dat hij tot aanprijzing van het gebruik een *Tractaat* in het licht gaf, waarover nader. De liefhebbers der oude methode scholden hem een snorker, weetniet, lijfdooder, plattert en windblazer. Wederkeerig sprak hij, die „door het veelvuldig lezen van Calvijn geanimeerd was om de dwalingen met kracht van reden en woorden tegen te gaan", van doctoren „die haar zieken genezen met drie Recepten. 1. Is de visite; 2. Is het soete Discours; 5. Is de Tyd; waar by sommige nog een vierde voegen, 't welk is een Gebed, dat sy doen voor de zieke, soo prophaan als sy syn." Inzonderheid beklaagt hij zich in zijne *Apologie* over dr. van Wou, die met de doctoren van der Straten, Rompf en Liesbergen den aan een tertiaan lijdenden predikant Albertus Wodewaart hadden doen aderlaten tegen Bontekoe's zin en daaraan de genezing toeschreven, hoewel de patiënt al in beter toestand geraakt was door een geneesmiddel, dat hij hem in tegenwoordigheid van dr. van Deuveren 1) gegeven had. Ook dr. Kok moest het bij hem ontgelden. Daarentegen prees hij de doctoren Bruynestijn en Solingen als goede chirurgen, „verstaande 't fondement van de Chirurgie, 't welk is de Medicijne, sonder welke niemand van de chirurgijns weten kan, 't geen hij weten moet." De overige schold hij Slordegijns. De heelmeesters en apothekers wekten wel het allermeest zijn weerzin wegens hunne gebrekkige opleiding. In zijn boekje over de noodzakelijkheid eener algemeene twijfeling zegt hij, dat het in de gilden en aan de academiën slecht gesteld is en vervolgt aldus: „Boven alles schreeuwt het ten hoogen Hemel, dat er in een land, als het onze, nergens byna een plaats is, daar de Leerlingen der Chirurgie en Pharmacie bequame gelegenheid hebben om d' Ontleding, kennisse der Kruiden, die hun soo nut en noodig is, wel te leeren, en dat het heden-daags soo verre in d' Examens en Gildens gekomen is, dat een yder, hy zy wie hy zy, soo hy maar by 't Gilde in 't oog en den haat niet en loopt, oft dat hy het scherp onderzoek van den Examinateur, door 't alles buigend metaal, weet te versagten, ik zeg dat een yder tot Chirurgyn oft Apotheker

1) Vermoedelijk dezelfde als de elders door hem genoemde arts Johan van Duverden van Voord.

kan gepromoveert en gecreëert worden, hoe onwetend dat hy ook in de Anatomie, oft Botanices is."

't Is niet te verwonderen, dat Bontekoe aan zoo kwalijk onderwezenen de bereiding zijner geneesmiddelen niet toevertrouwde, dat hij zich met zijne ovens bezig hield en proeven nam om nieuwe middelen te vervaardigen. Maar hij deed meer, niet alleen door het houden van openbare lessen en ontledingen, maar door het schrijven van zijn *Niew gebouw van de Chirurgie of Heel-konst stuksgewijze opgetimmert*, het eerste deel in 1680, het *Vervolg* 1) in 1681 te 's-Gravenhage verschenen. Hoe geschikt dit ook was om zijne tegenstanders te beschamen, zijne scherpe uitdrukkingen prikkelden hen om het gemeen wijs te maken, dat hij niets deed dan schelden en razen.

Nogmaals moest Bontekoe in het krijt treden ter verdediging der eer van door hem hooggeachte mannen. J. F. Sweitzer, beter bekend onder zijn latijnschen naam Helvetius 2), had een blauwboekje geschreven, waarin, voegt B. hem toe, „gy op t allergrouwsaamste verscheidene eerlyke en verstandige Mannen te hoonen, u niet en ontsiet"; hij gaf dus in 't licht een, 's-Gravenhage 22 Juli 1680 gedateerden, *Brief aan Jan Frederik Swetsertje, Gesworen vyand van alle reden en verstand, Hoofdlasteraar van de twee groote mannen Coecejus en Descartes, Mitsgaders Van alle sijne regtmatige Navolgers Godlooselijk en valsehelijk overgehaald in sijn Verduyvelde Metoposcopia*, en beijverde zich daarin de cartesianen vrij te pleiten tegen de beschuldiging van ongeloovigen te zijn. Na nog eene oratie over de koortsen gehouden te hebben, welke vermoedelijk aanleiding gaf tot het berijmd paskwil *Remedie voor de Rasende Koorts, van de Heer Bonte-koe, Doetor in de Medicijne, versamelt in eenige Reeepten door L. de Groot* 3), verliet Bontekoe 's-Gravenhage voor Amsterdam, waar hij bij den oud-schepen en raad Pieter Schaap vriendelijke huisvesting en veel toeloop, maar ook veel vijanden kreeg. Maar zijn leven in het vaderland in gedurig krakeel ziende verloopen, besloot hij in gezelschap van kapitein Kikol of Kijkholt, bij wien hij vervolgens logeerde en dien hij weinige oogenblikken vóór zijnen dood nogmaals zou ontmoeten, naar Hamburg te gaan. Zijn trouwe vriend Overkamp, die te Amsterdam med. doctor was en in 1685 drie deelen aan het *Niew gebouw van de Chirurgie* toevoegde, deed hem uitgeleide.

Te Hamburg was hij terstond in achting, prinsen en graven raadpleegden hem, zegt het levensbericht. Hier had Bontekoe een goeden inval: de regeerende Keurvorst van Brandenburg was, anno 1682, in zijn 63ste levensjaar, en nu droeg B. hem op eene *Demonstratio, quod non detur annus climactericus seu 63 et 80, nec alius fatalis*, waarvan in 1683 te 's-Gravenhage eene uitgaaf in het nederduitsch verscheen onder den titel van *Kort en vast*

1) *Alwaar de gemene Praktijk der Chirurgijns van een menigte abuisen en verkeertheden, mitsgaders van wreetheid en moordadigheid overtuigd word* luidt verder de titel.

2) Geboren te Köthen in 1630, overleed hij in 1709 als «Lands-doctor» te 's Gravenhage. Onder zijne vele geschriften komt voor: *Voorlooper aan C. Bontekoe tegen zijn Nieuw Bewijs.* 's Grav. 1681.

3) Rott. 1682. 12 blz.

bewijs, dat er geen Annus Climactericus of Moort-Jaar is. Zij behaagde den Vorst zoodanig, dat hij den schrijver naar Berlijn ontbood en, „na de uitwerking zijner bekwaamheden op zijn persoon gezien te hebben", tot raad, lijfarts en hoogleeraar benoemde.

De achting en het vertrouwen, welke hem nu geschonken werden, inzonderheid de genegenheid van het Keurvorstelijk Huis, waren hem eene schoone vergoeding voor de in het vaderland ondervonden bestrijding en tegenwerking; maar kort van duur, daar Bontekoe, zooals wij verhaald hebben, reeds in het begin van 1685 door een noodlottig toeval in den bloei zijner jaren bezweek. De betuigingen van dankbaarheid en eerbied, vervat in de opdracht aan zijnen beschermheer van zijn laatste, in 1684 verschenen werk *Korte Verhandeling van 's Menschen Leven, Gesondheid, Siekte, en Dood*, mogen wij daarom, zijn zij ook naar den trant des tijds wat hoog gekleurd, wel voor oprecht gemeend houden.

Zegt de uitgever van *Alle de Philosophische, Medicinale en Chymische Werken van den heer Corn. Bontekoe*, dat deze in verscheidene dingen het ijs gebroken heeft, ook zijn vereerder Ludolf Smids, de groninger geneesheer, meer bekend als schrijver van de *Schatkamer der Nederlandsche Oudheden* en van berijmde *Zinnebeelden*, bezigde dezelfde uitdrukking 1). Hoogelijk Bontekoe's kennis eerende, verheugde het hem zeer, dat Overkamp diens werk voorzette en moedigde hij hem daartoe krachtig aan. Had Bontekoe — meent hij — wel eens een scherpe pen en een hard woord gebezigd om de slapenden wakker te maken, waarover de wakker geroepenen pruttelig en boos waren, hij had niet anders dan hun welzijn gezocht en zijn best gedaan zonder veel dank. „'t Zou te bejammeren zijn — dus vervolgde hij — als in dezen tijd van kennis en vooruitgang de genees- en heelkunst, naast de theologie de heerlijkste en noodigste, achterbleven. Door de nieuwe philosophie is de tijd van eene verbeterde geneeswijze gekomen. Men moet gezamenlijk de ware gronden bespreken, alles met proeven en bewijzen bevestigen.... Laat in Leiden, den Haag of elders nijd, haat, wrevel of lasterijen woeden, is de waarheid aan onze zijde, wij hopen God met ons." Een geneesheer onzer dagen in het eenmaal zoo vijandige 's-Gravenhage, dr. Krul, spreekt het volgende oordeel uit: „Voor de geschiedenis der geneeskunde hebben zoowel Cornelis Bontekoe als Theodorus Schoon groote beteekenis, daar zij krachtig, hoewel ietwat ruw, tot den val der Galinice Mors-practyk medewerkten."

Bontekoe was een met mond en pen slagvaardig en voor zijn tijd zeer verlicht man. De tegenwoordige stand der wetenschappen heeft zijne werken ver achter zich gelaten, maar ze doorloopende, treft ons meermalen de

---

1) Wat de drukkers der *Verscheyde* (nagelaten) *Tractaatjes*, Amst. 1687, tot den lezer zeggen, heeft als oordeel geen waarde, maar volge hier als proefje van bombastischen stijl: «Wie van alle Medicyns, na de tyden van Hippocrates, is er oit geweest als desen dapperen Held C. Bontekoe, welke de Genees-konst met al syn aanhangers, in de tyd van weinig jaren soo ver gebragt heeft, dat de vorige eeuwen daer moeten over schaem-rood worden, en door nyd op haere tanden knerssen.»

helderheid zijner denkbeelden. Toch niet altijd. In zijn boekje over de noodzakelijkheid eener algemeene twijfeling wijdt hij een hoofdstuk aan de opvoeding der kinderen en de studiën aan de lage en hooge scholen, en hij beweert daarin, dat de kinderspelen tot niets nut zijn, den leertijd verminderen, van betere dingen afhouden en tot twisten leiden. Het straatspelen bederft, volgens hem, het meest, wat wellicht in moreelen, niet in door een geneeskundige allerminst te veronachtzamen physieken zin juist is. Comediën en dansen keurde hij mede sterk af, stellende „dat er in alle danseriën door de meester, diese regleert, ik wil seggen den duyvel, altyd posturen worden ingelast, die inderdaad oneerbaar sijn, alhoewel een groot Professor tot Franeker het nut van het dansen poogt staande te houden."

Maar zonderlinger heeft Bontekoe zich betoond en meer bekend is hij gebleven door zijne reeds aangestipte ingenomenheid met de thee. Al in 1679 verscheen een tweede, in 1685 een derde druk van zijne *Tractaat Van het Excellenste Kruyd Thee: 't Welk vertoond het regte gebruyk, en de groote kragten van 't selve in Gesondheyt, en Siekten; Ten dienste van die geene, die lust hebben om een Drank te drinken, welke seer veel dient om langer, gesonder en met beter Herssenen te leven, als de menschen in 't gemeen doen.* In zijn *Kort Discours Op het Leven, de Siekte, en de Dood: mitsgaders op de Medicijne van dese tijd* prijst hij de thee als reinigende het bloed in het lichaam, beter dan het moorddadige aderlaten, het uitmergelende purgeeren, het vuile clysteeren en het inzwelgen van ketels vol apozematum en andere nutteloozе zaken, die in de apotheek als in een doodlijk wapenhuis gereed staan; maar in zijn *Tractaat* beschrijft hij breedvoerig de verdiensten van zijnen heildrank. Deze verdroogt niet, verslapt de maag niet, doet niet beven, maakt niemand onvruchtbaar, integendeel hij geeft kracht in den mond en de keel (houdt de tanden wit en het tandvleesch rood), zuivert het bloed (men kan een afgaanden tertiaan genezen door 6 of 7 kopjes sterke thee te drinken, 2 uren vóór 't aankomen van de koorts, „en dan al voort gedurig aandrinkende tot 50, 60 ja 100 kopjens, maar niet soo sterk van 't extract"), verdrijft zware droomen, verlicht de hersenen van zware dampen, verlicht en geneest alle duizelingen en pijnen des hoofds, is zeer goed voor de waterzucht, verdroogt de vochtige catarnen van het hoofd, verteert alle rauwe vochtigheid, neemt weg alle verstoptheid, maakt het gezicht klaar, zuivert de verbrande humeuren en hitte der lever, geneest alle gebreken der blazen, verzacht de grove milt, verdrijft overtolligen slaap, verjaagt de dommigheid, maakt gauw en wakker, courageert het hart, doet de vrees wijken, verdrijft alle pijnen der koliek, die door wonden ontstaan zijn, is goed tegen de inwendige gebreken der lijfmoeder, versterkt alle inwendige deelen en verterende krachten, scherpt het vernuft, versterkt de memorie, verwakkert het verstand, purgeert zachtelijk de gallen en lescht den dorst. Mocht men dit alles voor waar aannemen, dan zou er inderdaad niet veel meer noodig zijn om, volgens den titel van het *Tractaat*, langer, gezonder en verstandiger te leven.

Bontekoe onderricht zijne lezers ook, „wat de thee is, en hoe mense moet gebruyken", en hij beschrijft daarbij een soort van samovar, uitgevonden door den haagschen tinnegieter Jan de Hartog, „een man die gewoon is wat meer te doen, als hy van sijn Baas geleert heeft", waarin het „extract" in een binnenketeltje werd verkregen en waaruit de theedrinkers naar hun believen het aftreksel en heet water konden tappen. Waren alle menschen van één natuur, zegt hij, dan zou er geen zwarigheid zijn het drinken van 50, 100 of 200 kopjes aan te raden. Maar het matig, noodig en minst gebruik bepaalt hij op 8 of 10 kopjes tweemaal daags, inzonderheid voor hen die 't niet gewoon waren.

Roemden de voorstanders van het warme water hem het wonder der aarde, den grootsten zonnezoon, der artsen vorst „die al de werelt en artsenij verstomt maakte", 't kan geen verwondering baren, dat zijne vijanden zijn ijver toeschreven aan omkooping door de Oost-Indische Compagnie, die dus het theeverbruik zocht te bevorderen. Nog in 1696 schreef een beoordeelaar van het thee-tractaat in den *Haagschen Mercurius*, dat Bontekoe door het menigvuldige theedrinken zijne balsamieke sappen zoozeer verdroogd had, dat zijne gewrichten schenen te rammelen als castignetten, wanneer hij voor den wind naar iemand toekwam. Zijn portret, tijdens zijn verblijf in Pruisen door A. Halweg in folio gegraveerd, geeft volstrekt niet den indruk een uitgedroogd man voor te stellen, al is het aangezicht ook wat schraal; de 8° portretten gesneden door G. B. Busch en J. C. Böcklin toonen een meer gevuld gelaat.

De groote ingenomenheid van Bontekoe met de thee belette hem niet om ook de koffie en de chocolade (had hij er een voorgevoel van, dat men later in thee en koffie hetzelfde en in de cacao een slechts weinig verschillend alcaloïd zou vinden?) naar waarde of boven waarde te schatten. Bij den tweeden druk van zijn thee-tractaat voegde hij ook korte tractaten *Van de kragten En 't goede gebruyk Van de Coffi* en — *Van de Chocolate*. De eerste noemde hij heilzaam tegen scheurbuik, keelgezwellen, koliek, podagra, kwade gal, stinkenden adem, roode oogen en andere kwalen. Maar ook aan „zijn vermaak", de tabak, wijdde hij eene verhandeling, als verdrijvende vermoeidheid en scheurbuik, den wortel en boom van vele kwalen, en dus in Holland noodig, ook voor de vrouwen, wilden maar eenige aanzienlijken van haar in het rooken voorgaan.

Verschillende geschriften van Bontekoe zijn na zijnen dood in het latijn, duitsch en fransch vertaald, wat zeker medegewerkt heeft om zijn roem als baanbreker te vergrooten. Als zoodanig vooral moge het nageslacht hem in eere houden. Zou Alkmaar het dus der moeite waardig achten, den vóór meer dan 200 jaren door Bodiker gegeven wenk ter harte te nemen, en Bontekoe wel geen eerzuil maar een gedenksteen te wijden?

UIT DE STUDEERCEL DER REDACTIE.

Goede tijdingen ontving ik in mijne studeercel.

In de eerste plaats is er een gunstig bericht omtrent de verspreiding en het bekend worden onzer Letteren in Duitschland.

In 1887 heeft mevrouw Lina Schneider te Leipzig het licht doen zien eene: *Geschichte der Niederländischen Litteratur*, *mit Benutzung der hinterlassenen Arbeit von Ferdinand von Hellwald verfasst und durch Proben veranschaulicht von L. Schneider*, *Ehrenmitglied der Maats. v. Ned. Lett.* Dit boek bevat een zeer uitvoerig tafereel onzer letterkundige geschiedenis, inzonderheid naar Jonckbloet's *Geschiedenis* (derde druk) bewerkt. Het is in zeer aangenamen, waardeerenden toon geschreven — en bezit voor D u i t s c h e belangstellenden eene zeer hooge waarde.

Mevrouw L. Schneider heeft gedurende een jarenlang verblijf in ons vaderland onze taal en letterkunde grondig leeren kennen, en onder Jonckbloet's leiding Middelnederlandsche studiën gemaakt. Zij heeft zich ijverig aan het vertalen van vele moderne dichters en prozaschrijvers ten onzent begeven — zoodat zij zeer te recht tot eerelid der Leidsche Maatschappij van Nederlandsche Letterkunde is benoemd. Zij heeft zich tegenover Nederland door haar grooten ijver voor onze Letteren buitengewoon verdienstelijk gemaakt.

Daarom verheugt het allen, die onzer Letteren een goed hart toedragen, dat de G r o o t h e r t o g v a n W e i m a r v o o r e e n i g e d a g e n (13 Maart 1892) a a n m e v r o u w L i n a S c h n e i d e r d e g o u d e n m e d a i l l e v a n v e r d i e n s t e n, te dragen aan een lint met de Weimarsche kleuren, h e e f t t o e g e k e n d. Reeds had de opdracht van hare *Geschichte der Niederländischen Litteratur* aan H. K. H. Prinses Sophie van Weimar-Eisenach — tante van H. M. de Koningin Wilhelmina — de aandacht van het Weimarsche hof op Lina Schneider gevestigd.

Onlangs — 9 Maart 1892 — hield deze te Weimar door de vriendelijke tusschenkomst der Groothertogin Sophie eene voordracht over onze Nederlandsche Letterkunde met citaten uit onze dichters, door haar in het Duitsch vertolkt. Den 13den Maart trad zij eveneens door bemiddeling der Groothertogin — die als Nederlandsche Vorstin uit het Huis van Oranje altijd de smaakvolste belangstelling in onze nationale letteren heeft aan den dag gelegd — te Jena op in de aula van het Gymnasium met eene dergelijke voordracht. Nog zou Lina Schneider voor het hof te Weimar zijn verschenen, 't geen evenwel door ongesteldheid der groothertogelijke familie werd verhinderd.

Te Weimar werd de rede van mevrouw Schneider gevolgd door den Erf-Groothertog Carl August, en werd zij des avonds op eene soirée bij de *Oberhofmeisterin*, mevrouw Von Massenbach, zoowel door den Erf-Groothertog als door Prins Bernard van Weimar met gelukwenschen begroet, nadat zij nog menig door haar in het Duitsch vertolkt gedicht uit onze Nederlandsche letteren had ten beste gegeven. Den 10den Maart verleende de Groothertogin Sophie haar een afzonderlijk pleeggehoor, waarbij ook de Groothertog ver-

scheen, en men haar andermaal vele Nederlandsche gedichten in het Duitsch hoorde voordragen. De Groothertog openbaarde toen den wensch, dat Lina Schneider een Nederlandsch tooneelstuk zou vertalen, en dat dit te Weimar zou worden vertoond. Zij heeft zich daartoe bereid verklaard, schoon zij de moeilijkheid eener goede keus zich niet ontveinst.

Niet al onze moderne Nederlandsche dramaas zouden voor een Duitsch publiek met bijval kunnen vertoond worden. *Uitgaan* van Glanor, *Zege na strijd* van Schimmel, *S of Z* door Van Maurik zouden misschien, op handige wijze vertolkt, de aandacht van het publiek te Weimar kunnen trekken; Mulatuli's *Vorstenschool* zou hoogstwaarschijnlijk, uithoofde van de rol aan den Koning gegeven, met weinig sympathie worden ontvangen. Zoo ook het flink geschreven stuk van den heer Van Nouhuys, *Eerloos*, dat in Duitschland niet zou bevallen, omdat men een officier in uniform ziet stelen. Misschien, dat het onlangs met veel bijval vertoonde drama *Lotos* van Constant ter vertolking geschikt zou kunnen bevonden worden, misschien ook, dat de Hollandsche eigenaardigheden van Lodewijk Mulder's *Kiesvereening van Stellendijk*, of *Het blauwe Lint* van Gerard Keller, of Maaldrink's *Herodes* door Duitsche hoorders met bijval zouden worden ontvangen.

In ieder geval heeft Lina Schneider allen, die belang stellen in den goeden naam onzer letteren, op nieuw aan zich verplicht. Talrijke Nederlandsche dichternamen heeft zij bekend gemaakt, daarbij opmerkend, dat de verzen van Vondel, Hooft, Da Costa, Beets, Maaldrink (uit zijn *Herodes*), Ten Kate, Virginie Loveling en Boele van Hensbroek (*Moesapi* 1)) het meest in den Duitschen smaak vielen. Komt nu eerlang te Weimar de vertooning van een Nederlandsch modern drama tot stand — zooals reeds te Keulen ter eere van Vondel met een treurspel van deze geschiedde — dan is er op nieuw stof der dappere en ijverige Lina Schneider voor hare belangstelling in de goede zaak onzer nationalen letteren onzen blijden dank te betuigen.

* * *

Goed nieuws is er evenzoo omtrent de jongste letterkundige gebeurtenissen in Frankrijk te melden.

Van Alphonse Daudet kwam een nieuwe roman: *Rose et Ninette. Moeurs du jour*; van Emile Zola het begin van een nieuwen roman: *La Débâcle* 2). Beide boeken verdienen de sympathie van allen, die zoo menigmaal van de groote kunst dezer beide voortreffelijke artisten genoten.

In *Rose et Ninette* 3) heeft de auteur als stof eene dier uitzonderingsgevallen behandeld, zooals hij in *Le Nabab*, *Les Rois en exil*, *L'Evangéliste* en *L'Immortel* placht te doen. Zijn onderwerp is de echtscheiding met al hare gevolgen, de betrekking der kinderen tot de ouders na de scheiding. Evenals vroeger gaat Daudet uit van een historisch feit: de scheiding van een beroemd letterkundige — reeds eenige jaren gestorven, wiens naam hier niet tot de

1) In den bundel: *Nieuwe Gedichten* (1891), die eerlang in deze kolommen zal worden aangekondigd.

2) In *La Vie populaire*, No. 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23.

3) Collection Guillaume, Paris, Librairie E. Flammarion, 1892.

zaak doet — die, om den *divorce* zonder moeilijkheden tot stand te brengen na overleg met zijne vrouw zich liet betrappen zoogenaamd, terwijl hij eene gehuurde persoon als medeplichtige in zijne armen sloot.

Dit is ook de geschiedenis van Daudet's Régis de Fagan, een beroemd dramatisch auteur. Hij heeft geene behoefte aan uitgaan, en geniet liefst de stilte van zijn huis- en studeerkamer. Zijne vrouw daarentegen wil al de verstrooiingen der Parijsche *Vanity-Fair* najagen. Vandaar het begin der oneenigheid. Maar de Fagan geeft toe, en mengt zich jaren lang in die welbekende wereld, die men *Tout-Paris* noemt. Als hij eindelijk tot stervens toe vermoeid is van dit hem hatelijk leven, vindt hij goed, dat een neef, ambtenaar bij den Staatsraad, zekere La Posterolle, zijne vrouw en dochters dag in dag uit in de wereld brengt. De verhouding van beide echtgenooten wordt ondragelijk. Wel zou de Fagan in de al te groote intimiteit zijner echtgenoote met La Posterolle aanleiding tot echtscheiding hebben kunnen vinden, maar hij verkiest dit niet uit genegenheid voor zijne kinderen. Want zegt hij — het argument is geheel Fransch —: „*Quand c'est l'homme, qui est pris en faute, le monde pardonne; quand c'est la femme, il y a un rejaillissement de honte sur la famille.*" Daarom overlegt hij met zijne vrouw, hoe hij schijnbaar op overspel zal betrapt worden — en de scheiding komt tot stand.

Er is in deze gegevens iets onverkwikkelijks, iets onoplosbaars. Een nobel gestemd kunstenaar als de Fagan, die uit liefde voor zijne kinderen zich tot zulk een somber kluchtspel leent, schijnt weinig doorzicht te bezitten. De rechter laat bij de scheiding de kinderen onder het toezicht der beleedigde partij. De Fagan kon dit weten, en verkrijgt dus eene zeer ongewenschte uitkomst — zijne dochters, Rose en Ninette, blijven bij de moeder, wier demoraliseerenden invloed hij zoo sterk vreest. 't Is waar, dat de meisjes Zondags om de veertien dagen bij hun vader zullen verschijnen, dat de Fagan hoopt ze eerlang meer te zullen zien, maar deze uiterst zwakke verwachting kan niet opwegen tegen den treurigen toestand, waarin hij ze zelf gebracht heeft.

De Fagan poogt zijne dochters, van zestien en twaalf jaren, des Zondags om de veertien dagen met schatrijke genegenheid aan zich te verbinden, maar kan niet worstelen tegen den invloed der moeder. De kinderen schijnen er op gedresseerd, wanneer zij iets zeggen of vragen. Het wordt er niet beter op, wanneer de moeder een tweede huwelijk sluit met La Posterolle, die al zoo lang haar vaste geleijonker was. De Fagan vreest nu den invloed van deze beide vijandige machten. Doch La Posterolle wordt benoemd tot prefect in Corsika, en de vader laat de beide meisjes uit Parijs vertrekken, schoon bij scheidingsakte bepaald was, dat zij Parijs niet zouden verlaten. Hij wil zich niet gehaat maken bij zijne dochters. En zij beloven hem dikwijls te zullen schrijven! In den beginne houden zij haar woord, later blijven de brieven weg. De Fagan houdt het te Parijs niet langer uit, en trekt naar Corsika.

Voor Alphonse Daudet was dit een aangenaam onderwerp. In de jaren 1862 tot 1864 bracht hij wegens zijne kwijnende gezondheid den winter door in Algiers, in Corsika of in Provence. Hij kent Corsika, vooral de steden, vooral

Ajaccio. Levendiger wordt zijn verhaal, zoodra de Fagan naar Ajaccio vertrekt, en bij zijne aankomst hoort, dat er bal is ter prefectuur. Doch deze stoort zich niet aan zulk eene kleinigheid, hij schrijft bijna op bevelenden toon aan zijne dochters — en deze verschijnen, niet weinig ontstemd, dat zij het bal moesten verlaten. Daarenboven, als stiefdochters van den prefect, durven zij met haar eigen vader niet in 't publiek te komen. De Fagan onderwerpt zich op nieuw, en vergenoegt zich er meê zijne dochters in zijn hôtel te ontvangen.

Dan komt het uit, dat een jonkman Rose het hof maakt, een protégé van den prefect. En nogmaals vervliegt eene laatste illuzie van de Fagan — hij had gehoopt na het huwelijk van zijne oudste dochter in hare woning een nieuw tehuis te vinden. Al wederom schijnt het, dat Daudet zijn held te weinig doorzicht leent. In de Fransche maatschappij is het denkbeeld van met eene *belle-mère* saam te moeten wonen voor ieder jonggetrouwde een gruwel. Voor den schoonvader wordt niet in die mate gevreesd, maar jongelieden zien liefst geen van beiden in hunne woning. De laatste illuzie van de Fagan berust dus andermaal op zwakken grond — evenals zijne speculatiën omtrent de gevolgen der echtscheiding.

Naar Parijs teruggekeerd, wordt hij althans voor een klein deel getroost door eene vriendin, Madame Hulin, eene gescheiden echtgenoote — die door de hatelijke brutaliteit van haar man genoodzaakt is geweest te scheiden. Deze vereeniging van twee door echtscheiding in nieuwe vrijheid gestelde personen schijnt gezocht. Misschien, dat evenwel de Parijsche maatschappij zoodanige ontmoeting waarschijnlijker zal vinden dan de onze. Het eigenaardige van Madame Hulin is, dat zij steeds vreest voor haar ex-echtgenoot, die zijne rechten kan doen gelden op haar eenigen ziekelijken zoon, en dat zij het plan van een tweede huwelijk met groote beslistheid verwerpt. Wanneer de Fagan zeer zwaar ziek wordt, en Madame Hulin hem met de voorbeeldigste zorg verpleegd, komen zijne dochters, ontboden per telegraaf. Zij weigeren echter in het vertrek te blijven, zoolang Madame Hulin aanwezig is. Dan echter barst de lang ingehouden toorn van den vader los, en, als een andere Koning Lear, wijst hij zijner snoode dochters de deur.

Als de moraal der geschiedenis zegt de Fagan tot Madame Hulin: — „Ah! le divorce, ce tranchement du lien, que je célébrais comme une délivrance, vous rappelez-vous, dont j'étais si joyeux, si fier .... mais quand on a des enfants, le divorce n'est même pas une solution!"

Het schijnt of Daudet zijn roman geschreven heeft, om op de rampzalige gevolgen der echtscheiding te wijzen — maar ik meen zijne meening anders te mogen opvatten. Hij wil het mededoogen van zijne lezers voor den ongelukkigen de Fagan opwekken, omdat deze op tragische wijze lijdt. Hij heeft een dubbele schuld op zijne schouders geladen — een onberaden huwelijk gesloten met eene vrouw, wier hart het zijne nooit harmonisch heeft tegengeklopt, en hij heeft eene zeer onverstandig geregelde echtscheiding doorgedreven. Hij bukt met een verbrijzeld gemoed, hij is tragisch schuldig, maar door zijn edelen aanleg ten volle ons mededoogen waard.

Nederlandsche Verzen en Nederlandsche Proza.

IV.

Een dure eed door Virginie Loveling. Gent, *H. Engelcke's* Boekhandel. (Zonder jaartal, uitgegeven 1891.)

Het eerst verscheen deze novelle in *de(n) Gids* — nu, bij afzonderlijke uitgaaf, is het juiste oogenblik gekomen een kort oordeel over dit voortreffelijk kunstwerk te vellen.

De *Nederlandsche Spectator* deed (5 Maart 1892) eene knap geteekende prent verschijnen met den titel: *De blijde Muze onzer dagen.* Op den voorgrond zit eene der heksen van *Macbeth* haar hellebrouwsel te kooken — en uit den walm van den heksenketel rijzen sombere tafereelen: uit *Noodlot* van Couperus de moord door den held op zijn klaploopenden vriend bedreven, en de vrijwillige zelfmoord van held en heldin; uit des heeren Nouhuys' *Een einde* de zelfmoord van den zwerveling; uit *Hij* van Marcellus Emants eene open doodbaar met het lijk van den man over wiens nalatenschap men twist; uit *Eene Moordenaarster* van Emile Seipgens de doodslag door eene vrouw op haar man bedreven; en uit *Morsje* door Damo een moordtafereel.

Zeker er is oorzaak op de somberheid der moderne Nederlandsche fantazie te wijzen. Intusschen gelden hier verzachtende omstandigheden. Dat de beide hoofdpersonen uit Couperus' *Noodlot* vrijwillig sterven is niet enkel door de „blijde Muze onzer dagen" verteld. Shakspere vereeuwigde dergelijk feit in *Romeo en Julia;* Eugène Sue deed het in zijn *Juif Errant*, Adrienne de Cardoville stervend in de armen van den Prins Djalma; eindelijk werd nog in onze dagen een dergelijk tafereel met ongemeen talent herhaald door de Villiers de l'Isle Adam in zijn *Axel*, den vrijwilligen dood in een grafkelder van Axel von Auersperg en Sara de Maupers beschrijvend.

Het drama *Hij* van Emants is nog niet in het licht verschenen, schoon het in de residentie werd vertoond in een kunstkring. Het staat dus eigenlijk vrij wel buiten het bereik der critiek. Seipgens koos zijne stof uit het Limburgsche leven — de geschiedenis van een moord, maar wist aan dit criminalistisch *fait divers* eene dichterlijke aanschouwelijkheid te geven, die van een forsch, mannelijk talent getuigt. Van *Morsje* door Damo kan ik niets zeggen, daar mij het voorrecht nog niet te beurt viel dit kunstwerk te leeren kennen.

Er schuilt dus veel toevalligs in de saamtreffing van de vele akeligheden, die de geestige teekenaar van: *De blijde Muze onzer dagen* aanleiding gaven tot zijne schepping. In het geval zelfs, dat inderdaad onze jongste novellistiek de stof zou kunnen leveren tot bloedige moordzeilen, als op kermissen met schorre jeneverstem onder oorverscheurend orgelgedraai worden verklaard en toegelicht — zou ons nog een beroep overblijven op de keerzijde der medaille. Naast *Noodlot* van Couperus staat zijn *Extase*, waarbij geen bloed, zelfs geene tranen vloeien; naast het onuitgegeven *Hij* van Emants staat *Argwaan*, waarin wel tranen vloeien, maar geene lijken ten tooneele komen; naast *Eene Moordenaarster* van Seipgens staat *Jean*, ver buiten het bereik van marechaussées en openbaar ministerie.

Doch ik wijs liever op de novelle van Virginie Loveling: *Een dure eed.* Dat de schrijfster in Vlaanderen woont, en het Vlaamsche landleven het liefst tot stof

van haar kunstarbeid kiest, zal geene aanleiding tot eene exceptie geven. Virginie Loveling staat op den eersten rang onder onze moderne Nederlandsche novellisten. Bij haar geen moord, geen zelfmoord, geene lijkbaren, geene gruwelen — alleen het eenvoudig Vlaamsche landleven met de eenvoudige geschiedenis van een boerenmeisje, door een eed verbonden aan een gestorven verloofde, tegen haar eigen nobel hart strijdend, als na jaren eene nieuwe genegenheid in dat hart ontwaakt.

Een dure eed is een specimen van heele mooie, heele groote kunst. Virginie Loveling schrijft een betooverenden stijl, met die eigenaardige Vlaamsche kleur, welke aan de frissche buitenlucht, aan versch omgespitte aarde, aan meidoorns en seringen, doet denken. Allerlei echt Vlaamsche, maar tevens echt Nederlandsche gezegden treffen voortdurend. Bij eene gelukkige gebeurtenis zegt de Vlaamsche boer: „Onze lieve Heer heeft uit zijn venster gekeken!" Als het zomer is, zegt de auteur: „In de boomen zong de nachtegaal, de tortels kirden in de sparren, de zevenzanger snapte, de vinken sloegen en omhoog orgelde de leeuwerik." De „zevenzanger", het goede Nederlandsche woord wordt in sommige onzer woordenboeken gemist, daarom teekent de schrijfster in eene noot aan, dat zij de *fauvette babillarde* bedoelt.

Dergelijke fraaie natuurschilderingen komen telkens voor met alleraardigste Vlaamsche namen van bloemen en kruiden. Maar niet minder treft het Vlaamsche boerenpersoneel. Virginie Loveling heeft ze al te zaam in een klein dorp niet ver van Gent geplaatst. Hoofdpersonen zijn twee oude lieden, die eene kleine boerderij bezitten — gewoonlijk Peetje en Meetje genoemd — hunne kleinzonen Filip en Marcellien en twee jonge meisjes Reine en Veria, vondelingen, door de liefdadigheid opgevoed, nu dienend bij boeren in de buurt van Peetje en Meetje. Filip heeft de liefde van Reine, Marcellien die van Veria gewonnen. Daar beide jonge mannen door een toeval in Frankrijk geboren zijn, worden zij later opgeroepen, om aan hunne militaire verplichtingen te voldoen. Bij het vertrek van Filip heeft Reine, terwijl zij de maan en den orgelenden nachtegaal tot getuigen neemt, gezegd: „Nooit zal ik iemand anders gaarne zien dan u, 't zij levend of dood, nooit trouwen, indien het met u niet is... indien ik u ooit door eene gedachte, door eenen blik, door een woord ontrouw werd, dan mag God mij straffen."

Dit is het uitgangspunt der hier vertelde eenvoudige geschiedenis. Filip sterft in Frankrijk, Marcellien komt eerst na jaren terug. Reine blijft trouw aan haar eed, Veria trouwt met een tamelijk bejaard weduwnaar, en krijgt een huis vol havelooze kinderen. Reine gaat vrijwillig bij den ouden boer Voncke, (Peetje), als dochter in huis wonen, en bestuurt alles met de grootste reinheid en nauwgezetheid. Marcellien, bij zijne grootouders terugkomend, wordt nu aangetrokken door de ernstige, degelijke Reine, schoon Veria, zijne vroegere liefde, weduwe geworden is. Maar Reine blijft nog altijd getrouw aan haren duren eed. Zij weet wel, dat zij den tweelingbroeder van haar gestorven Filip in stilte heeft liefgekregen — maar zij voelt zich gebonden door hare vrijwillige belofte. De oude boerin, Meetje, doet Reine beloven, dat zij Marcellien zal trouwen. Meetje ligt op haar sterfbed — dan kan zij „gerust zijn over beesten en menschen."

Steeds blijft Reine in tweestrijd. Hare beide geloften kan ze niet tot bevredigende oplossing brengen. Marcellien komt dikwijls in de boerentaveerne, die Veria van haar man erfde. Ook heeft Veria eene groote som gelds ontvangen na den dood van een ouden oom. Reine ziet met grievenden spijt, dat er eene toenadering ontstaat tusschen Marcellien en Veria. Kleine tusschenvoorvallen oefenen

grooten indruk op Reine's krachtig en liefhebbend hart. Zij heeft den oudsten zoon van Veria, die naar den overleden Filip genoemd is, met buitengemeene genegenheid in het huis van Peetje opgenomen, omdat de overige kinderen van Veria aan roodvonk lijden — het kind loont het haar met ondank, als zijne moeder het terug komt halen — en daarenboven ziet ze Marcellien met moeder en zoon naar de taveerne gaan. Als de jonkman terugkomt, en Reine hem zijn avondeten voorzet, verraadt zij hare grieven, door hem alles toe te smijten. Zij verwijt hem, dat hij met Veria „vrijt" — en zegt, dat zij nu te veel geworden is, dat zij „er van door trekt." Dan komt eene geweldige losbarsting van drift. Zij verwijt hem, dat hij een leugenaar is, omdat hij haar zijne liefde bekende, en nu met Veria verkeert. Zij werpt hem al de ondeugden van Veria voor de voeten: hare lichtzinnigheid, hare morsigheid, haar zelfzucht, en eindelijk kondigt zij hem aan, dat ze terstond zal heengaan.

„Wilt gij, dat ik seffens ga?" — vraagt zij op hem toetredende, maar Marcellien nadert haar met uitgestrekte armen. Hij had hare verborgen liefde in de woedende vlaag van gramschap herkend. Twee maal spreekt hij haar naam uit op „teederen, stillen toon." Overwonnen laat zij haar hoofd op zijn schouder zinken — en het eenige, wat hij zich veroorloofde, was te fluisteren. — „Reine, het is de liefde!"

Er is in deze oplossing van den gemoedsstrijd der heldin iets zeer frisch, zeer verrassends, zeer moois. Virginie Loveling heeft van dit eenvoudig Vlaamsche meisje eene indrukwekkende schepping weten te maken. Zoo hier het verwijt mocht gelden, dat Reine eene overdreven fijnheid van gevoel, een te hoog ontwikkelden adel van hoofd en hart doet bewonderen, dan bedenke men, dat Reine eene vondelinge is, dat zij in eene stad van Oost-Vlaanderen bij een vondelingshuis is ontdekt, nauwelijks eenige dagen oud. Reine kan dus een kind zijn van meer ontwikkelde ouders, haar aanleg mag geheel anders zijn, dan die van de boerenkinderen, te midden van welke zij is opgegroeid. Juist hiermee kan de auteur hare voorstelling van Reine verdedigen, terwijl het opmerkelijk is, dat zij het beneden zich acht het oud-romantisch motief der gevonden kinderen tot een knaleffekt aan het slot te gebruiken. Geene vermogende of beschaafde ouders treden op — Reine blijft eene vondelinge, maar schittert bij elke gelegenheid door de liefelijke teederheid van haar gemoed, door haar al te gestrenge opvatting van trouw aan een doode, tenslotte overwonnen door de gezonde opwelling van eene onbedwingbare genegenheid.

* * *

H. J. Schimmel, De Kapitein van de lijfgarde. Tweede druk, Schiedam, *H. A. M. Roelants*, 1892. 2 deelen post 8°.

Het is een heugelijk teeken des tijds, dat eene degelijke, boeiende, historische roman een tweeden druk beleeft. De historische roman uit het tegenwoordige tijdperk is geheel verschillend van de eerste proefnemingen eene halve of driekwarteeuw geleden. De methode van Walter Scott — nauwkeurige studie der gedrukte bronnen, der kostumen en van het huiselijke leven — werd grootendeels gevolgd door kunstenaars van beroemden naam. Victor Hugo heeft in zijne *Nôtre Dame de Paris* merkwaardige studiën omtrent kerkelijke bouwkunst geopenbaard, maar de geniale opgloeiing zijner fantasie niet genoeg aan banden gelegd. In zijn *Quatre-Vingt-Treize* blijkt hij eene groote belezenheid in de geschiedenis der revolutie van 1789—1793 te bezitten, en maakt hij zich zelfs aan minder fantastische arrangementen schuldig dan de historieschrijver Carlyle, maar hij

arrangeert toch, daar hij eene samenkomst van Robespierre, Marat en Danton schept, die nooit heeft plaats gehad. Felix Dahn heeft in zijn *Kampf um Rom* zich een getrouw volger van Walter Scott getoond. Zijne studiën over de vroegere middeleeuwen zijn bewonderenswaardig, maar de behoefte tot idealizeering zijner stof in hem te sterk. Deze zelfde eigenaardigheid schijnt ook de Egyptische romans van Ebers te onderscheiden.

Met ongemeene inspanning heeft Gustave Flaubert alles onderzocht wat de historie, de kostumen, het huiselijk leven der Carthagers betreft, voordat hij *Salammbô* schreef. Met Flaubert treedt de historische roman in eene nieuwe periode. De dichterlijke opvatting der historische stof maakt plaats voor eene realistisch-naturalistische. De eenige merkwaardige leerling van Flaubert is Jean Lombard, die in zijne *L'Agonie* (1888) en in zijn *Byzance* (1890) eene allerbewonderenswaardigste kennis van het tijdvak van Heliogabalus en van den Byzantijnschen keizer Constantijn V heeft geopenbaard, naast een grooten hartstocht voor historische trouw in alle *realia*.

Bij ons is Van Lennep een goed leerling van Walter Scott geweest, den Engelschen meester het geheim van onderhoudend te vertellen afziend, de historie meer als zijne dienstbode, dan als zijne meesteres behandelend. Mevrouw Bosboom-Toussant heeft in studie der historische bronnen Van Lennep ver overtroffen. Zij heeft voor het tijdvak van Leicester wetenschappelijke verdiensten, alleen overtroffen door de *Tien jaren* van Fruin. Schimmel's historische romans: *Sinjeur Semeyns* en de *De kapitein van de Lijfgarde* staven, dat hij zich volkomen bewust is, welke eischen hij te vervullen heeft, wanneer hij eene historische stof kiest. Zijne vlijt evenaart die van Mevrouw Bosboom, zijne dichterlijke vlucht de hare.

In zijne voorstelling van belangrijke historische momenten — Willem III afscheid nemend van de Staten op het Binnenhof — Willem III met zijn leger Exeter binnentrekkend — de slag aan de Boyne — heeft hij zijne historische trouw doen bewonderen. Zijn dramatische aanleg echter verleidt hem soms tot het aanwenden van knaleffekten, die de grenzen der waarschijnlijkheid schijnen te overschrijden. Deze kleine eigenaardigheid laat evenwel de schitterendste partijen van zijn kunstwerk geheel ongedeerd.

Overal, waar Willem III ten tooneele verschijnt, toont de dichter zich getroffen door de groote gebeurtenissen, die hij aanroert. Willem III is zijn historische held, romantisch hoofdpersoon blijft kaptein Semeyns. Juist in de voorstelling van den romantischen held openbaart Schimmel het meest zijne dramatische gaven. *De kapitein van de Lijfgarde* zou zeer geschikte stof kunnen leveren tot een historisch drama. De hoofdpersoon zou dan de mooie, woeste, verwaarloosde Maud, natuurlijke dochter van Jacobus II moeten worden. Het contrast tusschen deze en de deftige Geertruid, Semeyn's wettige vrouw, zou tot aangrijpende tooneelen kunnen leiden. Bij de eerste uitgaaf heeft zekere puriteinsche kritiek er Schimmel een verwijt van gemaakt, dat zijn held Semeyns door de bekoorlijke Maud in Engeland betooverd werd, terwijl zijne vrouw in Holland in zorgen achterbleef. Zulk eene kritiek verlangt, dat ieder auteur een volmaakten held voorstelle, of wel verantwoordelijk worde gesteld voor de hartstochten zijner hoofdpersonen. Het was juist het doel van den schrijver Semeyns door dezen schuldigen hartstocht te doen vallen, maar hem door schuldbesef tot verootmoediging, tot opstanding, tot zelfopoffering te bewegen. Juist in dezen greep schuilt een der voortreffelijkste eigenschappen van *Schimmel's Kapitein van de Lijfgarde.*

* * *

Aan het strand, naar eene aquarel.

JAN HENDRIK WEISSENBRUCH.

DOOR

F. A. E. L. SMISSAERT.

De Génestet heeft de aardige opmerking gemaakt, dat sommige voornamen met den geslachtsnaam niet alleen, maar ook met het individu, dat ze draagt, nauw verbonden schijnen, dat die voornamen, als het ware, teekenen en kleuren. Dit nu schijnt mij ook op Weissenbruch van toepassing. Zegt de

Génestet terecht, dat wij bij Bilderdijk nooit aan den voornaam Hieronymus of Sigismund zouden denken, maar dat Willem de aangewezen naam is, zoo kan ik mij ook geen Hieronymus of Sigismund Weissenbruch voorstellen. „Jan Hendrik", dat klinkt flink en gedecideerd; en het „nomen est omen" is ook hier van kracht; zoo de naam, zoo de man. Een flinke, krachtige persoonlijkheid, ziedaar mijns inziens Weissenbruch in één woord gekenschetst; flink en krachtig in zijne geheele optreden; flink en krachtig ook in zijn kunst. Kernachtig en pittig is de manier, waarop hij zich uitdrukt, waarop hij u weergeeft, wat hij gezien heeft; 't is of ge 't mee beleeft, of gij dat mooie moment in de natuur ziet, als hij 't u beschrijft met de zoo typische uitdrukkingen en stembuigingen, waarover hij te beschikken heeft. En altijd even enthousiast en opgewekt vertelt hij u een avontuur van een vischpartij, terwijl zijn levendige oogen schitteren en zijn geheele gelaat u zegt, dat hij 't geval nog eens meemaakt. Hij weet zóó juist het meest belangwekkende van het verhaal te doen uitkomen en zijn wijze van u de zaak voor te dragen is zóó plastisch, dat ook de hoorder er geheel in opgaat en alles als 't ware voor zich gebeuren ziet. Dat pittige en kernachtige, een grondtrek van zijn persoonlijkheid, is ook de grondtrek van zijn kunst. „*Als ik geen klap van de natuur krijg, voel ik er niets voor*" is een van die gezegden, waarin Weissenbruch een karakteristiek van zijn eigen kunst geeft. Evenals hij in een verhaal alles laat samenwerken om een machtigen indruk te geven van wat hij gezien of gehoord heeft, zoo is ook in zijn kunst het er om te doen om u geheel van het door hem waargenomen lichteffect te doordringen. Bij hem geen te gevoelige, sentimenteele opvatting, geen mysterieuze stemmingen, maar een kunst, die tot u spreekt, omdat de kunstenaar juist al het frappante van het oogenblik heeft willen weergeven. Vandaar dat op een tentoonstelling een Weissenbruch terstond in 't oog valt en dikwijls een minder verkieslijke nabuur is, voor wat men wel eens een „tam" schilderij noemt. — Wat hij kiest is meestal eenvoudig, want het lichteffect is meest het eigenlijk gezegde onderwerp van zijn schilderij. Ook is hij de meening toegedaan, dat men niet beter kan doen dan naar een expositie een eenvoudig opgave te zenden; „*maar het moet er uitvliegen!*" voegt hij er bij.

En dit eigenaardige zoeken geeft aan zijn werk den meest persoonlijken stempel. Dat hij waarlijk, zooals hijzelf zegt, „voor de verlichting" schildert, (d. i. ter wille van het lichteffect), ziet men op al zijn doeken. Heeft de Noordzeekust hem aangetrokken, dan schildert hij een grootsch, eenvoudig strand, maar al het effect zit in de lucht en in een enkel glinsterend licht op de zee. De indruk van het geheel blijft altijd groot; een enkel figuur of enkele karren zijn hem voldoende. Te veel zou aan de impressie schaden; van deze waarheid is Weissenbruch diep overtuigd. Bij hem moet alles samenwerken om het effect te bereiken. In zijn schilderijen kan dan ook niets gemist worden; alles is noodig en onmisbaar, wil het doek den toeschouwer zoo aangrijpen als hij, de kunstenaar, door de natuur aangegrepen is. Nog onlangs bleek dit op de tentoonstelling van Hollandsche kunst te Parijs, waar een van zijn

stranden zeer de aandacht trok. (Een reproductie van dit werk vindt men hier bijgevoegd). — Heeft het polderland hem geïnspireerd, dan schildert hij een trekvaart met éclatante lucht, een geval, dat Weissenbruch voor goed aan zijn naam verbonden heeft. En wie herinnert zich Weissenbruch's stadsgezichten niet, zijn buitensingels met schepen, zoo flink in elkaar gesmeerd en zoo schilderachtig van effect?

Toch — hoezeer Weissenbruch zich door de heerlijke lichteffecten laat meesleepen — trekt ook een ander moment in de natuur hem aan. Het is

Aan de sloot, naar eene penteekening.

dat moment, dat de schilders „van de zon af" noemen, met diepe, blauwe lucht, waarin slecht een enkel toonig wolkje drijft. De kunstbroeders noemen dit wel eens „een echte lucht van Weis"; en terecht; 't is een moment dat hem, zou ik haast zeggen, persoonlijk toebehoort. In het stedelijk museum op de Vijverberg (te 's Gravenhage) ziet men een schilderij, waarop hij dit effect meesterlijk heeft weergegeven.

Zeker zou men niet, bij het zien van Weissenbruch's breede, kloeke opvatting, vermoeden, dat hij een tijdlang leerling geweest is van Schelfhout, die het buiten-schilderen wel „heel mooi" vond, maar het bejammerde, „dat daar zooveel verf mee versmeerd werd"! Vast staat echter, dat deze — hoezeer in kunstrichting met hem verschillende — het werk van den jongen artiest waardeerde. Voordat hij bij Schelfhout kwam, werkte Weissenbruch (met zijn vriend Destrée) bij den ouden heer van Hove, die, gewoon dage-

lijks een naburigen windwijzer te consulteeren, niet weinig verrast was, toen op een goeden dag zijn beide élèves, die zijn gewoonte kenden, daarop hadden plaats genomen. Dit kleine voorval, op zichzelf niet meer dan een alledaagsche jongensgrap, teekent hem, die, van zijn jeugd af lenig en vlug, zijn leven lang vroolijk en opgewekt bleef. Gezond van lichaam is hij altijd geweest (in het barste weer zit hij nog buiten te werken); en ook zijn geest heeft niets van het jeugdige en frissche verloren. Al wat hij maakt, is van die eigenschappen een bewijs, ja, 't is of hij nog steeds wint in kracht.

Hoe die schilderijen en aquarellen tot stand komen?

Kom bij hem op 't atelier, en ge vindt er hem (met de onmisbare pijp in den mond) omringd door een menigte teekeningen; de meeste liggen op

Brug bij Noorden, naar eene studie.

den grond, enkele slechts staan op stoelen of ezels. „Zie-je," vertelt hij u op zijn origineele wijze, „ik verbeeld mij soms, dat ik een dokter ben in „een hospitaal en dat die teekeningen allemaal mijn patiënten zijn. En als „ik dan zoo rondwandel, zie ik er een, die mij zoo verduivekaters bleek lijkt, „en dan zeg ik: „wacht eens even, ik zal voor jou eens wat klaar maken" „en dan probeer ik hem eens wat op te knappen. Sommige hebben wel eens „een heele operatie noodig om terecht te komen. Die daar in den hoek heeft, „geloof ik, de geelzucht, mot ik je zeggen, maar daar is wel raad op." En zoo gaat het van den een naar den ander.

Dit is inderdaad zijn manier van werken. Want hoe heerlijk luchtig en frisch zijn teekeningen er ook mogen uitzien, zij zijn meestal niet het werk van

enkele uren, maar na heel wat tobben en hoofdbreken tot die hoogte gebracht.

„Ik zal 't maar eens probeeren," zegt de eenvoudige kunstenaar, als hij 's morgens zijn werkplaats binnentreedt, en wanneer hij die, als het donker is, weer verlaat, is het vaak met de overtuiging, dat hij ook heden weer niet heeft gemaakt, wat hij wel zou gewild hebben. Tevreden is Weissenbruch nimmer; zijn werk wil hij steeds verder pousseeren en het mag zijn atelier niet verlaten, eer hij heeft kunnen uitdrukken, wat hij wilde, al moet hij het dan ook soms jaren onder zich hebben. Zelfs de invallende schemering is niet bij machte hem den arbeid te doen staken en het is juist in die uren, dikwijls, dat hij, stil bij het vuur mijmerende, vindt, wat hij overdag te vergeefs gezocht heeft. Zelfs wordt de lamp soms aangestoken en zoo het werk door den onvermoeiden artiest voortgezet. Want hij weet, dat teekeningen, waaraan soms jaren gewerkt is, meestal toch in één beslissend oogenblik worden afgemaakt. En zoo staan daar op zijn atelier vele, die nog op

Leidschendam, naar eene studie.

dat gewichtige moment wachten. Het was Bosboom, een groote vriend van Weissenbruch, die hem er toe bracht nooit oude of mislukte teekeningen te verscheuren, maar ze liever in portefeuille te bewaren. Weissenbruch heeft dien raad niet in den wind geslagen en heeft daar wel aan gedaan. Er zijn teekeningen, die veertig jaren lang in de portefeuille gerust hebben, terwijl de kunstenaar zich ontwikkelde en meester van het métier werd; alsof ééns-

klaps een licht hem opgaat, grijpt hij hartstochtelijk naar zijn verven en maakt van het eenigszins verouderde, soms droge kunstwerk een heerlijke, frissche, nieuwe schepping. — Zoo komt het voor dat hij u op een teekening wijst en met het leukste gezicht zegt: „daar heb-je 'r een, die nu al vijf-en-dertig jaar oud is!"

Met welke middelen hij zijn doel bereikt, is hem onverschillig. Soms komt er een scheermes, puimsteen, en zelfs het zoogenaamd „zeeschuim" bij te pas; als de kuur maar baat! „Ze waren maar schijndood" zegt Weissenbruch van die veteranen; „ik weet ze wel wakker te krijgen; als ik ze maar „lang genoeg onder me heb, mot ik je zeggen, komen ze allemaal nog wel „terecht". En, ja! ze komen „terecht" en verlaten het atelier als herboren voortbrengselen van zijn talent. Wie het niet weet, kan niet vermoeden, dat het „vingt fois sur le métier remettez votre ouvrage" ook hier is toegepast en dat daaraan die rijpheid van toon en kleur te danken is. Want Weissenbruch wil, dat ze er frisch blijven uitzien, als waren ze het werk van enkele uren. — Het juiste oogenblik, daarop komt het aan en vandaar hoort men hem dikwijls verklaren: „*ik zou wel willen beloven niet langer dan één uur daags te werken, mits ik het in dat ééne uur maar voelde*", wat hij ook wel eens uitdrukte door te zeggen: „*'t gaat gauw genoeg . . . . , als je 't maar weet!*"

De wordings-geschiedenis zijner schilderijen is geen andere dan die van zijn teekeningen. Beide ontstaan in den regel naar studies, door Weissenbruch buiten geschilderd; doch het liefst werkt hij naar krabbels of teekeningen, waarin hij al het karakter van het landschap weet neer te leggen. „Ik droom daar de kleur in" zegt hij. En welke krabbels! Soms weet hij in één oogenblik — liefst met zwart krijt, doch soms ook met houtskool — een heerlijk lichteffect op het papier te tooveren. En daar die effecten in de natuur ook maar één oogenblik duren, om dan weder door andere, nog schoonere soms, vervangen te worden, is het maken van „krabbels" boven het schilderen te verkiezen. Behalve met veel studies komt hij dan ook geregeld met een groote menigte zwarte teekeningen thuis; en die drukken voor hem meestal het geziene effect het best uit. Maar om die krabbels met vrucht te kunnen gebruiken, moet men, als hij, veel buiten gewerkt hebben.

Wie Weissenbruch goed wil leeren kennen, moet hem niet alleen in zijn atelier, maar ook buiten hebben gade geslagen, moet met hem geroeid hebben op de uitgestrekte plassen, moet met hem genoten hebben van de heerlijke luchten.

Als ik denk aan Weissenbruch buiten, dan komt Noorden, het schilderachtig gehucht boven Nieuwkoop, onwillekeurig voor mijn geest, dat Noorden, waaraan zoovelen onzer landschapschilders hunne motieven danken en waar ieder weer iets anders, ieder weer iets nieuws vindt. Daar was het, dat Roelofs zijn heerlijke, verre plassen met waterlelies schilderde, daar ook vindt Bauffe de eigenaardige onderwerpen, die hem persoonlijk meer frappeeren, daar is het ook, dat Weissenbruch, die het dikwijls meer in het effect dan in het geval zelf zoekt, geïnspireerd wordt. Soms is het er een ware

schilderskolonie Wie de dankbare taak op zich zou nemen het leven der artiesten daar te beschrijven, zou over gebrek aan stof niet te klagen hebben. De onsterfelijke typen van Manus, den brievenbesteller, en Bom, den kastelein, zou hij tot hun recht moeten laten komen. Maar een groote plaats in zijne beschrijving zou hij aan Weissenbruch moeten toekennen. Want sedert lang komt deze geregeld daar werken. Liefst gaat hij er in 't vóór- of najaar heen. Als er imposante wolkgevaarten over het polderland drijven, als de zon, plotseling te voorschijn tredende, éénsklaps een glinsterend licht over het water doet glijden, dan is Weissenbruch in zijn element, dan geniet hij met volle teugen. Op zulke dagen is hij bepaald in een soort van extase; niemand is meer dan hij door de grootschheid van onze hollandsche natuur getroffen. Den geheelen dag is hij buiten; maakt krabbels, schildert kleine studies om toch maar zooveel mogelijk mee te brengen van al de heerlijkheden, die hij

Molen onder Schiedam, naar eene schilderij in het museum Boymans.

daar aanschouwt. En 's avonds staat zijn mond niet stil van die „mooie luchten" en „schitterende effecten", door hem gezien, die hij u nogmaals op zijn typisch-eigenaardige manier beschrijft. Ja, ik ben overtuigd, dat hij zelfs 's nachts visioenen heeft van wat overdag hem in verrukking bracht!

In Noorden is Weissenbruch als het ware „eingebürgert"; iedereen kent hem, van 't kleinste kind tot den oudsten man, van den herbergier tot den pastoor. „Dag meheer Wijzeburg" is de vriendelijke groet uit aller mond. Maar wie vooral aan hem gehecht is, dat is Willem van Zanten, een onnoo-

Noorden, naar eene teekening in O. I. inkt.

zele jongen uit het dorp. Voor hem is het jaarlijksche bezoek van den schilder een bron van genot. Reeds eenige dagen vóór zijne komst staat de knaap, op den weg naar Nieuwkoop, naar ieder rijtuig uitziende, dat hem zijn vriend zou kunnen brengen. En stapt deze eindelijk uit den wagen, dan is Willem voor den tijd van een viertal weken de gelukkigste jongen van Noorden. Als zijn schaduw volgt hij Weissenbruch overal heen, draagt voor hem schilderkist en stoel en zit geduldig in het gras, totdat de schilder met zijne studie klaar is. En

als 's middags voor het eten de kunstbroeders — Roelofs, Stortenbeker, Bauffe, Lange en anderen — elkaar in de „Societeit" vinden, d. i. in de gelagkamer bij Bom, den herbergier, dan is het weer Willem van Zanten, die met Weissenbruch mee binnen komt en al spoedig verrukt staat over de partij billard, die gespeeld wordt, vooral als soms één der ballen in den zak terecht komt!

«Schelpenvisschers,» naar eene schilderij in het bezit van het huis Boussod, Valadon & Cie.

— Hoe laat is het, Willem? vraagt Weissenbruch leukweg.

En het antwoord van zijn vriend luidt onveranderlijk, òf: „'t Is drie uur" òf: „'t Is tien minuten".

Wanneer na tafel de schilders nog een partij billard in de gelagkamer komen spelen — steeds op klompen, want in Noorden draagt men geen schoenen — dan vindt Weissenbruch daar steeds weer een vriend, aan wien hij de een of andere aardigheid kan vertellen. Of wel hij vertoont, met geldstukken of kaarten, een goochelkunst en weet daarbij zoo aardig te praten, dat de boeren aan zijn lippen hangen. Dat alles heeft er niet weinig toe bijgedragen om hem in Noorden steeds meer populair te maken. Maar lang duurt de avond niet. Om negen uur begeeft hij zich gewoonlijk reeds ter ruste om des anderen daags de zon in al haar pracht te zien opgaan. Dan ziet men hem (alweer met de onontbeerlijke pijp in den mond) met zijn kort

duffelsch buis aan en een zeer eigenaardigen bruinen hoed op het hoofd, rondwandelen, of tracht hij met kist of schetsboek gewapend, het een of ander machtig te worden. Maar is het grijs weer en niet frappant-mooi buiten, dan gaat hij reeds vóór dag en dauw .... visschen. Want Weissenbruch heeft dit met meer dan één onzer landschapschilders gemeen, dat hij een hartstochtelijk visscher is. Breekt onverhoeds toch de zon door, komen er luchten of effecten, dan ziet men hem dadelijk naar huis ijlen en tien minuten later zit hij op den dijk te werken, terwijl hij de visscherij in den steek laat. Want vóór alles is Weissenbruch kunstenaar en een mooie dag (d. i. een dag met „luchten") mag niet met visschen worden doorgebracht; daar worden de suffe, grijze dagen voor bestemd, als de natuur hem niet aanspreekt, of wel worden op die dagen door de schilders gezamenlijk groote wandeltochten ondernomen, om de streek in haar geheelen omvang steeds beter te leeren kennen. Licht vertelt hij u op een van die omzwervingen een avontuur, dat hij u met levendige kleuren schetst. Als alle jagers en visschers is namelijk ook Weissenbruch rijk aan verhalen; hoor hem op origineele wijze het relaas doen van de vangst van een snoek van zes à zeven pond, die zijn hengel op twee plaatsen tegelijk brak, maar toch ten slotte op het droge werd gebracht; en ge luistert met groote belangstelling van het begin tot het eind, zoo aardig en met zulke typische woorden weet hij u dat te beschrijven. — En wat er met die vangst gebeurt? Weissenbruch weet niet alleen den visch uit het water te halen, maar hem ook wel-toebereid op tafel te brengen. In de keuken bij juffrouw Verzijden is hij in zijn element; „veel heb ik niet van noode" zegt hij, „maar het moet goed zijn". Daar prepareert hij „gefarceerden snoek" en „gemousseerde aardappelen" of „charlotte de pommes"; en loopt de bedrijvige hospita hem te veel in den weg, dan wordt de heele juffrouw de keuken uitgezet en Weissenbruch regeert er als heer en meester. Maar de vrouw des huizes, een schrander wijf, ziet er wel weder in te komen en krijgt nog ten slotte een lesje in de kookkunst. De tafel is dan ook dikwijls veel beter voorzien, dan men dat te Noorden verwachten zou.

En zoo is de tijd daar doorgebracht werkelijk voor Weissenbruch de heerlijkste tijd van het jaar. Hoe zijn hart er steeds heen trekt, bewijst het feit, dat hij dikwijls plan had er een huis te huren en er zich voor goed te vestigen. Vindt men hem in een eenigszins landerige stemming — wat overigens een zeldzaamheid is — op het atelier, dan is het eerste, wat hij zegt: „Ik geloof, dat ik maar eens een paar dagen naar Noorden trek; dat „zal mij wel opfrisschen". En het blijft meestal niet bij het voornemen, maar het gebeurt dikwijls dat hij er voor een tijdje heengaat, om dan werkelijk geheel verkwikt naar lichaam en geest terug te komen.

Ja, Noorden is het land zijner idealen; daar rond te zwerven, vrij als een vogel in de lucht, daar te genieten van de heerlijke hollandsche natuur, waar geheel zijn hart aan hangt, daar te roeien op de uitgestrekte plassen, de verrukkelijke lichteffecten te bespieden, er steeds nieuwe motieven te vinden, dat is voor hem het hoogste genot. „Ik zie hier altijd weer wat

nieuws", zegt hij, en dat is ook zoo. Ieder jaar brengt hij er weer wat anders van mede, en soms zou men, op het zien van die groote verscheidenheid, er zich over willen verbazen, dat dat alles in hetzelfde land gemaakt werd. Maar Weissenbruch heeft ook alle hoekjes en gaatjes van Noorden doorzocht, niet alleen op het land, maar ook — en vooral — op het water. Roeien is voor hem, den krachtigen, gezonden man, een welkome uitspanning; waar hij te voet niet komen kan, gaat hij in de boot heen, natuurlijk meestal door den onafscheidelijken Willem van Zanten vergezeld. En bovendien, hetzelfde geval als vroeger, maar met een geheel verschillend lichteffect,

Boerderij te Noorden, naar eene houtskoolteekening.

levert soms weer stof tot een geheel nieuwe schepping; zoo is de voorraad werkelijk onuitputtelijk.

Niet alleen als artiest geniet hij daar. Hij bezit een groote opmerkingsgave en proeft al het typische van een volksuitdrukking, van een gesprek tusschen twee boeren in de gelagkamer, van de komieke zetten van Manus of van de curieuze schikking of den aard der ornementen in de „pronkkamer". Hij ziet en hoort dingen, die voor u en mij zouden verloren gaan, wanneer hij ons niet op het eigenaardige daarvan attent maakte. Geen wonder dan ook, dat Weissenbruch een hartstochtelijk bewonderaar van Hildebrands Camera Obscura is; daarin vindt hij de zoozeer door hem geliefde hollandsche typen met groot talent en naar waarheid weergegeven. Een schetsje als de houtververkooping in het bosch of de leidsche peuëraar is als voor hem geschreven. Niets van het geestige gaat voor hem verloren; hij kent ze dan ook half van

buiten, en weet er dikwijls het een of ander aardig uit te pas te brengen. Vlot het werk op het atelier niet best — er zijn van die dagen, waarop het is, als hangt er een floers voor het oog van den kunstenaar — dan neemt hij niet zelden een boek ter hand. Want ook Weissenbruch is van oordeel, dat men er niet te dikwijls „frisch voor kan komen", en dat bij moedelooze buien een boek vaak groote diensten kan bewijzen om den geest de gewenschte afleiding te geven. Zoo maakt hij 's zomers wel eens met hetzelfde doel een wandeling in zijn tuin en komt dan eensklaps weer zijn atelier binnen, in de hoop dat hij — na dat intermezzo — plotseling zien zal, waaraan het tot nog toe haperde.

Hoewel onze kunstenaar het meest enthousiast is, wanneer hij over de heerlijkheden van Noorden begint, is hij toch niet zoo eenzijdig, dat alleen het polderland hem zou kunnen bekoren. Wij spraken boven reeds van zijn stranden, van de zeekust, waarvan hij de grootschheid op zulk een magistrale

Riviergezicht, naar eene aquarel.

wijze weet uit te drukken. Ook het echt-hollandsche stadsgezicht en onze schilderachtige dorpen trekken hem bizonder aan. Zoo is hij in verrukking over Katwijk aan Zee, over Rijnsburg en Katwijk Binnen, en vergeet ook Haarlem en omstreken niet, waar hij, in zijn jongensjaren, met zijn vriend

Avond te Noorden, naar eene houtskoolstudie.

Destrée eens zes weken studeerde, en waar zij, hard werkende, het al dien tijd uithielden voor dertig gulden!

Het was in dezen tijd dat Weissenbruch — wij zeiden het reeds — een poos leerling van Schelfhout was, en een blijk gaf van groote zelfstandigheid.

Schelfhout bood hem n.l. een plaats als élève op zijn atelier aan (en dit aanbod was — met het oog op de toenmalige groote bekendheid van dien schilder — voor een jong artiest niet weinig eervol). Maar Weissenbruch, bevreesd daardoor te veel onder den invloed van den meester te zullen komen, verklaarde liever alleen te blijven werken, om dan van tijd tot tijd zijn arbeid aan het oordeel van Schelfhout te onderwerpen. In het begin nam de meester het den élève kwalijk en kon zich niet begrijpen, dat iemand het

Plas bij Noorden, naar eene krijtstudie.

versmaadde in zijn atelier te komen werken. Later verzoende hij zich weder met Weissenbruch en bleef hem steeds zeer genegen. Dit alles doet het karakter van Schelfhout eer aan, maar getuigt ook van Weissenbruchs streven naar zelfstandigheid en oorspronkelijkheid — groote eigenschappen voor iederen kunstenaar en die hem in hooge mate eigen zijn.

Weissenbruch behoort tot de oude garde; mannen als Israëls, Roelofs, Bosboom zijn of waren zijn tijdgenooten. Ook hij heeft, als zoovelen hunner, het zijne er toe bijgedragen om Holland's kunst vrij te maken uit de in zijn jeugd heerschende conventie en onnatuur. Wij, jongeren, hebben aan dit geslacht veel te danken; zij zijn voor ons de baanbrekers geweest van een gezonde opvatting, die op de studie naar de natuur gebaseerd is. En in die oude garde bekleedt Weissenbruch zijn eigenaardige plaats. Wie schildert beter dan hij den strijd van de zon met de opkomende buien, de heerlijke lichteffecten, die men in geen land ter wereld zoo schoon kan waarnemen als in het onze? Wie is zoo enthousiast, zoo waarlijk jong gebleven als hij? Wie vindt ieder jaar altijd nieuwe motieven? Wie weet, zooals hij, u op zulk een origineele wijze verhalen te doen, dat zij u altijd bijblijven?

„Vurig van geest” is hij als mensch en als kunstenaar; frisch en jeugdig, als toen hij pas begon. — Er heeft zich wel eens het vreemde verschijnsel voorgedaan, dat zwakke personen juist een zeer mannelijke, krachtige kunstuiting hadden, en omgekeerd flinke, robuste personen zeer zwakke kunst maakten. Maar dit verschijnsel is en blijft een zeldzaamheid, een uitzondering. Meestal toch ziet de kunstenaar de natuur „à travers son tempérament.” Is zijn gemoed fijnbesnaard, dan zal hij gevoelige, teere kunst voortbrengen; de grijze, wazige, geheimzinnige stemmingen zullen hem aantrekken; iets droomerigs zal zijn werk kenmerken; is hij van nature opgewekt, dan zal hij de sterke, lichte momenten bewonderen; is zijn temperament vurig en vatbaar voor krachtige indrukken, de groote contrasten tusschen licht en schaduw zullen hem allermeest treffen. Weissenbruch bevestigt dien regel: tot hem spreekt meer in 't bizonder het overweldigende en grootsche; hij moet — wij haalden dat woord reeds aan — „van de natuur een klap krijgen.” Dat temperament bepaalde niet alleen zijn kunstenaars-richting, maar ook zijn kunstenaars-overtuiging. Die sterk geprononceerde overtuiging, hem eigen, is niet als 't ware hem aangewaaid of van den een of ander overgenomen; zij is niet iets bijkomstigs, maar zij moet noodwendig zoo en niet anders zijn; juist omdat zij bij hem het

Noorden, naar eene krijtstudie.

noodzakelijk gevolg is van zijn geheele temperament. 't Is of bij hem alles harmonisch is; het één is een logisch gevolg van het ander. In dien zin *moet* Weissenbruch zoo schilderen, als hij 't doet, kan hij niet anders. De natuur zelve wees hem zijne plaats aan tusschen zijn kunstbroeders.

Bij Voorschoten, naar eene studie in O. I. inkt.

Moge de oude garde hem nog lang die eervolle plaats in haar midden zien innemen!

Het Spaarne, naar eene aquarel.

DE BREDERO'S.

Eene Novelle uit de Geschiedenis der Nederlandsche Letteren

DOOR

Dr. JAN TEN BRINK.

TWEEDE AFDEELING.

MOEDER EN ZOON.

«Recht als 't speel-siecke kind, met pijpjens gaet op-blasen
«Zijn bellen, rond en hol, tot in de dunne wind,
«So is dit leven hier.»

BREDERO.

VI.

ZIEKENTROOST EN ZIEKENBEZOEK.

Des Zondags, den 15den Februari 1618, vinden wij Bredero in zijn stil en eenzaam kluiske, als hij placht te zeggen.

Het loopt tegen twee uur in den achternoen. Hij zit ijverig te schrijven. Zijn gelaat spreekt het duidelijk uit, dat hij nauwelijks, misschien niet geheel, hersteld is uit eene hevige ziekte. Aan de slapen van zijn hoofd vertoonen zich grijze hairen; zoo loopt ook een enkele zilveren draad door knevel of kinvlok. Het matbleek van zijn wezen voegt zich bij den doffen opslag der anders zoo lustig fonkelende oogen. Van tijd tot tijd hoort men hem een kort, droog hoesten uitstooten, dat toeneemt bij elke hevige aandoening. Terwijl hij ijverig en rustig aan het schrijven voortgaat, wordt in het voorhuis zeer zacht fluisterend gesproken.

Moeder Marretje schijnt Jan Thomasz. Teller niet terstond tot den herstellenden zoon te mogen toelaten. Zij drukt hem met de meeste klem op het hart in geen enkel opzicht Gerbrand te prikkelen door teleurstellende berichten. En met haperende, nauw hoorbare stem vraagt de, in de laatste dagen zoo zwaar beproefde, oude vrouw, of Madalena haar zoon geheel vergeet, of zij plannen tot een hylik maakt. Maar Teller schudde het ronde, gezonde hoofd zoo nadrukkelijk, dat zij, eenigszins verlicht, hem voorging naar Gerbrand's kamer. Zij opende de deur zeer voorzichtig.

— „Jan Teller, Gerbrand!" — zei ze met hare zachte, gevoelvolle stem.

Snel stond Bredero op, en kwam met blijden lach den bezoeker te gemoet.

— „Het is te dubbel ondiefd, dat je komt, vriend Teller!" — zei hij met vaste, maar nog wat zwakke stem. — „Breng-je tijding van Madalena?"

— „Madalena laat al de vrienden groeten. We kregen fluks nog een klein lettertje uit Dordt. Maar, Bredero! wat zie-je er uit! Of je uit een gieter gedronken hadt!"

— „Zware bezettinge op de borst, Teller! Hevige koortsen — en hoesten, hoesten! Zal ik ook antwoord krijgen op mijne brieven en verzen?"

— „Dat past voor jonge kleuters niet.... gesteld, ze kost zoo fraaie brieven verzieren als een poëet!"

— „Je ontroert me zonderling! Ik dacht, dat zij aan een zieke zijn pardon mocht geven!"

Een vluchtig rood vloog over zijne wangen, hij hoestte tweemaal snel achter elkaar. Moeder Marretje, die bij de achter gesloten deuren verborgen slaapstede was blijven staan, rijkte hem snel een glas met medicijn, en wierp Teller een smeekenden blik toe. Deze antwoordde op vroolijken toon:

— „Je hebt je pardon al voor lang weg, Bredero! Madalena vergeet je niet. Maar haar vader en gedoogt niet, dat zij jonkmans brieven schrijft! Madalena is nog zoo jong!"

— „Jong! Leider, ja! En de jonge meiskes van onzen tijd maken van haar hart een gasthuis! Het gilde der jonkvrouwen hoort drie lichte en kleine pluimen in zijn schild te voeren!"

Hij glimlachte weemoedig, en legde de hand op de borst, zacht hoestend.

— „Neen, bylo! — praat zoo niet!" — antwoordde Jan Teller. — „Madalena is een meid als een kruid! De Dordtsche meisjes zijn niet zoo vluchtig van aard als de Amsterdamsche, quiksche, jonge dieren! Ik houd het met de Dordtsche!"

Moeder Marretje was ongemerkt verdwenen.

Bredero zweeg eene poos. Toen vroeg hij met een pijnlijken trek om den mond:

— „En neve Van der Voort?"

— „Is nu te Rotterdam voor zijne besognes."

En nogmaals zweeg Gerbrand. Bijna fluisterend begon hij weder:

— „Ik heb een groot pleidooi ter vierschaar van mijne zinnen, Teller!"

— „Maar, Gerbrand! Je moogt niet toegeven aan deze dreutsche sufferijen. Over een kleinen tijd ben je weer de oude, oubollige kameraad. Dan trekken we saam naar Dordtrecht, om een glas excellent bier bij Jan Stockmans in 't Gulden Vlies te drinken, maar je meugt het zoo zwaar niet opnemen met al die viesevaserijen. Bind ze beneden je kouseband, zoo slaat het om je hart niet!"

Jan Teller stond op, en reikte Gerbrand de hand, om afscheid te nemen. Maar hij rekende buiten den poëet. Snel greep deze een groot vel papier, waarop hij juist de eerste vruchten zijner dichterlijke oefeningen na zijn aanvankelijk herstel had geschreven. Een hard rood teekende zich op zijne wangen, terwijl hij zeide:

— „Hier is een poëtisch briefke voor Madalena! Je meugt het lezen!"

Teller zag het papier met zekere aarzeling in. Het scheen, dat hij ondanks

het fraaie handschrift van den dichter er maar weinig smaak in vond. Het bevatte een kort verhaal van alles, wat er tusschen Gerbrand en Madalena was voorgevallen, onder den titel: *Nieuw Liedeken.* Als lied had het maar weinig verdiensten, als teekening van den toestand des jonkmans kort na zijne opstanding uit zijne zware ziekte had het aanspraak op meer belangstelling. Het luidde, als volgt:

„„Ick moet met sangh vertalen
„De Min myns jeughd afmalen,
„Die my treurigh deed dwalen,
„Totdat ick quam te praten
„By haer, wiens ooghen-stralen
„Mijn zielskrachten ontstalen,
„Mijn levenslust onthalen,
„Sonder dat sy my haten:
„Want haer lieflijck gehemoet,
„Is vriendelijck en goet,
„Ick had haer wel gegroet,
„Ghelijck een Jongman doet,
„Maer noyt eenighe reden
„Van myn gheneghentheden,
„Gebruyckten ick daer mede,
„Maer brochten deur den tijd
„Met boerterije soet.

„„Daer nae, ist soo ghevaren,
„Dat wy quamen te paren
„In een seer soet vergaren,
„Of gheselschap vol vreughden:
„Daer anders niet en waren
„Als dochters jongh van jaren,
„Ick kan 't niet al verklaren,
„Hoe wy ons daer verheughden.
„Daer na noch wat ghele'en
„Hebben wy saem gere'en
„Ick en myn Lief by een,
„Wy waren wel te vreen,
„Ick docht doe niet dat treuren
„Myn blijdtschap sou versteuren,
„Der Minnen wille-keuren
„Die gheven in 't ghemeen
„Voor wat vreuchts veel gheween.

„„Noyt had ick meer verblijen
„Als 's winters in het rijen,
„Dat wy deden somtijen
„Seer lieffelijck en lustich,
„Maar als ick wat sou vrijen,
„En klaghen haer myn lijen,
„Wierd ick door fantasijën
„Swaer-hoofdigh en onrustigh,
„En mijn ghepeynsen swaer
„Streden tegen malkaer,
„Mijn schamel hart eerbaer,
„En dorst niet melden daer,
„Mijn inwendighe klachten,

„Mijn verbayend verwachten,
„En hoe myn ziel ging achten
„De reyne ende klaer
„Suyverheyd van haer.

„„Nu noch onlangs geleden,
„Heb ick met haer gereden
„Hier binnen deser Stede,
„Op de gheveegde banen,
„Soo jonstigh wy dat deden,
„Soo minnelyck vol vreden,
„Het bedroeft my nog heden,
„Als ick hier van vermane,
„Hoe snelle dat de tyd
„Ons lieve vreughd afsnyd,
„Ons geluck werd benyd,
„Van die 't sagen met spyt,
„Met afgunst en met smarten,
„Haer boos en valsche harten,
„Toonden haer oude parten
„Wt scheldens nyt
„Met schamperlyck verwyt.

„„Met al mijn hert en sinne
„Ick dees Dochter beminne,
„Maer ick durf 't niet beginne
„Mijn liefde te ontdecken.
„Dus kermt mijn ziel van binne,
„En mis-trout te verwinne
„Het hart van mijn vriendinne
„Die ick met jonst wil trecken,
„Och wou dees weerde Vrou
„Als ick wel wil en wou,
„Wt goeder harten sou,
„Sy antwoorden mijn trou,
„Al derf ik 't niet klagen,
„Sy siet meest alle dagen
„Al mijn verliefde vlagen,
„Myn innerlycke vreucht,
„En heymelycke rou."

„„Princesse, Lief verheven,
„Wt ziel ijver gedreven,
„Met erenst en met beven,
„Versoeck ick u genade,
„Waar is u jonst gebleven
„Die ghy my placht te geven,
„O Sonne van mijn leven!
„Beschuttet doch de schade,
„Die my wan-hoop voorstelt,
„En doet Natuur geweld,
„Vloeckt, en veracht het Geld,
„Daar mennich om verseld
„By een, die hen met pynen
„Het leven doet verdwynen,
„Laat Lief u jonste schynen,
„Als my mijn geest alleen te voren spelt" 1).

1) Boertigh, Liedt-Boeck. bl. 81, 82.

Terwijl Teller met dit papier voor oogen eenige minuten stilzwijgend bleef toeven, om den schijn aan te nemen, of hij alles nauwkeurig las, zag Bredero, in pijnlijke spanning, naar de uitdrukking zijner gelaatstrekken. Alles, alles had hij gezegd: de eerste verrukking, toen de blik uit Madalena's wondermooie oogen hem trof; hunne eerste ontmoetingen en zijne vroolijke gesprekken; de waardschap ten huize van Teller; hunne tochten op schaatsen, en zijne schuchterheid; de jaloer-

Moeder Marretje trad met Dokter Samuel Coster binnen.

sche tusschenkomst van Van der Voort en Rodenburgh; zijne wanhoop hare liefde te verliezen, zijne brieven en zijne verzen, en haar voortdurend stilzwijgen.

Teller vouwde het blad te zaam.

— „Laat mij er meê betien!" — zei hij. — „Ik breng er u wel later de weet af! Dat is besteken, niet waar?"

Bredero stond vóór hem, en zweeg met een gemoed, tot berstens toe vervuld van vragen en bezwaren. Maar hij zweeg, daar de hoest hem den lust tot spreken benam. Hij beantwoordde den hartelijken handdruk van Jan Teller, en zag hem na eenige vluchtige woorden uit zijne oogen verdwijnen. Gedurende heel zijne zware ziekte had hij ijlend Madalena en Jan Teller geroepen, terwijl moeder Marretje met bitter verdriet hem tot rust trachtte te brengen. Toen hij na acht dagen door de goede zorgen van Dokter Johannes Fontanus van de koorts was bevrijd, bleef de door de longontsteking veroorzaakte kwellende pijn in de linkerzijde hem nog steeds martelen, terwijl de hoest niet wilde verdwijnen. Eerst veertien dagen later mocht er iemand buiten de huisgenooten tot hem worden toegelaten. Langzaam in beterschap oplevend, had hij er bij moeder Marretje op aangedrongen, dat men Jan Teller mocht verzoeken tot hem te komen. Zijn smeekende brief aan Madalena, geschreven in het verschrikkelijk oogenblik, toen de ziekte hem met vinnige woede aanviel, was onbeantwoord gebleven. Al zijne hoop was op een bezoek van Jan Teller gevestigd.

En nu was deze gekomen, nu had hij lachend gezegd, dat brieven schrijven aan jonge meisjes niet paste, dat Madalena's vader dit niet toeliet, dat ze later samen naar Dordtrecht zouden trekken, dat hij zijne verzen aan Madalena zou bezorgen. Met een pijnlijken zucht zonk de jonkman in zijn leunstoel. Kuchend en hoestend sloeg hij de handen voor zijne oogen. Ze deden met hem als „Lubbert, die hou daar zei, en hij gaf niet...."

Zacht werd de deur van zijn kluisje geopend.

Moeder Marretje trad met Dokter Samuel Coster binnen.

— „Bij een kranke hoort een arts!" — zei Coster vriendelijk glimlachend. En Bredero de hand reikend, ging hij voort: — „Je bent deerlijk in de mat geweest, vriend Gerbrand? Hoe staat het nu al?"

Met groote deelneming hield hij de hand van den jonkman in de zijne, en nam hem ongemerkt nauwkeurig waar.

Dr. Samuel Coster.

— „Hm! zwaar krank geweest!" — fluisterde hij bij zich zelven. — „Pneunomie! Hoesten! Hier moet groote prudentie geappliceerd worden!"

— „De achtbare heere Johannes Fontanus geeft goede hope!" — sprak moeder Marretje bezorgd.

— „De kamer bewaren is nu uw streng devoir, Gerbrand! Voorts mag-je al doen, wat strekken kan tot verlustiging van je gemoed! Mij dacht u schortte wel een vriendenpraatje — en daarom ging ik je deur niet voorbij!"

Het was niet de eerste reis, dat Coster zich in dit ziekenvertrek liet zien. Dadelijk na het ongeval was hij verschenen, als vriend, niet als arts.

De geneesheer van het Gasthuis onthield zich van alle burgerpraktijk, maar hield toch voor goede vrienden gaarne een oog in 't zeil. Hoewel er eenige genezing te bespeuren was, en de eerste hevige koortsaanvallen zich niet herhaalden, was Coster niet tevreden over den toestand van zijn jongen vriend. De hardnekkige chronische hoest kwam hem zeer bedenkelijk voor. Met alle kracht moest gezorgd worden, dat de lijder het hoofd niet boog onder het gewicht van zwaarmoedige gepeinzen. Hij moest hem opwekking, verstrooiïng brengen. Dit was het doel van zijn bezoek, en moeder Marretje, die zijne vriendelijke bedoeling op hoogen prijs stelde, bracht hem het liefst van allen bij den langzaam herstellenden patiënt.

Gerbrand zat in den hoogen leunstoel bij zijne werktafel. Coster zette zich op den stoel, dien Jan Teller voor eenige oogenblikken verlaten had. Moeder Marretje liet ze alleen.

— „Gants bloet! Gerbrand! Geen dudoorige kniezerijen meer! Tegen het voorjaar ben-je weer ter Academie! Ik heb je op het uiterste noodig. De Eglantier brageert met Ridder Rodenburgh op zijn gezienst. En Holland is in last. Het land is vol alarmen — inlandsche twist en scheuring van de kerk. De Arminianen steunen op den Heere Landsadvokaat, maar de Gomaristen gaan zich naar een groot man reguleeren, en zien alle dommelijke daags uit, wat de Prins doet!"

Bredero luisterde met aandacht. Hij had afleiding noodig, en was blijde, dat Coster ze hem bracht.

— „Dat aalwaarig disputeeren over kerketwisten maakt mij schier dol!" — antwoordde hij opgewekt. — „Maar de Academie en de konst is mij al de wereld! Heb-je courante novellen — zeg ze me dan metten kortsten!"

— „Als 't is, man! Primo hebben de Kameristen een nieuw spel van Rodenburgh vertoond: *Wraeck-gierigers Treurspel*, waarin hij op jou en mij zijne stompe pijlen afschiet!"

— „Die vrome schelm, die booswicht in zijn huid! Ik wou, dat hij de Fransooizen of Sint-Velten had!"

— „Bedaar, Gerbrand! Het heeft geen vijg om het lijf. 't Is weer eene overzetting uit het Engelsch — weer een van die overdwaalsche stukken, waarin bijsterzinnigen tegen hare schaduwe schijnen te spreken, waarin de dolheid snorkt met onverbonden redenen! Hij spreekt van de nutteloosheid der wrake, daar hij een sinjeur is van veel te superbe statie, om zich ons gekakel in 't minst aan te trekken. Dit zegt hij in zijne prologe, waarin hij een schermmeester en een poëet sprekende maakt. Hij zegt, dat hij het duldig zal lijden, zoo een fielt lagen aan zijne eere leit! Men heeft hem te laste gelegd, dat hij in zijne kunst was een A. B. C. klerk" .....

— „Dat versta ik niet!"

— „Het ziet op een rijmpje van mij, toen hij Thomas Gerritsen de Keizer eene rol in zijn nieuw stuk had gegeven, en dezen, die met onze maats speelde, naar den Eglantier had weggetroggeld. Ik gaf hem den raad

zijn A. B. ter degen te leeren, voordat hij nog iets bij geschrifte mocht stellen ...."

Bredero glimlachte, en deed zijn best een lastig kuchen te bemantelen.

— „Doch om bij ons propoost te blijven!" — ging Coster voort, terwijl hij onbemerkt den patiënt scherp waarnam. — „In de gezegde prologe vertrekt hij, dat zij, die hem een A. B. C-klerk durfden schelden, wel waardig waren met zijn lemmer om de ooren te hebben, maar dat dit niet geschiedt, vermits het moedige paard de keffing van blaffers niet en acht!"

— „O, bloemerherten! wat baart die lebbige gek!"

— „Nu, patiëntie! Je zult meer hooren!"

Bredero's oogen schenen een nieuw licht uit te stralen. Zijn gelaat kleurde zich. Hij herleefde bij het strijdgerucht, dat hem in de ooren klonk.

Hij had niet vergeten, dat Abraham de Koninck hem na de vertooning van zijn *Spaanschen Brabander* gedreigd had met Rodenburgh's wraak, dat de Ridder van den huize van Bourgondië hem een „trek zou spelen, die Hans hiet". De trotsche, opgeblazen taal van den kalen snoever getuigde evenwel, hoe machteloos hij was. Noch Bredero, noch Coster, begrepen toen, dat Rodenburgh door zijn verblijf in Italië, Engeland en Spanje in kennis van vreemde letteren even ver boven hen stond, als hij in artistieke behandeling van gezonde, oud-Hollandsche stoffen beneden hen bleef.

Coster, die zijn vriend zag herleven, maar toch al te hevige aandoeningen wilde vermijden, ging kalm voort:

— „Laat mij het metten kortsten zeggen — mijn tijd is vast voorbij. Voorgisterenmiddag speelden de Eglantiersbazen nog een nieuw vod van Rodenburgh, door hem *Rodomont en Isabella* geheeten. Een van de bewindhebberen der Oude Kamer, Reinier Ewoutsz, had hem op de fraaie verzieringe van den Italiaan Ariosto, waar die Roelant's razernije bezingt, gewezen. 't Is al weer eene beuzeling, in weinige uren bij elkander gekrabbeld, eene misdracht zonder beenen met twee hoofden, de neus op 't voorhoofd.... Maar dat en is het niet, wat ons raakt. De groote poëet heeft er eene epiloge aan bijgelapt, waarin de Eglantier en de Vlaamsche Lavender beiden handelen met eene statige personagie, de Vreeze Gods geheeten, en waarin ik deze verzen heb gehoord:

„Sticht ghy steets met uw kunst op 't Reden-ryk tooneel,
„En maackt van uw theatrum gheen kuf noch bordeel!"

Bredero sprong van zijn stoel op.

— „En met zulk een vuilneus, zulk een eerdief, vergenoegen zich nu onze oude broeders! O, mocht ik hem den boender eens geven! Hoe zou ik ...."

Maar de hoest maakte hem het verder spreken onmogelijk.

Coster deed hem met een vriendelijken blik en een zachten wenk weer in zijn stoel terugzinken.

— „Gerbrand! Je gemoed is te hevig ontzet! Ik moet nu gaan, en jij ruste nemen. Alleen nog dit. De Drossaart blijft onze toeverlaat. Hij heeft het voornemen, eene betere *Isabella* te dichten, en brengt ze dan op onze Academie!"

Coster was opgestaan, en had de hand van zijn vriend gevat. Onwillekeurig raadpleegde hij den jagenden pols. Gerbrand zag hem met een dankbaren blik aan. Dit bezoek had veel verkwikking gegeven — mocht ook de prikkelbaarheid van den zwakke nog weinig kunnen verdragen. Coster verbood hem nu verder te spreken, en beloofde vóór zijn vertrek zijner moeder nog eenige goede wenken tot zijne herstelling te zullen geven.

Toen hij weder alleen was, verzonk hij in eene lange mijmering. Rodenburgh trad in heel zijn pronkkostuum voor zijne verbeelding. Rodenburgh nam wraak, schoon hij zeide boven de botte, boersche dichters der Academie verheven te zijn. Rodenburgh.... en Madalena! Ja, de zot had het gewaagd op te zien naar de bevalligste en heerlijkste Hollandsche maagd, die ooit in Amsterdam verscheen! Rodenburgh in de veertig jaren, trots al zijne snoeverij een leeglooper, zoo berooid van munt als een kapucijner, Rodenburgh durfde Madalena Stockmans tot vrouw begeeren. Maar hij had het trotsche hoofd gestooten. Hij zou de les niet vergeten, de zotte windbreker! En Madalena? Zij mocht niet aan hem schrijven. Maar zij vergat hem niet. Ze had hem laten groeten door Jan Teller. Zou zij hem niet hooger stellen dan den pronker met de gouden ketenen? Wat zou er geschieden? Twee honden — één been — en de derde loopt er mee weg!

Eene droeve verzuchting steeg op uit zijne borst, de ondragelijke prikkeling in de keel, die hem noodzaakte te hoesten, en de stekende pijn in de linkerzijde opwekte uit hare sluimering, begon hem weer te martelen. Maar hij wilde zich niet langer kwellen, en daarom verdiepte hij zich in oude geschriften en papieren, die hij in eene der laden van zijne schrijftafel had opgestapeld.

Zeer voorzichtig werd nu de deur van zijn atelier geopend. Zonder een woord te zeggen, kwam Jan Tongerlo's wijf, zijne oudste zuster Hildegond, binnenglijden. Twee en een half jaar ruim waren er na haar huwelijk voorbijgegaan. Schoon vier-en-dertig jaar oud, scheen ze nu reeds over de veertig. Het mooie blonde hair was geheel vergrijsd, en nu verscholen onder eene eenvoudige witte muts; keurs en bouwen waren van gewoon zwart laken zonder versiering. Eene platte witte kraag viel streng en stijf over hals, boezem en schouders. Haar gelaat was vermagerd, de donkere oogen schenen nauwelijks te kunnen opzien.

— „Kom ik ongelegen?" — fluisterde zij.

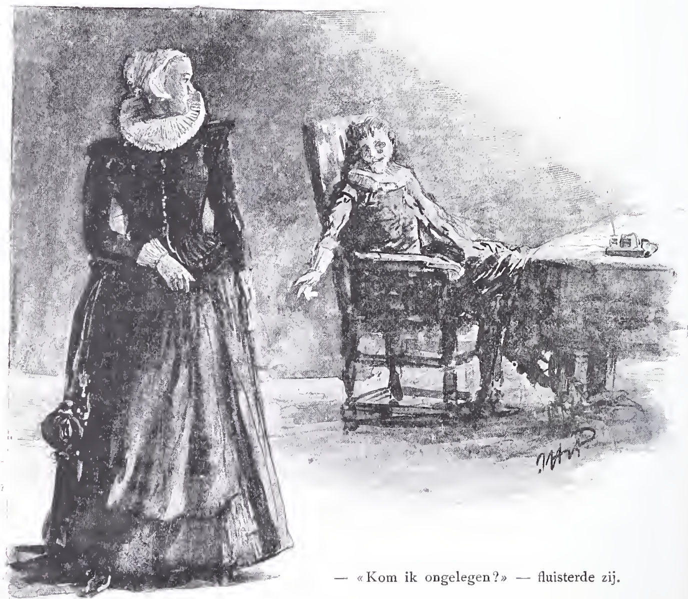
— „Bijlo, hoe kun-je 't vragen, Hildegond!" — riep hij als oplevend uit zijne mijmeringen. — „Ik dorst naar een vriendelijk woord!"

— „Vriendelijk! Dat verhoope ik wel, Gerbrand! maar ik kom ook met eene goede vermaninge, wetende, dat jij die in je lange krankheid en in den melancholeusen staat van je gemoed wel noodig zoudet hebben."

Met ongemeene zachtheid en voorzichtigheid werden deze woorden uitgesproken. Hildegond zette zich naast hem, en zag hem met groote bekommering aan.

— „Mij staat het hoofd niet naar vermaningen, Hildegond! Heb-je geen fraaier propoosten ter baan te brengen?"

Bredero had dit al meermalen aan Hildegond te kennen gegeven. Een en andermaal had ze reeds met kalm overleg gepoogd hem van

— «Kom ik ongelegen?» — fluisterde zij.

de dingen te spreken, die haar nu het meest ter harte gingen, daarbij er op drukkende, dat hij in zijne ziekte wel eens een ernstig woord mocht hooren.

Zij greep met groote belangstelling zijne hand, en keek hem in de oogen, alsof zij hare bezorgdheid, hare sombere stemming, aan hem wilde mededeelen.

— „Ik ben zonderling zeer bewogen om jouwentwille, Gerbrand! Je leeft in den vollen bloei der zonde. Je hoort de stem niet, die tot je roept. Je moest simpellijk bedenken, dat God den hoovaardige wederstaat! Hij vernedert den

hoogmoedige, Hij blaast tegen de eiken van Basan, Hij verbreekt Libanons cederen. Laat de kracht des Heeren uw eenig soelaas zijn! Steun op Hem met het sterkste geloof, ook in uw zwaksten staat! Kruis en verdriet zijn er velerhande in dit leven — ik heb het, leider! maar al te rauw ondervonden. Dat kruis verlaat den mensch niet, voordat hij de wereld begeeft! Wees getroost! Het geloove draagt alles, en verwint alles. De clementie Godes vat den verloren zoon ende den verslagen tollenaar bij de hand, en doet het verdwaalde schaap tot zijn herder wederkeeren door tranen van een innig berouw, en een vast voornemen van een beter leven."

Bredero had gedurende deze rede, met de innigste overtuiging en de vriendelijkste stem uitgesproken, twee malen onrustig gehoest. Met een zweem van een glimlach antwoordde hij:

— „Ik sla een gat in den hemel, Hildegond! Je spreekt als een Oostersch pfarheer of Luthersch predikant! Heb-je Van Tongerlo al bekeerd?"

Hildegond boog het hoofd met eene uitdrukking van groote teleurstelling. Zij sprak bijna fluisterend:

— „De genade Christi is genoegzaam voor allerlei zondaars, de grootste zelfs niet geëxcepteerd. Van Tongerlo heeft het hoofd gebogen ...."

— „Zoodat je hem nu goed bescheid geeft?"

— „Als Christelijke huisvrouw ben ik mijn man in alles onderdanig!"

— „Daar sla geluk toe! Van Tongerlo is een knappe borst. Het moet wel duister wezen, waar hij dwalen zal!"

Hildegond stond op. Er trilde een trek van groote smart om haar mond.

— „Gerbrand! Gerbrand! Je bent zonderling zeer verward in zondige gedachten. Och, mocht je geroepen worden tot je bekeering, als Paulus geroepen is — van God getrokken uit de macht der duisternisse en overgebracht tot het Koninkrijk des Zoons zijner liefde. Ik was grootelijks verstokt en boos van ganscher harte. Toen is de stem tot mij gekomen. Ik, zondig mensch, die door mijne zonden lag onder Gods rechtvaardigen toorn en de eeuwige verdoemenisse, ik werd krachtiglijk getrokken door Gods vaste, onbeweeglijke en zaligmakende liefde. Gods stem sprak in mijn hart, verlichtte mijn verstand door zijn Heiligen Geest, en vernieuwde mijn gemoed, om Jesum Christum recht te leeren kennen, en met den geloove aan te nemen. Och, Gerbrand! dat je luisteren wildet! Wij moeten alle perikelen ende verdrukkingen der menschen, allerhande schade, schande, tormenten, ja den dood liever verdragen, dan ons scheiën van de liefde Gods!"

Hildegond bedekte hare oogen met een neusdoek, ze wilde hare tranen verbergen voor den onverbeterlijke, die haar troost niet van nooden had.

Gerbrand wilde haar niet kwetsen, maar zijn lust tot schertsen werd hem te sterk.

— „Gaarne zou ik van deze loffelijke materie met je verder handelen, Hildegond!" — sprak hij — „Maar ik ben maar een onnoozele leekebroer, en je gaat mij al te hoog met je predikatie. Ik geloof niet, dat al de doctoren

van Leuven of van Leiden het je verbeteren zouden. Je spreekt te wonderlijk mooi! Daar mag Dominus Ursinus gerust zijn broek bij leggen."

Hildegond haastte zich zwijgend heen te gaan.

Op den drempel van het vertrek bleef ze staan, en zag, de oogen vol tranen, naar den spottenden broeder.

— „De eerwaarde Ursinus zal komen! Wee u, zoo je niet naar hem luistert. De satan gaat rond als een brieschende leeuw! En de ure komt welhaast of later, dat je kerfstok zal worden afgedaan!"

VII.

DE AANHOUDER VERWINT NIET.

Februari en Maart 1618 waren zoo guur en onvriendelijk, als ze in het gemeen telken jaar in Holland plegen te zijn. Voor Gerbrand was het geene zaak zich buiten's huis te begeven. Dr. Joh. Fontanus en Dr. Coster kwamen beiden op tegen dit denkbeeld, door den patiënt, die zich genezen waande, op het tapijt gebracht. Nog steeds kwelde de hoest, en baatte geen middel, hoe ijverig ook gebruikt. De algemeene toestand van den lijder liet te wenschen over. Hij was neerslachtig, en bleef neerslachtig. Soms greep hij voor een oogenblik naar zijne penseelen. Hij had een klein stukje op den ezel — de snelvoetige Fortuin, eene naakte figuur op een kogel, uit een hoorn des overvloeds hare gaven mild over de aarde uitstortend. 1) Maar hij koesterde geene belangstelling in het schilderen eener godin, die hem tot nog toe zoo weinig gunstig geweest was. Slechts nu en dan bleef hij uit verveling eene pooze bij zijn schilderij.

Evenzoo ging het met zijne letterkundige werkzaamheid. Het plan voor een nieuw blijspel stelde hij voorloopig uit. Zijn geest moest vroolijker gestemd zijn. Daarenboven Van der Plasse had de eerste oplaag van den *Spaanschen Brabander* reeds geheel uitverkocht. Hij had hem voor eenige dagen de proefbladen tot een tweeden druk aangeboden. Tevens had Van der Plasse steen en been geklaagd over de vermetelheid van een gildebroeder, Nicolaas Ellertsz. Verberg, wonende in de Beurssteeg, die naar een slordig uitschrift, waarschijnlijk van de maats, die de klucht op den Eglantier gespeeld hadden, zijne *Klucht van den Molenaar* had in het licht durven geven. Er was dus besloten tot eene eerste uitgaaf van zijne drie kluchten: van de *Koe*, van *Symen* en van den *Molenaar*, waardoor hem gedurende zijne

---

1) Dit schilderij bevond zich in 1646 nog bij den inboedel, nagelaten door vader Adriaen Cornelisz. Bredero.

gedwongen afzondering in zijn kluiske nieuw werk werd verschaft. Daarbij kwam nog een tweede druk der *Lucelle* eveneens door Van der Plasse ondernomen. En eindelijk had hij Coster's raad gevolgd, om een vroeger opgevat plan — eene episode uit den roman van *Palmerijn van Olyve*, als stof voor eene tragicomede — af te werken. Er was een goed deel van voltooid, maar hij had het stuk in zijne gezonde en opgewekte dagen weggeworpen, omdat alleen de klucht en het blijspel op zijne volle liefde aanspraak konden maken. Nu evenwel zijne ziekte en zijn tegenspoed hem de comische stemming ontnamen, kwam hij terug tot het hoofdstuk in den *Palmerijn*, waarin deze, als Turk vermomd, zich stom veinzend, in handen valt van twee prinsessen, Archidiane en Ardemire, dochter en nicht van den Soudaen van Babylonië. De liefde der beide schoone Oostersche prinsessen voor den stommen Christen-ridder boezemde hem nu genoeg belangstelling in, om zijn vroegeren arbeid althans te voltooien.

Het meest van alles hield hij zich bezig met zijne droeve klachten over Madalena's stilzwijgen in rijmende strophen te stellen. Herhaaldelijk zond hij aan zijn vriend Teller dringende brieven, en steeds een vers voor Madalena daarbij. Hij kon de Dordtsche jonkvrouw niet vergeten. Moeder Marretje had zich zelve getroost met de bedenking, dat haar Gerbrand nooit had uitgemunt door volharding in zijne verliefde buien. Maar ze zag hare hoop verijdeld. Gerbrand kon, noch wilde Madalena uit het hoofd zetten. Hij wist, hoe het zijn eigen schuld was, dat hij haar niet terug had gezien. Hij hechtte weinig waarde aan Teller's verzekering, dat Madalena hem reeds lang haar pardon geschonken had. Hij wilde het uit haar eigen mond hooren, of ten minste een klein briefje van hare hand ontvangen. Tot nog toe bleef het er bij, dat Madalena geene briefwisseling met jonkmans mocht houden — en ondanks deze herhaalde verzekering bleef hij hopen tegen beterweten in.

Het scheen of deze kwellende gedachte hem machteloos maakte. Zijne vroegere kracht en opgewektheid keerden niet terug. Zijne denkbeelden bleven in een kleinen kring gevangen. Zal Madalena mij schrijven, zal ik haar onder gunstiger omstandigheden terugzien? — zoo luidden de vragen, die hij zich dag en nacht stelde Het rusteloos worstelen tegen deze onopgeloste vraagstukken vermoeide hem boven zijne kracht, en deed de chronische hoestbuien verergeren. Herhaaldelijk fluisterde moeder Marretje met Dokter Johannes Fontanus, als zij hem uitgeleide deed, in het voorhuis. Verstrooiïng, bezigheid, voorzichtigheid — was alles, wat de beroemde arts kon aanraden. Reeds dikwijls had hij zelf met zijn patiënt over de letterkunde van den dag gesproken. Fontanus had Bredero in zijn besten tijd onder de broeders van: In Liefde Bloeiende gekend, maar behoorde tot degenen, die der Oude Kamer getrouw bleven, en in haar bestuur zitting namen. Daar Gerbrand steeds zeer prikkelbaar bleef, en den naam van Rodenburgh niet zonder driftige ontroering kon uitspreken, zouden de vriendelijke woorden van zijn geneesheer hem weinig verkwikking aanbrengen. Hij zag in hem een vriend

van Rodenburgh, en had geen zelfbedwang genoeg, om de gewenschte onpartijdigheid in acht te nemen.

Hildegond had hare eerste poging niet opgegeven. Zij had den predikant Johannes Ursinus tot een bezoek aangespoord. In het groote voorvertrek, dat op de Varkenssluis uitzag, hadden moeder en zoon met den kalmen, beminnelijken, maar streng en eng Calvinistischen leeraar gesproken. Daar hij zeer

Moeder Marretje zag hem met vochtige oogen aan....

veel gewaagde van den nood der kerk, en de „dangereuze scheuringe" tusschen de dienaren des woords, die, leider! tot burgertwist en bloedstorting had gebracht, liet Gerbrand hem spreken. De quaestie van provinciaal of nationaal Synodus liet hem ijskoud, en de hooge eischen der Gomaristen schudden hem niet wakker uit zijne sombere mijmering. Ook de troostrijke vermaningen, waarin hem vooral zijn gevaarlijke toestand, als onbekeerd zondaar, werd uitgelegd, maakten niet den minsten indruk. Johannes Ursinus verliet hoofd-

schuddend het huis, met het vaste voornemen eerlang eene tweede poging te wagen.

Gerbrand bleef met zijne moeder alleen in de deftige voorkamer, nadat de predikant verdwenen was. Reeds had men de eerste dagen van Grasmaand 1618 bereikt. Een bleeke zonneschijn scheen de naderende lente te voorspellen, maar de gure Noordwestenwind maakte het niet raadzaam voor een herstellende in de buitenlucht te gaan. Gerbrand lag moedeloos in een hoogen leunstoel van gebeeldhouwd eikenhout. Zijne hijgende ademhaling duidde aan, dat eene hevige hoestbui hem had geplaagd.

Moeder Marretje zag hem met vochtige oogen diepbewogen aan, en legde troostend de hand op zijn vergrijzend, krullend hair.

— „Hoe lang zal die miserie nog duren?" — fluisterde hij. — „Mijn hart ontzinkt me! Is Madalena dan zoo koud van gemoed, dat zij me voor goed in de beschaamdheid en de confusie wil laten?"

— „Je hebt dus niets vernomen van den eerwaarden Ursinus, hij sprak van patiëntie...."

— „Verleen me de pais, moederlief! Het hart krimpt mij van smart in 't lijf. Ik heb geene speculatie in het gezelschap van Ursinus! Wist ik maar raad, om mijne wanhoop in te kroppen!"

— „Altijd Madalena....."

— „Ik heb ze te wonderlijk bezind, moeder! Ik mag ze begeven noch vergeten....."

Hij boog zijn hoofd diep voorover. De oogen, waaruit vroeger steeds tintelende luim en joligheid straalden, stortten nu bittere tranen. Wat zou der arme moeder anders overblijven, dan hare tranen te voegen bij de zijne?

Gerbrand tastte met de hand in zijn borstzak, bracht een papier te voorschijn, en zei fluisterend:

— „Zie, dat heb ik van morgen voor haar gedicht!"

Moeder Marretje nam het vers, en las met gemak het fraaie handschrift van het nieuwe klaaglied:

„„Al mijn begeerlijckheden
„Gaen noch in liefde voort:
„Hoewel dat mijn gebeden,
„Of 't allerminste woort
„Niet meughen zijn verhoort
„Van u, o mijn vriendin!
„Dien ick met hart, en sin,
„Doch hopeloos bemin.

„„Die mint 't gheen hy moet derven,
„Sijn meerder, off partuur,
„Die sterreft voor sijn sterven,
„Duysent mael in een uur.
„Och lieff, 't valt my soo suur,
„Ja een hart doodtlyck leyt,
„Dat d'onghelegentheit
„Ons van den and'ren scheyt.

„„Mijn Gaerne brant van minnen,
„Blijft onbluslijck, en groot,
„Ick sal met trouwe sinnen
„(Hoe seer van hoop ontbloot)
„U lieven tot mijn doot.
„O soet maagdeken teer!
„Die ick na mijn begheer
„Niet ghenoegh prijs en eer.....

„„Moet ick soo 't schijnt ontberen
„U, om 'tgeen dat ghy weet,
„So durf ick u wel sweren
„Met een seer hooghen eedt,
„Dat ick sal draghen leedt
„Niet met roucleeders swart,
„Maer binnen in mijn hart,
„Daer 't niet ghesien en wert.

„„Maer wou Fortuyn eens wenden,
„Of was 't Godts lieven wil,
„Een goet middel te senden
„Om slechten het geschil
„Dat tusschen ons eens vil;
„Och een soo eenich stuck
„Sou dooden haest mijn druck;
„Ach! had ick dat gheluck.....

„„Princes, ick sal verwachten
„U graci met gheduld,
„En hoop, dat ghy myn clachten
„Noch eens verhooren sult:
„Als de maat is vervult
„Van uwe wreetheydt straf,
„Die haest moet nemen af,
„Of ghy brenght my in 'tgraf." 1)

Moeder Marretje wendde het hoofd af. Haar hart klopte angstig. Het was, of zij de doodsklok hoorde kleppen voor haar oudsten, innig geliefden zoon.

Gerbrand richtte zich op, en greep hare hand:

— „Moeder! Ik ben, leider! weleer zeer wispelturig geweest! Mijn schuld wil ik voor u belijden, voor u, die mij met groote ontferming bezint. O, ik zal u geene logens verzieren. Het en is nu geen tijd meer voor malligheid! Het beeld van Madalena is met duizend nagelen en spelden in mijn hart vastgehaakt. Hoe kan ik het er uitscheuren, zonder ten doode te verbloeden?"

---

1) Boertigh Liedt-Boeck. bl. 33, 34.

Nu is het ernst, nu is het deege deeglijkheid, en nu treft mij de wrake voor mijne vroegere brooddronken wangelatenheid!"

Hij sloeg de handen voor de oogen.

Een diep mededoogen greep moeder Marretje aan. Het hart hevig ontroerd door de tragische smart van haar zoon, knielde zij bij hem neer.

— „Wat moet-je al kommerkans en ongeluk bezuren, Gerbrand! mijn arm kind! Ik kan-je, lacy! niets geven als mijne tranen! Wat zal ik doen? Wat raad?"

Bredero richtte het hoofd op. Hem viel plotseling eene gelukkige gedachte te binnen. Hij sloeg de beide armen om den hals zijner moeder.

— „Bylo! Daar komt mij iets te voren, dat bate zou kunnen brengen. Jan Teller en geeft niet om de liefelijke poëzie — hij acht ze voor een treusneus. Heeft hij Madalena mijne versjes wel simpellijk besteld? Haar zwijgen stijft mij in dit achterdenken! Als iemand uit mijn naam, geheel ongewacht, ter Keizersgracht bij Elisabeth, Teller's wijf, kwam vragen naar de waarheid... Gants velten! zij zou niet liegen!"

Moeder Marretje stond schielijk op, en droogde hare vochtige oogen. Zij was aanstonds bereid naar Jan Teller's huisvrouw te gaan. Er was niets bij te verliezen, en misschien iets te winnen. Gerbrand zijne bede te weigeren, was haar onmogelijk. Snel verliet zij het vertrek. Bredero hief het hoofd voor goed op, en keek naar de looden ruiten der hooge vensters. De takken der boomen op den Oude-Zijds-Voorburgwal waren nog kaal, maar er zwol, er knopte, er groende reeds aan het kleinste takje, wat eerlang de bladerdos van den nieuwen zomer zou worden! Hij glimlachte bitter. Zou het zomer worden voor hem? Zou hij verrijzen uit dit lijden, uit dezen strijd....

De deur kraakte. Zijne moeder trad binnen.

Gerbrand werd getroffen door den roerenden eenvoud en de stille statigheid harer verschijning. Zij had de oude, eenvoudige huik van dik zwart laken omgeslagen. Het grijze hoofd met witte kanten muts, door den breeden witten stolpkraag van al dat zwart afgescheiden, was indrukwekkend schoon. Uit hare sprekende oogen straalde een gloed van liefde, toen ze haren zoon de hand reikte tot afscheid, voor zij vertrok. Het scheen of de moed van een onverschrokken soldaat haar bezielde, nu ze ging strijden voor haar kind. De kwellende gedachte, die Gerbrand's herstel tegenhield, moest verdreven. Er moest licht schijnen op zijn pad, nu in schaduwen gehuld met een muur van zwarte duisternis aan het eind.

Moeder Marretje had niemand noodig, om haar op dat oogenblik — in den nanoen, de klokke drie — naar de Keizersgracht te begeleiden. Zij schreed kalm voorwaarts, bedenkende, wat zij tot Jan Teller's huisvrouw zou zeggen, om haar vertrouwen en belangstelling in te boezemen. Bij het hoekhuis van de Keizersgracht en de Huidestraat gekomen, trad zij met een bezwaard gemoed de stoep op. Toen zij den huisknecht vroeg naar de joffrouwe Teller, zeide deze, dat hij niet wist of zij kon worden toegelaten. Men deed moeder Marretje in eene zijkamer gaan, die op de Keizersgracht uitzag. Na enkele minuten wachtens, verscheen de oudere zuster van Madalena Stockmans,

met eene uitdrukking van vermoeidheid en zorg. Jan Teller's wijf koesterde de blijde hoop weldra moeder te worden, maar leed tevens onder de gedrukte stemming, zoo eigenaardig aan haar toestand verbonden.

Zij haastte zich der bezoekster een stoel aan te wijzen, en viel met zekere loomheid op een anderen, die het dichtst in hare nabijheid stond.

— „Mejoffrouw Bredero! wil mij ten goede houden, dat ik u liet toeven!" — zei ze zeer beleefd, met zekeren schroom tot de ernstige, indrukwekkende oude vrouw opziend. — „Ik ben huiden, leider! niet recht wel te passe! Wat was uwe geliefte?"

Moeder Marretje sloeg hare huik weg, en bracht hare beide handen, in donkerbruin zeemleer gehuld, te voorschijn met een gebaar, of ze de jonge vrouw nederig smeeken wilde haar te verontschuldigen.

....trad zij met een bezwaard gemoed de stoep op....

— „Ik kom uit den naam van mijn zoon Gerbrand, den dichter! Je waart zoo goed, joffrouw Teller! hem en zijne zuster Stijntje altemet bij u op de waardschap te nooden. Je weet, dat hij de muts heeft op uwe zuster Madalena! O, kon ik het maar ter helfte uitstameren, wat hij al winds heeft gebroken, als hij mij dag aan dag van haar vertrok..... Geen koninksparel, geen keizersjuweel is zoo kostelijk als uwe zuster! Van dezen winter scheen hij de gelukkigste jonkman van Amsterdam....."

Elisabeth Teller had met aandacht geluisterd, en viel hier plotseling moeder Marretje in de rede:

— „Je zegt de fijne waarheid! Maar hij heeft het te bijster verkorven bij Madalena. Hij vergat haar, toen ze samen zouden schaatsenrijden . . . . ."

— „Vermits hem een bitter ongeval trof!"

— „Zoo schreef hij haar. Maar onze neve Van der Voort en de Ridder Rodenburgh hebben haar eene heele historie vertrokken, hoe hij op Nieuw-jaar, des daags en den volgenden nacht, had loopen te bochtjachten in kroegen en taveernen . . . . hoe hij verhit van het drinken uit louter baldadigheid zich het ongeval op den hals haalde . . . . hoe hij, geheel bewusteloos, door Gilles Valckenier in de narreslede werd naar huis gereden . . . ."

Moeder Marretje moest met groote zelfbeheersching den lust onderdrukken hier eens hartig op zijn Amsterdamsch te antwoorden. Het lot van Gerbrand was in hare hand. Zij behoorde nu de uiterste voorzichtigheid te betrachten. Maar zij verried de inspanning van haar gemoed door de hoogblozende wangen, en eindelijk door een traan, die langs de gerimpelde wang biggelde.

— „Och! — fluisterde ze, terwijl hare stem haperde — „och, lieve joffrouwe Teller! wist-je wat het is van negen kinderen er drie te verliezen, en er zes groot te brengen — terwijl nu Gerbrand, mijn oudste zoon, de steunstok van mijne grijsheid, uit bitter verdriet en zware krankheid weldra gaat sterven . . . ."

Elisabeth Teller gevoelde een innig mededoogen met de lijdende moeder, die in haren verheven eenvoud er niet aan dacht de schuld van haar zoon met vernuftige uitvluchten te bedekken. Moeder Marretje schaamde zich voor hare tranen, en wendde het hoofd af. Er heerschte eene pooze stilte in de zijkamer.

Toen vroeg Elizabeth:

— „En waarmede zoude ik u in dezen nog kunnen gerieven?"

— „Zoo je me de volle waarheid wildet zeggen! Gerbrand heeft al zijne briefkens en verzen aan Madalena nu maanden lang afgezonden. En geen enkel regeltje van genegen jonste mocht hij tot antwoord ontvangen . . . . Wat zullen wij bestaan? Wat raad is hierin?"

Elisabeth dacht een oogenblik na. Toen fluisterde zij, angstig, bedroefd, zuchtend:

— „Gerbrand moet Madalena vergeten!"

— „Gants lijden! O bloed! Hij zal het besterven!"

Moeder Marretje hief de handen ten hemel, en zag het jonge, vriendelijke vrouwtje met zoo ontzagwekkenden zielsangst in het gelaat, dat deze hare eigen bezwaren en zwakken staat vergat, om de arme op te beuren. Zij sprak zeer lang, en poogde de grijze moeder te overtuigen. Het was of ieder woord een pijl was, die met fellen weerhaak in het hart der oude vrouw drong. Elisabeth begon met meê te deelen, dat hare zuster in de maanden November en December een ongemeen behagen had gevonden in het gezelschap van Gerbrand. Teller had haar echter tot voorzichtigheid aangemaand, daar men wist, dat Bredero allerlei ongelukkigen minnehandel had gedreven. Eene treffende jongedochter, als Maria Tesselschade Roemers, had hem afgewezen. Meer nog was het ruchtbaar geworden, dat hij een tijd lang zeer

vrij verkeerd had tot de weduwe van Pieter Pietersz. in den Toren van Munnickendam, Mooi Aaltje genoemd in de waring. En ieder wist, dat deze Alida Jansd. van de strengste zeden niet en was. Ook deze had hem afgewezen, en was later gehuwd met een gegoed weduwnaar, Lubbert Harmensz. in de Drie Testen. Meerdere jonge dochters werden genoemd, die Bredero's hulde hadden afgewezen. Maar Madalena had hem verdedigd met groote onverschrokkenheid. Bijna dagelijks werd de jonge kunstenaar in zijne afwezigheid aangevallen door Rodenburgh en Van der Voort, die van zijn leven in kroegen en taveernen niet veel goeds vertelden. Madalena sloeg alles in den wind, en toonde aan Rodenburgh hoe weinig ze hem voor dit alles dank schuldig was, toen ze hem met lachend gelaat afsloeg bij een zeer deftig huwelijksaanzoek.

Nadat ze den tweeden Januari Gerbrand te vergeefs op den Amstel gewacht had, nadat zijn ongeluk algemeen bekend, en de aanleiding duidelijk, ook aan Jan Teller, gebleken was, zweeg ze, en besloot ze op aanraden van de familie Gerbrand niet te antwoorden, en het verder verkeer af te breken. Weinige dagen later keerde zij naar Dordtrecht tot de haren terug. Intusschen had Isaäck van der Voort met grooten ernst bij Madalena aangehouden, dat zij hem het jawoord mocht schenken. Al de familieleden, de Stockmansen, de Tellers, de Van der Voorten, poogden haar te bewegen dit achtbaar huwelijk te sluiten. Maar zij aarzelde. Het scheen, dat zij een groot bezwaar vond in het verlaten van Holland en hare familie. Van der Voort had zich terstond bereid verklaard zijne handels- en fabriekszaak van Napels naar Amsterdam over te brengen. Hij bevond zich nu meest te Dordtrecht, en scheen uiterst tevreden over den loop der zaken. Het was zeer waarschijnlijk, dat Madalena zijne vrouw zou worden.....

Dit alles had moeder Marretje met stijgenden angst en hevige slagen van haar bonzend hart aangehoord. Van de brieven en verzen werd niet gesproken. Het was al te duidelijk, dat niemand de zaak van haar armen jongen had bepleit. Ieder zocht hem op zijde te dringen. Machteloos door zijne zware ziekte, kon hij zich zelven niet verdedigen, en werd hij zoo snel mogelijk vergeten. Niemand bleef hem over dan zijne oude moeder.... en nu was het waarschijnlijk al te laat. Zij beheerschte met kracht hare pijnlijke aandoeningen, en sprak met onvaste stem, toen Elisabeth zweeg, en het hoofd moede tegen de ruggeleuning van haar stoel vlijde:

— „Ik dank u voor dit relaas, mejoffrouwe! Het zou mij kwalijk passen de mooie joffrouw Madalena om gratie te vragen voor haar kranken dichter, nu het hylik met sinjeur Van der Voort schier klaar is. Maar, wat ik u bidden mag, lieve joffrouw Teller! maak het niet bekend, eer de nood aan den man komt! Gerbrand zal het besterven...."

Moeder Marretje sloeg de huik om het hoofd, en drong met geweld de tranen terug, die hare oogen wilden verduisteren. Elisabeth stond op, en greep met deelneming hare hand.

— „Mij deert uw smart!" — sprak ze verlegen, schier stotterend. — „Wat kan ik, arme! in mijn staat voor u doen?"

Moeder Marretje zag plotseling, dat zij de jonge vrouw, die hare bevalling zoo nabij scheen, pijnlijk had ontroerd. Zij verweet zich, dat zij alleen aan zich zelve en haar zoon gedacht had. Zij legde haar arm om den schouder van Elisabeth.

— „Vergeef mij?" — sprak ze. — „Ik was te bijster haastig, om u mijn nood aan den dag te geven. Ik vergat u! Och, lieve kind! het is nu al zes-en-dertig jaar geleden, dat ik voor het eerst om de boodschap moest.... en mij is al zooveel over het hoofd gevaren na dien tijd! En toch werd ik altijd gesteund door die almachtige hand, die groote dingen aan mij deed in mijne benauwdheid! God sta u bij, mijn kind! in de ure, die komt!"

Elisabeth wierp zich zacht weenend aan hare borst. Moeder Marretje breidde de armen uit, en omhelsde haar onder vele tranen.

VIII.

TER LUSTIGE TAVEERNE.

Het voorjaar van 1618 was rijk in groote gebeurtenissen. Sedert op den 28sten Juli 1617 Prins Maurits met groot gevolg de godsdienstoefening der Contra-Remonstranten in de Kloosterkerk te 's-Gravenhage had bijgewoond, sedert de Staten van Holland kort daarop de befaamde Scherpe Resolutie genomen hadden — waarbij aan de Overheid der Hollandsche steden machtiging verleend werd krijgsvolk aan te werven ter handhaving der orde bij de hoogst onverkwikkelijke troubelen tusschen Remonstranten en Contra-Remonstranten — had de Amsterdamsche Magistraat meer dan vroeger zijne Gomaristische overtuiging luid uitgesproken. Amsterdam had zich met Dordt, Enkhuizen, Edam en Purmerend ter Statenvergadering van Holland tegen het nemen der Scherpe Resolutie verzet. Amsterdam had in het voorjaar van 1617 reeds met instemming gezien, dat het grauw de prediking der Remonstranten belette, en de woning van den Remonstrantschen koopman Bisschop plunderde. Amsterdam stelde zich op het standpunt der Contra-Remonstrantsche gewesten, Groningen, Friesland, Zeeland en Gelderland. Amsterdam eischte een Synodus Nationaal ter slechting van de theologische geschillen. Amsterdam was dus conservatief en Prinsgezind — de oude behoudende politiek, reeds onder de Bourgondische en Oostenrijksche graven naar den eisch der tijden voorgestaan.

Juist in Mei 1618 kreeg Amsterdam eene zeer gewenschte gelegenheid zijne Contra-Remonstrantsche en Prinsgezinde sympathieën openlijk uit te spreken. Prins Maurits had zich medio Mei naar Overijsel begeven met zijn zwager Don Emanuel van Portugal en een breeden stoet zoowel Hollandsche als uitheemsche edelen en officieren. De Steden en edelen van Overijsel waren ten landdag opgeroepen, de Stadhouder van Overijsel beijverde zich dien bij te wonen. De politieke toestand van dit gewest was uit het gezichtspunt van Prins Maurits niet geheel voldoende te noemen. Edelen en steden hadden

zich lang bij de Remonstrantsche meerderheid in de Staten van Holland aangesloten. Eerst sedert eenige maanden was daarin verandering te bespeuren. Maurits wilde bij den landdag zijn persoonlijken invloed zooveel mogelijk doen gelden, en daarom kwam hij met zijn zwager en vele edelen.

Eerst den 21sten Mei vernamen de Amsterdamsche Vroedschappen, dat Zijne Hoogheid van voornemen was in de stad te komen op den 23sten Mei. Het was louter eene beleefdheid van den Prins, die hoogelijk ingenomen scheen met de vertoogen, door den Amsterdamschen Magistraat ter dagvaart van Holland gedurende de laatste maanden ingezonden, om het plan tot het houden van een Synodus Nationaal ten warmste aan te bevelen. Zijne Hoogheid had doen verstaan, dat hij den 23sten Mei in den vroegen morgen van Kampen vertrekkende met zijn prinselijk jacht eerst Muiden hoopte aan te doen, en voorts in den nanoen te Amsterdam zou aankomen.

Dinsdag, den 22sten Mei, was de geheele stad in rep en roer. Door allerlei collegiën en personen werden pogingen in het werk gesteld, om den Prins op het heerlijkst te ontvangen. De Vroedschappen hadden zich ijlings tot de bestuurders der Oude Kamer: In Liefde Bloeiende gewend, met verzoek bij de blijde inkomste des Prinsen eenige zegebogen of andere vertooningen toe te stellen. Den geheelen dag werd er gewerkt op den Dam tusschen de Waag en den steiger aan het Water. De mannen van den Eglantier richtten eene triomfboog op met een vleiend welkom: *Benedictus qui venit in nomine Domini*, en maakten er vele toebereidselen tot fraaie allegorische vertooningen. De Burgemeesteren deden den steiger aan 't Water, waar de Prins in de sloep van den oud-Schepen Jonas Witsen, kolonel van een burgervendel, zou uitstappen, met fraai blauw laken beleggen. Eene groote menigte volks bewoog zich op den Dam in den nanoen, om de toebereidselen gade te slaan. Toen zich hier, zeer toevallig, Dr. Samuel Coster een oogenblik vertoonde, greep er een feit plaats, dat in de hoogste mate belangrijk werd voor Gerbrand Adriaensz. Bredero.

Het fraaie voorjaar van 1618 had den verslagen en lijdenden Gerbrand eenige verkwikking gebracht. Moeder Marretje had van haar bezoek bij Jan Teller's wijf niet veel troost meegenomen. Zij had uit voorzichtigheid veel verzwegen. Het huwelijksplan van Van der Voort was niet aangeroerd. Zij deed een gadeloos zoeten balsem in het hart van haar zoon vloeien, toen zij hem verhaalde, dat Madalena zeer met hem ingenomen was geweest, dat deze hem verdedigd had tegen Rodenburgh en Van der Voort, dat de booze taal der jaloezie geen invloed had verkregen op haar nobel hart. Tevens had zij moeten bekennen, dat Madalena na de gebeurtenissen van Nieuw-Jaarsdag zich verder over niets had uitgelaten, en naar Dordt was teruggekeerd. Sidderend had moeder Marretje verzwegen, wat ze wist, dat niet verborgen zou kunnen blijven, wat misschien Gerbrand op het onverwachtst doodelijk zou kunnen grieven.

In verdubbelden angst en zorg sleet zij hare dagen met den herstellende, die uit het weinige, wat zij had meegedeeld, zich een luchtkasteel bouwde tot

hare bittere smart. Telkens was zij op het punt hem uit den droom te helpen, maar telkens deinsde zij er voor terug hare eerste zwakheid te bekennen. Zij deed hem herhaaldelijk onder voorzichtige woorden verstaan, dat hij zijn hart van Madalena moest afkeeren, maar hij antwoordde, dat hij zijn volledig herstel wilde afwachten. Hij scheen een plan te vormen, waarvan hij niets mededeelde. Doch weinige dagen later maakte de oude neerslachtigheid zich op nieuw van hem meester, en gaf hij zijner moeder toe, dat het beter was alle hoop te laten varen. De chronische krampachtige hoest teisterde hem op nieuw. De vermagerde wangen, het grijzende hair, de doffe oogen, getuigden al te welsprekend, dat de schielijk opgetrokken luchtkasteelen bij ernstig nadenken reeds weer in duigen vielen.

In het diepst verborgen van zijn gemoed gloorde echter nog steeds eene laatste vonk van hoop, die in vlagen van betrekkelijke kalmte zijn hart verwarmde. Hij dacht aan den blik uit Madalena's fluweelige, donkerbruine oogen, die zoo dikwijls met beteekenis den zijnen ontmoet had. De taal harer oogen kon hij niet vergeten, want deze had hem gesproken van eene stille genegenheid, die hem de hoogste zaligheid beloofde. Hij wist nu, dat zij hem tegen zijne aanklagers had verdedigd, en trots bijna vijf maanden van hardnekkig stilzwijgen zou Madalena, droomde hij, nog eenmaal zijner gedenken. Hij sprak er nimmer van, zelfs niet tot zijne moeder, die dagelijks vele uren aan hem wijdde, terwijl zijne broeders en zusters door hunne bezigheden, door de verstrooiïngen van het Amsterdamsche leven, en door de opgewektheid van hunnen aard, slechts korte oogenblikken aan den lijdenden, meestal somberen, broeder besteedden.

Tusschen hoop en vrees, meest terneergeslagen en zwijgend, had hij de zonnige Meidagen zien aanbreken. Dr. Samuel Coster ried hem aan, zoo spoedig er een zuidwestenwind mocht blazen, eens eene wandeling te ondernemen. Aanvankelijk werd hij binnenshuis gehouden door een hatelijken noordenwind, maar eindelijk op Zondag den 20sten Mei, had hij Moeder Marretje vergezeld naar de Oude-Kerk, waar de eerwaarde Ursinus predikte. Gerbrand was zeer verstrooid gedurende den dienst. Hij had alleen oogen voor de schare, uit wier midden hij bijkans vijf maanden was verbannen geweest. De bekende trekken van vrienden of vriendinnen ontlokten hem een vluchtigen glimlach. Maar hij zag niet, hoe Moeder Marretje aan zijne zijde met een hart vol dankbaarheid in stilte bad voor zijn volkomen herstel. Dienzelfden Zondag had hij met zijn broeder Cornelis eene wandeling gemaakt naar den IJkant, en was hij zeer opgewekt, schoon steeds hoestend, thuis gekomen.

Maandag den 21sten Mei had hij des voordenmiddags bij Van der Plasse in het kleine comptoir achter den winkel gezeten. Daar had hij het laatste nieuws van de Academie en van den Eglantier gehoord. Uit hetgeen zijn uitgever met hem sprak, bleek het hem, dat men zeer bezorgd over hem geweest was, dat men zijne verzekering omtrent eene geheele genezing nog niet onvoorwaardelijk geloofde, schoon men verbaasd was over

de menigte gedichten — waarvan zelfs twee bruiloftszangen in Maart en April voor kennissen van Coster — en de talrijke minneklaagliederen, die de verzameling van Van der Plasse kwamen uitbreiden. Van der Plasse had alles, wat door Bredero in den loop der jaren al spelend was geschreven, bijeengelegd, om er later eene fraaie prachtuitgaaf met zinrijke beeltenissen van te maken.

In den nanoen van den volgenden dag, juist toen het gerucht van 's Prinsen komst ook het gezin der Bredero's bezighield, verscheen Dr. Samuel Coster in het atelier van zijn vriend. De kleine donkere oogen van den levenslustigen arts flikkerden. Hij hijgde, of hij zeer snel had geloopen.

.... op Zondag den 20sten Mei had hij moeder Marretje vergezeld naar de Oude Kerk....

— „Gants velten, Bredero! Die vileinige en katyvige Rodenburgh heeft ons een trek gespeeld, die Hans hiet!"

— „De pest schende hem! Wat is er?"

— „Morgen komt Prins Mouringh in de stad. Burgemeesteren hebben der Oude Kamer opgedragen, om op den Dam voor eerebogen en versieringen te zorgen. De Academie is te Arminiaansch en te libertijnsch! Ik kom zoo fluks over den Dam, waar In Liefde Bloeiende zegebogen opricht. De maats en de gasten, die aan het werk doende waren, herkenden me, en schier aanstonds hoorde ik: „Waar blijven die weersoordige Academisten? Schempen, „of de beste borgers in hun eer spreken, dat kunnen ze fraaitjes! Dat zal niet „lang meer duren, dat zou de nikker verdrieten! Maak toch den stomme niet, „kapitein van de libertijnen! Ze zijn niet genereus de academisten, hoe rijk „ze gaan in 't zwart! Haalt er dat goore goed niet in, het hoort bij de galg „met de dieven!" Er was een geknor en gemor, of ze Sint-Teunis' varkens

hadden opgegeten. Ik gluurde, of ik ook ieuwers Rodenburgh zag, maar dat stukke drochs hield zich wat uit de paardevoeten. Het volk op den Dam is kwalijk gezind..... de Academie is in perikel, zoo wij den Prins niet festeeren!"

Bredero's oog blonk van belangstelling en opgewondenheid.

— „Suf niet, Coster!" — viel hij terstond in — „Al breken de Eglantierkes wat wind, Prins Mouringh is morgen de gast van den Drost tot Muiden. Daar zullen de maats uwe en zijne *Isabella* spelen, en duidelijk vertoonen, wat uw werk is, vergeleken bij de schielijk gegroeide paddestoelen van Rodenburgh! Wat roert u het gesnater van eene hope klootjesvolk? De Academie zal den Prins festeeren, al moest het ook honderd ponden Vlaamsch kosten!"

— „En de Drost zal den Prins overmorgen op de Academie brengen, waar zijn treurspel van *Geeraerdt van Velzen* zal worden gespeeld! Maar, o duizend stuivers, wat zullen wij aanrichten? Ik gaf zeven vaan in 't gelag, als ik 't wist!"

Bredero zat enkele minuten met het hoofd in de hand te peinzen. Toen sprong hij op.

— „O suiker elekaarten! Dat moet het wezen! Huur schielijk, als de wind, een dozijn steigerschuiten! Breng ze in de Keizersgraft vóór de Academie. Laat de broeders door den bode roepen! Ik ga zelf. Kostumen en tabbaarden zijn er ter Academie. Wij gaan den Prins uitbeelden als den triomfeerenden Mars en de zeven Vereenigde Nederlanden met de wapens der provinciën in zeven schuiten, altezaam verbonden door een sterk oranjesnoer."

— „Maar Gerbrand! Gerbrand! Dat is te dubbel ondieft! De droes zou niet verzieren, wat jij verzieren kunt! Ik had het hoofd al kwijt, maar jij laat je niet verguizen noch verbluffen! Nou alle hens aan dek!"

Bredero lachte zeer tevreden.

— „Bloemerherten! wat zal de ridder van den huize van Bourgondië bril toezien, als de Academie komt te brommen met watervertooningen, die door de beweeglijkheid en 't verplaatsen eene ongemeene aangenaamheid krijgen! Wij zullen dien scherluin van een Rodenburgh een vijg kooken, daar hij af stikken mag!"

Coster bleef evenwel een oogenblik zwijgen, vóór hij antwoordde.

— „Laat ons gaan tijen opter loop!" — ging Bredero voort. — „Geen uitstel dient ons!"

— „Gerbrand! laat mij er alleen meê betien! Je bent zwaar krank geweest ....

— „Ik heb de vaniteit niet te gelooven, dat je het zonder mij niet zoudt kunnen doen, Coster! Maar wat zou ik aanrichten, als ik hier werkeloos achterbleef? Het is beter met de maats ter Academie te zijn. Het lijf staat mij zoo frisch als ooit te voren!"

Er sprak geestdrift uit den klank zijner stem. Zijn oog fonkelde. Coster vond het even bezwaarlijk hem te verbieden zijn gelukkig denkbeeld te helpen

verwezenlijken, als om hem aan te moedigen zich aan deze taak met al de onstuimigheid van weleer te wijden. Er schoot niet veel tijd tot beraadslaging over. Vandaar, dat Coster hem ten slotte vergunde naar het gebouw der Academie te trekken, onder uitdrukkelijke voorwaarde zich van alle bovenmatige inspanning te onthouden.

Moeder Marretje vernam het nieuws met schrik. Het was eene zaak van eer. De Academie moest zich handhaven tegenover de Oude Kamer. Het zou een gevecht op leven en dood worden van het tweemanschap Coster-Bredero tegen Rodenburgh en al zijne trawanten. Daarenboven, den volgenden dag, Woensdag 23 Mei, moest Gerbrand met zijn vendel op den Dam verschijnen, de klokke drie, om bij de aankomst van Zijne Hoogheid in slagorde gerangschikt te staan. Dr. Coster stelde de bezorgde moeder gerust. Wanneer Gerbrand zich voor te zware vermoeienis in acht wilde nemen, zou hem dit opleven tot zijne oude bezigheden en liefhebberijen geen kwaad doen. Daarenboven hij was in de laatste dagen belangrijk vooruitgegaan. Het heerlijk voorjaarsweer deed hem weldadig aan. Dr. Coster zou persoonlijk voor hem waken.

Nadat de beide vrienden zich in kalme stemming naar de Academie begeven hadden, bleef moeder Marretje zuchtend alleen. Zij verheugde er zich over, dat Gerbrand naar aanleiding van 's Prinsen komst zijne mistroostigheid scheen te vergeten, maar eene bange vrees, dat hij zich door onverstandigen ijver te ver zou laten meesleepen als weleer, wilde haar niet verlaten. Zij moest evenwel in het onvermijdelijke berusten, en besloot haren huisgenooten een goed gelaat te toonen.

Coster en Bredero hadden oogenblikkelijk handen uit de mouw gestoken. De eerste zou werk maken van de steigerschuiten, die den volgenden dag te twee uren vóór het gebouw der Academie aanwezig moesten zijn. De laatste hield zich in de Academie bezig met het plan, door hem zelven ontworpen. Spoedig kwamen de broeders aangesneld, allen met warmen ijver bezield voor den strijd, die in zoo korten tijd moest worden voorbereid. Zij begaven zich onder leiding van Bredero aan den arbeid. Snel werden nu eenige besluiten genomen, en de taak zoo goed mogelijk verdeeld. Tien steiger-schuiten waren voldoende. Eene schuit met trommen en trompetten diende de vertooning te begeleiden. Deze zorg werd aan de broeders musicijns opgedragen, die zich naar eisch beloofden te kwijten. Daarna kwam de hoofdzaak — acht schuiten onderling verbonden met oranje-snoeren. De samenstelling van deze vloot werd aan twee zeer handige leden der Academie vertrouwd, die tevens zouden toezien, dat in elke schuit twee mannen geplaatst werden voor het bestier gedurende de vaart door de grachten. Daarna ontwierp Bredero eene schets voor de verdere versiering der schuiten. In de eerste zou de krijgsgod Mars gesteld worden. Ter vertegenwoordiging van dezen machtigen persoon bood zich aan een tooneeldichter Abraham van Mildert, wiens forsche gestalte hem voor deze taak geschikt maakte. Het kostuum was deels in de Academie aanwezig, zou deels door hem zelf worden klaar gemaakt. Naast Mars zouden nog verschillende allegorische personen in de eerste schuit worden tezaamgebracht. Aan de

voeten van den Krijgsgod zouden als overwonnen slaven liggen: de Afgoderij, de Ongerechtigheid, de Haat, de Naijver en de Opgeblazenheid — (adres aan Rodenburgh!) Voor deze mindere personages zouden de maats, die gewoonlijk bij de vertooningen dienst deden, moeten optreden. Dan zouden er nog twee allegorische figuren behooren meê te gaan: de ware Godsdienst, eene vrouwenfiguur in witte zijde, en de onvervalschte Justitie, eene vrouwenfiguur in purperen zijde. Deze beide vrouwen, door jonge maats uitgebeeld, zouden ieder de hand houden aan een oranje-snoer, dat van het wapen van Prins Maurits, aan een banierstok bevestigd, afdaalde, en zich slingerde naar de zeven volgende schuiten. In elke dezer schuiten zoude een der wapenen der geüniëerde provinciën: Holland, Gelderland, Zeeland, Utrecht, Friesland, Overijsel en Groningen worden opgericht. Bij ieder wapen zouden twee fraai gecostumeerde figuren geplaatst worden, die den van het wapen neerhangenden oranje-band zouden vasthouden. Het hoofddenkbeeld: de zeven geüniëerde gewesten onafscheidelijk verbonden door Oranje tegen den vijand, aangevoerd door Mars als Maurits — kwam voor ieder duidelijk uit. Bredero wilde nog eene steigerschuit laten volgen met eene vrouwenfiguur er in — de Nederduitsche Academie met haar blazoen, de Bijenkorf en in gulden letters het woord: IJver. Op deze schuit zouden bestuurderen der Academie, musicijns en zangers plaats nemen, die wanneer de schuiten in den Oude-Zijds-Voorburgwal omtrent het Prinsehof zouden gekomen zijn, voor Zijne Hoogheid een welkomslied zouden zingen, 't welk Coster binnen eenige uren zou brengen.

Snel werden nu de rollen verdeeld. Ieder hield zich uitsluitend met de hem aangewezen taak bezig. De wapens en blazoenen der gewesten waren ter Academie aanwezig. Van alle zijden bracht men oranje dundoek en oranje snoeren aan. Bredero hield een wakend oog, en verheugde zich over het welslagen van zijn denkbeeld. Zijne vrienden en medehelpers verblijdden zich over zijne opstanding uit zijne krankheid, en dienden hem met de hoogste gewilligheid. Soms vernam men een kort, krampachtig hoesten, wanneer hij te veel sprak met de maats, en dan zagen ze hem verbleeken, met een angstigen trek op het anders zoo guitige gelaat.

Toen de duisternis inviel, verscheen Coster.

Met eene uitbarsting van jubelende vreugde vernam men, dat de dokter van heeren Burgemeesteren een verzoek had gekregen, om op Donderdag 24 Mei den Prins en zijn gevolg in de Academie te ontvangen met historische vertooningen uit den oorlog tegen Spanje, inzonderheid alles omvattende, wat de diensten betrof, door het Huis van Nassau aan den lande bewezen. Coster had met Hooft besloten voor Zijne Hoogheid des Drossaerts *Geeraerdt van Velsen* te spelen, maar men wist niet, of de Vroedschappen dit plan zouden steunen. Het was nu gebleken, dat ten Stadhuize — misschien uit achting voor den Drost — geene voorkeur gegeven werd aan de Oude Kamer boven de Academie.

Echter moest nu ook deze voorstelling, eene eerste gala-voorstelling op het tooneel der Academie, waarbij de Prins, Don Emanuel, zeer vele edelen,

het grootste deel van de Amsterdamsche Vroedschappen en de aanzienlijkste burgers der stad, zouden verschijnen, op het kostelijkst worden ingericht. Dr. Coster had bijna al zijne vrienden om zich heen verzameld. Met algemeene instemming werd besloten, dat de Academie zich geene kosten ontzien zou, dat de tooneelzaal zou worden gestoffeerd met de heerlijkste zaken, dat de wanden behangen zouden worden met tapijten en de vloer met rood laken bekleed, daar alleen de deftigste burgers tot deze gala-vertooning zouden worden uitgenoodigd. Daarna begon Coster voor de historische tafereelen van Donderdag aanstalten te maken, omdat, dank zij den ijver van Bredero, de optocht te water met de steigerschuiten voor den volgenden middag reeds geheel was voorbereid.

— „Gerbrand! — fluisterde hij zijn vriend in 't oor. — „Laat mij verder de besogne maar over? Je hebt je wakker gekweten! Neem rust! Je hasardeert je gezondheid! Morgen zullen wij verder voorzien!"

Bredero gaf toe. Hij gevoelde zekere loomheid. De ongewone drukte had hem sterk aangegrepen. De heerlijke frischheid van den Mei-avond verkwikte hem echter, toen hij buiten kwam, en zeer rustig huiswaarts wandelde. Voor het eerst na langen tijd had hij de kwellende gedachten, die hem teisterden, had hij Madalena een oogenblik vergeten. Zoo hij maar de flinkheid en veerkracht van vroegere dagen mocht terugwinnen — zou hij zich op nieuw doen gelden. Toen hij den Dam bereikte, bleef hij een oogenblik stil staan. Er heerschte groote beweging op het plein. De Broeders: In liefde Bloeiende voltooiden de versieringen en zegebogen voor de blijde inkomste des Prinsen. De duisternis was gevallen, er werd bij fakkellicht gewerkt. Eene eigenaardige aandoening maakte zich van hem meester. Hoewel vermoeid en naar rust verlangende, greep hem een zonderlinge dorst naar genot aan. De zachte lentezwoelte, zijne overspannen zenuwen, de zekerheid, dat de Academie ook door zijne medewerking zou triomfeeren, stemden hem tot eene opgewondenheid, die met alle vermoeienis spotte.

Hij stond bij het Raadhuis, en zag uit de verte de verlichte vensters van het hem zoo goed bekende burgerlogement: De Hont in de Pot. Eene kanne wijns zou hem nu deugd doen. IJsbrand Colijn placht er goed van te zijn voorzien. Een kwartier later of vroeger ter ruste zou hem geene bijzondere schade berokkenen. Hij was nu voor het eerst weer flink en levenslustig, hij snakte naar het zoete gezelschap, 't welk hij zoo lang had moeten missen. Toen hij de deur der taveerne opende, bemerkte hij, dat er vrij wat bezoekers bij de ramen zaten, om de voorbereiding tot het feest op den Dam waar te nemen.

Hij zette zich in een der leunstoelen bij den haard zonder vuur, en zag om, of hij het aardig kopje van Elsje IJsbrands niet ergens mocht ontdekken. Twee dienstmaagden en de bierknecht liepen met pullen en stoopen rond. Eindelijk vertoonde zich het koornblonde hoofd van Elsje om den hoek van de kelderkamer. Hij wenkte haar met de hand. Schielijk op hem toetredend riep zij:

.... Hij zette zich in een der leunstoelen bij den haard ....

— „Elementen! Gerbrand Adriaensz.! Wat zie-je er bezucht smalletjes uit. Lang krank geweest?"

— „Een kanne van den besten bleekert, Els!"

Het jonge meisje glimlachte. Bredero had haar zoo vergenoegd en opgewekt toegeknikt, dat zij geen antwoord op hare vraag verwachtte, maar zich haastte het bestelde te tappen.

Toen zij weer voor hem stond, eene kan met geurigen Rhijnschen wijn en een breed gebold glas op een laag tafeltje bij hem zettend, vatte hij even hare hand en zei:

— „Wel, Els! Ik ben propertjes blij, dat ik je weer zie. Je bent toch maar het puikje, het ammeraaltje van de buurt!"

Hij vulde zijn glas, hief het op, en bood het haar aan met de woorden:

— „Op de gezondheid van Zijne Hoogheid!"

Elsje bracht even het glas aan hare lippen, om de beleefdheid te beantwoorden. Bredero ledigde het daarop met een diepen zucht.

— „Lust-jou geen hartige teug, kind? Je grijnst als een nikker voor een geutgat!"

Maar Elsje had hare oogen elders gevestigd, van alle zijden werd om bier en wijn gevraagd. Ze wipte hoofdknikkend weg. Het was te druk in de taveerne, om lang te praten. Er heerschte de opgewekte stemming, die een feestdag pleegt vooraf te gaan. De gesprekken der gasten klonken helder op in het hooge, ruime vertrek. Het scheen Bredero, of al dit gerucht hem met zekere dreuning door het hoofd trok. Hij dronk nog eens, om de suizing in zijn ooren te verjagen, en bleef een tijd lang hijgend hoesten.

— „Bylo, Bredero! Je komt hier wel te passe!" — klonk eene bekende stem in zijne ooren.

Hij zag op. Gilles Gillesz. Valckenier trad met een drietal kameraden van zijn korporaalschap op hem toe. Gedurende zijne ziekte had Valckenier hem groote vriendschap bewezen. Herhaaldelijk had hij hem bezocht, en meer dan eenmaal had hij met gulle openhartigheid zich beschuldigd de oorzaak geweest te zijn van het ongeluk zijns vriends. Maar Bredero had er niet aan gedacht, dat een deel der waarheid verborgen was in het zelfverwijt van Valckenier. Hij had al de schuld zonder eenige aarzeling op zich genomen, en Valckenier gedankt voor de goede zorgen aan hem besteed bij hun ongeval op het ijs.

Zoodra hij de stem van zijn kameraad vernam, en de jongelieden tot hem zag komen, stond hij op, en schudde ze hartelijk de hand.

— „Kom ik te passe?" — vroeg hij glimlachend.

— „Certein!" — antwoorde Valckenier — „Daar ginds bij het zijdeurvenster zit Abraham de Koninck, en vertrekt eene heele historie, hoe de Brabantsche Kamer en de Eglantier morgen den Prins zullen festeeren. De Academisten mogen er hun broek bij leggen, zegt hij."

— „O honderdduizend Turken! Wat heeft hij te parlementen! Hem moge de pokken halen met zijn liegen. De Academie zal morgen en overmorgen treffelijk uitkomen!"

De jongelieden zetten zich rondom Bredero, nieuwsgierig te hooren, wat er door de Academie te voorschijn zou worden gebracht. Gerbrand wond zich op in zijne verontwaardiging, en sprak luid. Enkele gasten keken op, sommigen kwamen naar hem luisteren. Daar de hoest hem weer begon te hinderen, poogde hij met een paar glazen wijn deze zwakheid te overwinnen.

— „Dr. Coster heeft van Borgmeesteren daar fluks een request ontvangen! De Academie ageert Donderdag voor den Prins, de edelen, Don Emanuel van Portugal, Burgemeesteren, Schepenen, Raden en de bloem van de stad."

Toen hij dit te midden van een algemeen stilzwijgen had gezegd, hoorde men eene stem, die antwoordde:

— „Dat is heel profitabel voor Coster en zijne vrienden! De Academie zou anders licht het sprookje van de gemeene liên geworden zijn!"

Het was de Koninck, die van het zijvenster opstond.

— „Bylo! Abraham de Koninck! Je meugt met den Eglantier de vlag voeren, zooveel je wilt! Denk daarom niet, dat je alleenig het ventje zult wezen!"

Een gulle lach van Valckenier onderstreepte de woorden van Bredero.

De Koninck wendde zich om, en sprak met een trotsch gebaar:

— „„*Chi sara, sara!*" — zegt Rodenburgh!"

— „'t Is een goed slag van een knecht, en hij draagt mooie kwasten aan zijn beenen, jammer maar, dat hij zoo berooid van munt is als een capucijner! — Houd hem bij zijn mantel vast, of hij gaat je nog eens mooitjes Haasje-op naar Kuilenburg spelen!"

Bredero sprak met luide stem, zeer heftig verbolgen, zoodat de hoest hem verhinderde voort te gaan. Eenige teugen wijn deden den aanval wijken. Maar de Koninck was het antwoord niet schuldig gebleven:

— „Dat roert jou niet, Gerbrand Adriaensz.! of hij al wat uitwendig gekleed gaat. Zie op je eigen zeer! Wie waagt het jou oneerlijke, onstichtelijke kluchten met zijne deugdlievende reinheid te gelijken?"

Het bloed steeg Gerbrand naar het hoofd. Met fonkelende oogen, half hoestend, half sprekend. riep hij:

— „Satijn, damast en fluweel maken de lieden niet vroom, als 't snoode guiten zijn .... Hij is een schelm in zijn huid, die lichtvink, die lasteraar ...."

Hij moest zwijgen. De bovenmatige inspanning had een treurig gevolg. Te midden van zijne heftige taal had hij plotseling een neusdoek uit zijn borstzak gegrepen, en voor den mond gehouden. Er vloeide bloed uit zijn keel. Hij zag het aan den neusdoek, en verborg dien spoedig, terwijl eene doodelijke bleekheid zich over zijn gelaat verspreidde.

— „Mijn God! Bredero? Wat schort-je? Hoe besterf-je zoo?" — vroeg Valckenier.

Gerbrand keek in de richting van Abraham de Koninck, maar deze was verdwenen. Hij wilde den woordenstrijd met een kranke, die zich het hart uit het lijf hoestte, niet voortzetten. Toen knikte Gerbrand geruststellend, en vulde haastig zijn glas met hetgeen er in de kan was overgebleven. Valckenier

zorgde, dat er nieuwe voorraad gebracht werd. Gerbrand dronk zijn wijn, of het medicijn geweest ware, en herstelde zich van den schrik, die hem plotseling had overmand.

Met een paar woorden verklaarde hij, dat hij zoo luid niet spreken mocht, dat hem somtijds wat bloed uit de keel vloeide bij het hoesten. Daarna hield hij zich zoo kalm mogelijk, en luisterde naar de verhalen zijner vrienden. Men had het over het vendel, dat met de andere negentien vendelen schutters

— «De bruid! de bruid! de bruid!.... Maar dat is gelogen!»

en met drie vendelen stadssoldaten den volgenden dag zou geschaard staan, de eersten op den Dam, langs het Water tot aan de Nieuwe Brug, de laatsten op den Oude-Zijds-Voorburgwal van de Varkenssluis tot aan den Niezel. Te drie uren zou men op den Dam aantreden. De jongelieden meenden, dat men

er wel twee uren zou moeten schilderen, daar de Prins met zijn jacht nog eerst Muiden aandeed. Bredero zou er met zijn wit vaandel aanwezig zijn. Het lang staan zou hem niet verdrieten, maar het vaandel was zwaar. De kameraden zouden het voor hem voeren, totdat de Prins voorbijkwam, dat mocht hem niet hinderen. Zoo keerde langzaam de rust in hoofd en gemoed terug. Hij dacht er nu aan het vroolijk gezelschap vaarwel te zeggen, toen hij onder de binnentredenden Van der Plasse zag, die met den lakenkoopman Abraham van der Voort in de gelagkamer verscheen.

Hij trad op beiden toe.

— „Gants ellemallement!" — begon Van der Plasse. — „Dat is een goed teeken, Gerbrand!"

— „Met Coster ter Academie gearbeid. Wij ageeren overmorgen voor den Prins en Don Emanuel. Morgen watervertooningen op schuiten vóór het Prinsenhof. De Academie zal treffelijk uitkomen!"

— „Daar sla geluk toe! De Academisten zijn wakkere klanten!"

De lakenkoopman Van der Voort had Bredero oplettend aangezien.

— „Lang krank geweest, Bredero?" — zei hij uit beleefdheid.

— „Bijna vijf maanden, sinjeur Van der Voort. De vrienden zullen mij vast vergeten! Komt uwe nichte Madalena Stockmans niets eens spoedig naar Amsterdam?"

— „Bylo, neen! Ze heeft het te drok! Ze is binnen vijf dagen de bruid!"

Bredero deinsde een stap terug. Hij strekte de handen omhoog. Met een schrillen kreet klonk het:

— „De bruid! de bruid! de bruid, ... Maar dat is gelogen!"

— „Het is de fijne waarheid!" — antwoordde Van der Voort, terugdeinzend op het gezicht van des jonkmans uitpuilende oogen en door hevigen schrik misvormde gelaatstrekken. — „Madalena zal te Dordtrecht binnen een paar dagen de akte van ondertrouw teekenen ...."

— „Wie .... wie ....! — fluisterde Gerbrand schor, terwijl de hoest zijne stem verstikte.

Van der Voort begreep, dat hij naar den naam van den bruigom vroeg. Van der Plasse vatte den wankelenden, bijna in zwijm vallenden jonkman onder de armen.

— „Zij huwt met mijn broêr!" — antwoordde Van der Voort, aarzelend.

— „De bruine Brabander! .... O God! Dat nooit! .... Ik zweer het op mijn verdoemenis ....."

De vervloeking klonk als een dof gefluister. De hoest deed hem ineenkrimpen. Plotseling klemde hij zich aan Van der Plasse vast. Zijn hoofd zonk op de borst. Een breede bloedstroom golfde uit zijn mond ....

(*Wordt vervolgd.*)

EEN KAARTJE.

DOOR

MR. W. G. F. A. VAN SORGEN.

'n Gure Novemberavond, wind en sneeuw.

Hu! .... In de schatting van Mejuffrouw Elisabeth Maria de Breul, alleen in haar halfduistere, ongezellige, voor haar alleen veel te groote achterkamer gezeten, was die wind een ware boeman; een verschrikker, die in den schoorsteen blies, waarom de juffrouw al voorlang het laatste sprankje vuur uit den ouderwetschen haard had verwijderd; een kwelduivel, gierend om het oude familiehuis, en die balken en binten deed kraken, ja de juffrouw zelve, zooals zij het noemde, schudden op haar stoel. Huiverend had ze haar ouden omslagdoek omgedaan; bij het twijfelachtig licht der oude carcellamp geleek haar schaduw, zij wist zelve niet wat: die lange spichtige figuur met den neus vooruit, die zich zoo scherp tegen het behangsel afteekende, met dien bril voor de oogen, en die ingevallen kin. Het was of ze door haar magerheid een geraamte leek. Langzaam en spookachtig gleed ze voort onder een nieuwen windvlaag: de kamer uit, de groote gang door, naar de keuken, die wel een kerk leek, en waar ze de eenige dienstbode door haar onhoorbaar binnenkomen een rilling op 't lijf joeg. Ze beval ook dáár 't vuur te dooven bij zulk een orkaan! Zij liep vervolgens het gansche huis door: zonder licht, op den tast, om te weten of alles wel behoorlijk gesloten was, terwijl boven die wind nog akeliger scheen. Beneden gekomen, zette ze zich weer op haar plaats neder, vlak in den tocht als de deur openging. Daar had zij als kind gezeten; die plaats was haar aangewezen omdat ze de jongste was, en uit gewoonte had zij die altijd behouden. Het afgewasschen theegoed stond voor haar; ze zat op den ouderwetschen stoel recht als een kaars bij de ouderwetsche tafel, midden in die ouderwetsche omgeving, die haren ouders vóór haar had gediend; en 't was of op de vleugelen van dien loeienden wind allerlei oude herinneringen tot haar kwamen. In dit huis was ze jong geweest: alles was er toen even gezellig en vroolijk: alle kamers waren in gebruik: de groote nu dorre tuin was een lusthof: haar ouders en al haar broers en zusters waren nog in leven .... de onbarmhartige wind deed op eens al die herinneringen vervliegen: hoe geheel anders was alles nu! .... van dat groote gezin was nog slechts haar broer over, dien ze zelden zag .... alleen dit huis was hetzelfde gebleven, en zij had het nooit verlaten. Bij den dood harer ouders had ze gevreesd dat haar broer er zijn aanspraak op zou doen gelden, maar dat gevaar was afgewend. Hij had een ander, moderner deel van de stad opgezocht, en daar wat zij noemde „een paleis" gebouwd. Háár is elk plekje in dit ouderlijk huis lief: de kamer waar haar vader en haar moeder kort na

elkander stierven, en waar zij nu slaapt: de kinderkamer, waar nog altijd hetzelfde kleed op den vloer ligt — hoe dikwijls had zij er de ruiten van geteld! — en met dat eene raam, dat nooit open kon, en 't nog niet kan.... De studeerkamer van haar vader: hoe zachtjes liepen ze die voorbij om hem niet te storen!.... en onder de trap op het portaal die donkere hoek, waar haar broer haar bang mee maakte.... nòg werpt ze er onwillekeurig een blik in als ze er 's avonds voorbij gaat. Nu is alles verlaten: sommige kamers zijn geheel onttakeld om de belasting: deuren en vensters gesloten: schoorsteenen afgebroken: meubelen waar ze niet van scheiden kon, in een paar vertrekken opgetast. Ze was bij zuinigheid grootgebracht; in de laatste jaren was ze zich nog veel meer gaan bekrimpen. De beide dienstboden van voorheen hadden voor éćne, onder de achttien jaren, plaats gemaakt; de vigilante 's Zondagsmorgens naar de kerk was afgeschaft; in plaats van deftige zwarte zijde dekte thans een eenvoudig merinos japonnetje hare leden.... al deze overleggingen waren zoo weinig aangenaam, dat het oog der juffrouw naar eene afleiding zocht; ze vond die in de Oprechte Haarlemsche, die zij opensloeg om de marktberichten na te zien, zooals ze elken avond gewoon was, om te weten of ze niet bedrogen werd. — Morgenochtend geen ei, overwoog ze, — ze zijn een cent opgeslagen. — Na de marktberichten kwamen de advertentiën aan de beurt: de menschen trouwden maar, en bedachten niet hoeveel er kwam kijken. Andere rubrieken dan marktberichten en advertentiën

Bij het twijfelachtig licht geleek haar schaduw, zij wist zelve niet wat.

had de krant voor de juffrouw niet. Ze vouwde haar dicht: voorzichtig, of ze een fijn damasten servet ware geweest; toen was ze weer alleen: die krant was de eenige, die haar nog eenigszins met de buitenwereld in aanraking bracht. Al haar oude kennissen waren dood, en „nieuwe maakte ze niet meer." Alles was veranderd! Met een zucht stond ze op, en trok aan de schel. De meid in de keuken wist wat dit beteekende. Zij borg met hare verkleumde vingers haar naaiwerk in 't boersche mandje, wat niet veel tijd mocht kosten, want in 't volgend oogenblik stond de juffrouw reeds met den koperen blaker op den drempel. De juffrouw zag alles na; een paar minuten had ze slechts noodig om in alle hoekjes en gaatjes te kijken; het laatste in den doofpot en in de stoof. Ze draaide het spaarlampje uit, en „keek in donker". De meid liep vooruit, volgens het consigne; de juffrouw voelde nog eens aan de keukendeur of die wel goed gesloten was, en daarna ging 't zwijgend de lange gang door en de breede ouderwetsche trappen op. Bijna waren ze boven, toen meesteres en dienstbode gelijktijdig hare schreden inhielden: er werd aan de voordeur gescheld!

De juffrouw bleef een oogenblik staan. — Daar had je 't al!... Er was brand!!!.... Verwijtend keek ze de meid aan: al lang had ze voorspeld dat die meid nog eens brand stoken zou!.... Maar neen: er was de laatste uren geen spoor van vuur in huis geweest.... — Niet opendoen! klonk haar bevel. — Wie doet er open in het holle van den nacht?! We zijn naar bed! Maar een herhaald en nu nog ongeduldiger bellen deed de juffrouw begrijpen, dat hij die buiten stond niet van plan scheen 't op te geven, en dat 't dus noodzakelijk was het bevel in te trekken. — Maar doe dan met de ketting open, en vraag eerst wie er is!

Achter het in houten krullen gevatte glas boven de voordeur werd voor hem, die buiten stond, een flauwe schemering zichtbaar, naarmate de juffrouw met het licht verder de trap afdaalde. — Wie is daar? — Mijnheer de Breul! Maar doe dan toch open! 't Is hondenweer!

Mijnheer de Breul stoof driftig naar binnen. Hij liep de meid zonder groet voorbij, sloeg de sneeuw van zijn pels, deed een vergeefsche poging om de deur van de voorkamer te openen, waarbij hij tegen de zware ganglantaarn bonsde met zijn hoogen zijden hoed, zoodat deze scheef op zijn hoofd kwam te staan, en kreeg daarna eerst zijn zuster, die achter 't licht stond, in 't gezicht. Hij ging haar vóór, met groote stappen de achterkamer in. — Ik heb er niet aan gedacht dat jij zoo vroeg op stok gaat, zei hij, maar ik had toch niet eer kunnen komen; ik kom juist van een vergadering. — Hij knoopte zijn pels open, om een brief uit een der binnenzakken te krijgen. — Brr!.... wat is 't hier koud!.... Hij knoopte hem dadelijk weer dicht.

Hij had vergeten zijn hoed recht te zetten. Zooals hij daar stond in dat rossige licht, dat zijn zuster nog steeds onbeweeglijk in de hand hield, met dat scheefstaande hoofddeksel, had men den gevierden staatsman, den deftigen volksvertegenwoordiger, nauwelijks in hem herkend. Hij scheen eer iemand die juist van een partij t'huisgekomen was, waar hij zich wat veel had gemonteerd.

Daar had je 't al!... Er was brand!!!...

— Brr! .... je zult me niet kwalijk nemen, dat ik mijn hoed ophoud.... Hij zette dien recht en haalde een stoel naar zich toe: — als ik niet door die vergadering opgehouden was, was ik wel vroeger bij je gekomen....

Eerst nu, nu zijn zuster zag dat hij niet van plan was zijn bezoek staande af te leggen, zette zij den blaker op de tafel, en ging op de uiterste punt van een der stijf op een rechte lijn tegen den muur staande stoelen zitten. Met een droog kuchje begon ze: — als ik den heelen dag alleen heb gezeten....

Je zult me niet kwalijk nemen, dat ik mijn hoed ophoud....

Maar ze voleindigde niet; het was duidelijk genoeg dat zij bedoelde: kan ik het laatste uur ook wel alleen blijven.

— Ik wilde niet tot morgen wachten, hernam haar broer, — met wat ik je mee te deelen heb. Ik heb een brief van den man van nicht Henriëtte de Breul, hij verzoekt dien tevens als kennisgeving aan jou te beschouwen: zijn zwager Constant is dood. Hier is hij, als je hem lezen wilt.

Op de plaats, waar 's heeren de Breuls zuster zat, was het of er iets kraakte. De heer de Breul zag op; zijn zuster zat even onbeweeglijk. — Als het maar geen muis was! .... Voor geen geld ware de heer de Breul met zulk een diertje in de kamer gebleven .... — Hemel, dat mensch kent nu geen aandoening hoegenaamd! .... Als jongelui waren zij en Constant zulke vrinden!

— Het is nog schielijk afgeloopen, zei hij. Een schijnbaar onbeteekenende verkoudheid, zul-je uit dien brief zien; niemand had er erg in. Zijn vrouw en kinderen verliezen veel in hem, al is 't niet geldelijk, want 't fortuin kwam van haar.

Juffrouw Bettemie vond het gelukkig als je bij je dood om nog iets anders betreurd werd dan om je geld.

— De Oost is een ongezond klimaat, zei de heer de Breul, alsof hij niets gehoord had. — Toch was Constant sedert zijn terugkeer in 't Vaderland veel bijgekomen. Toen hij uit Indië kwam, had ik hem geen jaar leven meer gegeven.

— Och, een mensch is altijd in perikel, zoolang hij leeft, zei zijn zuster droog.

— De de Breuls hebben in den regel een sterke gezondheid en worden oud, merkte de heer de Breul op. Hij dacht aan zijn eenig kind, en zuchtte. — Ik wou dat Betty wat meer van hen had! ....

Alsof hij die verzuchting luide had' uitgesproken, vroeg juffrouw Bettemie: — Hoe maakt je dochter het? Ik heb haar in lang' niet gezien .... Niet dat ik het kwalijk neem .... Wat heeft een jongmeisje bij een oud mensch als ik!

— Foei zuster, je petekind! ....

— Wat petekind? .... Het kind, dat naar *mij* heet, heet Bettemie! Hoe maakt ze 't?

— Ze ziet bleek .... en ze heeft denzelfden hoest als Adrienne, m'n goeie vrouwtje ....

— Och ja, alle menschen zijn goed nà hun dood. Zij was véél te goed! .... Betty, zooals jelui haar noemt, gaat denzelfden weg als haar moeder op.

— De professor zei toch ....

— De professor kan zeggen wat hij wil: daar is geen kruid voor gewassen: al de Mérincourts gaan heen aan de tering.

De heer de Breul huiverde. Hij wist wel dat die woorden zijner zuster hem den heelen avond zouden bijblijven. — 't Was misschien beter geweest, gaf hij ten antwoord, — als ik je van avond niet meer gedérangeerd had, maar Eduard schreef zoo speciaal, dat de kennisgeving ook aan jou was .... Enfin, ik heb gedaan wat mij werd opgedragen.

Juffrouw Bettemie rees overeind en nam den blaker op, alsof zij wilde zeggen: als je daarvoor gekomen bent, heb je je boodschap gedaan, en kunt nu wel heengaan. Ze deed een paar schreden naar de deur. — „Bonsoir". — „Bonsoir!" zei haar broer. Ik ga zien dat ik een kop thee krijg.

— Thee kan ik je niet meer presenteeren; dan had je vroeger moeten komen, zei juffrouw Bettemie, reeds in de gang om haar broer uit te laten.

De heer de Breul wachtte tot zijn zuster de voordeur had ontgrendeld, er de ketting afgedaan en het nachtslot omgedraaid. Door een kiertje liet zij hem ontsnappen. De deur viel achter hem dicht. Zijne voetstappen gleden onhoorbaar over de versch gevallen sneeuw; geen enkel geluid werd er op de geheel verlaten straat vernomen; alleen hoorde hij nog huizen ver het knarsen der grendels en van het slot, en het rammelen der ketting tegen de ouderwetsche massieve voordeur zijner ouderlijke woning.

De juffrouw had nog eens gekeken om zich te overtuigen, dat de deur met alle zorgvuldigheid gesloten was. Zij liep de groote, koude gang door,

op haar schreden terugkeerend, riep de meid, die slaperig op haar stond te wachten, een kort „ga maar .... ik kom!" toe, en trad daarna, met het licht nog steeds in de hand, de achterkamer weer binnen. In de gang had ze zich al vreemd gevoeld; hier overviel haar een rilling. Hoewel haar beenen haar bijna den dienst weigerden, wilde ze met de haar aangeboren zucht tot orde en regelmaat toch nog den stoel, dien haar broer had laten staan, weer op de lijn tegen den muur zetten, al vechtend tegen die vreemde gewaarwording, die haar nog niet losliet. Als ze maar in beweging kon blijven en zich met iets bezig houden! Daar op de tafel lag de brief, dien haar broer achtergelaten had .... ze zette haar bril op en hield 't beschreven papier achter het licht van de kaars. Het trilde in hare handen, terwijl ze klappertandde: ze voelde dat ze moest gaan zitten en trachtte daarna te lezen, maar de letters dansten en vloeiden ineen. — Konden „die mooie heldere oogen", die Constant eens zoo geprezen had, nu zijn doodsbericht niet eens lezen? .... Ze stond weer op; ze voelde immers dat beweging goed was? .... In den donkersten hoek van het vertrek stond de bonheur du jour; ze strompelde er heen, en deed een der glazen deurtjes open; het slot knarste bij het omdraaien en het deurtje piepte op zijn hengsels .... hu! .... een klagend geluid in de volmaakte stilte om haar heen .... Ze opende een der laadjes, waaruit een vochtige lucht van oud papier haar tegenkwam, en een weinig ter zijde gebogen, zóó dat het kaarslicht er in vallen kan, blijft ze staan. Ze hield het oog gevestigd op een der pakjes die er in lagen: visitekaartjes, alleen nog gebruikt als er in een der deftige families, die haar ouders kenden, iets te feliciteeren of te condoleeren viel, — en schrikte van haar eigen stem in de nachtelijke eenzaamheid; halfluid had ze gefluisterd: Madame Constant de Breul, née de Breul ....

— Bettemietje, kom eens beneden! Papa en Mama zijn uit, en daar is de jongenheer Constant in zijn nieuwe pakje! ....

Meer dan veertig jaar is het geleden, maar weer klinkt haar die stem der oude dienstbode in de ooren. — Ze was boven geweest, maar ze was hard naar beneden geloopen op het hooren van die woorden, en hier in deze kamer had ze met de oude Jans hem voor het eerst in dat nieuwe pakje gezien. Hij stond in den tuin bij het rozenperk, en de groote glazen deuren waren open, omdat het zomer was. Hij zou examen doen; ze wist nu dat hij er door gekomen was. Ze zag z'n mooie knoopen glinsteren in de avondzon .... z'n ponjaard .... z'n pet .... Vlug rende ze de groote glazen deuren door, en vlak bij hem hield ze stand. — Hé, wat ben je mooi! .... Ze kon hem niet genoeg bewonderen; hij moest alles vertellen: hoe 't op 't examen gegaan was: of 't moeielijk geweest was, en of hij alles geweten had .... Langzaam zijn ze opgewandeld, en de bank onder de groote lindeboomen genaderd, waar 't altijd zoo heerlijk koel in de schaduw is. Die bank is nù lang, lang weg; maar de boomen staan er nog.

— Als je nu al het moois van me afgekeken hebt, zegt hij op eens, ter-

wijl zij schrikt, — laat mij dan eens in die mooie blauwe oogen kijken!.... en hij trekt haar naast zich op de bank. — Hemel!.... wat krijgt ze 'n kleur!.... en ze zit naast hem eer ze 't weet. — Ik heb met 'n heelen boel mooie en lieve meisjes gedanst, vervolgt hij, — maar geen een zoo lief en zoo mooi als jij!.... 't Is niet noodig haar verlegenheid te verbergen, want hij gaat dadelijk aan 't vertellen van 't schip, waarmee hij nu zal uitzeilen, hoe mooi 't is aan boord — dat heeft hij allemaal al gezien! — en van Indië, waar hij nog niets van gezien heeft, maar waar ze hem toch al 'n heelen boel van hebben verteld. In Indië gaat hij vechten!

Laat mij dan eens in die mooie blauwe oogen kijken!

Zij kijkt even benauwd, en 't is of ze zijn arm, dien hij om haar middel geslagen heeft, heel zachtjes drukt, maar hij zegt dat ze daar niet bang voor behoeft te zijn, want dat vechten heerlijk is.

Haar oogen glinsteren weer in 't eigen oogenblik, nu uit puur respect voor zoo'n held, als daar naast haar zit. Zij is het volkomen met hem eens dat hij met roem overladen zal worden: dat gaat zoo van zelf, en en passant! en hij vertelt verder hoe hij dan over drie jaar weeromkomt.... en dan is hij ruim twintig.... juist een goede tijd om geëngageerd te zijn. Dan zal hij met oom spreken.... Zij beeft nù al bij de gedachte.

Met neergeslagen oogen belooft zij dat ze altijd aan hem denken zal; hij zweert plechtig dat hij haar nooit, nooit zal vergeten. Hij zal nooit in Indië naar een ander meisje kijken! En als we eenmaal getrouwd zijn, vervolgt hij,

terwijl zijn toon tot het meer huiselijk-bespiegelende afdaalt, — dan zullen we op reis gaan, allerlei mooie landen en steden zien, en 'n lief, mooi huisje hebben, en ik zal alles doen wat je prettig vindt, en jij zult alles doen wat ik prettig vind, en .... ja, er zal ook wel eens een tijd komen dat ik weer weg-moet en je niet mee kan nemen; maar dan moèt jij ook wel thuisblijven om op de kinderen te passen! zegt hij op eens als iemand die een oplossing gevonden heeft, — want kinderen hebben we dan natuurlijk ook. — En dan eindelijk, zie je — en 't is of nu zijn blik en zijn stem tot in de verste toekomst reiken — eindelijk, als ik dan alle reizen, die ik doen moet, achter den rug heb, dan laat ik je nooit meer alleen, en dan zullen we zoo gelukkig wezen, zóó gelukkig dat alle menschen jaloersch van ons zijn! .... En dan worden we oud .... natuurlijk heel oud! .... en als we dan eindelijk eenmaal dood moeten, dan hoop ik dat 't op één dag zal zijn .... want ik zou je onmogelijk kunnen overleven!

Zij heeft alles aangehoord, geknikt, hem eens aangekeken, en dan weer vóór zich gezien. Hij heeft alles even natuurlijk voorgedragen, zoodat ze als het ware meegedreven is op den stroom zijner jeugdige verliefde welsprekendheid; maar nu schrikt ze op eens, want hij zegt zoo hard dat ze 't in de achterkamer wel kunnen hooren: dan ben jij Mevrouw Constant de Breul, geboren de Breul: wat zou dat goed klinken! .... Hij ziet rond, zeker om te weten of er niemand in de nabijheid is, hij lacht, en eer ze 't weet klapt daar een zoen op haar gloeiende rechterwang, en ze lachen allebei hardop om dat gekke idee: Mevrouw de Breul, geboren de Breul.

Wat glinstert daar? .... Een oogenblik vergeet hij zijn verliefde plannen voor de toekomst om zijn lang begeerden en pas verworven schat te laten zien: — ja! da's nu zoo'n mooi dolkmes, dat je niet open kunt krijgen als je niet precies weet waar de veer zit. Dat moet je nu eens goed bekijken .... Zoo iets zie je niet alle dag!

— Ik heb 't gekregen toen ik na het examen t'huis kwam .... Kijk .... zóó gaat 't open .... en zóó weer dicht .... Voorzichtig! .... 't is hééł scherp! .... Neen zóó nièt .... Laat mij 't maar weer openmaken! .... Denk eens, als je in je lieve kleine handjes sneed ....

Zijn bruine verweerde jongenshand houdt de hare met mannelijke bescherming omvat; met twee zijner vingers draait hij haar ring rond en fluistert haar allerlei complimentjes in het oor, zoodat zij in 't eerst niet merkt dat hij met het mes in de rechter, die hij vrij heeft, in de bank zit te krassen. — Hemel! .... wat doet je daar? .... de bank .... Die jongens moeten toch overal in snijen! .... Lieve deugd .... als Papa dat zag! .... Hemel, wat heb je nu gedaan?! .... Daar stond het in de verf: Mev: Const: d. B. geb. d .... !

Constant was vertrokken, en alles ging zijn gewonen gang; alleen Bettemietje dacht altijd door aan haren neef, den jeugdigen adelborst. Ze maakte gruwelijke fouten in haar thema's; op school noch in huis wist men waar

hare gedachten waren gebleven; en 's avonds als de maan scheen, was ze menigmaal zoek: ze werd dan teruggevonden in een achterkamertje boven, waar de zilveren stralen zoo helder binnenvielen: het helderst van 't gansche huis. Ze was voortdurend in angst dat iemand Constants naam zou noemen, want ze wist dat ze dan een kleur zou krijgen; en ze was allerakeligst straks tegen 't najaar toen de stormen opstaken: toen rilde en beefde ze. Ze kon zich niet begrijpen dat iemand van de huisgenooten dan nog kon lachen of vroolijk zijn, terwijl Constant misschien op zoo'n oogenblik in levensgevaar was! Eindelijk kwam er tijding. Constants moeder kwam een visite maken en van hem vertellen. Hij had een voorspoedige reis gehad, was goed aangekomen, en had héél veel gezien. Den volgenden dag kwam zijn zuster Henriëtte; er was óók een briefje voor haar ingesloten geweest; dit moest zij haar heel ongemerkt geven.

Bettemie las het met een kloppend hart, en bloosde bij elke verliefde ontboezeming. Hij schreef dat 't goed was dat hij zoo'n drukken dienst had, en dat hij zooveel nieuws zag, anders zou hij het heusch niet zonder haar kunnen uithouden. Ze borg haar kostbaren schat zorgvuldig in haar zak: voornaam en groot als ze zich voelde, omdat ze een heuschen minnebrief gekregen had, en tegelijk doodsbang dat ze haar geheim verraden zou. Met een vergoelijkend schouderophalen voldeed zij aan het bevel der oude dienstbode, die kwam zeggen, dat het tijd was om naar bed te gaan; 't goeie mensch wist ook niet wie ze voorhad: ze was immers zoo goed als geëngageerd! . . . .

Ze zocht telkens naar een nieuw plekje om nòg eens ongestoord te kunnen lezen. En dan . . . . ze moest den brief ook nog beantwoorden! . . . . Een minnebrief krijgen was al een heel ding, maar den eersten keer terugschrijven! . . . . Dit stond vast: het moest door een list geschieden. De liefde is vindingrijk: zij zou er een bedenken!

Zij wendde hevige hoofdpijn voor op een Zondagmorgen, toen natuurlijk het heele gezin naar de kerk zou gaan. Ze trok zich in het boven-achterkamertje terug, met Constants brief, en de mooiste velletjes papier, die zij bezat. Eerst was het een punt van ernstige overweging of een velletje met een rozenknopje of een met 'n vergeet-mij-niet het meest geschikt was; toen kwam de groote moeielijkheid: wàt zou ze schrijven, en hoe zou ze beginnen? Wat zou ze er boven zetten? . . . . Ze neemt eindelijk een kloek besluit, en begint: Lieve Constant!

O ramp! . . . .

Ze had buiten haar steil rechtzinnigen vader gerekend; er preekte dien Zondagmorgen geen enkele dominee zuiver genoeg in de leer om door hem aangehoord te worden. De deur ging eensklaps open; en wie stond daar vóór haar? . . . . Papa! . . . . — Hoe, Bettemietje? . . . . Uit de kerk gebleven om hoofdpijn, en je zit hier te schrijven?! . . . . Haar vader ging naar de oude boekenkast, die een deel van een der wanden bedekte, en nam er een stichtelijk boek uit, gelijk zijn gewoonte was als hij een enkele maal de samenkomsten der Gemeente niet bijwoonde. Zij was zoo geschrikt dat ze nauw wist

wat ze deed: daar lag Constants brief geopend vóór haar, en ze maakte zelfs geen beweging om hem weg te stoppen! .... Haar vader deed een schrede nader; hij nam den brief op; zij hoorde hem prevelen: — Beste Bettemie .... hm .... hm .... nooit dien avond vergeten .... eeuwig aan denken .... hm .... liefhebben .... hm .... altijd .... — Neen, het was of die woorden van Constant zóó voorgelezen, als gloeiende pijlen drongen in haar hart! Haar onverbiddelijke vader nam vervolgens haar papier op (het was dat met het rozenknopje: hierop was de keuze na lang beraad gevallen) en zag het vluchtig in. — Kinderwerk! kwam er afkeurend over zijn lippen, en daarna op dien toon die er zoo bij uitnemendheid op berekend was om iemand de zwaarte van zijn misdrijf in al haar wicht te laten voelen: — Bettemietje, Bettemietje! .... ik wist niet dat je mij bedroog!! Niet alleen dat je je aan de onderlinge samenkomsten onttrekt, ongesteldheid voorwendt; maar ook dat je je bezig houdt met dingen, die met de jonkvrouwelijke kuischheid en de gehoorzaamheid, die je je ouders verschuldigd zijt, in strijd zijn .... hoe durft een kind van mij zooiets onderstaan?! .... Hij nam het lijvige werk van Smijtegeld en de beide brieven onder den arm; zij stak er nog even de bevende hand naar uit, maar had den moed niet iets te zeggen: — dien zal ik beant-

Dien zal ik beantwoorden!

woorden! zei haar vader, en hij tikte met den vinger op Constants papier, dat in zijn witheid en helderheid zoo sterk afstak tegen den grauwen band van Smijtegeld, en liet haar alleen. Ze bleef met de pen in de hand zitten; en zóó zat ze nog toen de huisgenooten uit de kerk kwamen. Neen, nù was de hoofdpijn waarlijk niet voorgewend!

Ze was bitter bedroefd, verlegen, verslagen, zich ten volle bewust van de zwaarte harer schuld. Aan verzet dacht ze geen oogenblik. Zich verzetten tegen Papa.... wie in huis hadde het onderstaan!.... Zwijgend hoorde ze hem het gedrag van Constant ten strengste afkeuren; ze had den moed niet één woord tot zijn verdediging in te brengen. Daarna werd zijn naam nooit meer in haar bijzijn genoemd. Ze begreep wel wie het bevel daartoe gegeven had. Als nichtje Henriëtte of hare moeder hen bezochten en van Constant vertelden, verwonderde zij zich over hare stoutmoedigheid hoe ze dit in bijzijn van Papa durfden doen. Drie jaren verliepen, de drie jaren na welke Constant gezegd had terug te zullen komen; en hij kwam. Maar wie sloeg er toen acht op, dat hij heelemaal uit Indië kwam, dat men hem in al dien tijd niet had gezien?.... Het gansche gezin was in rouw gedompeld, en allen waren met de grootste droefheid vervuld. Die nooit genoeg vereerde Vader, die man wiens verscheiden de gansche stad in rouw gedompeld had, de vrome Staatsburger, de rechtzinnige Christen, de hulp en steun hunner moeder was niet meer! Er waren zoovele deelnemenden in de groote achterkamer bijeen, dat niemand op Constant lette, dat hij haast geen woord sprak en dat niemand het woord tot hèm richtte, omdat er van niets anders dan van de groote deugden en verdiensten en van het afsterven des diep betreurden overledene sprake kon zijn. Zelfs de aandoening en schrik, die Bettemie een oogenblik gevoeld had toen Constant binnenkwam, rekende ze zich als iets schuldigs aan; want wie hadde thans niet als heiligschennis beschouwd het minste of geringste dat tegen den wil was van hem, die nu de oogen gesloten had, doch wiens geest hen nog omzweefde, en wiens nagedachtenis voortleefde in hun aller hart?.... Ze verweet zich nu dat haar hart nog zoo menigmaal in opstand was gekomen, dat ze niet genoeg bedacht had dat wijsheid en verstandige liefde over haar hadden besloten wat, al had ze 't niet begrepen, toch tot haar geluk en bestwil moest hebben gediend.

Dood!.... Onder den indruk van die meest ontzagwekkende van alle gedachten bleef zij nog dagen lang. Het zielloos overschot, dat zij aanschouwd had, de plechtige begrafenis, waarvan zij een indruk had gekregen, de stilte en de rouw vervulden haar jeugdig gemoed, en lieten er aanvankelijk geen plaats voor andere overleggingen. Maar eenige weken later, toen die eerste indruk voorbij was, klopte haar hartje weer als van ouds: er was een brief van Constant gekomen, en ze hoopte dat hij schreef dat hij overkwam. Maar de brief liep over gansch andere dingen, en van overkomen werd zelfs niet gerept. Hij maakte 't goed, schreef hij alleen, en met April was zijn verlof om. April kwam in 't land; Bettemie hoorde van de toebereidselen tot zijn vertrek; zij wist welken dag hij scheep ging en zag dien aanbreken en voorbijgaan: hij had geen enkele poging aangewend om haar weer te zien! Later hoorde zij het: de wijze waarop Constants oom den brief aan zijn dochter beantwoord had, had hem het terugkomen voor goed verleerd.

Het liet zich aanzien dat Bettemie's zorgzame moeder den zwaren slag, die

haar getroffen had, niet lang overleven zou. Ze was altijd een zwakke vrouw geweest; haar hechtste steun was haar thans ontvallen; hem dien ze gewoon was blindelings te volgen en daardoor haar kinderen het voorbeeld te geven dat zijn wil een wet was. Haar krachten namen af; de meisjes pasten haar op; ook haar zoon stond aan de sponde, waarop ze den laatsten adem uitblies. Nu eerst bleek het hoezeer die moeder de band geweest was, die het gezin bijeengehouden had. Als het hek van den dam zoude zijn, hadden eenige oneerbiedigen wel eens gezegd, daarmede op een mogelijk sterven van den vader doelend, — zouden de kinderen wel trouwen, temeer daar het fortuin ook niet tegenvallen zou. En zoo geschiedde het ook wat Bettemie's broer en zusters betrof. Alleen aan haar hart klopte Amor niet meer aan.

Uit nicht Henriëtte's brieven bleef ze van Constants wedervaren op de hoogte. Hij was gelukkig in den militairen dienst: hij had zich onderscheiden en was zelfs gedecoreerd.... schoon ze de wijsheid der redenen, die haar vader indertijd zeker bewogen had zóó te handelen, niet in twijfel trok, verwijlden hare gedachten toch vaak bij de voorstelling van wat het had kunnen zijn als de beschikking haars vaders anders was geweest. Na een paar jaren kwam de tijding dat Constant geëngageerd was. Op 't hooren hiervan voelde ze dat ze toch nog hoop gekoesterd had, en dat nu alles voorbij was.

Ze bleef na het trouwen van haar broer en zusters alleen in het ouderlijk huis achter. Gelukkig dat dit haar toebedeeld was. Ze liet alles zooveel mogelijk in den staat, waarin het bij het leven harer ouders was geweest; 't was piëteit die haar van geen enkele oude goede gewoonte deed afwijken, en aldus in het verleden deed voortleven of het nog tot het heden behoorde. Als haar vader gewoon was een anker wijn aan den dominee te zenden, of op die of die lijst te teekenen, men wist dat zij het ook deed; in de regeling der huishoudelijke bezigheden van haar moeder bracht zij geen de minste verandering; met één November werden de kachels gezet of ze ook al van één October af had' gebibberd van de kou — in zooverre geleek het heden ook inderdaad op het verleden, en het eene jaar vlood na het andere voorbij. Het was intusschen bij de boedelreddering gebleken dat het fortuin harer ouders ganschelijk niet tegengevallen was: die hooggeroemde zuinigheid was niet zoo hoog noodig geweest; ieder kind kon onbezorgd leven.

Nicht Henriëtte bleef nog altijd Bettemie's getrouwe berichtgeefster. Constants aanstaande, vernam zij van haar, was een meisje dat in Indië geboren was, maar van Europeesche ouders. Heel ingenomen was de familie met dit huwelijk niet. 't Meisje was zwak en ziekelijk, niet opgewekt van humeur, en ze bezat geen fortuin. Dit laatste las Bettemie in het vervolg nog wel eens meer als nicht Henriëtte ieder jaar bijna de vermeerdering van Constants gezin had te berichten. De tijdingen werden er langzamerhand niet rooskleuriger op toen Constants gezondheid op den duur niet te best tegen het klimaat van Indië scheen te kunnen, en zijn vrouw eigenlijk altijd ziek mocht heeten.

Hij vreesde, had zijn zuster geschreven, dat hij nog genoodzaakt zou zijn den dienst te verlaten, en een betrekking bij zijn schoonvader aan te nemen, die in een gezondere luchtstreek uitgebreide zaken deed.

Een der volgende brieven meldde dat Constant den dienst werkelijk verlaten had, en de betrekking bij zijn schoonvader aangenomen. Het was echter ook dáár geen couleur de rose; de berichten werden zelfs al minder en minder gunstig; hij moest hard werken, en die „uitgebreide zaken" waren op de keper beschouwd zoo uitgebreid niet. De toestand van zijn vrouw werd er bij al die financieële zorgen niet beter op; en de oudste jongen begon — mede een bezwaar, waar het geld niet op den rug groeide — op een leeftijd te komen, waarop het wenschelijk werd dat zijn opvoeding verder in Holland werd voltooid. Om haar broer tegemoet te komen had nicht Henriëtte aangeboden om den jongen bij zich aan huis te nemen, en met hare kinderen samen een opvoeding te geven.

Nicht Henriëtte zoowel als haar man hadden het al lang opgegeven nichtje Bettemie, die na den dood harer moeder meer dan ooit hokvast was geworden, te animeeren eens bij hen in de residentie te komen. Ze waren dus ten hoogste verbaasd toen nicht Bettemie op zekeren morgen een brief zond, waarin ze schreef voor zaken in den Haag te moeten zijn, en bij hen haar anker te zullen neerleggen. Welke die zaken waren, niemand kwam er ooit achter; dit alleen merkten nicht Henriëtte en haar man, dat nicht Bettemie geen oogen van Constants jongen af had, ze vond dat hij sprekend op zijn vader geleek, en hij kon net als deze toen hij jong was over de zee spreken en over zee-officieren met hunne mooie pakjes, zijn gansche illusie. 't Was in één woord een alleraardigste jongen ... en juffrouw Bettemie zou hoogst verwonderd geweest zijn als ze geweten had hoe die „alleraardigste jongen" nu niet direct een even gunstige opinie over haar in de keuken bij de dienstboden had gedebiteerd: een oude nicht, die hem aankeek of ze wat van hem hebben moest, maar ... wel verdraaid! ... toen hij die nicht een oogenblik later alleen in de gang tegenkwam, had ze hem een ding in de handen gestopt, dat, naar zijn oom zei, een gouden rijder was en wel veertien gulden waard! ...

De nicht was 's avonds weer vertrokken, met de belofte, die ze neefje had doen afleggen, dat hij haar eens schrijven zou. De jongen echter wisselde alleen den rijder, maar vergat het schrijven. In hare stille eenzame woning teruggekeerd, had nicht Bettemie genoeg stof tot nadenken.

Welk een contrast vormde háár leven, als ze het bij dat van nicht Henriëtte vergeleek! ... Deze woonde ginds in een huis, wel niet zoo mooi en ruim als het hare, maar ... gezellig — omdat ze er haar dagen niet alleen in sleet. Nicht Henriëtte had haar man, die haar op de handen droeg, ze had haar kinderen, lieve kinderen, die leven en vroolijkheid brachten in huis — en nu daar die jongen van Constant bij: een alleraardigsten jongen, haar viertal aanvullend en er bij passend of hij er altijd bij had behoord. En zij! ... Ze was benauwd geworden toen ze weer voor het eerst die eentonige stilte van die àl te ruime woning als had gevoeld: die woning, die toch óók eens weerklon-

ken had toen zij jong waren, van hun vroolijken lach, en die thans als uitgestorven was. Nooit had ze 't zóó gevoeld; niets was er hier, zelfs geen dier, waaraan ze haar zorgen had te wijden: wie zou haar missen als ze dood ging? Henriëtte was een huisvrouw, de moeder harer kinderen, die niemand van

Wel verdraaid! .

haar omgeving missen kòn. Ze was er maar één dag geweest, maar dat was haar duidelijk genoeg in het oog gevallen. Wat was nicht Henriëtte trotsch op haar man, op haar twee aardige meisjes ... inderdaad ook een alleraardigst spannetje! ... en dan die oudste jongen ... al was die nog niets, vergeleken

bij dien jongen van Constant. In haar goedhartigheid scheen nicht Henriëtte daar niet eens jaloersch op. Wat was die jongen van Constant vereerd toen zij gezegd had dat hij zoo op zijn vader geleek, en wat had hij lief over zijn ouders gesproken!... Dat had haar vooral zoo voor hem ingenomen.

Ze kon dien jongen eigenlijk best eens een dagje bij zich vragen ... Dat was 'n goed idee...

Hm, ja... maar zoo'n jongen een dagje bij zich ... daar was toch nog heel wat aan vast. Vooreerst: wat zou ze met hem doen?... O, dat was heel gemakkelijk: eerst 'n rijtuig nemen en eens wat met hem toeren ... hm, neen ... zoo'n jongen was zoo beweeglijk: die liep liever dan dat hij reed ... Een paar kornuitjes dan voor hem vragen ... met een zucht herinnerde juffrouw Bettemie zich dat ze in de heele stad geen kornuitjes voor hem kende... En wat zou zoo'n jongen eten!... Dan mocht ze de keukenmeid wel goed op 't hart drukken dat ze nog wat anders moest klaarmaken dan die kippenporties, die zij gewoonlijk nog niet eens opat... zoo'n jongen vragen was toch een heele toer ... daar mocht ze wel eens over denken ...

En zij dacht nog dagen lang. — Op zekeren morgen kwam de man van nicht Henriëtte onverwachts; ze schrikte toen hij zonder zijn vrouw vóór haar stond, want hij kwam noöit alleen. — Wat?.... Constants vrouw plotseling overleden?..... Het trof haar toch meer dan ze ooit gedacht zou hebben: zoo iemand die je nooit hadt gezien. Die arme Constant, die daar met vijf kinderen bleef zitten!.... Ze had bij nicht Henriëtte gezien hoeveel zorg vijf kinderen vereischten.... Constant had zijn vrouw nooit anders dan ziek gekend.... Ze noemde het onverantwoordelijk om te trouwen als je zulk een gezondheid hadt: dat was geen leven voor een man!.... Ze had diep medelijden met dien armen oudsten jongen; hij had nog juist zoo lief over zijn moeder gesproken, en hij was nu zoo ver van haar af geweest terwijl zij stierf. — Jongen, jongen, wat een ding!....

Toen haar neef vertrokken was, wijdde juffrouw Bettemie ernstige gedachten aan de vergankelijkheid van het ondermaansche. De vrouw van Constant was nog jonger dan zij.... Constant zelf scheelde met haar maar twee jaren.... en nu was die vrouw dood, en hij had den dienst moeten verlaten om zijn gezondheid. Wat had zij dan toch een reden tot dankbaarheid!.... Ja, er kwam wel een grijs haartje hier en daar voor den dag, en ze voelde ook wel dat ze geen achttien jaar meer was; maar als ze zich nu met Constant vergeleek, die nauwelijks veertig haalde, dan mocht ze dankbaar zijn!.... 't Was alleen die stilte, die eentonigheid, dat iedere dag gelijk zijn aan den anderen, dat geregeld afloopen van haar leven alsof 't een klok ware, dat haar voor haar gevoel soms ouder kon maken, maar dat haar misschien juist voor den tand des tijds had gespaard. Als ze er toen niet lang over gedacht had, maar ze had Constants jongen gevraagd toen het denkbeeld het eerst bij haar opgekomen was, dan had ze hem nu in de vacantie eens bij zich kunnen hebben.... maar nu ze het nooit gedaan had, kon ze er

slecht mee beginnen terwijl Constant weduwnaar was. Haar leven was ook meer dan eenzaam! Haar zusters waren na haar huwelijk naar een gansch ander deel van 't land getrokken, en haar broeder.... enfin, die had zoo geheel andere idées en belangen.... Die was een groot politiek man geworden, en zij een eenvoudige juffrouw met de vier kruisjes achter den rug.

De winter ging voorbij zonder iets bijzonders voor juffrouw Bettemie op te leveren. Het was weder zomer, en een zeer warme Zondag. Juffrouw Bettemie kwam uit de middagkerk: getrouw aan de gewoonte harer moeder: 's middags te voet, en 's ochtends per vigilante, zonder dat het weer op die schikking eenigen invloed uitoefende. In spijt van de warmte liep ze met haren gewonen gedécideerden stap stevig door, den dominee en zijn vrouw voorbij, dezer laatste daardoor de gelegenheid gevend om op te merken dat Bettemie de Breul (ze waren nog samen op de catechisatie geweest) toch nog niet oud genoeg was en veel te veel geld had om zoo weinig om haar toilet te geven. 't Was of het haar in 't geheel niet schelen kon hoe ze er uitzag. Die zwarte ouderwetsche doek met franje en geborduurde figuren, die rok die zoo sluik om haar beenen hing terwijl de crinolien toch overal veld gewonnen had, dien hoed dien zij — de domineesvrouw vergiste zich in die dingen nooit — reeds den derden zomer droeg.... als Bettemie wat meer haar best deed om er uit te zien als een gewoon mensch, zou ze nog in het geheel zoo onknap niet zijn. Ze waren even oud, maar de jaren hadden Bettemie vrij wat meer gespaard; ze had ook een gemakkelijk leventje en nooit gebrek aan geld.... Het tengere domineesvrouwtje had zelve een schot kinderen, en ruimschoots haar deel aan de aardsche zorgen gehad. 't Was alleen dat Bettemie zoo stijf en eenzelvig was; daardoor was het weinigje fleurigheid, dat de meisjes de Breul vroeger nog bezeten hadden, er heelemaal af gegaan.

Onbewust van de kritiek, die over haar uitgeoefend was, kwam juffrouw Bettemie t'huis. Ze legde haar bijbel, haar zedig opgevouwen witten zakdoek en haar flacon met gouden dop voorzichtig op de tafel, terwijl de meid haar vertelde dat er een brief gekomen was, een dikke met dubbel port; en dat er een vreeselijk ongelukkig sterfgeval was aangezegd: — Verbeeld u, juffrouw, Cornelis de oppasser, zijn vrouw.... en hij blijft met vijf kinderen zitten.... één is er bij zijn grootmoeder.... jongen, jongen, juffrouw, wat een ding!....

— Ja, 't is maar trouwen en kinderen krijgen, en als 't niet alles voor den wind gaat aan klachten geen gebrek! Die Cornelis vindt wel een andere vrouw; maak je daar niet bekommerd om! — De juffrouw verwaardigde de meid slechts met een knikje, dat zooveel als „ga nu" scheen te beduiden, en brak den brief open. Er viel een klein reepje papier uit van de hand van Henriëtte; naar de herkomst van den grooten brief, op mailpapier, hoefde ze niet te raden. Zij nam het eerst het reepje van Henriëtte ter hand. — Het is het makkelijkst dat ik je C's brief maar even stuur, — schreef deze, — dan weet je alles. 't Is geen

Enfin, lees zelve.

kleinigheid! Een man met vijf kinderen, die hals over kop naar Holland komt, en voor wie ik een huis moet zoeken en in orde brengen, en dan gebonden aan prijs! Ik ben natuurlijk blij dàt ik hem zien zal, maar de tijd is zoo kort: als alles maar goed terechtkomt. Enfin, lees zelve, en zend den brief s. v. p. terug. Je liefhebbende Henriëtte."

Juffrouw Bettemie zette daarna haar bril op om het fijne schrift van Constant te lezen. — Ik kom naar Holland, met al de kinderen, schreef hij. De doctor zegt dat ik mij haasten moet, wil ik er het leven afbrengen. Een langer verblijf in dit klimaat zou mijn dood zijn. — Er volgde een reeks financiëele bezwaren, klachten over den vulgairen schoonvader met wien hij thans de zaken moest afwikkelen, regelingen die nog te treffen waren en bestellingen die Henriëtte moest uitvoeren. — Nu, ze was er ook de naaste toe!

Juffrouw Bettemie zat na te denken met den opengevouwen brief op haar schoot. Ze vond dat Henriëtte wel wat blijder had kunnen zijn; 't was toch haar eenige broer, en ze had hem in zooveel jaren niet gezien. Als zij in Henriëttes plaats geweest ware, ze had hen eerst te logeeren genomen en hem daarna zelf een huis laten zoeken.... je kon immers nooit weten of 't Constant in den Haag bevallen zou, en of zoo'n knappe man als hij niet gauw misschien ergens anders een betrekking kreeg. Als haar moeder nu nog leefde, had zij ze wel zoolang kunnen herbergen.... en ze keek rond in die groote kamer, en bedacht hoeveel ruimte, waar niemand wat aan had, er in háár huis was....

Wat had' ze dan al meer kunnen doen, als ze geen eenzame, ongehuwde juffrouw was geweest!.... Ze had' een paar kinderen voor hare rekening kunnen nemen.... vooral dien aardigen jongen die voor zeeofficier wilde studeeren, wat veel geld kostte. Want 't zou héél jammer zijn als de carrière van zulk een jongen bedorven werd!....

Ze was zoo in gedachten verdiept, dat de meid wel tweemaal kloppen moest, eer de juffrouw „binnen!" riep. Ze durfde nu niet langer wachten; de juffrouw had niet gebeld om te dekken, en ze kon het eten niet langer goed houden. De juffrouw was altijd zoo op tijd, dat zij niet begrepen had waarom zij van daag niet had gebeld.

De juffrouw bleef nòg in gepeins zitten, ook toen het eten al opgedragen was. Daar zat ze; 't was de pen van een teekenaar waardig: voor die tafel, die veel te groot was, maar waar ze indertijd met haar ouders en met hun allen aan gezeten hadden, met die schalen, eveneens veel te groot, maar waar ze indertijd met hun allen van gegeten hadden: de portietjes geleken er nu poppenrantsoentjes op! En ze bedacht eensklaps dat ze nog vleesch voor de meiden moest geven; ze deed dit, en daarna zat ze weer eveneens als daarvóór. — Wat nicht Henriëtte bij haar drukke huishouden een beslommeringen kreeg!.... Jammer dat zij, die zooveel tijd had, haar nu niet wat kon bijstaan.... Ze zou bijvoorbeeld zoo'n pleizier hebben om dat huis nu eens netjes voor Constant te meubileeren.... ze zou nog heel goed weten hoe hij alles graag had.... Als ik nicht Henriëtte was zou ik toch voorzichtig

zijn met dat huren .... wie weet hoe ziek Constant hier aankomt .... 't Is te hopen dat de vaderlandsche lucht hem spoedig opknapt ....

Heel veel honger heeft ze niet, daar draagt zeker de warmte schuld aan. Als ze nu den raad van den doctor eens opvolgde, en eens een glas van dien ouden portwijn nam, wat hij haar bij hare laatste ongesteldheid zoo aangeraden heeft, ze heeft de flesch toen naar boven gehaald, maar toen het er op aankwam toch maar niet opengemaakt. Ze zal de meid bellen, dan kan ze die meteen een glaasje gewonen wijn geven, omdat 't Zondag is. Lieve hemel! ... 't is Zondag ... en ze heeft voor twee meiden vleesch gegeven, en er is maar één thuis!! ... Enfin, 't is nu eenmaal gebeurd. Ze laat de meid binnenkomen, haar den ouden portwijn ontkurken, en schenkt haar ook een glaasje in ... bij vergissing uit dezelfde flesch. Nu zal ze zelve toch óók eens proeven ... Ja, de docter had gelijk, zoo'n glaasje deed goed.

Ze zal nu toch wat moeten eten ook. Maar terwijl ze hiermee bezig is en eens opziet, valt haar blik toevallig in den spiegel ... ze had nooit zoo opgemerkt dat ze daar nagenoeg tegenover zat. Als ze zich een weinig terzijde buigt, kan ze haar gezicht zien en de schouders met een gedeelte van het bovenlijf. Die wijn heeft haar een kleur doen krijgen ... ze is er niet aan gewoon ... of het die ook is, die haar op eens zulke gekke gedachten ingeeft? ... Als ze zich nu eens bij haar tijdgenooten, bijvoorbeeld bij de vrouw van den dominee vergeleek, dan vond ze toch heusch dat ze zich nogal goed gehouden had ... haar figuur heeft zich zelfs heel goed gehouden ... dat heeft ze te danken aan haar moeder, die zei altijd: hoofd rechtop en borst vooruit ... zoo! ... Of de zorgen Constant gebogen zouden hebben? ... Als hij maar eerst weer rustig in Holland was, dan zou hij er wel weer bovenop komen; hij was zoo'n gezonde sterke jongen ... 't was alleen het klimaat dat hem kwaad had gedaan. En dan ... wie wist welk een onpleizierig leven hij had gehad? ... Ze had nooit veel liefs van die vrouw gehoord ...

Wat was ze nieuwsgierig om die andere kinderen van Constant te zien! ... Als die op zijn oudste leken, had hij héél knappe kinderen, en ze zouden zeker goed leeren ook, want hun vader was vlug ... ze moest den brief toch nog eens inzien. Werktuiglijk neemt ze haar bril ter hand, maar ze legt hem weer neer, want eigenlijk kan ze 't best zonder. Ze wilde nog eens zien welken dag Constant scheep ging, en wanneer hij dus zou aankomen. Ze schenkt zich eerst nog een glaasje in ... maar nu ook niet meer, want ze moet waarlijk voorzichtig zijn met dien wijn. Wacht ... ze zal de flesch eerst wegzetten. Met deze in de hand loopt ze de tafel om, den spiegel voorbij. Ze is toch eigenlijk weinig grijs ... als ze bedenkt dat haar broer nog twee jaar jonger is, en die is al zoo grijs als een duif. 't Wordt toch tijd dat ik een nieuwe japon neem, denkt ze na nòg een blik in het wel eenigszins verweerde glas, — dit lijf is al heel ouderwetsch; een mensch behoeft zich toch niet ouder te maken dan hij is ... Zou Constant me een erg oude vrouw vinden? ... Maar hij is in dien tijd óók een jaartje ouder geworden ... Ach, die arme jongen, met al die kinderen en zonder vrouw! ... Terwijl ze op nieuw in den spiegel

kijkt, denkt ze dat 't gelukkig is dat ze alleen is en niemand ziet dat ze zoo gek is een kleur te krijgen . . . O, die wijn! . . . Ze zal nu de flesch onverwijld wegzetten.

Na weer plaats genomen te hebben, ziet ze den brief thans in. Ah ja! . . . den vijftienden van de volgende maand . . . Dat is dus deze maand! . . . Dat is dus aanstaanden Donderdag . . . Ze rekent: dat is dus Donderdag vijftien . . . Donderdag twee-en-twintig . . . Donderdag negen-en-twintig . . . Don . . .

— Binnen!

Ze heeft niet hooren schellen, evenmin heeft ze gehoord dat er aan de deur is getikt. Het is haar broer, die haar nu en dan eens komt opzoeken, en heel verwonderd is dat hij haar nog aan tafel vindt. — Ja . . . hm . . . 't is wat later geworden van middag. Ze moffelt den brief weg, waarom weet ze zelve niet, want ze moet haar broer toch natuurlijk vertellen dat Constant weer in 't land komt . . . hoe gek dat ze niet weet hoe ze beginnen zal!... Laten we eerst bellen om af te nemen, zegt ze, dan kunnen we praten. Ze kan zich dan meteen nog eens bedenken. De heer de Breul blijft na de gewone vraag zijner zuster hoe het thuis gaat, zwijgend zitten terwijl de meid haar werk verricht; dan schuift hij naderbij.

Ze is toch eigenlijk weinig grijs....

— Betsy, je weet . . . . die oude Russen, die ik van je heb om ze van nieuwe couponbladen te voorzien . . . .

— Heb-je die meegebracht?

— Neen, herneemt hij. — Ik wilde je juist vragen of je goed vindt dat ze nog een maand of drie bij mij blijven liggen....

Als ze hem aanziet, gaat hij voort: — ja, dat moet je nu goed begrijpen.... Ik heb altijd bij Blom & Co. een prolongatie loopen.... Zijn zuster wil hem in de rede vallen, maar hij gaat voort. — Door een tijdelijke daling in Amerika moet ik onverwachts nog al aanmerkelijk suppleeren. Nou zou je me een bijzonderen dienst bewijzen als je me die Russen nog een paar maanden liet houden.... Je hebt er niets geen scha bij. 't Eenige is dat ze niet bij jou, maar bij Blom in de brandkast liggen.

Juffrouw Bettemie zet groote oogen op. — Wel neen!.... Geef je eigen effecten daarvoor.

— Dat zou ik je nu allemaal kunnen uitleggen, zegt de heer de Breul, — maar je zou het toch waarschijnlijk niet begrijpen. Alle fondsen zijn daar niet geschikt voor. Maar je oude Russen bijvoorbeeld, en je Russen Oostersche leening.... die nemen ze aan.... en daarom wilde ik je vragen of je er me die bij wilt geven. Ik verzeker je: je kunt er geen kwaad bij; en 't is maar voor hoogstens twee maanden.

Juffrouw Bettemie was op eens op een geheel ander terrein verplaatst: van Constant en 't poëtische Morgenland naar 't kille proza van den effectenhoek. Dat proza spiegelde zich op haar gelaat af. 't Zonnetje dat er op geschenen had toen haar broer binnenkwam, was geheel ondergegaan. Om met de domineesvrouw te spreken: de fleurigheid was er weer af. Ze bleef weigeren: een geruimen tijd nog; maar haar broer wist zoo mooi te praten en te betoogen, dat hij eindelijk toch toestemming kreeg om de oude Russen voorloopig dan maar voor die twee maanden te houden; wat het andere deel van zijn vraag betrof, hij zou morgen nog eens terugkomen om het antwoord te halen.

Dof klonk haar bonsoir. Juffrouw Bettemie wendde zich onrustig op haar stoel heen en weder: er moest licht komen; zij schelde: het was of die duisternis haar benauwde. 't Waren onaangename dingen: ze wou wel dat haar broer met die vraag weggebleven was. Ze wilde wel gelooven dat ze er geen kwaad bij kon, maar ze had haar wettig eigendom toch liever zelve in bewaring. 't Was moeielijk geweest neen te zeggen.... haar broer had haar zaken altijd gedaan en hij had ze goed gedaan: hij was een goed financier en ze wilde wel gelooven dat hij meer van zijn geld maakte dan zij, maar ze hield niet van die dingen. Ze geloofde toch eigenlijk dat dàt nu speculeeren was.... een gevaarlijk ding. Haar hoogst solide vader had het altijd ten strengste afgekeurd. Ze zal hem morgen zeggen dat ze zich bedacht heeft, en dat ze het toch liever niet doet. En meer geven.... ja, dat kon hij denken.... ze zou gek zijn!....

De heer de Breul kwam den volgenden morgen terug: — Wel Heere — neen, menschlief.... je begrijpt er niets van: letterlijk niets!.... Hij praatte nog mooier en deed zijn naam als diplomaat alle eer aan: niettemin over-

tuigde hij zijn zuster niet; toch wist hij het zoover te brengen dat ze hem niet alleen de Russen liet behouden, maar er zelfs de stukken der Oostersche leening bij gaf. — Maar hij moest haar nooit meer met zulke vragen aankomen! — Nog doffer dan gisteren klonk haar groet, toen hij haar met het pakket onder den arm verliet.

Gedurende de twee maanden die volgden kreeg juffrouw Bettemie al minder en minder vrede met hetgeen zij gedaan had. – O . . . . ze twijfelde niet aan hetgeen haar broer gezegd had, maar toch: ze zal blij zijn als die tijd voorbij is en de papieren weer veilig in haar brandkast liggen. — Die tijd was eindelijk voorbij: haar broer kwam, en vertelde met een gezicht alsof het de eenvoudigste zaak ter wereld gold dat het een onmogelijkheid was de papieren terug te geven, ja dat hij er zelfs nog meer bij hebben moest. In plaats van weer veilig in de brandkast terug te keeren, verhuisden er nog meer naar het kantoor van Blom & Co., of waarheen dan ook — want in haar narigheid begreep juffrouw Bettemie er nu heelemaal niets meer van.

Haar broer bracht haar bedaard aan het verstand dat ze, als ze niet toegaf, die eerst-afgestane stukken óók kwijt was. Ze was danig boos, en zoo geschrikt dat ze geen grond meer voelde, maar zijn bedaardheid werkte ten minste in zooverre kalmeerend, dat zij zijn betoog aanhoorde. — Ze behoefde zich niets ongerust te maken: dit hield hij vol; — integendeel: als hij kans zag om aan geld te komen, zou hij nog meer aandeelen nemen. Hij vertelde haar nu wat eigenlijk de quaestie was. 't Gold Amerikaansche spoorwegaandeelen: hij wist in 't geheim dat die binnen korten tijd ver boven pari zouden staan en dat er schatten mede te verdienen waren. Het hing alleen af van een verbinding van twee lijnen, die nog tot stand moest komen. — Zie je . . . — en hij teekende met den vinger drie denkbeeldige lijnen op de tafel — hier heb je nu de eene lijn, en dat is de andere; en als je nu deze verbinding krijgt, heb je dat enorme goederenvervoer het heele jaar door, van twee van de grootste zeehavens af . . . Kijk! . . . hier is de zee . . . 't Contract tusschen de twee Maatschappijen wordt eerstdaags gepasseerd, ze hadden gedacht dat het er in de laatste vergadering door zou gaan, maar er waren kleine bezwaren, en daarop wacht het nu; maar ik weet van goeder hand dat 't zeker gesloten wordt. En dan, zooals ik zei, zijn er met die aandeelen schatten te verdienen! — Alleen maakten zij, die niet achter de schermen zitten, zich nu wat ongerust; daardoor zijn de aandeelen nogal gedaald en moet ik bijpassen . . . Maar je behoeft je niets onge . . . .

Dat woord „bijpassen" deed juffrouw Bettemie op eens opzien. — Nu begreep ze er nog minder van! — Ze was een oogenblik zoo geheel met haar broeders betoog meegegaan, dat ze die denkbeeldige lijnen en de zee als vóór zich — en de voordeel-aanbrengende treinen reeds had zien rijden. — Bijpassen? — En ik heb altijd van Papa gehoord dat je in zoo'n geval de stukken maar stil in de trommel moest laten liggen als ze toch goed waren: onderin; en als ze dan weer naar boven gaan, doe je ze van de hand.

Haar broer maakte een ongeduldige beweging. — M'n lieve mensch... ik zie wel dat je er niets van begrijpt. Die aandeelen heb ik gekocht, en om ze te kunnen betalen, heb ik ze meteen in onderpand gegeven, met zooveel van mijn effecten er bij, als voor surplus noodig was.

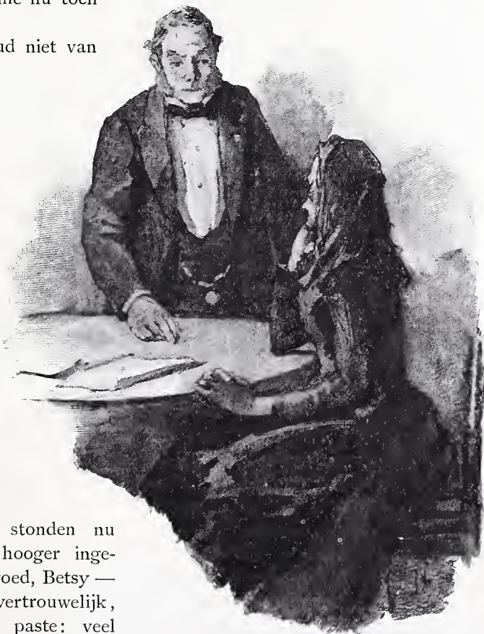
— Dus... ik begrijp er zooveel van, zei juffrouw Bettemie strijdig, — dat je iets gekocht hebt, waarvan je vooruit wist dat je 't niet betalen kon.

— Ach ja... maar ik zeg je immers: dingen die ik zeker weet dat binnen een dag of wat enorm naar boven gaan! — Bettemie had ook zoo'n alleronaangenaamste manier om iets naar hare verouderde zienswijzen te expliceeren: dat was nu iets dat algemeen reçu mocht heeten... Iedereen deed het tegenwoordig! — Hoor eens Bettemie, als ik niet wist dat 't een prachtige specucatie was, waar ik nooit kwaad bij kan, ik zou 't immers niet doen?... Daar ken je me nu toch wel voor!...

— Je weet: ik houd niet van speculeeren.

— Zoo zul je niet meer spreken, zei hij, — als ik er met een enorme winst uitgekomen ben. Je zult dan nog spijt hebben dat je niet met me meegedaan hebt...

Hij was al opgestaan; maar dit was een nieuw idee, en hij ging weer zitten om het nader toe te lichten. — Als ze nu nòg meedeed en ze kocht in, was ze er wèl zoo goed aan toe als hij; want ze stonden nu lager: hij had veel hooger ingekocht. — Begrijp eens goed, Betsy — en zijn toon werd vertrouwelijk, waar dit „Betsy" bij paste: veel beter dan het hardere Bettemie... maar in dit opzicht bleek zijn zuster onwrikbaar: hoe mooi hij ook praatte, zij was niet te bewegen: — ik houd niet van die dingen; in mijn oog is speculeeren zonde.

Hier heb je nu de eene lijn.

Toen haar broer vertrokken was, begon de zaak haar hoe langer hoe meer te benauwen. — Ze moest afleiding hebben, en kreeg, toen de lamp binnengebracht was, nicht Henriëttes laatsten brief uit haar zak, dien ze nog beantwoorden moest. — Haar broer had gezegd dat alles goed terecht zou komen — ze trachtte zich te troosten met de gedachte dat het een dwaasheid zou geweest zijn nu niet toe te geven: dan zou ze immers alles kwijt zijn geweest. — Nu was er geen kwaad bij: haar broer had het gezegd, en toch...

Die brief van nicht Henriëtte is een zeer belangrijke brief. Er staat niet meer of minder in dan dat Constant met vijf kinderen en de van zeeziekte vrije baboe gearriveerd is, en in den Haag bij nicht Henriëtte zijn intrek genomen heeft. Nicht Henriëtte heeft haren raad, om geen huis te huren, opgevolgd. Daar zijn ze nu!.... Constant is doodziek aangekomen, doch de vaderlandsche lucht schijnt hem nu al goed te doen, schrijft Henriëtte. Maar nu verder!... 't Is of 't Henriëtte toch wat te machtig wordt: de kinderen dwingen den heelen dag, schrijft ze, en de baboe, de eenige die met ze om kan gaan, moet over acht dagen weer weg, met 'n andere familie. Het heele huishouden is dag en nacht in de weer om den zieke op te passen en de kinderen te bedienen. Nicht Henriëtte voegt er bij: er zijn oogenblikken, waarop ik geen raad weet met die losgelaten bende. Dat is toch ongevoelig, denkt Bettemie, de kinderen van haar eigen broer! Ze heeft medelijden met die arme schepseltjes, waarvan de vader ziek, en de moeder dood is. Henriëtte had goed praten, haar eigen kinderen hadden een vader die zich met hen bemoeien en hen verbieden kon, en geen halve wilde tot moeder gehad... Als het hier in de stad was, ging zij er heen om wat te helpen... Daar zou niets geks in steken, want 't waren haar eigen neefjes en nichtjes; en ze zou Henriëtte licht een heelen boel uit de handen kunnen nemen... Tut, tut... ze zouden zoo lastig niet wezen!... Ze gelooft niet dat Henriëtte 't goed met die meid getroffen heeft, die ze voor de twee kleintjes heeft gehuurd... die tweede meid van háár zou veel zachter met kinderen zijn... Als ze Henriëtte eens voorstelde om de twee kleintjes maar bij háár te sturen? Ze zou ze de kamer naast de hare geven; dan was ze dag en nacht in hun nabijheid, en ze zou wel zorgen dat ze niet ruw behandeld werden. Kleintjes waren eigenlijk veel minder lastig dan grooten: ze sloegen geen handen aan de deuren en zetten geen voeten op de pooten van de tafels, en boven op zolder stond nog een tafelstoel en een kinderwagen uit den tijd toen zij zelven jong waren...

Maar neen, dat kon ze toch niet vragen, bedacht juffrouw Bettemie met een zucht, men moest nooit vergeten dat Constant weeuwenaar was...

...Hij zou wel gauw hertrouwen... Henriëtte schreef dat hij er verschrikkelijk slecht had uitgezien bij zijn aankomst, maar dat hij nog altijd een knap man was, en eigenlijk niet oud voor zijn leeftijd. Bettemie hoopte maar niet dat hij zoo'n erg jonge vrouw zou nemen: iemand in zijn omstandigheden was gelukkiger met een vrouw van zijn jaren. Als hij maar eerst beter wordt,

en hij krijgt dan een vrouw met geld, en die lief voor hem is — liever dan die eerste vrouw — dan zal alles nog wel schikken, dacht juffrouw Bettemie.

Haar oog viel op de trommel, die in een hoek op het kastje stond, waar ze die had neergezet omdat de meid, die met het licht binnenkwam, er niet mee noodig had. Er naast lagen nog de kaartjes en roode bandjes, die haar broer van de stukken af gedaan had, eer hij ze meenam. Ze opende de trommel, en legde ze er weer in, op het nommer waarop ze hoorden. Dan konden ze er zoo weer om, als haar broer de stukken terugbracht. Wat was toch een vrouw die alleen stond op de wereld!... en haar zaken moest overlaten aan een ander, al was die ander ook haar eigen broer... Dat was met een getrouwde vrouw toch heel anders, die had met haar man dezelfde belangen... Juffrouw Bettemie zette zich weer neder, en schreef 't antwoord aan nicht Henriëtte.

Tweemaal nog moest er „bijgepast" worden; tweemaal, en zoo dikwijls zij het nog hooren wilde, verzekerde de heer de Breul zijn zuster dat ze zich niets ongerust behoefde te maken: als men wist wat hij wist — de toekomst was schitterender dan ooit. — Hij kwam in die dagen drukker dan hij anders deed; ze hadden nu een punt van aanraking; hij bond zich niet meer aan een vast uur, maar had behoefte om op alle uren van den dag van de vergadering in Amerika te vertellen, en van de gouden bergen in het verschiet. Eens bracht hij haar verschenen coupons, iets wat juffrouw Bettemie moed gaf: de stukken waren er dus nog. Als ze zoo alleen zat en zich soms allerlei akeligheid voorspiegelde, was ze wel eens voor het tegendeel bang geweest. Eindelijk was het de dag, waarop de vergadering was uitgeschreven. — Aan zijn praten en redekavelen kwam geen eind: ze zou eens zien hoe gauw de aandeelen nu de hoogte in gingen: wat zouden die uilskuikens, die ze van de hand gedaan hadden, een spijt hebben!.... en dergelijke opmerkingen meer. — Den volgenden dag kwam hij doodsbleek en met een nieuwsblad in de hand binnen. — De vergadering had plaats gehad, maar men had het voorstel niet aangenomen. De verbinding der twee lijnen kwam tegen alle berekening niet tot stand. — Op hare vraag hoe hij dit nu reeds weten kon, ontvouwde hij met trillende vingers het nieuwsblad: op de beurs te New-York waren de aandeelen meer dan veertig percent gedaald!....

Een verschrikkelijke stilte volgde. Juffrouw Bettemie zag beurtelings op naar zijn verwrongen trekken, beurtelings naar de fijn-bedrukte krant, en ontzetting, maar meer nog toorn, was op haar gelaat te lezen. — 't Kan mij niet schelen, maar ik wil mijn papieren terug hebben, zei ze allernadrukkelijkst, en maakte een beweging met de hand, alsof haar broer ze al bij zich had', en zij ze zoo maar kon aannemen.

— Ik wou dat ik instaat was het te doen! zuchtte de heer de Breul. — M'n aandeelen zijn op het oogenblik niet veel meer dan scheurpapier, en

al 't onderpand moet gerealiseerd worden, om den geldschieter te voldoen. Ikzelf verspeel er....

Hij moest zich aan zijn stoel vasthouden om niet neer te storten. Hij wischte zich 't klamme zweet van het voorhoofd en bleef wachten als iemand die zijn vonnis zal hooren: in doffe wanhoop en met gebogen hoofd.

— Mijn stukken, zei zij langzaam, — zijn toch niet — weg?....

— Die vervloekte Mof, barstte de heer de Breul uit, — die mij dàt aangeraden heeft! In 't voorjaar was ik te Berlijn, zooals je weet, en daar kwam ik in relatie met Schülze en Müller, de grootste bankiers die er op het oogenblik zijn. We spraken over die aandeelen, die toen pas aan de markt waren gekomen. Er was iemand van hun firma heen geweest, vertelden ze, en die ging er weer naar toe; alles was nog mooier dan men gedacht had: 't was een goudmijn in één woord. Vervloekte Schwindel!.... Ik wist toen niet dat zij zelven die dingen hadden opgevijzeld, omdat ze er mee in hun maag zaten!... en dat ze gespuid hadden wat ze maar konden!... Zóó ben ik er ingeloopen.... En de schurken zelf zijn tienmaal millionnairs!....

— Je meent toch niet, vroeg juffrouw Bettemie met groote oogen, — dat àl mijn stukken — weg zijn?...

— Was dat nog maar alles! steunde de heer de Breul, — maar er zal nog heel wat bij moeten....

— Van mij krijg je geen cent meer! besliste zijn zuster.

— Mensch!... je weet niet wat je zegt!... Op die aandeelen heb ik geld opgenomen; en degene, die dat geld gegeven heeft, moet het natuurlijk terug hebben. Nu zijn al die stukken, met het surplus, daartoe bij lang niet toereikend. Ik heb alles, wat ik zelf bezit, in onderpand gegeven; alle stukken die ze aannemen.... die ben ik óók kwijt!...

— Da's jouw zaak, zei Bettemie streng. — Als je je eigen boel wilt opmaken, dat moet je zelf weten.... als je zoo gek wilt zijn.... Maar dat je er mij in laat loopen, is slecht, meer dan slecht!... Van mij krijg je geen cent meer!...

— Ach Bettemie... ik bid je... ik smeek je!... Als je me niet helpt, sta ik op straat! — Dan executeeren ze me! — Ach Bettemie, denk aan onzen naam en aan m'n eenig kind!...

— Daar hadt je zelf om moeten denken! beet zij hem toe. — Als ze je in de gevangenis zetten, heb je precies wat je verdient.

— Kon ik er jou je geld maar mee teruggeven!... Je boosheid is alleszins rechtmatig en verdiend, zei hij. — Hij had in zijn deemoedigheid nog erger beaamd als zijn zuster hem nog erger naar het hoofd geslingerd had. — Tegelijk begon hij toch te begrijpen dat hij hiermee bij Bettemie niet verder kwam: met 't gezonde verstand had zij altijd rekening gehouden: hierop moest hij werken. — De zaak ligt er nu eenmaal toe, begon hij na een oogenblik: — 't geld is toch weg; 't eenige wat ik vraag is dat je me met

een betrekkelijk kleine opoffering voor schande bewaart. — Zoo logisch mogelijk zette hij nog eens alles uit elkander. Hoewel zij smadelijk opmerkte dat ze niet op de wereld was om alle de Breuls, die verkozen slecht te zijn, bij te staan, scheen ze toch in zwaren tweestrijd. Het feit dat de eenige zoon van haar alom geachten vader in dezelfde stad waar deze had gewoond, tot schande gemaakt zou worden, woog meer bij haar dan ze zich nog wel wilde bekennen. Zij vroeg hoeveel hij noodig had. — Eén voorwaarde stelde ze echter: hij moest haar zooveel laten dat ze in haar huis kon blijven wonen. Dit verliet ze nooit; niet eer men er haar uitdragen zou!

Zij liet hem gelijk voorheen de stukken uit haar trommel krijgen; zij zag hoe hij ze apart lei; hoe de stapel aangroeide, dien hij straks meenemen zou. Terwijl hij haar verzekerde dat ze, zoo zuinig als zij leefde, best in haar huis kon blijven, trachtte hij haar moed in te spreken door de verzekering dat hij nog andere ondernemingen loopende had, en dat hij in den regel altijd gelukkig was. — Wie wist nog hoe gauw hij het weer terug...

Eer hij uitspreken kon, had zij hem het zwijgen opgelegd.

— Kom mij met die praatjes niet meer aan: ik weet nu hoeveel er op te rekenen valt. Wat weg is, is weg. — Zij kneep haar lippen dicht, alsof ze haar laatste woord gesproken had.

Toen de papieren in den wijden zak van 's heeren de Breuls overjas verdwenen waren, en hij zelf vertrokken was, bleef juffrouw Bettemie eenigen tijd voor zich uitstaren bij de puinhoopen van haar voor een goed deel verloren fortuin. Meer dan half leeg had haar broer de trommel geplunderd; toen er eindelijk beweging in haar gestalte kwam, strekte ze in haar neiging tot opruimen haar hand naar de thans vele kaartjes en roode bandjes uit, die op de tafel verspreid lagen; zij bond ze bijeen en legde ze naast de andere onder in de trommel, terwijl ze al zuchtend trachtte te berekenen hoeveel ze wel verloren had; en in haar narigheid stond de rekening nog slechter dan ze in werkelijkheid was. Ze zag zenuwachtig op; er werd aan de voordeur gescheld. Ze luisterde; er klonk een mannenstap in de groote gang; snel pakte ze alles in de trommel bijeen, zette die weg en verborg haar tusschen de plooien van het gordijn. Het was haar broer, die terug kwam om nòg meer te halen!... Ze zou nù wat ze over had beschermen ten koste van wat 't ook zijn moest!.. De deur ging open, zonder tikken... juffrouw Bettemie moest de hand boven de oogen brengen om zich goed te overtuigen... haar broer was 't niet. De gestalte, die daar op den drempel stond, was kleiner, vierkanter; ze zag een forsch, mannelijk gelaat, met sprekende oogen; het hoofdhaar en de knevel begonnen te grijzen en de gelaatskleur was bleek, maar toch drong het bruin er door heen; wat juffrouw Bettemie het eerst spreken deed, waren die oogen met dien lachenden trek om den mond, nu scherper, dieper gegroefd, maar toch de oude trek, dien zij had kunnen uitteekenen als zij aan die kunst had gedaan... Constant! riep zij op eens uit, haar broer en de stukken en de

Constant! . .

vergadering in Amerika met de gedaalde aandeelen vergeten, en weer verplaatst zoo vele, vele jaren terug, in die zelfde achterkamer, die er toen nagenoeg uitzag als nu. — Constant!.... en hij laat er met dezelfde stem als voor zooveel jaren en met een zeemansknoop er bij: Bettemie!... op volgen, terwijl hij hare twee handen tegelijk drukt, en zich meer, meer dan gelukkig noemt, omdat hij weer in Holland en bij zijn oude vrinden is.

Er bestond één oogenblik voor Bettemie niets meer op de wereld dan zij zelve en Constant. De kleur keerde op haar gelaat terug en haar oogen glinsterden: ze zag er uit of ze wel tien jaar jonger was terwijl Constant zich nederzette en begon te vertellen: van zijn terugkeer, van de moeielijke reis die hij doodziek had moeten doen, van zijn wederwaardigheden in Indië.... hij had' 't er niet langer uitgehouden, zei hij, — 't was zijn dood geweest als hij er langer had moeten blijven; maar nu had de vaderlandsche lucht hem alweer vóor een groot deel opgeknapt. Hij herademde hier.

Met welgevallen liet zij haar blik op hem rusten. 't Was haar een genot te luisteren naar die welbekende vroolijke stem; hij zweeg slechts om te hooren hoe het háár in al die jaren gegaan was: — och, zij had vóór alles een stil leven geleid: er was uit haar geschiedboek weinig te vertellen, uitgenomen natuurlijk de groote gebeurtenis: de dood harer ouders — en Constant wijdde een hartelijk woord aan de nagedachtenis zijner lieve zachte Tante, maar sprak wat schielijker over het smartelijk verlies van zijn Oom heen; misschien wel omdat hij tegenover Bettemie gezeten niet zóóveel reden scheen te vinden om diens afsterven te betreuren.

Hij vertelde verder: Henriëtte had haar best gedaan; hij was in zijn huis; maar och.... 't was maar een bovenhuis, zonder een enkel hoekje tuin, — en je begrijpt, voegde hij er bij, — wij die in Indië niet gewoon zijn op dakpannen en goten te kijken.... maar enfin, voor kromme sprongen is de beurs niet ruim genoeg. — Zij vroeg naar zijn kinderen, en in de eerste plaats naar den oudste, dien zij gezien had: — o, braaf ondeugend, maar dat hoort er zoo bij! zei hij. — Er komt wat kijken, als er zooveel zijn!... Ja, hij is een baas, die oudste: er zit een kop op: 't zou dood-jammer zijn als hij zijn studiën niet voort kon zetten, maar de money.... Ze hebben me al een baantje bezorgd.... ja, de menschen zijn allerhartelijkst voor me, dat moet ik zeggen! — maar ik had 't wel wat lucratiever gewenscht.... Ja, Bettemie, dat weet jij zoo niet, maar die money, dat is een leelijk ding, if you have not plenty of it.

Er was een wolk over haar gelaat gegleden: de kleur er van was verdwenen en de oogen stonden dof; al pratende vond Constant dat ze toch drommels oud geworden was, wat hij bij zijn binnenkomen niet zóó had gezien. Ze was toch nog een paar jaren jonger dan hij, en hij had campagnejaren in Indië achter den rug. Terwijl hij haar aanzag, herhaalde hij nog eens: ja die money!... meer omdat hij niet wist wat hij zeggen zou, want ze

keek opeens zoo vreemd vóór zich dat hij bijna gevraagd had of er wat aan schortte.

— Geld maakt niet altijd gelukkig, brak zij de stilte af met een gesmoorden zucht.

— Allez!... 't is toch niet onpleizierig als je op z'n tijd je couponnetjes kunt knippen, zei hij gul.

— Als je dan maar zorgt dat geen ander ze voor je knippen komt, antwoordde zij met zulk een bitterheid, dat hij onwillekeurig opzag. — Wat deed ze vreemd!... Die oude-jongejuffrouwen kregen toch allemaal iets eigenaardigs.... — Dan moet je ze maar goed achter slot houden, hernam hij, en zijn blik scheen er aan toe te voegen: dat is je zóó wel toevertrouwd!

Achter slot houden!... Toen Constant in 't land gekomen was, hoe goed was toen haar hart geweest, hoe had ze 't toen betreurd dat de omstandigheden haar niet toelieten hem op eenigerlei kiesche wijze van dienst te zijn en hem te helpen; hoe gaarne had ze toen al wat ze bezat te zijner beschikking gesteld!... Ze had nu juist eens vertrouwelijk met hem willen spreken; ze had hoop dat het haar wat verruimen zou: — wien had ze ooit voor wien ze haar hart kon uitstorten? — 't Zou aan de zaak wel niets veranderen, maar toch... En in het diepst van hare ziel had eene stem gefluisterd: ik wil liever niet dat Constant me voor rijk aanziet terwijl dit niet zoo is.

Uit den schamperen toon van Constants woorden was het nu gebleken dat 't er niets op aankwam of hij haar voor arm hield of rijk.

Hij zag haar aan. — Met woorden had hij het niet duidelijker kunnen zeggen: hij hield haar voor een rijke juffrouw, die er slechts op bedacht was hare schatten te beschermen en te bewaren: eer hij nog het bewijs gegeven had dat hij van plan was er een aanslag op te wagen, had zij hem al afgeschrikt.

Het bloed steeg haar naar 't hoofd bij deze ondraaglijke gedachte, en het was haar onmogelijk één woord te vinden om Constant beter in te lichten... Och, wat deed 't er ook toe?... 't Was immers beter zoo!... Als ze rijk ware geweest, had ze, met hare nog nooit veranderde genegenheid, voor hem en zijne kinderen een steun kunnen zijn; thans, nu ze arm was, kon ze tòch niets voor hem wezen — wat werd er langzamerhand anders van haar dan een oud familiestuk, dat hij misschien vergeten, misschien uit oude relatie nog nu en dan eens bezoeken zou?...

Hij was de eerste die de stilte afbrak. Nadat ze nog een wijle over onverschillige onderwerpen hadden gesproken, stond hij op om heen te gaan. — De hartelijke toon, waarmee hij binnengekomen was, was verdwenen. Het was voor beiden een verruiming toen hij afscheid nam. — Na zijn herstel had hij zich gehaast om de vrienden zijner jeugd te bezoeken, en zijn zuster had hem geplaagd dat Bettemie wel een goede moeder voor zijn kinderen zou zijn: zij was rijk, en hield nog altijd veel van hem. Toen zij daar in

de eerste blijdschap van het wederzien zoo verjongd vóór hem stond, had hij die gedachte nog zoo onmogelijk niet gevonden. Hij had geloofd dat zij nog dezelfde was. — Nu had hij gezien hoeveel de tijd in zijn gulle Bettemie had veranderd. — Hij stelde dit bezoek bij de andere decepties, die hem bewezen hadden dat 't ook in Holland niet alles goud was wat er blonk.

En zij?... Haar afscheid klonk koel; de gewone plichtplegingen werden daarbij bijna toonloos door haar uitgesproken; maar nauwelijks had hij zich omgewend of de tranen stonden haar in de oogen. — Ze voelde dat de klove gegraven was, die hen voor de tweede maal, en nu voor goed zou scheiden. — Ze wist dat hij heengegaan was om nooit weder te komen.

Juffrouw Bettemie haalde de trommel uit haren schuilhoek te voorschijn; en hoewel de last nu licht genoeg geworden was, kostte het haar moeite dien naar boven te brengen. Zij zette haar in de brandkast, en na die gesloten te hebben, bleef ze met doffen blik voor zich heen staren en vroeg zich af wat haar in de toekomst stond te doen. Met de koelbloedigste kalmte overwoog ze welke maatregelen ze zou moeten nemen om haar verteringen zoo in te richten dat ze niet eerlang op straat stond; met andere woorden dat ze hier in dit huis, het erfdeel harer ouders, kon blijven — nu nog haar eenige wensch. Haar broer had wel gezegd dat die inkrimping en bezuiniging niet noodig waren, maar wat haar broer zei, daarop viel niet te bouwen; dit had ze helaas ondervonden. Al terstond werd door haar voorgenomen dat ze ééne der meiden, die voor welke ze de minste sympathie had, zou afschaffen, en de andere vragen of ze alleen bij haar wilde blijven. Met de grootste nauwgezetheid ging ze verder alles na: wat ze at, dat in het vervolg niet meer gegeten behoefde te worden zonder dat ze daarom zou sterven; wat ze dronk, wat ze aan haar kleeding besteedde, en wat ze voor haar genoegen of comfort verteerde — dit laatste was zoo gering dat er niets op te bezuinigen viel. Met vaste hand toog zij aan het werk om haar plan te volvoeren. Zuinigheid had ze bij haar ouders betracht en geleerd; wat ze nu aanwendde stelde wat toen was toegepast, verre in de schaduw. 't Was of ze er vermaak in schepte de zaak tot het uiterste te drijven en zich van lieverlede ook het noodigste te ontzeggen — die broer, die haar zoo ongelukkig gemaakt had, mocht nu zien wat daar het gevolg van was. Vrees reikte daarbij der hoofdigheid de hand: als de weinige effecten, die ze over had, eens geen rente meer gaven, als er eens een nieuwe belasting kwam, een noodzakelijke uitgaaf daar ze niet op had gerekend, een ernstige ziekte... Van lieverlede onttakelde ze hare vertrekken; ze had ze immers niet noodig; er waren er te veel in dat groote huis. Ze plakte de schoorsteenen dicht en deed ze afbreken, ze sloot de blinden; de tijd bracht langzaam en zeker die veranderingen teweeg, die van Bettemie de Breul de gierige, zonderlinge oude juffrouw maakten, die wij op dien stormachtigen Novemberavond aantroffen. De menschen veroordeelden haar en lieten haar alleen: welk een contrast vormde zij met haren broer: zij, te

. . . . dit kaartje.

gierig dan dat zij één penning zou uitgeven voor haar eigen of anderer genot; en haar broer, de geëerde, de algemeen geachte, de royale Mr. de Breul, wiens weldadigheid en royaliteit bekend waren, en die steeds bovenaan stond waar het gold wel te doen!...

En zóó stierf ze, nog levend, de wereld af, terwijl Constant weer een vrouw gevonden had, voor welke weggelegd was wat zij eens zoo vurig had begeerd. Die vrouw mocht hem het leven veraangenamen, zij mocht hem in het tweede huwelijk geven wat hij in het eerste had gemist. Juffrouw Bettemie hoorde al deze dingen door nicht Henriëtte, hare getrouwe verslaggeefster; en de tijd bracht het eindelijk zoover dat ze zich zelfs in zijn geluk kon verheugen. Daar kwam de laatste tijding: die werd door haar broer gebracht — een Jobstijding: wat zou *hij* ook anders brengen? Constant was dood!

Constant was dood. — Ze stond bij den bonheur du jour; haar handen weigerden haar bijna den dienst.... een nieuwe duizeling overviel haar.... Ze trok het laadje uit het meubel, en wankelde er mee naar de tafel. Daar lag de brief, dien haar broer achtergelaten had. Ze streek zich over de oogen, en trachtte bij de weifelende vlam te lezen: — Constant is maar kort ziek geweest; eergisteravond is hij met de hand zijner vrouw in de zijne als het ware ingeslapen. Zijn weduwe is diep bedroefd; de kinderen waren allen hier, ze doen wat ze kunnen om haar te troosten....

De brief valt uit Bettemie's bevende hand. — Constant's weduwe.... ze ziet haar in diepen rouw.... omringd door zijn kinderen die haar als een moeder liefhebben.... vooral dien oudste dien ze als knaap gezien heeft en die, nu man geworden, nog meer op zijn vader zal gelijken.... ze hoort in verbeelding hoe ze haar troosten en haar trachten te vergelden wat ze voor hen en hun vader deed.... Tranen verduisteren haar oogen terwijl het verleden met al zijn bitterheid oprijst voor haren geest. — Als het anders had mogen zijn, had' zij Constant de oogen gesloten, zij had' hem het laatste deel van zijn leven veraangenaamd, zij had' den dank zijner kinderen ontvangen, die háár moeder zouden hebben genoemd....

De kaars knetterde: ze was bijna opgebrand. Juffrouw Bettemie strekt de hand naar een der pakjes in het laadje uit. — Neen, deze niet: die zonder rouwrand: zij behoefde niet in den rouw te gaan.... Bij Constants leven had ze geen deel aan hem gehad: bij zijn dood voegde háár slechts als eenig rouwbetoon.... dit kaartje.

HET BROERTJE, DAT STUDEEREN ZOU.

DOOR

THEODOOR VAN MEERENDONCK.

I.

Het Broertje, dat studeeren zou.

Op een schoonen, helderen herfstmorgen van het jaar 1876 stond in het kleine dorp Berenkamp op de Veluwe de oude, gele diligence gereed om de gewoonlijk zeer weinige reizigers naar het station Eede te vervoeren. Vink, zoo heette de bejaarde, met zijne passagiers steeds op zeer familiaren voet levende koetsier, verliet reeds het logement, waar men moest uitstappen; hij trok zijne dikke jas aan en begon, nadat hij langzaam en gebrekkig den bok had beklommen, eenige valsche tonen uit zijne verroeste trompet te stooten, als teeken, dat men afreed. Slechts één passagier heden, de eenige logeergast van het deftige logement, dat zich spoedig *hôtel* zou gaan noemen; een zeer fatsoenlijk heer, die gisteren om vijf uren medegekomen was en naar den dominé had gevraagd. Juist zette de zware wagen zich in beweging om over de hobbelige straatsteenen het dorp door te rijden, toen Dominés dochterke met haar broertje, haastig wenkend, uit eene zijstraat kwam. Die moest dus nog mede en goedig stapte de oude Vink weer af om het vriendelijke juffertje, dat nooit vergat hem te groeten, in den wagen te helpen. De kleine Willem bleef met tranen in de oogen staan; met een zeer bedrukt gezichtje wuifde hij en scheen zijne zuster nog iets te willen

zeggen; zij boog zich uit het portier, zond hem nog eene menigte kusjes toe en riep, dat hij toch gauw, gauw naar huis moest gaan; zij was bang, dat hij kou zou vatten; hij was zoo'n teer kereltje. Zoolang zij het kleine ventje nog zien kon, bleef het jonge meisje naar buiten kijken, totdat men eindelijk het marktplein omreed en toen eerst zette zij zich neder. Eene schaduw trok over haar lief, frisch gezichtje, toen zij broertje alleen had laten staan. Ach ja, 't was waar ook: *zij* was niet alleen; een zeer ernstig uitziend heer zat schuin tegen haar over. Zij was verlegen en volstrekt niet op haar gemak; zij had nog maar zeer weinig gereisd in haar achttienjarig leven.

Langen tijd reed men zwijgend voort. Eindelijk begon de ernstige man op vriendelijken toon:

„Was dat uw broertje? Wel, dan moet ik mij aan u bekend maken, want met dat ventje ben ik zeer goede vrienden; heeft u niet gezien, dat hij ook mij toewenkte?"

Anna zag hem bedeesd en toch verheugd aan met een paar groote, nu vroolijk schitterende, bruine oogen, die zij echter nauwelijks tot hem op durfde slaan.

„Ja, Mijnheer; kent u mijn kleinen Willem?"

„Zeker, zeker; gisteren avond was ik bij mijn vriend, Ds. van Elden en uw broertje bracht ons een kop thee op Papa's studeerkamer; ja, zoo ziet u, dat ik nu noodzakelijk ook met u kennis moet maken; gisteren had ik niet het genoegen u te zien."

„Is u dan Mijnheer Van Raalwijk, van wien Papa van morgen nog sprak?" vroeg Anna met een blijden glimlach, die hare fraaie, witte tandjes in het morgenlicht deed blinken.

„Precies," was het antwoord; „en u is dus juffrouw Anna, de oudste dochter van mijn vriend?" Anna knikte. „Wel, wel, en dat gaat zoo alleen op reis? Zeker heel prettig uitlogeeren, niet waar?"

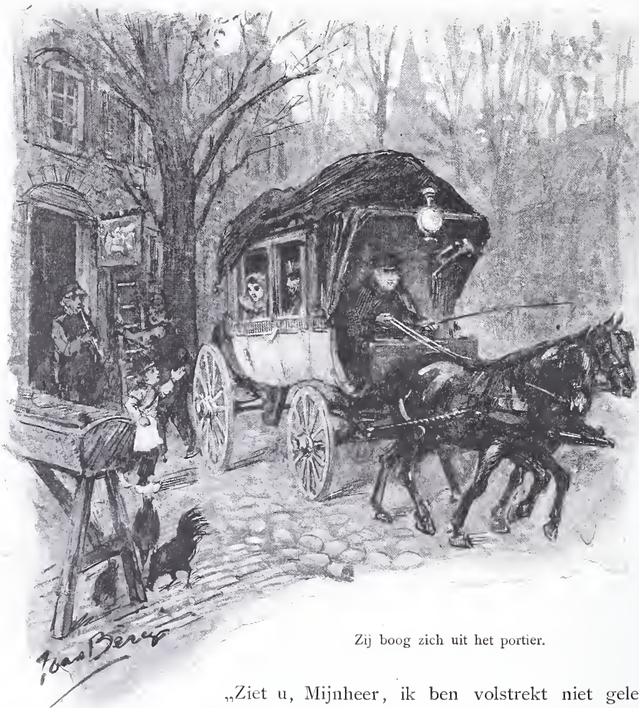
Er kwamen diepe rimpels op het heldere voorhoofd; het fijne neusje bewoog zich en de roode lipjes trokken zich met eene angstige uitdrukking samen.

„Ach neen, Mijnheer, ach neen; ik moet examen gaan doen en o, ik ben zoo bang er niet door te komen; morgen is het de dag, Mijnheer, morgen."

De heer Van Raalwijk lachte vroolijk. Dat was een prettige, gulle lach, mogelijk des te aangenamer, wijl de nog jonge man in den laatsten tijd slechts zoo weinig gelachen had.

„Een examen! Is het anders niet! Wel, en waarin is u dan zóó geleerd, dat u naar de onderscheiding van eene *akte* streeft?" vroeg hij en zag haar trouwhartig in de oogen.

Al Anna's vrees was weg; zij was blijde te kunnen praten over hetgeen haar zoo zwaar op het harte woog. Haar gezichtje had een zeer ernstigen plooi, toen zij den vriend haars vaders hare mededeelingen ging doen.

Zij boog zich uit het portier.

„Ziet u, Mijnheer, ik ben volstrekt niet geleerd; ik houd eigenlijk niets van studie en ik ben, o, zoo blijde, dat ik van school af ben. Een half jaar geleden deed ik examen voor onderwijzeres; nu moet ik het voor het Fransch doen, maar o, ik vind het zoo akelig en ik zie er zóó tegen op. En die examinatoren zijn allemaal afschuwelijke menschen! o, ik haat ze, ik ben bang voor hen. Ik ...."

De heer Van Raalwijk glimlachte. Welk een allerliefst ding!

„Zijn die allen zoo vreeselijk? Maar, lieve juffrouw Anna, zijn die dan zoo onaardig jegens u geweest?"

„Neen, dat niet, maar ik ben zoo bang voor hen; mijn pleizier is weg, als ik het woord *examinator* maar hoor! Zij kijken allen zoo streng, en toch, terwijl zij mij in het voorjaar ondervraagden, keken zij elkander aan en lachten om mijne antwoorden. Ik kan niet helpen, dat ik dom ben; ik moet *toch* examen doen; ja, dat *moet* ik; o, 't is ellendig!"

„Maar, mijn lieve kind, waarom doe je het dan? Er zijn al geleerde vrouwen genoeg in de wereld," een zeer bittere glimlach speelde om zijn mond; „waarom zou je dat aantal vergrooten, indien je 't niet zeer gaarne doet?"

„Ja, ziet u," antwoordde Anna zacht, als deelde zij den vriend een groot geheim mede; „ziet u, Mijnheer, wij zijn niet rijk, en, zooals u van Papa weten zult, zijn er zooveel kleintjes bij ons; *ik* heb echter maar één broertje" — hare stem beefde — „toen Mama stierf, nu acht jaar geleden, was broertje pas geboren en ik beloofde haar voor hem te zorgen, altijd, altijd, mijn heele leven door. En nu moet ik hard werken en veel geld gaan verdienen, want broertje moet studeeren; hij moet naar de teeken-academie en dat kost zooveel, dat Papa het niet betalen kan. Nu wil *ik* mijn kleinen Willem laten leeren, en o, Mijnheer, hij zal zeker een groot man worden. Daarom wil ik onderwijzeres zijn, dan ben ik onafhankelijk en kan beter voor hem zorgen en daarom hoop ik, o, zoo erg, dat ik er morgen door kom; is dat zoo, dan zoek ik dadelijk eene betrekking."

„Maar u moet daar niet aan twijfelen, lieve juffrouw Anna; u komt er stellig door; wat is nu een examen, als men zoo'n doel voor oogen heeft? Dus daarom waart u gisteren niet te zien, wijl u nog aan 't studeeren waart?"

„Ja, daarom Mijnheer; ik heb er hard voor gewerkt, en als ik er nu door kom, koop ik te Arnhem eene heele mooie teekendoos voor Willem, die wou hij zoo graag hebben en ik heb hem er een beloofd, als ik slaag, want in dat geval krijg ik tien gulden van Papa en Mama."

„Als ik nu weer eens bij Papa kom, moet u mij eens vertellen, of die examinatoren weder zulke vreeselijke wezens waren. Ik moet hier nu in Eede blijven, doch ik zal u even op den trein helpen; die lange rid is mij niet lang gevallen, en u, juffrouw Anna?"

„Neen, mij ook niet, want ik heb u alles mogen vertellen; maar u moet het aan niemand zeggen," antwoordde zij, hem in het station volgende.

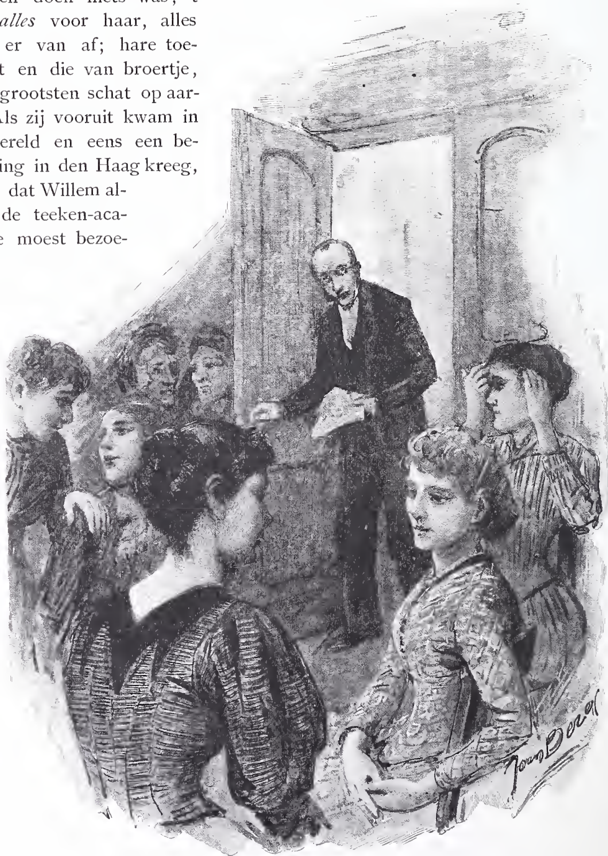
„Natuurlijk niet, en nu, veel succes, juffrouw Anna; vergeet niet mij later uw oordeel mede te deelen."

Hij reikte haar hartelijk de hand en toen zij in den trein zat, wandelde hij naar het dorp terug.

II.

De regen stroomde van den hemel, toen Anna Van Elden den volgenden morgen druipnat de donkere poort van het zoogenaamde Duivelshuis te Arnhem doorstapte. Zij had bij eene oude tante gelogeerd en niemand begeleidde haar nu. Met een angstig kloppend hart stond zij in het sombere wachtlokaal en deed haar eenvoudig hoedje en klein manteltje af, wachtende, dat de concierge, voor wien zij reeds zulk een onbeschrijfelijk respect had, haren naam zou

afroepen en zij voor de zoo boven alles gevreesde vierschaar zou moeten verschijnen. Snel streek zij de duizenden kleine zwarte krulletjes van voorhoofd en hals weg en poogde ze onder de zware vlechten te verbergen; zij wilde er zeer *netjes* uitzien, maar die wilde lokjes lieten zich maar niet regeeren. Verscheiden jonge dames stonden met eindeloos minder moeite hetzelfde te doen; reeds waren er een paar naar binnen geroepen en Anna beefde. Die Mijnheer Van Raalwijk had goed praten, toen hij gisteren zeide, dat een examen doen niets was; 't was *alles* voor haar, alles hing er van af; hare toekomst en die van broertje, haar grootsten schat op aarde. Als zij vooruit kwam in de wereld en eens een betrekking in den Haag kreeg, tegen dat Willem aldaar de teeken-academie moest bezoe-

Daar weerklonk op koelen toon «Juffrouw van Elden».

ken! o, hoe zou zij dan voor hem zorgen en hem een gezellig en prettig thuis weten te verschaffen! Geen moeite zou zij ontzien en zij zou wel maken, dat hij dan sterker werd ook! Als hij heden met dat gure, natte herfstweer maar stil in huis bleef en niet in den tuin in dat vochtige gras ging zitten; niemand lette op hem, als zij, zijn moedertje, afwezig was, en Willem was zoo'n onvoorzichtig, lief, lief broertje. Hare oogen werden vochtig. Mama had het te druk met hare eigen kleintjes en.... Haar hart stond eensklaps bijna stil van schrik. Daar weerklonk op den koelen toon van iemand, wien het natuurlijk volmaakt onverschillig is, welken naam hij afroept, een langzaam: „Juffrouw Van Elden", en meteen, Anna begreep zelve niet, hoe dit zoo snel in zijn werk ging, viel de zware deur open en betrad zij de geheimvolle zaal, waar zij spoedig aan de groote, groene tafel een bescheiden plaatsje kreeg. Een ontzettend werk lag voor haar: een stuk Hollandsch proza, dat zij in het Fransch moest overzetten. Zij had nu geen tijd meer aan broertje te denken; zij moest nu al hare krachten inspannen en toen zij een uur ongeveer met de grootste aandacht had zitten schrijven en zij geroepen werd tot het mondeling deel van het examen, gloeiden hare zachte wangen met die vriendelijke kuiltjes, die zoo snel verschenen.

De examinator was een jong, vrij pedant Franschman; de heeren „experts" waren bejaarde schoolopzieners, die met welgevallen het frissche gezichtje met die verlegen, angstige, en toch zoo hoogst aantrekkelijke uitdrukking gadesloegen. Men legde haar Victor Hugo's „l'Enfant" voor. Zij moest dat hardop lezen. Een oogenblik werd haar gelaten om het even in te zien. Zij kon niet anders, zij moest weer aan haar broertje denken; ja, zoo was *hij* geweest, een jaar of zes geleden, toen zij hem had leeren loopen en toen hij zijne armpjes zoo snel naar haar uitstrekte en hij zijne lieve roode lipjes vooruitbracht om zijn moedertje te kussen.... En met dit beeld voor oogen las zij met hare zachte, welluidende stem:

„Il est si beau l'enfant avec son doux sourire,
Sa douce bonne foi, sa voix qui veut tout dire,
Ses pleurs vite apaisés;
Laissant errer sa vue étonnée et ravie,
Offrant de toutes parts sa jeune âme à la vie
Et sa bouche aux baisers!"

Toen sloeg zij hare groote, bruine kinderoogen op en meende, dat zij broertje voor zich zag staan; maar de heeren meenden, dat zij hier eene levende illustratie zagen tot de schoone woorden van den dichter.

Een welwillende glimlach en een goedkeurend hoofdknikken vertoonden zich aan alle zijden.

Wien zag Anna daar echter eensklaps? Zij werd vuurrood en dan doodsbleek en kon geen woord meer uiten. Dáár stond, ter zijde, met de ernstige

blauwe oogen op haar gericht haar vriend van gisteren, de vriend haars vaders! Die hier! Die was dus ook examinator! En wat had zij gisteren gezegd? O, die booze, booze man, die er haar zoo in had laten loopen! Maar stil, hij knikte haar toe! hij herkende haar! Hij glimlachte! O, waar zou zij zich bergen? Het was ontzettend! In hoogste verlegenheid keek zij strak op haar boek en merkte nauwelijks, dat men tot iets anders overging. De jonge dames zouden nu vertellen, om hare vaardigheid in het Fransch spreken te toonen. Zij wist niets .... niets .... en de beurt was al aan haar buurvrouw; zij had toch zoo goed gestudeerd. Maar zij moest nu luisteren en oplettend zijn; doch die oogen, die oogen, die zij voortdurend op zich gevestigd voelde!

„En u, Mejuffrouw," zoo werd het hare beurt, „hebt u ook een en ander gelezen?"

„Hetzelfde, Mijnheer," stamelde zij en durfde de oogen niet opslaan.

„Welnu, wees dan zoo goed en zet de geschiedenis van Cinna voort, waarvan deze dame ons verhaald heeft."

Arme Anna! Zij was alles vergeten, alles; en zij had toch zoo goed haren Corneille bestudeerd!

Zij kon nu niet anders doen, dan de laatste woorden herhalen van het vorig slachtoffer, dat juist met een zucht van verlichting wat eau de cologne nam.

„Hij ging naar de rivier om daarin te springen," begon zij en wist niets meer .... Alles was verloren, alles ....

„Welnu," sprak de examinator op bemoedigenden toon, „en was dat zoo?"

„O neen, Mijnheer," dan zweeg zij weder.

De examinator kreeg medelijden met hare verlegenheid. Hij dacht, dat zij niet *durfde* zeggen, hoe de zaak zich had toegedragen. Zoo'n lief jong schepseltje!

„Zal ik u eens even helpen? Hij wierp zich immers aan de voeten van Emilie? Was dat niet beter dan zoo'n koud bad?"

„Ja, o ja," zeide Anna volmondig en verheugd, dat zij er weer opkwam. Zij sloeg de oogen dankbaar op.

„Bravo! bravo!" riepen al de heeren en trappelden van pret. De vroolijkheid was groot.

Anna kon hare tranen nauwelijks weerhouden. En 't ergste was, dat zij nu *zeker* druipen zou! Zóó dom, zóó dom!

Daar trad de Heer Van Raalwijk toe en vroeg zijn vriend, den Franschman, of hij even het verhoor mocht overnemen .... Het arme kind was gered.

Ruim een uur later had zij de akte in de kleine, bevende handen en eene groote, onmetelijke vreugde in haar hart. Zij haastte zich weg te komen.

„Nu?" vroeg eensklaps de Heer Van Raalwijk; hij stond achter haar in de vestibule: „uwe opinie over heeren examinatoren, lieve juffrouw Anna."

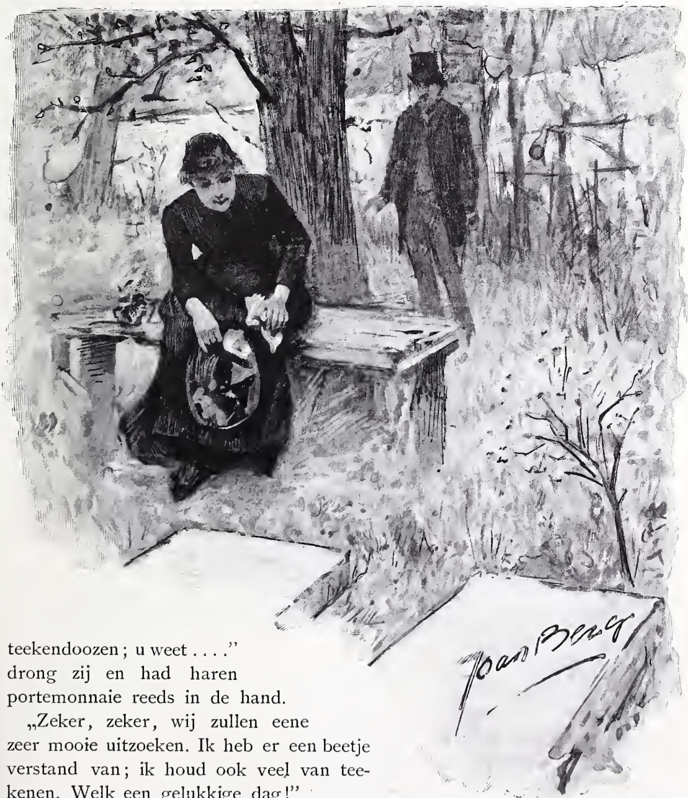
Hij strekte haar de hand toe. Zij vatte die met een gelaat, dat van vreugde en dank straalde.

„O, vergeef mij, Mijnheer, vergeef mij," stamelde zij, terwijl hij nog steeds hare hand vasthield.

Hij glimlachte.

„Ik breng u nog even naar den trein; ik heb eergisteren Papa beloofd een weinigje voor u. te zorgen."

„Maar ik moet nog even in de Bakkersstraat zijn, daar lagen zulke beeldige teekendoozen; u weet ...." drong zij en had haren portemonnaie reeds in de hand.

Hij naderde zacht.

„Zeker, zeker, wij zullen eene zeer mooie uitzoeken. Ik heb er een beetje verstand van; ik houd ook veel van teekenen. Welk een gelukkige dag!"

Die woorden kwamen uit zijn hart.

III.

Zes maanden later, toen een heerlijke lenteadem de laatste sneeuw snel deed verdwijnen, zat de Heer Van Raalwijk weder in de oude diligence, die hem naar Berenkamp bracht. Hij wilde zijnen bejaarden vriend bezoeken. Nog stond zijn gelaat ernstig, maar de bittere uitdrukking, die het lang had ontsierd, was verdwenen. Hij was genezende van eene zeer diepe wonde, welke eene begaafde en zeer ontwikkelde, maar gewetenlooze vrouw hem had toegebracht. Hij zocht nu den balsem, die ook het litteeken zou doen verdwijnen.

Hij verlangde zijne kleine vriendin weder te zien. Dat beeld van volkomen onschuld en goedheid had hem sedert verleden najaar niet meer verlaten.

Wederom vond hij alleen de ouders, niet haar.

Waar was zij? Naar het graf van haar broertje, van haren lieveling. De jonge man schrikte; hoe kon zoo iets vreeselijks geschied zijn? Ja, zoo werd hem medegedeeld, in October, toen Anna examen was wezen doen, had het altijd zeer teere jongske kou gevat en eene bezetting op de borst had hem binnen twee dagen weggenomen. Zijne zuster was nog juist bijtijds gekomen om het stervende kind in hare armen te nemen en te zien heengaan.

De Heer Van Raalwijk had geen woorden. Hij stond op en vertrok; hij werd gedreven naar het kleine, eenzame kerkhof, waar nu, dat wist *hij* beter dan iemand ter wereld, met het dierbare broertje ook de vreugde, de hoop, de verwachting van het arme, jonge meisje begraven lagen.

Hij naderde zacht. Dáár, bij eene kleine, eenvoudige zerk op het groene gras, waar zich reeds een enkel Meibloempje vertoonde, zat Anna met gevouwen handen en bleek gelaat. De lentezon speelde op den grijzen steen .... en de boomen begonnen te knoppen ....

Hij knielde bij haar neer en nam hare handen in de zijne. Zij schrikte niet van zijn verschijnen; zij zag hem slechts treurig aan.

„Mijne arme, arme Anna," fluisterde hij; „moet ik u zóó weder vinden? Vertel mij van uw lief, klein broertje."

Groote tranen stortten uit hare oogen. Zij boog het hoofd op zijne handen en snikte hartstochtelijk.

Dan deed zij hem het droeve verhaal, hoe zij, na het examen thuis komende, al geschrikt was, daar zij het kind niet aan den wagen zag staan om haar af te halen. Binnentredende had zij haren lieveling zeer ziek en benauwd gevonden; hij had zijne vermagerde handjes naar haar uitgestrekt, doch had niet meer kunnen spreken en zóó was hij gestorven.

Van zich zelve sprak zij niet, en dat was het welsprekende in de treurige mededeeling.

„Laat mij uw broeder zijn, uw vriend," smeekte hij, toen zij te zamen den Godsakker verlieten.

Haar warme, treurige blik antwoordde.

. . . .

Een jaar was wederom verloopen en de nu gelukkige directeur van de Hoogere Burgerschool in eene groote stad verliet met zijne kleine vriendin andermaal het geliefde plekje, het dierbare graf.

„Anna," fluisterde hij, „je hebt mij nooit meer iets verteld van die teekendoos; zeg, wat deedt je daarmede?"

Zij schudde het hoofd.

„Niets, niets; die staat in mijne kast."

„Geef haar mij," vroeg hij dringend; „geef ze mij; teekenen is voor mij eene liefhebberij; bij je broertje zou het hoogstwaarschijnlijk meer geworden zijn. Ik wil haar nu bezitten; ik wil je lief gezichtje schetsen, want dat behoort *mij* nu toe!"

Zij knikte en schoof haren arm verder in den zijnen.

DE HYGIËNE ONZER VOEDINGSMIDDELEN.

Melk.

DOOR

J. W. DEKNATEL.

Dank zij den grooten vooruitgang, die op het gebied der natuurwetenschappen in de laatste decenniën merkbaar is geweest, en die niet het minst van alle de hygiëne heeft gekenmerkt, wordt de invloed der gezondheidsleer op het maatschappelijk leven met den dag grooter. De vaste richting, die bij het streven der hygiëne in de laatste jaren in tegenstelling met vroeger valt waartenemen, en die we vooral aan de bacteriologie te danken hebben, draagt tot dien invloed in hooge mate bij.

Het groote belang, dat met de toepassing der hygiëne gemoeid is — immers zij wenscht al, wat schadelijk is voor de gezondheid, en den levensduur van den mensch verkort, aantewijzen en te bestrijden — maakt, dat door haar voorvechters dikwijls eischen worden gedaan, die bij directe inwilliging storend op de maatschappelijke en industrieele verhoudingen zouden inwerken. Ze mogen daarom den leek overdreven en onpractisch toeschijnen, in elk geval geven ze de richting aan, waarin moet worden voortgeschreden. Zijn de eischen rationeel, zoo lijdt het geen twijfel of éénmaal, en wie weet bij de tegenwoordige snelle wijze van leven hoe spoedig, zullen ze voor verwezenlijking vatbaar zijn.

Op het onlangs gehouden congres voor hygiëne en demographie te Londen, waar de corypheeën der wetenschap van alle landen waren saamgekomen, zijn heel wat conclusies gemaakt, waarop dit van toepassing kon zijn. Ook het „melkvraagstuk" was daar aan de orde, en zoo vonden wij o. a. dat een der leden zijn wenschen op dit gebied aldus formuleerde:

Alle melkerijen behooren te worden ingeschreven in een register, en zijn aan toezicht onderworpen.

Alle koeien, die voor de melkproductie gebruikt worden, moeten op geregelde tijden door een veearts onderzocht worden.

De eigenaars zijn gehouden hunne melkkoeien goede voeding te verstrekken, in geval van ziekte den veearts onmiddellijk te waarschuwen, en den verkoop van melk te staken, tot diens beslissing is vernomen.

De behandeling der melk moet met absolute zindelijkheid geschieden. Elk individu, lijdende aan eene besmettelijke ziekte, moet daarbij volstrekt geweerd worden.

Melk moet overal in afzonderlijke vertrekken, gescheiden van de woonkamers, bewaard worden.

Menigeen zal bij het hooren van dergelijke eischen denken: dat is onmogelijk! En al moeten we aanstonds toegeven, dat voorloopig veel hiervan tot de vrome wenschen zal moeten blijven behooren, toch is hiermede de richting aangewezen, die in deze moet worden ingeslagen.

De overtuiging, dat hierbij een groot algemeen belang op het spel staat, behoort echter niet enkel bij de hygiënisten te bestaan. Wil men werkelijk hygiënische maatregelen toegepast zien, dan moet het beschaafde publiek van de noodzakelijkheid ervan doordrongen zijn, want eerst door de pressie der publieke opinie zal de industriëel kosten en moeite besteden om verbetering in deze aan te brengen.

Welbegrepen eigenbelang en concurrentie vermogen meer dan staatstoezicht en politie-maatregelen.

Melk is een voedingsmiddel van den eersten rang, onontbeerlijk voor tal van zieken, een uitmuntend en goedkoop voedsel voor jong en oud. De drie groepen van voedende bestanddeelen, die men in elk voedingsmiddel onderscheidt: eiwit, vet en koolhydraten (zetmeel, suiker enz.) vindt men in melk op gelukkige wijze gecombineerd tot een gemakkelijk verteerbaar en goedkoop voedsel. Er is bijna geene stof, die in samenstelling, verteerbaarheid en prijs, de drie cardinale punten bij de beoordeeling van een voedingsmiddel, de melk nabijkomt. We willen dit kortelijk met eenige cijfers staven.

Melk kan men noemen een emulsie, d. i. een fijne verdeeling, van vet in een oplossing van eiwit, suiker en zouten, en wel in deze verhouding: 34 pCt. vet, 36 pCt. eiwit en 48 pCt. suiker. De hoeveelheid en de aard der zouten is van minder belang. Deze samenstelling geldt voor koemelk in 't algemeen, maar is natuurlijk niet absoluut constant. Behalve de mate van verdunning is de voeding van het dier hierop van invloed. Is de koe in de wei, dan is de melk dunner dan wanneer ze op stal staat. Maar aangezien in den regel melk, van een groot aantal dieren afkomstig, gemengd wordt, blijft de samenstelling der marktmelk in hetzelfde jaargetijde vrij constant.

Het is echter niet de samenstelling, die de waarde van een voedingsmiddel bepaalt, ook de verteerbaarheid en de prijs zijn hierop van invloed. Sommige spijzen bevatten eene groote hoeveelheid onverteerbare stoffen, die het doordringen der spijsverteringssappen zeer bemoeilijken en de verwerking tot stoffen, geschikt voor opneming in het organisme, niet bevorderen. Dergelijke spijzen zijn wat men noemt zwaar of moeilijk te verteren. Bij melk is dit geenszins het geval. De voedende bestanddeelen verkeeren gedeeltelijk in opgelosten, gedeeltelijk in zoo fijn verdeelden toestand, dat de inwerking der spijsverteringssappen in 't geheel niet wordt belemmerd.

Toch verlaat zelfs van de gemakkelijkst verteerbare spijzen een gedeelte der voedende bestanddeelen ongebruikt het lichaam. Dit gedeelte is voor de ver-

schillende voedingsmiddelen bekend, en moet steeds bij de beoordeeling ervan in het oog worden gehouden. Zoo wordt van de meeste spijzen van plantaardigen afkomst niet meer dan 70 pCt. van het eiwit opgenomen, terwijl van het eiwit in vleesch 98 pCt. het organisme ten goede komt. Hoewel melk in dit opzicht iets achterstaat bij vleesch, zijn ook voor haar de cijfers gunstig: immers 90 pCt. van het eiwit, 95 pCt. van het vet en 100 pCt. van de suiker wordt opgenomen.

En nu de prijs. Het is een vrij ingewikkeld vraagstuk de waarde van een voedingsmiddel te beoordeelen naar den prijs. Het moge den gegoede eenigermate onverschillig zijn, daar hij toch in den regel veel meer gebruikt dan bepaald noodig en nuttig is, voor den geheelen arbeiders- en middenstand is het van het grootste belang eene rationeele voeding voor zoo gering mogelijken prijs te bekomen.

Het is niet te verwonderen, dat bij de meeste huismoeders op dat gebied nog vooroordeelen bestaan, die noch hare diners, noch hare beurs ten goede komen. Een dezer algemeen verspreide dwalingen is, dat melk een duur voedingsmiddel is.

Toch is juist het tegendeel waar. Om dit te bewijzen moeten we ons een klein uitstapje op het gebied der voeding getroosten.

In het algemeen heeft de mensch voor voldoende voeding noodig: 110 gram eiwit, 75 gram vet en 300—500 gram koolhydraten. Het bedrag aan koolhydraten en vet hangt hoofdzakelijk af van de mate van lichamelijken arbeid, die verricht wordt. Nu is het niet moeilijk de koolhydraten en het vet, die elkaar wederkeerig tot op zekere hoogte kunnen vervangen, op goedkoope wijze te verschaffen. Brood, aardappelen, rijst, in 't algemeen alle plantaardige voedingsmiddelen geven ons overvloed van koolhydraten, terwijl boter (kunstboter heeft dezelfde voedingswaarde als natuurboter), vet en spek niet al te dure bronnen van vet zijn.

In al die spijzen bevindt zich ook een zekere hoeveelheid eiwit, maar betrekkelijk weinig. Wilde men met dergelijke spijzen de geheele hoeveelheid benoodigde eiwitstoffen, 110 gram, dekken, dan zou men zulk een volume verkrijgen en zooveel overtollige koolhydraten moeten gebruiken, dat deze wijze van voeden niet alleen hoogst irrationeel en nadeelig voor het organisme, maar bovendien zeer duur zou zijn.

Wanneer men het geheele bedrag koolhydraten en vet door goedkoope plantaardige voedingsmiddelen heeft verkregen, blijven nog 60 gram eiwitstoffen over, waarin op andere wijze moet worden voorzien. Daarvoor zijn noodig de consistente eiwitrijke stoffen van dierlijke afkomst, als vleesch, visch, kaas, melk en eieren. Dit alles behoort tot de duurdere stoffen en het is van het hoogste belang, dat de prijs den mensch niet belet ze in voldoende hoeveelheid te gebruiken. Onvermijdelijk wordt de voeding dan onvoldoende, het lichaam niet bestand tegen de schadelijke invloeden, die juist op de arbeidende klasse het meest inwerken.

Wij geven daarom in onderstaande tabel aan op welke wijze en voor

hoeveel geld die 60 gram eiwit kan worden verkregen. De cijfers zijn ontleend aan prof. Flügge, en hoewel in Duitschland verkregen, gelden ze zonder noemenswaardige afwijkingen ook voor ons land.

60 Gram verteerbaar eiwit vindt men in	Prijs.	Hierin bevindt zich bovendien	
		Vet.	Koolhydraten.
380 gram vleesch	29.5 ct.		
550 „ worst	26.5 „	66 gram.	
500 „ eieren	24 „	60 „	
500 „ schelvisch	15 „		
1500 „ melk	13.5 „	60 „	60 gram.
300 „ kaas (magere)	6 „	16 „	
1500 „ afgeroomde melk	6.3 „	7 „	60 „
1200 „ wittebrood	24 „		490 „
6000 „ aardappelen	18 „		900 „
1300 „ roggebrood	17.5 „		580 „
330 „ erwten of boonen	4.2 „		180 „

Deze cijfers zijn sprekend en behoeven nauwelijks verdere toelichting. Voor minder dan de helft der prijs van vleesch krijgt men in melk evenveel verteerbaar eiwit en bovendien nog 60 gram vet en 60 gram koolhydraten.

Uit het tweede gedeelte der tabel blijkt ook de superioriteit ten opzichte der plantaardige voedingsmiddelen, altijd als bron van eiwit. Een schijnbare uitzondering maken de erwten en boonen. Want men vergete niet, dat we zijn uitgegaan van het idée, dat in de benoodigde hoeveelheid koolhydraten reeds was voorzien door brood, aardappelen enz. Voegt men hierbij nu nog zóóveel erwten of boonen, die bij de bereiding sterk opzwellen, dan verkrijgt men zulk een volume, dat, lang voor dit gebruikt is, het gevoel van verzadiging reeds is opgetreden. Meer dan 270 gram erwten of boonen kan bezwaarlijk op den duur gebruikt worden.

Wij zien dus hieruit, dat steeds een gedeelte der eiwitstoffen in den vorm van dierlijk eiwit moet gebruikt worden, en dat melk als een der goedkoopste bronnen daarvoor moet beschouwd worden.

Hoe beter qualiteiten een voedingsmiddel bezit, hoe meer zijn wij verplicht de nadeelen en gevaren, aan het gebruik verbonden, te onderzoeken, en zoo mogelijk te vermijden.

Bij het gebruik van melk staan tegenover groote voedingskracht, gemak-

kelijke verteerbaarheid en lagen prijs als hygiënische voordeelen, spoedig bederf, gemakkelijke vervalsching en dikwijls groote kans voor besmetting met een aantal infectieziekten als hygiënische nadeelen.

In de eerste plaats spoedig bederf. Melk wordt betrekkelijk snel zuur en daardoor voor het gebruik ongeschikt. De omzettingen, die hieraan ten grondslag liggen worden veroorzaakt door lagere organismen, bacteriën, die alom tegenwoordig zijn. Daar melk ook voor deze laagste organismen een uitmuntende voedingsbodem is, vermenigvuldigen zij zich zoo snel daarin, dat de gewone marktmelk reeds minstens 50000 bacteriën per kubieke centimeter bevat. De zoogenaamde melkzuurbacillen veroorzaken nu de omzetting van melksuiker in melkzuur, waardoor tevens een gedeelte van het opgeloste eiwit, het caseïn of de kaasstof, stolt en in groote vlokken bezinkt.

Het gebruik van melk, die in lichten graad zuur is, behoeft niet altijd schadelijke gevolgen te hebben. Zooals we zagen bevat de gewone melk al 50000 kiemen per kubieke centimeter, meest allen echter van geheel onschuldigen aard, die in de maag spoedig tenietgaan. In melk, die duidelijk zuur is, vindt men er reeds veel meer, en wanneer het getal per cM^3 eenige millioenen bedraagt, moet de melk voor het gebruik ongeschikt geacht worden.

Bij de snelle vermenigvuldiging der bacteriën bij hooge temperatuur, die de melk des zomers zoo spoedig doet bederven, wordt de kans veel grooter, dat ziektemakende soorten in grooter hoeveelheid in het lichaam komen. Het is niet twijfelachtig of de meeste gevallen van heftige diarrhee, die als „kindercholera" des zomers zoo menig offer eischt, berusten op infectie met dergelijke bedorven melk.

Een tweede hygiënisch nadeel van melk noemden wij de gemakkelijkheid, waarmede ze vervalscht kan worden. Gelijk bekend is geschiedt dit vrij algemeen door afroomen en toevoegen van water. Behalve dat hierdoor de voedingswaarde door vermindering van het gehalte aan vet, belangrijk daalt, is men in den regel weinig kieskeurig met het water, dat hiervoor gebruikt wordt. En daardoor kunnen allerlei minder gewenschte, soms hoogst nadeelige stoffen, met name kiemen van besmettelijke ziekten, in de melk geraken.

En zoo komen wij tot ons derde punt: de verspreiding van besmettelijke ziekten door melkgebruik. Slechts korten tijd is de algemeene aandacht der medici hierop gevestigd, hoewel in Engeland reeds sedert een twintigtal jaren een aantal epidemiën aan het gebruik van bepaalde melk werden toegeschreven.

Zooals thans bijna ieder weet, worden besmettelijke ziekten in den meest uitgebreiden zin des woords veroorzaakt door lagere organismen, microorganismen of bacteriën genaamd, die op een of andere wijze in het menschelijk lichaam dringen en door hun aanwezigheid en levensverrichtingen typische ziektebeelden te voorschijn roepen. Elke infectieziekte wordt

steeds door een zelfde micro-organisme veroorzaakt, dat voor de meesten dier ziekten bekend is.

Hoe kan nu de melk drager van de kiemen van besmettelijke ziekten worden? In de eerste plaats kunnen ze afkomstig zijn van de koe zelf, en dit is inderdaad met tuberculose en een hoogst enkele keer ook met andere ziekten het geval. Maar overigens verlaat de melk kiemvrij den uier, en neemt ze eerst daarbuiten lagere organismen op. Gelegenheid daartoe is in ruime mate voorhanden. Door hoeveel handen moet ze niet gaan, met hoeveel vaten, emmers, kannen en allerlei voorwerpen, die ongerechtigheden kunnen bevatten, is ze niet in aanraking geweest, voor ze zich in het glas bevindt, waaruit we ze zullen gebruiken. Op dien langen weg en bij al die manipulaties zal melk zeer dikwijls in de gelegenheid zijn ziektekiemen op te nemen, en wel door directe aanraking met besmette stoffen, personen of voorwerpen, door de lucht en eindelijk door het water.

We zeiden door directe aanraking met besmette voorwerpen of personen. Reeds dadelijk bij het melken gaat de melk langs de hand van hem of haar, die deze landelijke bezigheid voorzeker niet na een scrupuleuse reiniging zal verrichten. Want zelfs de beroemde zindelijkheid der Hollandsche boerin heeft meer betrekking op de straatsteentjes voor de deur en op de pronkkamer dan op het lichaam, dat in den regel duidelijke teekenen van watervrees vertoont. Dit gemis aan zindelijkheid en reinheid op het lichaam zal juist hier aanleiding geven tot het mededeelen van ziektekiemen aan de melk, indien een der bewoners van de boerderij aan een besmettelijke ziekte lijdt of geleden heeft. Want wie zich met de verpleging van dergelijke lijders belast, of met het bed- of lijfgoed te doen heeft, zal elk oogenblik kans hebben de handen te besmetten en daardoor de ziekte op een of andere wijze over te brengen.

Nemen we als voorbeeld de roodvonk. Men weet, dat na afloop der ziekte nog geruimen tijd een vervelling der huid in groote schubben plaats vindt, die de ziektekiemen bevatten, en zoodoende besmetting kunnen veroorzaken. Stellen we ons nu voor, dat in een boerderij een der kinderen aan roodvonk heeft geleden. Zooeven heeft de boerin zich met de kleine beziggehouden, het kind wellicht gewasschen of zich met het ondergoed onledig gehouden, en zonder ook maar de geringste voorzorgsmaatregelen te nemen, zal ze zonder gewetensbezwaar aanstonds gaan melken, of wel de zooeven aangekomen melk in vaten doen, die ze pas met haar besmette handen flink heeft schoongemaakt!

En zoo zal het met kleine variaties zijn voor alle mogelijke besmettelijke ziekten. Bij de eenigszins zonderlinge verdeeling der ruimte in een boerderij zal het ook dikwijls voorkomen, dat de melkingrediënten in de onmiddelijke nabijheid staan van de slaapplaats van een lijder, of bij een stal, waarin zich zieke, vooral tuberculeuse koeien bevinden. In 't algemeen kan men zeggen, dat de primitieve inrichting der boerderijen, het gemis aan zin voor reinheid op het lichaam en het in elkander grijpen van melkerij en huis-

houding, in hooge mate bevorderlijk zijn aan het geraken van ziektekiemen in melk.

Is de melk veilig door de boerderij gekomen, dan vindt bijna altijd nog eenige malen afroomen en toevoeging van water plaats. Een nieuwe bron van gevaren! Want het is algemeen bekend, dat water van zeer verdachte afkomst daarvoor herhaaldelijk gebruikt wordt, en het lijdt geen twijfel of op deze wijze kunnen weer tal van bacteriën, met name typhusbacillen, in de melk geraken.

Op de markt en bij het vervoer in open emmers en vaten is alle gelegenheid geboden, vooral bij droog weer en wind, tot het opnemen van allerlei straatvuil. Wanneer men melk eenige uren laat staan in een hoog, doorschijnend glas, kan men zich van de hoeveelheid grove vuildeelen in het bezinksel gemakkelijk overtuigen. Toch zullen slechts zelden op die wijze ziektekiemen bij de melk gevoegd worden.

Bij den melkverkooper daarentegen dreigt weer hetzelfde gevaar als in de boerderij: infectie bij aanwezigheid van een lijder aan besmettelijke ziekte in de woning, hoewel natuurlijk in mindere mate.

Ten slotte mag men niet vergeten, dat ook in het huis van den verbruiker zelf groote kans bestaat de melk tot overbrenger van een infectieziekte te maken, indien, zooals maar al te dikwijls onvermijdelijk is, dezelfde persoon met verpleging der zieken en met de keuken belast moet blijven.

Voedingsmiddelen in ziekenvertrekken mogen alleen voor de lijders bestemd zijn!

Wat gebeurt er nu met die kiemen in de melk? Reeds de chemische samenstelling van melk, vooral de aanwezigheid van stikstofhoudende stoffen, deed vermoeden, dat melk, zoo al niet een gunstige bodem voor de ontwikkeling en vermenigvuldiging der pathogene bacteriën, toch in elk geval een voor hen onschadelijke middenstof zou zijn. En dit heeft het onderzoek ook in allen deele bevestigd. Cholera- en typhusbacillen vermenigvuldigen zich rijkelijk in melk, en hoewel tuberkelbacillen, evenmin als ergens anders buiten het dierlijk organisme, zich in melk vermenigvuldigen, behouden ze daarin toch langen tijd hun volle werking.

Van het grootste belang is het nu te weten, dat melk in geenerlei opzicht door de aanwezigheid dier ziektemakende bacteriën verandert, zoodat men noch aan de physische eigenschappen, noch aan smaak of reuk hun aanwezigheid kan bemerken.

Het is onze vaste overtuiging, dat door melkgebruik vrij dikwijls besmettelijke ziekten worden overgebracht, en deze overtuiging is gegrondvest op hetgeen reeds werd medegedeeld. Melk komt dikwijls met besmettelijke zaken in aanraking, en melk is een uitnemend medium voor ontwikkeling en overbrenging van ziektekiemen.

Het directe bewijs daarvoor te leveren zou bestaan in het aantoonen

van de kiemen in de gebruikte melk bij een bepaald ziektegeval. Hiertegen bestaan echter bijna onoverkomelijke bezwaren. De meeste infectie-ziekten toch hebben een vrij lang incubatie-tijdperk, d. w. z. tusschen het oogenblik, waarop de besmetting plaats greep en het optreden der eerste ziekte-verschijnselen verloopt een tijd, die voor iedere infectie-ziekte typisch is.

Zoo bedraagt deze voor:

typhus	14—21	dagen.
roodvonk	4—6	"
mazelen	10	"
cholera	1—3	"
pokken	10—14	"
tuberculose onbepaald lang.		

Dit maakt zulk een onderzoek natuurlijk uiterst moeilijk en in den regel onmogelijk. Dikwijls toch blijkt de ware aard der ziekte eerst na verloop van eenige dagen, zoo niet weken, en eerst als een bepaalde aanleiding daarvoor bestaat, zal aan infectie door melkgebruik gedacht worden. Buitendien is de gelegenheid tot het verrichten van accuraat bacteriologisch onderzoek uiterst schaars en wat wel het voornaamste is, melk van een bepaalde bron, die eenige weken geleden besmet was, behoeft het niet noodzakelijk te zijn gebleven.

Desniettegenstaande is het herhaalde malen gelukt in een reeks van typhusgevallen de oorzaak aan het gebruik van melk toe te schrijven, omdat men in melk van denzelfden leverancier typhusbacillen kon aantoonen. Dit bewijs is o. a. door onzen landgenoot Dr. Ali Cohen in 1885 geleverd.

Voor tuberculose is met de grootste zekerheid bewezen, dat melk de smetstof kan overbrengen. Niet elk dier, dat aan tuberculose lijdt, geeft ook infectieuse melk, maar toch in de meerderheid der gevallen (55 pCt). En omtrent de veelvuldigheid dier ziekte onder het rundvee hebben de abattoirs in binnen- en buitenland geleerd, dat gemiddeld 2½—5 pCt. der geslachte dieren zijn aangetast. Dat in sommige streken de ziekte nog veel grooter uitbreiding heeft leeren ons de cijfers uit het koninkrijk Saksen. Gemiddeld vond men daar tuberculose bij 11—12 pCt.; in enkele slachthuizen zelfs bij 20 pCt. der geslachte runderen. Volgens Hengel, directeur van het abattoir te Leipzig, kwamen er in de eerste acht maanden van 1890 24 pCt. tuberculeuse runderen voor, in April 1890 steeg dit cijfer zelfs tot 29 pCt.

Blijft in een afzonderlijk optredend geval van besmettelijke ziekte de oorzaak en de wijze tot besmetting in den regel duister, bij bepaalde epidemiën is het dikwijls gelukt het centrum der besmetting te vinden en daardoor aan het

voortwoeden een eind te maken. We deelden reeds mede, hoe vooral in Engeland een groot aantal epidemiën zijn toegeschreven aan het gebruik van melk. Voor roodvonk werd dit het eerst gedaan door Taylor in 1870. De epidemie begon in het huis van een boer, wiens vrouw de koeien melkte, en de kinderen verpleegde, terwijl de melk in een keuken werd bewaard, die tegelijkertijd voor ziekenkamer fungeerde. De man bracht de melk in 12 gezinnen en in 6 daarvan brak roodvonk uit.

Tot 1881 werden reeds 15 epidemiën van deze ziekte door Engelschen aan melkgebruik geweten. Typhusepidemiën zijn herhaaldelijk ook op het vaste land en in ons vaderland waargenomen, die op dezelfde wijze waren tot stand gekomen. Steeds bleek, dat de aangetasten de melk ongekookt hadden gedronken, en dat zij, die er het meest van gebruikt hadden ook het eerst getroffen werden. Door sluiting van den melkwinkel of der boerderij werd steeds een spoedig einde aan de verdere uitbreiding gemaakt.

Langs welke zonderlinge en verborgen wegen de melk drager van infectiekiemen worden kan blijkt wel uit een waarneming van Ballow in Islington, die vond, dat de melk met water verdund was, dat afkomstig was uit een bron, die door rattengangen in verbinding stond met privaten, waarin men de ontlasting van typhuslijders had gestort.

Met al deze feiten voor oogen zou men bijna geneigd zijn het gebruik van een zoo voedzamen en gezonden drank als te gevaarlijk na te laten, indien niet een eenvoudig en zeker middel in staat ware aan al die kansen van besmetting een einde te maken: *Melk moet voor het gebruik gekookt worden.* Daardoor worden alle mogelijke ziektemakende bacteriën gedood, terwijl de voedingswaarde gelijk blijft. De cijfers daaromtrent in den aanvang van dit opstel medegedeeld gelden dan ook voor gekookte melk.

Het moge waar zijn, dat melk door koken alleen niet geheel en al bevrijd wordt van micro-organismen, en dat enkele er van aan die temperatuur weerstand bieden, practisch belang heeft dit niet. Van bevoegde zijde wordt b.v. een temperatuur van 85° C, dus niet eens kookhitte, voldoende geoordeeld om tuberkelbacillen, die zeker tot de meest resistente behooren, te dooden.

Typhus- en cholerabacillen gaan reeds bij veel lager temperatuur te gronde.

Gelukkig vindt de goede gewoonte, melk voor het gebruik te koken, tegenwoordig hoe langer hoe meer ingang. Maar niet altijd wordt deze maatregel in de huishoudens consequent toegepast. Dikwijls wordt het te lastig gevonden, of een der huisgenooten vindt de smaak onuitstaanbaar, wat in den regel al voldoende is, om de goede gewoonte meer en meer na te laten, Over den smaak valt niet veel te twisten. Maar men neme eens de proef de gekookte melk lauwwarm te drinken, en we twijfelen niet of menigeen zal na eenigen tijd niet meer

naar de ongekookte verlangen. Bovendien moet de overtuiging, dat men op die wijze groote kans heeft eenmaal door een besmettelijke ziekte te worden aangetast, hier den doorslag geven.

Zoolang echter niet iedereen overtuigd is van de hooge noodzakelijkheid de melk vóór het gebruik te koken, zoolang ook velen den smaak van gekookte melk niet aangenaam vinden, moeten wij eischen, dat zij, die òf door nalatigheid en gemakzucht òf door onkunde ongekookte melk drinken, zooveel mogelijk voor schadelijke gevolgen worden gevrijwaard. De hooge waarde, die aan melk als algemeen voedingsmiddel toekomt, maakt dit tot een belangrijk vraagstuk voor de gezondheidsleer.

Het onderzoek van melk zooals dat gewoonlijk geschiedt, kan slechts het bestaan van verdunning of, wat hier hetzelfde is, vervalsching, leeren. Hoe nuttig dit ook zij, en hoezeer wij de verspreiding van kennis omtrent melkonderzoek zooals dit hier te lande o. a. door den heer Kriebel geschiedt, moeten toejuichen, men meene niet dat melk, die aan de hoogste eischen van vetgehalte, soortelijk gewicht etc. voldoet, daarom ook ongevaarlijk is voor het gebruik. Niets waarborgt ons, dat dergelijke melk niet afkomstig is van een tuberculeus dier, of op een of andere wijze in aanraking is gekomen met ziektekiemen.

Het bacteriologisch onderzoek zelfs zou ons hier niet baten, want in de eerste plaats is dit veel te tijdroovend en in de tweede plaats is het bijna onmogelijk onder zulk een heirleger van micro-organismen, als zich in melk bevindt, enkele pathogene vormen, schaars aanwezig, te herkennen.

We moeten dus trachten aan den eenen kant infecties van melk te voorkomen, aan den anderen kant aanwezige ziektekiemen door verwarming in het groot te dooden.

Voor ons eerste doel is het noodzakelijk, dat alle dieren, welke voor melkproductie gebruikt worden, geregeld door een veearts worden onderzocht. Dit is niet minder noodig dan de keuring van vleesch in abattoirs. Op die wijze is tuberculose, mond- en klauwzeer enz. te voorkomen. Verder moet bij aanwezigheid van een besmettelijke ziekte in een boerderij de melkverkoop volstrekt verboden worden, en geen der bewoners zich met melken etc. mogen bezighouden.

Dit laatste zal natuurlijk in de praktijk op groote bezwaren stuiten. Indien men nagaat, hoe vele medici het met hun geweten kunnen overeenbrengen gevallen van besmettelijke ziekte te verzwijgen, indien bedrijf of nering daaronder zou lijden, dan kan men zeker niet veel van een dergelijk voorschrift ten platten lande verwachten. Maar daartegen bestaat veel minder bezwaar, indien een aantal melkproducenten zich vereenigen en onderling schadevergoeding geven als besmettelijke ziekte in een der gezinnen uitbreekt. Gaarne zal het publiek bij voldoende zekerheid iets meer betalen, om dan ten minste dezen kans te ontgaan.

De melkverkoop in het klein, moet ook zooveel mogelijk op hygië-

nischen voet worden ingericht. Verbod van verkoop bij aanwezigheid van een lijder aan besmettelijke ziekte is ook hier beslist noodig. Reinheid, zorg voor doelmatige verzending enz. laten ook hier dikwijls te wenschen over.

Om voorafgegane infectie te neutraliseeren en aan het bezwaar van hen, wien de smaak van gekookte melk niet behaagt, tegemoettekomen, verdient het zoogenaamde Pasteuriseeren van melk onze aandacht. Daarbij wordt melk in het groot gedurende eenigen tijd op een temperatuur gehouden beneden die waarbij de smaakverandering optreedt, hetgeen bij ca. 70° C. vrij plotseling geschiedt. Men laat dan die temperatuur zoo lang inwerken, dat toch verreweg de meeste micro-organismen zijn gedood. De producent heeft daarbij het voordeel, dat die melk in goed gesloten, gesteriliseerde flesschen langen tijd goed blijft en dus voor verzending geschikt is.

De kosten van dit procédé zijn bij de nieuwere apparaten niet noemenswaard. Als voorbeeld moge dienen een apparaat van Seidensticker. Dit bestaat uit een cilindrisch vat van vertind koper van 50 Liter inhoud, dat met een deksel gesloten kan worden; 2 centimeter van den binnenwand loopt een 3 centimeter wijde buis eveneens van vertind koper met een oppervlakte van 1 2 M^2, waardoor waterdamp circuleert, die de melk moet verwarmen. Een mechanisch roertoestel dient om de temperatuur door de heele vloeistof heen gelijk te houden. De transportvaten worden door 15 minuten inwerken van stoom voldoende gesteriliseerd.

Proeven hiermede door Bitter genomen vielen zeer goed uit. Zoo werden o. a. bij 40 liter versche melk zooveel typhusbacillen gevoegd, dat elke cubieke centimeter meer dan een millioen bacillen bevatte. Na 15, 20 en 30 minuten verhittens tot 68° C. werd de melk telkens onderzocht en bleken alle bacillen te zijn gedood. De melk was hierdoor zoo weinig veranderd, dat zelfs de „verbutterungsfähigkeit" gelijk was gebleven, 500 Liter konden in 1 uur op die wijze gesteriliseerd worden, zóó dat de kosten slechts 0,3—0,6 pfennig per liter bedroegen.

Moge het tijdstip niet ver verwijderd meer zijn, waarop zoowel van Staatswege als door particulieren alles gedaan worde, wat strekken kan om de productie van melk zoo hygiënisch mogelijk in te richten.

UIT DE STUDEERCEL DER REDACTIE.

Woensdag-avond, 6 April, half elf des avonds, in de gang van Pulchri Studio's nieuw gebouw ter Prinsengracht, den Haag. Er was een luid *brouhaha* van stemmen, vooral dames- en meisjesstemmen. Sommige oude heeren grepen haastig naar hunne sigaren. Eene oude dame, door een lakei geholpen in het omslaan van haar mantel, zei met eene scherpe stem tot twee freuletjes in witte sorties:

— „*Encore une soirée manquée!*"

Een heer met een grimmigen, zwarten baard fluisterde tot eene jonge vrouw, die loodzwaar aan zijn arm hing: — „Wonderlijk, zoo mooie kunst in zoo'n ouderwetschen boel als Pulchri!"

Een Haagsche schilder met een vuurrood gezicht zei vrij luid tot een vriend:

— „'n Schande voor Pulchri! Zulke mystificaties moesten niet gepermitteerd worden!"

Een klein gezet heertje met een gouden lorgnet verklaarde deftig aan eene dame met zilverwit hair: — „Als die dichter niet krankzinnig is, dan zijn we allen rijp voor Meerenberg!"

De aandrang om mantels en jassen te bemachtigen was nog te groot. Ik wachtte daarom geduldig.

— „Zoo, neef! Ben-je er van avond ook bij geweest?"

Dus klonk eene melodieuze stem mij plotseling in 't oor. Ik keerde mij om — en stond naast mijn nichtje Betsy Brandt, die onder de hoede van mevrouw Van Aldersee de soirée had bijgewoond. Aangenaam verrast bood ik beide dames mijne hand.

— „Wat zeg-je er van?" — vroeg mevrouw Van Aldersee.

— „Zeldzamer kunstgenot heb ik nooit gesmaakt!"

— „Och kom, je meent er niets van, neef!" — viel Betsy in, terwijl ze een klein plooitje in haar parelgrijzen handschoen recht trok, en zoo de smalle, maar uiterst fijn gevormde hand deed in 't oog vallen.

— „Ik meen het heusch, Betsy! Iets ongemeeners heb ik nooit gehoord!"

— „Ik wel!" — zei mevrouw Van Aldersee. — „Toen ik dezen laatsten zomer op een buiten te Dieren logeerde, was daar een doleerende volksprediker, die heel wat menschen trok — en ging ik uit nieuwsgierigheid eens mee. Hij was eene groote celebriteit der zendingsfeesten — en het scheen te Dieren zeer *reçu* hem eens te hooren oefenen. Nu, die redenaar had het talent om de woorden Abraham en kemelen met twintig a's en dertig e's uit te spreken. Die heer van van avond was net zoo!"

— „Neen, lieve mevrouw!" — antwoordde ik. — „Ik geloof, dat u deze kunst niet begrijpt. De dichter van van avond wilde ons naar het Oosten verplaatsen, en daarom had hij eene nieuwe uitspraak voor ons Hollandsch uitgevonden. Klinkers en tweeklanken kregen allen eene nieuwe waarde. Onze ij en ei moesten plaats maken voor de Grieksche aeta (η) — eene klank, die de schamele Hagenaars en de Scheveningers zoo juist weten uit te spreken, als ze zeggen: „Kom jη maar op den Vηverberg — ik zal jou leeren kηven!"

Betsy sperde hare mooie oogen van donkerbruin satijn wijd open — en keek mij uitvorschend aan. Een knecht kwam buigend berichten, dat de equipaadje van mevrouw Van Aldersee vóór was. Ik geleidde de dames naar buiten, en nam eene uitnoodiging aan den volgenden avond dit onderwerp in klein comité te bespreken. Het zal wel overbodig zijn hier ter verklaring bij te voegen, dat het vermelde gesprek gevoerd werd naar aanleiding van de feestelijke vertooning der welberoemde *tableaux-vivant*, waarmee Pulchri zich al eene reeks van jaren lauwer op lauwer won, en dat ditmaal de heer Albert Verwey onder den titel: *De Joden* verzen geschreven had, die tot toelichting der *tableaux* zouden dienen.

Donderdag-avond op ouderwetschen theetijd verscheen ik bij mevrouw Van Aldersee. Neef Brandt en zijne dochter waren er al. De gastvrouw had vastgesteld, dat wij eerst wat zouden keuvelen, en dan gezellig een kaartje zouden leggen ter eere van neef. Of dit programma Betsy beviel, scheen mij zeer te betwijfelen.

Zoodra ieder van thee voorzien was, begon mevrouw Van Aldersee:

— „En nu ben ik zeer nieuwsgierig te vernemen, amice! hoe je je opinie van gisteren avond zult verdedigen!"

— „Jammer, dat het feest niet op 1 April is gevallen, neef! dan had ik uw oordeel best begrepen!" — fluisterde Betsy.

— „Ja, dames! ik blijf bij mijne opinie. Ongemeener kunst als die van den heer Albert Verwey schijnt er op deze wereldbol niet gevonden te kunnen worden. En dat wel in tweeërlei opzicht. In de eerste plaats de voordracht, in de tweede de verzen. De voordracht wilde zich aansluiten aan de fraaie stoffeering van tooneel en zaal. Alles moest ons naar den Levant verplaatsen. En daarom sprak de poëet „met bevende muziek van stem". Het was eene *mélopée*, zooals de kinderen Israëls zongen aan de wateren van Babylon, terwijl tranen leekten over hunne verbleekte kaken. Het was een palinodie, als ik de Hadji's hoorde klagen in Soendaneesche kampongs gedurende de nachtwake voor eene jonge doode. Het was eene geheimzinnige treurhymne, gelijk ik een Nubischen schipper hoorde aanheffen met trillende stem, toen hij het lijk zijner vrouw bij invallende duisternis over de bruine golven van den Nijl . . . ."

— „Neen, neef! al ware alles precies zoo als u zegt, dan nog zou het ongepast geweest zijn onze onschuldige taal zoo te radbraken. Ik dacht eerst, dat de verzen in het Babylonisch of Hebreeuwsch gezegd werden — en dat het tekstboekje ons aan eene vertaling hielp. Zooveel gejammer hoorde noch bij het tableau van Rebekka, noch bij dat van Mozes, noch bij dat van Simson, noch bij dat van Salomo. Een geheel verward hoofd alleen kan op zulk een inval komen!"

Betsy sprak zeer streng, terwijl de zonneschijn van haar glimlach zich achter den ongewonen ernst van haar lief gelaat verborg.

— „Goed, dat de dichter je niet hoort! Hij zou in staat zijn je eene Haagsche keukenmeid te noemen!" — antwoordde ik. — „Goethe heeft het al gezegd, wie den dichter wil verstaan, moet in het land des dichters gaan! Gisteren avond moesten wij ons naar Palestina, Egypte en Babylon verplaatsen. Had men nu het woord: kemelen of ezelskinnebak maar zoo gewoon burgerlijk hooren uitspreken, dan was de Levantijnsche kleur weggebleven! Neen,

de kunstenaar gebruikte geheel nieuw accent en geheel nieuwen klank der vokalen en diphtongen. Hij koos voor kemelen eene Grieksche aeta (η) en twee lange sleepende e's aan 't slot. Het effekt was verrassend, telkens als hij: kηmeleen of ηzelskinnebaak zeide. Iets Grieksch-Hebreeuwsch-Arabisch kwam over de geheele voordracht, die daardoor werd gestempeld tot eene der ongemeenste kunstgaven, die ik ooit mocht ontvangen!"

— „Hoor eens, amice!" — viel mevrouw Van Aldersee in. — „Als je nu denkt, dat je een loopje met ons kunt nemen, dan heb-je 't glad mis, man! De geheele voordracht was zot van top tot teen. Als de dichter daar gekomen was, om het publiek van Pulchri te mystificeeren, als hij met meesterlijken ernst die rol volhoudende, later in zijne vuist gelachen had over die domme, klazige bourgeoisie, die alles mooi vindt, wat voor mooi wordt aangeboden — dan zou ik hem een geestig man gevonden hebben, maar nu dit alles voor serieus werk te moeten aanvaarden, die gewilde platte uitspraak, die pááápegaien, die palηηηzen te moeten bewonderen! .... Hoor eens! ze krijgen me niet meer in Pulchri Studio!"

— „De tableaux waren verrukkelijk van kleur!" —voegde Betsy er bij —„Maar ik zou tot dien prijs geene tweede vergadering als die van gisteren willen bijwonen!"

— „Ja, dames! Er is niets aan te doen! U verkiest nu eenmaal deze ongemeene kunst met uw anders zoo scherp vernuft niet te begrijpen. U wilt niet ademen in de Levantijnsche lucht, die u uit de plooien van des dichters witten kaftan tegenstroomde — vandaar alles!"

Betsy zette een ontzaglijk vies gezichtje — en schudde zwijgend het hoofd, terwijl ze een blik naar haar vader wierp, die in de lectuur van het *Vaderland* verdiept was.

— „Alles goed en wel!" — begon mevrouw Van Aldersee weer — „We zullen over de voordracht zwijgen, maar de verzen! Wat zeg-je van de verzen?"

— „U weet het al! Deze verzen zijn van zeer zeldzamen aard. De dichter heeft gewerkt met de Statenoverzetting van het Oude-Testament op zijne schrijftafel. Geheel nieuw, geheel verassend is de kunst, waarmee hij van dit proza verzen maakt. In het 23ste hoofdstuk van *Genesis* lees ik, vers 12: „Toen boog zich Abraham".... (vers 13): „En hij sprak tot Efron .... Zijt gij het? lieve, hoor mij, ik zal het geld des akkers geven .... zoo zal ik mijn doode begraven" — (vers 14): „En Efron antwoordde, zeggende...." (vers 15): „Mijn Heer.... een land van vier honderd sikkelen zilvers, wat is dat tusschen mij en tusschen u".... Nu vat de dichter de pen op en hij schrijft:

„En Abram
„Boog zich, zei: zijt ge daar? Maar neen, lieve, hoor mij
„'k Geef u den prijs, dàn b'graaf mijn dood'. Zei Efron:
„Heer, wat 's tussche' u en mij een land van vierhond'rd
„Sikkelen zilvers."

De vergelijking is gemakkelijk. De dichter heeft op geniale wijze verkort, eenige woorden geschrapt, eenige syllaben ter dood veroordeeld — en zoo kwamen de verzen uit de smeltkroes zijner ongemeene kunstvaardigheid!"

Mevrouw Van Aldersee zag mij scherp aan, en antwoordde met eene

uitdrukking van verbazing: — „Er valt van daag niet met je te redeneeren! Ik beweer, dat het eenvoudig proza der Statenvertaling veel treffender is dan die kreupele verzen!"

Betsy, die, gratieus als altijd, zich bezig hield bij de theetafel met inschenken, riep dreigend: — „U verdient niet, neef! dat ik uw kopje vul! Mevrouw heeft duizendmaal gelijk!"

— „Nu, als mevrouw gelijk heeft, is het mij wel! Ik kan niet toegeven, dat de Statenoverzetting treffender is dan de verzen van onzen dichter — want ze bestaan beide uit bijna dezelfde woorden."

Betsy's vroolijkste lach klonk door de kamer. — „Nu," — zei ze — „als dat dan zoo mooi is, als u zegt, neef! dan beloof ik u morgen een heel hoofdstuk uit Genesis in verzen over te schrijven."

— „Probeer het maar eens, Betsy! Je zult zien, dat het zoo gemakkelijk niet gaat. Maar gesteld nu eens, dat het je gelukte — daarmee zou je niets gewonnen hebben. De dichter van *De Joden* volgt de Statenoverzetting, maar raadpleegt ook zijn eigen genie. Lees, bijvoorbeeld, de schildering van Ifis, de Egyptische koningsdochter, als zij het kind Mozes vindt. Vele dichters hebben zich aan deze moeilijke stof gewaagd. Herinner u Victor Hugo, die in 1820, bij de ontplooiing zijner jonge dichterlijke kracht, Ifis dus sprekend invoerde:

„Mes soeurs, l'onde est plus fraiche aux premiers feux du jour......"

Voor een dichter is hier eene heerlijke stof! Vooral, wanneer hij de jonkvrouwen en de koningsdochter met het talent van een Makart gedurend het baden bespiedt. De teekening van Ifis vooral eischt eene bijzondere zorg. Menigeen struikelt over de bezwaren aan zulk eene teekening verbonden. Een onzer dichters schilderde het Egyptische koningskind, terwijl zij in den Nijl afdaalt, met de volgende verzen:

„Heur boezem rondde in zoeten cirkelspang;
„Heur heupe zwol in weeldrig malsche lijn;
„En 't stroomkristal verried heel 't blanke lijf,
„Gedragen door den kleinen koningsvoet!"

Ik weet het niet! Maar deze verzen schijnen mij mat en geesteloos! Hoor nu eens, hoe onze dichter van gisteren de badende Ifis schildert:

„Zoetelijk-getepelde twee
„Borstjens stonden omhoog: hoog-rondend zwol
„Heuping, en mat in stroom blonk meisjesbuik
„En beene' als stammen oud-ivoor in 't goud."

Zoo behoort het! Geene lidwoorden! Mooie schilderende woorden: heuping, meisjesbuik...."

— „Amice!" — viel mevrouw Van Aldersee met verheffing van stem in — „Mag ik je vriendelijk verzoeken hier verder over te zwijgen! Weet je niet het een of ander letternieuws?"

Betsy had de oogen neêrgeslagen — hare lange wimpers wierpen eene schaduw over hare licht blozende wangen.

Juist wilde ik iets antwoorden, toen neef Brandt riep: — „Genoeg geredeneerd! Nu is het tijd voor ons partijtje!"

Nederlandsche Verzen en Nederlandsche Proza.

V.

De beoefening der Germanistiek aan de Amsterdamsche Hoogeschool. Rede bij de aanvaarding van het hoogleeraarsambt aan de Universiteit te Amsterdam op den 31 *Maart* 1892 *uitgesproken door Dr. J. te Winkel.* (Haarlem, De Erven F. Bohn, 1892.)

Maerlant's Werken beschouwd als een spiegel van de dertiende eeuw, door Dr. Jan te Winkel. Tweede omgewerkte druk. (Gent, J. Vuylstek — 's-Gravenhage, Martinus Nijhoff, 1892.)

De Amsterdamsche Universiteit heeft een echt wetenschappelijk hoogleeraar moeten afstaan aan de Leidsche, maar een niet minder wetenschappelijk man in zijn opvolger aangewonnen. Onder bijzonder gunstige voorteekenen sprak Dr. Jan te Winkel, 31 Maart 1892, zijne inaugureele oratie uit in de aula der Amsterdamsche hoogeschool. Bijna oogenblikkelijk na het aanvaarden van zijn ambt — dat hem verplicht „behalve onze middeleeuwsche en nieuwere taal en letterkunde, ook het Gotisch, Angelsaksisch en Middelhoogduitsch te onderwijzen" — gaf hij den tweeden, geheel omgewerkten druk van zijn academisch proefschrift (1877) over *Maerlant's Werken.*

Het is bijna niet mogelijk helderder en grondiger te spreken, dan Te Winkel het deed in zijne oratie over de zes belangrijke vakken, welke door de wet ter beoefening zijn aangewezen voor den aanstaanden doctor in de Nederlandsche taal en letterkunde. Dat hij bij de monstering dezer wetenschappen den voorrang gaf aan de Geschiedenis der Nederlandsche Letterkunde, kan niemand meer verheugen, dan den schrijver dezer regelen. En dat hij daarbij nog eens den eisch uitspreekt: Geen beoefenaar der Geschiedenis onzer Letterkunde blijve vreemdeling in de historie der uitheemsche letteren, getuigt op nieuw, dat er eenvoudige waarheden zijn, die dikwijls miskend worden, en daarom met te meer klem herhaaldelijk moeten worden uitgesproken.

Ten zeerste beaam ik de verklaring van Te Winkel: „Niemand begrijpt een woord van onze middeleeuwsche schrijvers, als hij de Middelfransche romantiek, de Latijnsche geschriften der kerkvaders en kerkleeraars niet eenigermate kent, wanneer „de Acta Sanctorum" of werken als de „Imitatio Christi", wanneer de Latijnsche kerkgezangen en mystieke liederen door hem niet geraadpleegd werden". Ik citeer deze woorden met opzet, omdat ik een amandement op dit goed en krachtig uitgesproken letterkundig pronuntiamento heb voor te stellen. Bij al het genoemde komt nog één litteraire factor in aanmerking — de oude Keltisch-Britsche sagen en mythologie, de overblijfselen der oud-Iersche, der oud-Kymrische en der oud-Bretonsche litteratuur. Zonder de wereld der Kymrische en Bretonsche vertellingen, 't zij in Geoffrey van Monmouth's *Historia*, 't zij in den *Roman du Brut* van Wace, 't zij in *the Book of Leinster*, 't zij in *the Red Book of Hergest*, 't zij in *the Black Book of Carmarthen*, 't zij in de Kymrische *Triaden*, uitgegeven in *the Myvyrian Archaiology of Wales*, te hebben leeren kennen, blijft de in de middeleeuwen zoo buitengemeen geliefde stof der oud-

Britsche sagen geheel onbegrijpelijk. En juist deze sagenstof wekte alom in de beschaafde landen van Europa gedurende de middeleeuwen de kunstenaars op tot nieuwe scheppingen, bezielde nog in de tweede helft der XVde eeuw tot de eindelooze verdichting der Amadissen en Palmerijns. Chrestien de Troyes, die deze wereld het eerst voor het vasteland van Europa ontdekte, zijne Middelfransche, Middelhoogduitsche en Dietsche navolgers en vertolkers, zullen nooit naar eisch verklaard worden, zoolang men zich niet de moeite getroost de uitstekende studiën van John Rhys, Evans, Sommer, Nutt (Alfred), Skene, Stephens en Stuart Glennie in Engeland, die van San Marte, Windisch en Zimmer in Duitschland, en die van Hersart de la Villemarqué, d'Arbois de Jubainville en J. Loth in Frankrijk te hebben gevolgd en begrepen.

Het bestek eener inaugureele rede laat niet toe alles aan te roeren — vooral, daar Te Winkel niet alleen het uitgebreide vak van de Middeleeuwsche en moderne Nederlandsche Taal en Letterkunde had te behandelen, maar bovendien van de Germaansche talen het Gotisch, Angelsaksisch en Middelhoogduitsch. Misschien zou hier de opmerking kunnen gemaakt worden, dat Te Winkel wel wat veel nadruk op de laatste talen heeft gelegd, daar hij zich zelf „in het afgetrokkene" als Amsterdamsch hoogleeraar in de Germanistiek denkt — en zijne oratie den titel geeft: *De beoefening der Germanistiek aan de Amsterdamsche Hoogeschool.* Had het aan mij gestaan den titel dezer in vele opzichten zoo aantrekkelijke en voortreffelijke rede te mogen aangeven, ik had niet geaarzeld te schrijven: *De beoefening der Nederlandsche Taal en Letterkunde aan de Amsterdamsche Hoogeschool.*

Deze kleine quaestie van vorm heeft niets te beduiden — Bredero zou zeggen: „heeft geen vijg om het lijf"! — bij den hoogst aangenamen indruk, door den inhoud van Te Winkel's rede op mij teweeggebracht. En juist onmiddellijk daarna schenkt ons de nieuwe Amsterdamsche hoogleeraar een tweeden, zeer aanmerkelijk omgewerkten druk van zijne academische dissertatie: *Maerlant's Werken beschouwd als spiegel der dertiende eeuw.* De scherpzinnige auteur heeft natuurlijk bedoeld als spiegel der dertiende eeuw in Vlaanderen en Holland — het zou van bekrompen vitzicht getuigen hier nogmaals op den titel iets af te dingen.

In 1877 had Te Winkel met deze dissertatie zich den welverdienden rang van Doctor in de letteren verworven. Nu (1892) bleek het, dat nog steeds naar exemplaren van den eersten, uitverkochten druk werden gevraagd — en biedt de auteur ons eene tweede uitgave. En hiermede is wederom winst gemaakt voor de geschiedenis onzer nationale letteren. De hoofdstukken over Maerlant's leven en werken, over Maerlant als geschiedschrijver, en over Maerlant en het Nageslacht, zijn bijna geheel nieuw, en geheel op de hoogte van de jongste onderzoekingen. Bij het lezen van deze hoofdstukken — van het geheele werk trouwens — treft ons telkens dezelfde gedachte. Telkens en telkens wordt de lezer verrast door de bewonderenswaardige belezenheid van dezen auteur in de werken van Maerlant. Met den meesten nadruk mag verzekerd worden, dat Dr. Jan te Winkel den geheelen Maerlant gelezen en herlezen heeft. En met niet minder prijzenswaardige vlijt heeft hij alles gelezen, wat over, omtrent, of naar aanleiding van Maerlant werd geschreven. De degelijkheid en volledigheid dezer monographie mag als een model van echt wetenschappelijke studie worden geroemd.

De studie van Maerlant's werken bracht Te Winkel natuurlijk tot groote ingenomenheid met zijn held. Hij dweept met Maerlant's ernstige degelijkheid, hij verdedigt hem als een bevorderaar der his-

torische wetenschap; hij betreurt het niet, dat Maerlant in zijn vinnigen haat tegen letterkundige kunst en fantasie de *chanson de geste* en de *chanson d' aventure* uit een hoogst bekrompen oogpunt beschouwde. Maerlant vertoont in dezen afkeer van alles, wat door de dichtende verbeelding wordt gewrocht, eenige zeer eigenaardige Nederlandsche karaktertrekken, die nog dagelijks bij ons volk kunnen worden teruggevonden. Bij eenvoudigen en ongeletterden klinkt nog dikwijls het oordeel over een kunstwerk der verdichting: „'t Is niet eens waar gebeurd!"

Maerlant had bijna alles gelezen, wat in het Fransch door trouvères en jongleurs, in het Latijn door monniken en theologen was geschreven. Maerlant bezat niet alleen de letterkundige ontwikkeling van een ridderlijken menestreel, hij stond geheel op de hoogte van de bloeiende godgeleerde wetenschap der Parijsche universiteit. Eerst was zijn ijver groot om *chansons de geste* of *chansons d' aventure* te vertolken, maar later trekt hem het Latijn der dertiende-eeuwsche wetenschap meer aan, en ziet hij met verregaande partijdigheid op den eenmaal geliefden roman neer. En toch bedient hij zich van de vormen der litteraire kunst: metrum en rijm, in de *Martijnszangen* zelfs met groot talent. Zijn geest is daarentegen niet dichterlijk gestemd, hij streeft naar verspreiding van nuttige kennis, hij maakt propaganda voor hervormingen van maatschappelijke toestanden, die uit het oogpunt van menschelijkheid en zedelijkheid te wenschen overlaten. Eene enkele maal is hij dichterlijk gestemd, als hij in *Die Clausule van der Bible* van de Heilige Maagd zegt, dat de roode roos om genade bad aan hare wang:

«Die rode rose bat om genade
an hare lier» ....

Het heeft den schijn, of Te Winkel soms in den afkeer van Maerlant omtrent alles, „wat niet waar gebeurd is", deelt. Zoo is hij het beknopst, het minst belangstellend, waar hij van den *Alexander*, van den *Grale en Merline*, van *Torec* en van de *Historie van Troyen* spreekt. Geen enkel woord over Fransche *Alexander*-romans wordt bij *Alexander's Geesten* gesproken. Te Winkel weet beter dan iemand in ons vaderland, dat Maerlant den Franschen *Alexander*-roman van Lambert li Tors en Alexandre de Bernay, dat hij *La Vengeance de la mort d'Alissandre* van Guy de Cambray en Jéhan le Venelois heeft gelezen.

De verdichting omtrent Alexander's leven en dood biedt een allergewichtigste stof voor de middeleeuwsche letterkundige kunst. In de eerste helft der twaalfde eeuw vertaalde de Duitsche Pfaffe Lamprecht reeds het Fransche *Alexander*-gedicht van Albéric de Bésançon. Geestdrift voor de kruistochten sluit zich hier aan bij geestdrift voor Alexander's verre tochten naar het Oosten. 't Viel in den Franschen en Anglo-Normandischen geest, nu eenmaal door de Britsche romans de zin voor het avontuurlijke en voor het mystieke was opgewekt, om even gaarne de wonderbare tochten van een Alexander, als die van een Perceval, een Partonopeus of een Hugo van Bordeaux te hooren bezingen. Bovendien de Grieksche stof gaf het werk der trouvères eene tint van geleerdheid, waarop zij zich tegenover de volkszangers, de *jongleurs* van minderen rang, konden verhoovaardigen. Lambert li Tors zegt van hen in zijn *Roman d'Alexandre*:

«Ces trovéors bâtards font çontes abaisser.»

Bénoit de Saint-More voegt er in zijn *Roman de Troie* bij:

«Cette ystoire n'est pas usée
«Ni en guère de lieux trouvée,
«Jà écrite ne fut encore.»

De trouvères vonden daarbij hun weg gebaand. Reeds in de tweede eeuw na Chr. had men te Alexandrië in het Grieksch een Aegyptisch gekleurden roman

over Alexander den Groote geschreven, waarin de auteur alle mogelijke Oostersche mirakelen op elkander stapelt. Deze auteur is de zoogenaamde Pseudo-Callisthenes, over wien in 1886 zooveel licht is opgegaan door Paul Meier's boek: *Alexandre le Grand dans la Littérature française au moyen age.* Dit verhaal van den Pseudo-Callisthenes werd in het Latijn vertolkt door Julius Valerius, en uit deze vertaling werd een epitome getrokken, dat hoogst waarschijnlijk in het begin der twaalfde eeuw aan Albéric de Besançon de stof gaf voor zijn *Alexander* in *laisses monorimes.* De mogelijkheid bestaat evenwel, dat Albéric eene andere Latijnsche bron heeft gekend. In de tiende eeuw namelijk werd de archipresbyter Leo door de Hertogen van Campanië (941—965) als gezant naar Constantinopel gezonden, en deze vond daar een handschrift van den Pseudo-Callisthenes, 't welk hij overschreef, en op verzoek van den Hertog Johannes van Campanië in het Latijn vertolkte, onder den titel: *Historia de praeliis.*

De archipresbyter Leo bewerkte den Pseudo-Callisthenes in den geest zijner dagen; zijne vertaling werd de moeder van de meeste Westersche bewerkingen der Alexanderverhalen. Zoo is het zeer wel mogelijk, dat de *Alexander* van Albéric de Besançon naar de *Historia de praeliis* bewerkt is. Zijn gedicht is op een fragment van 105 verzen na verloren. Dit fragment, teruggevonden in 1853, toont, dat Albéric er zich op toelegde de leer van Salomo: alles is ijdelheid uit het korte, glorierijke leven van Alexander te doen bevestigen. Pfaffe Lamprecht, die hem vertaalde, toonde zich het meest ingenomen met de wonderbare mirakelen van het Oosten, en trachtte de harten zijner hoorders voor een kruistocht te winnen. Beiden, Albéric en Lamprecht, maken van Alexander een Franschen of Duitschen vorst, gevolgd door zijne ridders op een avontuurlijken tocht naar het Oosten. Reeds in de twaalfde eeuw werd Albéric nagevolgd in het reeds vermelde gedicht van Lambert li Tors en Alexandre de Bernay. In hunne alexandrijnen verhieven zij de chevalereske deugden van den Macedonischen veroveraar tot in de wolken.

Tegen deze modernizeering van Alexander den Groote verzette zich Gauthier de Chastillon, later kanunnik te Amiens, die even vóór 1180 eene Latijnsche *Alexandreïs* in hexameters schreef, zijn stof puttend uit Quintus Curtius, *De rebus gestis Alexandri magni.* Het doel van dezen priester was zich te verzetten tegen de fantastische schilderingen der trouvères, die Alexander voorstelden als een Fransch koning met banier en oriflamme, vergezeld van twaalf pairs, die te zamen reizen naar een land, waar de vrouwen des winters begraven worden, om met de lente en de bloemen te herrijzen in nieuwe bekoorlijkheid. En omdat nu Maerlant onmiddellijk vermoedde, dat de *Alexandreïs* alleen zou bevatten, wat „waar gebeurd" was, gaf hij er in zijne *Alexander's Geesten* eene bewerking van.

Te Winkel heeft in *Maerlant's Werken* dit geheele vraagstuk uiterst beknopt besproken — van de Fransche Alexanderromans nauwelijks een woord gerept, schoon hij in het eerste deel zijner *Geschiedenis der Nederlandsche Letterkunde* (1887) er met zijne gewone degelijkheid breedvoerig over sprak. Ik breng dit niet als een bezwaar tegen de tweede uitgaaf van zijn *Maerlant* te berde. Geenszins. Het was mij te doen, om een verschil van gevoelen, beter nog, een verschil van gevoel, in het licht te stellen. Te Winkel acht Maerlant voornamelijk als man van wetenschap, mij is Maerlant het meest belangrijk als letterkundig kunstenaar.

De correspondentie, door David Oijens.

DAVID EN PIETER OIJENS.

DOOR

EMILE WESLY.

't Was een raar gevoel wat den heer Oijens Senr., bankier en makelaar in effecten te Amsterdam, op dien snikheeten 29sten Juli van het jaar 1842 bekroop, toen de baker, met een glans van fiere zelfvoldoening op het gelaat, hem de minstens even verrassende als heuglijke tijding bracht dat zijn kroost, instede van met één spruit, met twee mannelijke exemplaren vermeerderd

Pieter Oijens, penteekening van David Oijens.

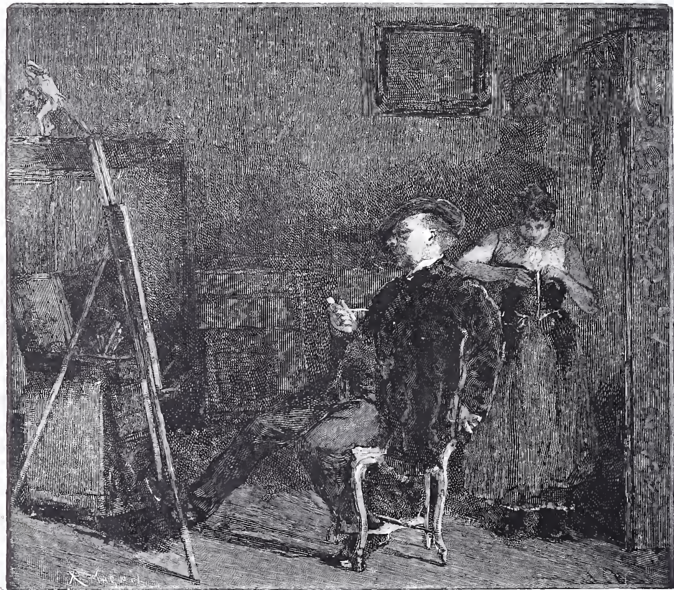
was; 't had zoo iets weg van de gewaarwording die gijzelf wel moet gevoelen, wanneer ge, na een enkele kennis ter loops genoodigd te hebben, zijn heele smala met een macht van koffers bij u ziet aanschellen.

't Waren natuurlijk „béélden van jongens!" zooals alle dames volmondig verzekerden. Alleen de gelukkige vader waagde effentjes de schuchtere opmerking, dat de tengere spruiten met hun beiden wel juist één ferme jongen zouden gevormd hebben; maar dáár kwam hij aan 't rechte kantoor. „Hoe kan meneer nou zóó iets zeggen!" zei de vroede vrouw in haren bakertrots zicht-

baar gekrenkt, terwijl de overige dames eenstemmig van oordeel waren, dat het „werkelijk zonde" was.

Hoe 't ook wezen mocht, tenger of niet tenger, in de allereerste plaats moesten de jongens een naam krijgen, ende zoo werd besloten dat de eene broer David zou heeten, terwijl zijn om vijf minuten jonger duplicaatje den welluidenden naam van Pieter ontving.

Nu zou ik een heel eind bezijden de waarheid blijven, indien ik hier vertelde dat het tweespannetje, ettelijke jaren later naar school gezonden, dol veel van studie hield; rijkelijk begaafd met een veelbelovenden aanleg voor

Na de zitting, naar eene aquarel van David Oijens.

gevariëerd kattekwaad, waaraan zij niet minder rijkelijk toegaven, legden zij van den beginne af eene ridderlijke minachting voor alles wat op onderwijs geleek aan den dag. Eene enkele uitzondering daarop maakten de teekenlessen, die zij tehuis van meester Veldhuijzen ontvingen en waarbij ze een ijver, eene oplettendheid, eene gehoorzaamheid, kortom, eene complete collectie van brave-Hendriks-eigenschappen toonden, die de schoolmeester voorzeker nooit in hen vermoed had.

De trek om schilders te worden zat er toen reeds diep in geworteld, doch

zooals het dikwerf gaat, terwijl de met veel kunstgevoel begaafde moeder welgevallig [de meesterstukken harer jongens gadesloeg, zag de op hun stof-

Amsterdamsch dienstmeisje, door Pieter Oijens.

felijk welzijn vóór alles bedachte vader die liefhebberij niet dan met leede oogen aan.

De klachten van den schoolmeester en der gekwelde buren, het teere gestel der beide wildzangen, en bovendien die alles op den achtergrond dringende teekenlust noopten den heer Oijens gevolg te geven aan een sinds langen tijd gekoesterd plan: op hun veertiende jaar werden David en Pieter gezonden naar een heerenboer te Apeldoorn, waar de studie en de beoefening van den landbouw hen wel tot andere gedachten zouden brengen en waar zij tevens tot forsche jongelingen zouden opgroeien.

Edoch, geheel en al zou de wensch van hunnen vader niet in vervulling gaan, want zoo de uitmuntende lucht hunne longen versterkte en hunnen

De krant, door Pieter Oijens.

eetlust verviervoudigde, zoo de dagelijksche bezigheden der jonge oeconomen hunne leden en spieren ontwikkelde, in dier mate dat de ouders in de breedgeschouderde ferme jonge mannen hunne knaapjes van voorheen ternauwernood terugkenden, — de heerlijke schoonheden der Geldersche natuur waren niet het doeltreffende middel geweest om David's en Pieter's schilderkwaal te genezen; integendeel!

Hoe menigmaal gebeurde het niet dat zij, 's ochtends achter den ploeg naar de akkers gezonden, de paarden rustig aldaar lieten grazen, terwijl zij zelf, door de fraaie omgeving bekoord, zich aan het teekenen begaven. Goddelijke uren sleten zij, wanneer ze als herders der schapenkudde naar de heide in de nabijheid van het Soerensche bosch togen en dan hunnen teekenlust

naar harte konden botvieren; hoeveel schilderachtige plekjes werden daar niet op het papier gevestigd.

Weinig uit hunne omgeving trouwens wat hen niet boeide en bekoorde. Eén tafereeltje vooral maakte steeds een diepen indruk op het artistieke gemoed der beide jongens: 't was als zij 's winters met hunne makkers — allen kinderen uit gegoede families — om zes uur 's ochtends, bij het schijnsel van een aan den muur hangend olielampje, op den deel aan 't dorschen gingen. En terwijl de makkers dan gemelijk en klagend over de „beroerde kou" den vlegel hanteerden, bewonderden zij de pakkende lichteffecten van het rossige vlammetje, dat de bewegingen der dorschenden zoo fantastisch deed uitkomen op den donkeren achtergrond, en van den aanbrekenden dag, die met een macht van zilveren en gouden stralen van lieverleê naar binnen toog.

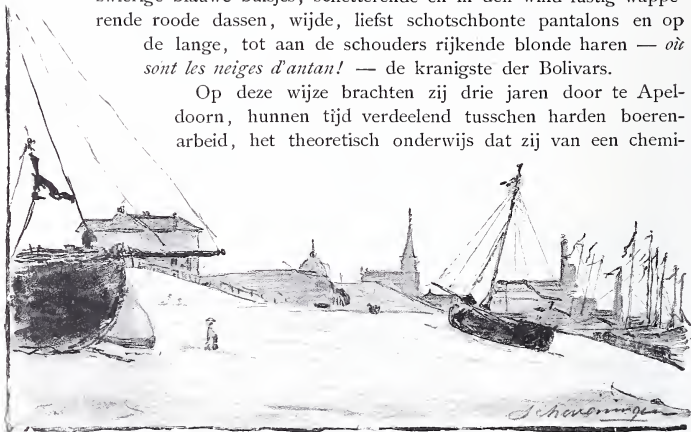
De Heerengracht, houtskoolteekening van P. Oijens.

Elkeen strekte hun tot model; zoowel hunne collega's als de boerendaglooners en vooral de frissche deerns, wier kleurenrijke en levendige carnatie zij steeds bewonderend gadesloegen; de marskramers, die af en toe aan de boerderij kwamen, de dominé, bedelaars, herders, schapen, varkens, koeien, ja wie en wat niet al.

Om [aan] de geheele wereld, en meer bepaald aan de bewoners van Apeldoorn te toonen, dat zij vast besloten hadden den roem van een Rembrandt,

Michel Angelo, Rubens en *tutti quanti* te doen verbleeken, droegen zij toen zwierige blauwe buisjes, schetterende en in den wind lustig wapperende roode dassen, wijde, liefst schotschbonte pantalons en op de lange, tot aan de schouders rijkende blonde haren — *où sont les neiges d'antan!* — de kranigste der Bolivars.

Op deze wijze brachten zij drie jaren door te Apeldoorn, hunnen tijd verdeelend tusschen harden boerenarbeid, het theoretisch onderwijs dat zij van een chemi-

cus en een veearts ontvingen, en het zoozeer geliefde teekenen. Langer echter hielden zij 't niet uit. Naar lichaam ten zeerste gesterkt, maar meer nog in hun voornemen zich geheel en al aan de kunst te wijden, togen de tweelingen huiswaarts om, met eene angstige gemoedsbeklemming, aan de ouders hunnen innigsten wensch te kennen te geven.

Geholpen door hunne moeder, die zij vroeger reeds half en half voor hun plan hadden ingenomen, gelukte het hun, na eindelooze en vurige pleidooien, den

Brugge, potloodschets van David Oijens.

vader ten langen leste te overreden; hij gaf toe, en weinige dagen later reisden David en Pieter overgelukkig naar Brussel om, op aanraden van den

De laatste toets, door David Oijens.

Haarlemschen portretschilder J. Kruseman, eene plaats te erlangen in het atelier van Portaels.

* * *

In navolging van zijnen meester en schoonvader, den bekenden schilder

Navez, had Portaels, in 1860, zijn atelier opengesteld voor een twintigtal jongelingen, wier aangeboren goede eigenschappen hij — en zulks minder door theoretische stellingen dan wel door practische wenken en een onophoudend verwijzen naar de levende natuur — tot hunne algeheele ontwikkeling wist op te kweeken, in dier mate dat de jonge kunstenaars, lang reeds voor

Portret van Mej. B. ... door Pieter Oijens.

het verlaten van 's meesters atelier, als geheel zelfstandig ziende schilders, op hunne werken den duidelijken stempel vertoonden hunner individualiteit.

Die voortreffelijke methode — zonder bepaalde methode — had den helderzienden heer Kruseman genoopt de tweelingbroers naar Brussel te zenden, waar zij niet alleen met toekomstige schilders, maar ook met adspirant-beeldhouwers en -bouwkunstenaars samentroffen. De meesten hieronder, zooals Agneessens, Verdijen, Haseleer, Cormon, Blancgarin, Verheijden, van den Kerckhove, van der Hecht, Bourgignon, Dufour, van der Stappen, enz. namen weldra eene eervolle plaats in te midden der voornaamste Belgische en Fransche kunstenaars. 't Is in hetzelfde atelier dat, weinige jaren later, de meest begaafde der Belgische schilders, de alom gevierde Emile Wauters, zijne artistieke opleiding genoot.

Gedurende ruim drie en een half jaar werkten zij vlijtig in het atelier van Portaels en togen daarna voor een paar jaren huiswaarts, om zich de lessen ten nutte te maken van P. Greive, die destijds onder zijne leerlingen den heer Allebé, den tegenwoordigen directeur der Koninklijke Academie van beeldende kunsten te Amsterdam, Taanman, Dekker en meer anderen, telde.

De Amstel, nabij de Amstelveensche weg, krijtteekening.

In 1866 trad David in 't huwelijk en toog naar Brussel, terwijl Pieter eenige jaren later, in 1869, naar Parijs vertrok, een atelier huurde en ijverig de fraaiste meesterwerken in den *Louvre* naschilderde. Doch door zijn ietwat vreemd accent, zijn blond haar, zijne doodkalme bedaardheid — van de wilde rumoerigheid van eertijds was geen greintje meer in hem gebleven — werd Pieter, niettegenstaande zijne plechtige, ja, verontwaardigde verzekeringen, algemeen voor een Duitscher gehouden. Het uitbreken van den oorlog maakte zijn verblijf in het koortsachtig opgewonden Parijs alles behalve aangenaam; de zoogenaamde „*Prussien*" oordeelde het dan ook raadzaam ijlings zijn bundeltje te snoeren en ademde weer ruimer toen hij de Fransche grenzen achter den rug had. Eenigen tijd nog verbleef hij te Amsterdam, doch voelde weldra den machtigen drang, terug te keeren tot zijn broederlijken *alter ego*, met wien hij vroeger steeds gewerkt had, en sedert dien ook samenbleef.

* * *

David Oijens, geteekend door Pieter Oijens.

Op twee stappen van de *Avenue des Arts* ligt, in de stille *rue de la Charité*, een groot en aan alle Brusselsche schilders welbekend gebouw; de gelijkvloers-verdieping van het voorhuis is ingenomen door een winkel in allerlei teeken- en schilderbehoeften; een gedeelte der benedenverdiepingen van het achterhuis bergt eene, den eigenaar van den winkel toebehoorende fabriek

Rouwbeklag, houtskoolteekening van Pieter Oijens.

van paneelen, ramen, lijsten, ezels en ander schildermateriaal; al de overige ruimte is ingericht tot tal van ateliers, die aan mannelijke en vrouwelijke, bekende en adspirant-kunstenaars verhuurd zijn.

't Is in het ruimste en fraaiste atelier — hetzelfde waar, weinige jaren geleden, de schilderezel stond van den ouden heer Portaels, den tegenwoordigen directeur der Brusselsche Academie voor schoone kunsten, — dat de gebroeders het aanzijn geven aan die voortreffelijke, pittig en warm getoetste tafereeltjes, die, tintelend van leven, den toeschouwer niet enkel bekoren door hun heerlijk en gezond koloriet, het meesterachtige *clair-obscur* en de als het ware tastbare omringende atmosfeer, maar hem ook vaak tot glimlachen

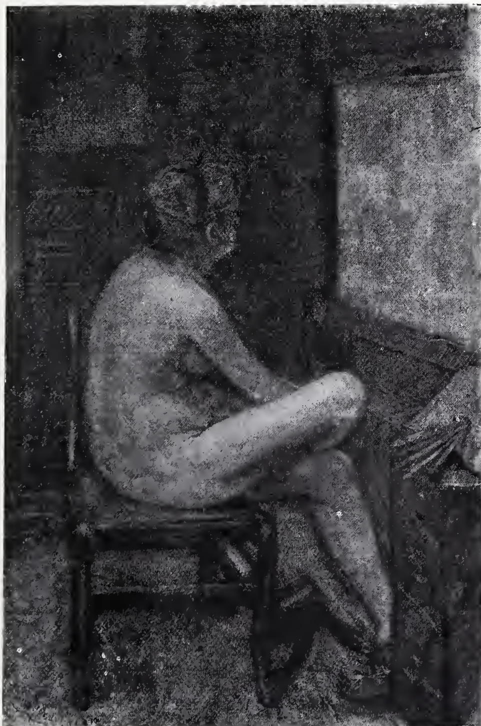
In de kroeg, krijtteekening van David Oijens.

noopen door den kostelijken aan Dickens en Hildebrand herinnerenden humor, waarmede de tooneeltjes uit Hollandsche binnenkamers of uit schilderateliers behandeld zijn.

* * *

De uitmuntend gelijkende portretten, die de beide broeders van elkaar geteekend hebben, ontheffen mij van de taak te trachten het schilderpaar voor de oogen van den lezer te voeren; trouwens, zoo treffend als hun teekenstift, zou mijne pen hun konterfeitsel niet kunnen weergeven.

Ten overvloede, lang reeds vooraleer dit tijdschrift verscheen, hebben de bezoekers der talrijke tentoonstellingen, waaraan de gebroeders Oijens deel namen, den persoon van Pieter, in allerlei houdingen, kunnen waarnemen in de doeken door David geschilderd, zooals zij David meestal ontdekten in de tafereeltjes die Pieter had gewrocht.

Houtskoolteekening van Pieter Oijens.

„Ze zijn zoo dom zoo onbeholpen, die mannelijke modellen; ze weten nooit wat je van hen wilt" — verklaart Pieter, en David vult den volzin aan: „de vrouwen zijn in dit opzicht veel plezieriger; ze begrijpen dadelijk wat zij moeten voorstellen."

Ziedaar de reden waarom de beide broers niet dan hoogst zelden hunne toevlucht nemen tot een vreemd mannelijk model. *Zwei Seelen, ein Gedanke; zwei Herzen und ein Schlag*, vatten de tweelingen, sneller en beter dan welk model ook dit zou kunnen doen, elkanders bedoelingen, verplaatsen zich geheel en al *dans la peau du personnage*, kortom, vervullen als volleerde tooneelspelers de rollen in de tafereelen die op het doek zullen gevestigd worden.

Op deze wijze hebben David en Pieter onderwerpen gepenseeld, waarin een tien- à twintigtal verschillende personen zijn voorgesteld en waartoe evenwel slechts één der beide broers als model gezeten had.

Doch niet alleen aan dat voortreffelijk acteeren als modellen is het natuurlijke, het ongedwongene in de houding en uitdrukking der personen in hunne schil-

derijen toe te schrijven; voornamelijk draagt tot dit resultaat bij hunne voortdurende studie der ongezochte, ongekunstelde en karakteristieke bewegingen, die elk der beide schilders in zijn *alter ego* opmerkt juist wanneer deze *niet* als model zit. Dergelijke typische *instantané's*, waar het kunstenaarsoog het

Bij 't model, houtskoolteekening van David Oijens.

photografisch objectief vervangt, zijn dikwijls door hen, zonder noemenswaardige veranderingen, met uitmuntend gevolg op het doek gebracht.

Hunne vrouwelijke modellen, daarentegen, zien we in des te grootere ver-

scheidenheid vertegenwoordigd; van nature reeds gracieus in de meeste harer bewegingen en houdingen, komen zij den schilder meestal bij de conceptie van zijn onderwerp halfweg te gemoet. Aldus geholpen, moest het aan Pieter niet moeilijk vallen op zijn rijk palet de heerlijke toetsen te vinden, waarmee hij den lof verkondigde der knappe, kraakzindelijke Amsterdamsche

De rust, door Pieter Oijens.

dienstmaagd, dezelfde die wij op een ander doek ontwaren als eene godsvruchtig hemelwaarts blikkende strijdster der *Salvation Army*, en elders weer als een lieftallig, peinzend, en meer aan het laatste bal dan aan Chopin denkend pianistje. Zoo wisselen eveneens bij David de in al hare houdingen op het leven getroffen dametjes af.

Is het wel noodig er op te wijzen, dat de beide kunstenaars, ofschoon

steeds tezamen werkend, nooit samen aan één doek arbeiden: geen penseeltrek van den éénen komt er op het werk van den anderen. Bestaat er in den trant der gebroeders, evenals in hunne gelaatstrekken en gestalten, eene bij den eersten aanblik treffende gelijkenis, — bij nader en langer toezien komt het verschil meer en meer op den voorgrond, en ontdekt men weldra welke doeken aan Pieter, en welke aan David moeten worden toegeschreven. Terwijl deze laatste, met meer gemakkelijkheid van conceptie en toets begaafd dan zijn ietwat jongere broer, zijne onderwerpen met ferme penseeltrekken als het ware op het doek werpt, gaat Pieter langzaam en bedaard zijn gang en verkrijgt, bij eene wat meer afgewerkte behandeling, het brio van zijns broeders uitvoering.

De kommensalen, door Pieter Oijens.

* * *

Het zal weldra drie maanden geleden zijn, dat David en Pieter, in den *Cercle artistique et littéraire* te Brussel, de voornaamste hunner in den laatsten tijd gewrochte kunstwerken ten toon stelden. Onmiddellijk komend na de aldaar gehouden expositie der fraaiste doeken van den uitmuntenden Antwerpenschen schilder Henri de Braekeleer, scheen de onderneming der heeren Oijens wel wat gewaagd; menige schilder van groote verdienste zou althans met bezorgdheid de onwillekeurige vergelijking, door het publiek, van de werken zijns voorgangers met hetgeen hij zelf ten toon stelde, te gemoet hebben gezien.

Doch zie! Verre van te verbleeken, scheen het alsof de voortbrengselen van David's en Pieter's kunst, evenals eene opera door eene prachtige ouverture statig ingeleid, nog aan waarde en glans hadden gewonnen, en een-

Het kamermeisje, krijtteekening van Pieter Oijens.

stemmig was dan ook de geheele Brusselsche kunstenaarswereld in haren lof van beider talent. 't Was, zooals een der meestbegaafde kunstrecensenten verklaarde, voor de gebroeders Oijens méér dan een succes: een triomf!

Op geene der tentoonstellingen, waaraan zij tot dusverre hadden deelge-

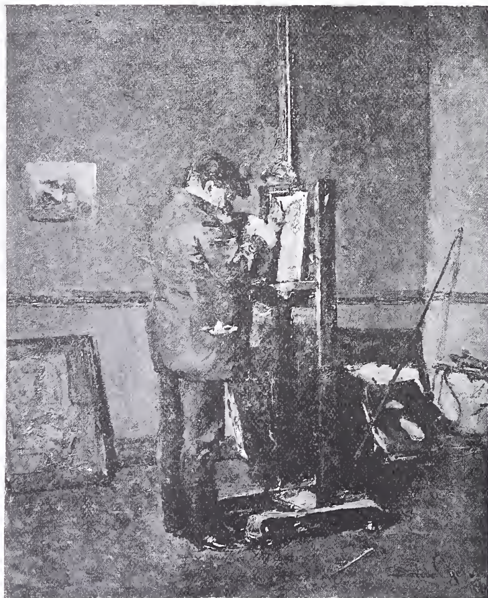

Vóór de pose, door David Oijens.

nomen, waren, zoo treffend als hier, het schitterende van hun koloriet, het levendige hunner carnatie's, het tooverachtige van hun bij uitstek Hollandsch

clair-obscur, het humorvolle van hunnen waarnemenden geest op den voorgrond getreden. Geen expositie ook, waar, zooals hier, kenner en leek, critiek en publiek zich zoozeer vermeidden in deze natuurlijke, als het ware den blos der gezondheid dragende omgeving, die eene hoogst welkom geheeten verpoozing vormde na de ziekelijke, wanstaltige en opgeblazen voortbrengselen, waarmede zoovele schijnbaar naar nieuwe kunstformulen zoekende, maar bovenal op reclame beluste schilders ons tot heden toe hebben vervolgd.

* * *

Aan het werk, door David Oijens.

En nu ..... met den vriendelijken lezer te verwijzen naar de uitmuntende reproducties van schilderijen en teekeningen der beide broeders, vermeenen wij onze taak te kunnen besluiten: welsprekende tafereeltjes als de hierbij ingelaschte, waar zelfs de titels overbodig schijnen, vereischen voorwaar geen nadere toelichting.

Alleen wenschte ik er aan te herinneren dat, hoe voortreffelijk ook geslaagd, meest alle photographische reproducties niet een alleen zwak, maar

ook, al te dikwerf, een onjuist denkbeeld geven van kleurrijke schilderijen, doordien de *camera obscura* de verhoudingen van licht tot bruin — of, om een kortere technische uitdrukking te bezigen: de „waarden", — als een moedwillige speelsche knaap, meestal het onderst boven keert; zoo veranderen in het oog vallende kleuren, als schetterend geel, oranje, vlammend rood en aanverwante tinten, in sombere, aan 't zwart grenzende plekken, terwijl donker schijnende gedeelten, met blauw of groen behandeld, als lichtende toonen op den voorgrond treden.

Voor den kunstliefhebber speelt dan ook de photographie, bij de repro-

ductie van schilderijen, dezelfde mnemotechnische rol als die welke het klavier vervult bij 't weergeven eener orkestpartituur: hoofdzakelijk dient zij n. l. tot opfrissching van 't geheugen. Evenals de musicus, geholpen door de éénsoortige klanken van zijn klavier, de afwisselende en polyphone orkesteffecten van een meer of min bekend opus meent te vernemen, zoo zal ook de kunstminnaar die vroeger reeds 't een of ander voortbrengsel van 't penseel der gebroeders Oijens te zien kreeg, in bijgaande plaatjes den machtigen gloed van hun koloriet, het levendige hunner carnaties, het wazige der atmosfeer, kortom al de schitterende eigenschappen van hun talent, die hier niet tot hun recht mochten komen, duidelijk ontwaren.

Brussel, 25 April '92.

DE BREDERO'S.

Eene Novelle uit de Geschiedenis der Nederlandsche Letteren

DOOR

Dr. JAN TEN BRINK.

TWEEDE AFDEELING.

MOEDER EN ZOON.

«Recht als 't speel-siecke kind, met pijpjens gaet op-blasen
«Zijn bellen, rond en hol, tot in de dunne wind,
«So is dit leven hier.»

BREDERO.

IX.

DE BONDGENOOT VAN HILDEGOND.

Luisterrijk scheen de zon, en zwoel blies de zuidwestenwind de zomerwarmte door de geopende ruiten. Het was een heerlijke dag, den 6den Juni 1618. Gerbrand zit bij het venster in de groote voorkamer aan den Oude-Zijds-Voorburgwal. Veertien dagen zijn voorbijgegaan, sedert hij bijna stervend door Valckenier en Van der Plasse uit De Hont in de Pot werd naar huis gedragen. Wie hem kende, en daar mocht bespieden, zou een gevoel van innig mededoogen niet onderdrukt hebben. Hij was tot onkenbaar wordens toe veranderd en verouderd. Het bolle, vleezige gelaat, weleer blozend van gezondheid en levenslust, vertoonde zich nu ingevallen, bleekgeel gekleurd, soms met purperen vlekken op de wangen. De helderbruine oogen verstonden het niet meer te fonkelen van blijdschap of belangstelling. Hij staarde zwijgend, zonder uitdrukking voor zich heen. Het blondbruine hair, te snel vergrijsd, hing nog in krullende vlokken om de ooren; de kuif was opgestreken, maar daalde niet meer in dansende spiraaltjes over zijne fraaie wenkbrauwen. Zijn hair was niet alleen vergrijsd, maar dun geworden, als van een zestig-jarig oud man.

De jongst verloopen veertien dagen hadden hem in alles nog geweldiger aangegrepen dan de vijf maanden zijner kwijnende ziekte na Nieuwjaar. De hevige bloedspuwing van den 22sten Mei had zich niet herhaald. Maar er volgde eene uitputting, die de voorbode van den dood scheen. Wat er om hem heen geleden was, zou men zonder moeite aan moeder Marretje hebben kunnen waarnemen, op dit oogenblik in de schaduw van de groote pronkkast bezig, eenig helderblinkend linnen te rangschikken. Moeder Marretje scheen door

het jongste lijden van hare oude veerkracht beroofd. Zij ging met gebogen hoofd, alsof de klauw eener brandende smart haar schouder ontvleescht had. Zij sprak niet meer, zij fluisterde. Zij vreesde, dat de minste stoornis, de kleinste beweging, het geringste geluid, haar Gerbrand met nieuwe doodsgevaren zou bedreigen. Zij ging als eene schaduw door de groote kamer. De kalme, donkerbruine oogen, moegeweend en droog, staarden met rustelooze zorg naar den lijder, die, nu schijnbaar herlevend, bij het venster zich met lezen en schrijven bezig hield.

Het bezoek van Prinse Mouringh aan Amsterdam op 23, 24 en 25 Mei liet bij haar een hartverscheurenden indruk na. Te midden van allerlei vroolijkheid en jubel — jubel door haar Gerbrand zelf met de Academisten ontworpen — waarvan heel Amsterdam den lof sprak, zat zij aan zijn leger, elk oogenblik vreezend, dat het laatste uur geslagen was. Fontanus en Coster hadden met den hoogsten ernst den toestand van den lijder onderzocht. De drie feestdagen waren voor de arme moeder eene hellefoltering geweest. Toch ontwaakte Gerbrand na enkele dagen uit zijne diepe verdooving, en sprak hij weder met halfgebroken stem. Tranen van voldoening sprongen moeder Marretje uit de oogen, toen hij voor de eerste reis haar dankbaar de hand drukte met een zachten, snel verstorven glimlach. Zijn geest was helder; hij vroeg naar alles, naar het bezoek des Prinsen, naar Coster, naar de Academie — de naam van Madalena kwam niet meer over zijne lippen. Wat in zijn hart omging, bleef een geheim. Moeder Marretje had echter begrepen, dat er geen enkele lichtstraal van hoop meer voor hem gloorde, sedert hij de verpletterende waarheid zoo geheel onvoorbereid had moeten hooren. Hij scheen het er op toe te leggen aan al de huisgenooten door groote zachtheid en belangstelling in al, wat hun lief was, te toonen, dat hij voor zichzelven niets meer wenschte dan hunne genegenheid en vergiffenis voor zijne vroegere onbesuisde baldadigheid.

Sedert eenige dagen mocht hij zich met lezen en schrijven bezig houden. Dokter Fontein zag daarin een gunstig teeken. Hij ontving de laatste proefbladen van den tweeden druk zijns *Spaanschen Brabander's*, en schreef een klein slotgedicht tot den lezer, 't welk hij juist dien morgen voltooide. Hij deed dit alles met buitengemeene kalmte, en verbaasde moeder Marretje door de vastheid en fraaiheid van zijn handschrift. Hij werd langzamerhand spraakzamer, en onderhield zich met zijn arts over de kansen op beterschap, met aangrijpenden humor te kennen gevend, dat een stille aftocht naar het land, waaruit nog niemand ooit terugkwam met bericht, hem verreweg het liefst zou zijn.

Vader, moeder, Hildegond en Cornelis, hielden hem op hunne beurt gezelschap. Hij sprak met gelatenheid, en luisterde naar wat zij hem mededeelden met kinderlijke dankbaarheid. Moeder Marretje vreesde immer, dat het spreken hem mocht schaden, maar weldra bleek het, dat eene lichte verstrooiing zijner gedachten hem uiterst weldadig was. De folterende gepeinzen omtrent Madalena's huwelijk met den bruinen Brabander werden voor een oogenblik in slaap gewiegd. Hij verlangde er naar, dat men hem over iets anders zou

spreken. Hij antwoordde bijna met opgeruimdheid, en het scheen haast, of er weer een vonkje van opgewektheid blaakte in de doode oogen zonder uitdrukking.

Buitengemeene belangstelling toonde Hildegond. Zij omringde Gerbrand met hare zorgen, met hare aanhankelijkheid en haren brandenden ijver voor eene Christelijk-Calvinistische bekeering. Zij begreep, dat zij den lijder niet mocht vermoeien, en sprak maar weinige woorden. Doch nu er dagelijks eenige vooruitgang scheen op te merken, nu er weder blijken van belangstelling in al, wat te Amsterdam voorviel, door haar broeder werden gegeven, nu meende zij hem met groote bedachtzaamheid wel eens te mogen wekken uit den diepen slaap der zonde, voor het te laat ware.

In den nanoen van dien schoonen zomerdag kwam zij hare moeder aflossen. Moeder Marretje liet den geduldigen patiënt bijna nimmer alleen — des nachts sliep de bezorgde, door smart diepgebogen, vrouw op een veldbed voor zijn leger. De beide geneesheeren hadden haar nog eenige hoop gelaten. Indien de hoest wat wilde afnemen, zou men met groote zorg eene tweede noodlottige uitbarsting der sloopende kwaal kunnen verhinderen. Voortdurende waakzaamheid en krachtige geneesmiddelen moesten daartoe worden aangewend. Met leeuwenmoed streed moeder Marretje, om den armen kranke te beschermen tegen den onzichtbaren vijand — en telkens gevoelde zij hare machteloosheid, als de booze hoest hem aangreep in het holle van den nacht, en zij schielijk opvloog, om hem met sidderende handen lafenis te reiken.

Toen Hildegond dien namiddag verscheen, bad zij hare moeder eenige uren uit te rusten, daar de wakkere oude vrouw van vermoeienis schier ineenzonk. Moeder Marretje volgde haren raad, en liet Gerbrand met Hildegond alleen. De eerste, geheel gekleed, doch zonder stolpkraag, liet den linkerarm leunen op de kleine schrijftafel bij het venster aangeschoven. Hij keek naar den helderen zonneschijn, die de huizen aan den overkant geestig verlichtte langs de hooge trapgevels, voorzoover hij ze achter de groene boomen zag uitsteken. Hij volgde de voorbijgangers, die hun weg over de Varkenssluis namen, en poogde een oogenblik zijne jagende gedachten te beheerschen, maar het was of telkens eene stem in zijn oor fluisterde: Wanneer wordt Madalena de vrouw van Van der Voort? Hij wilde er niet aan denken, en toch kwam deze vraag hem telkens weer op de lippen. Madalena was voor hem verloren — en toch, dit wist hij met zekerheid, had ze hem liefgehad. Dat had hem de taal harer oogen geleerd, die vorstelijke bruine oogen .... steeds zag hij ze flonkeren! En dat alles had hij verloren door eigen schuld .... Een schor hoesten deed hem de handen tegen de borst klemmen .... het droombeeld verdween.

— „Hildegond!" — sprak hij hijgend — „Ik bid, dat je me wat verstrekt. Ik heb wel duizend gedachten, die mij benauwen!"

De statige, zwarte gestalte van Hildegond hief zich op. Zij reikte hem een verfrisschenden drank van gesuikerd citroensap met water. Toen zei zij met eene schier fluisterende stem, waarin belangstelling en genegenheid om de voorkeur schenen te dingen:

— „Dat is de goddelijke stemme der consciëntie in je hart, Gerbrand! die je port op te geven de tegenwoordige booze wereld met al haar aanhang en toestel, met al de grootschheid des levens en al de begeerlijkheid des vleesches!"

Bredero schudde mistroostig het hoofd.

— „Geef mij de pais, zuster! Dit weet ik ook wel! Wereldsch jolijt is gal en bitter roet. Ik placht weleer met mijne maats te zwerven als een woest onverlaat, ik placht blijgeestig en verheugd te zijn, daarom heb ik mijne kracht en gezondheid, leider! te vroeg verloren!"

Het bleek gelaat der zuster werd met een lieflijken glans van blijdschap overstraald. Zij drukte Gerbrand de hand. Zacht ruischte hare stem:

— „Mijne ziel was bedroefd om jou! Nu vat ik weer moed! Je bent zonderling zeer krank geweest, maar de beterschap is gekomen. Je hebt de wereld niet meer lief! Je komt met een hartelijke belijdenis van zonden tot God, om je te vergenoegen met de genade in Christo, aestimeerende, dat wij niets meer dan die alleen tot uitdelging van onze zonden noodig hebben! Uwe ziele woelde als de opgezweepte zee, tot ze zich nederlegde te rusten op het kruis uws Zaligmakers! De clementie Godes vat den verloren zoon en den verslagen tollenaar bij de hand, en doet het verdwaalde schaap tot zijn Herder wederkeeren door tranen van berouw en een vast voornemen van een beter leven!"

De schaduw van een glimlach plooide zich om Gerbrand's lippen.

— „'t Is bezucht mooi, wat je daar zegt, Hildegond!" — antwoordde hij. — „De woorden, die je me in het hoofd blaast, rieken naar de predikatie van den eerwaarden Ursinus. Mij steekt de walg van predikatiën. Al wat ik wil, is mij zelven te kennen — te weten waarom ik in stage onrust mij rondwentel in mijne slapelooze nachten, waarom het angstzweet mij uitbreekt, waarom ik wensch naar den ongeboren morgen!"

Hildegond scheen pijnlijk getroffen, maar sloeg de oogen niet neer, toen zij hem met trillende stem zeide:

— „Je zelven te kennen, Gerbrand! Dat is zeer licht! Belijd, dat je een zondaar bent — beken, dat je van nature een kind des toorns en der eeuwige verdoemenisse bent, — beken, dat je hiertegen eene remedie van noode hebt, die niet bij menschen of creaturen te zoeken is, — belijd, dat de verlossinge van den vloek der zonde en de verzoeninge met God alleen te vinden is in Jesu Christo, den waarachtigen en eeuwigen Zaligmaker!"

Gerbrand wendde het hoofd af. Hij wilde den strijd niet op dezen toon voortzetten. Hij strekte de hand uit, alsof hij Hildegond smeeken wilde hem niet verder te kwellen. Hildegond wendde het hoofd af, en weende bitter. Gerbrand zag haar met verbazing aan. Hij vergat zijn eigen leed, en zeide met vaster stem dan hij tot nog toe had doen hooren:

— „Je bent te dweeg van gemoed, Hildegond! Mij deert je leed! Zoo ik een zondaar ben, dan heb ik er de straffe al van weg. Ik heb dol en onbedacht de dingen bemind, die mij schade berokkenden. De kroes en de goddelijke Amor hebben mij te dikwijls toot op toot gezet. En wat blijft mij —

een hoofd vol winds, een hart vol zuchts, een lichaam vol kwalen! Mij heeft de Fortuin niet eensjes toegelonkt in heel mijn leven.... Tesselschade en...."

Hij zweeg eene poos en ging toen voort:

— „En nu Madalena!"

Hij verborg het hoofd in zijne handen. Hildegond mocht de diepste uiting zijner smart niet aanschouwen. Hildegond was eene kweekelinge van Ursinus, eene pilaarbijtster, die een handvol kanseltermen naar zijn hoofd slingerde, al mocht haar hart innig goed en vol ontferming zijn. Zij wendde zich op nieuw tot hem, de oogen glinsterend vochtig, de te zaam geslagen handen omhoog heffend. Gerbrand zag haar getroffen aan. Nog nimmer had zij zoo schoon en treffend de gestalte eener boetvaardige Magdalena uitgedrukt. Hij dacht er aan, zoo de hoest hem wat rust liet, eene schets van haar beeld te ontwerpen — het oude voornemen van zijn meester Badens, bij de uitvoering van zoovele rampen gevolgd.

— „Gerbrand! Het is de straffe Gods! Zie op mij rampzalige, hoe ik was, hoe de Heer mij heeft uitverkoren tot zijne dienstmaagd. Bekeer je, en geloof in het Evangelie. Laat de liefdeleer des Evangeliums u ter herte gaan als een onwaardeerlijke schat, een perel en licht des Hemels, het eenig soulaas der ziele, de kracht Gods tot zaligheid. De zondige mensch, die door zijne zonden ligt onder Gods rechtvaardigen toorn, wordt door Gods woord krachtiglijk getrokken. Gods stem spreekt tot het hart des zondaars, verlicht zijn verstand door den Heiligen Geest, en vernieuwt zijn gemoed om Jesum Christum recht te kennen, en met den geloove aan te nemen! De genade Christi is genoegzaam voor allerlei zondaars, de grootste zelfs niet geëxcepteerd. Doch zoo wij de genade niet en willen, zal onze ziel, als Noach's duif, geene rust voor het hol haars voets vinden.... Neem de genade, Gerbrand! verneder je! Nog is het tijd! De Heer eens hebbende genereuslijk zijne vriendschap en jonst geschonken aan eene onweerdige ziele, zal daarvan in eeuwigheid geen afstand doen!"

Er speelde een weemoedige glimlach om Gerbrand's lippen. Hildegond had het ver gebracht. Geloovige vrienden en vriendinnen hingen aan hare lippen, als zij met de geestdrift eener herborene toespraken hield, die zelfs de beste predikatiën van Ursinus naar de kroon staken. Maar aan hem was al die welsprekendheid niet besteed. In zijn jeugd, en zelfs later, door moeder Marretje gedwongen des Zondags minstens eenmaal de preek te hooren, had hij een grooten weerzin tegen alle kanselredenaars opgevat. Hem was het leven, het zonnige leven en de goddelijke kunst heel de wereld. Hij wilde Hildegond niet bedroeven, en daarom antwoordde hij:

— „Certein! 't Zal wel zoo zijn, als je zegt! Maar ik kan met mijne boersche zinnen zoo diep niet philosopheeren. Ik beloof het je, zuster! ik zal de afgoden van kwade gewoonten en lust uitwerpen! Ik heb gants geene hope meer voor de toekomst. Mij is het leven een zeepbel, eene groote niet, een doodelijk gekwel, de wereld een doolhof, een woestijn, een pijnbank geworden. Stil heengaan is op ver na het beste!"

De hoest schokte hem. Hij moest zwijgen. Met diepe ontroering zag Hildegond hem aan. Zij knielde bij zijn stoel, en vatte met beide handen zijne linker. Hij wilde heengaan in den vollen bloei zijner zonden, nu de groote maaier naderde .... heengaan onbekeerd, eene vaste buit van den Satan, der eeuwige verdoemenis ten prooi! Gerbrand gevoelde, dat heete tranen zijne hand besproeiden. De liefde zijner ongelukkige zuster deed hem weldadig aan, mocht ook het ijveren voor zijn zieleheil hem koud laten. Hij gaf zich geene rekenschap omtrent alle de vragen, die het hart van Hildegond bestormden. Over de raadselen der wereld had hij niet nagedacht. Hij hield het er voor, dat men ze niet kon oplossen; dat al de godgeleerde twistpunten van den dag te hoog waren voor leekebroeders. Hij herinnerde zich zeer goed, dat Spieghel in 1611, toen zijn *Rodderick ende Alphonsus* op de Oude Kamer vertoond werd, met hem eene wijle gesproken had, en hoe het geviel, dat de schrandere wijsgeer hem verzekerde: „de felle twisten der Hervormde god- „geleerden zouden het land in rep en roer brengen". Nog klonken hem de woorden van den hooggeschatten man in de ooren: — „Ik houde het met „mijn vriend Coornhert, zaliger, die te rechter ure zeide: „Is 't niet eene „loutere zotheid, dat wij wanen de ongemeten Godheid met zijn goddelijke „verborgen wegen te doorgronden, daar wij onze bepaalde menschheid en „onze eigen wegen nog in het minste niet en konnen verstaan"."

Gerbrand had het goddelijke tot dusver het meest liefgehad, zooals het zich aan hem openbaarde in de verrukkingen der kunst of in de schoonheid der wereld naar hare uiterlijke verschijningsvormen. Zonder het te weten helde hij over tot eene dichterlijke pantheïstische wereldbeschouwing. Het „aalwarig disputeeren" over godgeleerde vraagstukken, de zwakke zijde zijner tijdgenooten, stiet hem tegen de borst. Hij paaide zich op gemakkelijke wijze door alles, wat hij niet begreep, voor ondoorgrondelijk te verklaren. Het denkbeeld sterven had geene verschrikking meer voor hem. Zijn laatste luchtkasteel was in duigen gestort. Er mocht komen wat er wilde, niets zou dezen laatsten jammer overtreffen.

Hildegond weende intusschen bittere tranen. Geen geluid, geen snik verried hare smart.

Gerbrand, nu lichter te ontroeren dan ooit te voren, legde zijn arm om haren hals, en sprak:

— „Wees niet bedroefd om mijnentwil! Onze God is een God des vredes, hij haat alle contentie. Hij zal mij, armen strijër, de pais geven! Dat is certein!"

Hildegond rees op. Zij had vergeten haar broeder zijn geneesmiddel te reiken, te veel bedacht in het toedienen van hemelsche artsenij. Zwijgend vervulde zij hare taak. De lijdende trek op Gerbrand's gelaat scheen zich dieper af te teekenen. Daar zweefde eene schaduw over zijn voorhoofd, alsof reeds de breedgewiekte Doodsengel hem naderde.

Zacht fluisterde Hildegond:

— „Als de goede Vondelen maar hier ware! Hij is zoo ondeugdelijk schoon ter tale! Gerbrand zou hem gelooven!"

Bredero hief het hoofd op.

— „Vondelen! Waarom Vondelen?"

Hij had met zekere drift gesproken. Hij was altijd met Joost Joosten van den Vondel uit de Warmoesstraat in de Trouw bevriend geweest. Hij had in 1612 een sonet voor Vondel's eerste treurspel: *Het Pascha* geschreven. Toen waren de broeders „In Liefde Bloeiende" nog zeer bevriend met de leden van de Brabantsche Lavendelbloem, die den jongen Vondel onder hare leden telde. Sedert de twisten met Rodenburgh en de oprichting der Academie had hij Vondel niet meer ontmoet. Er was iets zonderlings in dezen jongen koopman, die zich bijna nergens vertoonde, alleen met goed Doopsgezinde stadgenooten omgang hield, en noch in de Kamer, noch in de Academie belang scheen te stellen. Ook had hij sedert zijn *Pascha* geen tooneelwerk meer aangeboden. Zijn geest had maar eens met stoutheid getuigd, toen hij zijne *Hymnus over de Wijd-beroemde Scheepsvaert der Vereenigde Nederlanden* aan den dag gaf. Dat was reeds vijf jaren geleden. Sedert had men niet veel van Vondel gehoord, die zich met vertalen scheen bezig te houden, en als dienaar of diaken der Waterlandsche Doopsgezinde gemeente van alle luidruchtige samenkomsten met zijne kunstbroeders had afgezien.

Toen Hildegond den naam Vondel noemde, kwam Gerbrand dit alles plotseling te binnen vallen. En nu deed zij hem een klein verhaal over hare kennismaking met Vondel. Hildegond's man, Jan Adriaensz. van Tongerlo, had te Amsterdam nog een oom van vaderszijde, Cornelis van Tongerlo, koopman, wonende in de Warmoesstraat: Maar deze oom had zich weinig om zijn neef bekommerd. Er had vijandschap geheerscht tusschen de broeders Cornelis en Adriaen van Tongerlo. De eerste was bemiddeld, de laatste arm. Deze nu stierf in de kracht zijns levens, en liet zijn eenigen zoon, reeds wees door den dood zijner moeder, in kommerlijken toestand achter. De knaap was te fier om hulp te vragen bij den rijken oom, en overgelukkig, toen Adriaen Cornelisz. Bredero hem in de Nesse als eenvoudig leerjongen opnam.

Hildegond had na haar huwelijk haar man vermaand, vrede te sluiten met zijne gegoede familie in de Warmoesstraat. Van Tongerlo deed al wat Hildegond verlangde, en zoo hadden beide echtgenooten in de Warmoesstraat een goed onthaal gevonden bij Cornelis van Tongerlo en zijne huisvrouw Marretje Pietersdr. In dit huis had Hildegond Vondel ontmoet. Vondel behoorde tot de oude vrienden van deze familie. Als jonkman van achttien jaren had hij in 1605 zijn eerste gedicht geschreven op de bruiloft van eene der dochters des huizes, Clara van Tongerlo. Met vreugde ontdekte Hildegond, dat Vondel, reeds bekend als poëet, haar broeder Gerbrand zeer hoog stelde. Zij spraken over hem, over kunst, over den theologischen strijd in Holland, en weldra bleek tusschen hen beiden groote samenstemming, ondanks nog grooter verschil van meening. Vondel wendde zich van het veldwinnend Gomarisme af, daar hij in zijn edelen ernst den bitsen strijd over godgeleerde geschilpunten diep betreurde. Zelfs voor eene volgster van Ursinus als Hildegond had de kalme, waardige toon van den dichter iets bekoorlijks. Zijn godsdienst was

in volkomen harmonie met zijne daden. Wel antwoordde hij niet, als zij hem van de hoofdwaarheden der Hervormde leer sprak, als zij van de praedestinatie en de verkiezinge Godes wilde handelen, maar hij stelde haar op zoo minzame en deftige wijze tevreden, dat zij zijne meening moest eerbiedigen, evenals hij de hare. Nog geen acht dagen geleden had zij Vondel bij de Van Tongerlo's in de Warmoesstraat ontmoet, en hem van de rampen verhaald, die haar broeder getroffen hadden. Vondel had met de grootste deelneming haar verhaal gehoord, hij wilde des anderen daags zijn kunstbroeder bezoeken, maar vernam, dat niemand dan de huisgenooten en de arts tot hem mochten worden toegelaten.

Nadat Gerbrand dit alles met klimmende belangstelling vernomen had, zeide hij, dat zulk een bezoek hem wel aangenaam zou zijn. Al, wat tot verkwikking van zijn benauwden geest kon strekken, was heilzaam, had Dokter Fontein gezegd. Toen broeder en zuster dit alles hadden besproken, kwam moeder Marretje, door zorgende liefde gedreven, naar haar kranke zien. Zij vreesde wel eenigszins voor Hildegond's vurigen ijver, maar deelde de bekommering van hare dochter voor Gerbrand's zieleheil. Zij vond hem rustig, zwijgend, peinzend. Men stoorde hem niet in zijne mijmering. De woorden van Hildegond hadden in de uiterst weeke stemming van zijn gemoed meer indruk op hem gemaakt, dan hij wel had willen bekennen. Onze God is een God des vredes! — klonk het zacht — en hij dacht er aan, of hij dien vrede zou kunnen winnen, zoo hij poogde zijne woelende gepeinzen te beheerschen, en zijn gemoed op te heffen tot den grooten Ontfermer, die ruste schenkt aan de vermoeiden. Hildegond had het juist gezegd — zijne ziel zwoegde als de opgezweepte zee.... maar kon hij zich neervlijen ter ruste op het kruis zijns Zaligmakers?

Het kruis, de Zaligmaker, de God des vredes, hij had al die woorden sedert zijne jeugd gehoord, herhaald in zijne gesprekken, soms in het ernstig deel van zijn dramatischen arbeid en zijner liederen, maar nimmer had hij er zich op toegelegd de volle, rijke beteekenis dier woorden na te vorschen. Hij wendde zich om, en vroeg op kalmen toon aan zijne moeder hem den Delftschen foliobijbel van 1579 te geven. Moeder Marretje haastte zich aan zijn verlangen te voldoen. Hij boog zich over het groote boek, en bladerde eene wijl. Eindelijk scheen hem eene bepaalde plaats te boeien. Het hoofd gesteund in de linkerhand las hij langen tijd achtereen, beweegloos, rustig, meegesleept door de eenvoudige, bijna kinderlijke taal van den vertolker.

Hildegond sloop met stralende oogen zonder eenig gerucht te maken naar moeder Marretje, en wees op den ijverigen lezer. In beider hart rees een stil gebed. De moeder bad om algeheel herstel naar lichaam en ziel — de zuster smeekte alleen om het behoud van den zondaar....

Vier dagen later zat Gerbrand op dezelfde plek, ijverig aan den arbeid. Zijn geest was rustiger; het scheen of de Delftsche foliobijbel reeds eene gunstige werking had te weeg gebracht. Zelf zeide hij weinig. Zijne indrukken

bracht hij in verzen op het papier. Hij had juist een „Aendachtigh" lied voltooid, juist de laatste strophe geschreven:

„Laat my o Heer! niet langer swerven
„Met een gemoet dus ongerust/
„En geeft mijn ziel geen hooger lust/
„Als in mijn hart u te verwerven/
„En wel te sterven!" —

toen bezoek werd aangekondigd. Coster was er den vorigen dag geweest, en had den toestand eenigszins verbeterd gevonden. Dokter Fontanus verbood alle hevige gemoedsbeweging, maar verwachtte heil van voorzichtig gekozen afleiding. Kalme gesprekken met vrienden zouden hem niet schaden, had deze gezegd. Daarom hield Hildegond haar woord, en deed zij een beroep op Vondel's vriendschap.

.... las hij langen tijd ....

Beiden traden tegelijk binnen.

Gerbrand rees met een blijden glimlach op, toen hij Vondel zag.

— „O vriend Vondel! Dat is te dubbel ondieft, dat je eens naar den armen zieke komt zien! Waarmede heb ik deze jonste verdiend?"

Er was een groot verschil tusschen beide kunstbroeders op te merken. Joost van den Vondel was twee jaren jonger dan Gerbrand. Hij scheen te jong voor zijne een-en-dertig jaren. Zijn gelaat, buitengemeen bleek van kleur, werd indrukwekkend, zoodra de zwarte oogen begonnen te schitteren. Het hooge voorhoofd, de licht gebogen neus, de fijne mond, schonken hem iets uitheemsch. Zijn krullend donkerbruin hair was achter de ooren weggestreken, knevel

en kinvlok waren dun, en lieten den geestigen trek om mond en kin volkomen recht weervaren. Hij was zeer eenvoudig in zwart laken gekleed, met een platten kraag van smetteloos wit linnen. Naast Bredero scheen hij klein in gestalte, mocht ook de lijder, met zijn gebogen hoofd, gele gelaatskleur en sleependen tred als in het niet verzinken bij de fiere kracht, die van Vondel uitstraalde bij ieder woord, ieder gebaar, iedere handeling.

Zoodra hij Gerbrand de hand had gedrukt, leidde hij hem naar zijn leunstoel bij het venster. Zijn blik verried innige deelneming, zijne stem klonk opgeruimd en vast, toen hij antwoordde:

— „Mij kwelde de begeerte je eens te komen toespreken, uit oorzaak, dat ik tot nu toe verzuimde mij tot uwent te begeven. De joffrouwe Van Tongerlo heeft mij, leider! zooveel kwaad nieuws vertrokken, dat mijn gewisse mij porde niet langer thuis te blijven!"

Hildegond had met groote hoffelijkheid gezorgd, dat Vondel een leunstoel vond bij de schrijftafel van haar broeder. Gerbrand scheen uiterst tevreden over dit bezoek. Zijn oog zag met opgewektheid in 't rond, zijn oor hing aan elk woord, dat Vondel sprak. Deze had groote zelfbeheersching noodig, om het gevoel van verbazing en schrik over het diepvervallen uiterlijk van den vroeger zoo onstuimigen, zoo levenslustigen Bredero te onderdrukken. Zijne eerste vragen en antwoorden waren uiterst eenvoudig. Daar hij het letterkundig leven van den dag nog niet volkomen medeleefde, kon hij Gerbrand weinig nieuws mededeelen. Deze vroeg hem alleen, of hij geen nieuw drama voor de Lavendelbloem of de Academie zoude onder handen nemen.

— „Wij beleven dangereuse tijden!" — antwoordde Vondel. — „Ik hebbe mij met eenige overzettinge onledig gehouden — maar principaallijk ter studie der Latijnsche tale aangegord. Het Latijn is voor poëten en patriotten, leider! nu niet meer te ontberen. Dagen van fellen strijd zullen aanbreken. Het zal den Arminianen op den kap druipen!"

Bredero glimlachte snel, terwijl een flikkerlicht door zijne, nu wijdgeopende oogen schoot.

— „Ik zal den uitslag van den strijd niet meer beleven!" — zeide hij kalm. — „Maar van u, Vondel! verhoope ik, dat je niet zult apointeeren op genade of ongenade, als de Gomaristische kerkelijke hanen victorie kraaien!"

— „Je zegt de fijne waarheid!" — antwoordde Vondel bedaard en waardig. — „Mij steekt de walg van den overmoed der kerkelijke oproermakers, mocht het ook mijn plicht zijn om der wille van den vrede geduldig te zwijgen. Dies balanst mijn gemoed, en neigt dikwerf tot groote melancholeusheid!"

Gerbrand vleide het hoofd tegen den rug van zijn leunstoel, en zuchtte diep, terwijl hij eene opkomende hoestbui poogde te onderdrukken.

Hildegond stond zwijgend bij het venster, en wisselde snel een blik met Vondel. Deze boog zich tot Bredero over, en zeide met groote ontroering in zijne stem:

— „Het past mij kwalijk van mij zelven te spreken, nu ik u zoo lijdend

terugzie. Je hadt wel recht op een woord van soulaas en opbeuring....”

Gerbrand's oogen vulden zich met tranen.

— „Ach, Vondel! Het is met mij gedaan! Mijn hart zucht met duizend naberouwen, mijne ziel is ongerust. Ik ben meest slapeloos des nachts, en lijdt onder de kwelling van mijn eigen geest. Het angstzweet breekt mij uit, en dikwijls stamel ik, al bevend: O, Heer! laat uwe genade stralen op uw verloren zoon!”

Vondel greep zijne hand en vroeg met zachte stem:

— „Geloof-je in den Heer, Brêro?”

— „De wereld heeft mij op het wild gebracht, Vondel! Ik heb mijn Heer verloren!”

— „Dat en mag niet wezen, vriend! Je bent een poëet, en stelt je het zwaarste het eerst voor. Je zult den Heer terugvinden — ik beloof het je. Doch je moet het ook naarstiglijk willen. En in de eerste plaats, wees nederig, en smeek om de genade, die u en ons allen is toegezegd door dien Eenen, door wien alle schuld van menschen is voldaan! Je bent een poëet, en heb je de schoonheid van den zoendood op den top van Golgotha niet begrepen? Wij aardwormen, wij en kunnen den hoogen raad Gods niet doorgronden, wij en kunnen door geene verbeelding, taal of teeken dien onuitsprekelijken Koning van Hemel en Aarde verklaren! Maar wij kunnen den zachten leeraar van Nazareth verstaan, die tot kinderen sprak, in betooverende taal, profeteerende als geen profeet ter wereld ooit heeft gesproken, troostende nederigen en armen, zalig sprekende de bedrukten en bedroefden, ruste schenkend aan de vermoeiden en de belasten....”

De zachte, ernstige woorden van Vondel drongen met gadelooze kracht in het ontsteld gemoed van den lijder. Gerbrand zag den genialen man met wijdgeopende oogen aan, schier ademloos volgend ieder woord tot het einde. Toen greep hij zijne rechterhand in beide de zijnen, en plotseling uitbarstend in tranen van geestdrift en berouw, snikte hij:

— „O, Vondel! Vondel! mijn vriend, mijn redder!”

Hildegond snelde toe. Zij vreesde voor te sterke ontroering. Vondel begreep haar, maar hield de hand van den weenenden jonkman geruimen tijd in de zijne geklemd. Toen sprak hij zeer minzaam eenige woorden van afscheid, belovend des anderen daags terug te komen. Zij zouden dan samen verder van deze heerlijke materie handelen. Nu moest de kranke rust nemen. De aandoening ware wellicht gevaarlijk in zijn zwakken staat. En terwijl Vondel hem den laatsten handdruk gaf, zei hij:

— „Wees ootmoedig, Gebrand! En je zult den Heer terugvinden!

„De Hemel heeft het kleen verkoren.
„Al wie door ootmoed word herboren
„Die is van 't hemelsche geslacht!”

X.

„OOGEN VOL MAJESTEIT".

Acht dagen na Vondel's eerste bezoek aan den lijdenden Gerbrand werden Madalena Stockmans en Isaäck Willemsz. van der Voort te Oud-Alblas in den echt verbonden (18 Juni 1618). De twee-en-veertigjarige koopman werd met de schoone twintigjarige Dordtsche vereenigd, nadat hij beloofd had in Italië zijne zaken zoo spoedig mogelijk aan kant te zullen doen, en zich in Holland te vestigen. Familiebelangen en wijs overleg schijnen de mooie Madalena tot dit huwelijk te hebben bewogen. Waarschijnlijk heeft zij het verkozen met een achtbaar en rijk man een *mariage de raison* te sluiten, nu het haar onmogelijk bleek met den man, dien zij verkozen had, een *mariage d'amour* aan te gaan. Sedert zij Gerbrand's treurigen minnebrief in de eerste dagen van Januari onbeantwoord had gelaten, hoorde zij niet meer van hem. Jan Teller had eenvoudig al de latere brieven en gedichten van Bredero onder zich gehouden, daar hij verdere correspondentie tusschen de jongelieden schadelijk en overbodig achtte. Bredero was geen partuur voor Madalena, oordeelde de familie Teller, en dit vonnis werd onderteekend door de familie Van der Voort te Amsterdam en de familie Stockmans te Dordtrecht. Madalena heeft zich in hare bruidsdagen en tijdens haar huwelijk misschien diets gemaakt, dat Bredero haar al lang vergeten had.

Zij zou echter eerlang een bewijs van het tegendeel vernemen.

Gerbrand genoot nu dagelijks van den omgang met Vondel. Deze had terstond begrepen, dat hij aan zijn genialen kunstbroeder een goed werk kon doen. Den armen, langzaam wegkwijnenden dichter een hart onder den riem te steken, moest allereerst worden beproefd. Onvatbaar voor de preeken van Dominus Ursinus of voor den hartstochtelijken oefeningstoon van Hildegond, klonk het ernstige woord van Vondel hem als eene hemelsche melodie in de ooren. Met den ouden hartstocht hing hij nu aan Vondel's lippen. De foliobijbel van moeder Marretje lag steeds geopend op zijne schrijftafel, 't zij hij in zijn klein atelier bleef, wanneer hij zich minder wel gevoelde, 't zij hij den dag in de groote voorkamer sleet, als hij zich eenige uren vleide met hoop op beterschap. De acute longontsteking van Januari was in een sleepend chronisch lijden overgegaan, door de bloedspuwing van 22 Mei reeds als onherstelbaar aangekondigd.

De huisgenooten wisten het allen. Hij zelf begreep het meestal, om plotseling met de grillige veranderlijkheid, die zijner ziekte en zijn karakter eigen was, te beweren, dat hij zich sterker en beter gevoelde, dat hij wilde leven, om der wereld te toonen, dat een herboren mensch en een onuitgegeven dichter in hem waren ontwaakt. De nieuwe gedichten, die hij nu in zijn rustigste oogenblikken schreef, waren allen „aendachtigh", als hij ze noemde, en bevatten klachten over zijne vroegere wangelatenheid en losbandigheid.

Lang duurde de opgewektheid niet. Plotseling verviel hij tot de diepste mistroostigheid, tot algeheele uitputting, waaruit alleen het hartelijke woord van Vondel hem kon wakker roepen. Langzaam echter kwam er op den duur meer rust en zelfbeheersching. Hij worstelde niet langer tegen den daemon in zijne binnenborst. Hij leerde berusten en hopen. De fijne plant van het godsdienstig leven, gedurende zijne wilde jeugd door de ruwe stormvlagen der zinnelijkheid in zijn hart bijkans verstorven, hief het hoofd weer op, en herbloeide. Hij bekende gaarne, dat hij op den dwaalweg had rondgezworven, maar dat hij nu bekeerd was tot beter inzicht.

In de maanden Juli en Augustus 1618 scheen groote kalmte voor hem aan te breken. Hij haastte zich met zijn letterkundig werk. Hij voltooide zijn *Stommen Ridder*, en koos voor de koorzangen zijne fraaiste „aendachtige" liederen. Hij las de proeven voor de eerste uitgaaf zijner kluchten en voor een nieuwen druk zijner *Lucelle*. Voor het overige wendde zijn geest zich af van het letterkundig kabaal en de letterkundige twisten tusschen Oude Kamer en Academie. Als zijn vriend Coster soms een oogenblik met hem kwam spreken, toonde hij zich geheel onverschillig voor al wat hem vroeger belang had ingeboezemd. Zelfs de naam van Rodenburgh was niet meer in staat den ouden kampioen in hem wakker te roepen. Coster's mededeelingen omtrent den ernstigen staat van zaken in Holland, omtrent den strijd van de Contra-Remonstrantsche gewesten, gesteund door Prins Maurits, tegen de meerderheid der steden van Holland en Utrecht, onder aanvoering van den Advocaat met Grotius, Ledenbergh en Hogerbeets, ontroerden hem nauwelijks. Het feit, dat den 31sten Juli 1618 heel Holland deed ontstellen, de *coup d'état* van Maurits op de Neude te Utrecht, ont-

Hij las de proeven....

lokte hem alleen maar een enkel woord van belangstelling. Zijn geest werd geheel ingenomen door de nieuwe gedachtenwereld, die Vondel voor hem ontsloten had. De foliobijbel was bijna zijne eenige lektuur. Maar hij deelde anderen weinig mede van hetgeen er bij hem omging. Hij hoorde nu met gelatenheid naar de altijd hartstochtelijke taal van Hildegond. Dikwijls stemde hij met haar in, en eens sprak hij met diepe overtuiging, toen zij afscheid nam:

— „Ja, Hildegond! Door Een is 't nu voldaan! als Vondel zegt. De genade des Heeren Christi zal mij een algenoegzaam goed zijn, waarin mijne ontroerde ziel ten volle behoort te rusten!"

Uitputting en groote zwakte, het gevolg van den pijnlijken hoest, deden hem meestal zwijgen. Alleen moeder Marretje vernam zijne geheimste gedachten en wenschen. Zij was altijd bij en om hem — geen enkelen nacht liet zij hem onbewaakt. De huisgenooten, Cornelis, Jan, Stijntje, Bely, wilden haar vervangen, maar zij liet zich hare taak niet uit de hand nemen. Gaf zij eene enkele reize toe, daar oververmoeidheid haar gebood een nacht in ongestoorde rust door te brengen, dan was zij later des te moeilijker te bewegen zich ook maar voor weinig uren van haar patiënt te verwijderen. Gelukkig gingen vele nachten vrij rustig voorbij, en getuigde de zieke bij zijn ontwaken, dat hij goed geslapen had, en zich verkwikt gevoelde.

Als hij met moeder Marretje geheel alleen was, sprak hij half fluisterend, alsof hij haar geheimen had te vertrouwen. En dan bleek het, dat hij nog aan Madalena — als eene ver verwijderde, verloren vriendin — dacht. Geene bitterheid uitte zich meer, weemoedige berusting was alles, wat hem restte. Zijn levensdraad kon elk oogenblik worden afgesneden. Al wat hem aan hartstocht was overgebleven, sprak somtijds uit den koortsachtigen glans zijner oogen, wanneer hij verzekerde, dat hij gereed was, om heen te gaan. Nu en dan kwam ook de oude kunstenaarsnatuur weer boven, en zette hij zich voor zijn ezel. Doch hij bracht het niet verder, dan tot eene schets van eene boetende Magdalena met een doodshoofd — een motief, bij Badens op het atelier in verschillende schakeeringen gezien.

Omstreeks het midden van Augustus beleefde hij dagen van verademing en stille tevredenheid. Toen schreef hij in zijn: *Een sieckens Klaegh-Laydt*, een afscheid aan het leven. Langzaam herhaalde hij bij zich zelven met zachte stem de twee volgende strophen:

„Ick plach wel eer te wesen
„Bly-geestigh en verheught/
„En heb alsins gepresen
„De schijn-vluchtige vreught/
„Dies ick oock al mijn jeught/
„Door 't al te licht bekoren/
„In dwaesheyd heb verloren
„So ghy aenschouwen meught."

„Ick verwacht/ met verlanghen/
„De dood/ die ellick vreest
„Met schricken/ te ontfanghen.
„Maer mijn benauwde geest/
„Die voormaels heeft geweest
„Verheught in sotternijen/
„Verhoopt sich te verblijen
„Na dit mijn leven meest."

Moeder Marretje stond achter zijn stoel in het voorvertrek. Zij luisterde. Er schemerde iets voor haar gezicht. Zij hield de hand voor de oogen. Toen hij zweeg, herstelde zij zich snel. Met een kalmen glimlach, die alleen eene hemelsche liefde op het gelaat eener moeder tooveren kan, ook als het hart van bitteren weedom ineenkrimpt, zei ze:

....een schets van eene boetende Magdelena met een doodshoofd....

— „Al wel, Gerbrand! je meugt zoo straf niet zitten te dichten!"

— „Neen, bylo! praat zoo niet, moeder! Ik ben heel wel te passe! Van daag heb ik nog aan Madalena gedacht. Zoolang ik leef, zal ik over haar peinzen. Ik zal haar nooit vergeten, noch begeven. Het hylik is, leider! al voor lang klaar, dat is certein! Zij leeft nu tot Napels of tot Romen! Wist ik het maar!"

Moeder Marretje was verbaasd over de opgewektheid, waarmeê Gerbrand sprak. Het scheen of hij geen spoor van bitterheid over zijne teleurstelling meer gevoelde.

— „Je bent nu zoo rustig van gemoed, Gerbrand! Peis niet meer aan haar!"

Zij stond naast hem. Zij legde de magere hand op zijn schouder, en beschouwde met bitteren weedom het vervallen gelaat van haar zoon.

— „Ik peis aan haar, en ik ontzet mij niet meer, moeder! Die tijd is lang voorbij. Mij kwelt nog een achterdenken. Dit is alles. Madalena heeft mijne briefkens en liedekens nooit ontvangen. En ik zou voor mijn afscheid, als laatste jonst, er haar nog één willen zenden. Was Elisabeth Teller maar hier!"

Moeder Marretje begreep onmiddellijk wat hem bekommerde. Bij haar bezoek aan Jan Teller's vrouw was het haar gebleken, dat men opzettelijk alle correspondentie tusschen Madalena en haar Gerbrand had verhinderd. Zou men hem nu een laatsten wensch weigeren? Het huwelijk met Van der Voort was voltrokken. De jonggehuwden hadden de reis naar Italië ondernomen. Gerbrand's wensch Elisabeth Teller, nu eene gelukkige moeder, nog eenmaal te spreken van Madalena, moest verhoord worden. Zij beloofde hem, dat zij Jan Teller's wijf, reeds voor lang uit het kraambed hersteld, zou bewegen, den armen, onherstelbaren lijder een kort bezoek te brengen. Zoodra zij dit met grooten ernst verzekerd had, vlijde Gerbrand zijn hoofd tegen de rugleuning van zijn leunstoel, en viel in eene lichte sluimering, als hij meer placht te doen.

Den 22sten Augustus des nadenmiddags te vijf uren zit Gerbrand in zijn gewonen leunstoel bij het venster in de voorkamer. Het is een zeer mooie, maar zeer warme zomerdag. In het fraaie netwerk van gekleurde en witte ruitjes der beide hooge vensters heeft men er verscheidene geopend. De zomerzon schittert over de boomen en huizen aan de overkant van den Oude-Zijds-Voorburgwal. Het brandend wit-gele licht schijnt den zieke een weinig te fel, hij buigt met het hoofd in de hand over de vele papieren, die vóór hem liggen, die hij ijverig onderzoekt. Hij heeft juist de pen neergelegd. Al wat hij denkt, wat hij wenscht, heeft hij dien dag in een gedicht saamgevat. Hij is geheel alleen. Zijne moeder zal hem op zijn verzoek een beker lichten Spaanschen wijn brengen. Misschien zou de goede dokter Fontein er zich op bedacht hebben of dit wel raadzaam was — maar bij de voortdurend toenemende uitputting zou hij het hem wel geven, dacht moeder Marretje.

Intusschen herleest de dichter, met moeite ademhalend, soms de oogen sluitend, als het korte, drooge hoesten hem belet voor te gaan, in stilte zijne verzen, door hem *Aendachtigh Gebedt* genoemd:

„O levendige God! eeuwigh, goed en almachtigh, /
„Aenschouwt me-lyelijck my droeve, en neerslachtigh
„En uytgequeelde man / van soberen gestalt:
„Gedooght niet / dat hem nu de wanhoop overvalt:
„Die doch een vyandt is van Hemelsche genade /
„Want sy mijn arme siel sou eeuwelijcken schade(n):
„Ontfangt, o Heer! doch het suyverst van mijn hert /
„Geeft dat my myne sond niet toegerekend wert:
„Neemt my (die hier op aerd als vreemdeling most swerven)
„In 's Hemels Borgery na een God-saligh sterven.
„Ach! dat u lieven Soon, met zijn onschuldigh bloedt /
„Voor my kenschuldige / de borrecht-tocht voldoet.
„Och! ick ben uitgeteert en ga met smart betreden
„Den algemeene wegh van d' ouwde lang verleden.

„O Heer! ick kyve niet/ noch hadder niet met u/
„Het sterven is mijn lief / ist u behagelijck nu,
„Want ghy hebt my gemaeckt / en mooght my weer ontmaken
„Wanneer 't u welgevalt. O God! voor alle saken
„Beveel ick u mijn Ziel / o Saligmaker goedt!
„Ick geer geen ander vreughd / ick soeck geen ander soet /
„Geen ander blijdschap / ach! noch oock geen liever lusten /
„Als bij de Bruydegom van mijnen Ziel te rusten!

Toen hij het papier uit de hand legde, trad moeder Marretje met den gevraagden beker binnen. Het zou moeilijk zijn te beslissen, wie van deze beiden meer mededoogen verdiende, de haast stervende jonge man met zijn vergrijsde hairen en uitgebluschte oogen, of de oude vrouw, het sneeuwwit hair van de slapen weggestreken, de diepe rimpelen en groeven der smart verbergend onder den altijd jongen glimlach der moederlijke liefde.

Gerbrand aanvaardde zwijgend den beker, en dronk gretig eene teug.

— „Niets kost mij heerlijker zijn!" — fluisterde de zieke.

— „Niet jachten, Gerbrand! Wacht nu wat!"

Gerbrand vatte hare hand. Hij zweeg eene pooze, en zag haar met groote dankbaarheid aan.

Toen zeide hij:

— „Lieve moeder! Wat ben-je toch ondeugdelijk goed voor mij, armen strijer! Het loopt nu vast op een eind! Alles is voorbijgegaan, de liefde van mijne moeder alleen bleef tot het lest!"

De diepbedroefde oude vrouw wendde het hoofd af. De traan, die langs hare wang biggelde, en in den stolpkraag schuil ging, werd niet alleen uit smart geschreid.

De deur werd zachtkens geopend. Gerbrand liet de hand van moeder Marretje varen, en keek nieuwsgierig op. Met verrassing ontwaarde hij het dikke, roode gezicht van zijn uitgever, Cornelis Lodewijksz. van der Plasse.

— „Mag ik, Brero?" — vroeg deze.

Moeder Marretje ging snel naar den binnentredende, en wenkte hem voorzichtig te zijn.

Gerbrand richtte zich in den leunstoel op, en zei met heldere stem:

— „Je komt juist ter sneê, Van der Plasse! Ik heb wat voor je! Daar straks nog had ik begeerte je te zien!"

Moeder Marretje wilde den lijder in niets meer dwarsboomen. Zij schoof een stoel bij zijne schrijftafel, en wenkte den uitgever en vriend plaats te nemen. Daarna verliet zij de kamer, om voor den bezoeker een beker wijn te halen.

Van der Plasse kwam telkens enkele minuten. Hij wist zeker, dat Gerbrand hem gaarne zag komen. Zoodra hij gezeten was, greep deze een lijvigen bundel papieren, en zei:

— „Neem dit als mijn testament! Ik ben te vermoeid om verder te schrijven. En schud uw hoofd niet meer! Ik wil goed bescheid, nu wij nog samen spreken konnen!"

Bredero had al de liederen, vooral de verzameling „aendachtighe" zangen, bij elkander gelegd, die Van der Plasse nog niet bezat. Hij had er al menigmaal met zijn uitgever over gesproken. Reeds voor lang was de druk van het *Boertigh Liedt-Boeck* begonnen. Maar deze bundel zou uitgebreid worden met al zijne minnezangen, onder den titel: *Groote Bron der Minnen*, en daarom had men nog wat getalmd. Nu voegde de dichter er een groot aantal nieuwe liederen bij, allen uit de laatste maanden zijner ziekte. Zijn wensch was, die afzonderlijk onder den titel: *Aendachtigh Liedt-Boeck* uit te geven. Van der Plasse wist al te goed, dat het leven van zijn geliefden vriend en dichter aan een zijden draad hing. Hij nam den bundel met een zucht, en zweeg. Gerbrand had al stil den beker met Spaanschen wijn tot zich getrokken, en nog eene teuge gedronken. Van der Plasse vroeg:

— „Hoe gaat het nu al in den lesten tijd?"

— „Bereid tot vertrekken! Ik heb ootmoedig leeren bidden! Vondel heeft mij uit mijne miserie omhooggetrokken. Den ouden mensch heb ik verzaakt, en ik bidde serio, dat de nieuwe in mij moge opstaan. Ik heb de schoonheid van Gods heilig evangelium niet gestadig overwogen, en daarom heeft God mijne boosheid gestraft! Ik ben bereid te sterven! Een goede dood is de ingang tot een beter leven...."

Daar zijne moeder juist binnenkwam, en eenige woorden met Van der Plasse wisselde, zweeg Gerbrand. Van der Plasse dacht, dat bij den doodelijk kranken dichter de oude hartstochtelijkheid zich nu in een overdreven ijver voor eene Christelijke bekeering openbaarde. Hij hield zijne meening echter vóór zich, en zei:

— „Ik hoop ter contrarie, dat je nog lang leven zult, Gerbrand! Je bent nog jong!"

— „Ik deed afstand van alle wereldsche jolijt! De Heer heeft groote dingen aan mij benauwden mensch gedaan...."

Zijne stem klonk zoo dof, de ademhaling kostte zoo groote inspanning, dat moeder Marretje hem vergunde zijn beker te ledigen. Van der Plasse zag, dat het zeer ver met zijn dichter gekomen was. Hij zei daarom:

— „Heb-je ook nog wat te ordonneeren voor het *Groot Liedt-Boeck*? De kopersnijders zouden dan te met aan het werk kunnen gaan voor fraaie en zinrijke beeltenissen. Ik heb Le Blon en Kittensteyn al aan den arbeid gesteld!"

Gerbrand zocht even in den bundel, dien hij terugvroeg. Hij nam een smal reepje papier, en reikte het Van der Plasse toe. Deze keek het in en las:

„Wanneer de mensch bedenkt sijn Ydelheid met leet/
„Hy Venus oorlof geeft / en 's weereld's prael vertreed.
„En leent demoedig 't oor der Deugden heilge leering /
„En offert dankbaer Gode het wierook van bekeering."

Gerbrand glimlachte even. Hij sprak:

— „Hierbij moet Kittensteyn mijn kluiske tafereelen, en mij zelf knielend op mijn vendel der schutterije. Rechts Geloof, Hoop en Liefde. Links treedt Venus met Amor ter deur uit...."

Van der Plasse gevoelde zich niet in staat den lijder iets te weigeren.

— „Ik zal het in mijn taflet schrijven!" — antwoordde hij snel. — „Daar is heel wat werks aan vast!"

De uitgever raadpleegde den dichter nog even, en schreef het ontwerp der gravure op, die onder zijne leiding vier jaren later het licht heeft gezien.

Moeder Marretje stond bij een der ramen, en zei luide, half in gedachten:

— „Jan Teller's wijf staat op de stoep, en klopt!"

Een flikkerlicht doortintelde de matte oogen van den lijder. Moeder Marretje wenkte Van der Plasse, die snel afscheid nam. Gerbrand zag met ingespannen aandacht naar de deur der voorkamer. Elisabeth Stockmans, Jan Teller's wijf, trad met een blos op de frissche wangen binnen. Het was Gerbrand of hij de schim van Madalena zag. Hij richtte zich nog vrij snel op — maar ging terstond weer zitten. Hij hijgde een oogenblik naar lucht. Elisabeth reikte hem de hand, terwijl zij plotseling verbleekte bij het zien van den rampzaligen kranke. Dus diep vervallen had zij zich den eertijds zoo joligen en oolijken dichter niet kunnen denken. Maar Gerbrand herstelde zich vrij spoedig van den schok der aandoening. Hare hand met ontroering drukkende, fluisterde hij:

— „Waarmeê heb ik deze aangename jonste verdiend, joffrouw Teller?"

— „Een kranken vriend en mag men niets afslaan!"

Elisabeth zette zich bij zijn leunstoel. Er dreef iets vochtigs in haar oog, toen zij dit antwoord gaf. Zij wist, hoe ijverig men den misslag van den jongen kunstenaar had aangegrepen, om verwijdering te brengen tusschen Madalena en hem. Alle grieven waren opeengestapeld door zijn letterkundigen vijand Rodenburgh, door zijn medeminnaar Isaäck van der Voort, door haar man, die zelfs Gerbrand's brieven en verzen aan zijne schoonzuster niet had willen opzenden. Zij gevoelde, dat men Bredero met groote partijdigheid had tegengewerkt, en wist, dat Madalena eene teedere neiging voor hem met geweld had moeten onderdrukken. Het scheen haar, dat zij medeplichtig was aan het onrecht den jonkman aangedaan....

Bredero had zich geheel hersteld van zijne eerste ontroering. Het denkbeeld, tot de zuster van Madalena, die in zoovele opzichten aan haar herinnerde, te mogen spreken, deed hem in de hoogste mate weldadig aan. Met zekere kracht in de stem richtte hij aanstonds tot haar de vraag:

— „Is Madalena nu al tot Napels?"

— „Neen! Tot Rome!"

Hij nam een, als brief vierkant gevouwen, stuk papier, greep naar zijne pen, en schreef er een adres op: „*Madamoiselle Madame Madalena Stocmans tot Roomen*". Voor hem scheen het huwelijk met Van der Voort niet te hebben plaats gegrepen. In elk geval, het gedicht was geschreven in het laatst van Mei — vóór, dat hem het minst bekend was omtrent eene verloving met Van der Voort. Hij had een laatst beroep gedaan op haar hart, en haar herinnerd, dat hare oogen „vol majesteit" hem meer beloofd hadden, dan zij zelve had willen nakomen. Madalena heeft in Italië dit gedicht gelezen. Bredero's hand-

schrift is voor vijf jaren in de papieren der afstammelingen van Madalena's dochter Catharina gevonden. Zou de echtgenoot van Isaäck van der Voort deze regelen zonder hevigen hartslag hebben kunnen lezen? De dichter sprak als volgt:

„Nieu-Liedeken.

Voys: Aenhoort het geclach, enz.

„Oogen vol majesteijt
„vol grootsche heerlijckheeden
„hoe comt, dat ghy nu scheijt
„van u eerwaerdigheijt
„en soete aerdigheijt
„laes, wat lichtvaerdicheijt
„aenneemt gy sonder reden.

2. „Vanwaer comt dit versmaen
„voorwaer ic kant niet sinnen
„noch geener wys verstaen
„de oorsaeck van dit gaen
„u quelt misschien een waen.
„Soo ic u heb misdaen
„'t is met te veel te minnen.

3. „Die waen quelt u misschien
„dat ic u soeck te vrijen
„ik heb noeyt soo hoogh gesien
„off ic wist wel op wien
„want die machtige Lien
„die soecken te gebien
„en dat can ic niet lijen

4. „Ick ben te groot van moet
„om yemant iet te achten
„om rijckdom off om goet
„sot is hij die 't ooc doet
„ic Prijs u eedel Bloedt
„dat God'lijck is gevoet
„met hemelsche gedachten.

5. „Daer ghy my vaack met speest
„als ic hier quam verkeeren
„ootmoedich en bevreest
„voornamentlijck aldermeest
„om u geswinde geest
„'k heb noeyt soo stout geweest
„dat ic u dorst begeeren.

6. „Hoe souw ymant van staet
„als ic dat dencken kunnen?
„hy mocht door feyl van raet
„off om sijn eygen baet
„ô Vrouwelijck Cieraet!
„ic souw u soo veel quaet
„om my niet meugen gunnen.

7. „Maar lieve oogjens blij
„en heught u niet aen 't wencken
„en 't gluren van ter sij
„en 't loncken tegens mij
„soo vriendelijck als vrij
„nochtans op vrijerij
„heb ick noeyt willen dencken.

8. „Ghy siet mijn lieffde in
„met innerlijck medoogen
„ic ken dat ic Vriendin
„u als mijn Ziel bemin
„doch eer ic meer begin
„ghy sluyt my wt u sin
„en bant my van u oogen.

9. „Oogen ist dat ic dan
„mijn hantwinning moet derven
„so bid ic siet my an
„my d' alderdroeffste man
„die oeyt moeder gewan
„overmidts dat ic van
„de braefste siel moet swerven" 1).

Nadat Gerbrand het adres op dezen dichterlijken brief gesteld had, zag hij Elisabeth Teller een oogenblik met een veelzeggenden blik aan.

— „En nu" — begon hij — „heb ik eene bede op u, joffrouw Teller! die je me niet moogt weigeren. Je weet, hoe bezucht ik Madalena heb liefgehad. Nu is dit alles voorbij. Zij heeft nooit eenig briefke of verske van mij met een jonstig letterke beantwoord! Daarom kwelt mij het achterdenken, dat ze geen van allen heeft ontvangen .... Mijn leven loopt ten end .... Laat mij niet in wanhoop sterven .... Beloof mij dezen brief aan Madalena tot Roomen te bestellen."

Hij gaf den brief aan Elisabeth, terwijl dikke tranen langs zijne geelgrauwe wangen biggelden.

Jan Teller's wijf was ontroerd. Zij greep het papier en drukte de sidderende hand van den zieke, die met de uiterste inspanning gesproken had.

— „Ik beloof het u uit een oprecht Duitsch hart!" — antwoordde zij met haperende stem. — „Madalena zal dezen brief ontvangen!"

Een dankbare blik beloonde haar.

— „Dit liedeken is gedicht, toen ik van haar hylik nog niet en wist! Zeg haar dit, en groet haar uit naam van den vriend .... die gaat verscheiden!"

Hij sloot zijne oogen, en leende zijn hoofd tegen zijn stoel. Het hijgend geluid zijner pijnlijke ademhaling brak alleen de stilte af. Elisabeth was voorzichtig opgestaan. Moeder Marretje zag haar vragend aan. Beide vrouwen bleven zwijgend naast elkander staan, innig, tot in de diepst der ziel getroffen. Fluisterend gaf Elisabeth te kennen, dat zij Gerbrand niet durfde storen. Hij scheen van vermoeienis in te slapen. Hartelijk omhelsde zij moeder Marretje, en samen verlieten zij zonder gerucht de kamer ....

1) Volgens het handschrift van den dichter door Mr. Ch. M. Dozy uitgegeven in *Het Brederoo-Album* (1885).

Toen Gerbrand iets later uit zijne halve sluimering ontwaakte, was hij alleen. Zijn blik dwaalde door de smalle vensters naar buiten. De hoogste trapgevels van de huizen aan de overzijde der gracht zwommen in het fraaiste roodgouden licht der ondergaande zon. De lucht achter de geveltoppen was grauwpaarsch, en deed de zonnefonkeling te scherper uitkomen.

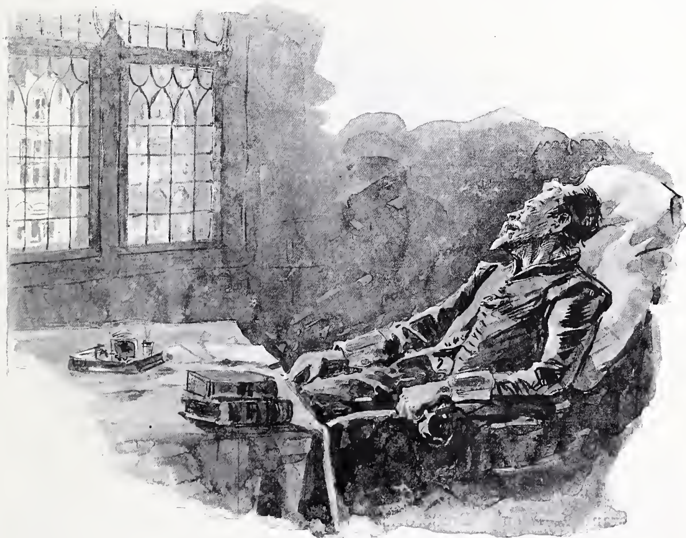
— „Hoe verweend mooi!" — fluisterde hij zacht.

Er naderde een rustige tred.

Hij zag op. Het was zijn vriend Joost van den Vondel.

— „Ja, heerlijk!" — antwoordde deze. – „Een afscheidsgroet van het oog der wereld!"

— „Dat morgen op een nieuw zich koninklijk zal ontsluiten! Maar, wij

Zijn blik dwaalde door de smalle vensters naar buiten.

arme schepselen, wij verdwijnen, en keeren nimmer weer!"

De schemering viel daarbuiten als eene grijze sluier langzaam van den hemel. Het laatste zonnegoud verbleekte.

— „Wij gaan als de zon een hemelschen dageraad te gemoet. Valt het afscheid aan het leven u bang, Gerbrand?"

Bredero vatte Vondel's hand met een krachtigen greep.

— „Neen!" — fluisterde hij. — „Ik heb goede hoop, en ben wel te passe. Ik heb mijn Heer teruggevonden!"

Toen moeder Marretje met eene brandende kaars binnentrad, vond zij Gerbrand sluimerend, de ademhaling rustiger, de hand van Vondel in de zijne geklemd.

Den 23sten Augustus 1618, des voordenmiddags tusschen negen en tien uren, stierf Gerbrand in de armen zijner moeder, nadat dien nacht eene tweede hevige bloedspuwing zijne laatste levenskracht had gesloopt.

Vader Adriaen schreef enkele dagen later op een wit schutblad aan het eind van een prachtigen foliant, behelzende: *De Roemsche Historie oft Gesten*

Vader Adriaen schreef enkele dagen later.

door den alderwelsprekendsten ende vernaempsten historieschrijver Titus Livius beschreven de volgende woorden:

„Gerbrand Adriaensz. Bredero is gestorven den 23 Augusti anno 1618 op de ure zijnder gheboorten tusschen 9 ende 10 uren voor middaghs: quam ter werelt 1585, den 16 Maert, ligt begraven in der Heyliger Stede; Godt gheeft hem tewighe leven. Amen.”

In denzelfden foliant op hetzelfde blad lezen wij:

„Maryghen Gerbrandsdochter, mijn huijsvrouw is in den Heere gerust, anno 1619 den 13 December. Ligt begraven in der Heyliger Stede bij haer Soon. Godt gheeft haer siel rust ende vreede. Amen.”

Moeder Marretje heeft haar zoon dus maar één jaar en enkele maanden overleefd. Eenzelfde graf dekt beider stof in de Nieuwe-Zijds-Kapel. Voor haar dood overleed hare jongste dochter Bely.

Vader Adriaen schijnt ondanks de vele familierampen het hoofd kloek omhoog te hebben gehouden. Op het schutblad van den genoemden foliant schreef een bloedverwant in 1646:

„Adriaen Cornelisz. Bredero is in den Heere gerust anno 1646 op donderdach avont de clock tusschen 11 en half 12 den 28 Junius."

Hij leefde dus nog ruim zes-en-twintig jaren na den dood zijner vrouw, en bereikte den leeftijd van zeven-en-tachtig jaren. Op zijn tachtigste jaar hertrouwde hij met Aeltje Bartels van Tekelenburg, zijne dienstbode, met het doel een hem door deze vrouw geschonken zoon, Pieter Adriaensz, in 1626 geboren, te wettigen. Hij woonde tot op zijn dood in zijn huis op den Oude-Zijds-Voorburgwal bij de Varkenssluis.

Van zijne kinderen leefde in 1646 alleen nog Hildegond, en de laatst geboren zoon Pieter Adriaensz.

Van Tongerlo was reeds vóór 1646 overleden.

Hildegond was moeder van drie dochters: Judith, Marretje en Hester. De zaken van Van Tongerlo schijnen niet door voorspoed gekroond te zijn. Vader Adriaen had in zijn testament bepaald, dat de legitieme portie aan de weduwe Van Tongerlo zou worden uitgekeerd, na aftrek van *f* 540 „voor haar overleden man aan huishuur en gekochte hoepen (vaten) betaald." Hildegond bereikte den leeftijd van drie-en-zestig jaren, en stierf in 1647, den 11den Februari, wonende in de Lange Dijkstraat, in de gang achter den tweeden bakker, van de Nieuw-Markt komende. Zij is even als Gerbrand en hare moeder begraven in de Nieuwe-Zijds-Kapel.

Stijntje stierf vóór 1646, als blijkt uit het testament van haar vader. De oude Bredero legateerde de som van *f* 200 tot alimentatie van eene kleindochter, Jannetje Pietersd., eene „overwonnen bastaard" zijner overleden dochter Stijntje, welk kind was „geteeld bij een getrouwd man". De eenvoudige woorden van het testament geven den toestand duidelijker aan dan een geheel boekdeel vol ophelderingen.

De zonen Cornelis en Jan zijn beiden voor het vaststellen van hun vaders laatste testament in 1646 overleden.

Vondel schreef een grafschrift voor Bredero, dat geene aanspraak maakt op dichterlijke schoonheid, maar zijne belangstelling in den overleden kunstbroeder duidelijk openbaart. Men gevoelt, dat hij nog diep in de studie van 't Latijn verzonken was, toen hij schreef:

„Hier herbercht 't lijf, wiens geest in schertsen munten wt,
„En met veel boertery steeds swanger ging van herssen,
„Wien Charon willig voert om sunst in d' oude schuyt,
„Vermits de zieltjens droef noch lachten om zijn farcen."

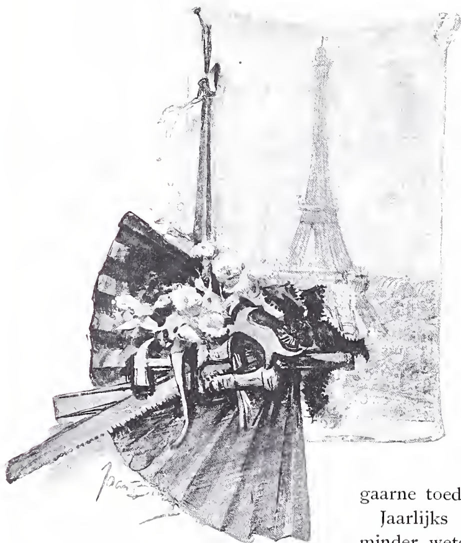
En Bredero dwaalde, toen hij zich in zijn laatste gesprek met Vondel beklaagde, dat de zon na elken nacht luisterrijk herrijst, maar dat wij arme schepselen verdwijnen, om nimmer terug te keeren. Zijn geest is met ons gebleven tot heden. Zijn naam en zijn werk zijn onsterfelijk.

(1890).

HET LEVENDE PARIJS.

DOOR

FRITS LAPIDOTH.

Iemand, Franschman of vreemdeling, die Parijs mocht willen bezoeken, maar niet vóór hij het voornaamste wist van de geschiedenis der stad, haar samengesteld organisme, hare monumenten, vermakelijkheden en instellingen van allerlei aard, zou minstens drie jaren vóór zijn vertrek moeten beginnen met studeeren, driemaal drie-honderd-vijf-en-zestig dagen wijden aan zijne studie, ettelijke honderden monografiën doorworstelen of doorloopen en er zich op voorbereiden te leur gesteld te worden, spijt al zijne vlijt, zijn uitnemend geheugen, zijn zeldzaam bevattingsvermogen, dat ik hem gaarne toedicht.

Jaarlijks verschijnen er ettelijke, meer of minder wetenschappelijke of enkel humoristische werken over de Fransche hoofdstad. Jaarlijks komen er nieuwe kaarten en wegwijzers uit. Ik beweer niet dat zij allen worden verkocht, maar er worden er verslonden. Elk schrijver van talent, elk goed kijker, elk geleerd onderzoeker kan ons wat belangrijks mededeelen over zijn onderwerp.

Mij dunkt dat zelfs de vreemdeling, na een lang verblijf, gedurende hetwelk hij er zich dag aan dag op heeft toegelegd de stad en hare bewoners te leeren kennen, iets nieuws kan meêdeelen. De Nederlander kan zijnen landgenooten vertellen hoe hij de Parijzenaars begrijpt, bijvoorbeeld, en, zonder, onbescheiden, het reeds overgroote aantal reisboeken te vermeerderen, nochtans belang inboezemen. Want, nu wij zoo snel reizen en nu 't bezoeken van vreemde steden een zeer demokratisch vermaak is geworden, nu bijna elke

handelaar en elke winkelier zaken doet met Parijs en er minstens ééns in zijn leven geweest is, denkt men er nauwelijks aan dat men een geheel koninkrijk moet doorsporen om er te komen. Voor den Amsterdammer is Parijs dichter bij dan Groningen, voor den Fries niet véél verder dan Maastricht.

Daar komt nog bij dat de Parijzenaars, door de Fransche kunst en de Fransche letteren, zoo wat gekosmopolitizeerd zijn. We lezen zoo veel Fransch! Wij bekijken zoo veel Fransche illustraties! Onze verbeelding brengt heel wat uren door op den *boulevard*, in een Parijsch salon, in 't „*Bois de Boulogne*" .... Eene studie over de Parijzenaars, geschreven door een Nederlander voor Nederlanders, kan dienst doen als kommentaar op de tallooze Fransche romans, die in het vaderland worden gelezen.

De schrijver meent dat zulk een kommentaar niet geheel en al overbodig is.

Eene der eigenschappen, die schier alle Fransche romanciers gemeen hebben, dunkt mij deze te zijn: zij schilderen hun volk met de donkerste kleuren. Men zou, niets wetend omtrent de *Parisiens* dan hetgeen zij vertellen, gaan gelooven, dat de modestad niets dan modestad is, dat zij wordt bewoond uitsluitend door verkwisters, veile deerns, echtbrekers en boeven.

Wij hebben allen genoeg zwak op de stad, waaruit zooveel schoons tot ons komt, om niet een gematigd pleidooi voor hare bewoners al te donquichotterig te vinden.

Maar er is meer, dat zulk een kommentaar wenschelijk maakt.

De Fransche auteurs weten dat hunne werken in 't buitenland worden gelezen, doch zij schrijven voor hunne landgenooten en niet zoozeer nog voor hunne landgenooten in 't algemeen als wel, uitsluitend — het woord is niet tè kras — uitsluitend denkend aan de Parijsche kritiek, het Parijsche publiek. Vandaar dat zij dikwijls zinspelen op toestanden, die de provinciaal niet kent en de vreemdeling moeilijk kan leeren kennen, dat zij de dingen zien van een ander gezichtspunt dan dat waarop hunne lezers buiten Parijs zich plaatsen. 't Zou aanmatigend klinken te beweren beter over de Parijzenaars te kunnen oordeelen dan de moderne Fransche auteurs zelf, maar ik mag misschien wel zeggen dat de vreemdeling, aan den vreemdeling, onpartijdiger verslag kan uitbrengen dan de Franschman. Het is hem, bovendien, vergund uitvoerig te wezen. Men gaat den Amsterdammer niet uitleggen hoe onze meiden glazenwasschen en „den stoep doen". Als wij den vreemdeling dit hooren vertellen glimlachen wij. Soms denken wij, na zijne opmerking, voor 't eerst na over wat wij ons leven lang hebben zien doen. Zoo kan de Nederlander van het Parijsche leven veel vertellen, dat een Parijzenaar nooit is opgevallen, dat hij zeker niet belangrijk genoeg zou achten om in eenen roman te beschrijven; maar wat de vreemdeling, tot recht begrip van den roman, toch zou dienen te weten.

* * *

Het steenen Parijs kunnen onze landgenooten leeren kennen uit tal van uitnemend verluchte boeken. Het organisme der stad is meermalen beschreven.

De trap van het « *Bal Bullier* ».

Ik denk er niet aan een „*Paris á travers les Siècles*", of het klassieke werk van Maxime du Camp „*Paris, ses organes, ses fonctions*" te plunderen. Wat hier volgt, heeft niets van eene kompilatie, ook niet de volledigheid.

Maar 't is eene soort van geheel toch. Een cyklus van psychologische en physiologische studiën, die elkander aanvullen en waaruit de welwillende lezer een beeld zal zien oprijzen, het beeld van Parijs, van het levende Parijs, dat wil zeggen van den Parijzenaar en zijn *milieu*, van de Parijsche typen en toestanden, van *Parijs op straat*, *Parijs binnenshuis*, *Parijs buiten Parijs.*

De eenheid zal vanzelf komen. Indien het plan is uitgevoerd naar den wensch van den schrijver, zal men voelen dat de *camelot* en de *gommeux* behooren tot hetzelfde volk, geheel verschillend van het onze en van alle andere volken: echt Fransch.

Waarin het bestaat, dat „echt Fransche", behoort niet aan het begin onzer studie te worden gezegd. Men zal, naar ik hoop, inzien hoe 't geenszins is eene agglomeratie van, ons antipathieke eigenschappen, niet: wuft, ijdel, genotzuchtig.... alléén, maar ook nijver, spaarzaam, eerlijk, trouw, eendrachtig in den familiekring....

Renan schat de Germaansche volken hooger dan het zijne. Wij kunnen 't met hem eens zijn en nochtans sympathie hebben voor het ras, dat hem voortbracht!

PARIJS OP STRAAT.

I. *De Boulevards bij dag.*

Dit Parijs kennen de vreemdelingen! Ja, maar voor zulk een klein gedeelte. Zij gaan de groote *boulevards* op, drentelen tusschen *rue Drouot* en *Madeleine*, wandelen door de *avenue de l'opéra*, de *rue de la Paix*, de *rue Rivoli*, komen duizenden menschen tegen en meenen dan evenzoovele echte Parijzenaars, minstens echte Franschen gezien te hebben. Zij vergissen zich. Dat stuk der hoofdstad is juist het minst Parijsche gedeelte. 't Is een gedeelte van 't cosmopolitische Parijs, dat zich nog iets verder uitstrekt en waartoe men de *Champs Elysées*, bijvoorbeeld, ook nog moet rekenen. Voor wie de stad kennen, ligt er iets grappigs in deze dwaling. Alle toeristen komen samen op eene, hun aantal in aanmerking genomen, zeer kleine plek. Zij bekijken elkander. De Brit vorscht den Spanjaard uit, de Yankee neemt den Rus op, de Rus den Hongaar en ieder hunner is overtuigd enkel Franschen te hebben gezien. Des avonds, gaat men naar de „*Comédie française*", in het reisseizoen vol vreemdelingen; naar de *Opéra*, waar, in het reisseizoen, slechts Franschen uit de provincie komen. De ongehuwde heeren wagen zich in de „*Montagnes Russes*", in de „*Folies Bergère*", alweêr vol van enkel provincialen en vreemdelingen. Als men gaat door de *rue Rivoli*, wandelt men langs huizen, waarin

evenveel Engelschen wonen als in eene straat van Londen. In de *Champs Elysées* en de *avenue* wonen schier alleen Amerikanen, Russen, Brazilianen en andere uitheemsche rijkaards, in de *rue d'Hauteville* zoo goed als enkel Duitschers .... 't Is voor den toerist om wanhopig te worden, maar het is zoo.

Als hij verder gaat en, gedreven door zijnen lust tot onderzoek, de echte Parijzenaars, de heusche Franschen wil zien dansen en kozen, als hij zich opmaakt naar Bullier, 't bal der studenten, achter in het *Quartier Latin*, dan wacht hem ook daar teleurstelling. Hij ziet Roemaansche, Waldavische, Russische, Poolsche, Perzische studenten, Braziliaansche minnezoekers en cosmopolitische deerns. Als Diogenes kan hij er rond gaan, zeggend: „ik zoek een Franschman" en hij is alleen zeker dien te vinden in den „*Municipal*", die waakt over de eerbaarheid in gevaar.

Bovendien, de Franschen, die des avonds op den *boulevard* zitten of wandelen, zijn niet die, met wie wij ons voornamelijk zullen bezig houden. Ze zijn niet karakteristiek. 't Zijn menschen, die zich vermaken of zich vervelen, precies als alle mogelijke chronische of eventueele leegloopers ter wereld: bezoekers der kolossale permanente tentoonstelling, welker vitrines voor millioenen franken aan kostbaarheden bevatten, bezoekers van de groote koffiehuizen en *restaurants de nuit*, welker eigenaars schatten verdienen en laten verdienen met hunne rastaquouère-vallen.

Overdag, kan men nijvere Franschen vinden in de koffiehuizen over en naast de *rue Vivienne*. 't Zijn mannen van de beurs, die daar zaken komen doen of eenvoudig even uitrusten van de groote vermoeienissen, pas ter beurze opgedaan. Men vindt er den *agent de change* van den hoek, en den *placier* van den overkant; men vindt er vrouwen zoowel als mannen, die daar een soort van bijkantoor houden, waar zij meer klanten zien dan op het eigenlijke, dat misschien wat ver uit het centrum ligt.

De vreemdeling onthoude dit wel: tusschen het Parijs, dat verteert, is altijd en overal te bespeuren het Parijs, dat verdient, zelfs al rekent men koffiehuishouders en koffiehuisknechts niet meê. Tusschen de dichtste hommelzwermen, vliegen de bijen rustig door, zonder één oogenblik te worden afgeleid door 't gegons der leegloopers. Onder twintig drukke praters, zit één persoon kalm te rekenen, met potlood schrijvend op zijn marmeren tafeltje. Des daags is het de koopman, 's avonds de *bookmaker* of de *bonneteur*.

Wat men echter vooral ziet, is de beweging op de houtbestrating. *Fiacres*, reclamewagens, omnibussen, rijtuigen van de groote magazijnen, vrachtkarren, velocipèdes .... alles krioelt daar dooreen. Een paar slecht gehoorzaamde agenten trachten dien stroom te regelen. Maar onze *plantons* zijn niet te vergelijken bij de Londensche *policemen*. De Franschman heeft geen eerbied voor zijne politie en de dienaren Hermandads zien er dan ook, in hunne sombere uniformen, niet indrukwekkend uit. Maar wij zullen over de Parijsche politie lang samen moeten praten en dit dus uitstellen.

Tusschen den grooten stroom op den rijweg en de mooie winkels en koffiehuizen, waarlangs wij gaan, krioelt eene andere menigte: die der voetgangers.

Men houdt hier niet rechts: 't is een waar krioelen. Doch de Franschen zijn beleefd in de volte. Gij zijt er verwonderd over nooit tegen 't lijf geloopen, nooit op de teenen getrapt te worden. De volte is het ware element van den Parijzenaar. Hij gaat er in rond als een visch in den vijver.

Wij gaan zitten: „wij", want ik veronderstel dat ge mij 't genoegen hebt

Koffiehuis over het Beurspaleis.

gedaan over te komen, om mij behulpzaam te zijn bij het schrijven van dit eerste hoofdstuk. Uwe vragen kunnen mij van dienst wezen. We gaan zitten. Vóor het *Café de la Paix*, als ge wilt. Veronderstellenderwijze gesproken, is het Mei en mooi, zacht weêr. Ge kunt eerst een vaderlandsch dagblad inzien. Men vindt er hier, men vindt er in 't *Café Mazarin* en nog elders op

de groote boulevards. Als gij wat uitgerust zijt, zullen wij gaan kijken....

Een druk punt op de groote boulevards.

Rechts en links, eene breede rij van schuifelende voetgangers. Daarachter, de bontkleurige kiosken, de kraampjes der bloemenverkoopsters. Dan, schuin

over ons, de breede *avenue de l'opéra*, gekruist door den *boulevard.* 't Is vijf uur. De vluchtheuvel, op het kruispunt der groote verkeerswegen, staat vol wachtende menschen. Vanhier gezien, schijnt het dat zij nooit zullen kunnen oversteken, want rijtuigen volgen op rijtuigen; de koppen der paarden dringen tegen de kappen der open *fiacres* aan. Omnibussen en vrachtkarren rammelen uit boven 't doffe gegons over het hout.

't Zwart gekrioel der *avenue* gaat verloren in den drogen mist van stof. Ge onderscheidt nauwelijks de bovenste lijnen van de huizenmassa, waartusschen de *Comédie française* moet staan, te bescheiden voor het wereldberoemd „Huis van Molière". De ruimte tusschen de huizenblokken is, tot een vierde der hoogte, vol. Vol zwart, waartusschen helkleurige punten gaan, vol groen, vol ijlbegrensd grijs. Tuur er niet op, 't zou u gaan duizelen. Volg niet, met de oogen, het groote reclamerijtuig, dat uwe blikken aantrekt door zijne kakelbontheid. Ge zoudt u noodeloos vermoeien, want een ander bont ding zal 't eklipseeren, honderd andere bonte wagens zullen volgen. Zoek geene typen in den zwarten stroom; geene vrouwen, vooral, uit de lichte moleculen van dit slangachtig wisselding, te vergelijken en tot vervelens toe vergeleken bij zwart bloed, dat in grijze aderen stroomt. Het damestoilet doemt op en duikt onder, is niet te volgen met het oog, wisselt van kleur door de groote verscheidenheid van 't licht, dat er op valt. Geen treffender beeld van de vergankelijkheid, van het onbestendige in de wereldstad, waar de kennis zegt van den bekende, die hem ontwijkt: *pour un de perdu, dix de retrouvés.*

Kijk niet naar de boomen. Hunne bladeren lijken, hoe jong ook, reeds op beschilderd ijzer. Zij vergiftigen zich met stof, zij worden verbrand, aanstonds, door het licht. De Natuur bestaat niet op den *boulevard.* De schoonen zijn er gepoederd, de bladeren zijn er bepoederd; de gelaatskleur is valsch en de tint der bladeren is maar een schijntint. Alles is hier bont, alles schreeuwt hier om de aandacht te trekken. Een reklameprent van Jules Chéret en een roman van Félicien Champsaur, het „modernisme" in kunst en in letteren, kunnen alléén u 't genot verschaffen van geraffineerd boulevardisme.

Men jaagt hier en men wordt hier gejaagd. Verslaggevers draven, grijpen beroemdheden van den dag bij de schouders vast, ondervragen, hollen naar hun bureel. Geoefende dagbladcorrespondenten hebben een zintuig meer dan de meeste menschen. Dat zintuig gebruikt men op den *boulevard* om het nieuws, dat nog niet beschreven is, maar dat hier in de lucht hangt, waar te nemen. Zij voelen of er nieuws is of niet, zooals de zeeman aan de baren kan zien of er storm of windstilte zal komen. Gauw, gauw, gauw.... Even gauw als dat groepje menschen oversteekt, zich verspreidend, heendringend tusschen paardekoppen en rijtuigwielen, om weer bijeen te komen aan den overkant, zoo moet men hier zien, leeren, leven! Er vallen er, er worden er verbrijzeld. „*Place aux jeunes!*" Plaats voor de jongeren! Gauw, gauw, gauw.... weg met het lijk en veel geluk voor den opvolger.

Maar datzelfde Parijs is toch niet wreed. 't Is de hel der paarden. Maar er

kan geen dier vallen of men helpt het op, sleurt het naar den kant van den weg als het niet kan staan, beklaagt het. In geene stad ter wereld wordt meer welgedaan, worden meer verloren voorwerpen gedeponeerd aan de politiebureaux! Men heeft tijd voor alles. Maar gauw dan ook, gauw!

In de volte (ge ziet het, ge doet er aan meê) wordt gekuierd, geluierd,

De geitenhoeder.

gepraat en gekoosd. Honderd leegloopers tegen éénen werker. Maar, die werken, roeren zich hier geducht, beheerschen de kuieraars, overschreeuwen de meerderheid, doen de *boulevards* gonzen, brommen, dreunen, daveren vaak.

Schreeuwend baant de fiacre-koetsier zich eenen weg, toeterend de omnibuskoetsier, gierend waarschuwen de brandweermannen met hun verschrikkelijke hoorns, schellend gaat de scharensliep rond, fluitend de kranenventer, de geitenherder, de ezeldrijver. Met een belletje rammelend, hoog nog uit boven dit leven, vent de Arabier zijn ijs.

De courantenventer, de *camelot* heeft niets dan zijne stem. Maar welk eene stem! Eene stem, die meer doordringt dan hoorns en belletjes, waarnaar men meer luistert.

Dat groote gerucht zal zoo goed als verstommen, zoodra men de *boulevards* heeft verlicht. Dit is waar voor de zomermaanden. Tot etenstijd is dit stukje van Parijs rumoerig; later is 't alleen maar druk. Dan gonst de *boulevard* als een geweldige kater, die behaaglijk ligt te spinnen tot hij, eindelijk, tegen twee uur 's nachts, in slaap valt.

* * *

Wij gaan een ander koffiehuis opzoeken. Voor wat ik u wil laten zien, is het *Café de la Paix* te groot, is de omgeving te druk. Gij kunt er niet waarnemen. In het voorbijgaan, wijs ik u Tortoni, waar nog enkele beroemde auteurs komen praten, vóór den eten, en men lang Daudet kon zien zitten. Doch ik treed nu niet in bijzonderheden. Gij moet den drinkenden Parijzenaar zien. Over hem alléén zou een hoofdstuk te schrijven zijn. Wij bepalen ons tot den drinkenden *boulevardier*. Als wij 't over de koffiehuizen hebben, zal ik u den *habitué* uitteekenen. Hier, in een groot Café, zijn de vaste klanten schaarsch. Men is er niet op zijn gemak, de knechts kunnen zich niet laten drillen omdat zij het te druk hebben, geene couranten bewaren omdat er te vaak naar wordt gevraagd en nog veel minder een plaatsje openhouden.

In zulke koffiehuizen, zonder vaste namiddag-clientèle, ziet men minder vaak spelen dan elders. Men komt er rusten en kijken. Let nu op dien heer, die daar juist aankomt. Hij bestelt een vermouth-cassis-gommé. Zijn buurman neemt een absinth anisé. Voor die twee gasten moet de knecht zeven flesschen aandragen: vermouth, cassis, gom, absinth en anijs. De heeren wijden al hunne aandacht aan den schenker. Niemand drinkt zulk een mengsel in dezelfde verhouding. De knecht mag niet te haastig schenken en moet opletten of zijn *consommateur* wenkt met de hand. Zooveel van dit, zooveel van dat; geen druppel meer of minder. Eindelijk, zijn de heeren bediend. Zij krijgen nog twee karaffen met water: ijswater en gewoon water; dat maakt onze zeven flesschen. Nu begint eene tweede bereiding, evenmin eenvoudig als de eerste. Bij sommige mengsels moet driftig water worden gevoegd: inéén genoeg, uit de hoogte er in geschonken, zoodat de verschillende bestanddeelen zich plotseling met elkander vermengen. Dit is bijvoorbeeld het geval voor alle dranken, waarin gom wordt gedaan.

Maar kijk nu eens naar den echten absinth-liefhebber. Boven op zijn glas ligt een metalen, spatelvormig zeefje, waarop hij een klontje suiker heeft geplaatst. Hij neemt de karaf met ijswater op en gaat schenken, druppel voor druppel, als een scheikundige, die eene moeilijk te treffen verhouding zoekt. De gesuikerde druppels vallen in 't glas, zinken op den bodem, verspreiden zich in den drank, die hoe langer hoe opaalkleuriger wordt. Niet vóór zijn klontje geheel is gesmolten en opgelost in zijn absinth, zal onze buur-

man zijn glas geheel vullen met water. Als hij 't eindelijk doet, heft hij de karaf hoog op, maar hij schenkt langzaam. Zelden is 't noodig zijn mengsel nog wat om te roeren met het metalen zeefje.

Naderhand, over de dranken handelend, zal ik zeggen wat hier alzoo wordt gebruikt in de koffiehuizen. Reeds dadelijk kunt Gij zelf zien, dat enkel vermouth, madeira of port zelden gevraagd worden. Tien tegen een is de vrager een vreemdeling. De Franschman drinkt zelfs zijn klein, glaasje vermouth meestal met guignolet, een aftreksel van zekere bessen, doorgaans alles met water. Hij speelt met zijne *consommation* voor hij haar verorbert; hij houdt dol van *cuisiner*, van „kokkerellen."

De Franschman « speelt met zijne *consommation* ».

Nu Ge hem hebt zien drinken, let Ge op zijn rooken. Weinig sigaren, een enkel, klein houten pijpje, meestal cigaretten — geldt voor onze groote *boulevards*. De sigaar vóór den eten staat *bourgeois*, het pijpje te veel *bohème*.

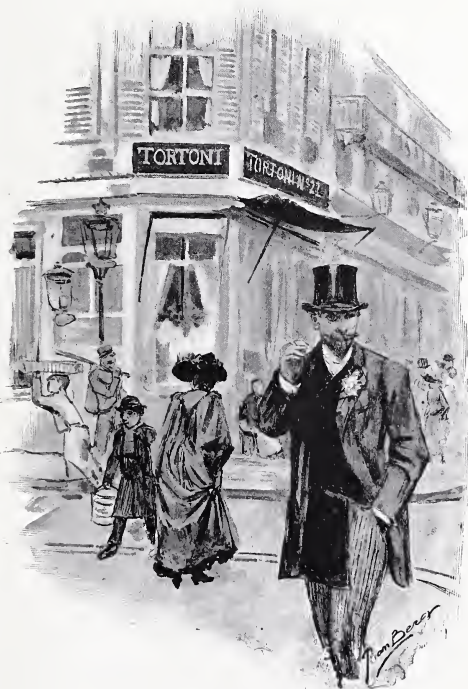
De wijze waarop een Franschman eene cigarette rolt tusschen de vingers, zonder machinetje, zonder gom aan het papier, wekt de bewondering op van alle buitenlanders in het Noorden. In een oogenblik is het meesterstukje gereed en aangestoken. Doch niet allen geven zich de moeite van het rollen. Er worden veel cigaretten kant en klaar gekocht. Meer nog dan de Regie er aflevert, want in de meeste koffiehuizen kan men *cigarettes à la main* koopen, dat zijn cigaretten, die door de knechts uit de hand of met een eenvoudig machinetje zijn gemaakt en worden verkozen boven die der Regie, omdat zij losser zijn en regelmatiger gevuld. De lekkernij moet echter ter sluiks worden verhandeld. Verkooper en kooper zijn strafbaar, 'tgeen onze afgevaardigden niet belet te doen als de gewone burgers en — te worden vervolgd, naar wij voor een paar jaren

hebben beleefd, tot groote vreugde van zekere schalksche dagbladpers!

Verleden jaar (April 1891), heeft het hof van Cassatie uitgemaakt dat het enkel vervaardigen en verkoopen van cigaretten, gemaakt van tabak der Regie met een eenvoudig handmachinetje niet vervolgbaar is. Het vonnis heeft bevreemding gewekt.

Onze buren drinken en rooken. Wij hebben hun de maat volgemeten. Als wij nu eens luisterden naar hetgeen zij zeggen? 't Zijn misschien *boulevardiers!*

Men kan geen dagblad opnemen, zonder dit woord aan te treffen. 't Is een zelfstandig naamwoord en tevens adjectief. Men spreekt van „*esprit boulevardier*", niet van „*promenade boulevardierè*", hoor! Alweer een van die vele woorden, waarmeê de vreemdeling voorzichtig moet omgaan. Wat is eigenlijk een *boulevardier?*

Een «*boulevardier*».

Een mijnheer, die zijn tijd doodt door op de groote *boulevards* te slenteren?

Geenszins. Er zijn *boulevardiers*, die nooit meer dan twintig minuten per dag doorbrengen bij Tortoni of elders op den boulevard; er zijn er die, zelfs in den winter, zoo goed als nooit hun *apéritif* daar gebruiken.

De *boulevardier* is, vooreerst, een geestig man. Hij behoeft niet oorspronkelijk te wezen, kan pronken met andermans veêren, maar moet handig zijn, praatziek en beminnelijk of cynisch. Hij is nooit in den handel, nooit industrieel, ook niet deurwaarder, notaris, ontvanger.... Maar hij kan rechter wezen, advocaat, hoogleeraar, dokter. Twee onzer académiciens zijn allergeestige *boulevardiers.* Kroniekschrijver aan een dagblad, tooneeldirekteur,

blijspeldichter, romancier..... zijn betrekkingen, die bij iemand zekeren aanleg voor *boulevardier* veronderstellen

Hij is altijd sceptisch. Hij heeft van alles wat verstand, bezit een uitnemend geheugen, vooral voor namen; kent de *chronique scandaleuse* der stad Parijs minstens van af het tweede Keizerrijk, weet hoe jong alle tooneelspeelsters zijn, wie tot hare beschermende vrienden worden gerekend en zoo voort. De *boulevardier* is tegenwoordig bij alle eerste voorstellingen, wedstrijden van eenig belang, tooneelbranden, sociëteitschandaaltjes „*pendaisons de crémaillère*" 1), waarover men spreekt, of zegt, ten minste, den volgenden dag, dat hij er bij is geweest, met dit gevolg dat men den man gelooft. De *boulevardier* weet overal gratis entrée te krijgen, is bevriend met alle mogelijke vermaardheden, heeft Pranzini ontmoet en den steltlooper op weg naar Moskou de hand gedrukt, kent Paul Déroulède en Louise Michel, Carnot en Boulanger, Cassagnac en Mevrouw Sévérine.

Hij leeft voor zijn boulevardier-schap; gunt zich geen tijd om rustig te eten en te slapen, zou zich onteerd wanen, als iets actueels hem ontging. Hij is de *mondaine reporter* uit roeping, bij instinkt; of hij schrijft of niet, hij werkt mede aan de *mondaine* bladen; want men hoort hem uit, vraagt zijn oordeel en hij praat graag en oordeelt over alles.

Zijne meesters zijn Meilhac, Halévy en voornamelijk Aurélien Scholl.

Zijne koffiehuizen zijn *Tortoni*, *Paix*, *Riche* en *Taverne anglaise*: zijne restauraties *Hill's*, *Anglais*, *Voisin*, *Maire* en onze enkele, Engelsch-Amerikaansche *bars*.

Hij is wel eens rijk; doorgaans weet men niet precies welk inkomen hij heeft, waarvan hij bestaat, in hoeverre de man zich voedt als hij niet wordt uitgenoodigd om te eten.

Maar de *boulevardier* wordt altijd uitgenoodigd; men vraagt hem weken vooruit; zijn carnet is vol als het balboekje eener jonge schoone en men waardeert hoog zijne geestigheid en zijne gepeperde anecdotes.

Hij kleedt zich naar den laatsten smaak. 't Gebeurt soms dat een *boulevardier*, precies als zijne jas, op een gegeven oogenblik uit de mode raakt. Indien de man leeft van zijne geestigheid, als journalist, bijvoorbeeld, is hij verloren. Soms tracht hij, in een gasthuis, den dokter of zijne mede-patiënten te vermaken, maar meestal lijdt hij zelfs dáár schipbreuk. Hij is uit de mode! Een mijner vrienden, inwonend geneesheer aan 't hospitaal Beaujon, heeft zulk een gewezen *boulevardier* onder zijne patiënten gehad. Enkele minuten vóór zijnen dood, vroeg hij om 't artikel van Scholl in het Zaterdagnummer van „*Le Matin*".

„Laat hem weten dat ik stervende ben. Hij heeft mij goed gekend. Misschien spreekt hij over me, met een enkel *bon-mot!!*"

* * *

---

1) Inwijding van hôtel of appartement door den nieuwen bewoner.

De *boulevardier* verdwijnt van de boulevards als de vreemdelingen er komen. Hij is Parijs ontvlucht tijdens de wereldtentoonstelling van '89.

Er blijven, er komen er, vooral tijdens het reisseizoen, allerlei soort van *camelot*s.

De ingewijde verwondert er zich niet over dat ik, zoo terstond na den *boulevardier*, ga spreken over den *camelot*. Deze laatste heeft, in den regel, niet minder geestigheid tot zijne beschikking dan de eerste, niet minder *bagou* of *bagoult*. Ge hebt meermalen, in Parijsche couranten en in Fransche romans, over hem gelezen. Laat mij hem u voorstellen: hij is op den boulevard in zijn waar element, op zijn geliefkoosden jachtgrond.

Indien men het woord *camelot* opzoekt in een woordenboek van Parijsch *argot*, vindt men het volgende:

Camelot = dief. Figuurlijke beteekenis van camelot: slechte stof, vaker genoemd camelotte.

Camelot = verkooper van slechte stoffen, die de huizen langs gaat in de dorpen of zijne waar op straat uitstalt. Camelotte beteekent ook gestolen waar.

Laten wij nu meteen maar zeggen dat *bagou* of *bagoult* sedert eeuwen beduidt: groote woordenrijkheid, overredingskracht, doorgaans aangewend ter mystificatie of tot een bedrieglijk doeleinde.

Ons woordenboek is niet volledig. De Parijzenaar noemt *camelot* elken straatventer, of hij met kranten, met boeken of met speelgoed te koop loopt, of hij eerlijk is of niet, druk redeneert of zich bepaalt tot schreeuwen. Gewapend met onze aangevulde omschrijving, zullen wij nu den *camelot* aan 't werk zien. Wij behoeven daarvoor ons koffiehuis of, juister, ons „terras" niet te verlaten.

Vooreerst komt er elke minuut een *camelot* met couranten voorbij:

„Demandez la *France*, la *Cocarde*, les dernières nouvelles de la Chambre."

„Le cataclysme du Panama" .... Dit wordt schel en langzaam uitgesproken, op een kraaiendeun:

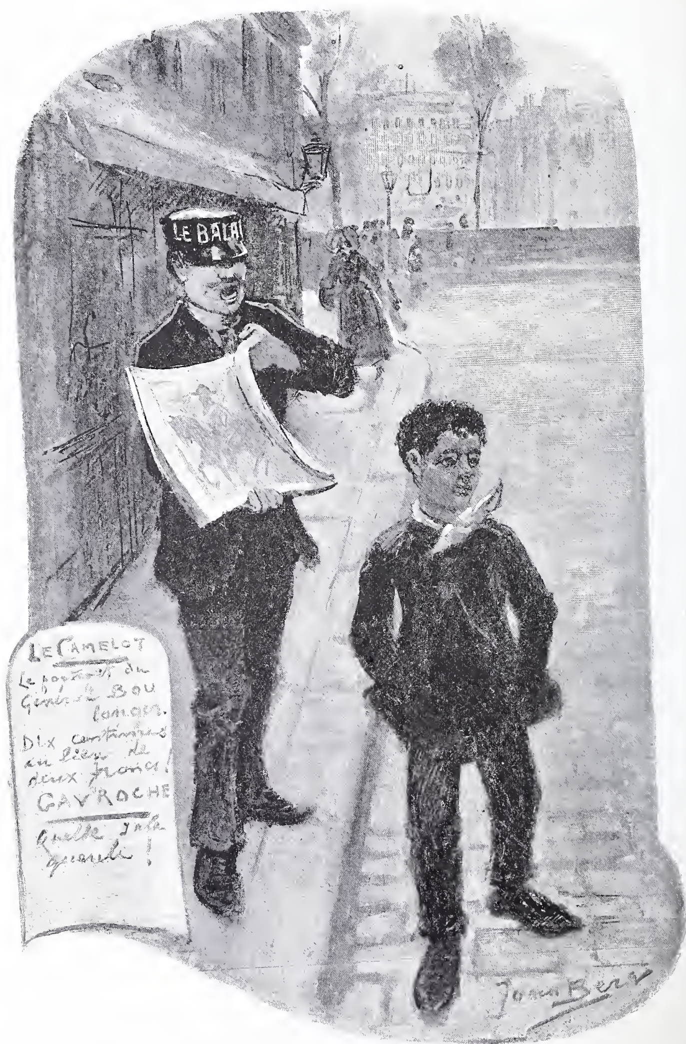
„Le ca-ta-clys-me du Pa-na-ma!"

En dan de woorden:

„Demandez les horribles détails .... demandez l'arrestation de l'assassin avec les portraits des victimes!"

Men heeft, van overheidswege, den *camelots* verboden iets meer te roepen dan den naam van het dagblad. Tevergeefs. Maar een groot schandaal wordt toch voortaan voorkomen. Vroeger, riep men de ergste lasteringen tegen regeeringspersonen en particulieren, onder voorwendsel dat de courant daarover een artikel bevatte.

Evenals onze courantombrengers, is de camelot-dagbladventer doorgaans slecht ter been en slecht geschoeid. Eene uitzondering op den regel maken de verkoopers van sport-blaadjes. Daverend gaat de man rond, die roept: „Auteuil-Longchamp — demandez le résultat des courses!" Men moet hem zien trillen van ongeduld als hij geld terug moet geven aan een langzaam

LE CAMELOT
Le portrait du Général Boulanger.
Dix centimes au lieu de deux francs!
GAVROCHE
Quelle sale gueule!

De « *Camelot* ».

kooper! Soms weigert hij zijn blaadje te geven, als men hem geen afgepast geld aanbiedt.

De courantenventer koop zijne bladen bij honderdtallen in de straat der groote drukkerijen: *la rue du Croissant.* De prijzen wisselen naar den gemiddelden aftrek van het blad, den inhoud van het nommer van den dag, de nieuwsgierigheid der menigte en het uur der verschijning. Ter gelegenheid van rumoerige kamerzittingen, algemeene verkiezingen, geruchtmakende moorden enzoovoort, stijgt de prijs aanmerkelijk. Natuurlijk, is de verkoopsprijs in het klein onveranderlijk. Alleen blaadjes van een en twee sous worden zoo in 't groot aan de *camelots* verkocht en dan nog niet alle. Bij gelegenheid dat wij over de dagbladen spreken, zullen wij uitvoeriger moeten zijn. Nu wijs ik slechts even op de courantenventers aan de stations der omnibussen. Zij hebben een langen stok in de hand, waaraan ijzeren veeren zitten. Daartusschen zijn dagbladen geklemd. Boven aan den stok is een bakje bevestigd, doorgaans een metalen doosje zonder deksel. De imperiaal-reizigers nemen een dagblad van den stok en leggen hun kopergeld in het bakje. 't Middel is eenvoudig en praktisch.

De courantenventer bij de omnibussen.

Na den *camelot* met couranten komt de wandelende boekhandelaar u geestelijk voedsel aanbieden. Hij draagt armen vol nieuwe, onopengesneden boeken, die voor drie en een halven frank zijn verkocht en nu worden aangeboden voor tien of vijftien sous. 't Zijn, gedeeltelijk, onverkoopbare werken, meest romans of novelles: „*rossignols*", naar ze in den boekhandel heeten. Maar, in de massa, zijn ook enkele exemplaren van zeer goede en zeer courante boeken. De binder, zijn bediende of, wat vaker gebeurt, een boek-

verkoopersjongen is ontrouw geweest en heeft exemplaren als misdruk aangegeven of ontvreemd. Enkele boekhandelaars hebben zich aan 't helen van zulke boeken schuldig gemaakt en zijn streng gestraft geworden. Doch de *camelot* weet zich aan de Justitie te onttrekken. 't Kan u ook overkomen dat Ge, in den omslag van Daudets „*Sapho*" bijvoorbeeld, een jammerlijk vod meê naar huis neemt; doch in den regel waagt de *camelot* het niet u zoo grof te bedriegen. Hij kan, trouwens, bij verschillende boekhandelaars, die daar eene specialiteit van maken, voor vijf-en-zestig centimes werken koopen, die hij voor vijf-en-zeventig aan den man brengt.

oe deze winkeliers aan de *goede* boeken komen, weet ik niet. Enkele malen vindt men, op het titelblad, vleiende opdrachten van bekende personen. Sommige exemplaren zijn afkomstig van de redactiebureaux, waarmeê de opkooper een contract heeft gesloten. Onze uitgevers hebben, namelijk, de gewoonte hun *service de la presse* op deze wijze te doen: zij zenden een exemplaar en daarin ligt, gedrukt, eene beknopte inhoudsopgave van het werk met eene aanbeveling. De kritikus heeft dit slechts aan den zetter te geven en kan het boek in den prullenmand gooien. De uitgevers weten wel dat niemand alle *nouveautés* kan lezen!

Huis-vlijt.

Ik waag het niet te beginnen aan eene beschrijving van de honderderlei, duizenderlei dingen, die de *camelot* verder verkoopt. Zelfs eene opsomming is onmogelijk. Er komen gedurig nieuwe aardigheden bij. Eene der jongste is een rijtuigje, waarvoor een paard draaft, aangevuurd door een koetsier, die het beest duchtig met de zweep ranselt. Alles is van blik, natuurlijk. Misschien, laat onze allerijverigste „Vereeniging tot Bescherming der Dieren" dit slechte, blikken voorbeeld voor nijdige huurkoetsiers wel verbieden. Van

het voorlaatst nieuwjaar dagteekent het schaduwbeeld van den president der Republiek: Sadi Carnot. De *camelot* verkocht het met een wit papier er bij en riep: „*Qu'est-ce-que ça dit?*" Antwoord, als de schaduw op het papier viel, „*Ça dit: — Sadi*".

Soms vervaardigt de *camelot* zelf zijn speelgoed; in den regel koopt hij het van speciale fabrikanten of, bij groote massas, voor gezamenlijke rekening, op veilingen van failliete boedels. De rijke *camelot* huurt een leegstaanden winkel. Met de nieuwjaarskermis is hij meester op den *boulevard*. Dan staan de voetpaden van *Madeleine* tot de *Place de la République* vol kraampjes: kleine, grijze kraampjes, waarin speelgoed, photografieën, koek, drop enzoovoort worden verkocht. 't Vreemdst moet schijnen dat enkele kraampjes niets dan drop bevatten! — den verkooper niet meegerekend, wel te verstaan.

Eene specialiteit van den *camelot* is: gedresseerde vogeltjes. Hij loopt met een kooitje in de hand en twee levende nonnetjes op een stokje. Sentimenteele juffertjes vinden dat allerliefst, betalen de vogeltjes duur en zijn zeer verwonderd als zij, na veertien dagen, thuis hun stokje afvliegen en heelemaal niet mak meer zijn. Ik behoef niet te zeggen dat de camelot eenvoudig de vleugels afknipt van zijne „gedresseerde" *capucines*.

Op al deze straatventers houdt de politie streng toezicht. Ze zijn verdacht. Velen hunner doen, des avonds, wat anders dan negotie. Ik zou u voorbeelden kunnen noemen van de gemeenste en tevens zonderlingste bedrijven. De vreemdeling wachte zich voor de camelots en vermomde wandelaars in den omtrek der passages, bij het Operaplein, in de *Champ Elysées*.

Behalve den straatventer ziet Ge, op den dag, de verzamelaar van eindjes sigaar en cigarette. Die overblijfselen heeten, in de vaktaal, *mégots*. Zij kruipen op handen en voeten, tusschen de stoelen en tafeltjes vóór de koffiehuizen door, tusschen uwe knieën als Ge ze niet wegduwt. Gewapend met een ouden wandelstok, waarin een spijker geslagen is, trekken zij de eindjes naar zich toe of pikken zij die op. 's Avonds, komen ze bijeen in een of ander kroegje om er opkoopers te ontmoeten. Deze *demi-gros* verhandelen hunne waar soms nog aan anderen. Ten slotte, komen de eindjes ontrold, schoon gemaakt en gesorteerd op eene soort van markt, gehouden op de *place Maubert*, waar de fabriekanten van snuif enz. ze koopen. Menige „cigarette à la main", ter sluiks verkocht door onze koffiehuisknechts, is gemaakt van tabak uit *mégots*, bevochtigd door wie weet hoeveel lippen! want uit elken *mégot* komt er maar weinig.

Vroeg in den morgen en laat in den nacht gaan, langs de boulevards, de voddenrapers. Zij dragen een grooten mand op den rug. Een dievenlantaarntje bengelt aan hunne jas en verlicht schel den trottoirrand. Zeer handig pikken zij het voorwerp hunner gading op en met een kort haakje en werpen zij 't in den mand. Later zullen wij zien waar en hoe zij wonen. De voddenraper gaat door voor zeer eerlijk. De „*ramasseur de mégots*" heeft eene minder goede reputatie.

Voor eenige dagen, werd een dier heeren veroordeeld tot vijftien maan-

De «*ramasseur de mégots*».

den gevangenisstraf wegens het zich toeeigenen van een zak met zeventig duizend franken aan effecten, goud en bankpapier. Deze schat was, door een achteloos echtpaar, op het tafeltje van een koffiehuis vergeten. De eindjespikker verried zich door weg te blijven van de *place Maub'*, zich heel mooi te gaan kleeden en op den boulevard te flaneeren met eene kolossale juffer. De liefde (?) bracht hem in 't ongeluk.

Straks over den boulevard bij avond.

Eerst moeten wij recht laten wedervaren aan een der bekende Parijsche typen, die men ziet in het centrum der slenteraars, vóór alle schouwburgen, aan alle spoorwegstations: de koetsiers der huurrijtuigen. Hij heeft u van den trein naar uw hotel gebracht, van uw hotel naar den boulevard en ge zult hem alle dagen noodig hebben: den aapjeskoetsier. De man verdient een hoofdstukje voor zich alleen.

2. *De Huurkoetsier.*

Hij is, in de oogen van verreweg de meeste Parijzenaars, een heel wat gewichtiger personnage dan, bijvoorbeeld, een gemeenteraadslid of een kantonrechter.

Op zekere dagen, onder een zekeren hemel, ziet men hem naar de oogen, spreekt men hem vriendelijk aan; als hij er op stond, zou men den hoed voor hem afnemen. Hij is dan omringd als een invloedrijk kamerlid in de spreekkamer van 't paleis Bourbon en heel wat fierder dan zulk een soevereintje. Van zijn bok ziet hij neêr op de hunkerende menigte, die staat te trappelen in de plassen. Hij werpt een blik vol minachting op den „*bourgeois*", de „*bourgeoise*" en hunne twee „*gosses*", die met hun vieren getransporteerd willen worden naar 't andere eind van Parijs.

„Plus souvent, hé, panné!"

Op die dagen is hij machtig en .... veeleischend.

't Politie-toezicht is ergerlijk slecht. De agenten schijnen den koetsier niet te kunnen dwingen verre ritten te doen, behalve wanneer hij in de „file" staat, aan een rijtuigstation, iets waarvoor de man zich natuurlijk wel wacht. Hij „maraudeert", d.w.z. hij rijdt zachtjes langs de randen der voetpaden of draait heen om plaatsen, waar veel menschen bijeen zijn.

„Koetsier!"

„Waarheen?"

Als ge te ver wilt, verwaardigt hij zich niet te antwoorden of hij roept u een scheldwoord toe.

Hij heeft, verder, een machtwoord te zijner beschikking, dat zelfs de politieagent, die, uit overmaat van dienstijver zeker, voor u in de bres springt, weêrloos maakt:

„Je vais relayer." „Ik ga een ander paard halen."

Is 't waar, is 't een leugentje voor zijn bestwil? Wie kan het nagaan? De koetsier maakt zich uit de voeten en ge ziet, een oogenblik, het cyclopenoog achter in zijn wagentje u tergend tegenglimmen.

„Je vais relayer!"

Maar als het mooi weêr is en Parijs half verlaten, als de schouwburgen zijn gesloten en de wedrennen zijn gedaan, dan staat hij nederig in de „file", dan wil hij heen, waarheen ge wilt, dan „chargeert" hij, zonder morren, heele huisgezinnen in zijn „*sapin*". Hij noemt u „monsieur", spreekt u soms aan in den derden persoon, slaat het stof wel eens voor u van zijne kussens.

Even beleefd is de huurkoetsier met victoria, als het stortregent, en die met berline als het asphalt u onder de voeten brandt.

Een koetsier in de «*file*».

De koetsiers vormen eene kaste. Die kaste heeft hare aristocratie en hare parias.

De aristocratie treft ge voornamelijk aan op de boulevards en in het centrum der weelde. Zij bezit nette rijtuigen, niet al te magere paarden en uniformen, waaraan de meeste knoopen nog stevig vast zitten. De aristocratische huurkoetsier is gewend vijftig centimes fooi te krijgen, boven zijn 1 fr. 50, als hij iemand van den boulevard Montmartre naar de Madeleine heeft gebracht. Hij maakt gaarne toertjes door het bosch, kent alle monumenten van Parijs en is voorkomend met gulle vreemdelingen.

De parias staan in de nabijheid der spoorwegstations en in de *files* van arme wijken. Hunne rijtuigen zijn oud en vuil, hunne paarden stram, hunne uniformen fantastiek oud en kleverig. Zij laden zooveel koffers en pakken op — en zooveel menschen in hun wagentjes als men maar verlangt. Doch wee u, zoo ge haast hebt. Dreunend en krakend hotst de berline over de

straatkeien, veel langzamer gaande dan de voetgangers, wachtend op elk druk kruispunt, sukkelend achter elken vrachtwagen. 't Is of de koetsier de gelegenheden tot oponthoud uitzoekt, al rijdt hij ook niet per uur. De zaak is dat de man vreest aangereden te worden.

Een flinke stoot van omnibus of vrachtkar en zijne berline verliest een wiel. Terwijl de aristocratische huurkoetsier langs de vluchtheuvels sliert en herhaaldelijk wordt aangereden, kruipt de paria, midden over de straten, bij voorkeur achter groote reclame-wagens, die hem ruim baan maken.

Hij kent alle achterafbuurten van Parijs, alle kleine hotels in den omtrek van spoorwegstations en geeft gaarne raad aan provincialen. Zijne goedmoedigheid is spreekwoordelijk.

Doch, aristocraten en parias staan ieder aan eene uiterste grenslijn.

De meerderheid bezit minder karakterestieke eigenschappen.

Wie worden er alzoo huurkoetsier?

In de eerste plaats, familieleden van wagenmenners.

In de tweede plaats, gewezen koetsiers van particulieren, weggezonden of buiten betrekking geraakt door ongeluk. Het aantal der laatsten is legio: maar velen hebben gedaan gekregen, omdat zij zich te vaak bedronken of behebt waren met andere ondeugden.

Voorts ettelijke honderden gedeclasseerden. Ik zou bladzijden noodig hebben alleen om u de anecdoten te vertellen, die ik zelf heb kunnen opteekenen, na mijne praatjes met koetsiers. Laat mij er eene geven.

Een koetsier zal mij, in den avond, thuis brengen. 't Is over half een. Ik zie het roode lichtje van een sigarenwinkel glimmen en zeg hem daar op te houden.

Terwijl ik uitstap, vraagt mijn voerman: „Och, breng als 't u blieft voor mij ook één sigaar meê, voor twee sous, we zullen aanstonds wel afrekenen."

Al woont men nu ook zeven jaar in eene Republiek, men mag zich toch nog verwonderen over zulk eene mate van 't gelijkheids- en broederschapsbesef, niet waar?

„Wil u mij de eer aandoen eene sigaar van mij aan te nemen?" vraag ik, ironiek.

„Tout de même!" („Nu, dat is ook goed.")

Vóór mijne deur, nadat ik hem betaald heb, vraagt mijn koetsier en lastgever:

„Wie denkt u wel dat u gereden heeft?"

? ? ?

„Wat denkt u dat ik ben?"

Lastige vraag. Ik antwoord *in petto*: dronken, waarschijnlijk.

„Apotheker, mijnheer. Apotheker eerste klasse. Mijne opvoeding heeft twintig duizend franken gekost en ik ben huurkoetsier omdat ik, als apotheker, mijn brood niet kon verdienen."

Hij is de eenige niet. Ik ken wel een candidaat in de letteren, die omnibuscontroleur is en een zijner collegas heeft den graad van baccalaureus *ès sciences!* Er zitten graven, authentieke graven en markiezen op bokken van *fiacres!*

Verder worden, ter gelegenheid van internationale tentoonstellingen vooral,

huurkoetsier: alle boerenarbeiders of Parijsche *gamins* zonder werk, die maar een familielid of een kennis „*dans le bateau*" hebben. Zij leggen een dwaas gemakkelijk, topografisch examentje af voor eene commissie, waarin koetsiers zitting hebben, en .... „hue cocotte!" — „Vooruit, knol!"

Wee den vreemdeling, die zich aan zoo'n verschen koetsier toevertrouwt. Hij loopt groot gevaar urenlang te dwalen en dan nog van rijtuig te moeten wisselen.

Men zou verkeerd doen met, uit de benaming van een stuk zijns rijtuigs, op te maken dat de huurkoetsier imperialist, anti-republikein is. In zijn hart is de man radikaal. Maar zijn belang brengt mede dat er, zoolang de proletarieër nog geen rothschild gemaakt is, weelde ten toon gespreid wordt in de goede stad Parijs. Vandaar zijn boulangisme. Hij wilde een hof: een monarch of president, die vertier aanbrengen, feesten geven, vreemdelingen lokken zou. De Tentoonstelling heeft hem republikeinsch gemaakt — voor eenigen tijd. Hij zou 't voor goed wezen, als men hem maar vrij liet.

De reglementen op de huurrijtuigen vindt hij despotiek, zijn tarief onbillijk.

Hij wordt dikwijls beboet en, nu en dan, wegens grove overtredingen, opgesloten met ettelijke kameraden, krachtens een vonnis van het „*tribunal de simple police*". Zijne gevangenschap is duldbaar. De koetsiers ondergaan hunne straf luidruchtig en in den besten luim van de wereld.

Als hij iemand overrijdt, wat nog al eens gebeurt, wendt hij zich tot eene der assurantie-maatschappijen voor koetsiers, die dan de schadevergoeding voor hem betalen. Aldus heeft de strenge wet, die hem tot groote voorzichtigheid zou moeten aansporen, niets verschrikkelijks voor den ongevoeligen koetsier. Voor zooveel *sous* per week, kan hij verminken wie hij wil.

't Is daarom zaak zich geene vijanden onder de bent te maken.

Maar dat is gemakkelijker te zeggen dan in praktijk te brengen.

Ik ben twee jaar lang een aartsvijand van den Parijschen koetsier geweest: in mijne hoedanigheid van wielrijder. Och, ik reed zoo weinig en zoo bescheiden wiel! Maar ik moest een uur gaans door de stad rollen. Destijds betaalde men geene belasting voor rijwielen. Nu zal dat anders worden. De koetsiers vonden dat onbillijk en plaagden ons op allerlei manieren. Reed men rustig achter een *fiacre*, rondkijkend of rookend, roef.... daar stond het rijtuig stil, schoof achteruit. Rechts een tramwagen, links een *camion* vol zandsteenen en met zes paarden er voor. Als de ongelukkige wielrijder niet was aangerend tegen den *fiacre*, niet vermorseld door den tram of den wagen met steenen, lag hij toch minstens op straat met zijn rijwiel, tot groot vermaak van den koetsier. Nog aardiger vindt deze het, vlak voor een rijwieler, half om te keeren, den heelen weg te versperren en hem, zoo mogelijk, tegen eenen trottoirrand aan te jagen, waar hij zijn wiel deukt; of wel, als de *cantonnier* den weg al bijna geheel heeft versperd met zijn spuitslang op rolletjes, het smalle open plekje in beslag te nemen en juist daar op te houden, om vuur te maken of een reiziger op te nemen. O, o, als de wielrijder den slang

niet ziet en hals over kop van zijne machine stuift! Wat een „*rigolade*" en wat een lazzis!

Een paar jaar geleden, heeft een ondernemende verhuurder ettelijke duizende *cabs* uit Londen laten komen.

Drie maanden later, gingen de meeste uitheemsche wagentjes weêr terug naar 't land van nevel en mist. De Parijzenaar vond het vervelend in een tweewielig rijtuig te wiebelen en opgesloten te zitten in een klein kastje, waarin hij zich niet kon bewegen. Maar we hebben hier toch nog een stuk of wat huur*cabs*. Ze zien er netjes uit, en, nu er zoo weinig zijn, wil iedereen er eens inzitten. Zij worden bestormd en dikwijls te voren afgehuurd. Nochtans acht de verhuurder 't geen zaak er meer te laten overkomen. De *cab* zal de victoria niet verdringen, ten minste vooreerst niet. De Parijzenaar kleedt zich op zijn Engelsch, draagt Londensche hoeden, Londensch linnen, Engelsche schoenen met lage hakken, die hem nog kleiner maken dan hij reeds is, doch rijdt nog op zijn Fransch.

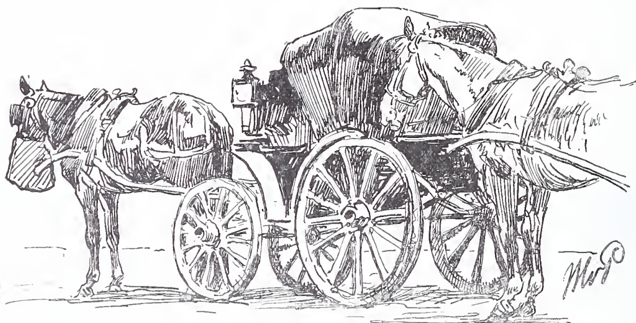

Een huur-*cab*.

Om den Parijschen huurkoetsier te bestudeeren, moet men hem eerst zien in de „*file*".

Ik kies een rijtuig-station ter zijde van de „gare du Nord". Iets hooger dan de hoek der straten Dunkerque en Faubourg Saint-Denis, staat een kioskje, geheel dicht, met matglazen wanden. In 't matglas zijn vierkante vakjes helder glas uitgespaard. Daardoor kan de agent, met het toezicht op de rijtuigen belast, naar alle kanten uitzien. Achter dit huisje begint de *file*, soms veertig rijtuigen lang.

Aan 't spoorwegstation staat een ander beambte. Hij blaast op een schel fluitje zooveel maal als er rijtuigen kunnen bijgevoegd worden op het groote, overdekte plein achter 't station, waar de reizigers aankomen. Na 't sein, zetten de eerste victorias en berlines en omnibusjes zich in beweging. Uit

In de «*file*».

zichzelf vullen de overgebleven paarden de open gekomen ruimte aan; terwijl later komenden zich achteraan in de rij scharen.

Zoodra de huurkoetsier zijn paard en rijtuig uit den stal heeft gehaald, rijdt hij naar het dichtbijgelegen station. Als de *file* lang is, vlijt hij zich rustig te slapen in zijn wagentje of wel hij gaat, aan den overkant der straat, een warm kop koffie drinken. 't Paard zal nooit uit de *file* loopen en weet wat te doen als zijn voorbuur zich verwijdert voor zaken. 't Is nauwelijks dag, laten we zeggen een herfstmorgen. De voorgevels der stallen van 't Noorderspoorwegstation zien grauw en de barakken, tusschen die stallen en de eerste huizen van de *faubourg Saint Denis*, zijn nog niet open. De paarden sluimeren, scheef staande, schijnbaar niet in evenwicht. De leidsels slieren over den grond. Hier en daar, hangt een haverzak aan een mageren paardekop. Het beest eet er uit, niet zonder moeite, met bit en al om. Zijn baas ligt, dubbelgevouwen, op de kussens van het rijtuig.

Geene victorias, maar enkel dichte rijtuigen met of zonder imperiaals, voor twee of vier personen. Die voor vier personen heeten omnibussen en zijn bespannen met één groot paard of met twee kleine, meestal vlugge hitten.

Alles wacht, sluimerend, menschen en dieren en dingen, op het sein

van 't station. Tegen zeven of acht uur, gaan de houten barakken naast de stallen open. Men verkoopt er van alles. De koetsier vindt daar zweepkoorden en gebakken aardappelen. Voor twee *sous* heeft hij een peperhuisje vol. Voor 'tzelfde geld biedt men hem er heete koffie of soep.

Maar allereerst koopt hij zijn halfstuiverskrantje, dat hij leest in zijn rijtuig of, bij heel mooi weêr, op den bok, maar dan moet het ook heel mooi weêr zijn. Hij ontvangt bezoek van een merkwaardig man, klein van stuk met langen, grijzen baard en dwaas-kleine, groenachtige oogjes. Jérome verkoopt zweepen, poetst de rijtuigen op, doet boodschappen en speelt — daarvan houd ik overtuigd — voor verklikker of bemiddelaar van de heeren koetsiers onderling. Hij is soms onderdanig jegens zijne klanten, maar ik heb hem meer dan eens hooren tieren tegen een onbillijk „patroon". Jérome weet wel dat men hem niet gaarne zou missen. Hij kent alle vak-anecdotes, is sterk op 't stuk van politiek en kent de reglementen op zijn duimpje. Geen wonder. Vroeger, geen halsstarriger koetsier dan Jérome!

Enkele vrouwen komen, later, ook nog wel aandragen met zweepen; maar hij heeft hare concurrentie niet te vreezen. Hij is geattitreerd leverancier van marteltuigen voor paarden.

Tegen elf uur, gaat de huurkoetsier dejeuneeren. Hij geeft zijn paard nog wat eten in den grooten linnenzak, waarin precies een paardekop past, wat drinken uit den houten emmer, door de zorgen der S. P. A. (Société protectrice des animaux) bij het kioskje geplaatst en .... de klanten kunnen nu naar den Duivel wandelen. Hij zal ze er ten minste niet heen rijden. Hij eet, drinkt, praat, snoept zijn koffie op.

Alle wijn- en eethuizen in de straat zijn vol.

Ik heb er parasieten ontdekt. Zij weten dat de koetsier houdt van eten en drinken, dat hij het best geluimd is in zijn eethuis. Ettelijke zangers, harmonicaspelers en violisten komen daar hun talent ten toon spreiden. „Spreiden" is 't woord, want de langgerekte tonen uit instrument of gorgel ontlokt, lijken langdradig als spinnewebben tusschen verre boomstammen. Niet zelden loopen die „artisten" ten minste hun middagmaal op. Hunne kunst voedt ze, wat menig Nederlandsch artist van de zijne niet durft beweren!

De koetsier ziet nog rooder na het eten dan te voren. 't Is onmogelijk haast, maar toch een feit. Hij komt, na zijn middagmaal, dampend aan-

zwaaien. Het roode vest hangt los en laag over de lichtbruine broek en laat den *foulard* zien, dien de koetsier slechts in de hondsdagen .... thuis laat niet, maar in 't bakje van den bok wegbergt.

Hij is niet alleen rood van 't eten en drinken. Hij heeft zich ook opgewonden door het praten.

De Parijsche huurkoetsier heeft zijne stokpaardjes.

Dit zijn, trouwens, de eenige paarden, die hij berijdt. Zoo goed als geen enkel huurkoetsier is ruiter.

Ik heb, in mijne aanteekeningen, allervermakelijkste gestenografeerde ge-

Jérome met zijne zweepen.

sprekken, afgeluisterd in restauraties voor koetsiers. Ongelukkig zie ik geen kans die in leesbaar Hollandsch te vertalen. De aardigheid gaat er af, als men de termen verzacht van het zeer eigenaardig koetsiers-*argot*.

Zijne politieke overtuigingen laat ik onbesproken. Trouwens, de koetsiers zijn lang niet eensgezind op het stuk van staatkunde. Zij hebben gemeen hunnen haat tegen de reglementen op de huurrijtuigen, de politieagenten,

de S. P. A., den gemeenteraad van Parijs en de huizen of passages met twee uitgangen.

Wat de reglementen aangaat, beweren onze koetsiers dat zij geheel in 't voordeel zijn van de verhuurders en groote rijtuigcompagnieën; in het nadeel van koetsiers en publiek.

De politieagenten zijn, volgens de Parijsche wagenmenners, zeer partijdig: nu eens toegeeflijk, dan onduldbaar streng. Daarenboven hebben zij elk eene verschillende opvatting van het woord „*marauder*". Ik zeide reeds wat het beteekent. Men begrijpt hoe moeielijk het is uit te maken of een koetsier enkel stapvoets van een ritje naar zijne *file* terugkeert of wel hengelt naar een vrachtje. Vandaar geweldige twisten tusschen agenten en koetsiers.

De „Vereeniging tot bescherming der Dieren" maakt het hun geweldig lastig. Zij mogen hunne knollen niet met het dikke einde van de zweep slaan, niet pikken, trappen of op andere wijzen mishandelen, zelfs niet als zij gevallen zijn en men ze niet weer op de „beenen" kan krijgen.

Ondertusschen worden de paarden hier gruwelijk gefolterd. Een spreekwoord zegt dat Parijs de hemel der vrouwen en de hel der paarden is. 't Laatste is ongetwijfeld waar. Inderdaad zijn de S. P. A., hare lasthebbers en de politie nu en dan onbillijk en belachelijk. 't Gebeurt vaak dat, waar paard en voerman sarren, de laatste niet begonnen is. Men dient ook rekening te houden met de zeer hooge huren, die de koetsiers voor hunne „spullen" betalen moeten.

Onze S. P. A. zet emmers klaar om de paarden uit te laten drinken en heeft zelfs een allergrappigst denkbeeld verwezenlijkt, n.ml. dat om honden en vogels van drinkwater te voorzien.

Beneden aan een twee-en-een halven meter hoogen stang, is een bak bevestigd met water. Op een bordje staat geschreven dat dit bestemd is voor honden. Daarboven, is een bak voor paarden en aan den top een klein bakje, waartegen een zinken vogel zit. Een ander bordje zegt ons: „dit is een drinkbak voor vogels". Spotvogels kunnen er zich niet uit laven, maar dezen hebben zich gewroken door boven den beneden drinkbak een papier te plakken: „H.H. honden worden verzocht hunne pooten niet boven dit water op te tillen." Ik wed dat een koetsier de auteur van dit plakkaat is.

De gemeenteraad van Parijs wordt ook al van partijdigheid beschuldigd. Het tarief deugt niet. Anderhalve frank per rit en twee franken per uur is te veel of te weinig. Iedereen begrijpt waarom. Men wordt dan ook, op den boulevard, niet zelden aangeroepen door eenen koetsier met het aanbod: „Een rijtuig, mijnheer? Een frank voor een rit van een kwartier!"

Sedert jaar en dag, zoekt men naar eenen praktischen tijd- en afstandmeter. Geen der beproefde toestellen heeft nog voldaan. De grootste moeilijkheid ligt m. i. hierin: Parijs, de profane stad bij uitnemendheid, heeft met het heilige Rome dit gemeen dat het op heuvelen gebouwd is. Enkele straten hellen geweldig. Rekent men per uur, dan komt men niet uit met den afstand en omgekeerd.

Drinkbak voor vogels, paarden en honden van de *«S. P. A.»*

Welke regel moet gelden voor een stappend rijtuig? „De tijd!" zegt de koestier. „De afstand," zegt de cliënt, die vreest dat anders de koetsier zal gaan stappen om de minst mogelijke helling die hij, per rit gehuurd, opstuift. Hoe uit te maken, wanneer hij mag laten stappen? Nu zijn onze koetsiers zoo vrij te handelen naar hun belang dat medebrengt. In den regel heeft men zich niet over hen te beklagen.

Ten slotte haat de koetsier alle huizen met meer dan een uitgang. 't Gebeurt meermalen dat een gewetenloos cliënt ergens laat ophouden, na urenlang gereden te hebben, en dan niet weêr te voorschijn komt: verdwenen door een ander tuinhek of door eene tweede gang. Men noemt dit, en nog wel meer bedrog van dien aard: *poser un lapin.*

Grappig is dat de koetsier zijne merrie „*cocotte*" noemt. Men weet misschien dat denzelfden naam gegeven wordt aan zekere dametjes, die ook vreeselijk bang zijn voor „*lapins*". 't Woord „*cocotte*" beteekent in de kindertaal „kip", zooals het kind „*dada*" zegt voor „paard" enz. Oorspronkelijk is het een liefkozend woordje.

Nu wij 't over koetsierstermen hebben, zal ik u in staat stellen een Parijsch koetsier, die u, vreemdeling in onze hoofdstad, onheusch mocht bejegenen, te overbluffen.

Ga uit het bereik van zijne zweep staan en antwoord hem:

„*Hé, Collignon!*"

Hij zal gaan razen, maar toch eene (minne) soort van eerbeid voor u hebben, vermoedend dat Ge toch meer „parisien" zijt dan hij dacht.

De koetsiers zelf schelden elkander uit voor „*Collignon*" en bedoelen daarmeê uit te drukken dat hun gildebroeder een slecht voerman is. Zij weten niet wat zij zeggen! Collignon is de naam van een huurkoetsier die, onder het tweede Keizerrijk, in een driftbui zijn reiziger doodsloeg. Ik raad u aan hem dezen commentaar er niet bij te geven.

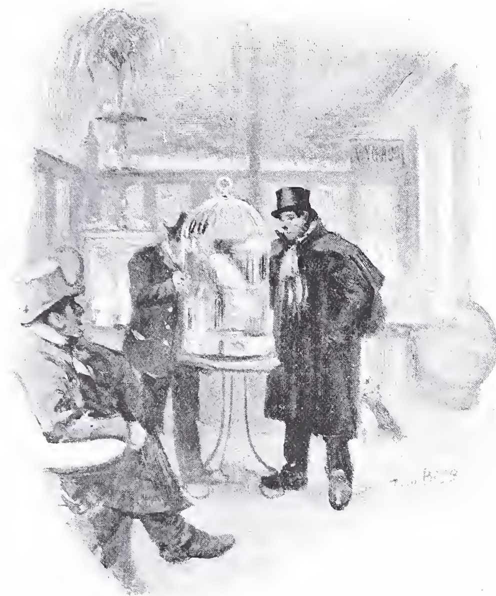
Vóór wij ons koetsierseethuis verlaten, een enkel woord over de dierenliefde of, juister, de dierenliefhebberij onzer „ridders van de zweep".

Vele koetsiers bezitten kleine hondjes, die hen altijd vergezellen: bij mooi weêr op den bok, bij slecht weêr opgesloten in het kastje onder den zetel van hunnen baas. Deze hoogst inproductieve beesten worden vertroeteld en geliefkoosd, terwijl de arme „*cocotte*" slecht eten krijgt en veel slaag. Maar de hond is het eigendom van den koetsier, *cocotte* is maar gehuurd.

Ik ken eene koetsiersrestauratie, waar een papegaai door alle klanten wordt aangehaald — bijna aangebeden. Zij hebben het dier leeren exerceeren, pootjes geven, liedjes zingen, enz. enz. De eigenares weet wel dat het beest alle klanten bijeenhoudt en er nieuwen bij doet komen. Die papegaai alleen heeft alle concurrentie in de buurt hachelijk en schier onmogelijk gemaakt. Ook dit beest heet, met de paarden, de juffers en de kippen „*cocotte*" als 't een wijf is, en „*coco*" als het tot het geslacht behoort, dat onder de menschen voor het „leelijke", onder de vogels voor het „schoone" doorgaat.

Er zou eene flinke monografie zijn te ontwerpen over den huurkoetsier in

de letterkunde, eene monografie in drie afdeelingen en een onbeperkt aantal hoofdstukken. Weest maar niet bang, ik zal haar niet laten volgen. Die afdeelingen zouden kunnen heeten: „De huurkoetsier in den romantischen roman, in den naturalistischen- en psychologischen roman, in het drama, de klucht en de *revue*."

« eene koetsiers-restauratie, waar een papegaai door alle klanten wordt aangehaald » . . . .

Met „romantischen roman", bedoel ik den „roman d'avontures". Na Ponson du Terrail, hebben we eene nieuwe soort van „romans d'avontures" gekregen. Men noemt ze „romans-feuilleton". De „roman-feuilleton", in onze goedkoope couranten verschijnend speelt, doorgaans, in onzen tijd. Geen roman van Jules Mary, Bouvier, Pierre Sales of hoe die vruchtbare auteurs meer mogen heeten, zonder huurkoetsier er in. De huurkoetsier of, liever, het huurrijtuig vervult de moeilijke maar dankbare rol die, vóór de afschaffing der „*tours*", door de vondelinghuizen werd gespeeld.

Wilt gij een „meer en meer gebruikelijk" schema?

De graaf verlaat, met een pakje onder den arm, zijn prachtig eigen hôtel. Waarom neemt hij niet een zijner twintig kostbare rijtuigen, waarom niet een paar van zijne vurige rossen, die toch staan te trappelen in de stallen? Waarom gaat hij dus alleen, gelijk een dief, door de duisternis van den grooten tuin? Hij heeft het hotel door een zijdeurtje, waarvan hij den sleutel heeft, verlaten en staat in de eenzame . . . . straat. Een huurrijtuig komt aanrollen. Hij verbergt het pakje onder zijne lange overjas, roept den ouden koetsier aan, geeft een adres op . . . .

Dan zien wij hem het rijtuig uitstappen, haastig, met het gezicht in den jaskraag verborgen. Hij geeft een goudstuk aan den koetsier en verdwijnt om eenen straathoek. Zijn pakje bleef in den *fiacre*.

Wat bevatte het pakje?

't Vervolg maakt melding van een kind, door eenen ouden huurkoetsier in zijn rijtuig gevonden .... enz. enz. enz. een paar honderd feuilletons lang.

Men kan dit gegeven naar welgevallen bewerken, maar 't blijft archi-banaal en toch een lievelingsthema van auteurs en concierges.

De huurkoetsier kan braaf wezen of slecht, het kind bij den politie-commissaris brengen of opvoeden. Als hij het behoudt, kan hij 't exploiteeren of er zich half dood voor werken. Het kind kan een jongen of een meisje wezen, zijne ouders terugvinden of van honger sterven voor de deur van 't hôtel zijns vaders. Nog heel wat andere combinaties zijn mogelijk en reeds bewerkt. Doch de huurkoetsier speelt in al dergelijke romans eene rol.

Aangezien de werkelijkheid altijd nog veel vruchtbaarder is dan de wildste verbeelding, zijn dergelijke gevallen inderdaad voorgekomen.

Niet immer is, in den roman, onze koetsier zoo lijdelijk. In de werkelijkheid, zien wij hem, nu en dan, ook danig optreden.

Men kan hem meê laten doen aan eene schaking, eene sequestratie enz. enz. zonder al te onwaarschijnlijk te wezen.

De *fiacre* in den romantischen roman.

In den realistischen of naturalistischen en psychologischen roman zien wij hem altijd. Hij brengt gehuwde dames naar plaatsen, waar zij niet behooren, neemt paartjes op, die de burgemeester niet heeft gehuwd en zelfs niet zou mogen verbinden, vervoert dronkaards en spelers, moordenaars en inspecteurs

van politie, laat bedrogen eehtgenooten hunne of hare wederhelften achterna reizen en is, ruggelings gelukkig, getuige van nog veel meer, waarover ik dien te zwijgen.

In het drama, blijft hij 't werktuig van den „graaf".

In de klucht, troont hij op den bok van den „*fiacre* 117".

In de *revue*, beleedigt hij zijn reizigers, maakt hij den uur- en afstandsmeter bespottelijk, is hij dronken, vroolijk of kwaadaardig. Men ziet hem nooit op de planken zonder zweep en zelden anders dan met een witten hoed op.

Eene andere, veel pikanter monografie is te schrijven over den koetsier voor den rechter.

Enkele Parijsche *fiacres* zijn beroemd of berucht of voor altijd luguber. Gelukkig dat geen sterveling de nommers dier rijtuigen kan onthouden.

We hebben gehad den historischen *fiacre*, waarin Louis Philippe zich heeft verwijderd, ettelijke beroemde huurrijtuigen, waarin Louis Blanc, Gambetta, Clémenceau, en ettelijke dozijnen staatslieden meer den volke hebben toegesproken.

We hebben den luguberen *fiacre*, waarop Eyraud zijn koffer met het deurwaarderslijk laadde.... Ik wil u niet akelig maken. Ge kunt echter zeker wezen dat ge evenveel kansen hebt om in een luguberen *fiacre* te klimmen als om u te laten rijden in een huurrijtuig, waarin nooit iets ijselijks gebeurd is. Het aantal zelfmoorden in onze *berlines*, neemt namelijk op onrustbarende wijze toe en er gaat bijna geen dag om, waarop er niet een wordt geconstateerd. Men denkt daar niet aan; 't is maar goed ook.

In al deze gevallen is de koetsier getuige.

Hij is dikwijls ook slachtoffer.

In 't begin van dit jaar hebben wij eene groote werkstaking onder de koetsiers gehad. Wee den „Collignon", die reed en zich in stille wijken waagde. Zijn *fiacre* werd eenvoudig 't onderste boven op straat gekeerd en vaak de voerman afgeranseld. Ik heb zulk eene „executie" bijgewoond. In drie minuten was alles afgeloopen, soms het rijtuig nog stuk geslagen er bij. Een koetsier, die me een paar uur door de stad gereden had, wilde liever onbetaald blijven dan mij de buitenboulevards over rijden.

Slachtoffers zijn ook maar al te vaak de koetsiers uit de buitenwijken. Ze worden soms, in den nacht, met gevulde beurs huiswaarts komend, aangevallen en beroofd, vermoord zelfs! Eene hoogst enkele maal, doch zeer zelden, valt men koetsier en reiziger aan. Dezer dagen, stal eene goed georganiseerde bende ettelijke bespannen rijtuigen. De paarden werden verkocht aan slachters en de wagentjes verlaten in de *plaine Saint-Denis*.

Helaas! het eerbiedwaardige koetsiersgilde telt ook al slechte broeders.

Soms verschijnt de koetsier als beschuldigde voor den rechter.

Ik reken niet mee de ontelbare malen dat hij zich door het „*tribunal de simple police*" moet hooren veroordeelen, wegens overtredingen van 't reglement, tot geldboeten of een dag gevangenisstraf of schorsing.

Hij verschijnt gelukkig, hoogst zelden! voor den strafrechter.

Na gedanen arbeid.

Wegens het niet aangeven van gevonden voorwerpen het meest. Toch is de Parijsche huurkoetsier doorgaans eerlijk. Behalve dat hij u, in den avond, nog al eens valsch geld in de hand tracht te stoppen, waarvoor ge u wachten kunt door met afgepast geld te betalen, zult gij u niet over diefachtigheid te beklagen hebben. Maar op de zooveel duizend koetsiers zijn licht enkele heusche „*Collignons*".

Dan volgen, in deze treurige en angstwekkende statistiek, de aanslagen op de eerbaarheid van vrouwelijke reizigers. Twee mijner kennissen, die, *nota bene*, haar eigen rijtuig niet lieten komen, omdat de straten zoo glad waren, zijn bijna het slachtoffer geworden van hare teederheid voor de (eigen!) paarden. De koetsier der eene hield, midden op het destijds onbebouwde Marsveld stil, en dwong zijne cliënte om een kaartspelletje met hem te doen. Gelukkig werd de zweepvoerende don Juan gestoord door de komst van twee dienders, die meenden dat de *fiacre* verlaten was.

Eene andere dame werd, nog kort geleden, in galop weggevoerd in eene geheel andere dan de opgegeven richting. Zij dacht eerst aan eene vergissing, riep, dreigde, maar tevergeefs. Toen schoof de landgenoote van Jeanne d'Arc handig het voorglas van de berline open, greep den koetsier bij zijnen halsdoek — ik zei u reeds dat die bij den koetsier behoort — en trok zoo dapper dat de man de teugels moest loslaten. Het paard rende op een *trottoir*, 't rijtuig stootte tegen een lantaarnpaal en twee dienders kwamen toeschieten op het gerucht.

Aanrandingen door koetsiers om geld komen, geloof ik, niet voor.

't Zou onbillijk zijn te eindigen met deze verontrustende verhalen. Wij moeten bovendien naar onze *file* terug om de koetsiers hun middagdutje te zien doen. In elk rijtuig ziet men er een Z-vormig op de kussens, gewrongen tusschen de gecapitonneerde wanden, met den hoed schuin op het aangezicht. Zoo vaak er een rijtuig uit de *file* gaat, stapt het paard vooruit en schrikt zijn meester wakker. Men hoort dan de geheele rij langs brommen en vloeken. Niet zelden is de rust van een der heeren voor goed gestoord. Dan trapt hij zijn paard tegen kop en pooten, om wat beweging te nemen eenvoudig, bestijgt zijn bok en stopt een pijpje.

Komt er een cliënt, dan begint hij doorgaans met door te rooken.

De minder beschaafde Franschman rookt nooit zonder te spuwen.

Gij begrijpt het onaangename daarvan voor passagiers in een victoria. Eene dame in zomertoilet maakte aanmerking op deze wettelijk verboden vrijheid. „*Collignon*" wees op haar hoed met bloemen: „Les fleurs, ça aime à être arrosées." De anecdote is van den teekenaar Mars.

Een ander bezwaar aan 't rijden in een victoria verbonden staat in verband met onze straatbesproeiing. Sommige „*cantonniers*" zijn wat droomerig van natuur en richten wel eens, per abuis, den straal op de wandelaars en vooral op de rijtuigen, die vlak langs hen heenrijden. In zoo'n geval geeft de *cantonnier* den koetsier en de koetsier den *cantonnier* de schuld. Hun gekijf heeft, tot nu toe, geen enkel bedorven zomertoiletje weer schoon gemaakt.

De Parijsche *fiacre* is een zeer democratisch vervoermiddel.

Evenals men heeren en dames in den omnibus aantreft, ziet men werklieden in den *fiacre*.

Het *nec plus ultra* van genot voor het Parijsche arbeidersgezin is een toertje door de *Champs Elysées* in een victoria. Men ziet, vooral des Zondags, heele huisgezinnen in zoo'n tweepersoonsrijtuigje. De koetsier is inschikkelijk (dat is 't rechte woord) voor zijne standgenooten. Twee jongens zitten naast hem op den bok, drie vrouwen hangen tegen de achterbank, twee mannen moeten zich vastklemmen aan elkaâr en aan 't rijtuig om niet van 't klepbankje af te tuimelen. Zeven voor twee! Ik overdrijf niet. Men gaat de *Champs Elysées* door, de *avenue* op en af en naar de stad terug. Zoodra 't uur om is, op 't horloge af, geene minuut eerder of later, moet de koetsier ophouden en gaat men naar huis.

Fiacres, die op de „*jours du Bois*" in 't Boulogner bosch rijden, worden gerekend vreemdelingen te bevatten of heel minne luidjes. De *Parisien* loopt liever of gaat op een stoel zitten. Hij vertoont zich niet *en fiacre* tusschen de equipages.

't Grappigste is een *fiacre* vol bruiloftsgasten. Dezen nemen tegenwoordig meestal een grooten Jan-Pleizier, doch ook nog wel een paar victorias om naar den dierentuin te gaan. Wij zullen er hen zien aankomen en bezig zien, als we naar het Bosch gaan.

* * *

Toen ik het straks over den *fiacre* in de letterkunde had, heb ik met opzet geene melding gemaakt van het huurrijtuig in onze moderne Fransche liedjes, in de „chanson fin de siècle", gepopulariseerd door den bekenden zanger Kam-Hill en onze alom gevierde „chanteuse fin de siècle" Yvette Guilbert.

Omdat ik mij zoo netjes onthouden heb van onwelluidende grapjes op den *fiacre* en zelfs eene allerdolste anecdote achterwege liet uit eerbied voor onze lezeressen, mag ik nu, tot belooning voor mijzelf en bij wijze van schadeloosstelling voor den lezer, wel besluiten met een liedje van Xanrof, dat hier zelfs in salons wordt gezongen en, als venijnig-satirieke aardigheid, kan worden gerekend tot de teekenen des tijds. Het vroolijke volk van vroeger is bitter geworden. Parijs houdt van galgenhumor.

Men oordeele. Ik geef eerst de vertaling in proza.

Een *fiacre* sukkelde, hortend, voort. / 't Was een gele *fiacre* met een witten koetsier. / Achter de neergelaten gordijntjes, hoorde men kussen klinken / en toen eene stem, die zei: Léon, jongen, zet je lorgnette af, je doet me zeer. / Een oud heer, die juist voorbijkwam, / riep: „maar ik zou zweren dat het / mijne vrouw is, die ik daar hoor." / Hij springt op de houtbestrating. / Maar glijdt uit op den vochtigen grond. / En hij wordt verpletterd. / Er komt eene dame uit den *fiacre* en zegt: / „Wat een buitenkansje, Léon, 't is mijn man." / „Wij hoeven ons niet meer te verschuilen. / Toe, geef den koetsier een rijksdaalder!"

Le Fiacre.

1.

Un fiacre allait trottinant.
Cahin, caha
Hu' dia! Hop là!
Un fiacre allait trottinant
Jaune avec un cocher blanc.

2.

Derrièr' les stores baissés
Cahin, caha
Hu' dia! Hop là!
Derrièr' les stores baissés,
On entendit des baisers.

3.

Puis un' voix disant: „Léon,
Cahin, caha
Hu' dia! Hop là!
Puis un' voix disant: „Léon,
Tu m' fais mal, ôt' ton lorgnon!"

4.

Un vieux Monsieur qui passait,
Cahin, caha
Hu' dia! Hop là!
Un vieux Monsieur qui passait,
S'écri': „Mais on dirait qu' c'est

5.
Ma femm' dont j'entends la voix!"
  Cahin, caha
  Hu' dia! Hop là!
Ma femm' dont j'entends la voix!''
I' s' lanc' su' l' pavé en bois.

6.
Mais i' gliss' su l' sol mouillé,
  Cahin, caha
  Hu' dia! Hop là!
Mais i' gliss' su' l' sol mouillé;
Crac, il est escrabouillé!

7.
Du fiacre un' dam' sort et dit:
  Cahin, caha
  Hu' dia! Hop là!
Du fiacre un' dam' sort et dit:
„Chouett', Léon, c'est mon mari!

8.
Y a plus besoin d'nous cacher!
  Cahin, caha,
  Hu' dia! Hop là!
Y a plus besoin d'nous cacher!....
Donn' donc cent sous au cocher!"

Dit liedje neuriënd, zijn wij, dunkt me, in de ware stemming om naar den grooten boulevard terug te keeren, waar het blauwe, electrische schijnsel de houtbestrating doet glimmen en alles een vreemde tint geeft, eene tint van onecht, van nagemaakt: aan de gezichten der wandelaars, aan de bladeren der boomen, aan den hemel zelfs.

En we zullen begrijpen dat er iets vreeselijk treurigs is aan die drukke boulevards, waar men, als in den schouwburg, slechts de eerste sujetten ziet schitteren, terwijl één blik achter de schermen u alle illusie zou ontnemen. Daar rillen arme, slecht gekleede figuranten van koû, daar bibberen halfnaakte danseressen onder de dunne manteltjes, daar weent de komiek en daar denkt de „koningin" met schrik aan den naderenden vervaldag van haar huishuur. Hier wacht de ellende, de ontucht en de misdaad tusschen rijkdom, gezetenheid en aanzien.

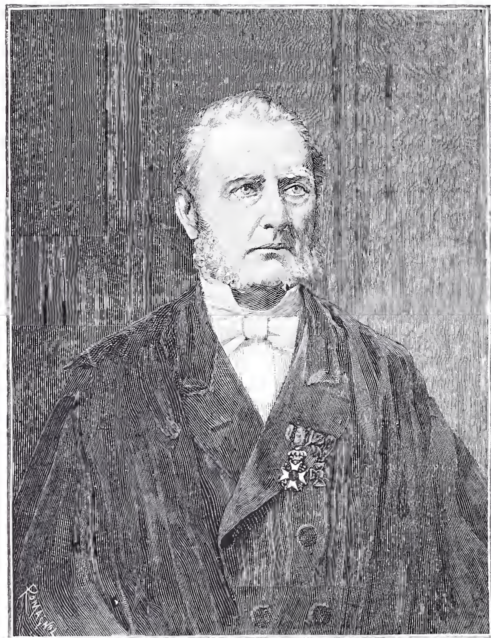

Place de la Concorde («Eendrachtsplein»).

SCHOLTEN—KUENEN.

DOOR

P. H. RITTER.

De vreemdeling, die Leiden bezoekt, doet in de eerste plaats een gang naar het Academie-gebouw, en in het Academie-gebouw naar de Senaats-kamer. In die Senaats-kamer zijn de wanden bedekt met de geschilderde portretten van hen, die in den loop der eeuwen Leidens roem en daarmede den roem van Nederland hebben gevestigd en dien roem hebben verbreid ver

over de grenzen heen van ons kleine vaderland. En het zou een onderwerp zijn, de beste van Nederlands pennen waardig, die Senaats-kamer levend te maken voor de kinderen van ons volk, een wandeling te maken door Nederlands wetenschappelijke wereld, door eenige beelden te doen herleven uit dit indrukwekkend pantheon.

Wie deze Senaats-kamer binnentreedt, ondergaat de stille ontroering, die alleen de eerbied pleegt te werken. Als Isis, zoo stond eenmaal de waarheid, HET ZIJNDE, voor de menschheid: tot de voeten gesluierd. Indien ooit van dien sluier de zoom ook maar een vinger hoog is opgetild, het is geschied door zeldzame geestvermogens, door noeste vlijt, door vurige toewijding, door arbeid in het zweet des aanschijns. Alleen de besten, de grootsten van ons geslacht hebben dat vermocht. En hier, in deze Senaats-kamer, staren op u de oogen van zoovele grooten en goeden, die zoekende zijn geweest naar waarheid, die al hun aanleg en kracht hebben gegeven om het Isisbeeld zijn sluier te ontrukken. In deze Senaats-kamer voelt een mensch zich *klein*.

Wie de oogen laat waren langs deze achtbare rijen van portretten, zal er weldra de vriendelijke beeltenis ontmoeten van Abraham Kuenen, op het doek gebracht door de hand van Thérèse Schwarze. Maar wie, nu en in de toekomst, in stille gedachten verzonken, op deze beeltenis eenigen tijd heeft gestaard, hij zal, uit zijn aanschouwing ontwaakt, tot den gids de vraag richten: „waar is het beeld van Scholten?” En omgekeerd: wie zich nederzette voor Scholten's beeltenis, door Neuman gepenseeld, hij zal daarna vragen naar die van Kuenen. Want bij elkander behooren deze twee, zooals Saul behoorde bij Jonathan. Vereenigd in hun leven, zijn zij thans ook vereenigd in den dood. Alleen — gezalfd met olie waren Scholten en Kuenen beiden.

Welke de beteekenis van deze twee geweest is in de wetenschap, is ieder bekend. Zoo is de meening, maar, stipt gesproken, is het niet waar. In werkelijkheid weten slechts weinigen, wat Scholten en Kuenen als geleerden hebben beteekend. Want alleen om dit te kunnen doorgronden, moet men zelf een hooge plaats in de wetenschap hebben bereikt. En wanneer het de wensch van Elsevier's geachte Redactie ware geweest, dat die beteekenis hier zou worden verklaard, de schrijver van dit artikel had de eer der opdracht niet mogen aanvaarden. Maar zijn taak is een andere. Terwijl de plaats, die Scholten en Kuenen in de wetenschap innemen, elders is bepaald en zal worden bepaald, wilde Elsevier — wat nog nergens is geschied — hunne beeltenissen bij elkander geven, en daarbij een woord van een hunner laatste leerlingen, dat voor elk beschaafd mensch verstaanbaar zou zijn.

Johannes Henricus Scholten werd 17 Augustus 1811 te Vleuten geboren, studeerde van '28—'36 te Utrecht in de letteren en godgeleerdheid, was van '38—'40 predikant te Meerkerk, van '40—'43 hoogleeraar te Franeker, van '43—'81 hoogleeraar te Leiden. Daar gaf hij 14 Juni '81 zijn laatste les, —

daar is hij 10 April '85 ontslapen. Ziehier zijn uitwendig weinig bewogen levensloop. Die levensloop is regelmatig en hoogst gelukkig geweest. Maar indien wij van hem, wien deze kalme levensloop mocht ten deel vallen, iets moesten zeggen, het zou zijn wat Napoleon heeft gezegd van Göthe: DIT IS EEN MAN.

Altijd en overal is Scholten zichzelf geweest. Wie ook maar een weinig zich onder de menschen beweegt, hij ondervindt, dat men om zichzelf te zijn niets meer maar ook niets minder noodig heeft dan mannenmoed. Niets is aangenamer dan zich te laten wiegelen op de zachte baren der traditie. Niets eenvoudiger dan de toebereide waarheden, die wij reeds in de wieg vinden, aan te nemen zonder verzet. Niets verstandiger dan het eens te zijn met de meerderheid. Genoegelijk is het leven van wie met de meerderheid niet in botsing komt. En dit leven is vooral gemakkelijk. Want wie met haar durft verschillen, aanvaardt een groote verantwoordelijkheid. Daarenboven: een tegen allen — is altijd hachelijk. Maar Scholten heeft dat aanvaard. En nu moge men van Scholten in meening verschillen; de slotsommen, waartoe hij kwam, verderfelijk achten — niemand en niemand, die eerlijk wil zijn — mag, wanneer hij een mensch ontmoet, die zichzelf durft wezen, nalaten te zeggen: dit is een man.

Toch zou men Scholten onrecht doen, wanneer men hem zich voorstelde als belust op nieuwigheden. Het tegendeel is waar. Veel moest er gebeuren, eer hij een stelling, door de eeuwen overgeleverd, prijs gaf — een steen liet wegvallen van het gebouw, door de voorgeslachten opgetrokken. Zonder een gevestigde overtuiging, zonder voedsel voor zijn verstand en hart, zonder bevredigende waarheid kon hij niet. „Ik ben nooit *zonder* geweest" kon men hem vaak hooren zeggen. En hij was nooit „zonder". Immer ging hij zijn eigen weg, maar niet als tempelverwoester. Integendeel. Een genot was het hem, wanneer hij de eeuwige waarheid kon blootleggen, die de grondslag was eener oude formule; naar Lessing's woord „de vonk kon slaan uit den keisteen"; naar het woord van Gunning „het lied kon doen hooren, dat in elk dogma slaapt".

Zijn eigen weg is Scholten steeds gegaan, ook in de wijze van college geven. Dat geschiedde als bij geen anderen hoogleeraar. Ik heb Scholten slechts bijgewoond, toen hij les gaf op zijn kamer. Slechts bij geruchte is mij iets bekend van zijn doceeren op den katheder. Wat zij, die dat hebben bijgewoond, er van verhalen, heeft gelijkenis met dat, wat Pierson in zijn „Intimis" mededeelt van Da Costa op zijn studeerkamer. Daar, op dien katheder was Scholten geen nauwkeurig docent; geen hoogleeraar, die een dictaat voorleest of in beschaafde volzinnen de resultaten van zijn onderzoek mededeelt — maar hier moet Scholten hebben gestaan als profeet, die den katheder verhief tot kansel; als acteur, maar dat woord genomen in de heiligste van alle beteekenissen; als redenaar, die op het dorre geraamte der problemen vleesch lei en om dat vleesch een huid, zoodat die problemen daar stonden voor den hoorder in schoone, zicht- en tastbare gestalte.

Slechts op zijn studeerkamer heb ik Scholten gehoord. Ik ben zeker dat velen deze aflevering van Elsevier alleen reeds om de afbeelding dier studeerkamer willen bezitten. Zij was groot. Een drietal vensters gaf uitzicht op een uitgestrekten tuin. Twee wanden waren door eerbiedwaardige boekenkasten van den vloer tot den zolder geheel ingenomen. In de ruimte der zaal verdwenen eenige tafels. De schrijftafel stond links van den schoorsteen. Voor dien schoorsteen een hooge porceleinen kachel. En op die kachel, uitdrukking van Scholten's geest, het ruiterstandbeeld van den Zwijger. In deze omgeving woonde, arbeidde, dacht de wijsgeer.

Studeerkamer van Prof. Scholten.

Welk eene figuur was het, die zich hier bewoog! Hoog was de gestalte. Het gelaat sprak van kracht. De mond was door scherpe trekken omgeven, maar uit de blauwe oogen sprak weemoed.

In later jaren heb ik het voorrecht gehad wekelijks een middag met Donders saam te zijn op diens studeerkamer. Maar nooit betrad ik de benedenkamers van dat huis op de Kromme Nieuwe Gracht te Utrecht, door den grooten physioloog bewoond, of van zelf kwam de vergelijking met Scholten in mij op. Gelijk bij Donders zoo ook bij Scholten: indrukwekkende harmonie van persoon en omgeving, bij beiden grootheid en éénheid.

In die studeerkamer gaf Scholten, de laatste jaren van zijn ambtelijk leven, college. Wij kwamen binnen. Klein was ons aantal, meest niet grooter dan tien of twaalf. Wij plaatsten ons aan de tafels. Voor een klein tafeltje was

zelf Scholten gezeten in een grooten stoel. Hij begon — met een buiging. De aanvang was stootend — afgebroken — zoekend. De spreker had te strijden met lichaamspijn. Maar weldra werd het lichaam overwonnen door den geest. In de voordracht kwam gang. De een voor, de ander na, lei de pen neer, om door het schrijven niet te worden gestoord in het luisteren. In den geleerde kwam de artist boven. Het afgetrokkene werd concreet. De gedachten werden beelden. De geestige ader begon te vloeien. Soms barstte onder de hoorders een luid gelach uit. Dan verloor het gelaat van den spreker iets van zijne gestrengheid, maar dit niet langer dan voor een oogenblik. Voort ging het weder, verder en dieper. En eindelijk, wanneer het onderwerp behandeld was, dikwijls nadat de tijd reeds lang was verstreken, — werden de aanteekeningen ter zij geschoven en zonk Scholten in zijn zetel. Maar het einde was nog niet daar, dat wist men. Langzamerhand kwam al wat in zijn ziel woonde in spanning. Het allerhoogste verrees voor zijn blik. Met Oosterschen gloed, dikwijls met woorden van Da Costa, bezegelde hij wat hij had verklaard. Dan verlieten we, met een buiging, die iets anders was dan bewijs van beleefdheid, aangegrepen door het gehoorde, het heiligdom van den geliefden Leermeester.

Nu en dan vereenigde Scholten eenigen onzer aan zijn disch. Dat waren gezellige uren. Als drie centra waren daar Scholten, zijne Echtgenoote en Dochter gezeten en tusschen hen in, naar alphabethische orde, de gasten. Daar hebben wij van den Meester, daar hebben wij van Mevrouw en Mejuffrouw Scholten geleerd hoe een gezellige maaltijd te maken is tot een kunstwerk. Alles was er geest en leven. Om vlogen de uren. Zoolang wij leven blijft onze eerbiedige erkentelijkheid.

En wanneer de maaltijd geëindigd was, verzamelde de gastheer zijn studenten om zich op de studeerkamer. Daar schaarden wij ons om de porceleinen kachel. Dan bood hij ons zijn beste cigaren aan en verhaalde ons van zijn leven. Hoe hij slechts een tweeden graad had behaald op zijn candidaats-examen; hoe hij, uitgetrokken naar België, des nachts op wacht staande, zich den tijd had gekort door het reciteeren van Homerus' verzen; hoe hij had gearbeid te Meerkerk als predikant; den kerkeraad met afdoende bewijzen een opinie had gegeven omtrent den vrijen wil; te Franeker zijn Wartburg had gehad; hoe hij begon met zelf de vraagstukken te onderzoeken en daarna eerst de boeken over die vraagstukken lezen ging — al hetwelk te herdenken mij vervult met een weemoed, die mij het verder beschrijven onmogelijk maakt. Die heerlijke uren zijn voorgoed voorbij — maar wij bewaren ze in ons hart als heerlijke herinneringen, machtig om te troosten wanneer het leven ervaringen geeft van anderen aard.

Scholten was een groot man. En van de grootheid zijns karakters kan wel niet beter worden gewaagd dan zooals het is gedaan door zijn leerling en ambtgenoot Rauwenhoff: „Scholten kon niet tegen argumenten". Wat

waar is, is nu eenmaal waar en blijft waar, al is het ons voor het oogenblik onaangenaam, of al wordt het ons gezegd door jongeren of in minder zachten vorm. Alles werd door Scholten voorbijgezien, indien er slechts argumenten waren. En zoo is het wel geschied, dat jongeren, die hem bestreden met minder piëteit in den vorm, dan waarop deze Meester aanspraak mocht maken, later door hem zijn gesteund, wijl hij de juistheid hunner bewijzen moest erkennen.

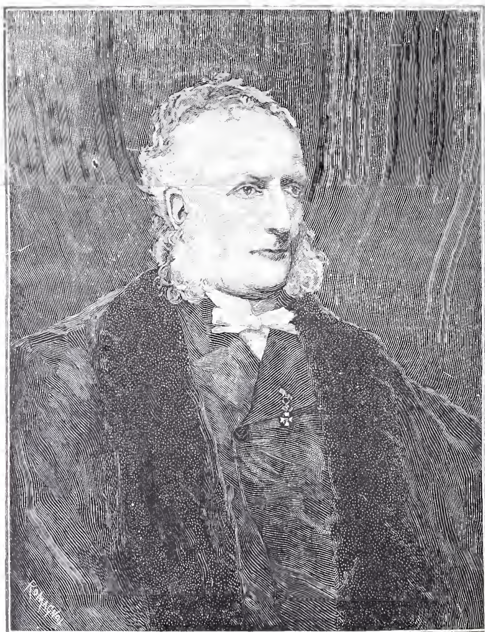
Als kind was Scholten vroom. Hij bad voor hij den arbeid begon. En vroom als een kind is Scholten gestorven. Zondag 1 Maart 1885 bracht ik twee uren op zijn studeerkamer door. Wij spraken over Plato's bewijs voor 's menschen onsterfelijkheid. „Houd dat maar vast en lees veel in den Bijbel", waren de woorden, die hij mij toeriep, nadat ik reeds afscheid van hem genomen had. Zes weken later is hij heengereisd — met de woorden op de lippen: „zij zullen het niet winnen!" Met die „zij" werden bedoeld diegenen, die voor den mensch geen hooger qualificatie kennen dan die van physisch proces.

Eenige dagen later stroomde van alle oorden des Vaderlands een menigte saam naar de plaats, waar het stoffelijk overschot van den grooten denker ter ruste zou worden gelegd. Aan de geopende groeve werd eerbiedig plaats gemaakt voor een man, die naar de meening van alle saamgekomenen, van alle saamgekomenen het meeste recht van spreken had: voor *Abraham Kuenen.* En aan de diepe smart, die aller harten vervulde, nu een laatst vaarwel werd gebracht aan den grooten leermeester, paarde zich een gevoel van gerustheid: we hadden — daar stond hij — we hadden Kuenen nog.

Als die van Scholten is de levensloop van Kuenen regelmatig, weinig bewogen geweest. In dezelfde maand, waarin Scholten als zeventien-jarig jongeling als student te Utrecht aankwam, werd Kuenen te Haarlem geboren: 16 September 1828. Van 1846 tot 1851 studeerde hij te Leiden, was daar van '51 tot '53 Adjutor Interpretis legati Warneriani, en van '53 tot '91 Hoogleeraar — den 10den December des vorigen jaars werd hij ons ontnomen. In deze weinige woorden is zijn uitwendig leven vermeld. Maar wat in dit, uiterlijk weinig bewogen leven, is gewrocht — wie zal het beschrijven? Aan te wijzen wat deze geleerde voor de wetenschap heeft beteekend, daarvoor reeds moet men zelf een geleerde van meer dan gewone beteekenis zijn. Maar daarmede is Kuenen's invloed nog niet geschetst. Naast zijn wetenschappelijken arbeid was optreden in het practische leven hem eene behoefte. En wat zijn optreden daar heeft tot stand gebracht, het zou slechts ten deele kunnen worden beschreven — een ander deel er van rust in de diepte van vele dankbare harten.

Wie in de wereld iets beteekent, heeft spoedig zijn benijders. De wangunst, ofschoon een leelijk verschijnsel, is toch een algemeen verschijnsel. En die wangunst ontmoeten wij in alle kringen, ook in die der geleerden, die — wat gelukkig is — ook menschen zijn. En juist, wijl die wangunst zoo

algemeen wordt opgewekt door het bezit van voorrechten, op welk gebied dan ook, treft het altijd wanneer wij een bevoorrechte op aarde ontmoeten, die de wangunst niet opwekt. Hun aantal is zeer klein, en onder hen behoort Kuenen. Van jongs af overal de eerste; op vier-en-twintigjarigen leeftijd in een ambt geplaatst, dat volkomen overeenkwam met zijn aanleg niet alleen maar

A. Kuenen.

hem ook alle middelen toevoerde om dien aanleg te brengen tot de hoogst mogelijke ontwikkeling; problemen oplossend, waarover jaren lang te vergeefs was gedacht; werken scheppend, die daar staan als graniet, onomstootelijk; zeldzaam gelukkig in zijn huiselijk leven — heeft Kuenen ook dit mogen ervaren: de menschen — niemand uitgezonderd — *hebben hem dat alles van harte gegund.*

Door bewierookten is hij bewierookt; door zijn leerlingen is hij op de handen gedragen; door de armen is hij beweend. En van zijn tegenstanders heeft niet een hem eerbied en hulde geweigerd.

Van waar dit zeldzaam verschijnsel? Faal ik niet, dan ligt de oorzaak hierin: Kuenen had over.

Toen hij zijn vijf-en-twintig-jarig professoraat vierde, werd door een zijner vrienden in een toast gezegd, dat hij in zijn gansche leven iets meer had dan een ander. Wel behaalde de student op elk examen een eersten graad, maar die eerste graad was toch schitterender verdiend, dan anderen dien verkregen. Als Kuenen gaf, was het altijd uit zijn rijkdom. Hij hield, na te hebben gegeven, nog iets over. Aldus in zijn werken. Wie van die werken kennis neemt, gevoelt aanstonds welk een wetenschap achter elken volzin verborgen is. Vierdubbel is elke pion gedekt, eer hij wordt vooruit geschoven.

Somwijlen wordt het werk van kunstenaars, zelfs van kunstenaars van hoogen rang, door den eenen criticus geloofd, door den ander afgekeurd. Maar wie het zou wagen aanmerkingen te maken op het spel van Rubinstein, hij zou zich eenvoudig belachelijk maken. Na aan alle eischen te hebben voldaan — heeft deze meester nog over. En zoo ook Kuenen.

Maar niet enkel in de wetenschap, ook in het leven was dit een trek zijner persoonlijkheid. Overal waar Kuenen eischte, had hij recht méér te eischen, dan hij deed. Levendig herinner ik mij nog den ochtend, toen hij op zijn college over de moraal, de rechtvaardigheid behandelde. „Rechtvaardigheid is niet genoeg," zoo sprak hij, „wij moeten ook *billijk* zijn. Rechtvaardigheid is voor de rubriek — maar wij moeten onze menschen aanzien." En Kuenen hééft zijn menschen aangezien. Nooit heeft hij iemand verpletterd onder het gewicht zijner groote persoonlijkheid. Altijd rekening gehouden met de omstandigheden van wien hij voor zich had. En als hij dan ook in de laatste les van den cursus den invloed, dien de zedelijke persoonlijkheid oefent op haar omgeving, had geschetst, dan brak er een lang en vurig applaudissement los van allen — en onder die „allen" waren zeer beslist rechtzinnigen — want niemand kende een man, die meer beantwoordde aan het zedelijk ideaal door Kuenen geschetst, dan Kuenen zelf.

„Wat zou mij dit feest zijn" — zoo sprak Kuenen op het 25-jarig feest, waarvan ik boven sprak — „wanneer mijn studenten er niet waren." In dat „mijn studenten" ligt de verhouding. Zij waren hem op het hart gebonden — hij gevoelde zich zoo verantwoordelijk voor hen. Goedig kon hij — in alle deelen der godgeleerdheid te huis — wanneer een zijner ambtgenooten op een examen een student onder handen had, en die student niet vlug was in het antwoorden, den in verlegenheid gebrachte het antwoord toefluisteren. Kuenen had over — in de wetenschap en in het leven — hij bezat meer argumenten dan hij gaf; hij had recht meer te eischen dán hij eischte — kortom: zijn geleerdheid en zijn voorzichtigheid, zijn bescheidenheid en zijn goedheid en onder deze zijn goedheid vooral hebben hem gemaakt tot een dier zeldzame

mannen, die boven duizenden zijn gezegend en toch van niet een dier duizenden den wangunst opwekken.

Op gansch andere wijze dan Scholten gaf Kuenen college. Elk woord, dat hij sprak, had men kunnen drukken. Met een korte herhaling van wat het laatste behandeld was, begon elke les. Daarna ging alles regelmatig voort. Jacht op effect was Kuenen vreemd. Hij haatte dat. Maar hij gaf ons inhoud. En dien inhoud zoo regelmatig, zoo juist verdeeld, zoo logisch geordend, dat reeds daarom zijn colleges trouw werden bezocht, wijl men geen man wilde missen uit het zoo schoon opgestelde gelid der paragrafen.

Moest ik de methode van Kuenen kenschetsen, ik zou haar noemen: de methode der grenzen. Waar begint de zekerheid — waar eindigt zij? Die twee vragen werden steeds gesteld. De uitdrukkingen „terminus a quo" — en „terminus ad quem" hebben wij dikwijls uit zijn mond vernomen. De woorden „maar verder mogen we ook niet gaan" kunt ge lezen in zijn betoogen, in een aanbevelend woord voor een boekwerk — en den zin dier woorden hebben we belichaamd gezien in zijn leven. Aan elke uiting van het leven nam Kuenen deel — maar als zijn tijd daar was, dan heette het: „morgen komt er weer een dag" — de huiselijke vertaling van het wetenschappelijke: „verder mogen we ook niet gaan."

Kuenen's studeerkamer was als in tweeën gescheiden door zijn schrijftafel. Gelijk de afbeelding vertoont, bevonden zich rechts van die schrijftafel een tafeltje met links een gewonen en rechts een grooteren zetel. Daar in dien grooten stoel heeft menig student met angst in het hart plaats genomen, wanneer hij „tentamen kwam doen". Toch — die angst verdween spoedig. Kuenen begon met den aspirant een sigaar aan te bieden, zette zelf zich op den stoel neder en begon — met het eenvoudigste. Van dat eenvoudigste af ging hij verder, langzaam maar beslist. Zoodra hij bemerkte, dat de candidaat van een onderwerp niet meer wist, werd ongemerkt op een ander onderwerp overgegaan. En na verloop van een à twee uren had Kuenen niet noodig een oordeel uit te brengen — de student was aan zichzelf ontdekt. Men wist nu wát men wist. Zulk een tentamen legde men af om te toonen wat men kende — en wat leerden wij, buiten de bedoeling ervan om, in zulk een uur veel! De wijze, waarop Kuenen tenteerde, was artistiek. Nooit heeft iemand zich beklaagd, dat Kuenen hem onrecht had aangedaan. Zóó vraagde hij, dat ieder zelf wel wist, hoe het met hem stond.

Kuenen heeft het zeldzame voorrecht gehad wetenschappelijke tegenstanders naar hem te zien overkomen. Het geheim daarvan zal wel moeten gezocht worden in het feit, dat zijn boeken waren als zijn tentamina. Hij begon met het eenvoudigste. Hij drong zijn meening niet op. Hij

lei de zaken bloot: kort, bondig, glashelder. Hij wilde geen gelijk hebben. Maar als men zijn onderzoek had gevolgd, moest men zeggen: deze zaak is alzoo.

Deze kolos van geleerdheid en scherpzinnigheid; deze man van onbegrijpelijke werkkracht; deze mensch, wiens leer en leven één waren, — heeft geknield voor het gewone. Bij Kuenen geen excentriciteit. Maar het gewone — ja, dat heeft hij vervuld buitengewoon als weinige zijner tijdgenooten in de heele wereld.

Schooner kon het zeker niet samentreffen, dan dat deze twee mannen,

Studeerkamer van Prof. Kuenen.

Scholten en Kuenen, elkander vonden, of misschien is het juister gezegd, dan dat Scholten Kuenen vond. Spoedig had het scherpe oog van den Meester ontdekt wie Kuenen was. Meer dan eens heeft Scholten verhaald van Kuenen's benoeming tot Hoogleeraar. Men had aan Thorbecke een ander geleerde aanbevolen, maar „die had te veel geschreven — dat kon onmogelijk goed zijn." Toen daarop door den Minister gewezen werd op Kuenen's jeugd, had Scholten geantwoord: „dit is juist een voordeel dan kan hij nog veel doen." En zoo werd Kuenen benoemd, vier-en-twintig jaren oud.

Scholten en Kuenen zijn beiden als leden der Waalsche Gemeente aan de Academie gekomen en hebben beiden gewenscht Ned. Herv. predikant te worden. Beiden hebben zij ('43—'81 en '53—'91) acht-en-dertig jaren de Leidsche Academie als Hoogleeraar gediend en beiden hebben geschitterd als sterren van de eerste grootte. Maar hoewel beiden mannen waren uit een stuk, zelfstandige geesten, die ieder voor zich hun naam hebben geschreven op hun tijd, hebben zij toch elkander aangevuld. Meermalen hebben wij èn Scholten èn Kuenen hooren zeggen, dat het een onvruchtbare zaak is te vragen wat zou geweest zijn als iets anders niet zou geweest zijn. En gehoorzaam aan die les zullen we ons niet verdiepen in de vraag waartoe ieder van beiden zou gekomen zijn, als zij elkanders invloed niet hadden ondergaan. Maar dat zij elkanders invloed ondervonden, dat stond zelfs bij ons studenten vast.

Voor ons vulden zij elkander aan. Scholten was de man van het Nieuwe, Kuenen die van het Oude Testament; de een behandelde het godsdienstige, de ander het zedelijke leven; maar Kuenen wist toch alles van het Nieuwe en aan het Oude Testament was Scholten niet vreemd; de zedelijke Kuenen was in-religieus en de vrome Scholten zag in 's menschen zedelijke bestemming met Plato een aanwijzing van de onsterfelijkheid. En beiden, beiden evenzeer, waren artisten. Moge beider wetenschappelijke beteekenis slechts door geleerden te bepalen zijn, toch heeft ieder hunner een boek geschreven, dat eigenlijk ieder, die op fijnere beschaving prijs stelt, moet hebben gelezen: Scholten: De Leer der Nederlandsche Hervormde Kerk, en Kuenen: De Godsdienst van Israël. Elk van deze twee boeken heeft, behalve de doorwrochte studie, waarvan zij de slotsommen geven, blijvende waarde als kunstwerk. Ieder dier boeken is een rein geheel. Ook wie den inhoud niet beaamt, gevoelt, dat hier hooge kunstenaars aan het werk zijn geweest.

Eenmaal is er een ure geweest, die in machtige plastiek uitdrukking heeft gegeven aan de verhouding dezer twee groote mannen.

Het was Dinsdag 14 Juni 1881. Het groot auditorium der Leidsche Hoogeschool was geheel gevuld. Daar was de geheele Senaat; daar waren de leerlingen; daar waren de oud-leerlingen, saamgestroomd van heinde en ver. De grijze Scholten kwam langzaam, wankelend binnen en betrad het spreekgestoelte. Hij zou zijn laatste les geven.

De geschiedenis van een halve eeuw ging onzen oogen voorbij. Eenvoudig en helder werd ons geschetst wat in die halve eeuw was gearbeid en gestreden. Ja ook gestreden, maar de strijd was nu voorbij en had plaats gemaakt voor wederzijdsche waardeering. Uit de verte reikte de spreker nu aan v. Oosterzee en Opzoomer de hand der vriendschap.

Reeds als student had hij met Frans Hemsterhuis gezegd, en nu zei hij dat nog: „*un seul soupir de l'âme vers le meilleur, le futur, le parfait, est une démonstration plus que géométrique de la nature de Dieu.*"

Scepticus was hij nooit geweest en zijne ontkenningen hadden steeds hun grond daarin, dat vroegere overtuigingen voor betere hadden plaats gemaakt.

„En nu mijne Vrienden!" — zoo eindigde Scholten — „blijven geloof, hoop en liefde, en de meeste van deze is de liefde. Dit was mijn eerste, dit zij mijn laatste woord!"

De laatste les was geëindigd. Er heerschte een ademlooze stilte. Scholten zonk in zijn zetel. Mannenoogen waren met tranen gevuld.

„Nog één oogenblik," sprak een stem uit de bank der professoren. Die stem behoorde aan Kuenen. „Nog één oogenblik! Uw leerlingen hebben te groote verplichting aan U, dan dat wij thans zouden kunnen zwijgen. Wél hebben uwe leerlingen bij meer dan ééne gelegenheid getoond te beseffen wat zij U te danken hebben. Maar toch vergunt Gij mij — waarschijnlijk den oudste uwer hier aanwezige discipelen — dat in deze laatste ure nog eenmaal uit te spreken. Wat hebben wij, de opeenvolgende geslachten uwer toehoorders, in U gevonden, bewonderd en liefgehad! Uw kloek geloof, uwe geestdrift voor de waarheid. Ja, voor veel, dat wij van U hebben geleerd, zijn en blijven wij U dankbaar. Maar dit waardeeren wij toch als het hoogste: aan het enthousiasme, hetwelk U bezielde, hebben wij, jongeren, ons opgericht en gesterkt! Wij, uwe ambtgenooten en uwe leerlingen, vergeten U nimmer!"

Wie met mij getuigen zijn geweest van dat oogenblik, weten, dat het niet vatbaar is voor beschrijving. De student, die aan het graf van Scholten het woord voerde, heeft het oogenblik, toen die twee mannen tegenover elkaâr stonden, „een oogenblik van majesteit" genoemd.

En ja — toen, toen Kuenen zijn leermeester aansprak — toen hebben we gevoeld en gezien, waarom nu en in de toekomst de vreemdeling, die Leiden's Senaats-kamer bezoekt, bij de beeltenis van Scholten zal vragen naar die van Kuenen en bij het portret van Kuenen naar dat van Scholten.

Zoolang hunne namen zullen genoemd worden, blijven zij bij elkander behooren als Luther en Melanchthon.

Amsterdam, 6 Maart 1892.

Facsimile van een brief van Prof. Scholten aan den Heer J. L. Beijers.

Leiden 5 Maart

Weledele Heer!

Ik dank u zeer voor uwe mededeelingen aang. wylen den heer de Bruyn. Wat u in de Utr. Courant van hem geschreven hebt, las ik met genoegen nog eer ik wist dat het van uwe hand was. Wat de boekery van d. Br. betreft, zal ik wachten tot ik den gedrukten catalogus van u ont..vang. Kan u daarby aanteekenen wat van hem was, indien er ook boeken van anderen op mochten voor..komen, zal my dit aangenaam zyn.

Op uwe vraag of d. B redacteur was van de Faam.. die in myn Studen..tentyd „de Gekortwiekte Faam" een Studentenblad verving, geloof ik bevestigend te kunnen antwoorden.

Volgens uw schryven, werden in twee verzamelingen 5 complete ex.,

ontvangen gevonden en van het vierige prospectus met 80 exemplaren. Nu heb ik den heer A. de Bruyn gevraagd om van die exemplaren ('Faam en prospectus') my eens te willen afstaan en u te vergoeden wat hy my schreef te zullen doen. te zenden, 't U moet u echter, om ze te zenden, geen moeite geven 't is tijd genoeg, wanneer ze u, by het maken der catalogus, ter hand komen.

De spaarzaamheid van A. B. was my bekend. Daar hy op zyn ouden dag niet kon rekenen op pensioen als ambtenaar, was hy in de noodzakelijkheid om een capitaaltje op te leggen, om van de renten te kunnen leven aanvankelijk, oud geworden, met het meer verdienen kon met leven. Gierigheid

was hiervan niet de oorzaak.

Van een gedachtenis op een graf houd ik niet, . . wel daarentegen dat zijn portret in „Eigen Haard" zou komen met bijschrift van Hugh.

Na herhaalde verzekering voor eenige en de daar weg te ondervinden arbeid, betamelde belang. . Stelling [illegible] ik die een met hoogachting te zijn

Allebé

[illegible]

Our little systems have their day;
They have their day and cease to be:
They are but broken lights of thee,
And thou, o Truth, art more than they.

(Naar Tennyson)

A. Kuenen.

UIT DE STUDEERCEL DER REDACTIE.

Daar het nu eenmaal toch mode is, om bij elke gelegenheid van de heerlijkheden dezer *fin-de-siècle*-dagen te spreken, zou het geen kwaad kunnen eens te herinneren aan de jaren 1790, 1791 en 1792, die nu juist eene eeuw van ons verwijderd zijn, en die zich ook in hooge mate als een *fin-de-siècle*-tijdvak kenmerkten. Aan het eind der achttiende eeuw scheen de oppermacht van het Gezond Verstand naar de leer van Voltaire en zijne Encyclopaedisten alom te zegevieren. In 1793 dreef de club van Danton en Camille Desmoulins zelfs den nieuwen eeredienst van *la Déesse Raison* door — schoon de uitspattingen dier nieuwe secte den niet minder rationalistischen Robespierre dwongen in plaats van *la Raison* zijn *Être suprême* te stellen.

Tegenover dit scherp uitgesproken rationalisme stond eene dwepende mystiek, vertegenwoordigd door Cagliostro en Swedenborg, door tallooze geheime genootschappen, waarin aan alchemie gedaan werd, zooals in Duitschland door de broederschap der Goud- en Rozenkruisers, die de zwarte, de witte, zelfs de „goddelijke" magie beoefenden. Een weinig bekend feit uit de geschiedenis van het Schrikbewind bewijst, dat er allerzonderlingste sekten van *illuminé's* zich in het Parijs van Thermidor 1794 bevonden.

Er leefde in den zomer van dat jaar in eene stille achterbuurt van Parijs eene oude vrouw, die Catherine Théot heette 1). Eenige ingewijden vergaderden ten haren huize. Men legde zich op de kennis van het Verborgene en Bovenzinnelijke toe. Al de ingewijden zwoeren afstand van de genietingen dezer wereld. Men knielde voor Catherine Théot, die men *la Mère de Dieu* noemde, men omhelsde haar zeven malen, en werd op die wijze lid der nieuwe occultistische secte. *La Mère de Dieu* was vóór de Revolutie reeds opgesloten geweest in de Bastille, daarna in een krankzinnigengesticht. Zij werd in 1794 gevolgd door een ex-karthuizer-monnik, Dom Gerle, vroeger (1790) lid der Assemblée Constituante, door de ex-markiezin de Chastenois, en eenige zwakhoofdige vrouwen. Een spion der politie had eene vergadering ten huize van Catherine Théot bijgewoond, had allen doen in hechtenis nemen, waarop zij door het *Comité de Sureté génerale* bestemd werden om voor het *Tribunal révolutionnaire* — rechtbank zonder genade! — te recht te staan.

Daar Robespierre zich tegen dezen maatregel verzette, daar de oude Catherine Théot bij het begin van hare oefeningen altijd den naam van *l'Être suprême* inriep, heeft men er den 8 en 9 Thermidor gebruik van gemaakt, om Robespierre voor de meerderheid der Conventie belachelijk en onmogelijk te maken.

Rationalisme en occultisme in strijd tegenover elkaar — dit was een karaktertrek in de *fin-de-siècle*-dagen der achttiende eeuw. Honderd jaren later komt hetzelfde verschijnsel terug. Juist nu begint op nieuw de strijd van het occultisme tegen het intellectualisme — ten minste .... in de littératuur. Het is in zeker opzicht onjuist te zeggen, dat deze strijd op nieuw b e g i n t. De tegenstelling dezer beide theoriën wortelt in den aanleg van den menschelijken geest.

1) Ernest Hamel, *Histoire de Robespierre* (1867). Tome III, p. 589.

Ten allen tijde heeft men de raadselen der wereld en van het leven pogen te verklaren door eene oplossing te zoeken langs rationeelen weg, of wel .... door eene inspiratie van gevoel en fantazie.

Toch komen juist in de laatste jaren geschriften uit, 't zij, zoogenaamd, wetenschappelijke, 't zij kunstwerken, die het occultisme tot voorwerp van studie kozen. Onder den algemeenen titel van *Studien aus dem Gebiete der Geheimwissenschaften* gaf Dr. Carl du Prel in 1890 een eerste deel uit onder den titel: *Thatsachen und Probleme.* De lezer verneemt hier het laatste nieuws over Heksen, Mediums, Fakirs, Planten-mystiek, de paedagogische waarde der suggestie, en de nauwe verwantschap van hypnotismus en spiritismus. In een tweede deel (1891) geeft dezelfde auteur: *Experimentalpsychologie und Experimentalmetaphysik*, waarin men over hypnotische experimenten, over de waarde van het hypnotisme voor de transcendentale psychologie, over spiritisme, over den storenden invloed van het licht bij mystieke openbaringen, en over de praktische waarde van hypnotisme en spiritisme wordt gehandeld.

Deze praktische waarde komt vooral uit in eenige moderne kunstscheppingen, die eene occultistische stof in den vorm van een roman behandelen. Het laatste voorbeeld van zulk een roman is eene verzameling van novellen, verschenen onder den algemeenen titel: *Récits de l'Occulte.* De drie novellen heetten: *La bien Aimée*, eerst verschenen in de *Revue de deux Mondes*, December 1891; *Rédéviva*, en *La Redemption de Larmor*, vroeger verschenen in de *Nouvelle Revue* van 1883, en 1882 1). De schrijver, Gilbert Augustin-Thierry, heeft eerst een drietal historische romans geschreven, en zich daarna aan het occultisme gewijd.

Het schijnt een bedenkelijk teeken des tijds, als hij in zijn woord „*Au lecteur*" zijne richting aanbeveelt met de woorden: „*Le „naturalisme" a vécu et voici qu'une jeune école se lève, ardemment éprise du seul Idéal.*" *Quot verba, tot errores* — zei mijn Utrechtsche professor in het Latijn, toen hij wilde te kennen geven, dat een volzin evenveel woorden als blunders bevatte. De rekening is gemakkelijk op te maken. Vooreerst is het onjuist te verklaren: „Le „naturalisme" a vécu." Juist op dit oogenblik verschijnt een der meesterlijkste romans van Zola: *La Débacle.* Schoon nog niet voltooid, is nu reeds gebleken, dat dit kunstwerk een der schitterendste zal zijn, die ooit uit de — door den heer Augustin-Thierry welwillend ter dood veroordeelde — school der Naturalisten is te voorschijn gekomen. De schildering van den slag van Sedan — vooral van de bloedige worsteling binnen het kleine vlek Bazeilles, waar de Beiersche troepen een afschuwelijk bloedbad aanrichtten, is een meesterlijk brok letterkundige kunst, waarmeê de ziekelijke vertelseltjes van een Augustin-Thierry in geen enkel opzicht kunnen vergeleken worden.

In de tweede plaats is het volkomen onwaar, dat „une jeune école" zich aanmeldt, „emportée vers ces mystérieux horizons, où semble se complaire le grand Inconnu." Al wat hier voor nieuw wordt uitgegeven, is reeds lang

1) In een boekdeel te Parijs, bij Armand Colin & Co., zonder jaartal (1892).

bekend, misschien al lang vergeten. In 1810 begon in Duitschland Ernst Theodor Amadeus Hoffmann met zijne *Nachtstücke*, die door eene sterke neiging tot magie en occultisme hem eene kleine pooze eene bedenkelijke vermaardheid verwierven. Het is vooral merkwaardig, dat in Frankrijk gedurende den bloeitijd der Romantiek eene veel grootere belangstelling aan Hoffmann werd gewijd dan in Duitschland. Even na 1830 kwam te Parijs een boek uit, getiteld: *Le Violon de Crémone*, waarvan zich auteur noemde een Duitsche Israëliet Loeve-Weimars, schoon het woordelijk uit het Duitsch vertaald was, en geschreven door Hoffmann. Toen de letterdieverij uitkwam, vertaalde Loeve-Weimars al de vertellingen van Hoffmann, onder den titel: *Contes fantastiques*, en noemde hij den naam van den Duitschen auteur.

Les Contes de Hoffmann werden het lievelingsboek der jonge Romantiek, vooral van Théophile Gautier en Gérard de Nerval. Tien jaren later beleefde George Sand hare mystieke periode, en schreef haar *Consuélo* en *Comtesse de Rudolstadt* (1842), waarin eene geheimzinnige broederschap van Illuminaten — gesticht door den Duitschen professor Weishaupt te Ingolstadt in 1776 — eene aanzienlijke rol speelt. Geheel uit hetzelfde tijdvak dagteekent een roman van Lord Lytton: *Zanoni, a tale of marvel and mystery*. De held Zanoni en zijn vriend Mejnour behooren tot het mystieke genootschap der Rozenkruisers, die door volledige bestrijding van alle hartstochten de onsterfelijkheid kunnen winnen.

Indien dit alles reeds is voorafgegaan, indien Baudelaire door zijne vertaling der gedichten van Edgar Allan Poe nieuwe olie in de flauwer brandende lamp der mystiek heeft gegoten, hoe is het dan mogelijk te spreken van „une jeune école, emportée vers ces mystérieux horizons où semble se complaire le grand Inconnu." En daarenboven het schijnt of de arbeid van den talentrijken, maar ongelukkigen Graaf de Villiers de l'Isle-Adam, of de laatste romans van J. K. Huysmans niet mogen meêdoen. In 1886 verscheen *Axel* van de Villiers — een meesterstuk, semi-romantisch, semi-mystisch. Ook hier treedt een Rozenkruiser op, *Maître* Janus, die de natuurkrachten aan zijn wil onderwerpt — maar de edele, groote toon van het geheele boek stempelt het tot een kunstwerk van blijvende waarde.

Wanneer de heer Gilbert Augustin-Thierry met bescheidenheid zich een leerling der oude romantisch-mystische school van Hoffmann, Lord Lytton, Poe, Baudelaire, Villiers de l'Isle-Adam en Huysmans had genoemd, zou hem nu het verwijt niet treffen, dat hij eene „jeune école" uit zijn duim zuigt, die alleen in zijne fantazie bestaat. Als ieder oprakelaar van oude denkbeelden eene jonge school sticht, zal het aantal van dezen op onrustbarende wijze toenemen. En bij het lezen van de drie novellen des heeren Augustin-Thierry blijkt het duidelijk, dat hij zich van een klein aantal geantiqueerde begrippen bedient.

De held van de novelle: *La bien aimée* vertelt zeer gul, dat hij een roman had opgezet, ontleend aan „*les mystiques doctrines du néo-platonisme*". Hij denkt zich een paar menschen, die tijdens hun leven elkaâr hebben liefgehad „*d'un amour adultère*". Om hunne fout te boeten, moeten zij een tweede incarnatie doorleven, en ontmoeten elkander ten tweede male. Zoover gekomen, wist de

auteur niet, hoe hij dit denkbeeld zou uitwerken. Hij verschijnt op eene soirée, boulevard Saint-Germain, waar hij op onweerstaanbare wijze wordt aangetrokken door eene dame, die in een hoek van het salon zit. Deze dame heet Madame de Planor, getrouwd met een profeet, die aan al de zonderlingheden van het occultisme gelooft, aan het hoofd staat eener club van illuminaten, en in zijn knoopgat eene kleine lotosbloem van goud draagt.

Zoodra de held — die den naam draagt van René Jaucourt — met dit paar kennis heeft gemaakt, vraagt de Planor, waarom hij, die zooveel aan occultisme doet, nooit spreekt van het *Karma*, centraal-dogma der leer van de tweede incarnatie. Réné ontvangt ter zijner instructie een vlugschrift, getiteld: *Le Rédempteur*, *organe des frères unis de France. — Théosophie — Esotérisme — Occultisme expérimental.* Daaruit blijkt, dat de letters I. S. (*incarnation séconde*) bij den naam de Planor staan, en dat deze boeddhistische theosoof uit het Neoplatonisme, uit de leer de Druïeden, uit de Kymrische triaden, eindelijk uit het evangelie van Allan-Karadec, zich een stelsel heeft gevormd, waarin de Incarnatie, het Karma en het *Eternel-Maintenant* eene hoofdrol spelen.

Het Karma beteekent iets zeer eigenaardigs. Als de ziel na den dood zich wil storten in het eeuwige Licht, wordt zij door het Karma, het gewicht harer op aarde gepleegde misdrijven, naar de aarde teruggetrokken. Door eene tweede incarnatie alleen kan zij hare schuld boeten. Het overige deel dezer zonderlinge leer berust op Prouddhon's stellingen: geen eigendom, geen vaderland, geen oorlog, geene familie, polygamie en polyandrie!

Weldra wordt René Jaucourt door Madame de Planor ontvangen — maar niet aan huis. Ze wandelen in de omstreken van het Bois-de-Boulogne. Door een *coup de foudre* is eene hartstochtelijke liefde geboren tusschen deze Iersche dame, en dezen adept van het occultisme. Madame de Planor maakt aanspraak op de letters I. S., en beweert Jaucourt in hare eerste incarnatie te hebben liefgehad. Geruime poos duurt nu de minnehandel — dan verdwijnt Madame de Planor uit het oog van Jaucourt, tot hij in het holle van den nacht bij het sterfbed van den theosoof de Planor wordt geroepen. Deze legt de hand zijner vrouw in René's hand. Doch Madame de Planor ontvlucht hem, omdat zij in hare tweede incarnatie even zware misdrijven heeft gepleegd als in de eerste, zoodat haar geest nu door het Karma op de aarde moet blijven rondzwerven. Maar zoodra zij gestorven zal zijn, belooft zij hem eene „visitatie". Inderdaad heeft hij later in Zwitserland, te Montreux, het genoegen haar terug te zien, ... als geest.

Het allerzonderlingst verhaal van Augustin-Thierry onderscheidt zich op geen enkele bladzijde door iets groots of geniaals. De eindindruk is, dat het leven in de wereld, waar men aan occultisme doet, een feller pijniging is, dan ooit door de schimmen in Dante's *Inferno* werd geleden. Het is niet te hopen, dat „*la jeune école*", waartoe deze auteur behoort, door toevloed van nieuwe scholieren, zal bloeien. Fantazieën als deze zijn overbodig, daar zij alle occultistische stelsels van vroeger of later tot een potpourri samensmelten, die een alleronverkwikkelijksten indruk achterlaat.

Nederlandsche Verzen en Nederlandsche Proza.

VI.

Versleten door Antoon Moortgat (Uitgave van het Taalverbond, N°. 5). Gent, *J. Vuylsteke*, 1892.

Wij zijn te Andwerpen na het vallen der duisternis, en roeien in eene boot over de Schelde.

„Een tooverachtig nachtgezicht ont„vouwde zich, nu het.... donker „is geworden. Het wriemelt en fon„kelt van star op star, boven den „blauwzwarten trans, waarop Andwer„pen's toren, zwarter nog dan het „zwarte gewelf, scherp zich af teekent: „slank en rank als eene opgeschoten „maagdengestalte; zwart als het spook „van den in 't niet vervlogen tijd; aan„grijpend schoon en sierlijk van vormen, „bij nacht als bij dag; heerschend als „een vorst; met eene opkomende star, „eenen duizendstraligen smaragd gelijk, „die met liefelijk streelend geflonker door „een der torenramen piept, waar de „nachtwind doorzijpelt als door de mazen „van een kanten sluier.

„O, die toren!.... Dat steenen poema, „boven die stad, door de Muzen ge„liefd!.... Dat reuzenjuweel, waarin de „grove zandsteen den trotschen diamant „als scherfglas vergeten doet."

Dit fragment is ontleend aan de novelle: *Versleten* door Antoon Moortgat. Deze nieuwe Zuid-Nederlandsche novellist schrijft als een jong letterkundig kunstenaar, die zich voor het eerst openbaart, en terstond indruk maakt. Zijn Scheldegezicht bij avond is eene verdienstelijke bladzijde. Zoo ook enkele volzinnen over eene boerenkermis, dicht bij Andwerpen.

„Of het prettig toeging? Denk eens „aan!.... In meer dan twintig „her„bergen" huilen de zware Fransche orgels „op ongelooflijk wijze. Geen helsch lawaai „van duizend visch- en appelleursters; „geen gefluit van spoortreinen; geen ge„brul van stoomboot-signalen; geen ra„zend, bulderend gebalk of geloei, kan „maar een tiende eener seconde de ver„gelijking doorstaan met het daemonische „orkest, dat als een orkaan uit twintig „kroegmuilen de straat instormt, om u „als duivelsmuziek in de hersens te slaan: „als eene woedende Sabbath; een fortis„simo van Grimm's straatmuzikanten, „uit duizenden jankende, miauwende, „blaffende, balkende kelen! Of men daar „pret had?"....

Er is nog eene derde knappe bladzijde, handelend over de wanhoop van Jef Vermeiren — den held van 't verhaal — en zijn tocht in een mistigen nacht door de dokken, om een eind te maken aan zijn leven in de Schelde:

„Zijn stap werd onzeker, terwijl hij „meer en meer het oude water na„derde.... Zien kon hij het niet, want „de mist lag er zwaar over uitgespreid „en hij dacht, dat het geenen last zou „lijden.... Eén plons!.... Hij wilde.... „Neen, aan *dien* paal niet!.... Ook aan „*dien* niet!.... *Niet*, waar de sloepen „liggen!.... Niet aan den vliet, neen.... „niet in den modder!.... Aan het dok „zou hij gaan.... daar was het water „diep en snelvlietend, daar kende hij „de draaiputten, die hem ras zouden „verzwelgen....

„Naar het dok dan!

„Maar hoe meer hij nadert, hoe moei„lijker schijnt het hem, juist dáar van „het leven te scheiden. Zijne tranen be-

„ginnen te vloeien; het aandenken ver-
„teert zijn gemoed, en doet hem met de
„wereld vrede krijgen....

„Hoe frisch en levendbrengend is de „zoute waterbries. En de mist trekt op „met groote grauwe vlokken, onder 't „doorbrekende maanlicht.

„Daar ziet hij klaar en duidelijk het „dokhoofd, en waarlijk, 't is als kwame „zijn verleden eensklaps opdagen!.... „Het water is hoog,.... het sas open.... „Hij hoort het gezang — dat oude, „weemoedig kraaiende gezang der matro-„zen — en het metaalachtig geklikkak „van 't ankerwindas aan boord van een „groot, dreigend vaartuig, dat in het dok „moet gehaald worden"....

De nieuwe Vlaamsche novellist, Antoon Moortgat, is een handig auteur. Hij verstaat het landschappen en stadsgezichten op het doek te brengen. Talent bezit hij — maar hoe heeft hij er gebruik van gemaakt in de novelle: *Versleten*?

Het verhaal begint in „een gangsken, waar het stinkt naar visch, en vuil zeepsop en slecht verluchte huisjes". De held, of liever de patiënt, Jef Vermeiren, is een wees, op zijn dertiende jaar minnaar van eene monster van gemeenheid en bedorvenheid — Lies Dekeyser. Nauw zeventien jaar oud wordt deze door eene rechtbank naar een verbeterhuis gestuurd tot haar een-en-twintigste jaar — wegens bloedschande bedreven met haar vader, schoon de auteur later het afgrijselijke van het feit poogt te verminderen, door te bewijzen, dat deze helleveeg de dochter van den man, die voor haar vader doorgaat, niet is.

De held-patiënt krijgt eene plaats op een kantoor. Hij ontmoet na enkele jaren de daemonische Lies Dekeyser, en wordt op nieuw haar speelbal. Maar spoedig bemerkte hij, dat zijne fraaie vriendin in nauwe betrekking staat tot den heer Van Hasselt, op wiens kantoor hij schrijft. Het is onnoodig het verder verloop dezer novelle te schetsen. De patiënt wordt teringlijder, valt in handen van nog lagere wezens, en sterft op een karnavalsbal — terwijl zijne beide minnaressen zich om zijnentwil de hairen uit het hoofd trekken!

Zeker eene alleronverkwikkelijkste geschiedenis! In de eerste plaats zou mogen gevraagd worden, of een auteur als Antoon Moortgat geen smaakvoller keus zou kunnen doen uit heel het bonte Andwerpsche leven, dat hij nu alleen van de stuitendste zijde toont? Maar gesteld ook, dat hij van zijn kant zich mocht verdedigen met een *tous les genres sont bons*, *hors le genre ennuyeux*, zoo zou het toch de vraag zijn, of hij ondanks zijn schrijverstalent den lezer niet verveeld heeft met de opeenstapeling van zooveel gruwelen? En dan is de manier, waarop hij ze zonder groot verband naast elkander stelt, geenszins eene aangrijpend artistieke te noemen.

Zijne personen zijn te oppervlakkig geteekend. Zijn held is een zonderling weeke natuur, zonder eenig spoor van karakter, een voetveeg voor al de diep verdorven ellendelingen, waarmee hij in aanraking komt. En deze laatsten zijn even eentonig boosaardig als Jef Vermeiren eentonig zwak is. Juist hierin openbaart zich de oppervlakkigheid van den auteur, die als stylist een uitmuntenden aanleg heeft.

Het is daarom des te meer te verwonderen, dat in eene korte aankondiging van dit werk in het *Volksbelang*, het bekende Gentsche weekblad, van een „brok naturalisme" gesproken wordt. Opmerkelijk is het, dat er zoo dikwijls van naturalisme gewaagd wordt, waar er geen spoor van te ontdekken is. De vertelling van Antoon Moortgat is veeleer naar de oude romantische methode, dan in naturalistischen trant geschreven. Maar het schijnt wel, of de teekening van achterbuurten met diep bedorven, cynische persoonlijkheden reeds volstaat, om van naturalisme te spreken. Op deze wijze zouden Paul Féval en Eugéne Sue de grootste natura-

listen vóór het Naturalisme geweest zijn, daar zij in de schildering van boeven, gauwdieven en achterbuurten eene groote virtuositeit aan den dag hebben gelegd.

De term: Naturalisme wordt nog dikwijls in zeer verschillenden zin gebruikt. Verwarring van begrippen heeft hier niet zelden plaats. Vóór 1866 sprak men van Realisme, als de aesthetische theorie, die tegenover de stoutheden der fantazie eene strenge studie van de werkelijkheid stelde. Balzac gold voor den aanvoerder der Realisten; Flaubert voor den schitterendsten kunstenaar dezer richting. Zola heeft in de voorrede van zijne *Thérèse Raquin* (1866) het eerst den term Naturalisme gebruikt. Zijne bedoeling was het oppervlakkig subjectivisme van den letterkundigen kunstenaar aan banden te leggen. Zola wil, dat men het leven, den mensch, de maatschappij bestudeere, dat men eene kunst huldige berustend op vooraf onderzochte dokumenten. Zola verlangt studie, en past de experimenteele methode der natuurwetenschappen toe bij het samenstellen zijner moderne romans.

Daar hij nu evenwel in zijn ijver voor de volkomen onverbloemde waarheid soms de eischen van goeden smaak en kieschheid uit het oog verloor, heeft men eene geheel andere beteekenis aan zijn Naturalisme gehecht, dan hij zelf bedoelde. Schildert onze Vlaamsche taalgenoot eenige achterbuurten van Andwerpen, dan zal alleen van zijn naturalisme mogen gesproken worden, wanneer het blijkt, dat zijne schildering op eene diep indringende studie der lagere Andwerpsche volksklasse berust. Dit is evenwel het geval niet. De vertelling draagt zoo weinig den naturalistischen stempel, dat zelfs de realistische neiging van dezen auteur, om aan alles eene sterk sprekend kleur te geven, zich slechts hier en daar op sporadische wijze vertoont.

* * *

Een verlaten post (en andere novellen) *door Johanna van Woude* (*Mevr. Van Wermeskerken—Junius*) *met* (het portret van de schrijfster en) *twee platen van Wilm Steelink. L. J. Veen*, Amsterdam (zonder jaartal, 1892).

Geen eigenaardiger contrast dan Johanna van Woude en Antoon Moortgat. Het geheele boek van onze begaafde landgenoote maakt den indruk eener zachte, bekoorlijke muziek, alles is met lichte, teedere kleuren gepenseeld. Geen ruwe woorden uit de achterbuurten klinken in onze ooren, tenzij in de laatste schets: *Noodlot*, waarin Johanna van Woude de volksellende, de dronkenschap, de al te groote gezinnen der werklieden, als iets fataals poogt voor te stellen.

De grootste novelle staat alleen op den titel vermeld: *Een verlaten post.* Gedurende de lezing der eerste vijftig bladzijden maakt de schrijfster zich geheel van ons hart meester door de voorstelling van hare heldin Renée. Buiten opgevoed door een vader, die met haar dweepte, moet Renée naar eene tante in eene groote stad, als die vader overleden is. Het afscheid van het oude huis, van den tuin, van den hond Caesar kenmerkt zich door een uiterst fijn sentiment. Zoo zegt Renée tot den hond: — „Als ik trouw, Cae, — en ik zal erg mijn best doen er als een jonge dame uit te zien, dan trouw ik eerder — ga ik in een eigen huis wonen, zie je, en dan schrijf ik dadelijk, om je, hoor! Dat beloof ik je vast. Kijk altijd maar uit, als het tijd is, dat oude Peter met de brieventasch komt; eenmaal zal mijn brief er bij zijn!"

Uitstekend heeft Johanna van Woude het contrast tusschen tante en nicht doen uitkomen. De tante, mevrouw Gerlings, eene dame uit de wereld, die niet begrijpt dat Renée zonder corset negentien jaar is geworden, die haar wil „poederen" — en over de krachtige weigering van haar

nichtje spot — deze tante verzoekt haar het verdriet over haars vaders dood maar boven op hare kamer te laten, als er menschen komen. Een derde persoon in de novelle is Hugo Freeze, broeder van mevrouw Gerlings, een rijk officier der cavalerie. Deze knappe, maar genotzieke wereldling maakt diepen indruk op Renée, en Renée op hem. De ontkiemende liefde tusschen beiden wordt met bewonderenswaardige noblesse van gevoel geschilderd. Renée wil als eene kleine, trouwe schildwacht voor haar aanvoerder op haren post blijven bij dag en bij nacht. Zoodra zij verloofd zijn, zegt Hugo, dat ze in ieder geval maar dadelijk aan Caesar moet schrijven. Renée was volmaakt gelukkig. „Hare vermoeide ziel, die zoo lang zoe- „kende was rondgegaan in die vreemde „wereld, had eindelijk de vleugelen dicht- „gevouwen en rustte in zalige lieflijke rust. „Zij had haar tehuis gevonden."

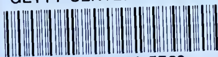
Ze trouwt — en als ze haar eigen huis binnentreedt, wordt ze door Caesar verwelkomd — Caesar door Hugo ontboden. Renée werd door haar geluk en hare liefde aanvalliger en mooier dan zij ooit vroeger was. „Hoe graag ging (Hugo) met haar „uit! Zij was zoo mooi, dat de menschen „op straat bleven stilstaan, om haar na te „zien; het was als straalde er licht van „haar af, als omgaf een aureool dat reine, „lieve kindergelaat, en menig dof oog „verhelderde, menige in bitterheid saam- „genepen mond ontspande zich tot een „glimlach, als zooveel geluk voorbijging."

Plotseling komt het „Noodlot" — de schrijfster schijnt tot het fatalisme over te hellen — Renée's geluk voor goed verwoesten. Er verschijnt eene vrouw met twee kleine kinderen, om geld te vragen voor de zonen van.... Hugo. Van dat oogenblik is Renée besloten te sterven. Een snel werkend vergif maakt een eind aan haar leven.

Dit slot bederft mij de allerliefst geschreven novelle Zoo gaat het niet in het leven. Zeker, een of ander rijk cavalerie-officier *zal* vóór zijn huwelijk wel eens eene liaison hebben aangegaan met een jonge vrouw van minderen stand. Dit is meer gebeurd. Maar juist, omdat hij rijk en een man van de wereld is, zal hij bij gelegenheid van zijn huwelijk zorg dragen, dat zijne vroegere minnares tevreden gesteld worde met geld en goede woorden. Dat Hugo Freeze hieraan niet gedacht heeft, schijnt uiterst onnoozel! Dat de minnares om geld komt bij Renée is nog onwaarschijnlijker. Zij zou haar doel beter bereikt hebben, door zich tot Hugo te wenden. Was het om wraak te nemen over zijn huwelijk, dan had Hugo dit moeten voorzien, en maatregelen kunnen nemen, om te beletten, dat de gevreesde persoon in zijn huis doordrong. De zelfmoord van Renée maakt het slot hyperromantisch — en veel te week.

Beter, degelijker, maar even bekoorlijk van sentiment is de korte schets: *De eerste dag van beterschap* — de zeer juist uitgedrukte blijdschap van een ouderpaar, bij de aanvankelijke herstelling van een geliefd kind. In *Van het schoone leven* is bijna eene gelijke stof behandeld — eene moeder, die eene gevaarlijke operatie moet ondergaan, en in diepen weemoed voor de toekomst der haren vreest. Het best schijnt mij geslaagd de uitstekende reisschets: *Naar Oberammergau.* Het fijn besnaarde speeltuig, dat deze schrijfster ter harer beschikking heeft, geeft hier zijne opgewektste en gezondste melodieën. De schets van de feestelijke vertooning der *Passionspiele* is meesterlijk. Het reeds zoo dikwijls behandelde onderwerp geeft deze schrijfster gelegenheid de echt gemoedelijk-religieuse kleur van het spel der Oberammergauers in een nieuw licht te stellen — het licht, dat uit haar snel bewogen gemoed straalt over de wereld, die zij waarneemt.

GETTY CENTER LIBRARY
3 3125 00609 5760

